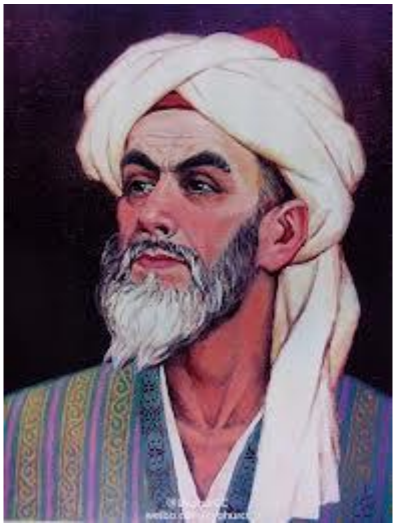

يۈسۈپ خاس ھاجىپ

قۇتادغۇبىلىك

مۇقەددىمە

ئۇيغۇرلار ـ ئۇزاق تارىخقا، مول مەدەنىيەتكە ۋە قىممەتلىك مەدەنىي مىراسلارغا ئىگە قەدىمىي بىر مىللەت . ئۇيغۇر خەلقىمۇ، باشقا مىللەتلەرگە ئوخشاشلا، تۇرلۇك تارىخى دەۋرلەردە سىياسىي، ئىقتىسادى ۋە مەدىنى جەھەتلەردە مۇھىم رول ئوينىغان، دۇنيا مەدەنىيەت خەزىنىسىنى بېيىتىشقا چوڭ تۆھپىلەرنى قوشقان ئىدى . ئەنە شۇنداق تۆھپىلەرنىڭ بىرى ئۇيغۇر خەلقىنىڭ **11**ـ ئەسىردە ياشىغان بۈيۈك مۇتەپەككۇرى ۋە دانىشمەن شائىرى يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ ئۆلمەس ئەسىرى 《قۇتادغۇ بىلىك》 داستانىدۇر.

بۇ داستان ئۇيغۇرلارنىڭ ئىسلامىيەت قوبۇل قىلغاندىن كېيىنكى يازما ئەدەبىياتىدىن ھازىرغىچە زامانىمىزغا يېتىپ كەلگەن تۇنجى بەدىئىي ئەسەر؛ 11ـ ئەسىر ئۇيغۇر ئەدەبىي تىلىنىڭ ئەڭ ياخشى نەمۇنىسى ھەم قاراخانىيلار دەۋرى كۇلتۇرىنىڭ روشەن ئىنكاسى ۋە ئېپادىسىدۇر. بۇ داستان پۈتۈن ئۇيغۇر مەدەنىيىتى تارىخىدىكى پارلاق نامايەندە بولۇش سۈپىتى بىلەن ئوتتۇرا ئاسىيا مەدەنىيىتى تارىخىدىمۇ زور قىممەتكە ئىگە.

1

10 ـ 11 ئەسىرلەردە، ھازىرقى جۇڭگو تەۋەسىدە بىر قانچە ھاكىمىيەت تەڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇرغان ئىدى. شىمالدا قىتانلار، جەنۇبتا سۇڭ سۇلالىسى، غەربى شىمال ئېگىزلىكىنىڭ بىر قىسمىدا تاڭغۇتلار ھاكىمىيىتى، خېشى كارىدورىدا گەنجۇ ئۇيغۇر ھاكىمىيىتى، تۇرپان ئويمانلىقى ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى بىر قىسىم جايلاردا قوچۇ (ئىدىقۇت) ئۇيغۇر ھاكىمىيىتى، كۇچارنىڭ غەربىدىن تارتىپ بۇخاراغىچە ۋە شىمالدا ئىسسىق كۆل دىن تارتىپ جەنۇبتا خوتەنگىچە بولغان كەڭ زېمىندا قاراخانىيلار ھاكىمىيىتى مەۋجۇت ئىدى. دەسلەپ بالاساغۇن شەھرىنى، ئاندىن قەشقەر (ئورداكەنت) نى پايتەخت قىلغان قاراخانىيلار ھاكىمىيىتىمۇ ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئەجدادلىرى تەرىپىدىن قۇرۇلغان بىر سۇلالە بولۇپ، بۇ سۇلالە مىلادى 9 ـ ئەسىردىن 13 ـ ئەسىرنىڭ باشلىرىغىچە دەۋر سۈرگەن ۋە پۈتۈن ئوتتۇرا ئاسىيا رايونىنىڭ ئىقتىساد ۋە مەدەنىيەت تەرەققىياتىدا مۇھىم رول ئوينىغان ئىدى. قاراخانىيلار سۇلالىسى 11 ـ ئەسىردە زور گۈللىنىش دەۋرىگە كىرگەن ئىدى . بۇ دەۋردە، بىر تەرەپتىن، ئاللىقاچان باشلىنىپ كەتكەن يېزا ئىگىلىك ۋە قول ھۈنەر سەنئىتى ئىجتىمائىي ئىشلەپچىقىرىش

كۆچىنىڭ ئاساسى قىسمى بولۇپ قېلىش نەتىجىسىدە، ئولتۇراقلىشىش ۋە شەھەرلىشىش ئومۇملىشىپ كەتتى . قەشقەر، بارچۇق (مارالبېشى) بالاساغۇن، ئوترار، فاراب، سەمەرقەنت ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش يىرىك ئىقتىساد، سودا ۋە مەدەنىيەت مەركەزلىرى مەيدانغا كەلدى؛ يەنە بىر تەرەپتىن، ئۇزاق تارىخقا ئىگە مىللىي ئەنئەنىۋى مەدەنىيەت ئاساسىدا، ئىسلام مەدەنىيىتىنى قوبۇل قىلىش بىلەن ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مەدەنىيەت تارىخىدا يېڭى بىر دەۋر باشلاندى. بۇ دەۋر مەدەنىيىتى غەرب مەدەنىيىتىدىن ئېشىپ كەتكەن ئىدى. ئەنە شۇ چاغلاردا قاراخانىيلار سۇلالىسى تەۋەسىدە ئەبۇ ئابباس پەرغانى، ئەبۇ نەسىر فارابى، ئەبۇ رەيھان بىرۇنى، يۈسۈپ خاس هاجىپ، مەھمۇت قەشقىرى قاتارلىق ئۇلۇغ ئالىم، مۇتەپەككۇر ۋە شائىرلار مەيدانغا كەلدى . شەرقتىكى بۇددىست "ئىدىقۇت" ئۇيغۇرلىرى ئىچىدە ساڭقۇسالى تۇتۇڭ قاتارلىق بۈيۈك ئالىم ۋە تەرجىمانلار يېتىشىپ چىقتى . دىنىي ئايرىمىلىقلاردىن قەتئىي نەزەر، ئۆز دەۋرىگە نىسبەتەن يۈكسەك سەۋىيىگە ئىگە بىر پۈتۈن ئۇيغۇر مەدەنىيىتى ۋۇجۇدقا كەلدى.

《قۇتادغۇ بىلىك》 داستانى ئەنە شۇنداق بىر تارىخى شارائىتتا مەيدانغا كەلدى.

2

بۇ داستان قەشقەردە يېزىلغان بولۇپ، مۇئەللىپىنىڭ ئېيتىشىچە، ھىجرىيىنىڭ 462 ـ يىلى 18 ئايدا تاماملانغان. شۇنىڭغا قارىغاندا، داستانىنىڭ يېزىلغان ۋاقتى مىلادى 1070 ـ 1069 ـ يىللىرىغا توغرا كېلىدۇ . مۇئەللىپنىڭ ئۆزى بالاساغۇندا تۇغۇلۇپ ، ئىجتىمائىي ھاياتىنى قەشقەردە ئۆتكۈزگەن.

تەگۈردى ماڭا ئەلگىن ئەلىگ ياشىم،

قوغۇ قىلدى قۇزغۇن تۈسى تەگ باشىم.

(تەگكۈزدى ماڭا قولىن ئەللىك يېشىم،

قوغۇ① قىلدى قۇزغۇن تۈسىدەك بېشىم.)

① قوغۇ ـ ئاققۇ.

بۇ مىسرالاردىن مۇئەللىپنىڭ بۇ داستاننى يېزىۋاتقان چاغلىرىدا ئەللىك ياشلاردىن ئاشقانلىقىنى، داستاننى يېزىپ بولغان ۋاقتى بىلەن سېلىشتۇرۇپ قارىغاندا، تەخمىنەن مىلادى 1018 ـ ياكى 1019 ـ يىلى تۇغۇلغانلىقى مەلۇم بولىدۇ.

داستان يېزىلىپ بولغاچ، مۇئەللىپ ئۇنى قاراخانىيلار ھۆكۈمدارى تاۋغاچ بۇغرا قاراخان ئەبۇ ئېلى ھەسەنگە تەقدىم قىلغان، ھەسەن بۇغراخان مۇئەللىپكە خاس ھاجىپلىق ① ئۇنۋانىنى بەرگەن.

---

① ھاجىپ ـ ئارىچى، ۋاكالەتكار، خاننىڭ ئەڭ يېقىن مەسلىھەتچىسى دېگەن مەنىلەردىكى سۆز بولۇپ، مەھمۇت قەشقىرىنىڭ ئېيتىشىچە، بۇ سۆزنىڭ قەدىمكى تۈركچىسى "تاياڭۇ" يەنى تايانچ، سەلتەنەت تايانچى، دۆلەت تۈۋرۈكى دېمەكتۇر. (《دىۋانۇ لۇغاتىت تۈرك》، فوتو نۇسخا 230 ـ بەت.)

داستاننىڭ ئەسلى قولىيازمىسى تېخى تېپىلغىنى يوق . ھازىر ئىلىم دۇنياسىغا مەلۇم بولغىنى ئۈز زامانىسىدىن خېلى كېيىن كۆچۈرۈلگەن ۋېنا، قاھىرە، پەرغانە (ياكى نەمەنگان) نۇسخىلىرىدىن ئىبارەت.

ۋېنا نۇسخىسى مىلادى1439 ـ يىلى ھىرات شەھىرىدە ھەسەن قارا سايىل شەمس دېگەن كىشى تەرىپىدىن قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدا كۆچۈرۈلۈپ، مىلادى 1474 ـ يىلى ئىستانبۇلغا كەلتۈرۈلگەن ۋە كېيىن ئاۋستىرىيىلىك شەرقشۇناس ھامىر پورگىشتال بۇ نۇسخىنى ۋېنا ئوردا كۇتۇپخانىسىغا كەلتۈرگەن، بۇ ھازىرمۇ شۇ كۇتۇپخانىدا ساقلانماقتا .
1823ـ يىلى فرانسۇز شەرقشۇناسى ژائۇبېرت ئامېدى تۇنجى بولۇپ مەتبۇئاتتا 《قۇتادغۇ بىلىك》 ھەققىدە خەۋەر ئېلان قىلىش بىلەن تەڭ ئۇنىڭدىن بەزى نەمۇنىلەرنى نەشر قىلدۇرغان. 1870 ـ يىلى ۋېنگرىيە ئالىمى ۋامبېرى شۇ نۇسخا بويىچە 《قۇتادغۇ بىلىك》 نىڭ ئەڭ مۇھىم قىسىملىرىنى نېمىسچىغا تەرجىمە قىلىپ نەشر قىلدۇرغان.

قاھىرە نۇسخىسى ئەرەب ھەرپى ئاساس قىلىنغان ئۇيغۇر يېزىقىدا كۆچۈرۈلگەن بولۇپ، قاھىرەدىكى "ھىدىۋ" (ھازىرقى قىرال) كۇتۇپخانىسىدا ساقلانماقتا، بۇ نۇسخىنى 1896 ـ يىلى نېمىس ئالىمى مورىتىز تۇنجى قېتىم ئاشكارىلىغان ھەم 1897 ـ يىلى مەشھۇر رۇس

ئالىمى رادلوفقا شۇ نۇسخىنىڭ كۆچۈرمىسىنى ئەۋەتكەن، رادلوف ۋېنا نۇسخىسى بىلەن بۇ نۇسخىنى سېلىشتۇرۇپ، نۇرغۇن ئەمگەك سىڭدۇرگەندىن كېيىن، 1910 - يىلى 《قۇتادغۇ بىلىك 》 نىڭ ترانسكرىپسىيىسى بىلە ن نېمىس تىلىغا تەرجىمىسىنى نەشر قىلدۇرغان. 1943 - يىلى قاھىرە نۇسخىسىنىڭ فوتو نۇسخىسى تۈركىيىگە كەلتۈرۈلۈپ، قايتا بېسىلىپ چىققان.

پەرغانە نۇسخىسى ئەرەب ھەرپى ئاساس قىلىنغان ئۇيغۇر يېزىقىدا كۆچۈرۈلگەن ۋە ھەممىدىن تولۇق نۇسخا بولۇپ، بۇ نۇسخىنى تۇنجى قېتىم تاتار ئالىمى زېكى ۋەلىدي 1914 - يىلى پەرغانىنىڭ نەمەنگان شەھىرىدىكى مۇھەممەت ھاجى ئىشان لالەرىش دېگەن كىشىنىڭ شەخسى كۇتۇپخانىسىدا كۆرگەن ۋە بۇ ھەقتە خەۋەر ئېلان قىلغان . 1924 - يىلى ئۆزبېك ئالىمى پېترەت بۇ نۇسخىنى قولغا چۈشۈرۈشكە مۇۋەپپەق بولغان ۋە بىر يىلد ىن كېيىن بۇ نۇسخا ھەققىدە ماقالە ئېلان قىلغان، ئاندىن 1928 - يىلى بۇ نۇسخىنىڭ ئايرىم پارچىلىرىنى زۆرۈر ئىزاھلار بىلەن ئۆزبېك تىلىدا نەشر قىلدۇرغان. يۇقىرىدىكى 3 خىل كۆچۈرمە نۇسخىدا بېيىتلار سانى ھەرخىل ئىدى . مەسىلەن: قاھىرە نۇسخىسى 5400 بېيىتتىن، پەرغانە ن ۇسخىسى 6095 بېيىتتىن تەركىب تاپقان . ۋېنا نۇسخىسى تېخىمۇ تولۇقسىز ئىدى . ئۇنىڭ ئۈستىگە، 3 نۇسخىدا دېگۈدەك كۆچۈرگۈچىلەردىن كەتكەن ئايرىم خاتالىقلارمۇ بار ئىدى . كېيىن تۈركىيە ئالىمى رىشىت رەھمىتى ئارات يۇقىرىدا بايان قىلىنغان 3 نۇسخىنى تەپسىلىي سېلىشتۇرۇپ تولۇقلاش بىلەن 1947 - يىلى 《قۇتادغۇ بىلىك 》 نىڭ A. نەسرى مۇقەددىمە؛ B. نەزمى مۇقەددىمە؛ C. باپلار مۇندەرىجىسى؛ D. 《قۇتادغۇ بىلىك 》 تېكىستى؛ E. مۇئەللىپ تەرىپىدىن ئىلاۋە قىلىنغان ئۈچ پارچە لىرىكىدىن ئىبارەت ترانسكرىپسىيىلىك تولۇق مېتىن (تېكىست) نى تۈرغۈزۈپ چىقتى. شۇ مېتىن بويىچە ئېيتقاندا، 《قۇتادغۇ بىلىك 》 داستانى 85 باپقا بۆلۈنگەن بولۇپ، 6645 بېيىت، 13290 مىسرادىن تەركىب تاپقان (كېيىن قوشۇلغانلىرى بۇنىڭ سىرتىدا).

داستان ئايرىم تۆتلىكلەرنى ھېسابقا ئالمىغاندا، مەسنەۋى (ئىككىلىك) شەكلىدە ئارۇز ۋەزنىنىڭ مۇتاقارىپ بەھرىدە يېزىلغان بولۇپ، 3800- ۋە 3801- بېيىت بىلەن ئاخىرىدا ئىلاۋە قىلىنغان 3 لىرىكىنىڭ ئىككىسى مۇتاقارىپ مۇسەممەنى سالىم ۋەزنىدە، قالغان بېيىتلارنىڭ ھەممىسى مۇتاقارىپ مۇسەممەنى مەھزۇپ ياكى مەقسۇر ۋەزنىدە يېزىلغان.

《قۇتادغۇ بىلىك 》 ئۇيغۇر تىلىدا يېزىلغان ھەجىم جەھەتتىن چوڭ، ژانىر ۋە ئۇسلۇب جەھەتتىن ئۆز دەۋرى ئۈچۈن تامامەن يېڭى بىر بەدىئىي ئەسەر بولۇش بىللە، شۇ زامان ئۇيغۇر ئەدەبىي تىلىنىڭمۇ مۇجەسسەم قامۇسىدۇر. مەشھۇر سوۋېت ئالىمى س . ي. مالوفمۇ "《قۇتادغۇ بىلىك 》 ـ ئۇيغۇرلارنىڭ يېزىلغان يىلى مەلۇم بولغان ئەڭ قەدىمكى ئىسلام دىداكتىك مەزمۇنىدىكى يادىكارلىقىدۇر" ... ئۇنىڭ "ئەرەب ئېلىپبەسى بىلەن يېزىلغان نۇسخىلىرى 11 ـ ئەسىردىكى ئۇيغۇر تىلىنىڭ تاۋۇشلىرىنى بىر قەدەر روشەن ئەكس ئەتتۈرىدۇ" دەيدۇ.

3

《قۇتادغۇ بىلىك 》 ئۆزىنىڭ قۇرۇلمىسى ۋە مەزمۇنى بىلەن ھەممىدىن بۇرۇن بىر ئەدەبىي ئەسەر ۋە ئۇيغۇر داستانچىلىقىنىڭ تىپىك نەمۇنىسىدۇر . ئۇنىڭدا لىرىكا ئامىللىرى بىلەن ئېپىك بايان، دىرامىلىق ئېپىزوتلار بىلەن تەبىئەت تەسۋىرى، ئوبرازلىق تەسۋۋۇر بىلەن شەخس خاراكتېرى، پەلسەپىلىك تەپەككۇر بىلەن مەجاز ناھايىتى ئۇستىلىق بىلەن جىپىسلاشتۇرۇلغان. لېكىن ئۇ مۇھەببەت داستانى ياكى قەھرىمانلىق داستانى ئەمەس، شۇنداقلا، بەزىلەرنىڭ ئېيتقىنىدەك، نوقۇل پەند ـ نەسىھەت (دىداكتىكا) كىتابىمۇ ئەمەس. بۇ ئەينى زامان ئىجتىمائىي ھاياتى بىلەن زىچ باغلانغان، ئۆز دەۋرىگە نىسبەتەن رېئاللىقى ئىنتايىن كۈچلۈك بولغان ئەدەبىي ئەسەردۇر. 《قۇتادغۇ بىلىك 》 تىكى نۇرغۇن تەسۋىرلەردە رېئالىزم نۇرى چاقناپ تۇرىدۇ، مۇئەللىپ ئۆز دەۋرىدىكى ئىجتىمائىي تۇرمۇشنى قۇرۇق پەند ـ نەسىھەتكە تايىنىپ ئەمەس، بەلكى بەدىئىي ئۇسۇل بىلەن پېرسوناژلار ئوبرازىنى يارىتىپ، كونكرېت ۋەقە ئېپىزوتلىرى ئارقىلىق ئەكس ئەتتۈرىدۇ. ئەسەردىكى تۆت پېرسوناژ ئۆز ئارا بىر ـ بىرىنى يورۇتۇپ بېرىدۇ. ئۇلارنىڭ خاراكتېرىدىكى پەرقلەر پېرسوناژلارنىڭ بىر بىرىگە تامامەن ئوخشىمايدىغان ھايات پەلسەپىسى ۋە پائالىيەتلىرى ئارقىلىق گەۋدىلەندۈرىدۇ. مانا بۇ نۇقتا 《قۇتادغۇ بىلىك 》 داستانىنى باشقا ھەرقانداق پەند ـ نەسەھەت ئەسەرلىرىدىن پەرقلەندۈرۈپ تۇرىدۇ.

ئەسەردىكى ھۆكۈمدار كۈنتۇغدى مۇئەللىپ تەرىپىدىن يۈكسەك دەرىجىدە غايىۋىلەشتۈرۈلۈپ، "ئادىل قانۇنىنىڭ سىمۋولى" قىلىنغان. ئۇ مۇنداق دەپ جاكارلايدۇ:

كونىلىك ئۇزەلە كېسەرمەن ئىشىگ،
ئادىرمازمەن بەكىسىگ يا قۇلىسىغ كىشىگ.
(قىلۇرمەن ئادالەت بىلەن ھەل ئىشىن،
ئايرىماسمەن بەگ ۋە قۇل دەپ ھېچ كىشىن.)

كېرەك ئوغلۇم ئەرسە ياقىن يا ياغۇق،
كېرەك بارقىن ئەرسە كەچىگلى قونۇق.
(كېرەك ئوغلۇم ئۇلسۇن، يېقىن تۇغقانىم،
يولۇچى، ئۆتكۈنچى، بىرەر قونىغىم.)

تورۇدە ئىكىگۈ ماڭا بىر سانى،
كەسەردە ئادىن بولمىغاي ئۆل مېنى.
(ماڭا تەڭ ئىككىسى قانۇن ئالدىدا،
بۆلەكچە بولماسمەن ھۆكۈم ۋاقتىدا.)

ئەسەردىكى ۋەزىر ئايتولدى ئۆزىنىڭ بەخت ــ سائادەت سىمۋولى ئىكەنلىكىنى، ئەمما بەخت ــ سائادەتنىڭ قارارسىزلىقىنى، تۇتۇشنى بىلمىسە، ئۇنىڭ تېز قېچىپ كېتىدىغانلىقىنى ئېيتىدۇ ۋە بەخت ــ سائادەتنى تۇتۇپ تۇرۇشنىڭ ئەڭ مۇھىم ئامىلى گۈزەل ئەخلاقلىق بىر كىشى بولۇش ئىكەنلىكىنى تەكىتلەيدۇ.

ۋەزىرنىڭ ئوغلى ئۆگدۈلمىش ئەقىل ــ پاراسەت سىمۋولى بولۇپ، ئۇنىڭ ئوبرازى ئاتىسىنىڭ ئوبرازىدىنمۇ يارقىنراق، ئۇ بىر مۇنچە ئالىيجاناب پەزىلەتلەرنى ئىگىلىگەندىن تاشقىرى، يەنە يۈكسەك ئەقىل ــ پاراسەت ۋە بىلىمگە ئىگە ھەم ئاشۇ ئەقىل ــ پاراسەت ۋە بىلىم ئارقىلىق دۆلەت ۋە پۇقرالار ئۈچۈن خىزمەت قىلىشقا ئىنتىلىدىغان بىر ئوبرازدۇر.

ئەسەردىكى قاناتئەت سىمۋولى ئودغۇرمىش ھەممىدىن مۇرەككەپ شەخس. ئۇ زور ئالىم، دانىشمەن، پەيلاسوپ، لېكىن، رىيال دۇنيادىن قول ئۈزگەن زاھىت. ئۇ، بۇ دۇنيانى بىر قونالغۇ، كىشى ئۇچۇن ئازغىنا يېمەكلىك بىلەن بەدەننى ياپقۇدەك بىر پارچە لاتا كۇپايە، باشقا ئىشلارنىڭ ھەممىسى بىھۇدە ئاۋارىگەرچىلىك دەپ قارايدۇ . لېكىن، ئاخىردا ئۇگدۇ لمىش بىلەن، كۈنتۇغدى ئېلىكنىڭ: خەلققە پايدىلىق بولۇش كېرەك، خەلققە خىزمەت قىلغان كىشىلەرلا ھەققى بەختكە ئېرىشىدۇ، خەلققە خىزمەت قىلىشنىڭ ئۆزىمۇ بىر ئىبادەت دېگەن مەزمۇندىكى گەپلىرىگە قايىل بولىدۇ ۋە ئۇگدۇلمىشكە : سېنىڭ ماڭغان يولۇڭ توغرا، سەن شۇ يولدا مېڭىشنى داۋام ئەت، دەپ ئېپادە بىلدۈرىدۇ.

دېمەك، مۇئەللىپ ئۆزىنىڭ بىر پۈتۈن ئىدىيە سىستېمىسىنى ئەنە شۇ تۆت پېرسوناژ، يەنى ئادالەت سىمۋولى كۈنتۇغدى ئېلىك (ھۆكۈمدار)، بەخت ــ سائادەت سىمۋولى ئايتولدى (ۋەزىر)، ئەقىل ــ پاراسەت سىمۋولى ئۇگدۇلمىش (ۋەزىرنىڭ ئوغلى)، قانائەت سىمۋولى ئودغۇرمىش (زاھىت) ئارىسىدىكى دىراممىلىق سۆھبەتكە سىڭدۈرۈپ، ئۆزىنىڭ دۆلەت ۋە جەمئىيەتنى قانۇن، بىلىم، ئەخلاق ــ پەزىلەت بىلەن ئىدارە قىلىش ھەققىدىكى بىر قاتار غايىۋى قاراشلىرىنى نامايان قىلىدۇ. ئۇز دەۋرىدىكى رېئاللىقنى ئىسلاھ قىلىشقا قارىتىلغان بىر قاتار ئىجتىمائىي تەشەببۇسلارنى ئوتتۇرىغا قويىدۇ، ئۇ، قاراخانىيلار دەۋرىدىكى يۇقىرى تەبىقىگە مەنسۇپ شەخس بولسىمۇ، ئىجتىمائىي زىددىيەتلەردىن ئۆزىنى قاچۇرماستىن ۋە رېئاللىقنى پەردازلىماستىن، بەلكى، ئۇنىڭدىكى مەۋجۇت ئىللەتلەرنى دادىللىق ۋە رەھىمسىزلىك بىلەن ئېچىپ تاشلايدۇ ھەم سۆكىدۇ. مەسىلەن:

ئەي ئېلىك، ئوتاچى سانى سەن بۇ كۈن،
بۇدۇن بارچە ئىلىك ساڭا مۇڭلۇغۇن.
(ئېلىك سەن تېۋىپقا ئوخشارسەن بۇ كۈن،
ساڭا موھتاج ئېرۇر ئاغرىق ــ خەلق پۈتۈن.)

قايۇسى كوتۇرمىش بولۇر كۆچ ئىرىنچ،
قايۇسى چىغايلىق بىلەن يېر ساقىنچ.

(بىرى چەككەچ زۇلۇم، بەختى قارادۇر،

بىرى يوقلۇق غېمىدە بىناۋادۇر.)

قايۇ ئاچ، قايۇسى يالىنمىش بولۇر،

قايۇ قادغۇ بىرلە ئۇنمىش بولۇر.

(بىرى ئاچ، ئۇ بىرسى يالاڭغىداق يۈرۈر،

بىرى قايغۇ ـ غەمدە پىغانلار چېكۇر.)

سېنىڭدە تۇرۇر، كۆر، بۇلارنىڭ ئېمى،

ئوتاغىل دارۇ بىرلە، بولغىل قامى.

(سېنىڭدە تۇرۇر، كۆر، بۇنىڭ دورىسى،

داۋالا بولۇپ سەن ھېكىم ـ ئۇستىسى.)

قالى قىلماسا سەن ئېمى يا ئوتى،

بودۇنقا بولۇرسەن تىرگلىك يۈكى.

(بېرىپ دورا ـ داۋاسىن قىلمىساڭ گەر،

سېنىڭدىن بۇ خەلققە پالاكەت كېلەر.)

مۇئەللىپ يەنە بىرقانچە بېيىتتا شۇ ۋاقىتتىكى رىيال جەمئىيەتكە بولغان كۆزقارىشىنى

تۈۋەندىكى مەزمۇنلار بىلەن ئىپادىلەپ بېرىدۇ:

"ئەي بىلىملىك كىشى، ئەتراپىڭغا بىر باق . نېمىلەرنى كۆرەرسەن، بىلىملىكلەر خارلانغان، ئېتىباردىن چۈشكەن، چەتكە قېقىلغان ... ئەقىللىقلار تىلسىز، ئۇلار ئېغىزنى ئاچماس... ھالالنىڭ پەقەت ئېتىلا قالدى، ھەممە ياقنى ھارام قاپلىدى، بۇنى سەزگەن كىشى يوق... ۋاپا ئورنىنى جاپا ئىگىلىدى، توغرا يولدا ماڭغان كىشى نەدە؟!"

ئۆز دەۋرىدىكى رېئاللىقا قارىتا، يۈسۈپ خاس ھاجىپ ئۆزى ياراتقان غايىۋى پېرسوناژلار ئېغىزىدىن ئادىل قانۇن يۈرگۈزۈش، بىلىم، ئەقىل – پاراسەت ۋە ئەخلاقنى ئىززەتلەش ئاساسى مەزمۇن قىلىنغان غايىنى ئوتتۇرىغا قويىدۇ. بۇنداق بىر ئىجتىمائىي غايىنىڭ ئوتتۇرىغا قويۇلۇشى ئەينى دەۋرگە نىسبەتەن ئېيتقاندا، بىر "ئوتوپىيە" (خىيال) بولسىمۇ، شۈبھىسىزكى، ئۇ مەلۇم دەرىجىدە ئەينى دەۋردىكى خەلق ئارزۇ – ئارمانلىرىنى ۋە مەنپەئىتىنى ئەكس ئەتتۈرگەن، تارىخى تەرەققىيات تەلىپىنى ئىپادىلىگەن، شۇڭا بۇ مۇئەييەن ئىلغارلىققا ئىگە . ئەنە شۇ نۇقتىلار بويىچە ئېيتقاندا، 《قۇتادغۇ بىلىك 》 باشقا بارلىق مۇنەۋۋەر كلاسسىك ئەدەبىيات مىراسلىرىغا ئوخشاشلا، روشەن خەلقچىللىق خۇسۇسىيىتىگە ئىگە ئەسەردۇر.

شۇنى ئالاھىدە تەكىتلەپ كۆرسىتىش كېرەككى، 《قۇتادغۇ بىلىك 》 تىل ۋە شېئىرىي ئۇسلۇب جەھەتتىكى ئالاھىدىلىكى بىلەن ئۇيغۇر شېئىرىيتىنىڭ 11 – ئەسىردىلا خېلى يۇقىرى سەۋىيىگە ئېرىشكەنلىكىدىن دالالەت بېرىدۇ. مەسىلەن: ئەسكەر باشلىقى يۈرەكلىك ۋە جەسۇر بولۇشى لازىم، شۇ چاغدىلا ئۇنىڭ جەڭچىلىرىمۇ جاسارەتلىك بولالايدۇ، دېگەن پىكىر مۇنداق گەۋدىلەندۈرۈلگەن:

كۆر، ئارسلان بولۇ بەرسە ئىتقا باشى،

بۇ ئىت بارچا ئاسلان بولۇر ئۆز تۇشى.

قالى بولسا ئارسلانغا ئىت باشچىسى،

ئول ئارسلان بولۇر بارچە ئىت ساقىشى.

(كۆر، بولۇۋەرسە ئىتقا، ئارسلان باش،

بولۇر بارچە ئىتلار ئارىسلانسىمان.

ئەگەر بولسا ئىت ئارسلانغا باش،

بولۇر ئارسلانلار ھەم ئىتتەك ھامان.)

مۇئەللىپ ئادەمنىڭ مەنىۋى كامالەتكە ئېرىشىش ۋاقتى ياشلىق چېغى ئىكەنلىكى توغرىسىدا مۇنداق دەيدۇ:

بودۇم ئوقتەگ ئەردى، كۆڭۈل ئەردى يا،

كۆڭۈل قىلغۇ ئوقتەگ بودۇم بولدى يا،

(بويۇم ئىدى ئوقتەك، كۆڭۈل ئىدى يا،

كۆڭۈل بولدى ئوقتەك، بويۇم بولدى يا.)

تەبىئەت تەسۋىرىگە بىر مىسال:

قالىق يىرتتى كەدمىش قارا كۆڭلەكىن،

ئاچىلدى يارۇق يۈز كۆتۈردى ئېگىن.

كۆلە باقتى ئۆرلەپ تانۇ قىز يۈزى،

ياردىدۇر بۇ دۇنيا ئىرى ھەم قوزى.

(پەلەك يىرتتى كيگەن قارا كۆڭلەگىن،

كۆتەرىپ پەرەنجە، ئۇ ئاچتى يۈزىن.

كۈلۈپ باقتى ئۆرلەپ گۈزەل قىز يۈزى،

يورۇدى جاھاننىڭ ھەر ئىككى يۈزى.)

《قۇتادغۇ بىلىك》نىڭ ئۇيغۇر ئەدەبىياتى بولۇپمۇ ئۇيغۇر شېئىرىيىتىدىكى يەنە بىر مۇھىم تۆھپىسى شۇكى، ئۇن ئىڭدا ھازىرقى زامان ئۇيغۇر شېئىرىيىتىدىكى بەزى نادىر ژانىرلارنىڭ شۇ دەۋرلەردىن تارتىپ ئۇيغۇر شېئىرىيىتىدە مەۋجۇت ئىكەنلىكى، يەنى ئۇيغۇر ئەدەبىياتى تارىخى ۋە ئەدەبىيات نەزەرىيىسىدىكى بەزى چىگىش مەسىلىلەرنى ھەل قىلىشتا بەك مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە.

رۇبائىيلارغا مىسال:

بەگۇ ئەر بولۇر، كۆر، مىڭەر دۇشمانى،
مىڭەر سۆزلەمەسە كۇنىگە ئانى.
بورىمۇ بولۇر كورگىل ئىتتە قايار،
ئۇدۇللا ئىشتىسە مىڭ ئىتلەر ئۇنى.
(نېچۇك ئەر سانالۇر مىڭلەر دۇشمىنى،
مىڭ غەيۋەت قىلمىسا ئۇنى ھەر كۇنى.
كۆر، ئىتتىن قاچقان ئۇ بورى بولۇرمۇ،
ئاڭلانسا كەيىندىن مىڭ ئىتنىڭ ئۇنى.)

قۇت ئۆل بەگ، بودۇنقا قۇتادغۇ كېرەك،
قۇتادسا بودۇن قارنى تودغۇ كېرەك.
بۇ بەگلەر تەڭىز ئۆل تۇپى يىنچۇلۇگ،
تەڭىز ياغۇغلى بايۇغۇ كېرەك.
(بەخت بەگدۇر، ئەلگە بەخت بەخش قىلماق كېرەك،
بەخت بەرسە، ئەل قارنىن تويدۇرماق كېرەك.
بۇ بەگلەردېڭىزدۇر، تۇۋۋى ئۇنچىلىك،
دېڭىزغا يېقىنلار بېيىتماق كېرەك.)

مانا بۇ كۇپلېتلاردا رۇبائىينىڭ ھەممە ئالاھىدىلىكلىرى، يەنى چوڭقۇر پەلسەپىلىك پىكىر، مەنە جەھەتتىن مۇستەقىللىق ۋە تولغۇنلۇق، تىل ۋە ئۇسلۇب جەھەتتىن پىششىق ھەم ئىخچاملىق، شەكىل جەھەتتىن تۆتلۇك بولۇش خۇسۇسىيەتلىرى تولۇق ئىپادىلەنگەن.

تەجنىس ۋە تۇيۇق ئۇمونىم سۆزلەردىن پايدىلىنىپ يېزىلغان بىر خىل شېئىر شەكلى بولۇپ، ئوتتۇرا ئاسىيا خەلقلىرى بولۇپمۇ ئۇيغۇر شېئىرىيىتىدە كەڭ تارقالغان بىر خىل نادىر سۆز سەنئىتىدۇر . بۇ خىل شېئىر شەكلى قەدىمدىن تارتىپ ھازىرغىچە مەۋجۇت بولۇپ كەلمەكتە، بەلكى تەرەققىي قىلماقتا. 《قۇتادغۇ بىلىك 》تە مانا شۇ سۆز سەنئىتىگىمۇ ئاللىقاچان ئاساس سېلىنغانلىقىنىمۇ كۆرىمىز.

مەسىلەن: "قىز" دېگەن سۆز قەدىمكى ئۇيغۇرچىدا ھازىرقى مەنىسىدىن باشقا، "قىس"، "كەم"، "نادىر" دېگەن مەنىلەرنى بېرەتتى. شائىر بۇنىڭدىن پايدىلىنىپ مۇنداق يازىدۇ:

بۇ مۇنداغ كىشىلەر بولۇر ئىزى① قىز،

بۇ قىز قىزلىقى قىلدى قىز ئاتى قىز.

(مۇشۇنداق كىشىلەر بولۇر بەكمۇ قىز،

بۇ قىز قىزلىقى قىلدى قىز ئاتى قىز.)

---

① ئىزى ـ بەك، بەكمۇ (قەدىمكى ئۇيغۇرچە).

"ھېساب" دېگەن سۆز قەدىمكى ئۇيغۇرچىدا "ساقىش" دېيىلەتتى. " ساقىش" سۆزىنىڭ ئېتىمولوگىيىسى "ساق ئىش" بولغاچقا، شائىر بۇنىڭدىن پايدىلىنىپ مۇنداق يازغان:

ساقىش ساقلىغىن بولدى ئاتى ساقىش،

كورۇ بارسا ساقىش ئىزى ئوك ساق ئىش.

(ھېساب ساقلىغىن ئاتالدى ساقىش،

كۆرۈرسەن ھېساب ئۆزى بەك ساق ئىش.)

"قەسىر"، "ساراي"، "ئوردا" سۆزلىرى قەدىمكى ئۇيغۇرچىدا "قارشى" دېيىلەتتى. "قارشى" سۆزى يەنە ھازىرقى مەنىسىدىمۇ ئىشلىتىلەتتى. شائىر بۇنىڭدىن پايدىلىنىپ مۇنداق يازغان:

بۇ بەگلەر ئەۋى ئاتى قارشى تۇرۇر،

بۇ قارشى ئىچىندەكى قارشى تۇرۇر.

(بۇ بەگلەر ئۆيىنىڭ ئېتى قارشىدۇر،

بۇ قارشى ئەھلى ئۆز ـ ئارا قارشىدۇر.)

"ئوگ" دېگەن سۆز قەدىمكى زاماندا ئەقىل ـ ئىدراك، ماختىماق، چوڭ ياكى بۈيۈك دېگەن مەنىلەردە قوللىنىلاتتى، شائىر بۇنىڭدىن پايدىلىنىپ ناھايىتى ئوبدان تۈيۈق يازغان:

قايۇ ئەردە بولسا ئۇقۇش بىرلە ئوگ،

ئانى ئەر ئاتاغىل، نەچە ئوگسە ئوگ.

ئوقۇش ئوگ بىلىك كىمدە بولسا تۈگەل.

ياۋۇز ئەرسە كەدتى، كىچىك بولسا ئوگ.

(ئەگەر كىمدە بولسا ئاڭ ـ ئىدراك ۋە ئوگ،

ئۇنى ئەر ساناپ سەن قانچە ئوگسە ئوگ.

ئەقىل ـ ئاڭ، بىلىم كىمدە بولسا تولۇق،

يامان بولسا خوپ دە، كىچىك بولسا ئوگ.)

بۇ يەردە "ئوگ" سۆزى بىرىنچى مىسرادا ئەقى ل، ئىككىنچى مىسرادا ماختىماق، تۆتىنچى مىسرادا چوڭ دېگەن مەنىلەردە كەلگەن.

《قۇتادغۇ بىلىك 》تە مول ۋە كىشنى چوڭقۇر ئويلاندۇرىدىغان پەلسەپىلىك پىكىرلەر شەرھلەنگەنلىكى، يۈكسەك بەدىئىيلىك ئىپادىلەنگەنلىكى ئۈچۈن، ئۇ دۇنىياغا كېلىشى بىلەنلا قاراخانىيلار تېررىتورىيىسىنىڭ ئىچى ۋە سىرتىدىكى كەڭ رايونلاردا چوڭ تەسىر قوزغىغان. كىتابقا شۇ دەۋردىلا باشقىلار تەرىپىدىن ئىككى مۇقەددىمە يېزىلغانلىقى ۋە 14 ـ ئەسىرنىڭ كېيىنكى يېرىمىغىچە ياشىغان "ئالتۇن ئوردا" دۆلىتىنىڭ مەركەزلىرىدىن بولغان سارايچىلىق شەھىرى خارابىسىدىن 1909 ـ يىلى تېپىلغان بىر كوزىدا 《قۇتادغۇ بىلىك》كە تەقلىدەن يېزىلغان، مىسرالارنىڭ ئۇچرايدىغانلىقى بۇنىڭ جانلىق دەلىلىدۇر.

12 ـ ئەسىرنىڭ ئاخىرى بىلەن 13ـ ئەسىرنىڭ باشلىرىدا ياشىغان ئەدىب ئەھمەت يۈكنەكىنىڭ 《ئەتەبەتۇل ھەقايىق 》 (ھەقىقەت بوسۇغىسى) ناملىق دىداكتىك داستا نىنىڭ

مەزمۇن، ئۇسلۇب ۋە تىل جەھەتتىن 《قۇتادغۇ بىلىك 》كە ئوخشايدىغانلىقى، 《قۇتادغۇ بىلىك》تىن 250 يىل كېيىن نەسردىن رابغۇزى تەرىپىدىن يېزىلغان 《قىسسەسۇل ئەنبىيا》 ناملىق ئەسەرنىڭ بېشىدىكى 《باھار ھەققىدە مەدھىيە 》دىمۇ 《قۇتادغۇ بىلىك 》 ئەدەبىي ماھارەت تەسىرىنىڭ كۈچلۈكلۈكى 《قۇتادغۇ بىلىك 》نىڭ دۆلەت، سىياسەت ۋە ئىجتىمائىي ئىدىيىلەر جەھەتتىلا ئەمەس، بەلكى ئەدەبىيات جەھەتتىمۇ كېيىنكىلەرگە قانچىلىك كۈچلۈك تەسىر كۆرسەتكەنلىكىنى ئىسپاتلايدۇ.

4

يۇقىرىدا بايان قىلىنغانلاردىن مەلۇم بولىدۇكى، 《قۇتادغۇ بىلىك》 يېڭىدىن ئايىغى چىقىپ، تايىتاڭلاپ مېڭىۋاتقان بىر مەدەنىيەتنىڭ ئەمەس، بەلكى قەدىمى ۋە يۈكسەك بىر مىللىي كۇلتۇرىنىڭ بىۋاستە مەھسۇلى. ئۇ، ئەدەبىي ئەسەر بولۇش بىلەن بىللە ھەم تارىخ، ھەم پەلسەپە، ھەم "سىياسەتنامە" ياكى دۆلەتشۇناسلىق، ھەم ئىجتىمائىي تەلىم ـ تەربىيە ۋە ئۇزاق ئۆت مۈش ھايات بىلەن قاراخانىيلار دەۋرىدىكى رىيال ھاياتنى ئۆزىدە مۇجەسسەملەشتۇرگەن سىستېمىلىق بىر ئىلمى ئەسەر. شۇنى ئۇچۇن، ئۇ، شەرق مەدەنىيىتىنى، ئۇيغۇر ۋە باشقا تۈركى تىلىدا سۆزلىشىدىغان خەلقلەر تارىخىنى، بولۇپمۇ قاراخانىيلار سەلتەنىتى تارىخى بىلەن ئۇيغۇر تىلى ۋە ئەدەبىياتى تارىخىنى، قەدىمكى ئەجدادلارنىڭ پەلسەپە، ھوقۇق، ئېتىكا، تەلىم ـ تەربىيە، دىنىي ئېتىقاد، دۇنيا قاراش، ئۆرۈپ ئادەتلىرىنى تەتقىق قىلىشتا ئىنتايىن زور ئىلمى ئەھمىيەتكە ئىگە.

شۇنداق بولغاچقا، ئۆتكەن ئەسىرنىڭ ئاخىرىدىن باشلاپلا، بۇ ئەسەر خەلقئارادا ئىلىم ساھەسىدىكىلەرنىڭ زور دەرىجىدە دىققەت ـ ئېتىبارىنى قوزغىدى، ھەرقايسى مەملىكەت ئالىملىرى ۋە تەتقىقات خادىملىرى 《قۇتادغۇ بىلىك 》 تەتقىقاتىدا كۆزگە كۆرۈنەرلىك نەتىجىلەرنى ياراتتى . ھەقىقەتەنمۇ 《قۇتادغۇ بىلىك 》 ئۇيغۇر مەدەنىيىتى يازما يادىكارلىقلىرى ئىچىدە ھەممىدىن كۆپ تەتقىق قىلىنغان ئەسەر، بۇ ئەسەر خەلقئارا ئىلىم ساھەسىدىكىلەرنىڭ مۇھىم تەتقىقات تېمىلىرىنىڭ بىرسى بولۇپ كەلمەكتە . جۇڭگومۇ ئومۇمى يۈزلۈك ۋە سىستېمىلىق تەتقىقات ئېلىپ بارماقتا . ئوچۇقراق قىلىپ ئېيتقاندا،

《قۇتادغۇ بىلىك》 11 ـ ئەسىرگە تەئەللۇق بىر ئەدەبىي ئەسەر بولغاچقا، بارلىق كلاسسىك مەدەنىي مىراسلارغا ئوخشاشلا، ئۇنىڭ شاكىلىنى چىقىرىۋېتىپ، مېغىزىنى ئېلىشىمىز لازىم.

《قۇتادغۇ بىلىك》 داستانىنى ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدا ئۇز ۋەزىنى بىلەن نەزمى شەكىلدە ئىشلەش تۇنجى قېتىم بولۇۋاتقان ئىش . سەۋىيىمىزنىڭ چەكلىك بولۇشى تۈپەيلىدىن بۇ نۇسخىدا بەزى يېتەرسىزلىكلەرنىڭ كۆرۈلۈشى تەبىئىي. كىتابخانلارنىڭ قىممەتلىك پىكىرلىرىنى ئايىماسلىقىنى ئۈمىد قىلىمىز.

《قۇتادغۇ بىلىك》نى نەشرگە تەييارلاش گۇرۇپپىسى

1983 ـ يىلى ماي.

مۇندەرىجە

A. نەسرى مۇقەددىمە

B. نەزمى مۇقەددىمە

C. باپلار مۇندەرىجىسى

D. ئەسلى مېتىن (تېكىست)

بىرىنچى باب ھەممىدىن ئەزىز ۋە ئۇلۇغ بولغان تەڭرىنىڭ مەدھىيىسى بايانىدا

ئىككىنچى باب پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مەدھىيىسى بايانىدا

ئۈچىنچى باب تۆت ساھابىنىڭ مەدھىيىسى بايانىدا

تۆتىنچى باب پارلاق باھار پەسلى ۋە ئۇلۇغ بۇغراخان مەدھىيىسى بايانىدا

بەشىنچى باب يەتتە يۇلتۇز ۋە ئون ئىككى بۇرۇج بايانىدا

ئالتىنچى باب ئادەم بالىسىنىڭ قىممىتى بىلىم ۋە ئەقىلدىن ئىكەنلىكى بايانىدا

يەتتىنچى باب تىلنىڭ پەزىلىتى بىلەن قۇسۇرى ۋە پايدىسى بىلەن زىيىنى بايانىدا

سەككىزىنچى باب مۇئەللىپنىڭ ئۆز ــ ئۆزىنى ئېيتقانلىقى بايانىدا

توققۇزىنچى باب ياخشىلىق قىلماقنىڭ مەدھىيىسى ۋە پايدىسى بايانىدا

ئونىنچى باب بىلىم بىلەن ئەقىلنىڭ پەزىلەت ۋە پايدىلىرى بايانىدا

ئون بىرىنچى باب كىتابنىڭ نامى، مەنىسى ۋە مۇئەللىپنىڭ ئۆز قېرىلىقىنى ئېيتقانلىقى بايانىدا

ئون ئىككىنچى باب سۆز بېشى كۈنتۇغدى ئېلىك ھەققىدە

ئون ئۈچىنچى باب ئايتولدىنىڭ كۈنتۇغدى ئېلىك خىزمىتىگە كىرگەنلىكى بايانىدا

ئون تۆتىنچى باب ئايتولدىنىڭ كۈنتۇغدى ئېلىك ھۇزۇرىغا كىرگەنلىكى بايانىدا

ئون بەشىنچى باب ئايتولدى ئۆزىنىڭ بەخت ــ سائادەت ئىكەنلىكىنى ئېيتقانلىقى بايانىدا

ئون ئالتىنچى باب ئايتولدىنىڭ ئېلىككە بەخت ــ دۆلەتنىڭ سۈپىتى توغرىسىدا ئېيتقانلىرى

ئون يەتتىنچى باب كۈنتۇغدى ئېلىكنىڭ ئايتولدىغا ئادالەت سۈپەتلىرى ھەققىدە ئېيتقانلىرى

ئون سەككىزىنچى باب كۈنتۇغدى ئېلىكنىڭ ئايتولدىغا ئادالەت سۈپىتىنىڭ قانداقلىقىنى ئېيتقانلىقى بايانىدا

ئون توققۇزىنچى باب ئايتولدىنىڭ ئېلىككە تىلنىڭ پەزىلىتى ۋە سۆزنىڭ پايدىلىرىنى ئېيتقانلىقى بايانىدا

يىگىرمىنچى باب بەختنىڭ داۋامسىزلىقى ۋە دۆلەتنىڭ تۇراقسىزلىقى بايانىدا

يىگىرمە بىرىنچى باب ئايتولدىنىڭ ئوغلى ئۆگدۈلمىشكە نەسىھەت قىلغانلىقى بايانىدا

يىگىرمە ئىككىنچى باب ئايتولدىنىڭ ئوغلى ئۆگدۈلمىشكە نەسىھەتى

يىگىرمە ئۈچىنچى باب ئايتولدىنىڭ ئىلىككە ۋەسىيەتنامە يازغانلىقى بايانىدا

يىگىرمە تۆتىنچى باب كۈنتۇغدى ئېلىكنىڭ ئۆگدۈلمىشنى قىچقىرتقانلىقى بايانىدا

يىگىرمە بەشىنچى باب ئۆگدۈلمىشنىڭ كۈنتۇغدى ئېلىك ھۇزۇرىغا كىرگەنلىكى بايانىدا

يىگىرمە ئالتىنچى باب ئۆگدۈلمىشنىڭ كۈنتۇغدى ئېلىك خىزمىتىگە كىرگەنلىكى بايانىدا

يىگىرمە يەتتىنچى باب ئۆگدۈلمىشنىڭ ئىلىككە ئەقلىنى سۆرەتلەپ بەرگەنلىكى بايانىدا

يىگىرمە سەككىزىنچى باب بەگلىككە لايىق بەگنىڭ قانداق بولۇشى كېرەكلىكى بايانىدا

يىگىرمە توققۇزىنچى باب بەگلەرگە ۋەزىر بولىدىغان كىشىنىڭ قانداق بولۇشى لازىملىقى توغرىسىدا ئۆگدۈلمىشنىڭ ئېيتقانلىرى

ئوتتۇزىنچى باب ئۆگدۈلمىشنىڭ ئېلىككە ئەسكەر باشلىغۇچى كىشىنىڭ قانداق بولۇشى كېرەكلىكى توغرىسىدا ئېيتقانلىرى

ئوتتۇز بىرىنچى باب ئۆگدۈلمىشنىڭ ئۇلۇغ ھاجىپلىققا قانداق كىشى لازىملىقى توغرىسىدا ئېلىككە ئېيتقانلىرى

ئوتتۇز ئىككىنچى باب ئىشىك ئاغىسىنىڭ قانداق بولۇشى لازىملىقى ھەققىدە ئۆگدۈلمىشنىڭ ئېلىككە ئېيتقانلىرى

ئوتتۇز ئۈچىنچى باب ئەلچىلىككە ئەۋەتىشكە قانداق كىشى يارايدىغانلىقى توغرىسىدا ئۆگدۈلمىشنىڭ ئىلىككە ئېيتقانلىرى

ئوتتۇز تۆتىنچى باب پۈتۈكچى قانداق بولۇشى لازىملىقى توغرىسىدا ئۆگدۈلمىشنىڭ ئېلىككە ئېيتقانلىرى

ئوتتۇز بەشىنچى باب ئۆگدۈلمىشنىڭ غەزىنىدارلىققا قانداق كىشى لازىملىقى توغرىسىدا ئېلىككە ئېيتقانلىرى

ئوتتۇز ئالتىنچى باب باش ئاشپەزنىڭ قانداق بۆلىشى لازىملىقى توغرىسىدا ئۆگدۈلمىشنىڭ ئىلىككە ئېيتقانلىرى

ئوتتۇز يەتتىنچى باب ئىچملىك بېشىنىڭ قانداق بۆلىشى لازىملىقى توغرىسىدا ئۆگدۈلمىشنىڭ ئېلىككە ئېيتقانلىرى

ئوتتۇز سەككىزىنچى باب خىزمەتچىلەرنىڭ بەگلەر ئۈستىدە قانداق ھەقلىرى بارلىقى ھەققىدە ئۆگدۈلمىشنىڭ ئىلىككە ئېيتقانلىرى

ئوتتۇز توققۇزىنچى باب كۈنتۇغدى ئىلىكنىڭ ئودغۇرمىشقا خەت يېزىپ ئەۋەتكەنلىكى بايانىدا

قىرىقىنچى باب ئۆگدۈلمىشنىڭ ئودغۇرمىش قېشىغا بارغانلىقى   بايانىدا

قىرىق بىرىنچى باب ئودغۇرمىشنىڭ ئۆگدۈلمىش بىلەن مۇنازىرە قىلغانلىقى بايانىدا

قىرىق ئىككىنچى باب ئودغۇرمىشنىڭ ئۆگدۈلمىشكە دۇنيانىڭ ئەيىبلىرىنى ئېيتقانلىقى بايانىدا

قىرىق ئۈچىنچى باب ئۆگدۈلمىشنىڭ ئودغۇرمىشقا دۇنيا ۋاستىسى بىلەن ئاخىرەتنى تېپىش مۇمكىنلىكىنى ئېيتقانلىقى بايانىدا

قىرىق تۆتىنچى باب ئودغۇرمىشنىڭ ئېلىككە خەت يېزىپ ئەۋەتكەنلىكى بايانىدا

قىرىق بەشىنچى باب كۈنتۇغدى ئېلىكنىڭ ئودغۇرمىشقا ئىككىنچى قېتىم خەت يازغانلىقى بايانىدا

قىرىق ئالتىنچى باب ئۆگدۈلمىشنىڭ ئودغۇرمىش بىلەن ئىككىنچى قېتىم مۇنازىرە قىلغانلىقى بايانىدا

قىرىق يەتتىنچى باب ئۆگدۈلمىشنىڭ ئودغۇرمىشقا بەگلەرگە خىزمەت قىلىشنىڭ قائىدە ـ يوسۇنلىرىنى ئېيتقانلىقى بايانىدا

قىرىق سەككىزىنچى باب ئۆگدۈلمىشنىڭ ساراي ئەھلى بىلەن قانداق مۇئامىلىدە بولۇش توغرىسىدا ئېيتقانلىرى

قىرىق توققۇزىنچى باب ئۆگدۈلمىشنىڭ ئودغۇرمىشقا ئاۋام بىلەن قانداق مۇناسىۋەتتە بولۇش توغرىسىدا ئېيتقانلىرى

ئەللىكىنچى باب پەيغەمبەر ئەۋلادلىرى بىلەن مۇناسىۋەتتە بولۇش بايانىدا

ئەللىك بىرىنچى باب ئالىملار بىلەن مۇناسىۋەتتە بولۇش بايانىدا

ئەللىك ئىككىنچى باب تېۋىپلار بىلەن مۇناسىۋەتتە بولۇش بايانىدا

ئەللىك ئۈچىنچى باب ئەپسۇنچىلار بىلەن مۇناسىۋەتتە بولۇش بايانىدا

ئەللىك تۆتىنچى باب چۈش ئۆرۈگۈچىلەر بىلەن مۇناسىۋەتتە بولۇش بايانىدا

ئەللىك بەشىنچى باب مۇنەججىملەر بىلەن مۇناسىۋەتتە بولۇش بايانىدا

ئەللىك ئالتىنچى باب شائىرلار بىلەن مۇناسىۋەتتە بولۇش بايانىدا

ئەللىك يەتتىنچى باب دېھقانلار بىلەن مۇناسىۋەتتە بولۇش بايانىدا

ئەللىك سەككىزىنچى باب سودىگەرلەر بىلەن مۇناسىۋەتتە بولۇش بايانىدا

ئەللىك توققۇزىنچى باب چارۋىچىلار بىلەن مۇناسىۋەتتە بولۇش بايانىدا

ئاتمىشىنچى باب قول ھۈنەرۋەنلەر بىلەن مۇناسىۋەتتە بولۇش بايانىدا

ئاتمىش بىرىنچى باب پېقىرلار بىلەن مۇناسىۋەتتە بولۇش بايانىدا

ئاتمىش ئىككىنچى باب ئۆيلىنىشنىڭ قانداق بولۇشى بايانىدا

ئاتمىش ئۈچىنچى باب پەرزەنتلەرنى قانداق تەربىيىلەش بايانىدا

ئاتمىش تۆتىنچى باب خىزمەتچىلەر بىلەن قانداق مۇئامىلە قىلىش بايانىدا

ئاتمىش بەشىنچى باب ئۆگدۈلمىشنىڭ ئودغۇرمىشقا زىياپەتكە بېرىش قائىدە ـ يوسۇنلىرىنى ئېيتقانلىقى بايانىدا

ئاتمىش ئالتىنچى باب ئۆگدۈلمىشنىڭ ئودغۇرمىشقا زىياپەتكە چاقىرىش قائىدىلىرى توغرىسىدا ئېيتقانلىرى

ئاتمىش يەتتىنچى باب ئودغۇرمىشنىڭ ئۆگدۈلمىشكە دۇنيادىن يۈز ئۆرۈپ، بارغا قانائەت قىلىش ھەققىدە ئېيتقانلىرى

ئاتمىش سەككىزىنچى باب كۈنتۇغدى ئىلىكنىڭ ئودغۇرمىشنى ئۈچىنچى قېتىم دەۋەت قىلغانلىقى بايانىدا

ئاتمىش توققۇزىنچى باب ئودغۇرمىشنىڭ ئۆگدۈلمىش يېنىغا كەلگەنلىكى بايانىدا

يەتمىشىنچى باب كۈنتۇغدى ئىلىكنىڭ ئودغۇرمىش بىلەن كۆرۈشكەنلىكى بايانىدا

يەتمىش بىرىنچى باب ئودغۇرمىشنىڭ ئىلىككە نەسىھەت قىلغانلىقى بايانىدا

يەتمىش ئىككىنچى باب ئۆگدۈلمىشنىڭ ئىلىككە مەملىكەتنى ئىدارە قىلىش ئۇسۇللىرى توغرىسىدا ئېيتقانلىرى

يەتمىش ئۈچىنچى باب ئۆگدۈلمىشنىڭ ئۆتكەن ھاياتىغا ئېچىنىپ تەۋبە قىلغانلىقى بايانىدا

يەتمىش تۆتىنچى باب ئودغۇرمىشنىڭ ئۆگدۈلمىشكە كېڭەش بەرگەنلىكى بايانىدا

يەتمىش بەشىنچى باب توغرىلىقتا توغرىلىق، ئادەمگەرچىلىككە ئادەمگەرچىلىك قىلىش بايانىدا

يەتمىش ئالتىنچى باب ئودغۇرمىشنىڭ ئاغرىپ قېلىپ، ئۆگدۈلمىشنى چاقىرغانلىقى بايانىدا

يەتمىش يەتتىنچى باب ئۆگدۈلمىشنىڭ ئودغۇرمىشقا چۈش تەبىرىنى ئېيتقانلىقى بايانىدا

يەتمىش سەككىزىنچى باب ئودغۇرمىشنىڭ ئۆگدۈلمىشكە چۈش كۆرگەنلىكىنى ئېيتقانلىقى بايانىدا

يەتمىش توققۇزىنچى باب ئۆگدۈلمىشنىڭ ئودغۇرمىش چۈشىگە تەبىر بەرگەنلىكى بايانىدا

سەكسىنىچى باب ئودغۇرمىشنىڭ بۇ چۈشكە باشقا تەبىر بەرگەنلىكى بايانىدا

سەكسەن بىرىنچى باب ئودغۇرمىشنىڭ ئۆگدۈلمىشكە نەسىھەت قىلغانلىقى بايانىدا

سەكسەن ئىككىنچى باب قۇمارۇنىڭ ئۆگدۈلمىشكە ئودغۇرمىشنىڭ ئۆلگەنلىكىنى ئېيتقانلىقى بايانىدا

سەكسەن ئۈچىنچى باب قۇمارۇنىڭ ئۆگدۈلمىشكە تەزىيە بىلدۈرگەنلىكى بايانىدا

سەكسەن تۆتىنچى باب ئۆگدۈلمىشنىڭ ئودغۇرمىشقا ماتەم تۇتقانلىقى بايانىدا

سەكسەن بەشىنچى باب ئېلىكنىڭ ئۆگدۈلمىشكە تەزىيە بىلدۈرگەنلىكى بايانىدا

E. ئىلاۋىلەر

I يىگىتلىككە ئېچىنىپ، قېرىلىق ھەققىدە ئېيتقانلىرى

II زاماننىڭ بۇزۇقلۇقى ۋە دوستلارنىڭ جاپاسى توغرىسىدا

III كىتاب ئىگىسى يۈسۈپ ئۇلۇغ خاس ھاجىپنىڭ ئۆزىگە نەسىھىتى

قۇتادغۇ بىلىك

A

(ئايىغۇچى ۋە كۆيۈنگۈچى تەڭرىنىڭ ئىتى بىلەن باشلايمەن)

1. ھەمدۇ ـ سانا، مىننەت ۋە سانسىز مەدھىيىلەر

2. ئەزىز ۋە ئۇلۇغ تەڭرىگە كىم، (ئۇ) ئۇلۇغلۇق ئىگىسى ۋە كامىل

3. قۇدرەتلىك پادىشاھتۇر. (ئۇ) يەرنى، كۆكنى ياراتقان،

4. بارلىق جانلىقلارغا رىزىق بەرگەن. ئۇ، نېمىنىكى

5. خالىدى، شۇنى قىلدى؛ ھەمدە نېمىنىكى خالىسا، شۇنى قىلۇر.

6. يەفئەلۇللاھۇ مايەشا ۋە يەھكۇمۇ مايۇرىد (خۇدا خالىغىنىنى قىلىدۇ ۋە ئىرادىسى بويىچە ھۆكۈم قىلىدۇ).

7. يەنە سانسىز سالام ۋە دۇرۇتلار ئىنسانلارنىڭ

8. ياخشىسى، پەيغەمبەرلەرنىڭ سەر ـ خىلى (ۋە تەڭرىنىڭ) ئۇلۇغ ئەلچىسى

9. مۇھەممەت مۇستاپاغا بولسۇن، يەنە

10. ئۇنىڭ يارەنلىرى بولغان ئەزىز ۋە مۆھتەرەم ساھابىلەردىن

11. ئاللاھ رازى ئولغاي.

12. بۇ بەك ئەزىز بىر كىتابتۇر، (ئۇ) چىن ھېكىملىرىنىڭ

13. ھېكمەتلىرى بىلەن بېزەلگەن، ماچىن ئالىملىرىنىڭ

14. شېئىرلىرى بىلەن ياسانغاندۇركى،

15. بۇ كىتابنى ئوقۇغان ۋە بېيىتلارنى (باشقىلارغا) بىلدۈرگەن

(كىشى بۇ)

16. كىتابنىنمۇ ئەزىززاقتۇر. چىن- ماچىن

17. ئالىملىرى ۋە ھېكىملىرىنىڭ ھەممىسى بىر قارارغا

18. كەلدىلەركى، مەشرىق ۋىلايىتىدە،

19. پۈتۈن تۈركى خەلقلەر ياشايدىغان يەرلەردە، بۇغراخان تىلىدا

20. تۈركى سۆز بىلەن (ھېچكىم) بۇنىڭدىن ياخشىراق كىتابنى

ھەرگىز

21. يازغىنى يوق. بۇ كىتاب قايسى پادىشاھلىققا

22. ياكى قايسى ئىقلىمغا يەتسە، غايەت

23. ئۇزلۇقى ۋە پەۋقۇلئاددە گۈزەللىكىدىن،

24. ئۇ ئەللەرنىڭ ھېكىملىرى بىلەن ئالىملىرى قوبۇل قىلىپ

25. ئۇنىڭغا ھەربىرى بىر تۈرلۈك ئات ۋە لەقەم بەردى.

26. چىنلىقلار 《ئەدەبۇلمۇلۇك》 (شاھلارنىڭ ئەدەپ-

قائىدىلىرى) دەپ ئاتىدى؛ ماچىن

27. مۈلكىنىڭ ھېكىملىرى 《ئاينۇل مەلىكە》 (مەملىكەتنىڭ دەستۇرى)

28. دېسە، مەشرىقلىقلار 《زىننەتۇلئۇمىرا》 (ئەمىرلەر زىنىنتى) دېدى؛

29. ئىرانلىقلار 《شاھنامەئى تۈركى》 دەپ ئات قويدى؛

30. بەزىلىرى《پەندنامەئى مۇلۇك》 (پادىشاھلارغا نەسىھەت) دەپ ئاتىدى؛

31. تۇرانلىقلار《قۇتادغۇبىلىك》 دەپ ئات قويدى.

32. بۇ كىتابنى يازغۇچى بالاساغۇندا

33. تۇغۇلغان بىر تەقۋادار زاتتۇر؛ ئەمما،

34. بۇ كىتابنى قەشقەر ئېلىدە تامامىلاپ، مەشرىق

35. شاھى تاۋغاچ بۇغراخان ھۇزۇرىغا سۇنغاندۇر.

36. شاھ بۇغراخانمۇ ئۇنى قەدىرلەپ

37. (ۋە) ئۇلۇغلاپ، ئۇنىڭغا خاس ھاجىپلىقنى

38. ئىلتىپات قىلغان (ۋە) شۇنىڭ بىلەن يۈسۈپ ئۇلۇغ خاس

39. ھاجىپ دەپ نام ـ شۆھرىتى دۇنياغا يېيىلغاندۇر.

40. بۇ ئەزىز كىتاب تۆت ئۇلۇغ (ۋە) مۇھىم ئۇل ئۇستىگە بىنا

41. قىلىنغان؛ بىرى، ئەدىل (ئادالەت)؛ ئىككىنچىسى، دۆلەت(بەخت)؛

42. ئۈچىنچىسى، ئەقىل؛ تۆتىنچىسى، قانائەت بولۇپ، يەنە(ئۈلارنىڭ)

43. ھەر بىرىگە تۈركچە بىر نام قويۇلغان. ئەدىلگە

44. "كۈنتۇغدى ئېلىك" (1) نامى بېرىلىپ، پادىشاھ ئورنىغا

45. قويۇلغان؛ دۆلەتكە " ئايتولدى" دەپ ئات قويۇلۇپ،

46. ۋەزىر ئورنىغا قويۇلغان؛ ئەقىلگە

47. " ئۆگدۈلمىش" دەپ ئات قويۇلۇپ، ۋەزىرنىڭ ئوغلى ئورنىغا قويۇلغان؛

48. قانائەتكە " ئودغۇرمىش" ئېتى بېرىلىپ، ۋەزىرنىڭ

49. قېرىندىشى دەپ ئېيتىلغان. شۇنىڭدەك، (مۇئەللىپ ئۆز پىكىرلىرىنى)

50. ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى مۇنازىرە ۋە سوئال- جاۋابلىق سۆزلەر ئارقىلىق

51. ئىپادىلىگەن، تاكى (بۇنى) ئوقۇغانلارنىڭ كۆڭلى ئېچىلىپ،

52. مۇئەللىپنى ياخشى دۇئا بىلەن ياد قىلسۇن دەپ.

B

1قادىر بىر خۇدا ئۇ، جىمدىن ئۈزا،

تولا كۆپ شۈكۈر، مەدھ ئاثالا سازا 〔 2 〕.

2ئۈلۈغلۈق ئىگەسى، قادىر زۈلجەلال 〔 3 〕،

ياراتقان، تۆرەتكەن ۋە قادىر كامال.

3يەر، ئاسمان ۋە مەخلۇق ئىگەسى يەنە،

تەييار قىلدى رىزقىڭ، يېگىن سەن كۈلە.

4بېرۈر ئۇ جىمگە ساناقسىز روزى 〔 4 〕،

جىمگە يىگۈزۈر، يېمەس ئۇ ئۆزى.

5ئۇ قويماس ئاچ ھەرگىز جىمى تىنغۇچىن،

يېدۇرۇر، ئىچۇرۇر ئۇ زات ھەممىسىن.

6نىچۇك خالىدى، بولدى شۇنداق قامۇغ ﹝ 5 ﹞ ،
تىلىسە ئۇ كىمنى قىلۇر ئۇ ئۇلۇغ.

7تاللانغان رەسۇلغا دۇرۇت ھەم سالام،
يەنە يارلىرىغا سالام – ئېھتىرام.

8مۇھەممەت رەسۇلدۇر خالايىق بېشى،
ئېرۇر ھەممىنىڭ ئۇ كۆزى ۋە قېشى.

9يەنە بۇ كىتابتۇر ناھايەت ئەزىز،
ئالىملارغا بولغاي بىلىمدىن دېڭىز.

10بېزەلگەن ئۇ قىممەت بىلىملەر بىلە،
ئەي كىمسە، شۈكرى قىل، قانائەت تىلە.

11ھېكىملار سۆزىنى جىمىگە يېزىپ،

گۆھەر ــ ئۈنچىلەردەك قويۇپتۇ تىزىپ.

12ماچىنلار بېگى (6) ، شەرق سۇلتانلىرى،

بىلىملىك، ئاقىل، دۇنيا ياخشىلىرى،

13جىمىسى كىتابنى ئۆزىنىڭ قىلىپ،

يوشۇرغان خەزىنە ئىچىگە قويۇپ.

14بىرىدىن ــ بىرىگە مىراس قالدۇرۇپ،

بۆلەكلەرگە بەرمەس ئۆزىگە قويۇپ.

15ئېرۇر پايدىلىق، ھېچ زىيان ئۇندا يوق،

تولا تۈركلەر ئۇقماس مەنىسىن تولۇق.

16كىتابنى چۈشەنگەن بىلۇرلەر ئۇنى،

ئوقۇپ، يازسىلا ئۇ بىلەلمەس بۇنى.

17بېرۇر يولىيورۇق بۇ كىتاب سۆزلىرى،

ھەر ئىككى جاھاندا تۈزەر ئىشلىرى.

18ماچىن، چىن ھېكىمى ئۇلار بارچىسى،

گۈزەل دەپ ماختىدى ئۇنى ھەممىسى.

19پۈتۈن تۈرك، چىن، شەرق ئېلىدە دېمەك،

مۇنىڭدەك كىتاب يوق جاھاندا بۆلەك.

20كىتاب قەدرىنى ھەم بىلىملىك بىلۇر،

ئەقىلسىز كىشىدىن بۆلەك نە كېلۇر؟

21كىتابنى ھەر ئادەمگە بەرمەس كېرەك،

ئەگەر بولسىمۇ دوست، ئىشەنمەس كېرەك.

22نىچۈككىم، بىلىمسىز بىلمەس قەدرىنى،

ئەقىللىق ئوقۇغان كۈزەتۇر ئۇنى.

23بۇ بۇغراخان ۋاقتى مۇئەللىپ ئۇنى،

يەنە خان تىلى بىرلە ئېيتمىش بۇنى.

24مۇنىڭدەك كىتابنى كىم ئېيتقان ئەۋەل،

كېيىن كىممۇ ئېيتار بۇنىڭدەكنى دەل؟

25كىم ئۇلسا مۇنىڭدەك يازارمۇ، قېنى؟

يازۇچى بار ئۇلسا، مەن مىختاي ئۇنى.

26كى ھەربىر ساراي ـ ئوردا، كەنت ھەم شەھەر

كىتابقا ئالاھىدە نام بەردىلەر.

27ھەر ئەلنىڭ بىلىملىك ھېكىمى تۇرۇپ،

ئۆتۈپتۇ شۇ ئەل رەسمىچە ئات قويۇپ.

28بۇ چىنلىق 《ئادابۇلمۇلۇك》 ئاتىدى،

ماچىنلىق《ئەنسۇل مەمالىك》 ﹝7﹞ دېدى.

29بۇ شەرق ئەللىرىدە ئۇلۇغلاپ ئۇنى،

《زىنىنەتۇلئۇمىرا》 دىدىلەر كۆنى ﹝8﹞ .

30ئىرانلىقلار《شاھنامە》 دەپ ئاتىشار،

تۇرانلىق《قۇتادغۇبىلىك》 دەپ ئاتار.

31نە تۈرلۈك ئەللەردە، تۈرلۈك تىل ئارا،

ئاڭا تۈرلۈك ئاتلار قويۇلمىش، قارا.

32يەنە بۇ كىتابقا قويۇچى بۇ ئات

ئۇلۇغ قۇللىرىنى كەچۈرسۇن بايات ﹝9﹞ .

33ئايا، بۇ كىتابنى قوبۇل قىلغۇچى،

بۇ تۈركچە ئەسەرگە ئەجەبلەنگۈچى.

34قارا بۇ كىتابتىكى جىمىگە يارار،

بولۇپمۇ شاھلارغا، كى ئەل- يۇرت تۇتار.

35ئەل - يۇرتنى ئىدارە قىلغۇچىلار كىم،

ئۇڭا نە كېرەكنى دىمىشتۇر ھېكىم.

36نىمىكى ئۇ قوغدار ھۆكۈمدارنى،

كېرەكلىك نىزام ۋە شەرتلەر بارىنى.

37بۇ شاھلىق خارابى، باقاسى نەدىن،

ئۇنىڭ تۇرۇشى، كېتىشى نىمەدىن.

38يەنە چېرىك - لەشكەرلەر، خادىملار بارى،

نېچۈك توپلىنۇر، قونۇر، سەپەر يوللىرى.

39بۇلارنىڭ تەرتىۋىن كىتابتا ئېچىلىپ،

سەرەلەپ ئايرىغان بارچىسىن يېشىپ.

40يەنە ئەلنى مەھكەم تۇتتۇچى كىشى،
يارامىلىق كىشىگە بۇيرۇسۇن ئىشى.

41ئەقىللىق ۋە لايىق كىشىلەر كېرەك،
گويا ئاي چىراغدەك ئېھسان ئولغاندەك.

42خان ئۇستىدە باردۇر خەلقلەر ھەققى،
خەلق ئۆزرە خانىنىڭمۇ ھەققى بار تېخى.

43يەنە پۇقرالار ھەم كۆزەتسۇن ئۇنى،
شاھلارمۇ كۆزەتسۇن ئۇنىڭ جان-تېنى.

44بۇ شاھلار نېچۈك ئەيلەسۇنلەر ئۇرۇش،
ئۇرۇشقاندا لەشكەرنى قانداق قۇرۇش.

45يەنە ئېيتۇر نېچۈك قىلماقنى ھىيلە،

يېڭەي دېسە ياۋنى بىر ھىيلە بىلە.

46بۇ شاھ ھەرىكىتىدە نە ئەتمەك كېرەك،

كى خەلق قىلسا ھەرىكەت ئۇنىڭ كۆڭلىدەك.

47شۇ ياڭلىغ بولسا شاھ ئۇنى خەلق سۆيەر،

يۈزىنى كۆرەي دەپ كىشى تەلمۈرەر.

48دىبان كىمنى قۇتلۇق ئاڭا بەرسۇن ئىش،

ئۆزىدىن يەنە كىمنى نېرى قىلىش؛

49ئۇ كىمنى ئۆزىگە يېقىن تۇتقۇلۇق،

ئۇ كىمنى يامان دەپ يىراق قىلغۇلۇق؛

50سىياسەتلە كىمنىڭ بېشىدىن چاپقۇلۇق،

پاراسەتلە قانداق كۆڭۈل ئالغۇلۇق.

51ئەقىللىق، بىلىملىك، باتۇر شىر يۈرەك،
نېچۈك غەزنە تويلاپ، تاراتماق كېرەك.

52خەلق ئۆزرە كۆپ بولسا بەگ قۇۋۋىتى،
پۈتۈن ئىش ئىچىدە بولۇر راھىتى.

53بۇ بىرنەچچە سۆزنى ۋەسىيەت ساڭا-
قىلىپ قويدۇم، ئۇنتۇما، دۇئا قىل ماڭا.

54كۆرەرسەن كىتابنى بۇ يازغان كىشى،
ھۈنەرلىك ئەرەنكەن، كىشىلەر بېشى.

55بۇ تۆرلۈك پەزىلەت، ئەقىل-ئاڭ بىلە،
ئۇ ئەرمىش بېزەنگەن، يۈرەرمىش كۈلە.

56ئۇ توغرا، باھۆرمەت بىر زاھىت ئېرۈر،
بىلىملىك ۋە تەقۋا، ئېرىغ-پاك يۈرۈر.

57تۇرۇقلۇق ماكانى "قۇز ئوردۇ" ﴿ 10 ﴾ ئىلى،
تۆپ ئەسلى نەسەبىنىن خەۋەرچى تىلى.

58ئۇ تۇغقان ئىلىدىن كېتىپتۇ چىقىپ،
كىتابنى نەزمگە قوشۇپ تۈگىتىپ.

59پۈتۈن ھەممىسىگە بېكىتكەچ نىزام،
ئۇنى قەشقەر ئىچىندە قىلغان تامام.

60ھۇزۇرىدا خانىنىڭ ئوقۇغان بۇنى،
ئۇ تاۋغاچ قارا بۇغراخانلار خېنى-

61قەدىرلەپ ئۇنى كۆپ بېرىپ خىلئىتى ﴿ 11 ﴾ ،
قەلەم ھەققى دەپ كۆپ قىلىپ ھۆرمىتى.

62ئۇنىڭغا بېرىپ خاس ھاجىپلىق ئېتىن،

ئۇنى ئەيلەمىشتۇر ئۆزىگە يىقىن.

63بۇ مەنە ئۇچۇن، كۆر، قەدىرلە ئۇنى،
يۈسۈپ خاس ھاجىپ دەپ ئاتارلەر كىنى.

64يەنە بۇ كىتابنىڭ بايانىنى دەر،
بۇنى تۆت ئۇلۇغ ئۇل ئۆزرە ئۇ تۈزەر؛

65بىرى، توغرۇلۇق ئۆزرە ئادالەت ئېرۇر،
ئىككىنچىسى، دۆلەت ۋە ئىقبال تۇرۇر.

66ئۇچىنچى، ئەقىلدۇر ئۇلۇغلۇق بىلە،
تۆتىنچى، قانائەت، ئاپىيەت ئىلە.

67بۇنىڭ ھەربىرىگە بېرىپ باشقا نام،
ئاتاپ باشقا ئات بىرلە قىلىش تامام.

68ئادالەتنى كۈنتۇغدى ئېلىك ئاتار،

ئۈنى كۆر، بۇ شاھلىق ئورۇندا قويار.

69بۇ ئايتولدى دۆلەت ئاتالدى كۈنى،

ۋەزىرلىك ئورۇندا تۇتار ئۇ مۇنى.

70ئەقىلنى ئاتاپ ئۇ دېدى ئۆگدۈلمىش،

بۇنى ئۇ ۋەزىرنىڭكى ئوغلى دىمىش.

71قانائەتكە ئودغۇرمىش ئاتىن بېرىپ،

بۇنى ھەم ۋەزىرنىڭ يېقىنى قىلىپ،

72بۇنىڭ ھېكمەتىن، كۆر، مۇشۇ تۆت ئۈزە،

كىتابنى تۈگەتكەن بۇلارنى تۈزە.

73ئەرەبچە، تاجىكچە كىتابلار تولا،

بىزنىڭ تىلىمىزدا بۇ يالغۇز، شۇلا.

74ئىلىملىك بىلۇرلەر بۇنىڭ ھۆرمىتىن،

ئەقىللىق ئۇقارلەر بىلىم قىممىتىن.

75بۇ تۈركچە قوشاقلارنى تۈزدۈم ساڭا،

ئوقۇردا ئۇنتۇما، دۇئا قىل ماڭا.

76كېتۈرمەن جاھاندىن، ئىشىت سەن ئۆزۈڭ،

تولا ئىبرەت ئالغىن ۋە ئاچقىن كۆزۈڭ.

77ئىلاھىم سەنلا سەن، بىزنى يارلىقا ﹝ 12 ﹞،

نېسىپ قىلغىن پۈتۈن مۆمىنگە لىقا ﹝ 13 ﹞ .

C

باپلار مۇندەرىجىسى

1. باب ھەممىدىن ئەزىز ۋە ئۇلۇغ بولغان تەڭرىنىڭ مەدھىيىسى بايانىدا

2. باب پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مەدھىيىسى بايانىدا

3. باب تۆت ساھابىنىڭ مەدھىيىسى باياندا

4. باب پارلاق باھار پەسلى ۋە ئۇلۇغ بۇغراخان مەدھىيىسى باياندا

5. باب يەتتە يۇلتۇز ۋە ئون ئىككى بۇرۇج باياندا

6. باب ئادەم بالىسىنىڭ قىممىتى بىلىم ۋە ئەقىلدىن ئىكەنلىكى باياندا

7. باب تىلنىڭ پەزىلىتى بىلەن قۇسۇرى ۋە پايدىسى بىلەن زىيىنى باياندا

8. باب مۇئەللىپنىڭ ئۆز ـ ئۆزىنى ئېيتقانلىقى باياندا

9. باب ياخشىلىق قىلماقنىڭ مەدھىيىسى ۋە پايدىسى باياندا

10. باب بىلىم بىلەن ئەقىلنىڭ پەزىلەت ۋە پايدىلىرى باياندا

11. باب كىتابنىڭ نامى، مەنىسى ۋە مۇئەللىپنىڭ ئۆز قېرىلىقىنى ئېيتقانلىقى باياندا

12. باب سۆز بېشى كۈنتۇغدى ئېلىك ھەققىدە

13. باب ئايتولدىنىڭ كۈنتۇغدى ئېلىك خىزمىتىگە كىرگەنلىكى باياندا

14. باب ئايتولدىنىڭ كۈنتۇغدى ئېلىك ھۇزۇرىغا كىرگەنلىكى باياندا

15. باب ئايتولدى ئۆزىنىڭ بەخت ـ سائادەت ئىكەنلىكىنى ئېيتقانلىقى باياندا

16. باب ئايتولدىنىڭ ئېلىككە بەخت ـ دۆلەتنىڭ سۈپىتى توغرىسىدا ئېيتقانلىرى

17. باب كۈنتۇغدى ئېلىكنىڭ ئايتولدىغا ئادالەت سۈپەتلىرى ھەققىدە ئېيتقانلىرى

18. باب كۈنتۇغدى ئېلىكنىڭ ئايتولدىغا ئادالەت سۈپىتىنىڭ قانداقلىقىنى ئېيتقانلىقى باياندا

19. باب ئايتولدىنىڭ ئېلىككە تىلنىڭ پەزىلىتى ۋە سۆزنىڭ پايدىلىرىنى ئېيتقانلىقى باياندا

20. باب بەختنىڭ داۋامسىزلىقى ۋە دۆلەتنىڭ تۇراقسىزلىقى باياندا

21. باب ئايتولدىنىڭ ئوغلى ئۆگدۈلمىشكە نەسىھەت قىلغانلىقى باياندا

22. باب ئايتولدىنىڭ ئوغلى ئۆگدۈلمىشكە نەسىھىتى

23. باب ئايتولدىنىڭ ئىلىككە ۋەسىيەتنامە يازغانلىقى باياندا

24. باب كۈنتۇغدى ئېلىكنىڭ ئۆگدۈلمىشنى قىچقىرتقانلىقى باياندا

25. باب ئۆگدۈلمىشنىڭ كۈنتۇغدى ئىلىك ھۇزۇرىغا كىرگەنلىكى بايانىدا

26. باب ئۆگدۈلمىشنىڭ كۈنتۇغدى ئىلىك خىزمىتىگە كىرگەنلىكى بايانىدا

27. باب ئۆگدۈلمىشنىڭ ئىلىككە ئەقلىنى سۆزلەپ بەرگەنلىكى بايانىدا

28. باب بەگلىككە لايىق بەگنىڭ قانداق بولۇشى كېرەكلىكى بايانىدا

29. باب بەگلەرگە ۋەزىر بولىدىغان كىشىنىڭ قانداق بولۇشى لازىملىقى توغرىسىدا ئۆگدۈلمىشنىڭ ئېيتقانلىرى

30. ئۆگدۈلمىشنىڭ ئىلىككە ئەسكەر باشلىغۇچى كىشىنىڭ قانداق بولۇشى كېرەكلىكى توغرىسىدا ئېيتقانلىرى

31. باب ئۆگدۈلمىشنىڭ ئۇلۇغ ھاجىپلىققا قانداق كىشى لازىملىقى توغرىسىدا ئىلىككە ئېيتقانلىرى

32. باب ئىشىك ئاغىسىنىڭ قانداق بولۇشى لازىملىقى ھەققىدە ئۆگدۈلمىشنىڭ ئىلىككە ئېيتقانلىرى

33. باب ئەلچىلىككە ئەۋەتىشكە قانداق كىشى يارايدىغانلىقى توغرىسىدا ئۆگدۈلمىشنىڭ ئىلىككە ئېيتقانلىرى

34. باب پۈتۈكچى قانداق بولۇشى لازىملىقى توغرىسىدا ئۆگدۈلمىشنىڭ ئىلىككە ئېيتقانلىرى

35. باب ئۆگدۈلمىشنىڭ غەزىنىدارلىققا قانداق كىشى لازىملىقى توغرىسىدا ئىلىككە ئېيتقانلىرى

36. باب باش ئاشپەزنىڭ قانداق بولىشى لازىملىقى توغرىسىدا ئۆگدۈلمىشنىڭ ئىلىككە ئېيتقانلىرى

37. باب ئىچملىك بېشىنىڭ قانداق بولىشى لازىملىقى توغرىسىدا ئۆگدۈلمىشنىڭ ئىلىككە ئېيتقانلىرى

38. باب خىزمەتچىلەرنىڭ بەگلەر ئۈستىدە قانداق ھەقلىرى بارلىقى ھەققىدە ئۆگدۈلمىشنىڭ ئىلىككە ئېيتقانلىرى

39. باب كۈنتۇغدى ئىلىكنىڭ ئودغۇرمىشقا خەت يېزىپ ئەۋەتكەنلىكى بايانىدا

40. باب ئۆگدۈلمىشنىڭ ئودغۇرمىش قېشىغا بارغانلىقى   بايانىدا

41. باب ئودغۇرمىشنىڭ ئۆگدۈلمىش بىلەن مۇنازىرە قىلغانلىقى بايانىدا

42. باب ئودغۇرمىشنىڭ ئۆگدۈلمىشكە دۇنيانىڭ ئەيىبلىرىنى ئېيتقانلىقى بايانىدا

43. باب ئۆگدۈلمىشنىڭ ئودغۇرمىشقا دۇنيا ۋاستىسى بىلەن ئاخىرەتنى تېپىش مۇمكىنلىكىنى ئېيتقانلىقى بايانىدا

44. باب ئۇدغۇرمىشنىڭ ئىلىككە خەت يېزىپ ئەۋەتكەنلىكى بايانىدا

45. باب كۈنتۇغدى ئىلىكنىڭ ئۇدغۇرمىشقا ئىككىنچى قېتىم خەت يازغانلىقى بايانىدا

46. باب ئۆگدۈلمىشنىڭ ئۇدغۇرمىش بىلەن ئىككىنچى قېتىم مۇنازىرە قىلغانلىقى بايانىدا

47. باب ئۆگدۈلمىشنىڭ ئۇدغۇرمىشقا بەگلەرگە خىزمەت قىلىشنىڭ قائىدە ـ يوسۇنلىرىنى ئېيتقانلىقى بايانىدا

48. باب ئۆگدۈلمىشنىڭ ساراي ئەھلى بىلەن قانداق مۇئامىلىدە بولۇش توغرىسىدا ئېيتقانلىرى

49. باب ئۆگدۈلمىشنىڭ ئۇدغۇرمىشقا ئاۋام بىلەن قانداق مۇناسىۋەتتە بولۇش توغرىسىدا ئېيتقانلىرى

50. باب پەيغەمبەر ئەۋلادلىرى بىلەن مۇناسىۋەتتە بولۇش بايانىدا

51. باب ئالىملار بىلەن مۇناسىۋەتتە بولۇش بايانىدا

52. باب تېۋىپلار بىلەن مۇناسىۋەتتە بولۇش بايانىدا

53. باب ئەپسۇنچىلار بىلەن مۇناسىۋەتتە بولۇش بايانىدا

54. باب چۈش ئۆرۈگۈچىلەر بىلەن مۇناسىۋەتتە بولۇش بايانىدا

55. باب مۇنەججىملەر بىلەن مۇناسىۋەتتە بولۇش بايانىدا

56. باب شائىرلار بىلەن مۇناسىۋەتتە بولۇش بايانىدا

57. بلب دېھقانلار بىلەن مۇناسىۋەتتە بولۇش بايانىدا

58. باب سودىگەرلەر بىلەن مۇناسىۋەتتە بولۇش بايانىدا

59. باب چارۋىچىلار بىلەن مۇناسىۋەتتە بولۇش بايانىدا

60. باب قول ھۈنەرۋەنلەر بىلەن مۇناسىۋەتتە بولۇش بايانىدا

61. باب پېقىرلار بىلەن مۇناسىۋەتتە بولۇش بايانىدا

62. باب ئۆيلىنىشنىڭ قانداق بۆلىشى بايانىدا

63. باب پەرزەنتلەرنى قانداق تەربىيىلەش بايانىدا

64. باب خىزمەتچىلەر بىلەن قانداق مۇئامىلە قىلىش بايانىدا

65. باب ئۆگدۈلمىشنىڭ ئۇدغۇرمىشقا زىياپەتكە بېرىش قائىدە ـ يوسۇنلىرىنى ئېيتقانلىقى بايانىدا

66. باب ئۆگدۈلمىشنىڭ ئودغۇرمىشقا زىياپەتكە چاقىرىش قائىدىلىرى توغرىسىدا ئېيتقانلىرى

67. باب ئودغۇرمىشنىڭ ئۆگدۈلمىشكە دۇنيادىن يۈز ئۆرۈپ، بارغا قانائەت قىلىش ھەققىدە ئېيتقانلىرى

68. باب كۈنتۇغدى ئېلىكنىڭ ئودغۇرمىشنى ئۈچىنچى قېتىم دەۋەت قىلغانلىقى بايانىدا

69. باب ئودغۇرمىشنىڭ ئۆگدۈلمىش يېنىغا كەلگەنلىكى بايانىدا

70. باب كۈنتۇغدى ئېلىكنىڭ ئودغۇرمىش بىلەن كۆرۈشكەنلىكى بايانىدا

71. باب ئودغۇرمىشنىڭ ئېلىككە نەسىھەت قىلغانلىقى بايانىدا

72. باب ئۆگدۈلمىشنىڭ ئېلىككە مەملىكەتنى ئىدارە قىلىش ئۇسۇللىرى توغرىسىدا ئېيتقانلىرى

73. باب ئۆگدۈلمىشنىڭ ئۆتكەن ھاياتىغا ئېچىنىپ تەۋبە قىلغانلىقى بايانىدا

74. باب ئودغۇرمىشنىڭ ئۆگدۈلمىشكە كېڭەش بەرگەنلىكى بايانىدا

75. باب توغرىلىقتا توغرىلىق، ئادەمگەرچىلىككە ئادەمگەرچىلىك قىلىش بايانىدا

76. باب ئودغۇرمىشنىڭ ئاغرىپ قېلىپ، ئۆگدۈلمىشنى چاقىرغانلىقى بايانىدا

77. باب ئۆگدۈلمىشنىڭ ئودغۇرمىشقا چۈش تەبىرىنى ئېيتقانلىقى بايانىدا

78. باب ئودغۇرمىشنىڭ ئۆگدۈلمىشكە چۈش كۆرگەنلىكىنى ئېيتقانلىقى بايانىدا

79. باب ئۆگدۈلمىشنىڭ ئودغۇرمىش چۈشىگە تەبىر بەرگەنلىكى بايانىدا

80. باب ئودغۇرمىشنىڭ بۇ چۈشكە باشقا تەبىر بەرگەنلىكى بايانىدا

81. باب ئودغۇرمىشنىڭ ئۆگدۈلمىشكە نەسىھەت قىلغانلىقى بايانىدا

82. باب قۇمارۇنىڭ ئۆگدۈلمىشكە ئودغۇرمىشنىڭ ئۆلگەنلىكىنى ئېيتقانلىقى بايانىدا

83. باب قۇمارۇنىڭ ئۆگدۈلمىشكە تەزىيە بىلدۈرگەنلىكى بايانىدا

84. باب ئۆگدۈلمىشنىڭ ئودغۇرمىشقا ماتەم تۇتقانلىقى بايانىدا

85. باب ئېلىكنىڭ ئۆگدۈلمىشكە تەزىيە بىلدۈرگەنلىكى بايانىدا

(ئايغۇچى ۋە كۆيۈنگۈچى تەڭرىنىڭ ئېتى بىلەن باشلايمەن)

بىرىنچى باب

ھەممىدىن ئەزىز ۋە ئۇلۇغ بولغان تەڭرىنىڭ مەدھىيىسى بايانىدا

1خۇدا ئاتى بىرلە سۆزىم باشلىدىم،

تۆرەلتكەن، ئۆستۈرگەن، كەچۈرگەن ئىزىم (14) .

2تولا مەدھى بىرلە تۈمەن مىڭ سەنا

قادىر بىر خۇداغا، ئاڭا يوق پەنا (15) .

3قوڭۇر يەر، يېشىل كۆك، كۈن، ئاي بىرلە تۈن-

ياراتتى زامان، ۋاقىت، مەخلۇق ۋە كۈن.

4ئۇ خالاپ ياراتتى، يارالدى پۈتۈن،
ئۇ بىرلا دېدى"بول"، بار ئولدى پۈتۈن.

5بۇ بىرچە يارالغان موھتاجدۇر ئاڭا،
ئىگەم سەن بىھاجەت، يوق ھەمراھ ساڭا.

6ئەي قادىر ۋە مەڭگۈ بىھاجەت بايات،
سېنىڭدىن بۆلەككە ياراشماس بۇ ئات.

7ئۇلۇغلۇق ساڭا ھەم بۈيۈكلۈك ساڭا،
سېنىڭدىن بۆلەك يوق ساڭا تۈر-تەڭا.

8ئەي بىر سەن، بىرىكمەس ساڭا باشقا بىر،
بۇرۇن سەن جىمىدىن، جىمىدىن ئاخىر.

9ساناقا قېتىلماس سېنىڭ بىرلىكىڭ،
پۈتۈن نەرسىگە يەتتى قۇدرەتلىگىڭ.

10گۇمان يوقكى، بىر سەن، ئەي مەڭگۈ خۇدا،
ئۆزۈڭ ھەر نېچۈك سان-ساناق سىرتىدا.

11ئىچۇ-تاش بىلۇچى ئەي ھەققۇلىيەقىن ﹝16﹞،
كۆزۈمدىن يىراقسەن، كۆڭۈلگە يېقىن.

12ئېرۇر بارلىقىڭ كۆن ۋە ئايدەك يورۇق،
تېگىڭگە يېتۇچى كۆڭۈل-ئەقىل يوق.

13نىمەلىكتىن ئەمەس سېنىڭ بىرلىكىڭ،
ياراتتىڭ جىمنى، جىمسى سېنىڭ.

14پۈتۈن بار نىمەنى ياراتتىڭ ئۆزۈڭ،
يوقلۇر جىمسى، تىرىك سەن ئۆزۈڭ.

15ياراتقان بارلىقىغا يارالغان تانۇق ﹝ 17 ﹞،
يارالغان ئىككى بىر تانۇقى ئېنىق.

16ئۇنىڭ ئوخشىشى يوق ۋە ياكى تېڭى،
نېچۇكلۈكىگە يەتمەس خالايىق ئېڭى.

17ئۇ يۈرمەس، ئۇ ياتماس، ئويغاق، ئۇخلىماس،
ئۇنىڭدىن يىراقتۇر تەسەۋۋۇر-قىياس.

18نە ئالدا، نە كېيىن، نە ئوڭ-سولدا ئۇ،
نە پەستە، ئېگىزدە، نە ئۇدۇلدا ئۇ.

19ئورۇن ئۆل ياراتتى، ئورۇن يوق ئاڭا، ﹝ 18 ﹞،
ئۇنىڭسىز ئورۇن يوق، ئىشەنگىن بۇڭا.

20ئەي سىرغا يېقىن، ئەي كۆڭۈلگە ئەزىز،
گۇۋاھتۇر ساڭا بارچە سۈرەت ۋە ئىز.

21ياراتتىڭ تۈمەن مىڭ تىرىك، ساناقسىز،
قۇرۇقلۇق، چوقۇر، تاغ، دالا، دۆڭ، دېڭىز.

22بېزەتتىڭ يېشىل كۆكنى يۇلتۇزنى بىلە،
يورۇتتۇڭ قارا تۈننى كۈندۈز بىلە.

23ئۇچارلىق، ماڭارلىق، تىنارلىقكى بار،
سېنىڭدىن ئىچىپ، يەپ تىرىكلىك قىلار.

24ئېگىز ئەرش ئۈستىدىن يەر ئاستىغا تا،
پۈتۈن بارچە موھتاج ئەي ئىگەم ساڭا.

25ئايا ھەققە پۈتكەن، ئاچ ھەمدىگە تىل،
دىلىڭ پۈتسە شەكسىز، يۇرۇتمە ئەقىل (19) .

26ئۇ قانداق دېمەكتىن كۆڭۈلنى كۆزەت،

پۈتۈپ بارلىقىغا ئاسايىشقا يەت.

27نېچۈك، قانچە دەپ يۈرمە، تۇتقىن ئۆزۈڭ،

نېچۈك، قانچىسىز بىل، ئۇزارتما سۆزۈڭ.

28بۇ مۇڭلۇق قۇلۇڭنى، ئەي مۇڭسىز ئىگەم،

كەچۈرگىن گۇناھىنى ئەيلەپ كەرەم.

29ساڭالا سېغىندىم، ئۈمىدىم ساڭا،

قىيىنلىق يېرىمدە مەدەت قىل ماڭا.

30سۆيۈملۈك رەسۇل بىرلە تۇرغۇز مېنى،

قولۇم تۇتقۇچى قىل قىيامەت كۈنى.

31ئۇنىڭ تۆت يارىغا تۈمەن مىڭ سالام،

يېتىشتۈر مېنىڭدىن داۋام ۋە داۋام.

32ئۇلۇغ كۈندە كۆرسەت ئۇلارنىڭ يۈزىن،
قولۇم تۇتقۇچى ئەيلە ياخشى سۆزىن.

33سېنى ماختىيالمايمەن لايىق ئۆزۈم،
سېنى سەنلا ماختا، كېسىلدى سۆزۈم.

ئىككىنچى باب

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مەدھىيىسى بايانىدا

34ئەۋەتتى رەسۇلنى رەھىملىك ئىگەم،
كىشى ياخشىسى، تاللانغىنى ھەم.

35چىراغ ئىدى خەلققە قاراڭغۇ تۈنى،
يورۇقلۇق چاچتى، يورۇتتى سېنى.

36خۇدادىن دەۋەتچى ئىدى ئۇ ساڭا،
يىگىت توغرا بىر يولنى تاپتىڭ شۇڭا.

37ئاتاسىن، ئاناسىن پىدا قىلدى ئۆل،
تىلەك ئۈممەت ئەردى، بايان قىلدى يول.

38كېچە ئۇخلىماستىن ۋە كۈندۈز يېمەي،
سېنى سورىدى ھەقتىن، بۆلەكنى دېمەي.

39تىلەدى سېنى كۈن ــ تۈن ئەمگەك بىلە،
ئۇنى ماختا ئەمدى، رىزاسىن تىلە.

40پۈتۈن قايغۇسى ئەردى ئۈممەت ئۈچۈن،
قۇتقۇزماق تىلەر ئەردى راھەت ئۈچۈن.

41ئاتادىن، ئانادىن بولۇپ مېھرىبان،

تىلەيتتى خۇدادىن شۇنى ھەر زامان.

42خەلققە ئىدى ئۇ خۇدا رەھمىتى،
قىلىقى سىلىقتۇر، تۈزلۈك خىسلىتى.

43ئىدى ئۇ مۇلايىم، قىلىقى سىلىق،
ھايالىق، قولى كەڭ، سېخى رەھىملىك.

44قوڭۇر يەر، يېشىل كۆكتە ئەردى ئەزىز،
ئاڭا بەردى تەڭرى قىممەت ئېيتقۇسىز.

45بۇرۇندىن ئىدى باش پۈتۈن باشچىغا،
كېيىن بولدى تامغا پۈتۈن ساۋچىغا (20) .

46ئۇنىڭ مەن يولىغا كۆڭۈل باغلىدىم،
ئىشەندىم، سۆيۈپ ھەم سۆزىن ئاڭلىدىم.

47ئىلاھا، كۆزەتكىن بۇ كۆڭلۈمنى سەن،
قوپاردا رەسۇللە قوپار مېنى تەڭ.

48قىيامەتتە كۆرسەت تولۇندەك يۈزىن،
قولۇم تۇتقۇچى قىل ئىلاھا ئۆزىن.

ئۈچىنچى باب

تۆت ساھابىنىڭ مەدھىيىسى بايانىدا

49ئۇنىڭ تۆت ھەمراھى سۆيۈنچى ئىدى،
ھەر ئىشتا بىللە ھەم كېڭەشچى ئىدى.

50قېيناتا ئىككىسى، كىياۋ ئىككىسى،
تاللانغان كىشلەر ئىدى تۆتىسى.

51جىمىدىن ئاباباەكرى ئىدى ئەۋۋىلى،
خۇداغا ئىشەنگەن تىلى ۋە دىلى.

52پىدا قىلدى مالى، تېنى-جانىنى،
رەسۇلنىڭ رىزاسى ئىدى كۆتكۈنى.

53كېيىن پارۇق (21) ئەردى كىشىلەر خىلى،
تىلى ۋە دىلى بىر، خەلق ئېسىلى.

54ئىدى ئۇ ياردەمچى ۋە ھەق دىنغا ئۇل،
كۆتۈردى توسۇقنى شەرىئەتتىن ئۇل (22) .

55ئوسماندۇر مۇلايىم، ئۇياتچان تېخى،
كىشىلەر خىلى ھەم قولى كەڭ سېخى.

56پىدا قىلدى بارچە مال ھەم ئۆزىنى،

رەسۇل بەردى ئاشا ئىككى قىزىنى.

57سوك ئاندىن، سەرە-خىل مەردان ئېلىدۇر،
ئەقىللىق يىگىت ئەر، يۈرەكلىك جەسۇر.

58ئوچۇق قول ئىدى ئۇ، يۈرەگى سۈزۈك،
بىلىملىك ۋە تەقۋا، ئېتىدۇر بۈيۈك.

59ئۈلار ئىدى دىن ھەم شەرئەت كۆكى (23)،
كۆتۈردى مۇناپىق ۋە دىنسىز يۈكى.

60بۇ تۆت يار ماشا تۆت تادۇدەك (24) ئېرۇر،
تۈزۈلسە تادۇ چىن ھاياتلىق بولۇر.

61مىڭىڭدىن ئۈلارغا تۈمەن مىڭ سالام،
يەتكۈزگىن ئىگەم سەن ئۈزلۈكسىز داۋام.

62سۆيۈندۈر مېنىڭدىن هامان كۆڭلىنى،
قولۇم تۇتقۇچى قىل قىيامەت كۈنى.

تۆتىنچى باب

پارلاق باھار پەسلى ۋە ئۇلۇغ بۇغراخان مەدھىيىسى بايانىدا

63ئېسىلىپ كەلدى شەرقتىن باھارنىڭ يېلى،
بېزەشكە جاھان ئاچتى جەننەت يولى.

64قوڭۇر يەر ئىپار تولدى، كافۇر ﴿ 25 ﴾ كېتىپ،
بېزەنمەك تىلەر دۇنيا كۆركەم ئېتىپ.

65جاپا قىشنى قوغلاپ يازغى ئېسىن ﴿ 26 ﴾ ،
پارلاق ياز يەنە قۇردى دۆلەت ياسىن.

66قۇياش ياندى بولغاي يەنە ئورنىغا،
بىلىق قۇيرۇقىدىن قوزى بۇرنىغا ﴿ 27 ﴾ .

67قۇرۇغان ياغاچلار كىيىندى يېشىل،
بېزەندى يېپۇن ﴿ 28 ﴾ ، ھال، سېرىق، كۆك، قىزىل.

68قوڭۇر يەر يېپىندى يېشىل تورقىنى،
تاۋغاچ رەختى يايدى قىتان كارۋىنى.

69دالا، تاغ، قىر، ئويمان توشەندى يېيىپ،
بېزەندى ۋادىلار يېشىل، ھال كىيىپ.

70تۇمەن رەڭ چېچەكلەر ئېچىلدى كۈلۈپ،
ئىپار، كافۇر ھىدىغا دۇنيا تولۇپ.

71ئېسىپ تاڭ شامالى قەلەمپۇر پۇراق،

ئىپار بۇيىغا تولدى دۇنيا بىراق.

72غاز، ئۆردەك، قىل ﴿ 29 ﴾ ، ئاققۇ خۇشاللىق بىلەن،
قاقىلداپ ئۇپۇشۇر يۇقىرى-تۆۋەن.

73ئەنە كۆر، بىرى قونسا، ئۇچار ئۇ بىرى،
بىرى ئۈزسە ئوينىاپ، ئىچەر شۇ بىرى.

74تىزىلغان تۆگىدەك كوكىش ﴿ 30 ﴾ تۇرنىلار،
ئۇچار، يەلپۈنەر ھەم ئۇنىن ياڭرىتار.

75ئۇلاي قۇش سايرىدى ئۈندەپ يولدىشىن،
گۈزەل قىز قىچىرغان كەبى سۆيمىشىن.

76قاقىلدادى كەكلىك، كۈلۈپ قاتقارا ﴿ 31 ﴾ ،
قىزىل ئېغزى قاندەك، قېشى قاپقارا.

77قارا قۇچقاچ ئۆتتى ستا تۇمشىغىن ﴾ 32 ﴿ ،
ئۈنى نازىنىن قىزنىڭ ئۈنىگە يېقىن.

78چېچەكلىكتە مىڭ خىلدا بۇلبۇل ئۈنى،
ئوقۇر سورى ئەبرىنى ﴾ 33 ﴿ كۈن ھەم تۈنى.

79ئىلىك ۋە جەرەن گۈل ئارا ئوينىشۇر،
ئارقار، تاغ ئۆچكىسى جۈپ-جۈپ سەكرىشۇر.

80قاشىن تۈردى ئاسمان، كۆزى ياش چاچار،
چېچەكلەر يۈز ئاچتى، كۈلۈپ قاتقارار.

81بۇ ۋاقتا جاھان ئۆز-ئۆزىگە قاراپ،
سۆيۈنۈپ، قۇۋانىپ مىلىغا قاراپ.

82ماشا كۆز يۈگۈرتكەچ ئۇ ئاچتى سۆزىن،

دېدى: كۆرمىدىڭمۇ، بۇ خاقان يۈزىنى؟

83ئەگەر ئۇيقۇلۇقسەن، تۇر، ئاچ ئەمدى كۆز،
ئىشتىمىگەن ئۇلساڭ، ئىشىت مەندىن سۆز:

84تۇمەن يىل تۇل ئەردىم، سولغۇن يۈز ئىدىم،
سېلىپ تۇل كىيىم، كىيدىم ئاق ئاس (34) كىيىم.

85ئۇلۇغ خان بېگىمدۇر ياساندىم شۇڭا،
قوبۇل قىلسا، جانىم پىدادۇر ئاڭا.

86بۇلۇت گۈركىرەپ چالدى خان دۇمبىغىن،
چېقىن چاقنىدى، تارتتى خاقان تۇغىن.

87بىرى چىقسا قىنىدىن، ئەل بوي سۇنار،
بىرى شان-شۆھرىتىن جاھانغا يايار.

88جاھان تۇتتى تاۋغاچ ئۇلۇغ بۇغراخان،
قۇتاتسۇن ئېتى، تاپسۇن ئىككى جاھان.

89ئەي دىن ئىززىتى، دۆلەتكە يار-مۇئىن ﴿35﴾،
ئەي مىللەتكە تاج، ئەي شەرىئەتكە دىن.

90خۇدا بەردى بارچە تىلىگەن تىلەك،
ساڭا بولسۇن ھەق مەڭگۈ يارۇ-يۆلەك.

91ئەي دۇنيا جامالى، ئۇلۇغلۇققا كۆرك،
ئەي مۇلۇك نۇرى، ئەي بىۋاپا بەختكە ئۇرك ﴿36﴾،

92زامان بەردى ساڭا دۆلەت ۋە تەخت،
بىرىۋەرسۇن تەڭرى بۇ تەخت بىرلە بەخت.

93جاھان تىندى چىققاچ خاقان تەختىگە،

جاھان سۈندى سوۋغات خاقان بەختىگە.

94پازادىن كېلۇچى ساما قۇشلىرى،

بىرى رايى ھىندى ﴿ 37 ﴾ ، بىرى قەيسەرى ﴿ 38 ﴾ .

95ئېتىن ئاتىشىپ، بەسلىشىپ سايرىشۇر،

سۆيۈنۈش، خۇشاللىق ئارا يايرىشۇر.

96گۈزەل مەنزىرە، يەردە گۈل خىلمۇ ـ خىل،

دالا، تاغ، ئېدىر، قىر يۈزى كۆك، يېشىل.

97بىرى خۇش ھىدى بىرلە قۇللۇق قىلار،

بىرى كۆرۈك يۈزلە ئىشكنى ئاچار.

98بىرى قول سۇنۇپ ئاڭا ئىسرىق تۇتار،

ئېپار بىرلە بىرى جاھان تولغۇزار.

99بىرى شەرقتىن تۇتار مىڭ ئارمىغان ﴿ 39 ﴾،
بىرى غەربتىن تىكەر خىزمىتىگە جان.

100تۇرار بەخت ئىشىكتە خىزمەتكە كېلىپ،
قىلاي دەپ بىر خىزمەت ئۈمىدلەر قىلىپ.

101شۇ ياڭلىغ خىزمەتكە تەيياردۇر جاھان،
بويۇن ئەگدى دۈشمەن، يوقالدى شۇئان.

102يېيىلدى جاھانغا خاقان داڭقىسى،
قېچىپ كۆرمىگەن كۆزلەرنىڭ ئۇيقۇسى.

103تۈزەلدى قانۇن ۋە تىنچلاندى جاھان،
قازاندى نام ئۈستۈن قانۇن بىرلە خان.

104دېسە كىم، كۈرەيمەن سېخىنىڭ ئۆزىن،

كېلىپ كۆرسە ئۇ ئۇشبۇ خاقان يۈزىن.

105جاپاسىز، ۋاپا، بەخت تىلىسە كىشى،
يۈزىن كۆرسۇن ئۇنىڭ، ۋاپادۇر ئىشى.

106زەرەرسىز مەنپەئەت كۆرەي دېسەڭ گەر،
يېقىن كەل، ئىشىن قىل، ئىسىن، كۆڭلۈل بەر.

107ئېسىل، خۇلقى كەمتەر، دىلى مېھرىبان ـ
كىشى كىم؟ دېسەڭ، كەل، ئۇنى كۆر بۇئان.

108ئەي خۇيى گۈزەل، پاك نەسەب، پاك ئۇرۇق،
جاھان قالمىسۇن سەندىن ھەرگىز قۇرۇق.

109ساڭا ھەق بەردى بەخت، ئەي ساھىبقىران،
ئوقۇپ مىڭ ئېتىنى ئاڭا قىل شۈكران.

110تولا كونا بىر سۆز مەسەلدە كېلۇر،

ئاتا ئورنى، ئاتا ئوغلىغا قالۇر.

111ئاتانىڭ ئېتى، ئورنى قالدى ساڭا،

قوشۇلسۇن يەنە باشقا مىڭ ـ مىڭ ئاڭا.

112قىممەتلىك سوۋغات تۇتتى مىڭ ـ مىڭچە قول،

قۇتادغۇ بىلىكتۇر مېنىڭ سوۋغام ئۇل.

113ئۇلارنىڭ سوۋغاتى كېلەر ھەم كېتۇر،

مېنىڭ بۇ سوۋغاتىم تا مەڭگۇ قالۇر.

114نىچە يىغسا دۇنيا تۇگەيدۇ يوقاپ،

قالۇر سۆز پۈتۈلسە، جاھانغا تاراپ.

115كىتابقا يېزىلدى بۇ خاقان ئېتى،

بۇ ئات، ئەي ھۆكۈمدار، قالار شۇ پېتى.

116خۇدايا، ئاشۇر دەۋلەتىن، بەر تىلەك،

پۈتۈن ئىشتا بولغىن سەن ئارقا يۆلەك.

117ئېسەن ئەيلە دوستىن، يېغىسىن يوقات،

خۇشال قىل دائىما، قايغۇدىن ئازاد.

118يېغىپ تۇرسۇن يامغۇر، چېچەك گۈللىسۇن،

قۇرۇغان دەرەختە بىخلار كۆكلىسۇن.

119پەلەك چاقى تۇرسۇن دائىم ئايلىنىپ،

تۆۋەن بولسۇن دۈشمەن بېشى ئېگىلىپ.

120قوشۇر يەر بولمۇغىنچە مىستەك ﴿ 40 ﴾ قىزىل،

يا ئوتتا چېچەك ئۈنمىگىنچە يېشىل.

121بۇ ساھىبقىران كۆپ ياشىسۇن ئۆزۈن،
ھەسەتخور كۆزى ئوتتا كۆيىسۇن پۈتۈن.

122تېخى بولسا نېمە ئۈنىڭدا تىلەك،
ئاڭا بولسۇن داۋام ھەق ئارقا يۆلەك.

123ھۇزۇر ۋە ھالاۋەت، ئىشەنچتە ئىلى،
ئىچىپ، يەپ ياشىسۇن ئۇ لوقمان يىلى (41) .

بەشىنچى باب

يەتتە يۇلتۇز ۋە ئون ئىككى بۇرج بايانىدا

124خۇدا ئاتى بىرلە سۆزۈم باشلىدىم،

تۆرەلتكەن، ئۆستۈرگەن، كەچۈرگەن ئىزىم.

125ياراتتى ئالەمنى ئۇ خالاپ ئۆزى،
يورۇتتى كۈن، ئاي بىرلە دۇنيا يۈزى.

126ياراتتى پەلەك، كۆر، دائىم ئايلىنۇر،
هايات هەم ئۇ بىرلە تىنىماي چۆرگىلۇر.

127ياراتتى يېشىل كۆكتە يۇلتۇزنى ئۇ،
ياراتتى قارا تۈن ۋە كۈندۈزنى ئۇ.

128كۆكتىكى يۇلتۇزلار بەزىسى بېزەك،
يول باشلار بەزىسى، بەزىسى يەزەك ﴿42﴾.

129كىشىگە يورۇقلۇق بېرۇر بەزىسى،
يول يۈتسە كۆرستۇر يەنە قانچىسى

130بەزىسى ئېگىزدە، بەزىسى تۆۋەن،
غۇۋادۇر بەزىسى، بەزىسى روشەن.

131بۇلاردىن ئەڭ ئۈستۈن سەكەنتىر (43) تۇرۇر،
ئىككى يىل سەككىز ئاي بىر بۇرجدا قالۇر.

132ئىككىنچى ئورۇندا تۇرىدۇ ئوڭاي (44) ،
قالۇر بىر بۇرجدا ئۇ دەل ئون ئىككى ئاي.

133ئۈچىنچى كورۇددۇر (45) غەزەپتە يۈرۈر،
قايان بارسا بارلىق ياشارغان قۇرۇر.

134تۆتىنچى قۇياشتۇر، يورۇتار جاهان،
يېقىن ھەم ئۇدۇل كەلگەننى ھامان.

135بەشىنچى سەۋىتتۇر (46) ، سۆيۈملۈك ئۆزى،
ئۇ باقسا كۆرەرسەن خۇشاللىق يۈزى.

136ئۈنىڭدىن كېيىن بۇ ئارزۇ (47) كېلەر،
ئۇ كىمگە يۇقۇشسا، تىلەككە يېتەر.

137بۇلاردىن تۆۋەنرەكتە يالچىق (48) تۇرار،
قۇياشقا ئۇدۇل باقسا تولۇن بولار.

138ئون ئىككى بۇرج باردۇر بۇلاردىن بۆلەك،
جۈپ ئۆيلۈك بەزىسى ۋە بەزىسى يەك.

139قوزى يازغى يۇلتۇز، كېيىن ئۇي كېلۇر،
جەۋزا بىلەن سەرتان تۇرتۇشۇپ يۈرۈر.

140ئېرۇر قوشنا بۇغداي بېشى، ئارسلان،
كېلەر ئارقىدىن قەۋەس، ئەقرەب، مىزان.

141كېلەر ئاندىن ئوغلاق، سوغا ھەم بىلىق،
تۇغۇلسا بۇلار كۆك بولغۇسى يورۇق.

142ئۈچ يۇلتۇز باھارنىڭ، ئۈچى يازغىدۇر،
قىشنىڭدۇر ئۈچىسى، ئۈچى كۈزگىدۇر ﴿49﴾.

143ئۈچى سۇ، ئۈچى يەل، ئۈچى بولدى ئوت،
ئۈچى تۇپراق، بۇلاردىن دۇنيا ۋۇجۇد.

144يېغىدۇر بۇلارنىڭ بىرىگە ـ بىرى،
قوپۇپ ياۋغا ياۋ، قىلدى جەڭنى نېرى.

145ئۇرۇشماس بۇ ياۋلار، ياراشقان ئۈچۈن،
كۆرەشمەس بۇ ياۋلار كۆتەرگەچ ئۈچۈن.

146يېتىشلىك ئىلاھىم سىلىپ ئىزغا ئۆز،
ياراتتى ئۇلارنى، ياراشتۇردى تۈز.

147بۇ ئىنسان بايانىن قىلاي ئەمدى مەن،
قەدىر تاپتى ئەقلى، بىلىم ـ ئاڭ بىلەن.

ئالتىنچى باب

ئادەم بالىسىنىڭ قىممىتى بىلىم ۋە ئەقلىدىن ئىكەنلىكى بايانىدا

148ياراتتى ۋە يۈكسەلتتى تاللاپ ئادەم،

بىرىپ ھوش ـ ئەقىل، پەزىل، ئىلمنى ھەم.

149تىلىنى چىقارىپ، ئاڭا بەردى دىل،
ئۇيات بەردى يەنە گۈزەل، خۇش پېئىل.

150بىلىم بەردى، ئىنسان زورايدى بۇ كۈن،
ئەقىل بەردى، شۇڭا يېشىلدى تۈگۈن.

151خۇدا بەرسە كىمگە ئەقىل ـ ھوش، بىلىك،
تولا ياخشىلىقلا ئۇزاتۇر ئىلىك ﴿ 50 ﴾ .

152بىلىمنى بۈيۈك بىل، ئوقۇشنى ئۇلۇغ،
بى ئىككى يۈكسەلتۇر قۇلىنمۇ تولۇق.

153بۇ سۆزگە گۇۋاھتۇر تۆۋەندىكى سۆز،
بۇ سۆزنى ئىشىتكىن، سۆزۈڭ بۇندا ئۇز:

154ئەقىل قايدا بولسا، ئۇلۇغلۇق بولۇر،
بىلىم كىمدە بولسا، بۈيۈكلۈك تاپۇر.

155ئەقىللىق ئۇقار ئۆل، بىلىملىك بىلۇر،
بىلىملىك، ئەقىللىق تىلەككە يېتۇر.

156بىلىم مەنىسىن بىل، بىلىم نېمە دەر،
بىلىم ئۇ ساقايتۇر كېسەل بولسا ئەر.

157بىلىمسىز كىشى بارچە ئاغرىق بولۇر،
داۋالانمىسا ئۇ تىرىكلا ئۆلۇر.

158كېسەلنى داۋالات، بار، ئەي بىلمىگەن،
ئەي ئالىم نادانغا داۋا ئەيلە سەن.

159ئەقىلدۇر بۈرۈندۈق، ئاڭا يەتسە ئەر،
تۈمەنمىڭ تىلەگى ھەم بولسا يېتەر.

160كىشىگە ئېرۇر كۆپ ئەقىل پايدىسى،
بىلىم بىلسە ئىنسان ئەزىز بولغۇسى.

161جىمىكى ئىشىڭنى ئەقىل بىرلە قىل،
بىلىم بىرلە ۋاقتىڭنى ساقلاشنى بىل.

يەتتىنچى باب

تىلنىڭ پەزىلىتى بىلەن قۇسۇرى ۋە پايدىسى بىلەن زىيىنى بايانىدا

162ئەقىل ھەم بىلىم تەرجىمانى بۇ تىل،

روشەن تىل كىشىنى يورۇتقۇچى، بىل!

163قەدىرلىك قىلار تىل، تاپار بەخت كىشى،
قىلار ئەرنى تىل خار، كېتەر ھەم بېشى.

164ئىشىكتە تۇرار ئارسلاندۇر بۇ تىل،
ئەي ئۆيلۈك ھەزەر قىل، بېشىڭ يەيدۇ، بىل.

165نېمە دەيدۇ تىلدىن جاپا كۆرگەن ئەر،
قۇلاق سال، ئەمەل قىل، دىققىتىڭنى بەر:

166جاپا سالدى تىلىم ماڭا كۆپ قېتىم،
كېسىلمەكتە باشىم، كېسەر مەن تىلىم.

167سۆزۈڭنى كۆزەتكىن، بېشىڭ كەتمىسۇن،
تىلىنى كۆزەتكىن، چىشىڭ سۇنمىسۇن.

168بىر ئالىم دېدى تىل ئۇچۇن پۇختا سۆز،

ئاي،تىل ئىگەسى كۆزەت باشنى ئۆز.

169ئېسەنلىك تىلەسەڭ ئەگەر سەن ئۆزۈڭ،

تىلىڭدىن چىقارما ياراقسىز سۆزۈڭ.

170بىلىپ سۆزلىسە سۆز، بىلىم سانىلۇر،

بىلىمسىز سۆز ئۆز بېشنى يېيۇر.

171تولا سۆزدە ئارتۇق پايدا كۆرمىدىم،

يەنە سۆزلىمەيمۇ پايدا تاپمىدىم.

172تولا سۆزلىمە سۆز، بىرەر سۆزلە، ئاز،

تۈمەن سۆز تۈگۈنىن بۇ بىر سۆزدە ياز (51) .

173كىشى بولغۇسى شاھ ئۆسۈپ سۆز بىلەن،

تولا سۆز بېشىڭنى قىلار يەر تۆۋەن.

174بىلىم دەر "مەمەدانە"، كۆپ سۆزلىسەڭ،
گاچا دەيدۇ سۆزنى ئەگەر دېمىسەڭ.

175پاساھەت (52) بىلە قىل شۇڭا سەن سۆزۈڭ،
پەسىھ بولسا تىلىڭ، ئۆسەرسەن ئۆزۈڭ.

176تىڭنى كۆزەت بەك، كۆزىتىلەر باش،
سۆزۈڭنى قىسقا قىل، ئۇزارتىلار ياش.

177بۇ تىل پايدىسى كۆپ، زىيانمۇ تولا،
ئارا ماختىلۇر، مىڭ سۆكۈلۇر ئارا.

178ئەگەر مۇنداق ئولسا، بىلىپ سۆزلە سۆز،
سۆزۈڭ بولسۇن كۆزسىز قارىغۇ ئۇچۇن كۆز.

179ئېرىقكى، بىلىمسىز بىر قارىغۇ ئېرۇر،
بىلىمدىن نېسىپ ئال، بىلىمسىز، يۈگۈر.

180تۇغۇلغان ئۆلەر، كۆر، قالۇر بەلگىسىز،
سۆزۈك ياخشى بولسا ئۆزۈك ئۆلگۈسىز.

181ئەر ئىككى نىمەدىن قېرىماس ئۆزى،
بىرى ياخشى ئىشى، بىرى ياخشى سۆزى.

182كىشى تۇغۇلدى، ئۆلدى، سۆزى قالدى، كۆر،
ئۆزى كەتتى ئىنسان، ئېتى قالدى، كۆر.

183ئۆلۈمسىز هاياتنى تىلىسەڭ ئۆزۈڭ،
قىل ياخشى، ئەي هېكىم، خۇلقۇڭ هەم سۆزۈڭ.

184قىلىپ مەدهى تىلىڭنى، ئارا سۆكمىگىم،
ساڭا سۆز ئۇقتۇرۇش ئىدى تىلىكىم.

185پەقەت سۆزلىمەسلىكنى ئەقىل خالىماس،

كېرەك سۆزنى سۆزلەر كىشى، يوشۇرماس.

186سۆزۈمنى دېدىم مەن بالامغا، باتۇر،

مېنىڭدىن تۆۋەن ئۇ، نېچۈك تەڭ بولۇر؟

187ئەي، ئوغلۇم دېدىم مەن ساڭا بۇ سۆزۈم،

ساڭا بۇ نەسىھىتىمنى بەردىم ئۆزۈم:

188كۈمۈش قالسا ئالتۇن مېنىڭدىن ساڭا،

ئۇنى تۇتمىغىن سەن بۇ سۆزگە تەڭا.

189كۈمۈشنى ئىشلەتسە، تۈگەر، يوقىلۇر،

سۆزۈمنى ئىشلەتسە، كۈمۈش قازىنۇر.

190 كىشىدىن ـ كىشىگە مىراس سۆز قالۇر،

مىراسى سۆزنى تۇتساڭ مىڭ پايدا بولۇر.

191 قاۋاق تۇرمە بوگۇن، ئەي دانا ماشا،

يەنە ئۆزرە ئىيتسام ئەيمىنىپ ساشا.

سەككىزىنچى باب

مۇئەللىپنىڭ ئۆز ئۆزرىنى ئىيتقانلىقى باياندا

192 تىلەگىم ئىدى، ئەي ھېكىم، سۆزلىمەك،

كېيىنكىلەرگە بىر يادىكار قالغۇدەك.

193 ئەقىل كەلدى قاشى، دېدى دىققەت ئەت،

سۆزۈڭ بولسا يېقىملىق، بولۇر ساڭا سەت.

194ياماندۇر خەلق تىلى سېنى سۆزلىگەي،
كىشى خۇلقى قىزغانچ، ئېتىڭنى يېگەي.

195قاراپ كۆرگىنىمچە يېنىكلەندى يۈك،
ئۆزۈمگە دېدىم سۆزلە، بار سۆزنى توك.

196نېمىشقا دېسەڭ مەن ساڭا ئېيتايىن،
سۆزۈمنى ئەي هوشيار يىگىت ئاڭلىغىن:

197كىشى ئاتى يالغۇز（ 53 ）، يېقىلغاق ئۈچۈن،
دېيىلدى ئۇ يالغۇز، يېقىلغان ئۈچۈن.

198يېقىلمەس كىشى كىم دېگىن سەن ماڭا،
تۈمەنىڭ يېقىلگەننى دەيمەن ساڭا.

199بەك ئازدۇر بىلىملىك، تولا بىلىمسىز،
ئەقىلسىز تولادۇر، ئەقىللىق ئەزىز (54) .

200بىلىمسىز بىلىملىككە بولدى يېغى،
نادانلار ئالىمغا قارشى ھەر چېغى.

201كىشىدىن ـ كىشىنىڭ تولا پەرقى بار،
بىلىمدۇر بۇ پەرق، سۆز شۇ ئۆزرە بارار.

202بىلىملىككە سۆزلىدىم مەن بۇ سۆزۈم،
بىلىمسىز تىلىنى بىلمەيمەن ئۆزۈم.

203بىلىمسىز بىلەن ھېچ سۆزۈم يوق مېنىڭ،
ئەي ئالىم، ئۆزۈم بىر قۇلۇڭمەن سېنىڭ.

204سۆزۈمنى دىگەلى سەندىن ئەيمىنىپ،

قويارمەن بۇ ئۆزرەمنى ئۇمت قىلىپ.

205سۆز ئېيتقان كىشىلەر ئازار، ئالدىرار،

ئەقىللىق ئىشتىسە تۇزەپ بارار.

206بۇرۇندۇقلۇق ئۆل سۆز تۆگە بۇرنىدەك،

ماڭار نەگە تارتسا ھىڭگان تۆگىدەك.

207بىلىپ سۆزلىگۈچى كىشى كۆپ ئېرۇر،

ئۇنى بىلگۈچى ئەر ماڭا خوپ كېلۇر.

208پۇتۇن ياخشىلىقلار ئىلىم نەپئى ئۆل،

بىلىم بىرلە تاپتى مىسال كۆككە يول.

209بىلىم بىرلە سۆزلە پۇتۇن سۆزنى سەن،

بۇيۇك بىل بىلىمى بىلەن ئەرنى سەن.

210يېشىل كۆكتىن ئىندى (55) قوشۇر يەرگە سۆز،
كىشى تاپتى قىممەت سۆزى بىرلە ئۆز.

211كىشى كۆڭلى توپسىز دېڭىزدەك ئېرۇر،
بىلىم ئۈنچە ئوخشاش تۈۋىدە ياتۇر.

212دېڭىزدىن چىقارمىسا ئۈنچە كىشى،
قالۇر پەرقسىز بولۇپ ئۈنچە ساي تېشى.

213قوشۇر يەر تېگىدە ئالتۇن ئىدى تاش،
گەر چىقسا بەگلەرگە بولۇر باشقا تاج.

214گەر ئالىم ئىلمىنى چىقارمىسا تىل،
يورۇتماس ئۇنىڭ ئىلمى ياتسىمۇ يىل.

215ئەقىل ۋە بىلىم ئۇل ئۇز نەرسىدۇر ئەڭ،

ئەگەر بولسا ئىشلەت، ئۇچۇپ كۆككە تەگ.

216نىمە دەيدۇ ئەلنىڭ بېگى ئاڭلىغىل،
ئوقۇشقا، بىلىمگە يۈگۈرتۈپ ئەقىل:

217جاھان تۇتقىلى ئەر ئوقۇشلۇق كېرەك،
كېرەك يۇرت سوراشقا ئەقىل ۋە يۈرەك.

218ئەقىل بىرلە تۇتتى جاھان تۇتقۇچى،
بىلىم بىرلە تۇتتى ئەلنى سورىغۇچى.

219قاچانكىم جاھانغا چۈشۈپتۇ ئادەم،
ئاقىللار تۈزەپ كەلدى ياخشى نىزام.

220قايۇ ۋاقتتا بولسۇن، بۇ كۈندىن بۇرۇن،
بىلىملىككە تەگدى بۈيۈكرەك ئورۇن.

221ئەقىللە ئېسىلغاي ئادەم ئەسكىسى،
بىلىملە بېسىلغاي خەلق پىتنىسى.

222بۇ ئىككى يول بىلەن ئىش پۈتمىسە ھېچ،
بىلىمنى قويۇپ ئال قولۇڭغا قىلىچ.

223بىلىملىك، ئاقىل بولسا ئەل بېشى،
قىلىچ بىرلە تۈگەر بىلىمسىز ئىشى.

224جاھان تۇتماق ئۈچۈن ئەرگە ئاڭ كېرەك،
ئەل ـ يۇرتنى سوراشقا بىلىم ئەڭ كېرەك.

225بۇ ئىككى بىرىكسە ئەر تولۇق،
تولۇق ئەر جاھان نېمەتتىن يەر تولۇق.

226ساڭا ئىككى دۇنيا گەر ئولسا تىلەك،

ئامالى ياخشىلىق ئېرۇر ئەيلىمەك.

227ئەگەر ياخشى بولماق تىلەسەڭ ئۆزۈڭ،

يۈرى، ياخشىلىق قىل، قوي ئۆزگە سۆزۈڭ.

228كىشى مەڭگۈ بولماس، كى مەڭگۈ ئېتى،

شۇڭا مەڭگۈ قالدى بۇ ياخشى ئېتى.

229ئۆزۈڭ مەڭگۈ ئەرمەس، ئېتىڭ مەڭگۈ ئۆل،

ئېتىڭ مەڭگۈ ئۆلسە، ئۆزۈڭ مەڭگۈ ئۆل.

توققۇزىنچى باب

ياخشىلىق قىلماقنىڭ مەدھىيىسى ۋە پايدىسى باياندا

230ئەگەر بولسا، خەلق ئۆزرە قولۇڭ ئۈزۈن،
ئەمەل سۆزدە قىل ياخشىلىقنى پۈتۈن.

231يىگىتلىك قاچار ئۇ، تىرىكلىك ئۇچار،

بۇ چۈشتەك جاھاندىن كىشى تېز كېچەر.

232ھايات ـ دەسمايە، پايدا ـ ئەزگۈلۈك ﴿ 56 ﴾ ،

بولۇر ساڭا تاڭنا يېمەك ـ كەيگۈلۈك.

233نېمە دەيدۇ ئاڭلا كىشى ياخشىسى:

تىنارلىق، ماڭارلىق ئاخىر ئۆلگۈسى.

234جاھانغا نە ياڭلىغ ئەر تۇغۇلدى، كۆر،

بىر ئازلا يۈردى ـ دە، يەنە ئۆلدى، كۆر.

235بەگ ئۆلسۇن ۋە يا قۇل يا ياخشى ـ يامان،

ئۆزى ئۆلدى، قالدى ئېتىدىن نىشان.

236ساڭا تەگدى ئەمدى بۇ نۆۋەت ئورۇن،

قىلىپ سەن ياخشىلىق، ياخشى بول بۇرۇن.

237تىرىك ئۆلۈر ئاخىر، تۆشەك بولۇر يەر،
تىرىكتۇر ئېتى، ياخشى بولسا ئەر.

238كىشىدە ئىككى ئات، بۇ تىلدا يۈرۈر،
بىر ياخشى، بىر ئەسكى جاھاندا قالۇر.

239يامانى سۆكۈلۈر، ياخشىسى ماختىلۇر،
قاراپ كۆر ئۆزۈڭگە قايۇسى ياقۇر!

240ئۆزۈڭ ياخشى بولساڭ، ئېتىڭ ماختىلۇر،
ئەي ھوشيار، يامان ئات بولسا سۆكۈلۈر.

241يامان خۇيلۇق زاھىدلار (57) سۆكۈلدى نېچۈن؟
نېچۈن ماختىنىلدى قۇتلۇق پەرىدۇن (58) ؟

242بىرى ياخشى ئەردى، ئۇنى ماختىدى،

يامان ئەردى بىرسى، ئۇنى قارغىدى.

243ياماننىلىق كېرەكمۇ، ياخشىلىق ساڭا؟
قارغىشلىق كېرەكمۇ، ماختاشلىق ساڭا؟

244قايۇسىن تىلەسەڭ، بېرىڭ تاللىغىن،
يامان ـ ياخشىلىققا ئۆكۈنمە كېيىن.

245بۇ ياڭلىغ سۆز ئېيتتى سىناغان كىشى،
سىناغان كىشى ئۇ بىلەر ئەل ئىشى:

246كىشى ياخشى ئات بىرلە ئالقىش ئالۇر،
يامان ئاتلىق ئولسا، ئۇ قارغىش ئالۇر.

247نىچە مەن سىنادىم يامان قىلغۇچى،
ئۆتۈپ كۈنمۇ ـ كۈن ئازايدى كۈچى.

248كۆرۈپ قانچە ئۆتتۇم، يامانلار ئىشى ـ
راۋاج تاپمىدى، ئەي بىلىملىك كىشى.

249يامانلىق ئېرۇر ئوت، بۇ ئوت كۆيدۈرۇر،
ئۆتۈشكە يولدا كېچىك يوق ئېرۇر.

250كۆرەرسەنكى بىزدىن بۇرۇن ئۆتكۈچى،
ئاۋام خەلق ۋە يا بەگ جاھان تۇتقۇچى.

251ئۇلاردىن بىلىملىك بولۇر قايسىسى،
بولۇپ ئۆتتى دۇنيا ـ زامان ئىگىسى.

252جاھان بەگلىرىدىن كىم ئالىم ئىكەن،
ئۇلار ياخشى قانۇن تۈزەپ، ئۆرلىگەن.

253بۇ كۈندىمۇ ياخشى ئاتالغان كىشى،

ئەڭ ئاۋۋال ئۇ ئېرۇر ياخشىلار بېشى.

254كىم ئاقىل خان ئولسا، بىلىمگە يېقىن،
قىلىپتۇر بىلىملىكنى ئۆزىگە يېقىن.

255تۇتۇنغان ئىشنى بىلىپ ئىشلەر ئۇ،
بىلىمنى ئىشلىتىپ ئەلنى باشلار ئۇ.

256تۈزەدى ئەلنى ئۇ، بېيىدى قارا،
خەلق بايلىغىن قىلدى ئۆزىگە تۇرا (59) .

257چىقاردى ياخشى ئات، ئاتالدى سېخى،
سېخى ئۆلسە، ئېتىن تىرىك بىل تېخى.

258ئۆلۈشنى بىلگەچ تەييارلىق قىلىپ،
قويۇپتۇر تىرىككە پۈتۈك، ئات يېزىپ.

259بۇ كۈن، كىم ئوقاركەن ئۇلارنى بىلەر،
ئالۇر ئۆلگە ئۇنىڭدىن ياخشىلىق كېلەر.

260جاھاندا نېمە بار بىلىمدىن قىممەت،
بىلىمسىز دېسە ئەر ئۇچۇن بۇ بەكمۇ سەت.

261نېمە دەيدۇ ئاڭالا بىلىملىك كىشى،
جاھاندا سىنالغان، يېتىلگەن يېشى:

262بىلىمسىزگە تۆردە ئۇرۇن بولسا، كۆر،
بۇ تۆر بولدى پەگاھ، پەگاھ بولدى تۆر.

263بولۇپ قالسا پەگاھ ئالىمغا ئورۇن،
بۇ پەگاھ بولۇر تۆر تېخى ئەڭ بۇرۇن.

264بۇ ھۆرمەت پۈتۈنلەي بىلىمگە ئېرۇر،

ئۇ مەيلى ئىشىكتە ياكى تۆردە تۇرۇر.

265ئىككى خىل ئېرۇر، كۆر، بۇ ئېسىل كىشى،
بىرى بەگ، بىرى ئالىم ــ ئىنسان بېشى.

266بۇلاردىن بۆلەكنى سەن يىلقى سانا،
تىلەسەڭ بۇنى تۇت، ئۇنى سەن ۋە يا.

267ئۆزۈڭ قايسىسى سەن ماڭا تىلىڭ ئاچ،
ئىككىدىن بىرى بول، ئۈچىنچىدىن قاچ!

268ئېلىپ قولغا قىلىچ، بىرى ئەل تۈزەر،
قەلەم بىرلە بىرسى، ھەق يول كۆرسىتەر.

269ئۇلاردىن قېلىپ كەلدى ياخشى نىزام،
مىراس بۇ، كىم ئالسا، ئۇ ئۆرلەر تامام.

270ئۆلۈكتىن تىرىككە مىراستۇر بۇ سۆز،

مىراس سۆزنى تۇتسا بولۇر پايدا يۈز.

271بىلىمسىز ئېرۇر ئۇ قارىغۇ بەلگىلىك،

ئەي كۆزسىز، بىلىمدىن سەن ئالغىن ئۈلۈگ ﴿ 60 ﴾ .

272كىشى كۆرىكى سۆزدۇر، كۆپتۇر سۆز تۈرى،

تىلىم، ماختا خۇش سۆز كىشىنى، يۈرى!

273كېلۇر بۇڭا ئوخشاپ تۈركچە مەسەل،

بۇنى ئېيتايىن مەن مۇشۇ يەردە دەل:

274ئەقىل كۆركى تىلدۇر، بۇ تىل كۆركى سۆز،

كىشى كۆركى يۈزدۇر، بۇ يۈز كۆرىكى كۆز.

275كىشى تىل بىلەن دەر سۆزىنى ئۆزى،

سۆزى ياخشى بولسا، يورۇيدۇ يۈزى.

276بۇ تۈرلۈك بەگلەرگە سىلىنسا نەزەر،
جاھان بەگلىرىنىڭ ياخشىسى شۇلەر.

277بۇ تۈرلۈك بەگلەردىن ئېتى بەلگىلىك،
توڭا ئالپ ئەر (61) ئىدى بەختى بەلگىلىك.

278ئىلمدە بۈيۈك، كۆپ پەزىلىلىك دىلى،
بىلىملىك، ئەقىللىق، خەلقنىڭ خىلى.

279ئىدى ئۇ سەرە ـ خىل، زېرەك ئەر ئوغلان،
دۇنياغا زېرەكلەر بولۇر ھۆكۈمران.

280تاجىكلار ئۇنى دەيدۇر ئەفراسىياپ،
بۇ ئەفراسىياپ تۇتتى ئەللەر تالاپ.

281جاھاننى تۇتاي دەپ سۇنۇشقا ئىلىك،
كېرەك كۆپ پەزىلەت بىلەن كۆپ بىلىك.

282تاجىكلار كىتابتا پۈتۈپتۇ بۇنى،
كىتابقا پۈتمىسە، كىم ئۇققاي ئۇنى.

283ئەجەب ياخشى ئېيتقان جەسۇر باتۇر ئەر،
جاسارەتلىك ئەر چىڭ تۇگۈننى يېشەر.

284پەزىلەت كېرەك مىڭ تۇتۇشقا جاھان،
قولان تۇتقىلى، كۆر، كېرەك ئارسلان.

285ھۆكۈمدارغا خىسلەت كېرەك مىڭ تۈمەن،
ئۇنىڭلە تۇتسا ئەل، يوقالۇر تۇمان.

286قىلىچ بىرلە كەسسۇن يېغى بوينىنى،

قانۇن بىرلە تۈزسۇن ئېلى ـ خەلقىنى.

ئونىنچى باب

بىلىم بىلەن ئەقلىنىڭ پەزىلەت ۋە پايدىلىرى بايانىدا

287تىلەگىم ئىدى سۆز، ئەي ئالىم ھېكىم،
ئەقىل ۋە بىلىمدىن سۆزلەش مەقسىتىم.

288ئەقىلدۇر چىراغدەك قاراڭغۇ تۈنى،

بىلىم ـ ئۇ يورۇقلۇق، يورۇتقاي سېنى.

289ئۆسەر ئەر ئەقلىدىن، بىلىمدىن بويۇر،
بۇ ئىككى بىلەن ئەر قەدىرلىك بولۇر.

290بۇڭا پۈتمىسەڭ كۆركى، نوشىن راۋان ﴿ 62 ﴾ ،
ئەقىل كۆزى بىرلە يورۇتتى جاھان.

291بېيىدى ئېلى، تۈز يۈرۈتكەچ نىزام،
ئەجەپ ياخشى ۋاقتنا قويۇپ ياخشى نام.

292دىمىش بىر ھېكىم سۆز ئۇنىڭغا ئاتاپ،
دوزىخى بولسىمۇ ئاڭا يوق ئازاب.

293گۆدەككە قارا، ئۇ تاپۇر ئەقىل ھەم،
يېشى تولمۇغىنچە يۈرۈتمەس قەلەم ﴿ 63 ﴾ .

294ئەقىللىق كىشى ھەم قىرىسا ئازار،
ئەقىل كەتتى دەپ ھەم قەلەمۇ تىنار.

295ئەگەر تەلۋە بىر ئەرنى ئۆلتۈرسە راست،
ئۇنىڭغا ئۆلۈم يوق، ئېلىنماس قىساس.

296نېمىشقا دېسەڭ، ئۇ ئەقىلسىز ئېرۇر،
ئەقىلسىز مۇكاپات، جازاسىز ئېرۇر.

297ئەقىلدىن بۆلەككە ھۆرمەت بولمىغاي،
ئەقىلسىز ئادەم ئۇ بىر ئۇچۇملا لاي.

298قاراپ كۆر، مۇنۇ سۆز ياخشى ئېيتىلغان:
ئۆزىنى بۈيۈتمەس ئەقىلسىز نادان.

299ھەر كىمنىڭ كيىمى بولۇر ئۇستىدە،

ئەقىللىق، بىلىملىك ئەزىز ئەسلىدە.

300ئەقىل بولسا، ئىپسىل بولۇر بولسا ئەر،
بىلىم بولسا، بەگلىك قىلۇر قىلسا ئەر.

301ئەقىل كىمدە بولسا، بولۇر ئۇ ئىپسىل،
بىلىم كىمدە بولسا، بولۇر خان ئۇ، بىل.

302كىشى ئوغلى سۈندى قوڭۇر يەرگە قول،
بىلىم بىرلە تاپتى ھەر نەرسىگە يول.

303ئەقىل بىرلە ئىپسىل ئاتىلۇر كىشى،
بىلىم بىرلە بەگلەر قىلۇر ئەل ئىشى.

304تولا ئالقىش ئالغان تۈمەن پەزىللەر،
قىلىنغاچ ئەقىل بىرلە ماختالدىلەر.

305ئەقىل ئازىنى ئاز دېمە، نەپئى كۆپ،

بىلىم ئازنى ئاز دېمە، قەدرى خوپ.

306ھېكىملار سۆزىنى ئىشىت ۋە چۈشەن،

بۇ تۆت نەرسە ئازىنى ئاز دېمە سەن:

307بۇ تۆتىنىڭ بىرى ئوت، بىرىدۇر يېغى،

ئۈچىنچى، كېسەللىك ـ ھايات تۈزىقى.

308ئۈلاردىن كېيىنكى بىرىدۇر ئىلىم،

بۇ تۆتىنى بوش كۆرمە، بەكمۇ مۇھىم.

309بۇلاردا بولۇر كۆپ پايدا يا زىيان،

بېرىم يا ئېلىمدەك بولۇر ھەرقاچان.

310بىلىم كىمىيادەك ﴿ 64 ﴾ يىغار نەرسىنى،

ئەقىلدۇر سارايى يىغار ھەممىنى.

311ئىپار بىرلە بىلىم كېتەر ئوخشىشىپ،
تۇتۇپ بولماس ئۇنى ئۆزدە يوشۇرۇپ.

312ئىپارنى يوشۇرساڭ، بوي بىلدۇرەر،
بىلىمنى يوشۇرساڭ، تىلىڭ كۆرستەر.

313بىلىم بايلىق ئۆل، گادايلاشمايدىغان،
قاراقچى ۋە ئوغرى ئالالمايدىغان.

314كىشىگە ئەقىل ۋە بىلىمدۇر كىشەن،
يامانلىق قىلالماس ئەر كىشەن بىلەن.

315كىشى ياخشى ئاتنى كىشەنلەپ تۇرار،
كېرەكلىك ئېتىنى كۆزىتىپ تۇرار.

316كىشىنىڭ قاچىلماس، كېرەكچە يۈرۈر،

تۇشاغلىق كېتەلمەس، تىلەكچە بولۇر.

317ئەقىلدۇر ساڭا ئانت قىلىشقان ئاداش،

بىلىم چىن مېھرىبان ساڭ قېرىنداش.

318نادانغا يېغىدۇر بىلگەن- ئەتكىنى،

يېتەر شۇ ئىككىنىڭ جېدەل ـ غەلىينى.

319بۇڭا ئوخشاپ كېلەر تۈركچە مەسەل،

ئوقى ھە كۆڭۈلدە بۇڭا قىل ئەمەل.

320ئاقىلغا ئۆز ئەقلى ئەشلىككە (65) يارار،

نادانغا ئېتى بەس، قارغىش ياغدۇرار.

321بىلىملىككە ئىلمى تولۇق تون ۋە ئاش،

بىلىمسىزگە قىلىقى يامان بىر ئاداش.

322ئەي ئاقىل، غەزەپنى قىل ئۆزدىن يىراق،
ئاچچىقتىن يىراق بول، ئال ياخشى ئاتاق.

323بۇ ئاچچىق، غەزەپتىن سەن ئەيلە ھەزەر،
يېقىن كەلسەڭ ئۇلغاي ھاياتىڭ خەتەر.

324غەزەپلىك ئىشىڭ ئۇ پۇشايمان بېرۇر،
قىزىققانلىق ئۇلساڭ ئىشىڭ بۇزۇلۇر.

325كىشىگە چىداملىق، ئېغىرلىق كېرەك،
كۆن ـ ئاي تۇغسا بەككە تەمكىنلىك كېرەك،

326يۇمشاقلىق كېرەك ھەم سىلىقلىق كېرەك،
ئاقىل ھەم بىلىملىك بولماقلىق كېرەك.

327ئەقىل كۆپ كېرەكتۇر، تاللاشقا كىشى،
بىلىم بەك كېرەكتۇر، قىلىشقا ئىشى.

328يارامىلىق، يارامسىزنى ئايرىپ كۆرۈپ،
كېرەكلىك، كېرەكسىزنى ئوبدان تونۇپ.

329راسا تاسقىسا چېلك، ئېنىق تاللىسا،
پۈتۈن ئىشقا ئۆتكۈر نەزەر تاشلىسا.

330شۇ چاغدا بولۇر ئىشى پۈتۈن ۋە پىششىق،
بىلىملىك كىشى يەر ئېشىنى پىششىق.

331يېتەدۇر تىلەككە ئاشۇنداق كىشى،
چۈشەر ئىككى دۇنيادا يولىغا ئىشى.

332غەزەپ بىرلە ئاچچىق كىشىگە يامان،

چىكەر تەن ھەمىشە بولارىدىن زىيان.

333ئىشتىكىن، نىچۈك قىلدى ئالىم خىتاب،

بەختىلىك كىشى ماڭ بۇ سۆزگە قاراپ:

334قىزىققان بولسا ئىنسان بىلىمسىز بولۇر،

غەزەپلەنسە ئادەم ئەقىلدىن قالۇر.

335غەزەپ ئەرگە يامان، بىلىم كەتكۈزۈر،

غەزەپتە يۈمشاقمۇ قوپاللىق قىلۇر.

336نىمەدەر بىلىملىك كىشى ئاڭلىغىن،

بىلىملىك سۆزى تەڭ شىرىن جانغا چىن:

337بۇ بىر نەچچە نەرسە كىشىگە ياۋۇز ﴿ 66 ﴾،

بۇنى قىلسا كىشى بۇزار ئۆزنى ــ ئۆز:

338بىرى يالغان ئېيتماق ئېرۇر سۆزىدە،

ئىككىنچى، تۇرماسلىق قىلغان ۋەدىدە.

339ئۈچىنچى، هاراقىقا بولۇش مۇپتىلا،

بۇ ئەر ئۆمرى شەكسىز كېتەر بوشقىلا.

340يېنە بىرسى كاجلىق، جاهىللىق قىلىش،

جاهىللىق جاهاندا ياشاتمايدۇ خۇش.

341ئېرىغسىز قىلىقنىڭ بىرى قوپاللىق،

قىلۇر ئۇ كىشىلەر ئۆيىن تۇزانىلىق.

342بىكارغا چېچىلىپ، ئاچچىقلاش بىر،

تىلىن ئاچسا يارا بولۇر ئەل دىلى.

343كىشىدە يىغىلسا بۇ نەرسىلەر ئەگەر،

مۇبارەك سائادەت ئۇنىڭدىن تېپىلۇر.

344پەلەكمۇ يار ئولماس، بېشى ئايلىنار،
بۇنىڭلە خۇلقىمۇ ئىزىدىن چىقار.

345يۇرى، ياخشىلىق قىل ئەي ياخشى كىشى،
ئوڭۇشلۇق ھامانە ياخشىنىڭ ئىشى.

346نېمە دەر ئىشىتكىن مۇلايىم كىشى،
سىناپ ئالغۇچى قولغا دۆلەت ئىشى:

347قېرىماس ياخشىلار يىل ئۆتكەن بىلەن،
تۈزەلمەس يامان، مىڭ تۈزەتكەن بىلەن.

348يامان ـ ئۆمرى قىسقا، ئۆكۈنچتە قېرۇر،
ئۇزۇن ياشىلىق، ياخشى ئۆكۈنچسىز يۈرۈر.

349تىلەككە يېتەر ياخشى كۈندە يېڭى،
كۈنگە مىڭ ئارتار يامانىنىڭ مۈڭى.

ئون بىرىنچى باب
كىتابنىڭ نامى، مەنىسى ۋە مۇئەللىپنىڭ ئۆز قېرىلىقىنى ئېيتقانلىقى بايانىدا

350كىتاب نامى قويدۇم قۇتادغۇ بىلىك،
قۇتاتسۇن ئوقۇغۇچىغا تۇتسۇن ئىلىك.

351سۆزۈم سۆزلىدىم مەن، پۈتىدىم بىتىك،
سۇنۇپ ئىككى دۇنيانى تۇتسۇن ئىلىك.

352كىشى تۇتسا بەخت بىرلە ئىككى جاھان،
بەختلىك بولۇر، بۇ سۆزۈم چىن ھامان.

353بۇ كۈنتۇغدى ئېلىكنى قىلدىم سۆز بېشى،

ئىزاھلاي بۇنى ھەم، ئەي ياخشى كىشى.

354ئۇنىڭ كەينىدىن ئېيتتىم ئايتولدىنى،

يورۇيدۇ ئۇنىڭدىن سائادەت كۈنى.

355بۇ كۈنتۇغدى توپ ــ توغرا قانۇن ئۆزى،

بۇ ئايتولدى ــ بەخت ھەم سائادەت سۆزى.

356كېيىن ئېيتتىم ئەمدى ئۆگدۈلمىش،

ئەقىلنىڭ ئېتى ئۇ، زورايتۇر كىشىن.

357كېيىن ئېيتتىم ئودغۇرمىش ئۆزرە سۆزۈم،

ئۇنى ئاتىدىم "ئاقىۋەت" دەپ ئۆزۈم.

358سۆزۈم ئۇشبۇ تۆت نەرسە ئۈستىدىدۇر،

ئوقۇساڭ دىققەتلە، مەنە ئاچىلۇر.

359خۇشاللىقتا يۈرگەن ئەي ياخشى يىگىت،
سۆزۈمنى زايە قىلما، ئوبدان ئىشىت.

360تىرىش، توغرا يولدىن ئاداشما ھامان،
يىگىتلىك كەتمىسۇن بىكار، پايدىلان!

361ئەزىز تۇت يىگىتلىكنى، تېز كەتكۈسى،
تۇتساڭمۇ قانچە چىڭ، ئاخىر قاچقۇسى.

362سېنىڭدە بار ئىكەن يىگىتلىك كۈچى،
زايە قىلما، بول تائەت، خىزمەت قىلغۇچى.

363بۇ ياشلىقتا ھەسرەتتىنە پۇشايمان ئۆزۈم،
پۇشايماندا يوق پايدا، كەستىم سۆزۈم.

364قىرىقتىن ئۆتسە كىمنىڭ تىرىكلىك يىلى،
ۋىدالاشتى ئۇنىڭدىن يىگىتلىك تىلى.

365تەگكۈزدى ماڭا قولىن ئەللىك يېشىم،
قوغۇ ﴿ 67 ﴾ قىلدى قۇزغۇن تۈسىدەك بېشىم.

366مېنى قىچقىرىپ ئاتمىش، دەيدۇ ئۇ كەل!
بارارمەن ئەگەردە يەتمىسە ئەجەل.

367ئەگەر تولسا ئاتمىشقا ئادەم يېشى،
كېتىپ زەۋق، ئۇنىڭ يازى بولۇر قىشى.

368ئوتتۇز يىغقاننى ئالدى ئەللىك مانا،
قولىن ئۇرسا ئاتمىش نەقىلغاي تاڭا.

369نېمە قىلغان ئەردىم ئەي ئەللىك ساڭا،

نېمە شۇنچە سەن ئۆچ ساقلىدىڭ ماڭا.

370يىگىتلىكتە تاتلىق ئىدى ھەر ئىشىم،
ئوغا قىلدى ئەمدى مېنىڭ يەر ئېشىم.

371بويۇم ئىدى ئوقيەك، كۆڭۈل ئىدى يا،
كۆڭۈلنى قىلغۇچە ئوق، بويۇم بولدى يا.

372يىگىتلىك نېمە يىغقان بولسا ماڭا،
قېرىلىق كېلىپ ئالدى، كەلگەي ساڭ.

373ئايا، كەل نىجاتچىم، قۇتۇلدۇر مېنى،
بولۇپمەن جاپادا يىل، ئاي تۇتقۇنى.

374كىشەنسىز پۇكۇلدى، ماڭالماس پۇتۇم،
قارايدى ــ يورۇماس بولۇپ نۇر كۆزۈم.

375كېتىپ زەۋق، ئۆچتى ھەم كۆڭۈلنىڭ ئوتى،

ئۇزاقلاشتى مەندىن يىگىتلىك ئېتى.

376ئويغان ئەي بوز چاچلىق، ئۆلۈمگە ئىشەن،

بۇ كەچمىش كۈنۈڭگە يىغلا ھەم ئۆكۈن.

377ئۆتۈپ كۈن بىكارغا، تۈگىدى ھايات،

بۇ قالمىش كۈنۈڭنى تەۋبىلە ئۇزات.

378ئەي ئىگەم سەنلا مەڭگۈ مۇڭسىز تىرىك،

ياراتتىڭ ئۆلۈمگە بۇ سانسىز تىرىك.

379دۇئا بىرلە سەندىن تىلەيمەن شۇنى،

ئۇزارتىپ يېشىمنى، تىرىك قىل مېنى.

380بۇ سۆز باشلىدىم سەندىن تىلەپ مەدەت،

تامامىلاشقا سۆزۈم ماڭا بەر قۇۋۋەت.

381تىلىم تىنما، ماختا ياراتقۇچىنى،

يامانلىقنى مەندىن يىراقلاتقۇچىنى.

382ئۇ تاللاپ ياراتتى، يورۇتتى دىلىم،

ئىمان بىرلە تېچ يولنى تاپتى دىلىم.

383قاراڭغۇدا ئەردىم، يورۇتتى تۈنۈم،

زۇلمەتتە ئىدىم مەن، تۇغۇلدى كۈنۈم.

384يۈرەتتىم ئېزىپ مەن، ئۇ كۆرسەتتى يول،

كۆيەتتىم مەن ئوتتا، قۇتۇلدۇردى ئۇل.

385 كۆتۈردى، تاللىدى، ئايىردى مېنى،

ئازغۇنلار يولىدىن قايىردى مېنى.

386بېزەتتى دىلىمنى يورۇقلۇق بىلە،
تىلىمنى بېزەتتى گۇۋاھلىق بىلە.

387ئۇ بەردى كۆڭۈل، كۆز، بىلىم، ئاڭ، ئەقىل،
سۆزلەشكە يول ئاچتى، راۋان قىلدى تىل.

388ھەببىپ (68) ئەلچى يولى كۇپايە ماڭا،
شۇ ئەلچىلا بولسۇن ماڭا بلشپاناھ.

389بۇ ھەممە ئىگەمنىڭكى پەزىلى ئىدى،
مېنىڭدەك ئاسىي قۇلنى قەدىرلىدى.

390بۇنىڭ شۇكرىنى مەن نىچۇكمۇ ئۆتەي،
ئەگەردە ياشىسامىمۇ يىللار ۋە ئاي.

391ئىلاھا بىلەرسەن بۇ ئاجىزلىقىم،

ئاچارمەن ساڭا بار مۇشكىلىم، غېمى.

392قىلالمايمەن ساڭا مەن لايىق شۇكۇر،
مېنىڭچۇن ئۆزۈڭ قىل مۇۋاپىق شۇكۇر.

393مۇشۇ توغرا يول ئۆزرە تۇتقىن مېنى،
مېنىڭدىن چۈچۈلما ﴿ 69 ﴾ بۇ ئىمان تونى.

394تېنىمدىن چىقاردا مېنىڭ بۇ جېنىم،
شاھادەت بىلە كەس ئاخىرقى تىنىم.

395ئۆزۈم يەر ئاستىدا قالغاندا تەنها،
تولا رەھمىتىڭنى ماڭ تۆك خۇدا.

396تائەتسىز قۇلۇڭمەن گۇناھىم تولا،
ئۆزۈڭ پەزلى بىرلە كەچۈرگىن ئەي خۇدا!

397مۆمىنلەر بارىنى ئۆزۈك ئەپۇ ئەت،
ئۇ باقى جاھاننىڭ دىدارىن كۆرسەت.

ئون ئىككىنچى باب

سۆز بېشى كۈنتۇغدى ئېلىك ھەققىدە

398ئەقىل ئەرز ئېتەر، كۆر، بىلىك بىلدۈرۈر،
قارارسىز جاھاننى ساڭا ئۇقتۇرۇر.

399قېرى بۇ قارارسىز، ۋاپاسىز جاھان،

قىلىقى قىز كەبى، ئۆزى قىرىغان.

400ئېرۈر بەزى خۇلقى قىز خۇلقىدەك خوپ،
ئۆزىن سۆيدۈرەر، قولنى بەرمەس تۇتۇپ.

401ئۇ، سۆيگەننى سۆيمەس، كېيىكتەك قاچار،
قاچقانغا يېپىشىپ، پۇتىنى قۇچار،

402ياسانىپ ئۇ بەزى ئارقاڭدىن چاپار،
سىلىپ بەزى كۆرمەسكە ئۇ تەتۈر قارار.

403قاراساڭ ئۇ بەزەن تېز ئۆرەر يۈزىن،
قىلىپ نازنى نەچچە تۇتقۇزماس ئۆزىن.

404تالاي بەگنى قىرىتتى، قىرىماس ئۆزى،
كەچۈردى تالاي بەگنى، تۇگىمەس سۆزى.

※ ※ ※

405بەگ ئەردى جاھاندا بىلگەچ، ھېكىم، باش،

بۇ بەگلىكتە بولدى ئۇزۇن ئاغا ياش.

406بۇ كۈنتۇغدى ئەردى، ئېتى بەلگىلىك،

جاھان ئىچرە مەشھۇر قۇتى بەلگىلىك.

407مىجەزى ئىدى تۈز ۋە خۇلقى ئوڭاي ﴿ 70 ﴾ ،

سۆزى چىن، پۈتۈن ھەم كۆزى، كۆڭلى باي.

408ئەقىللىق ۋە ئويغاق بىلگەچ زات ئىدى،

يامانغا بىر ئوت، ياۋغا ئاپەت ئىدى.

409جەسۇر، ۋە مەغرۇر ئەردى ۋە قىلىقى كۆنى،
يۈكسەلتتى كۈندىن ـ كۈنىگە بۇ خۇلقى ئۇنى.

410مۇشۇنداق بەگ ئەردى بىلىمى بىلە،
ياشادى ۋە يۈردى تۈز خۇلقى بىلە.

411سىياسەت قىلۇر ئەردى ھىممەت بىلە،
بۇ ھىممەت ياراشۇر مۇرۇۋۋەت بىلە.

412بۇڭا ئوخشاپ كېلۇر بىر شائىر سۆزى،
ئوقۇسا ئېچىلغاي ئوقۇچى كۆزى:

413مۇرۇۋۋەت ۋە ھىممەت بىردەك كېرەك،
يىراقلاش ئۈچۈن پەس ـ ياماندىن دېمەك.

414مۇرۇۋۋەت، ھىممەتلە قەدىر ئۈلچىنۇر،

كىشىلىككە مۇرۇۋۋەت، ھىممەت كېرەك.

415مۇشۇ قىلىقى بىرلە بۇ كۈنتۇغدى خان ــ

كۈن ــ ئايدەك چېچىپ نۇر، يورۇتتى جاھان.

416ئاقىل بولسا كىم، ئۇ چاقىرتتى ئۇنى،

كىم ئالىم بولسا ئۇ، بۇيۇتتى ئۇنى.

417يىغىلدى يېنىغا جاھان خىللىرى،

ئەقىل ھەم ئىلىمدە تاللانغانلىرى.

418ئۆزى ئىشلىدى، تۈزدى ئەل ئىشىنى،

تىلەيتتى ئۇ يەنە سەرخىل كىشىنى.

419كى ياردەم قىلسا، ئىش باشلىسا ئۇلار،

ئۆزى تىنسا بىر ئاز، ئىشلىسە ئۇلار.

※ ※ ※

420دېدى ئولتۇرۇپ غەمدە بىر كۈن ئۆزى:

بۇيۇك ئىش بۇ بەگلىك ئىشى ھەم سۆزى.

421كۆرەرسەن، ئېرۇر كۆپ باش ئاغرىق ئىشى،

سۈزەر بۇ كۆپ ئىشنى ئەقىللىق كىشى.

422قىلالماسمەن يالغۇز پۈتۈن ئەل ئىشىن،

كېرەك ماڭا بىر ئەر بىلۇر ئىش بېشىن.

423كېرەكتۇر ماڭا بىر سەرە ـ خىل كىشى،

ئەقىللىق، بىلىملىك، كىشىلەر بېشى.

424كۆيۈمچان بولسا، راست ھەممە قىلغىنى،
تىلى، كۆڭلى تۈز بولسا، بىلسە بۇنى.

425قىلىپ بەرسە ئەردى مېنىڭ ئىشلىرىمنى،
كۆرۈپ تۇرسا ئەردى ئىچۇ ــ تاشلىرى.

426نېمە دەيدۇ، ئاڭلا، سىناغان كىشى،
تولا ئىش كەچۈرۈپ چوڭايغان يېشى:

427كېرەك ئەرگە قولداش ۋە ياردەمچىلەر،
ئەقىللىق، بىلىملىك دانا ئەلچىلەر.

428كېرەكتۇر ئىش بىلەر ياردەمچى دېمەك،
بىلىپ ئىشلىسە قولغا كەلگەي تىلەك.

429ياردەمچى كۆپ ئولسا، بەگكە جەبىر كەم،

ئىشى يولغا چۈشكەي، بۇزۇلماس نىزام.

430كېرەكتۇر ھەر ئىشتا يارىدەمچىلەر، بىل،
بۇ بەگلىك ئىشىدە ئۇنى تولا قىل.

431تىلەپ يارىدەمچىنى تاپالماي ئېلىك،
پۈتۈن ئىشقا سۇندى ئۇ ئاخىر ئىلىك.

432قىينالدى ئۇ شۇنداق ئەمگەك ئىچرە كۆپ،
ھالاۋەت ئىستىگەن ئەمگەك چېكەر خوت.

433بۇ ھەقتە سۆزىنى سىناپ سۆزلىگەن ـ
بىر قۇتلۇق ئەزىز ئەر مۇنۇنى دېگەن:

434ھالاۋەت ھەمىشە جاپا بىرلەردۇر،
سۆيۈنۈش قايغۇلە دائىم تەڭ يۈرۈر.

435باش ئاغرىق چوڭايۇر، چوڭايسا كىشى،
يوغان بۆك كىيۇر گەر زورايسا بېشى.

436پۈتۈن ئەلگە سالدى كۆز- قۇلاق ئېلىك،
ئېچىلدى ئۆنىڭغا بېكىكلىك ئىشىك.

437يارامسىزنى قولدىن تۇتۇپ باغلىدى،
يامانىنى ئېلىدىن سۈرۈپ قوغلىدى.

438زېرەكلىك بىلەن ئۇ باشقۇردى ئېلىن،
يۈكسەلدى، ئېشىپ ھەم بەختى كۈنمۇ ـ كۈن.

439دېمەك، ئەرگە دائىم ھوشيارلىق كېرەك،
بۇ، بەگلىك ئىشىغا كېرەك يەنە بەك.

440ھوشيارلىق، ئويغاقلىق بىلەن ئەل ياشار،

بۇنىڭ بىرلە دۆلەت ئۇزۇن چاغ تۇرار.

441ئوخشايدۇ بۇنىڭغا بىر شائىر تىلى،
بۇ شائىر تىلىدۇر بۇ سۆزنىڭ ئۇلى:

442ئويغاقلىق ۋە ساقلىقنى ماختىدى ئەر،
غاپىللىق بىلەن ئەر تۆمەنلەپ ئۆلەر.

443غاپىل بولما ساقلان، پۈتۈن ئىشتا سەن،
تىلە ئىككى دۇنيا بۇ ساقلىق بىلەن.

444كىشى بولسا بىغەم، ئۇ غاپىل قالۇر،
يېغى كەلسە ئاۋۋال غاپىللار ئۆلۇر.

445نېمە دەيدۇ ئاڭلا، جاھان تۇتقان ئەر،
يېغىنى سەگەكلىك بىلەن ئۇتقان ئەر:

446دېسەڭ ئەل تاپاي، ساق بول ئەي ھۆكۈمدار،
ساق ئولماق شەرىئەت يولىدىمۇ بار.

447يۇمۇپ كۆزنى غاپىل غەپلەتتە ئۇخلار،
غاپىل ئولما، ساقلان، ئەي پەيلى ناچار.

448ساق ئولسا ئەگەر خان، پايدا ئەلگەدۇر،
بۇ پايدا بىلەن ئەر ھۇزۇرغا تولۇر.

449ئېلى بولدى باي، يۇرتنى تۈزگەچ خاقان،
بۆرە، قوي سۇ ئىچتى بىر جايدا شۇئان.

450سۆيۈپ دوستلىرى ماختىدىلار ئۇنى،
بۇنى ئاڭلاپ يېغى ئەگدى بوينىنى.

451سېغىنىپ بىرى كەلدى ئىستەپ پانا،

بىرى ئۆپتى كېلىپ ئىشىگىن يانا.

452نىمەدەر، ئىشىت، ئەمدى كۆڭلى ئويغاق،
سۆزدە چېچەكتەك تۈمەنمىڭ بوياق:

453بۇ بەگلىك، ئۇلۇغلۇقنى خوپ نەرسە بىل،
يۈرۈشى تۈز ئولسا، ئەي مەڭزى قىزىل.

454بولاتتى بۇ بەگلىك تېخى ياخشىراق،
گەر يولغا قويۇلسا قانۇن توغرىراق.

455بېگى ياخشى بولسا ھەم خۇلقى كۆنى،
شۇ چاغدا نە قۇتلۇق بولۇر خەلق كۈنى.

456نە قۇتلۇق بەخت ئەرگە بۇ ياخشى ئېتى،
بۇ ياخشى ئېتىدۇر مەڭگۈلۈك قۇتى ﴿ 71 ﴾ .

457نە ياخشى بولۇر بەگ ئۇ ياخشى كىشى ــ
كىشىلىك بىلە قىلسا ئەلنىڭ ئىشى.

458پۈتۈن ئەلگە يەتتى ئېلىك خىسلىتى،
يېيىلدى جاھانغا ئۇنىڭ شۆھرىتى.

459كۆپەيدى دۇئا ئەلدە، ياخشى ئېتى،
زورايدى كۈنمۇ ــ كۈن ئېتى دۆلىتى.

460جاھان خەلقى ئاڭلاپ ئۇنى ئارزۇلاپ،
توپلاشتى ئەتراپىقا ئۆزىنى ئۇلاپ.

461جاھان باغلىدى، كۆر، تولۇق بەخت قۇرى،
قوزى بىرلە قېتىلىپ يۈرۈشتى بۆرە.

ئون ئۈچىنچى باب

ئايتولدىنىڭ كۈنتۇغدى ئېلىك خىزمىتىگە كىرگەنلىكى بايانىدا

462بار ئەردى ئايتولدى ئاتلىق تېتىك،
بۇ شۆھرەتنى ئاڭلاپ ئىتىندى ئىتىك (72).

463يىگىت ئوغلان ئەردى مىجەزى بېسىق،
بىلىملىك، ئوچۇق دىل، ئاڭلىق، ئەقىللىق.

464چىرايلىق يۈزى ئەردى، كۆرۈپ كۆز قامار،
سۆزى يومشاق، تىلىدىن توغرىلىق تامار.

465پۈتۈن پەزىلەتنى تامام ئۆگۈنۈپ،
يۈرەتتى پەزىلەتنى قولغا ئېلىپ.

※ ※ ※

466ئۆزىگە قاراپ ئېيتتى: مەنمۇ بۇ كۈن،
ئېرۇرمەن پەزىلەتتە ئەلىدىن بۈرۈن.

467نىمىشقا يۈرۈرمەن بۇ يەردە قۇرۇق؟
بارايىن ئېلىككە، خىزمەت قىلغۇلۇق.

468ئېلىككە يار ئولسۇن پەزىلەتلىرىم،
ئېچىنسۇن ﴿ 73 ﴾ ماڭا، سىڭسۇن ئەمگەكلىرىم.

469ئەقىللىق، بىلىملىك خان ئەرمىش بېسىق،
تىلەرمىش پەزىلەت ئىگىسىن ئېنىق.

470ئەقىل قەدرىنى ھەم ئەقىللىق بىلۇر،
بىلىم ساتسا ئالىم، بىلىملىك ئالۇر.

471مۇشۇ خىلدا بىر سۆزنى شائىر دىدى،

تىلى، لەۋزى بىرلە شۇ خىلدا ئېدى:

472 بىلىم قىممىتىنى بىلىملىك بىلۇر،
ئەقىلنى قەدىرلەش بىلىمدىن كېلۇر.

473 نىچۈك تەلۋە بىلگەي بىلىم قەدرىنى؟
بىلىم نەدە بولسا، بىلىملىك ئالۇر.

※ ※ ※

474 بۇ ئايتولدى ئات، تون، قۇرال راسلىدى،
سالاي خىزمىتىگە يولۇمنى، دىدى.

475 ئۆزىگە كېرەكنى ئېتىندى ئېتىك،
يۈزلەندى ئېلىككە، بۇ ئالىم تىتىك.

※ ※ ※

476يەنە ئېيتتى: مۇندىن بارۇرمەن تۇرۇپ،
ئېلىگ خىزمىتىگە ئۆزۈمنى ئۇرۇپ.

477غېرىپلىق يېرىدە بۇ مال بەك زۆرۈر،
قولۇم قىسقا بولسا، يۈزۈم سارغىيۇر.

478ناھايەتمۇ قاتتىق غېرىپلىق ئىشى،
غېرىپلىقتا قاتقاي تولا ئەر بېشى.

479كېرەك بولغاي ئالتۇن ــ كۈمۈش بىگۇمان،
ئۇنى خەرج قىلايىن دىسە ھەر قاچان.

480بۇڭا ئوخشىتىپ ئۇ، ئاڭلا، نىمە دەر،
بىلىمى دېڭىزدەك، مەڭزى قىزىل ئەر:

481دىسە كىمكى خىزمەت قىلىشقا كىرەي،

كېرەك ئىككى نەرسە، سۆزۈمنى كېسەي:

482بىرىنچى، كېرەكتۇر كېسەلسىز هايات،
يۈزىنى ئاقارتقاي قىلىپ ئىشنى راست.

483ئىككىنچى، ساپ ئالتۇن كېرەك، ئەي تىتىك،
ئۇنى ئىشلىتىپ قىل ئۆزۈڭگە ئىتىك.

484ئاشۇ چاغدا خىزمەت يارامىلىق بولۇر،
ئۇنىڭغا ئېتىكلىك ئىشىك ئېچىلۇر.

485ئۇ ساپ ئالتۇن ئالدى كۈمۈش هەم تاۋار،
دېدى: باشقا كۈن چۈشسە بۇ ئەسقاتار.

※ ※ ※

486ئۆيدىن چىقىپ ماڭدى يولغا چۈشۈپ،
يۈرۈپ يول گاھىدا ۋە گاھى تۇرۇپ.

487كىلىپ يەتتى ئېلىگ تۇرار ئوردىغا،
يېتىپ كۆڭلى كۈتكەن تىلەك ـ ئارزۇغا.

488شەھەرگە كىرىپ ئۇ سوراشتى ماكان،
تاپالماي، كۆزىگە تار ئولدى جاھان.

489مۇساپىرخانىغا چۈشۈپ، مۈڭلۈنۈپ،
تۈنەدى قىلىپ سەۋر، ئۇ يەردە قونۇپ.

490نىمە دەر، ئاڭلىغىن، ئەقىللىق بىلىپ،
ساڭا سۆز سۆزلىدى بىلىمدىن ئېلىپ:

491تولا قىينىلۇر، كۆر، تونۇشسىز كىشى،
كىرىپ قالسا يات ئىچرە يالغۇز بېشى.

492تولا كۆپ كۈچەنۈر يېڭى كەلگۈچى،

قالۇر غەم ئارا، يوق ئۇلسا بىلگۈچى.

493تونۇشسىز كىشىنى بىر قارۇغۇ سانا،

يول ئازسا ئەگەر قارۇغۇ، سۆكمە يانا.

494كىشى كىرمىگەن ئەلگە كىرسە ئەگەر،

كىلىن يا كىكەچكە ئوخشاپ قالۇر ئەر.

495كەچۈر يات كىشىنى، يىگۈز، بەر ئىچىم،

مۇساپىرنى خۇش تۇت، بىلىملىك ھېكىم.

496مۇساپىرنى كۈتسە يورۇيدۇ يۈزى،

مۇساپىر كۈتكەننىڭ يېيىلۇر سۆزى.

497كىشىگە كىرەكتۇر ھەر يەردە تونۇش،

تونۇشلار بىلەن ھەل بولۇر تۇرلۇك ئىش.

498شۇ خىل تۇردى ئايتولدى بىر قانچە ۋاخ،
غېرىپلىقتا سارغايدى رەڭگى بۇۋاخ.

499تونۇشتى كىشلەر بىلەن ئاخىر ئۇ،
ماكانىمۇ تېپىلدى، كۆلدى يۈزىمۇ.

500تۇتۇپ دوست ــ يولداش، بولۇشتى يېقىن،
ئوچۇق تۇتتى چوك ھەم كىچىككە يۈزىن.

501ئۆزىگە ئايتولدى تاپتى بىر قاياش،
تۇتۇپ دوست كېڭەشتى، بولۇشتى ئاداش.

502ئاداش تۇتتى ئايتولدى ياخشى كىشى،
كۆسەمىش ئىدى ئاتى، ياخشى ئىشى.

503ئاشا ئاچتى ئايتولدى كۆڭلى ـ سۆزى،
تىلەگى نىمەدۇر، ئېرۇر كىم ئۆزى.

504يېرىدىن بۇ ئەلگە نىچۈك كەلگىنىن،
ئاشا بەردى ئېيتىپ جىمى بىلگىنىن.

※ ※ ※

505ئېلىككە يېقىن خاس ھاجىپ بار ئىدى،
ئۆزى مەرت، ئېلىككە ھەم ئەسرار ئىدى.

506كۈسەمىش ئاشا باردى بىر كۈن تۇرۇپ،
گېپىنى باشلىدى، سۆزگە يول تېپىپ.

507بۇ ھاجىپ ئۇنىڭ ھەر سۆزىن ئاڭلىدى،
تىلەگى نىمە دەپ، ئېنىق سورىدى.

508 ئاڭا ئېيتتى كۈسەمىش بارچە سۆزى،
تىلەگى نىمە ھەم كىمىكەن ئۆزى.

ھاجىپنىڭ كۈسەمىشكە جاۋابى

509 دىدى ھاجىپ: ئاۋال ماڭا كەلسۈن ئۇ،
كۆرەيىن ئۈنى مەن، مېنى كۆرسۈن ئۇ.

510 يەنە مەن ئېلىككە بۇنى ئۇقتۇراي،
كۆرۈنگەي ۋە كەلگەي قاچاندا، سوراي.

كۈسەمىشنىڭ ئايتولدىغا ئېيتقانلىرى

511 كۈسەمىش يېنىپ چىققاچ ئاندىن يانا،
دېدى: ئايتولدى تۇغدى كۈنۈك مانا.

512قېنى، ماڭ، تونۇش ئەمدى ھاجىپ بىلەن،
تىلەگىڭ نە ئولسا، ئۇنىڭدىن تىلە.

513سېنى بىلسۇن كۆرۈپ، ئىشەنسۇن سۆزۈڭ،
تىلەگىڭ نە ئولسا، ئۇنى ئېيت ئۆزۈڭ.

514سۆزۈڭنى دېدىممەن ئۇنىڭغا، بىراق ــ
ئۆزەڭ سۆزلە، مەندىن ئېچىپ ياخشىراق.

515ئەجەپ ياخشى دەپتۇ دىلى ــ كۆڭلى تۈز،
كۆرەرسەنكى، بەكمۇ توغرى ئۇشبۇ سۆز:

516كىشىنىڭ سۆزىنى كىشىمۇ قىلار،
كىشى ئۆز ئىشىغا مېھرىبان بولار.

517ھەرقانچە بولسىمۇ يىقىن ئۇ كىشى،

ئۆزەڭدىنمۇ كۆيۈمچان بولۇرمۇ كىشى؟

518كۆيۈمچان تىلەسەڭ ئۆزۈڭگە ـ ئۆزۈڭ،

ئۆزەڭدىن كۆيۈمچان يوق، بەس قىل سۆزۈڭ.

※ ※ ※

519تونىن كىيدى ئايتولدى، تۇردى شۇئان،

كۆسەمىش بىلەن چىقتى، ماڭدى ئۇيان.

520قوۋۇقتا يېتىپ كەلدى ئاخىر يۈرۈپ،

قارشى ئالدى ھاجىپ كىشىسى تۇرۇپ.

※ ※ ※

521كۆسەمىش ھاجىپلە ئۇچرىشىپ چىقىپ،

كۆرۈشتۈردى ھاجىپلە باشلاپ كىرىپ.

※ ※ ※

522ھاجىپ قارشى ئالدى، ئورۇن قىلدى تۆر،
مۇلايىم سۆزلىدى، ئېغىز ئېچىپ، كۆر.

ھاجىپنىڭ ئايتولدىغا سوئالى

523ھاجىپ سورىدى: ئەمدى كۆڭلۈڭ نىچۇك؟
قونالغۇڭ قەيەر، چۈشكەن ئورنۇڭ نىچۇك؟

524تونۇشۇڭ بارمۇ يا قېرىنداش، ئاداش،
كۈتكۈچىڭ بارمۇ، يەپ ـ ئىچمىككە ئاش؟

525يەنە ئېيتتى: سەندە نىمەدۇر تىلەك،
نىمە ئىش قىلۇرسەن، ساڭا نىمە كېرەك؟

ئايتولدىنىڭ ھاجىپقا جاۋابى

526بۇ ئايتولدى ئېيتتى: ئەي ھاجىپ قۇتى،
ئىشتتىم كۆڭۈلنى ئۇتقۇدى ئېلىگىنىڭ ئېتى.

527ئىشتىكەچ يىراقتىن ئۇنىڭ شۆھرىتىن،
ئەقىللىق، بىلىملىك، نادىر خىسلىتىن.

528قىلىپ ئارزۇ مەن ئۇنىڭ خىزمىتىن،
ئىشكىگە كەلدىم قىلاي دەپ ئىشىن.

529تىلەگىم ئېلىككە ئىشلىسەم ئۆزۈم،
لايىق كۆرسە ھاجىپ دېسىكەن سۆزۈم.

※ ※ ※

530هاجىپ ياخشى كۆردى بۇ ئايتولدىنى،
دېدى ئۆز سۆزىدە تولا مەدھىيىنى.

531يۈزى، كۆركى، خۇلقى ــ مىجەزى ئۆزىن،
ئۇز كۆردى ھەممىنى، تىلىن ھەم سۆزىن.

532ئۇنى چىن يۈرەكتىن سۆيۈپ قوللىدى،
ئېلىگ خىزمىتىگە لايىقكەن، دېدى.

533نەدەيدۇ ئىشتىكىن، سۆيدۈرگەن كىشى،
سۆيدۈرسە بولۇر ئەيىپ پەزىلەت بېشى:

534سۆيۈلسە كىشى ئەيىبى پەزىل سېزىلۇر،
سۆيۈلمىسە، پەزىلى قۇسۇر تۇيۇلۇر.

535بۇ سۆزنىڭ گۇۋاسى ئېرۇر ئۇشبۇ سۆز،
ئوقۇغىن بۇ سۆزنى سەن ئەي ياخشى ــ ئۇز:

536كۆڭۈل كىمنى سۆيسە
مۇن ﴿ 74 ﴾ ئەردەم ﴿ 75 ﴾ بولۇر،
تەتۈرى بولۇر ئوڭ، كېمىمۇ تولۇر.

537كۆڭۈل كىمنى سۆيسە، ھەر ئىشتىن سۆيۈر،
كۆرەر كۆزگە ئۇرسا، كۆرۈنمەس بولۇر.

ھاجىپنىڭ ئايتولدىغا جاۋابى

538بۇ ئايتولدىغا بەردى ھاجىپ جاۋاپ،
دىدىكىم، قاراپ تۇر، كەتمە ئالدىراپ.

539ئىلىككە مەن ئېيتاي ئەڭ ئاۋال سۆزۈڭ،

تىلەگىڭ نېمە، كىم ئېرۇرسەن ئۆزۈڭ.

540يۈزۈڭنى كۆرۈپ ئۇ سېن تونۇسۇن،

سېنى خارلىماستىن، ئەزىز ئەيلىسۇن.

541كېرەكلىكلىرىڭگە تۇرارمەن قاراپ،

قىلۇرمەن ئىشىڭنى سۆيۈپ ياخشىلاپ.

※ ※ ※

542شۇ ياڭلىغ تولا ياخشى سۆز سۆزلىدى،

ئىشىڭ ھەل قىلاي دەپ بېلىن باغلىدى.

543كىشىلەر ياخشىسى مۇشۇنداق بولۇر،

ياخشى ئەر خەلقنىڭ يۈكىن كۆتۈرۇر.

544ئىشتىكىن، نېمەدەر ئېلىن باشلار ئەر،

پۈتۈن ئىشنى ئوبدان كۆرۈپ ئىشلەر ئەر:

545ئەل ئىچرە كىم ئالسا بۇ ئوبدان ئورۇن،

تۈزسۇن ئەل ئۈچۈن بىر ياخشى قانۇن.

546قولى بولسا كىمنىڭكى ئەلدە ئۇزۇن،

سىلىق بولسۇن قىلىقى، خۇلقى تۈزۈن (76) .

547ئۆتەر بولسا كىمنىڭ خەلققە سۆزى،

چۈچۈك بولسۇن تىلى، مولايىم ئۆزى.

548ۋاپاسىز بۇ دۆلەت بۇزار ھەم تۈزەر،

تۇراقسىز بولغاچقا زېرىكسە تېزەر.

549ئىشەنمە بۇ بەختكە، ياخشىلىقلا قىل،

بۇ كۈن مۇندا بولسا ئەتە ئاندا، بىل.

550كۈۋەنمە بۇ بەختكە ئەي بەخت تاپقۇچى،
بۇ بەخت كەلگۈچىدۇر يەنە كەتكۈچى.

551ئەي دۆلەت ئىگىسى بۇ دۆلەت بىلە ـ
تۇراي مەن دېسەڭ سەن، ياخشىلىق تىلە.

552ساڭا تەگسە بەگلىك، تۆلۈغلۇق نوقۇل،
ئارغىچە باشىڭ، كىچىك پېئىل بول.

553يەنە ئېيتتى ھاجىپ: سەن ئەمدى يۈرى،
خۇشال ياشا، باغلاندى بەختىڭنىڭ قۇرى ﴿ 77 ﴾ .

554سەن ئالدىرما، خىزمەتكە بىر پەيت كېلۇر،
پەيت كەلسە ئېتىكلىك قوۋۇق ئېچىلۇر.

555ئەجەپ ساز دېيىلگەن بىلىمىك گېپى،

بىلىملىك گېپىدۇر يېپەك رەخت كەبى:

556ئۇزارىپ قالۇر كەچ، ئالدىرالسا ئىش،

ئالدىراش ئىش بولۇر پۇشايمان يېيىش.

557ئالدىرماي كۈتكۈلۈك ئىشقا پەيتىنى دەل،

ئەي ھېكىم، ئىش بولۇر ئۆز پەيتىدە ھەل.

ئايتولدىنىڭ ھاجىپقا جاۋابى

558ئايتولدى بۇ سۆزنى تولۇق ئاڭلىدى،

ئۇ ھالدا قىلىپ سەۋر، كۈتەي مەن، دېدى.

559سۆزىم تىڭشىدى، كۆردى ھاجىپ مېنى،

ئۆزى بىلسۇن ئۇ ئىشنىڭ ۋاقت ــ چېغىنى.

560قايۇ ۋاقتتا قىچقارسا ھاجىپ مېنى،
كېلەيمەن شۇ ۋاقتتا ـ دېيىلگەن كۈنى.

※ ※ ※

561تۇرۇپ چىقتى ئايتولدى ئۆزىدىن يانا،
ئۆيگە كىرىپ سالدى تونىنى مانا.

※ ※ ※

562كۆرۈپ ھاجىپ ئايتولدىنىڭ قىلىقلىرىنى،
كىشلەردىن بۆلەكچە پەرىق بارلىقىنى.

563دېدى: كۆرگىنىم يوق بۇ ياڭلىغ كىشى،

بىلىملىك، ئەقىللىق، خەلقنىڭ بېشى.

564مۇشۇنداق كىشلەر بولۇر بەكمۇ قىز،

بۇ قىز قىزلىقى قىلدى قىز ئاتى قىز (78) .

565ئەزىزدۇر شۇ نەرسە ئۇ گەر بولسا كەم،

تېپىلماس ئەزىز كۆپ قىلسا ئەجىر ھەم.

566مۇشۇنداق كىشلەر ئېلىگكە كېرەك،

ئېلىگكە كېرەك نەرسە ئەلگە كېرەك.

567پەزىللىك كىشدىن ئومۇم نەپ ئالۇر،

بۇ پەزلى بىلەن ئەر تىلەككە يېتۇر.

※ ※ ※

568ئېلىككە ئېيتتى ھاجىپ ۋاقىت تېپىپ،

بۇ ئايىتولدىنى تولا تەۋسىپ ئېيتىپ.

569ئۇنىڭ ھالى، ھەركىتى، خۇلقىنى دېدى،
ئەقىلغە مۇناسىپ ئىلمىنى دېدى.

ئېلىگنىڭ ھاجىپقا جاۋابى

570ئىشىتكەچ ئېلىگ، دېدى: كەلتۈر قېنى،
ئېرۇر قانچىلىك، مەن كۆرەيىن ئۇنى.

571تىلەر ئەردىم ئەمدى مۇشۇنداق كىشى،
كۆزەتسە، بېجىرسە بۇ بەگلىك ئىشى.

572تىلەگىمنى تاپتىم، لېكىن بىر سۆزۈم،
كى، شۇنداق كىشىگە مۇھتاجدىم ئۆزۈم.

573يۇگۇر، ماڭ قىچقىرغىن ئۇنى سەن ماڭا،
كەلتۈر خىزمىتىمگە ئەي جەسۇر توڭا.

※ ※ ※

574چىقىپ ھاجىپ ئۆيدىن، ئىشىككە كېلىپ،
يۇگۇرتتى بىر ئوغلان خەۋەرچى قىلىپ.

575يۇگۇردى بۇ ئوغلان خەۋەر يەتكۇزۇپ،
ئايتولدى كىيىندى سۆيۈنچكە تولۇپ.

576ئېتىن مىندى، كەلدى قوۋۇقتا چۈشۈپ،
بېرىپ ھاجىپمۇ، ئۇنى ئالدى كۈتۈپ.

577قەدىرلەپ ھاجىپ تۆردىن بەردى ئورۇن،

ئەدەپ بىرلە ئايتولدى ئالدى ئورۇن.

※ ※ ※

578ئېلىگ قېشىغا كىردى ھاجىپ يېنىپ،

ئېلىگدىن ئۆتۈندى ئۇ ئۆرە تۇرۇپ.

ئېلىگنىڭ ھاجىپقا جاۋابى

579ئېلىگ ئېيتتى : قىچقار، ماڭ كىرسۇن ئۇ،

كۆرەيىن ئۇنى مەن، مېنى كۆرسۇن ئۇ.

※ ※ ※

580ھاجىپ چىقتى، ئېيتتى: ئەي، ئايتولدى تۇر،

ئېلىگكە كۆرۈنگەن بەختىڭ تاپتى قۇر.

ئون تۆتىنچى باب

ئايتولدىنىڭ كۈنتۇغدى ئېلىگ ھوزۇرىغا كىرگەنلىكى بايانىدا

581بۇ ئايتولدى كىردى، كۆرۈندى چۆكۈپ،
ئېچىلدى ئېلىگ كۆڭلى ئۈنى كۆرۈپ.

582يۈكىندى ئېلىگكە، كۆر ئاچتى سۆزىن،
قىلىپ سۆزنى شىرىن، سۆيدۈردى ئۆزىن.

ئېلىگنىڭ ئايتولدىغا سوئالى

583ئېلىگ ئېيتتى: كىم سەن، نېمەدۇر ئېتىڭ؟
قايەردىن كېلۇرسەن، قايەردە يۇرتۇڭ؟

※ ※ ※

584بېسىقلىق بىلەن ئاچتى ئايتولدى تىل،
سىلىقلىق بىلەن ئۆ سۆزىن ئاچتى، بىل.

※ ※ ※

585بېسىقلىق، سىلىغلىق ئاقىل خۇلقى ئول،
ئەقىلسىز كىشىلەر تامام يىلقى ئول.

586بۇڭا ئوخشىتىپ ئېيتتى شائىر بۇ بېيىت،

ئىشىڭ بولسا شاشما، سەۋر بىلەن ئېيت:

587ئالدىراش قىلما ئىش، سەۋىر بىرلە قىل،

ئالدىراپ قىلغان ئىش تاڭنا پۇشايمان، بىل.

588تۇتۇپ ئۆزنى، ئالدىرما، ئىشتا پۇتۈن،

تاپار قۇل سەۋرلە بۇ بەگلىك ئورۇن.

ئايتولدىنىڭ ئېلىگكە جاۋابى

589بۇ ئايتولدى ئېيتتى: ئەي ئېلىگ قۇتى،

بولۇر خىزمەتلە ياخشى قۇللۇق ئېتى.

590ئېتىم ــ قۇل، تاپۇغچى ﴿ 79 ﴾ ، ماكانىم قوۋۇق،

ئادىتىم ئىشلەشتۇر، خۇيۇم ــ توغرلۇق.

591ساڭا كەلدىم ئۆزۈم ئۈزۈن يول بېسىپ،

مۇرادىمغا يەتتىم مەن بۇ كۈن قېنىپ.

592تىلەگىم شۇ: مېنى يامان كۆرمىسەڭ،

سېلىپ ئىشقا، لېكىن ئۆزۈڭ بەزمىسەڭ.

※ ※ ※

593سۆيۈندى ئېلىگ ئاڭلاپ، ئۈنىڭ بۇ سۆزىن،

سىناپ كۆردى ھەم بەك ياقتۇردى ئۆزىن.

ئېلىگنىڭ ئايتولدىغا جاۋابى

594ئېلىگ ئېيتتى: ئايتولدى كۆردۈم سېنى،

سۆيۈندۈردى كۆركىڭ، قىلىقىڭ مېنى.

595ساداقەت بىرلە ئىشلە، بول مېھرىبان،
ئىشىڭدە تۈز، ماڭا يېقىن بول ھەرئان.

596مېنىڭدىن سېخىيلىق، سېنىڭدىن تاپۇغ،
بۇ خىزمەت تۈپەيلى ئاچار بەخت قوۋۇغ.

597كىرىشكىن سەن ئىشقا بۇ كۈندىن كېيىن،
ئۆتەر بەگ ئىشلىگەن خىزمەتچى ھەققىن.

ئايتولدىنىڭ ئېلىگكە جاۋابى

598يەر ئۆپتى ئايتولدى، دېدى: گەر ئېلىگ ــ
سۆيۈنسە، بېرۇر بەخت ئىشچىغا ئىلىگ.

599بۇ خىزمەتنى دەپ كەلدىم ئۆيدىن تۇرۇپ،

ئۆزۈن يولنى يۈردۈم ساڭا يۈزلۈنۈپ.

600بۇ خىزمەت ئۈزە ھەق مەدەت ئەيلىسۇن،

خىزمەتتە مېنى خاتادىن ساقلىسۇن.

※ ※ ※

601خۇشال چىقتى ئايتولدى ئىشىككە كۈلۈپ،

ئەقىل ـ كۆڭلى ئېچىلىپ چىراقتەك يورۇپ.

602نىمە دەيدۇ، ئاڭلا، بەخت قۇچقان ئەر،

قۇتى بىرلە ئارزۇسىغا يەتكەن ئەر:

603كىشىگە كۈلۈپ باقسا بەگلەر كۆزى،

دىلى، ئەقلى تىرىلىپ كۈۋىنۇر ئۆزى.

604كىشىگە ئوچۇق بولسا بەگلەر يۈزى،

يورۇيدۇ كۆزى ھەم يارايدۇ سۆزى.

605بەگ كىمنى ئۆزىگە يېقىن تۇتسا گەر،
كۆرەرسەن يېقىنلىق قىلۇر ئۆزگىلەر.

606بەگ بىر بەخت، يېقىن بولسا بەختكە كىشى،
يېتىپ ھەممە مەقسەتكە پۈتكەي ئىشى.

※ ※ ※

607چۈشۈپ ئىشقا ئايتولدى شۇندىن بۇيان،
سەھەر تۇردى، قايماي ئىشدىن ھامان.

608قوۋۇقچى، كۈزەتچى بىلەن كۈن ۋە تۈن ـ
بولۇپ قىلدى خىزمەت ئۇ سادىق پۈتۈن.

609كىرەتتى، چىققاتتى ئېلىگ يېنىغا،

ئىلىگمۇ ئىشەنچلە قارايتى ئۇڭا.

610ئۇ خىزمەت ئاشۇردى كۈندە يېڭى،
ئىلىگمۇ قەدىرلەپ تۇردى ھەر تېڭى.

611بېگى قۇلنى خىزمەت بىلەن قەدىرلەر،
ئەگەر سىڭسە خىزمەت كىچىكمۇ ئۆسەر.

612خىزمەت قىل خىزمەت بىلە قۇل بەگ بولۇر،
كىم ئەمگەك سىڭدۈرمەي تىلەككە يېتۇر؟

613ئىشىت ئەمدى ئالىم سۆزىن، نېمە دەر،
بۇ گەپنى ئىنچىكە ئىپادە ئېتەر:

614تىگمىسىز خىزمەت بىرلە تۆرگە چىقۇر،
يارامسىز نە قىلسا ئىشىكتە قالۇر.

615خىزمەتنى قايىماستىن راست ئىشلەش كېرەك،
قۇبۇل بولسا خىزمەت تىلەككە يېتۈر.

616بۇ ئايتولدى كۆرسەتتى كۆندە تاپۇغ،
ئېلىگمۇ سېخىلىكلە ئاچتى قوۋۇغ.

617ئېلىككە يېقىنلاشتى ئۇ كۈنسىرى،
ئېشىپ خۇشلىقى، كەتتى قايغۇ نېرى.

618بېرىلدى خىزمەتكە بۇ ئايتولدى بەك،
ئېلىگ قىلدى ئېھسان، كۆپەيدى يۆلەك.

619ئېلىگ ھەممە ئىشقا سىنادى ئۇنى،
كۆڭۈلدە كۈتكىنىدەك بىلدى ئۇنى.

ئون بەشىنچى باپ

ئايتولدى ئۆزىنىڭ بەخت ـ سائادەت ئىكەنلىكىنى ئېيتقانلىقى بايانىدا

620ئېلىگ تەنها بىر كۈن ئۆزى ئولتۇرۇپ،

چاقىردى، ئايتولدى كىردى خۇش بولۇپ.

621كىرىپ تۇردى ئايتولدى ئۇدۇلدا تىك،
كەل ئولتۇر، دېدى ئۇنى ئىلىملەپ ئېلىگ.

622چىقاردى بۇ ئايتولدى بىر توپنى، كۆر،
ئۇنى قويۇپ ئاستىغا ئولتۇردى، كۆر.

623بىلىمدىن سۆز ئاچتى ئېلىگ قانچىلاپ،
ئېچىپ سۆز ئايتولدىم بەردى جاۋاپ.

624سۆيۈندى ئېلىگ، كۆر، يورۇتۇپ يۈزىن،
كۆرۈپ ئايتولدى بۇنى يۇمدى كۆزىن.

625دېمەي ھېچنىمە، كەستى ئېلىگ سۆزىن،
بۇ ئايتولدى ئولتۇردى ئاچماي كۆزىن.

626ئېلىگ باشلىدى سۆزنى بىردەم تۇرۇپ،
جاۋاپ بەردى ئايتولدى تەرىن تۇرۇپ.

627ئىلىگ ئاڭا كۆز سالدى ئوبدان قاراپ،
تولۇق تاپتى ئەقىل ــ ھۇش، ئىلىمنى سىناپ.

628خۇشال باقتى ئىلىگ ئاۋۇتتى ئۆزىن،
بۇ ئايتولدى بەك تېز ئۆرىدى يۈزىن.

ئىلىگنىڭ ئايتولدىغا ئېيتقانلىرى

629ئىلىگ كايىپ ئارتۇق، قارايدى يۈزى،
دېدى: ئالدىراڭغۇلۇق يامان ئىش ئۆزى.

630بۇ نۆۋەت بۇ ئىشتا يېڭىلدىم ئۆزۈم،
نىمىشقا كىشىگە مەن ئاچتىم سۆزۈم.

631نىمە دەر بىلىملىك سۆزىن ئاڭلا، بىل،

شاشپ ﴿ 80 ﴾ قىلغان ئىشىڭ پۇشايمانى يىل.

632شاشىپ قىلغان ئىشلار هامان خام قالۇر،
چالا پىشقان ئاشتىن كېسەللىك كېلۇر.

633ئېرۇر بۇ شاشماقلىق، يېڭىش بېشى،
تەمكىنلىك بىلەندۇر ياخشىلىق ئىشى.

634بولۇپ ئالدىراقسان سېنى تونۇماي،
تۇتۇپمەن يېقىن، ئىشلىتىپ قارىماي.

635نىچۈك بولسىمۇ بەگلەر خادىم قۇلىن ــ
سىلىپ ئىشقا سوق، ئاچقاي ئېهسان يولىن.

636ئاۋال پۇشۇرۇپ ئىشنى، كۆرسۇن سىناپ،
قەدرىلەپ كۆتەرسۇن بۇنىڭغا قاراپ.

ئايتولدىنىڭ ئىلىگكە سوئالى

637بۇ ئايتولدى ئېيتتى: ئەي، ئىلىگ قۇتى،
نىمىشقا كايىپ مۇنچە تاشتى ئوتى؟

638گۇناھىم نىمىكىن، بىلمىدىم ئۆزۈم،
دىسە ئۇنى، سوڭرە ئىشتىسە سۆزۈم.

639گۇنايىم بار ئولسا، قىينا، ئەرك ساڭا،
يوق ئولسا، يۈزۈڭنى قارايتما ماڭ.

640نېمە دەيدۇ ئاڭلا ئەقىل ئوخشۇتۇپ،
قىياس مەنا بىرلە ئۇنى ئۇقتۇرۇپ:

641خاتا قىلسا خادىم چاقىرتماق كېرەك،
نېمىشقا يىڭىلدى سورىماق كېرەك.

642گۇنايى بار ئولسا، تۇتۇپ قىينىسۇن،

يوق ئولسا، دىلىنى ئاۋۇتماق كېرەك.

ئېلىگنىڭ ئايتولدىغا جاۋابى

643ئېلىگ قىلدى سۆزنى تېشىپ ئاچچىقى،

دېدى: سەن بىلىمسىز، كىشى ئاخمىقى.

644ئۆزۈڭگە قاراپباق، كىم ئەردىڭ ماڭ،

بۇ گۇستاخلىق كەلدى قەيەردىن ساڭا؟

645دېسەم خىزمىتىڭ بارمۇ، يوق خىزمىتىڭ،

دېسەم تەگدى پايداڭ، يوق مەنپەتىڭ.

646كۆرمەي خىزمىتىڭنى قەدىرلەپ سېنى،

ئورۇن بەردىم ئەرسە، سەن باستىڭ مېنى.

647قويۇپ توپنى ئولتۇردۇڭ ئۈستىدە سەن،

بۇ توپ ئولتۇرۇر يەرمۇ، ئوبدان چۈشەن.

648ساڭا سۆزلىدىم ھەم سۆزۈڭ ئاڭلىدىم،

كۆزۈڭ يۇمغىنىڭدا ئۆزۈم تاڭلىدىم (81) ،

649كەچۈردۈم، يەنە سۆز سۆزلىدىم ساڭا،

نىچۈن ئۆرىدىڭ يۈز، قېنى ئېيت ماڭا.

650ئىشتىمەپىمىدىڭ سەن ھېكىمنىڭ سۆزىن،

بەگكە يېقىن بولساڭ، كۈزەتكىن ئۆزۈڭ.

651ساڭا دېمىگەنمۇ ئاتاڭ يا ئاناڭ،

ئەي ئوغلۇم بېگىڭگە ئۆزۈڭ قىلما تەڭ.

652نەسىھەت بەرمىدىمۇ ساڭا توپ بېشىڭ،
بېگىڭنى باسما سەن، كۆزەتكىن بېشىڭ.

653بۇ بەگلەر ئېرۇر ئوت، يېقىن بارما ئەر،
كۆيۈشىڭ ئېنىقتۇر، بارارسەن ئەگەر.

654غاپىل بولما، بەگلەر كۆيەر ئوت ئېرۇر،
يېقىلاشماق ئوتقا پالاكەت بولۇر.

655دىققەت قىلسا بەگلەر كۆيەر ئوتتەك ئول،
غادايسا ئۈزەر باش، شورار قاننى ئول.

656ساڭا باقسا ئارتۇق قورقۇنچ ئىچرە تۇر،
ئەگەر قورقمىساڭ، كۈچ بىلەن قورقىتۇر.

ئون ئالتىنچى باپ

ئايتولدىنىڭ ئىلىگكە بەخت ـ دۆلەتنىڭ سۈپىتى توغرىسدا ئېيتقانلىرى

657كۈلۈپ دېدى ئايتولدى: ئۇقتۇم ئۆزۈم،
بۇنى سەن دېدىڭ، ئەمدى ئاڭلا سۆزۈم.

658بىلىپ قىلغان ئەردىم بۇ ئىشلانى مەن،
كېرەك ئەردى بىلسەڭ بۇ ئىشلارنى سەن.

659مانا ئەمدى مېنىڭ ساڭا كەلمىشىم،
ئىدى خۇي ۋە پەيلىمنى كۆرستىشىم.

660ئورۇن بەردىڭ ئاۋال مەن ئولتۇرمىدىم،
ئورۇن يوق ماڭا، ئۇق دېمەكچى ئىدىم.

661بۇ توپ يەرگە قويدۇم سۆزۈم بېكىتىپ،

ئۆزۈمنىڭ ئوخشىشىنى ساڭا كۆرسىتىپ.

662نىچۈككىم دومۇلار ئۆزىچە بۇ توپ،

بۇ دۆلەيمۇ شۇنداق كېتەر سۈرۈلۈپ.

663سۆيۈپ باقىقىنىڭدا كۆزۈم يۇمۇغۇم،

ساڭا كۆرسىتىشتۇر نېمە مەن ئۆزۈم.

664بۇ كۈن مەنمۇ دۆلەت، دېگىن كۆر مېنى،

ماڭا كىم ئىلىنسا تۇتارمەن ئۇنى.

665يەنە سۆزلىدىڭ سەن، مەنمۇ سۆزلىدىم،

خۇشال باقىقىنىڭدا، يۈزۈم ئۆرىدىم.

666بۇ ئەردى كۆرسەتمەك ئۆزۈمنى ساڭا،

دىمەك مەن تۇراقسىز ئىشەنمە ماڭا.

667نېمە دەر، ئىشت ئەمدى تۇرۇكچە ماقال،
كۆپ ئىشلار بېشىدىن كەچكەن ئاقساقال:

668كۈزۈەنمە بۇ بوش بەختكە، ۋۇقلۇق كىشى،
ئىشەنمە بۇ بەختكە ئاتاقلىق كىشى.

669ئاقار سۇ، گۈزەل سۆز، بۇ بەخت توختىماس ـ
كېزەرلەر جاھاننى، يۈرۈپ تىنمىغاي.

670ئىشەنچسىز، ۋاپاسىز بەخت بىقارار،
يۈرەر ھەم ئۇچار تېز، ئاياغى تايار.

ئېلىگنىڭ ئايتولدىغا سوئالى

671ئىلىگ ئېيتتى: ئۇقتۇم ئېچىلدى سۆزۈڭ،

گۇنا ئۆزرىرىن ئېيتتىڭ، قۇتۇلدۇڭ ئۆزۈڭ.

672ماڭ ئېيىقتىن ئەمدى نەدۇرئەردىمىڭ،

يوغان سۆزنى قىلدى بۇ ئۆكتەم تىلىڭ.

ئايتولدىنىڭ ئىلىگكە جاۋابى

673دېدى ئەردىمىم كۆپ، ــ بۇ ئايتولدى، كۆر،

كىشلەرگە مەندىن نەسبە تېگۇر.

674خۇيۇمدۇر مۇلايىم، يېشىمدۇر كىچىك،

پۈتۈن بەگ، بۈيۈككە ئېرۈرمەن كېچىك.

675يۈزۈم كۆركەم مېنىڭ، مۇلايىم خۇيۇم،
تىلەگەن تىلەكلەرگە يەتتى قولۇم.

676ئۆزۈم قايدا بولسام، پۈتۈن ئارزۇلار ــ
يۈرەر مەن بىلەن ھەم ماڭا باغلىنار.

677ھوزۇر مەندە، مېھنەت مېنىڭدىن قاچار،
سۆيۈنچ مەندە، قايغۇ مەندە يول ئازار.

678ماڭا كىم غادايسا يوقالۇر، ئۆلۈر،
كىم ئەگسە بويۇن، ئۇ، ئۇمىدىن تاپۇر.

679ئۇرايمەن دېگۈچى ئۆزى ئۇرۇلۇر،
باسايمەن دېگۈچى ئۆزى بېسىلۇر.

680بۇ سۆز كەلدى ئەمدى بۇڭا ئوخشىشىپ،
بىلىملىك چۈشەنسۇن بۇنى ئىشىتىپ:

681بۇ بەخت قايدا بولسا بويۇن ئەگ، ياراش،

قىرىشساڭ ئۇنىڭلە قاتار غەمدە باش.

682بۇ بەخت كەلسە ئىنسان كۆنى قۇتلىنىپ،

تۈمەنمىڭ تىلەككە يېتىپ، يەيدۇ ئاش.

ئېلىگنىڭ ئايتولدىغا سوئالى

683ئېلىگ ئېيتتى: ئۇقتۇم بۇ ئەردەملىرى،

قۇسۇرۇڭ بارمۇ، ئېيت، بىلەي مەن سېنىڭ.

ئايتولدىنىڭ ئېلىگكە جاۋابى

684دېدى ئايتولدى: تۆھمەت ماڭا قىلىشۇر،

قۇسۇرۇم يوٴق، لېكىن بار دەپ ئېيتىشۇر.

685قۇسۇرۇم شۇدۇركى، تۇراقسىز ئاتاپ،

يۈرەرلەر كىشىلەر ئارا يامانلاپ.

686تۇراقسىز بولۇشۇم ماڭا ئەيىپ ئەمەس،

تاللايمەن ئۆزۈمگە يېڭى نەرسە، بەس.

687پۈتۈن كونا نەرسىلەر يېقىمسىز بولۇر،

يېقىمسىز يۈكى، كۆر، كۆڭۈلسىز كېلۇر.

688يېڭى نەرسە بولسا، كونا نە كېرەك.

سەرە نەرسە بولسا، يامان نە كېرەك.

689پۈتۈن تەم ۋە لەززەت يېڭىدا بولۇر،

بۇ لەززەتنى ئىزدەپ كىشى قىينىلۇر.

690تۇراقسىز دەپ ئېيتار بۇ قىلىقىم ئۇچۇن،

ماڭ ئەيىپ قويۇرلەر شۇ ئاتىم ئۈچۈن،

691بۇڭا ئوخشىتىپ ئېيتتى بىر قەھرىمان،

بۇ سۆزگە گۇۋاھتۇر مەنىسى ھامان:

692تۆرەلگەن نېمەلەر بارى يوقىلۇر،

تۆرەلتكەن بىر ئاللا، نە قىلسا قىلۇر.

693تىرىكلىك دېگەن ئۇ شامالدەك كېتەر،

قاچار، تۇتسا تۇرماس،ئاڭا كىم يېتەر؟

694كۈۋەنمە بەختكە، كېلەر ھەم كېتەر،

ئىشەنمە بۇ دۆلەت ئالار ھەم بېرەر.

695تۇراقسىز ئەمەس بولسا دۆلەت ئۆزى،

نە ياخشى ئىدى بۇ بەخت ئەي قوزى ﴿ 82 ﴾ .

696كېلىپ كەتمەس ئۇلسا بۇ دۆلەت يانا،
يورۇق كۈن قارايماس ئىدى، كۆر، مانا.

ئىلىگىنىڭ ئايتولدىغا سوئالى

497ئىلىگ دېدى: بىلدىم تۇرقسىزلىقىڭ،
بولۇرمۇ كېتىپ يەنە كەلمىكىڭ؟

ئايتولدىنىڭ ئىلىگكە جاۋابى

698بۇ ئايتولدى ئېيتتى: مېنىڭ بۇ ئۆزۈم ــ
قىلىغىم كىيكتەك، قىلاي بەس سۆزۈم.

699سۆيۈپ ئىستىگەن تېز تاپالماس مېنى،
قاچۇرسا ئەگەر، تېز تۇتالماس مېنى.

700مېنى تۇتسا چىڭ گەر كىشىلەر تېپىپ،
سۆزۈم شۇكى، كەتمەيمەن ئۇندىن قېچىپ.

ئېلىگنىڭ ئايتولدىغا سوئالى

701دېدى خان: نەدۇر سېنى باغلاش يولى،
كېرەك نە كىشەن سېنى چىڭ تۇتقىلى؟

ئايتولدىنىڭ ئىلىگكە جاۋابى

702بۇ ئايتولدى ئېيتتى: ماڭ چىك كىشەن ـ
ئېرۇر قانچە نەرسە، بېرەيمەن نىشان:

703تاۋازۇلۇق ئولسۇن مېنى تاپقۇچى،
كىچىك پېئىل ھەم سۆزنى يۇمشاق قىلغۇچى.

704ئۆزنى تۇتسا ئۇ ئاشماي ھەددىدىن،
يامان ـ ئەسكى ئىشلارغا بارماي يېقىن.

705يىغىلغان مېلىنى بۇزۇپ چاچمىسا،
تۈزەپ خۇلقىنى ئۇ، پەيلىن بۇزمىسا.

706ئۆزىدىن ئۇلۇقلا خىزمەت قىلسا ئۇز،
ئۆزدىن كىچىككە چۈچۈك قىلسا سۆز.

707كىشىنى كىبىر بىرلە رەنجىتمىسە،
كىچىكلەر كۈلۈپ ھەم بوزەك ئەتمىسە.

708بىكاردىن ھاراققا بېشىن تىقمىسا،
بىكاردىن ـ بىكارغا مېلىن چاچمىسا.

709ئۆيۈنغا بەرمىسە تىلىنى ـ قولىنى،
دۇرۇس قىلسا دائىم خۇيى ـ پەيلىنى.

710تۇراقسىز بەختكە شۇلاردۇر كىشەن،
مۇشۇ خىلدا باغلانسام، قاچماس، چۇشەن.

711بۇ سۆزنىڭ گۇۋاسى شائىرنىڭ سۆزى،
شائىرنىڭ سۆزىدۇر بۇ سۆزنىڭ تۈزى:

712سائادەت كىشىگە ھۆركىگەك كىيىكتەك،

ئەگەر كەلسە ساقلا چۈشەپ تېز ۋە بەك.

713تۈتۈشنى بىلسە دۆلەت قاچماي تۇرۇر،
قېچىپ كەتسە كەلمەس يېنىپ تېز گېزەك.

ئېلىگنىڭ ئايتولدىغا جاۋابى

714ئېلىگ ئېيتتى: ئەي بەخت ئۇقتۇم سېنى،
سېنى بەك سۆيۈپتىم، تاشلارسەن مېنى.

715ئەگەر بولمىسا بۇ تۇراقسىزلىقىڭ،
نە ياخشى ئىش ئىدى سېنىڭ كەلمىكىڭ.

716لېكىن سەن تۇراقسىز ئۆزۈڭ بۇۋاپا،
ۋاپا كۆرستى، قىلىسەنكى جاپا.

717ئاتادىن، ئانادىن بولۇپ مېھرىبان،
ئالقانىدا كۆتەرىپ، كۈلۈپ باقىبان.

718گاھى كۆرمىگەندەك ئۆرىيسەن يۈزىڭ،
بۆلەكچە بولۇپ ھەر قىلىغىڭ، سۆزۈڭ.

719تېرەرسەن، يىغارسەن، يەنە چاچارسەن،
ھەم چىللاپ، يۈزىگە ئىشىك ياپارسەن.

ئايتولدىنىڭ ئىلىگكە جاۋابى

720ئايتولدى ئېيتتى: ئەي، ئېگ بەختىيار،

دېگەنتىم مېنىڭ پەزىلىم، قۇسۇرۇمۇ بار.

721مېنى كىم تېپىپ چىلىق تۇتايىن دېسە،
ئېيتتىم چىلىق تۇتۇشنىڭ يولىنى، بىلسە.

722مېنى تۇتقۇچى گەر يۈگەن سالمىسا،
كىيىكتەك قاچارمەن، يېتەر كىم ماڭا؟

723نېمەدەر ئىشىت، كۆپنى كۆرگەن قېرى،
قېرىلار سۆزىدۇر ئۇ سۆز گۆھىرى:

724كېلۇر بەخت، تۇتۇشنى بىلمىسەڭ، كېتۇر،
بېرۇر مال، يېيىشنى بىلمىسەڭ، ئالۇر.

725تۇراقسىز بەختنى تاپساڭ مەھكەم تۇت،
تۇتمىساڭ ئەگەر چىڭ، كېتەر يەنە، پۇت.

726بەختلىك كىشى ئۆزىنى ساقلاش كېرەك،

پۈتۈن ئەسكى ئىشتىن يىراقلاش كېرەك.

727ئۆزى پاكىزە، توغرا بولسا ئىشى،

بەختىنىڭ باغى ﴿ 83 ﴾ شۇدۇر، بىلسە كىشى.

ئېلىگنىڭ ئايتولدىغا سوئالى

728ئېلىگ ئېيتتى: ئۇقتۇم قۇسۇر ئەردەمىڭ،

بۇ ئايتولدى ئىسمىڭ نەدىمەك سېنىڭ؟

729نېمەدۇر مەنىسى بۇنىڭ، ئېيت ماڭا،

بىلەي مەن، ئۇقاي ھەم پۈتەي مەن ساڭا.

ئايتولدىنىڭ ئېلىگكە جاۋابى

730بۇ ئايتولدى ئېيتتى: مېنىڭ بۇ ئېتىم،
خۇيۇم ئوخشىتىپ ئايغا قويمىش ھېكىم.

731ئاي ئاۋال تولىمۇ كىچىك تۇغۇلۇر،
كۈندىن ــ كۈنگە چوڭىيىپ يۇقرى چىقۇر.

732تولۇن بولسا تولۇپ، جاھان يورۇتار،
جاھان خەلقى ئۇندىن يورۇقلۇق ئالار.

733تولۇپ ئاي ئېگىزگە ئۆرلەگەچ، كېيىن ــ
كېمىيىپ ئاستا، كۆركى كېتەر يۈزىدىن.

734يۇرۇغى ئاز ــ ئازدىن يەنە يوقىلۇر،
تۇغۇلۇپ كىچىك ئۇ، قايتىدىن تولۇر.

735مېنىڭ بۇ ئۆزمۇ شۇنداق ئېرۇرمەن،
بەزى بار، بەزىدە يوقاپ كېتۇرمەن.

736ھەرقانچە ئاجىزغا قاراتسام يۈزۈم،
ئاشار كۆركى ئۇنىڭ، قىلاي بەس سۆزۈم (84) .

737بىيىسا، چوڭايسا، ئاشسا شۆھرىتى،
كېتەرمەن ئۇنىڭدىن توگەر ھۆرمىتى.

738ئۇ يىققان جىمى مال چېچىلىپ كېتەر،
ئۆزىمۇ بۇرۇنقى ھالىغا چۈشەر.

739بۇڭا ئوخشۇشۇپ كەلدى شائىر سۆزى،
بۇ شائىر سۆزىدۇر بىلمىسىز كۆزى:

740بەخت كەلسە ئەرگە، ئېتى يېيىلۇر،

يېغى ئايدەك ئېشىپ يورۇقى تولۇر.

741تۇراقسىز تەلۋىدۇر بەخت، بەرمە دىل،
بۇ دۆلەت تولۇن ئاي كەبى كېمىيۇر.

742يەنە بىر مەنىنى مەن ئېيتاي ساڭا،
بۇنى سەن ئاڭلىغىن، ئىشەنگىن ماڭا:

743بۇ ئاينىڭ ئۆيى ھەم ئورنى مۇنقەلىپ ﴿ 85 ﴾ .
مۇنقەلىپ قالۇر ئۆيسىز ئاخىر بېرىپ.

744بۇ ئاي بۇرجى سەرەتان، بۇ بۇرج ئۆزگىرۇر،
ئۆيى ئۆزگۆرۇر ھەم ئۆزى چۆرگىلۇر.

745قايۇ ئۆيگە كىرسە بۇ ئاي تېز چىقار،
چىقىشقا ئالدىراپ ئۆيىن تېز بۇزار.

746ئۆزۈممۇ ئاشا ئوخشىشۇرمەن، قارا،

گاھى مان ئېگىزدە، تۆۋەندە ئارا.

747كېلىۋۇرمەن، كېتۇرمەن، يۈرۈرمەن بۇرۇن،

كېزەرمەن جاھاننى ماڭا يوق ئورۇن.

748شۇ مەنا ئۈچۈن ئاتىم ئايتولدى دەپ،

ئاتادى بىلىملىك سۆزىن ئىنچىكلەپ.

749مانا مەنمۇ دۆلەت، پەزىلىم، قۇسۇرۇم،

كېسەلىم، داۋايىمنى ئېيتتىم ئۆزۈم.

750ئوچۇق ئېيتتىم سۆزۈم، ماڭا ئەمدى پۈت،

قاچۇرساڭ قاچۇر، گەر تۇتاي دېسەڭ تۇت.

ئېلىگنىڭ ئايتولدىغا جاۋابى

751ئىلىگ ئېيتتى: بارچە ئىشتىتىم سۆزۈڭ،
يورۇتتى سۆزۈڭ ھەم يارادىڭ ئۆزۈڭ.

752تىلەر ئەردىم ئەمدى سېنىڭدەك كىشى،
خۇدا بەردى ئارزۇ، ئەي، ئەرلەر بېشى.

753خۇدا كىمگە بەرسە تىلەك ـ ئارزۇنى،
كېرەكتۇر جاۋابەن دېمەك شۈكرىنى.

754بۇ كۈندىن كېيىن مەن ئۆزۈم تىنمايىن،
زېرىكمەي ئۇنىڭكىم شۈكرىن ئېيتايىن.

755نېمە دەر ئىشىت ئەمدى ئالىم تىنىك،
ئۆزى كەتتى، قويدى ئۇ بىزگە بىتىك:

756ئەي نېمەت ئىگىسى سەن قىلغىن شۈكۈر،

شۈكۈر قىلسا نېمەتنى ھەق ئارتتۇرۇر.

757بۇن نېمەت ئىگىسى ئۇنتىدى ئۆزىن،

شۈكۈر قىلسا نېمەت ئۆرىمەس يۈزىن.

758كىچىك ياخشىلىققا تولا شۈكۈر قىل،

تولا بولسا نېمەت، ئۇنىڭ قەدرىن بىل.

759شۈكۈر قىلسا، نېمەت بىرى ئون بولۇر،

بىرى ئون بولۇپ ھەم ئۆي مالغا تولۇر.

※ ※ ※

760كۆر، ئايتولدىنى ئېلىگ ئالقىشلىدى،

ماڭا قارىغىن كېچە ـ كۈندۈز دېدى.

761تولا مال ـ تاۋار بەردى ماختاپ ئۇنى،
ھەم ئالتۇن ـ كۈمۈش بەردى، قەدىرلەپ ئۇنى.

762ئاڭا ئېيتتى ھەممە سۆزنى ئىلىگ،
ئۇنىڭدىن سورادى ئەقىل ھەم بىلىك.

763بۇ ئايتولدى بۇ قەدىر ـ ھۆرمەتنى كۆرۈپ،
خىزمەت قىلدى ئۇ چىن كۆيۈمچان بولۇپ.

764ئىلىگ بىر نەچچە ۋاق سىناپ كۆردى ئۇ،
تېپىلغان كىشىنى كامىل تاپتى ئۇ.

ئون يەتتىنچى باپ

كۈنتۇغدى ئىلىگنىڭ ئايتولدىغا ئادالەت سۈپەتلىرى ھەققىدە ئېيتقانلىرى

765ئېلىگ ئولتۇرۇپ يالغۇز بىر كۈنى،
زېرىكتى ۋە قىلدى خالى ئويىنى.

766بۇ ئايتولدىنى قىچقىرىپ بەردى يول،
بۇ ئايتولدى كىرىدى، قوۋۇشتۇردى قول.

767ئۇ تۇردى ئېلىگنىڭ ئۇدۇلىدا تىك،
ئولتۇردى سۆزلىمەي بىر مەھەل ئېلىگ.

768قاراپ بىردەم ئېلىگ، كۆزىن ئىملىدى،
ئىشارەت بىلە كەلگىن، ئولتۇر، دېدى.

769بۇ ئايتولدى ئولتۇردى تىپ ـ تىنچ، كېلىپ،
يورۇپ كۆڭلى كۆزىنى يەرگە تىكىپ.

770ئېلىگكە يۇگۇرۇتتى يوشۇرۇنچە كۆز،

تۇرۇلگەن قاش ـ قاپاق، پۈرۈشتۈرمە يۈز.

771كۈمۈش كۈرسى ئۈستىدە جىم ئولتۇرۇر،

بۇ كۈرسىنىڭ پۇتى ئۈچ، چېتىقسىز تۇرۇر.

772قولدا تۇتۇقلۇق يوغان بىر پىچاق،

شېكەر ئوڭدا، سولدا ئۇراغۇن (86) بىراق.

773كۆرۈپ قورقتى ئايتولدى، ئاشتى غېمى،

ئۇنى باستى تىترەك، كېسىلدى دېمى.

ئېلىگنىڭ ئايتولدىغا سوئالى

774ئېلىگ باش كۆتەردى بىر ئازدىن كېيىن،

دېدى ئايتولدىغا: قېنى سۆزلىگىن.

775نىچۈك سۆزلىمەيسەن گاچىدەك بولۇپ،
مېنى يالغۇز بۇ ياڭلىغ كۆرۈپ؟

ئايتولدىنىڭ ئېلىگكە جاۋابى

776بۇ ئايتولدى ئېيتتى: ئەي ساھىپقىران،
سۆزلەشكە مادار يوق مەندە بۇ زامان.

777كۆرەرمەن بۇ كۈن سەندە يات ھال ئۆزۈم،
ئەيمەندىم ئەي ئاقىل، شۇڭا يوق سۆزۈم.

778بىر ئالىم خەلققە بېرىپ بىر ساۋاق،
دەپتۇ بەگ غەزەپلىك چاقىدا بول يىراق.

779بىلىملىك بىر دانا خوپ ئېيتمىش تېخى،

بولۇر بەگ زەھەر، ئوت ـ غەزەپلىك چېغى.

780غەزەپتە قىزىشسا ئەگەر ھۆكۈمدار،

ئۇنىڭغا سەن يېقىن بارما، ئەي ھوشيار.

781غەزەپكە كىلىپ بەگ كايىغان زامان،

يىراق تۇر ئۇنىڭدىن، تېگۇر كۆپ زىيان.

782بۇ سۆز كەلدى ئەمدى ماڭا ئوخشۇشۇپ،

كۆزەت بەك ئۆزۈڭنى، كۆڭۈلدە تۇتۇپ:

783يېقىن بارما بەگكە غەزەپلەنسە گەر،

ئېنىق خارلىنۇرسەن، بارۇرسەن ئەگەر.

784بۇ بەگلەر خۇددى بىر ئارسلان ئۆزى،

ئەي ئالىم، غەزەپلەنسە باشنى كېسەر!

ئىلىگنىڭ ئايتولدىغا جاۋابى

785ئىلىگ ئېيتتى: كەلگىن ماڭا ئېيت سۆزۈڭ،
نىمىشقا تېڭىرقاپ تۇرۇرسەن ئۆزۈڭ؟

ئايتولدىنىڭ ئىلىگكە جاۋابى

786بۇ ئايتولدى ئېيتتىكى، ھەيرىتىم مېنىڭ،
نىچۈندۇر كۈمۈش كۇرسى ئۇرنۇڭ سېنىڭ.

787بۇ كۇرۇستا ئولتۇرۇش نالايىق ساڭا،
ئۇنىڭ مەنىسىنى دېگىن سەن ماڭا.

788ئىككىنچى، قولۇڭدا پىچاق نە دېمەك،
بۇنى ھەم ياخشىراق بىلىشىم كېرەك.

789ئۈچىنچى، ئوڭۇڭدا ئىمىشقا شېكەر،
سولۇڭدا ئۇراغۇن، نە مەنا بېرەر؟

790سېنى مەن غەزەپلىك شۇ هالدا كۆرۈپ،
يۇتتۇردۇم بىلگىنىم تامام ئۇنۇتۇپ.

791بۇ هالنى كۆرۈپ مەن ئۆزۈم ئەيمىنىپ،
ئۆتۈنچ قىلمىدىم مەن تىلىمنى يىيرىپ.

ئون سەككىزىنچى باپ

كۈنتۇغدى ئىلىگنىڭ ئايتولدىغا ئادالەت سۈپىتىنىڭ قانداقلىقىنى ئېيتقانلىقى بايانىدا

792ئىلىگ ئېيتتى: ئۇقتۇم سۆزۈڭ بىر ـ بىرلەپ،

ئاچايمەن سۆزۈمنى ساڭا شەرھىلەپ.

793قىچقىردىم سېنى مەن ئەڭ ئاۋۋالقى كۈن،
قەدىرلەپ شۇ كۈن ھەم بەردىم مەن ئورۇن.

794ئەجەپ تاڭسۇق ئىشلار ماڭ كۆرسىتىپ،
كايىتتىڭ مېنى سەن، ئۆزۈڭ بەك تورۇپ.

795كۆرۈپ قەھرىلەنسەم، رەنجىتتىڭ ئۆزۈڭ،
چىداپ تۇسام يەنە تۈرۈلدى يۈزۈڭ.

796دېدىڭ سەن ماڭا: مەن بەخت، بىل مېنى،
ئۇقتىراي دەپ قىلدىم، سەن ئۇققىن بۇنى.

797نېمە قىلغىنىڭنى سەن ئايرىم يېشىپ ـ
دېدىڭ ماڭا، مەنمۇ چۈشەندىم يېتىپ.

798كەچۈردۈم ئاشۇ چاغدا ئۆزۈرۈڭنى مەن،

قەدىرلەپ بۇ پەزىلىڭنى ھۆرمەت بىلەن.

799بۇگۈن كۆرستەي مەنمۇ ئەمدى ساڭا-

قىلىق، ئەردىمىنى، قاراپ تۇر مانا.

800ئادالەت ۋە قانۇن ئۆزۈم مەن، قارا،

قانۇننىڭ ۋەسپىنى بۇلادىن سورا.

801مۇنۇ مەن ئولتۇغان بۇ كۆرسىغا باق،

ئەي كۆڭلۈم توقى، بار ئۇندا ئۈچ ئاياق.

802پۈتۈن ئۈچ ئاياقلىق قىڭغايماس بولۇر،

تۇرۇر ئۈچ پۇتى تۈز ھەم قايماس بولۇر.

803قىڭغايسا بىرى ئۈچ ئاياقنىڭ ئەگەر،

قايار ئىككىسى ، ئولتۇرچى چۈشەر.

804پۈتۈن ئۈچ ئاياقلىق توغرا، تۈز تۇرۇر،
ئەگەر بولسا تۆت، كۆر، بىر ئەگرى بولۇر.

805نىمكى تۈز ئولسا، پۈتۈن ئۈز بولۇر،
نېمكى ئۈز ئولسا، دېمەك تۈز بولۇر.

806نېمكى ئېگىلسە، ئۇ ئەگرى بولۇر،
پۈتۈن ئەگرى، يامانلىق ئۇرقى بولۇر.

807قايسى تۈز ئېگىلسە، تۇرماس، يىقىلار،
نېمكى تۈز ئولسا، يىقىلماي تۇرار.

808مېنىڭ ھەم قىلىقىم ئېگىلمەس ئېرۇر،
ئېگىسە دۇرسلۇق، قىيامەت بولۇر.

809قىلغۇرمەن ئادالەت بىلەن ھەل ئىشىن،
ئايرىماسمەن بەگ ۋە قۇل دەپ ھېچ كىشىن.

810بۇ خەنجەر ـ پىچاقىم قولۇمدا تۇرۇر،
پىچاق ھەم كېسەر بىر قۇرال، ئەي غەيۇر.

811پىچاقتەك كېسەرمەن، پىچىپ ئىشنى،
ساقلاتماي دەۋاغا كەلگەن كىشىنى.

812شېكەر شۈكى، بىركىم زۇلۇم يەتتى دەپ ـ
ئىشىكىمگە كەلسە ئادالەت تىلەپ،

813شېكەردەك لەززەتلىك يانۇر ئۇ كىشى،
سۆيۈنۈپ ئېچىلۇر يۈزى ھەم قېشى.

814بۇ تۇرغان ئۇراغۇن شۇنداقلار ئىچەر،
كى زورلۇق ئىشلىتىپ، ئەدىلدىن كېچەر.

815تۇتۇشۇپ ماڭا كەلسە قىلسام ھۆكۈم،
ئۇراغۇن ئىچكەندەك بولۇرلەر چوقۇم.

816بۇ قاشىم تۇرىكى، بۇ كۆركسىزلىكىم،
زۇلۇم قىلغۇچىغا بۇ يۈززىسلىكىم.

817كېرەك ئوغلۇم ئۆلسۇن، يېقىن تۇققىنىم،
يولۇچى، ئۆتكۈنچى، بىرەر قونىغىم.

818ماڭ تەڭ ئىككىسى قانۇن ئالدىدا،
بۆلەكچە بولماسمان ھۆكۈم ۋاقتىدا.

819بۇ بەگلىك ئاساسى ئادالەت ئېرۇر،
ئادىل ئولسا بەگلەر، تىرىكلىك بولۇر.

820مۇنىڭدەك دېدى سۆز ئەقىللىق كىشى،
كىم ئاقىل سۆزىنى تۇتسا تۈزىلەر ئىشى:

821ئادالەت ئۈستىدە بۇ بەگلىك ئۇلى،
بۇ بەگلىك ئاساسى ئادالەت يولى.

822ھۆكۈم قىلسا ئەلگە ئەدىل بىرلە بەگ،
تىلەك- ئارزۇسىغا بولۇر يەتكىلى.

ئايتولدىنىڭ ئېلىگكە سوئالى

823يەنە ئېيتتى ئايتولدى: ئېلىگ قۇتى،
نىچۈن بولدى كۈنتۇغدى ئېلىگ ئېتى؟

ئېلىگنىڭ ئايتولدىغا جاۋابى

824ئېلىگ دېدى: ئالىم بۇ قىلىقىم كۆرۈپ،
قويدى بۇ ئېتىمنى كۈنگە ئوخشۇتۇپ.

825قارا، كۈن ئۈۋالماس ـ ھەمىشە پۈتۈن،
يورۇقى بىردەكلا ۋە پارلاق تولۇن.

826مېنىڭمۇ قىلىغىم ئاك ئوخشىدى،
ئادالەت بىلەن تولدى، كەم بولمىدى.

827ئىككىنچى، تۇغار كۈن، يورۇر جاھان،
ئومۇمغا چاچار نۇر، كېمەيمەس ھامان.

828مېنىڭمۇ ھۆكمىم شۇ، يوقالماس ئۆزۈم،
پۈتۈن خەلققە بىردەك قىلىقىم سۆزۈم.

829ئۈچىنچى، ئىسسىدۇ يەر، تۇققاندا كۈن،

چېچەك ئاچىلۇر ئاندا تۈمەن مىڭ تۈسۈن.

830قايۇ ئەلگە كىرسە، مېنىڭ قانۇنۇم،

ئۇ ئەل تۈزىلەر بولسا تاش يا قۇرۇم ﴿ 87 ﴾ .

831تۇغار كۈن ئېرىغ يا ئېرىغسىز دېمەس،

ئومۇمغا يورۇقلۇق بېرەر كېمەيمەس.

832مېنىڭمۇ قىلىقىم مۇشۇنداق بولۇش،

مېنىڭدىن جىمىگە تېگەر تەڭ ئۈلۈش.

833يەنە بۇرجى كۈننىڭ ئۇ سابىت ﴿ 88 ﴾ ئېرۇر،

بۇ سابىت دېگەنىم تېگى چىڭ بولۇر.

834بۇ كۈن بۇرجى ئارسلان، ئۇ تەۋرىمەس،

تەۋرىمەس بولغاچ ئۆيى ھەم بۇزۇلماس.

835مېنىڭمۇ قىلىقىم، تۇرۇقۇمغا قارا،

يورۇغۇم مېنىڭ ئۆزگۈرۈشسىز بارا.

ئايتولدىنىڭ ئېلىگكە سوئالى

836بۇ ئايتولدى ئېيتتى: ئەي ساھىپقىران،

يېپىلسۇن ئېتىڭ ھەمدە تۇتقىن جاھان.

837ئۆزۈممۇ بۇ ئۇزۇن يوللارنى بېسىپ،

ساڭا ئەمگىنىپ كەلدىم ئارتۇق ھېرىپ.

838شۇ خۇلقۇڭ، بۇ ئەردەملىرىڭ بار ئۈچۈن،

ئۈمىت بىرلە خىزمەتكە كەلدىم كۈچۈن（89）.

839دېگىن خىزمىتىڭنى نېچۈك مەن قىلاي،

سۆيۈنچلىك سېنىڭ قايسى، شۇنى مەن نۆتاي.

840خىزمەت بولمىغاندا، بۇ بەگ مەيلىچە،
ئىشى يورىماس ئىشلەسمۇ نىچە.

841ئىشتىكىن نېمە دەر ئىلا ئاتلىقى (90) ،
ئىش ئىشلەپ چوڭايغان كىشى قۇتلۇقى:

842خادىم بەگ ئىشگە باغلاركەن بېلىن،
قاتتىق تۇتقۇلۇق بەگ سۆيۈنچى يولىن.

843بۇ بەگلەر ئۆمۈدىچە قىلغىن تاپۇغ،
رىزا بولسا بەگلەر ئاچار بەخت قوۋۇغ.

844تاپۇغچى تاپۇغ بىلسە تۆرگە چىقۇر،
تاپۇغ بىلمىسە تۆردىن پەسكە چۈشۇر.

845سۆيۈندۈرسە خىزمەتتە بەگنى قۇلى،

ئىچىلار ئۇڭا قەدىر ـ ھۆرمەت يولى.

ئىلىگنىڭ ئايتولدىغا جاۋابى

846ئىلىگ ئېيتتى: ئۇقتۇم مەن ئەمدى سۆزۈڭ،

سۆيۈنچەم تىلە، بەك كۈزەتكىن ئۆزۈڭ.

847مەن ئېيتاي يارامسىز نېمەنى ساڭا،

ئۆزۈڭ پاكىزە يۈر، يولۇما ئاڭا.

848ئۆزۈم خالىماسىنىڭ بىرى يالغان ئول،

ئۇنىڭدىن كېيىنكى زۇلۇم قىلغان ئول.

849بىرى ئاچكۆز، تاماخور ۋە تويماس ئۆزى،

بىرى ئالدىراڭغۇ، ئۇياتسىز كۆزى.

850ھەر ئىشتا غەزەپكار، ئاچچىغى يامان،
قولى ئەگرى، هاراقنا بىرىلسە هەر ئان.

851بۇ ياڭلىغ كىشىلەر ياراماس ماڭا،
بۇنى ئېيتتىم ئەمدى ئوچۇقلا ساڭا.

852يارايمەن دېسەڭ سەن ماڭا بەلگۈلۈك،
ئەي نامدار بۇلادىن يىراق يۈرگۈلۈك.

853بولۇرسەن كۈنۈ ـ كۈن يېقىن سەن ماڭا،
ئاشار قەدىر ـ ئېھسا مېنىڭدىن ساڭا.

ئايتولدىنىڭ ئېلىگكە سوئالى

854بۇ ئايتولدى ئېيتتى: ئىشتىتىم بۇنى،
يەنە بىر سۆزۈم بار يېشىپ بەر ئۇنى.

855نەدۇر ھەم نەخىلدا ئېرۇر ياخشىلىق،
تىچۇكتۇر ئۇنىڭدا تەبىئەت ــ قىلىق؟

ئېلىگنىڭ ئايتولدىغا جاۋابى

856ئېلىگ ئېيتتى: ياخشىلىق سۇپاتى شۇدۇر،
كى خەلققە ئۇنىڭدىن پايدىلا يېتۇر.

857قىلۇر ياخشىلىق ئۇ پۈتۈن ئېلىگە،
يەنە مىننەت ئۇرماس كىشى يۈزىگە.

858تىلەر نەپ ئۇ ئەلگە ئۆز نەپئىن دىمەس،
يەتكۈزگەن نەپئىچۈن بەدەل كۆزلىمەس.

ئايتولدىنىڭ ئىلىگكە سوئالى

859يەنە ئېيتتى ئايتولدى: ئۇقتۇم بۇنى،
تېخى بىر تىلەك باركى، ئېيتاي ئۇنى.

860ماڭا ئېيت، دۇرۇسلۇق نىچۈك نەرسىدۇر،
ئۇنىڭدىن كىشى كۆنى قانداق يورۇر؟

861قايۇ نەرسىنى دەر دۇرۇسلۇق يولى،
نىمەدەك بولۇر بۇ دۇرۇسلۇق ئۇلى؟

ئىلىگنىڭ ئايتولدىغا جاۋابى

862ئىلىگ ئېيتتى: شۇدۇر دۇرۇس ئەر ئۆزى،

تىلى، كۆڭلى بىرلە بىرىكەر سۆزى.

863تېشىدەك ئىچمۇ، ئىچىدەك تېشى،
بۇ ياڭلىغ بولۇر چىن ۋە توغرا كىشى.

864چىقارىپ يۈرەكنى ئالقاندا تۇتۇپ،
ئۇياتماي يۈرەلىسە ئەلنى كۆرۈپ.

865بەختلىك ياشاشقا دۇرۇسلۇق كېرەك،
كىشىلىك ئىپتىدۇر دۇرۇسلۇق دېمەك.

866كىشى قىس ئەمەستۇر، كىشىلىك قىس ئول،
ئەمەس ئاز بۇ ئىنسان، دۇرۇسلۇق ئاز ئول.

867بۇ ھەقتە شائىرنىڭ دېگەن بىر سۆزى ــ
ئوخشايدۇ مەن ئېيتقان سۆزۈمگە ئۆزى:

868مېڭىپ يۈرگەن ئىنسان بەكمۇ كۆپ ئېرۇر،

دۇرۇس، چىن، پۈتۈن ئەر ماڭا خوپ ئېرۇر.

869كىشى قىس ئەمەستۇر، كىشىلىك قىس ئول،

دۇرۇس، چىن، كىشى ئۇ، تولا ماختىلۇر.

ئايتولدىنىڭ ئېلىگكە سوئالى

870يەنە ئېيتتى ئايتولدى: بەختىيار خان،

بۇ سۆزنىڭ سىرىنى ماڭا قىل ئايان.

871بۇ ياخشى كىشىلەر بولۇرمۇ يامان،

يامانلار بولۇرمۇ ياخشى بىر زامان؟

ئېلىگنىڭ ئايتولدىغا جاۋابى

872ئېلىگ ئېيتتى: ياخشى ئىككى تۇرلۇك ئول،
بۇنىڭدىن بىرى چىن، تۇتار ياخشى يول.

873بىرىدۇر ئاندىن ياخشى تۇغۇلۇپ،
يۈرەر ئۇ دۇرۇس ۋە ياخشى بولۇپ.

874بىرى دورىماق بىرلە ياخشى بولۇر،
يامانغا قوشۇلسا، يامانلىق قىلۇر.

875يامانمۇ ئىككى خىل بولۇر دائىما،
ئىككى خىل يامانىنى بىردەك سانىما.

876يامان بوپ تۇغۇلۇر ئۇنىڭدىن بىرى،
بۇ ئەر ئۆلمىگىنچە ئېرىمەس كىرى.

877يەنە بىرسى دوراپ يامانلىق قىلۇر،

ئەشى ياخشى بولسا، ئۇ ياخشى بولۇر.

878كىلۇر تۇغما ياخشىدىن دائىم ياخشىلىق،
جاھان خەلقى ئالۇر ئۇندىن پايدىلىق.

879يامان بولسا تۇغما، ئاڭ يوق داۋا،
خەلققە ئاپەتتۇر، جاھانغا بالا.

880كىلۇر بۇڭا ئوخشاپ تۈرۈكچە ماقال،
ئىشتىكىن بۇنى سەن، ئوقۇپ ئۆلگە ئال.

881ئەگەر كىرسە ئاق سۈت بىلەن ياخشى خۇلۇق،
ئۆلۈم تۇتمىغۇنچە ئۆزگەرمەس قىلىق.

882قىلىقكىم تەبئى تۆرەلگەن ئىكەن،
ئۆلۈم بۇزمۇغىنچە بۇزۇلمايدىكەن.

883قوساقتا تۈرەلمىش خۇلقى، ئەي چىۋەر،
قوڭۇر يەر قېتىغا كىرگەندە تۆگەر.

884ئەگەر ياخشىغا بولسا ھەمرا يامان،
يامان بولدى قىلىقى يامانلارسىمان.

885يامانمۇ قوشۇلسا ياخشىغا بىراق،
پۈتۈن ياخشىلىققا تاپار ئۇ چىراق.

886يەنە بىر سەۋەپ شۇ بۇ ياخشى ـ يامان،
يېقىنلىق يولىدىن تاپار ئىز ھامان.

887بېگى ياخشى بولسا، پۈتۈن خەلقى تۈز ـ
بولۇر ھەم قىلىقى، يۈرۈشلىرى ئۆز.

888يېقىن تۇتسا بەگلەر، قارا، ياخشىنى،

يامانلارمۇ ياخشى قىلار ئىشىنى.

889ئەگەردە يېقىن بولسا بەگكە يامان،
يامان قولى ئەلگە بولۇر ھۆكۈمران.

890يامان باش كۆتەرسە، ياخشىلار تۆگەر،
گەر ياخشى بەگ ئولسا، يامانلار بىتەر.

891ئەگەر بولسا بەگ ياخشى ھەمدە قۇتلۇق （91）،
تامام ياخشى بولغاي ئاۋام خەلق پۈتۈن.

892يامان بولمۇغىنچە بۇ بەگلەر ئۆزى،
ئۇ ئەلدە يامانىنىڭ سۆيۈنمەس يۈزى.

893نە ياخشى نىزام قويدى بەگلەر بېگى،
يامانغا جازا بەردى زىنداں تېگى.

894ئەگەر ياخشى بولسا خەلق باشچىسى،
پۈتۈن ياخشى بولۇر ئۇنىڭ ئىشچىسى.

895ئۆزى ياخشى بولسا بۇ بەگلەر ئەگەر،
بېيىپ ھەممە خەلقى، جاھان تۈزۈلەر.

ئايتولدىنىڭ ئىلىگكە سوئالى

896يەنە ئېيتتى ئايتولدى: ئۇقتۇم بۇنى،
ئىلىگ ئېيتتى سۆزنىڭ توغرىسىنى.

897بۇ ياخشىنى كىشى بىلۇر ياخشى دەپ،
تونۇپ پايدىسىنى ھەم ئەيلەر تەلەپ.

898سۆيۈپ ھەممە ئادەم ئۇنى ئارزۇلار،

لېكىن ئىستىگەنلەر نىچۇكمۇ تاپار؟

ئېلىگنىڭ ئايتولدىغا جاۋابى

899ئېلىگ ئېيتتى: ياخشى ـ ئۇ نادىر ئېرۇر،
نادىرنى نادىرلارلا ئۇمت قىلۇر.

900نېمىكى نادىر بولسا، ئۇ خىل بولۇر،
ئۇنى قىلماقمۇ ئانچە مۇشكۇل تۇرۇر.

901يامانلىق قەدىرسىز، قىلغان خار هامان،
يامان ئىشنى قىلغان هەمىشە يامان.

902نېمىكى قەدىرسىز ئۇ، يەردە ياتۇر،
ئاغى ﴿ 92 ﴾ ـ چۇز ﴿ 93 ﴾ قىممەتلىك ئۇ تورنى ئالۇر.

903ئېرۇر ياخشىلىق ئۆرلىگەندەك ئېغىر،
يامان ئىش چۈشۈشتەك ئاساندۇر ئاخىر.

904ئەقىل ئېيتتى بىر سۆز ئۇڭا ئوخشۇتۇپ،
ئەقىلنىڭ سۆزىن تۇت، ئۇنىڭ نەپئى كۆپ:

905ياخشىلىق ئۆرلەشتەك، چىقالماس كىشى،
قىلالمايدۇ ھەركىم بۇ ئۆرلەش ئىشى.

906قەدرىلىك ئىشلارنى قىلماقلىق قېيىن،
قىلالماس بۇ ئىشنى بىلىمسىز كىشىن.

ئايتولدىنىڭ ئېلىگكە سوئالى

907بۇ ئايتولدى ئېيتتى: ئەي ئېلىگ قۇتى،

ئىكەن شۇنچە ماختاشتا ياخشىلىق ئېتى.

908قۇسۇرى بارمىكن كىشى دەيدىغان؟
ئاقىللار بىلىپ بايقىيالايدىغان؟

ئېلىگنىڭ ئايتولدىغا جاۋابى

909ئېلىگ ئېيتتى: ياخشى هامان ماختىلۇر،
يامانلار بۇنى بىر قۇسۇر دەپ بىلۇر.

910يېقىندۇر كىشىگە كىشى هەر زامان،
ئىش يوقتۇر ياخشىغا، بولمىسا يامان.

911يامانلار كۆرەشتە يېڭىلغان ئۈچۈن،
قىلار قەست يورۇتماسقا ياخشىغا كۈن.

912ياخشىلىق تىلىگەن ياخشىلىق قىلۇر،

زەئىپ، پەس- خۇنۇكلەرگە باقماس بولۇر.

913كىمكى تىلىسە بۇ كۈن خوشلىقىن،

يامانلىق قىلىپ تاڭنا يەر قايغۇسىن.

914نېمە دەر ياخشىلىق تىلىگەن كىشى،

پۈتۈن ياخشىلىقنى قىل ئۆزنىڭ ئەشى:

915زىيان يوق بۆگۈن ياخشىلىقتىن ساڭا،

بولۇر تاڭنا پايدا، بۆگۈن پۈر بۆڭا.

916كۆرۈنسە يامانلىق بۆگۈن پايدىلىق،

ئۇ تاڭنا زىياندۇر، بۇنى ئۇق ئېنىق.

917ئېرۇر ياخشىلىق ئوڭ، يامانلىق ئۇ سول،

جەھەننەم سولىڭدا، بېھىش ئوڭدا ئول.

918ھوزۇرلانسا قانچە يامانلار بۇگۈن،
قىينىلار پۇشايمان بىلەن تاڭنا كۈن.

920بۇنى بىل ھەقىقەت، ئەي ئايتولدى سەن،
ئۆكۈنچىسىز مەن ئۆلسەم ياخشى ئات بىلەن.

921نە ياخشى دېدى توغرا ئەرنىڭ تىلى،
دۇرۇس ئەر تىلىدۇر ئۇ، سۆزنىڭ ئۇلى:

922كىمىكى يامانلاپ خارلار ياخشىنى،
ئەي ياخشى، مەن خالاپ ئىستەيمەن سېنى.

923ئى ياخشى ساڭا كىم تويار، ئېيت ماڭا،
يېقىن كەل، مەن ئەمدى ئاچتۇرمەن ساڭا.

924ھەرقانچە خارلانسا ئۇ ياخشى كىشى،

رىزا مەن بولايىن ئۇنىڭ يولدىشى .

925يامانلىق بىلە كەلسە بەگلىك ماڭا،

كېرەكمەس بۇ بەگلىك، قويارمەن ساڭا.

926كۆرەرمەن كىشىنىڭ قىلىقى گەر يامان،

ھوزۇرى ئېرۇر ئاز، كۆپى پۇشايمان.

927بۇڭا ئوخشىتىپ ئېيتتى شائىر بۇ سۆز،

چوڭايغاي ئوقۇساڭ، ئىنتىكلىنىپ كۆز:

928ياخشىلىق قىلىپ كىم ئۇندىن ئۆكۈنۇر،

يامان مىڭ ئاتانسا، پۇشايمان قىلۇر.

929يامانلىقىقا مۇمكىنچە قىل ياخشىلىق،

يامان قىلسا يامانلىق، پۇشايمان يانۇر.

930نىچۈكمۇ مەدھيىلەي يامان كىشىنى،

نىچۈكمۇ تىلەيىن يامان ئىشىنى.

931قوپاللىق، گۇستاخلىق، تەتۈرلۈك بولار،

ئى ئۇلۇغ، يامانلار ئىشىدۇر ئۇلار.

932بالا، مېھنەت، پۇشايمان، زەخمەت، يىغا،

يامانلىق جاۋابى بولۇر، ئەي توڭا.

933شۇڭا ياخشىنى مەن نېچۈك سۆيمەيىن؟

نىچۈن ياخشى ئىشنى مەدھى ئەتمەيىن؟

934سېخىلىق، كىشىلىك، پايدا، ئەزگۈلۈك ـ

كېلۇرلەر ياخشىدىن بۇلار بەلگۈلۈك.

935بۇ ياخشى كىشى بارچە ئەش ياخشىسى،
ئېرۇر ياخشى ئىش ھەممە ئىش ياخشىسى.

936ھەمرا ياخشى بولسا نېمە كۈتسەڭ كۈت،
تاپايىن دېسەڭ يول، ھەمرا ياخشى تۇت.

937راھەت، نېمەت، ئاززۇ، قۇۋانچ ھەم ھوزۇر،
بۇلارغا جاۋاب شۇ، خۇشاللىق بولۇر.

※ ※ ※

938ئېلىگ ئېيتتى: ئايتولدى، ئۇققىن سۆزۈم،
جاۋاب قىلدىم ئېيتقان سۆزۈڭگە سۆزۈم.

ئايتولدىنىڭ ئېلىگكە جاۋابى

939يەر ئۆپتى ئايتولدى، تىك تۇردى شۇئان،
دېدى: ئەي ياخشى قانۇن، ساھىپقىران.

940جاھان قۇدرىتىن تاپتىڭ، ئۇزارسۇن يېشىڭ،
ھوزۇر ياخشىلىقتا تېچ ئۆلسۇن بېشىڭ.

941ساق ئولسۇن بەگلىكىڭ بۈيۈكلۈك بىلە،
ياشا سەن ھوزۇردا سۆيۈنۈپ كۈلە.

942ئۇلۇغلۇق بىلەن بول تولا ئەلگە بەگ،
بۇ كۈچ بىرلە بەگلىك ئۇلى بولسۇن بەك.

943ئېقىپ كەلسۇن ئارزۇ قۇرىماس بولۇپ،
تۇرسۇن ئىشىكتە دۆلەت قېرىماس بولۇپ.

944يىغىلسۇن ساڭا ھەممە خوشلۇق كېلىپ،

ئەلەم ئىچرە دۈشمەنلەر ئۆلسۈن سىزىپ.

945لايىقتۇر خىزمىتىڭ كىم قىلسا ساڭا،
ئېچىلۇر بەختىڭنىڭ ئىشىگى ئاڭا.

946نېمە دەيدۇ، ئاڭلا، خىزمەت قىلغان ئەر،
خىزمەت بىرلە ئارزۇ- تىلەك تاپقان ئەر.

947خىزمەت قىلما، قىلساڭ لايىق بەگكە قىل،
لايىق بەگ بىلۇر ئۇ خادىم ھەققىن، بىل.

948خىزمەت قىلما قىلىساڭ سېخىلەرگە قىل،
سېخى ئۆيى ئالتۇن، كۈمۈش ئىشىگى بىل.

949بېخىل خىزمىتىن قىلما سەن ھېچ زامان،
ھايانىڭ كېتەر بوش، بولۇرسەن يامان.

950بېخىل ئۆز مېلىدى ئۆزى قىزغىنار،

قاچان كىشى ھەققىن بېرىشكە ئۇنار؟!

※ ※ ※

951سۆزىن كەستى ئايتولدى چىقتى تۇرۇپ،

ئۆيىگە يۈرۈپ كەتتى، خۇشال بولۇپ،

952قۇسۇرسىز خىزمەت قىلدى شۇندىن بېرى،

يېتىپ كەچ، تۇرۇپ ئۆرە كۈندۈزلىرى.

953كۆيۈمچان بولۇپ قىلدى ئۇ ئىشنى چىن،

ئېلىگ كۈنسايىن تۇتتى ئۆزىگە يېقىن.

954ئۆتۈپ كەتتى بىر قانچە ۋاقىت ئۇشبۇ خىل،

ئىشى قىلدى ئايتولدى مەڭزى قىزىل.

ئون توققۇزىنچى باپ

ئايتولدىنىڭ ئىلىگكە تىلنىڭ پەزىلىتى ۋە سۆزنىڭ پايدىلىرىنى ئېيتقانلىقى بايانىدا

955ئىلىگ بىر كۈن ئايتولدىنى ئۈندىدى،
ئورۇن بەردى، ئولتۇر دىبان ئىملىدى.

956 بۇ ئايتولدى ئۇلتۇردى ئاستا كېلىپ،

كۆزىن يەرگە تىكتى، تىلىنى يىغىپ.

ئېلىگنىڭ ئايتولدىغا سوئالى

957ئېلىگ ئېيتتى: ئايتولدى سۆزلە سۆزۈڭ،

نىچۈن شۇك تۇرۇرسەن، نە بولدۇڭ ئۆزۈڭ؟

ئايتولدىنىڭ ئېلىگكە جاۋابى

958بۇ ئايتولدى ئېيتتى: ئەي بەگلەر بېگى،

كېتەر بەگ يۈزىن كۆرسە قۇلنىڭ ئوگى ﴿ 94 ﴾.

959ئېلىگ بۇيرۇماستىن نىچۈك سۆز قىلاي،

سوراماستىن ئاۋال نىچۈك تىل ياراي؟

960بىلمىلىك سۆزنى ئاڭلا، ياق دېمە،
سورىماستىن ئاۋال ئۆزۈڭ سۆزلىمە.

961كىشى كىمنى قىچقارسا لازىم تېپىپ،
كېرەك سۆزلىشى ئۇ ئاۋال سۆز ئېچىپ.

962سوراماي تۇرۇپلا ئاۋال سۆزلىسە،
بولۇر توغرا كىم، ئۇنى ھايۋان دېسە.

963تېخى تەلۋە، ئەخمەق كىشى بىل ئۇنى،
بېگى سۆزلىمەستە، ئاچسا تىلىنى.

964قىزىل تىل قىلۇر قىسقا ياشلىق سېنى،
تىلەسەڭ ئېسەنلىكنى، چىڭ تۇت ئۇنى.

965نېمە دەر ئىشتىكىن ئۆزىن يىققان ئەر،
ئىسەن ـ تېچ ياشايدۇر ئۆزىن باسقان ئەر.

966قارا باش دۈشمىنى قىزىل تىل ئېرۇر،
يېدى قانچە باشنى، يەنە ھەم يېيۇر.

967بېشىڭنى تىلەسەڭ تىلىڭنى كۈزەت،
تىلىڭ ھەر كۈندە بېشىڭنى يۇنۇر.

ئېلىگنىڭ ئايتولدىغا جاۋابى

968ئېلىگ ئېيتتى: ئۇقتۇم سۆزۈڭنى تۈگەل،
تىرىك سۆزلىمىسە، بۇ ئەمرى مۇھال.

969ئىككى خىل كىشى سۆزلىمەس ئۆزلىرى،

بىرىدۇر بىلىمسىز، گاچادۇر بىرى.

970گاچانىڭ تىلى يوق، قىلالمايدۇ سۆز،
بىلىمسىز تىلى ساقلىيالمايدۇ سۆز.

971بىلىمسىز تىلنى دائىم بەك تۇتماق كېرەك،
بىلىملىك تىلىگە ھاكىم بولماق كېرەك.

972بىلىملىك سۆزى يەرگە سۇدەك بولۇر،
ئېقىتسا سۇنى يەردە نېمەت ئۈنۈر.

973بىلىملىك كىشىنىڭ سۆزى ئازلىماس،
ئاقار ساپ بۇلاقنىڭ سۈيى كاملىماس.

974چىم ئۆسكەن سۇلۇق يەر كەبدۇر ئالىم،
چىقار سۇ، قەيەرگە ئاياق باسسا كىم.

975بىلىمسىز كىشى كۆڭلى قۇمدەك ئېرۇر،
دەريا كىرسە تولماس، ئوت ئۈنمەس بولۇر.

ئايتولدىنىڭ ئېلىگكە جاۋابى

976يەنە ئېيتتى ئايتولدى: ئېلىگ ئۇقار،
زىيان يەتسە تىلدىن ھاياتلىق يوقار.

977تىرىك بولسا ئىنسان ئىچۈك سۆزلىمەس،
كېرەكلىكنى سۆزلەر، ئۈنى يوشۇرماس.

978كىشى سۆزلىمەككە سورالماق كېرەك،
سورالمىسا، سۆزنى دېمەسلىك كېرەك.

979ئەي ئېلىگ، سورىماق ــ بۇ ئەركەك ئېرۇر،

چۈشەنسە بۇنىكىم، جاۋاپ چىشىدۇر.

980چىشىغا بىر ئەركەك كىشى ئەر بولۇر،
ئۇلاردىن ئىككى ئوغۇل بالا تۇغۇلۇر.

ئېلىگنىڭ ئايتولدىغا سوئالى

981ئېلىگ ئېيتتى: ئۇقتۇم سۆزۈڭ بارچە چىن،
سۆزۈم بار تېخى دەيدىغان باشقىدىن.

982دېدىڭ تىل زىيانىن، ئىشىتتىم بۇنى،
ئۇنىڭ نەپى بارمۇ، راست ئېيتقىن، قېنى؟

983بۇ تىل زەرەردىن گەر قورقساڭ ئۆزۈڭ،
يوشۇرۇن قالۇر ھەر پايدىلىق سۆزۈڭ.

ئايتولدىنىڭ ئېلىگكە جاۋابى

984دېدى ئايتولدى: سۆزدە پايدا تولا،
ئەگەر سۆز قىلىشنى تىلىم بىلسىلا.

985بىكار سۆز بىلىمسىز تىلدىن چىقار،
بىلىمسىزنى ئالىملار "هايۋان" ئاتار.

986ئاۋام خەلق قىلىقى بىكار سۆزلىگەن،
بىكار سۆز ئۆلارنىڭ بېشىنى يېگەن.

987بىكار سۆزلىسە سۆز زىيانلىق بولۇر،
ئەگەر بىلسە سۆزلەشنى پايدا ئالۇر.

988ئاۋام خەلق قارنى تويسا ئۆيدەك ياتۇر،

بىكار سۆزگە ئاۋۇنىپ، ئۆزىن سەمرىتۇر.

989يېسە ـ تويسا، ياتسا ئۇ بىر يىلقىدۇر،
بۇ يىلقا دېگەنىم ئۇنىڭ قىلىقىدۇر.

990بىلىملىك كىشىلەر تېنىن جۇدىتۇر،
بىلىملە ئاۋۇنىپ جانىن سەمرىتۇر.

991بەدەنىنىڭ ئۆلىشى ئېغىزدىن كىرۇر،
بۇ جان ئۆلۈشى چىن سۆز، قۇلاقتىن كىرۇر.

992بىلىم بەلگۈسى ئىككى نەرسە ئېرۇر،
ئۇ ئىككى بىلەن ئەر قىزىل ئوك بولۇر:

993بىرى تىل، ئۇ بىرسى بوغۇز ـ گال ئېرۇر،
ئەگەر تۇتسا چىڭ، نەپى دەريا بولۇر.

994بىلىملىك بوغۇز، تىلىنى ساقلاش كېرەك،

بوغۇز، تىل ساق ئالىمنى تاللاش كېرەك.

ئىلىگنىڭ ئايتولدىغا سوئالى

995ئىلىگ ئېيتتى: ئۇقتۇم بۇ سۆز بەلگۈلۈك،

نەدۇر سۆزنىڭ ئەسلى، ئۇ نەچچە تۈرلۈك؟

996قەيەردىن چىقىپ سۆز، قەيەرگە يېتەر؟

بۇنى ھەم ماڭا ئېيت، ئەي بىلگۈچى ئەر.

997دېمەسلىك قانچىلىك، قانچىلىك دېيىش،

بۇ ھەقتە بىلىملىك ھېكىم نە دېمىش؟

ئايتولدىنىڭ ئىلىگكە جاۋابى

998بۇ ئايتولدى ئېيتتى: سۆز ئورنىدۇر سىر،
سۆز ئون بولسا، سۆزلەشكە لازىمى بىر.

999بىرىن سۆزلىسە، توققۇزىدۇر ياساق،
ياساق سۆز تېگىدىن بولۇر بەد پۇراق.

ئېلىگنىڭ ئايتولدىغا سوئالى

1000ئېلىگ ئېيتتى: سۆز پايدىسىدۇر نىچە،
ئېچىپ ئېيت ماڭ ھەم زىيانى نىچە؟

ئايتولدىنىڭ ئېلىگكە جاۋابى

1001بۇ ئايتولدى ئېيتتى: بۇ سۆز نەپى زور،
يېرىدا دېيىلسە، قۇلنى بۇيۇتۇر.

1002بۇ سۆز نەپى بىرلە قوڭۇر يەردىكى ـ
يېشىل كۆككە ئۆرلەپ، بولۇر تۆردىكى.

1003نىچۈك سۆز قىلىشنى گەر تىل بىلمىسە،
ئۆزىنى پەسلىتەر، ئاسماندا ئىسە.

ئېلىگنىڭ ئايتولدىغا سوئالى

1004يەنە ئېيتتى: سۆزنىڭ كۆپىدۇر نىچۈك،
ئېچىپ ئېيىت بۇ سۆزنىڭ ئېزىدۇر نىچۈك؟

ئايتولدىنىڭ ئېلىگكە جاۋابى

1005بۇ ئايتولدى ئېيتتى: تولا سۆزدۇر ئول،
سورالماستا سۆزلەپ، زېرىكسە كۆڭۈل.

1006بۇ ئاز سۆز شۇدۇركىم، سورالغاندا ئۆز،
جاۋاب بەرسە سۆزگە ۋە ياندۇرسا سۆز.

1007بۇڭا ئوخشۇتۇپ شائىر ئېيتتى سۆزىن،
بىرىپ تىلىگە بىزەك ھەم ئاچتى يۈزىن:

1008ئۆزۈڭنى كۈزەت بەك، ياخشى سۆزلىگىل،
سورالغاندا سۆزلە، يەنە قىسقا قىل.

1009كۆپ ئاڭلا بۇ سۆزنى، تولا سۆزلىمە،
بىلىم بىرلە سۆز تۈز، ئىشلىتىپ ئەقىل.

ئېلىگنىڭ ئايتولدىغا سوئالى

1010ئېلىگ ئېيتتى: ئۇقتۇم بۇ سۆزنىڭ بارىن،
يەنە بىر سۆزۈم بار، يوشۇرماي دېگىن:

1011ئىشتمەك كېرەك كىمدىن سۆزنىڭ چىنى،
بولۇر سۆزنى كىمگە دېسە، ئېيت مۇنى.

ئايتولدىنىڭ ئېلىگكە جاۋابى

1012بۇ ئايتولدى ئېيتتى: بىلىم ئەھلىدىن ـ
ئىشىت سۆز، بىلىمسىزگە ئېيتقىن كېيىن.

1013كېرەك سۆزنى چوڭدىن ئىشتمەك كېرەك،
كىچىككە دېگۈلۈك، ئۇ قىلسۇن كېرەك.

1014بىرەر ـ بىر سۆزلە، كۆپ ئاڭالا سۆزنىكىم،
ماڭا مۇنداق ئېيتتى بىلىملىك ھېكىم:

1015تولا سۆز بىلەن بولماس ئالىم كىشى،

كۆپ ئاڭلاپ بولۇر ئۇ ئالىم تۆر بېشى.

1016گاچا بولسا ئىنسان بىلەر ھەم بىلىم،
پەقەت ساڭرو كىشى تاپالماس ئىلىم.

ئېلىگنىڭ ئايتولدىغا سوئالى

1017يەنە ئېيتتى ئېلىگ: ئۇقۇلدى سۆزۈڭ،
يەنە بىر سۆزۈم بار، جاۋاب بەر ئۆزۈڭ.

1018بۇ تىل تۇرسا شۇك خوپمۇ يا سۆزلىسە،
دېسە سۆزنى خوپمۇ ۋە يا دېمىسە؟

ئايتولدىنىڭ ئېلىگكە جاۋابى

1019بۇ ئايتولدى ئېيتتى: ئىشىتسۇن ئېلىگ،

تىلىڭ سۆزلىمىسە قالۇر بۇ بىلىك.

1020سۆكىۋمە تىلىنى، ماختىنۋىمۇ بار،
بۇ سۆز سۆكۈلەر ھەم يەنە ماختىلار.

1021بۇ سانسىز مىدىرلاپ تۇرغان ھەممە جان،
تىلى بىرلە ئېيتار خۇداغا ئىمان.

1022ياراتتى خالايىقنى تۈمەنمىڭلە،
ماختايدۇ تەڭرىنى ئۇلار تىل بىلە.

1023تېنى بار كىشىگە كېرەكلىكى شول:
بىرى تىل ۋە سۆزدۇر، بىرىدۇر كۆڭۈل.

1024كۆڭۈل، تىل يارالدى دۇرۇس سۆز ئۈچۈن،
سۆزى ئەگرى بولسا كۆيەر ئۇ كۈچۈن.

1025دۇرۇس سۆزلەنسە سۆز كۆپتۇر پايدىسى،
سۆكۈلەر ھەمىشە سۆزنىڭ ئەگرىسى.

1026تىلىڭ تەۋرىسۇن گەر دۇرۇس سۆزلىسە،
يوشۇرنغىن سۆزۈڭنى گەر ئەگرى ئىسە.

1027گاچا دەر خالايىق تىل سۆزلىمىسە،
مەمەدانە بېشى دەر كۆپ سۆزلىسە.

1028بىھۇدە سۆز ئېيتقان كىشى قەدىرسىز،
قەدىرلىك كىشىدۇر سېخى، شۈبىھىسىز.

※ ※ ※

1029بۇ سۆزنى ئىشىتىپ سۆيۈندى ئېلىگ،
كۆزىن تىكتى كۆككە، كۆتەردى ئېلىگ.

1030خۇداغا شۈكۈر قىلدى، كۆپ ماختىدى،

ئەزىز بىر مېھرىبان ئىگەمسەن، دېدى.

1031پۈتۈن ياخشىلىق تەگدى سەندىن ماڭا،

ئۈتۈقسىز، گۇنالىق قۇلۇڭمەن ساڭا.

1032تىلەك ئارزۇلۇرۇمنى بەردىڭ پۈتۈن،

بۇ دۆلەت، ھوزۇر ھەم ياخشىلىق، ئاجۇن ﴿ 95 ﴾.

1033نىچۈك مەن ئۆتەلەي بۇلار شۈكرىنى،

ئۆزەڭگە ئۆزەڭ قىل ئادا شۈكرىنى.

※ ※ ※

1034سۆزىن توختىتىپ ئۇ ئىچىپ غەزىنىنى،

ئۆلەشتۈردى يوقسۇلغ كۆپ نەرسىنى.

1035بۇ ئايتولدىنى ئېلىگ ئىززەتلىدى،

قولى بەردى ئېھسان، تىلى ماختىدى.

1036ۋەزىرلىك ئۇنۋانى ۋە تامغا ئاڭا ـ

تۇغ، ناغرا ھەم ساۋۇت بەردى يانا.

1037پۈتۈن ئەلگە قىلدى قولىنى ئۇزۇن،

چىقىپ چەتكە دۈشمەن ئېگىشتى بويۇن.

※ ※ ※

1038بۇ ئايتولدى سۈردى پۈتۈن ئىش كۈچەپ،

بۇ ئىقبال دەۋرىنى غەنىمەت ساناپ.

1039بېيىدى خەلقمۇ، يېتىلدى ئېلى،

ئېلىگكە دۇئا قىلدى خەلقنىڭ تىلى.

1040 قۇتۇلدى خەلق، كەتتى زەخمەنلىرى،
قوزى بىرلە يۈردى قوشۇلۇپ بۆرى.

1041 يېتىلدى ئېلى ھەم تۈزەلدى قانۇن.
ئېلىگىنىڭ دۆلىتى ئۆستى كۈنمۇ ــ كۈن.

1042 شۇ ياخشىلىغ ھوزۇرىدا ئۆتتى بىر زامان،
تۈزەلدى ئېلى ھەم خەلقى ھەر تامان.

1043 تولا ئارتتى ئەلدە شەھەر ــ كەنت قۇرۇش،
جۇغلاندى غەزىنىگە ئالتۇن ھەم كۈمۈش.

1044 سۆيۈندى ئېلىگ، تاپتى ئارام ئۆزى،
جاھاندا يېيىلدى ئېتى ھەم سۆزى.

يىگىرمىنچى باپ

بەختنىڭ داۋامسىزلىقى ۋە دۆلەتنىڭ تۇراقسىزلىقى بايانىدا

1045تولۇق قۇچقاندا ئايتولدى ئارزۇ ــ تىلەك،

قېرىپ بۇۋاپا بەخت، يىقىلدى يۆلەك.

1046ئەجەپ ياخشى ئېيتمىش دانا ــ بىلگۈچى:

تەل بولغاندا نېمەت، يوقار يېگۈچى.

1047بىر ئالىم بۇندىنمۇ ياخشىراق دېمىش:

تولۇق بولغاندا نېمەت، ئۆمۈر تۈگەرمىش.

1048ئەجەپ خوپ دېيىلمىش بىلىملىك سۆزى،

بىلىملىك سۆزىدۇر بىلىمسىز كۆزى:

1049ئۆرلىگەن چۈشەر ھەم چۈشكەنلەر چىقار،

يورىغان ئۆچەر ھەم يۈرگەنلەر تىنار.

1050نەئىشكىم قىلىنسا تولۇقلۇق كۈتەر،

تولۇقلىققا يەتسە چۈشۈشكە يانار.

1051بۇ ئايتولدى يەتكەندە تىلەككە تۈگەل،

تۈگەدى تىرىكلىل، قېلىپ قالدى مال.

1052كىچىكلەپ قايتىدىن ئۇ تولغان ئايى،
قەھرىلىك قىشقا ياندى يورۇغان يايى (96) .

1053جېدەل بىلستى يارىشىق تادۇ ئىچىنى،
يېڭىپ بىرى باستى كىلىپ ئۇچىنى.

1054مىزاجى ئۆزگەردى، تاماق بى تېتىق،
كۆڭۈل بولدى غەش، تۇتۇپ بەك ئاغرىق.

1055مىزاجى بۇزۇلغاچ كۈچى كەملىدى،
چېۋىقتەك ئېگىلدى قامىتى ـ قەددى.

1056ئېغىر بىر كېسەللىك يېقىنتى كېلىپ،
ئۇ ياتتى مۇڭ ئىچرە تۆشەككە كىرىپ.

1057تىۋىپلار يىغىلىپ تۇتۇشتى تومۇر،

دېيىشتى ئۇلار: بۇ كېسەل نېمەدۇر؟

1058بىرى دېدى: قانى تۇتۇلمىش بۇنىڭ،
ئېلىپ قان، تومۇرىن ئاچايلى ئۇنىڭ.

1059بىرى دېدى: سۇرگە ئىچۈرمەك كېرەك،
ئىچى قاتقان ئەمدى بولشاتماق كېرەك.

1060بىرى شەرۋەت ئەتتى ۋە قوشتى جۇلاپ،
ياساپ بەردى بىرسى كېرەكلىك شاراپ.

1061داۋا ـ دورا قالماي، بارىن قىلدىلەر،
نېمىكى ياراشسا ئۇنى بەردىلەر.

1062ئېشىۋەردى ئاغرىق، پايدا قىلمىدى،
خوراپ كۈچ كۈندىن ـكۈن، ھۇشى قالمىدى.

1063نېمە دەيدۇ ئاڭلا ئۆزى پاك كىشى،
ئۆزى پاك كىشى ئۇ كىشىلەر بېشى:

1064تەرياك ﹝ 97 ﹞ بەر ۋە مەيلى قات شەلىسە ﹝ 98 ﹞،
قوشۇپ ماترىدۇس ﹝ 99 ﹞ يا سۈرگ ئىچۈرسە.

1065تىنۋېنى قىچقىرغىن ۋە خاھى داخان،
ئۆلۈمگە داۋا نەپى بەرمەس ھامان.

1066غاپىل بولمىغىل ئەي تىرىك يۈرگۈچى،
ئەگەرچە تىرىكسەن ئۆزۈڭ ئۆلگۈچى.

※ ※ ※

1067بۇ ئايتولدى ھالىن ئىشىتتى ئېلىگ،
ئۆلۈم خەۋەرچىسى سۇنۇپتۇ ئىلىگ.

1068سوراشقا ئېلىگ كەلدى ئايتولدىنى،
كېلىپ كۆردى ئۇنىڭ ياتۇر ھالىنى.

ئېلىگنىڭ ئايتولدىغا سوئالى

1069ئېلىگ ئېيتتى: ئەمدى ئەي ھالىڭ نىچۈك،
نىچۈكتۇر كېسەلىڭ ھەم ئۇيقۇڭ نىچۈك؟

ئايتولدىنىڭ ئېلىگكە جاۋابى

1070بۇ ئايتولدى ئېيتتى: ئېلىگ دەي ساڭا،
مېنى تۇتتى ئاغرىق، داۋا يوق ئۇڭا.

1071ئايىم تولغان ئەردى، كىچىكلىدى ئۇ،
ئېسىل ئەردى خۇلقۇم، كېتەر بولدى ئۇ.

1072خۇشال تۇققان ئەردى بۇ تۇققان كۈنۈم،
كۈنۈم پاتتى كەبى يورۇماس تۈنۈم.

1073ئېلىپ قاچتى قۇۋانچلىق، تىرىكلىك ئۆزىن،
ۋاپاسىز جاهان ئۆرۈپ مەندىن يۈزىن.

1074سۆيۈنچ، ئارزۇ، نېمەت قويۇپ كەتكىدەك،
ئەلەم ــ قايغۇ، مېھنەت ماڭا كەلگىدەك.

1075سېنىڭدىن بۇ كۈن ئايرىلۇرمەن مانا،
كېتەرمەن ئىڭراپ، ئۆكۈنچتە يانا.

1076ئىشىت، ئەل بېگى بىر ئالىم نېمە دەر،
كىشى ياخشىسى، خەلقنى باشلار ئەر:

1077ئەجەپ ياخشى ئەردى بۇ دۆلەت كېلىپ،

يەنە كەتمىسە ئۇ ئۆزىچە يېنىپ.

1078ئەجەپ ياخشى ئىدى بۇ بەگلىك ئىشى،

ئۆلۈم تۇتمىغان بولسا، يۈرسە كىشى.

1079نە كۆركەم كۈن ئەردى يىگىتلىك كۈنى،

قېرىلىق يوق ئولسا، يورىسا كۈنى.

ئېلىگنىڭ ئايتولدىغا جاۋابى

1080ئېلىگ ئېيتتى: ئايتولدى قويغىن بۇ سۆز،

بۇ سۆزنى دېمەگىن ئاڭا كۆڭلى تۈز.

1081كىشى بارچە ئاغرىپ، ساقايغۇسى، بەس،

ئەي قابىل، بۇ ئاغرىق ساڭىلا ئەمەس.

1082نىچۈك تىلىغا ئالدىڭ بۇ كۆرۈكسىز سۆزۈڭ،
نىمىشقا كۆڭلۈڭنى بۇزارسەن ئۆزۈڭ.

1083يۈرەتتىم ئۆزۈم سەن بىلەن ئاۋۇنۇپ،
مېنى قايغۇرتتى، سۆزۈڭ ئۆزگۈرۈپ.

1084خۇدا ياخشى ئەيلەر، بۇ سۆز سۆزلىمە،
تۇگۈن چەكمە ئۆتتىن مېنىڭ كۆڭلىمە.

ئايتولدىنىڭ ئېلىگكە جاۋابى

1085بۇ ئايتولدى ئېيتتى: ھەي ساھىپقىران،
بۇ ئاغرىققا ھېچكىم داۋا تاپمىغان.

1086نېمەكىم تۇغۇلار ھەم ئۆلمەك كېرەك،

نېمە ئۆرلىسە، پەسكە چۈشمەك كېرەك.

1087چىقىشقا چۈشۈش بار، ئىگىزگە باتىق ﴿ 100 ﴾ ،

سۆيۈنچكە قايغۇ ــ غەم، ئاچچىققا تاتىق ﴿ 101 ﴾ .

1088دېگەنتىم يەنە مەن ساڭا شۇ سۆزۈم،

خۇيۇم ئۆزگۈرىشچان، تۇراقسىز ئۆزۈم.

1089خۇيۇم ئېيتقان ئەردىم ئۆزۈم مەن ساڭا،

بولاتتى كۆڭۈل بەرمىسەڭ سەن ماڭا.

1090كېتۇرمەن، بۇڭا سەن شۇبھە قىلمىغىن،

تۇغۇلغانكىم، ئۆلمىسە دېسە پۈتمىگىن.

1091ئىشەنچسىز دېمە ئەمدى سۆكمە مېنى،

ئىشەنمە جاھانغا ئۇ تاشلار سېنى.

1092جاپا قىلدى دەپ ئەيىپ قويما ماڭا،
جاپاچى مېنىڭدىنمۇ دۇنيا ساڭا.

1093ئۆلەرسەن، غاپىل ئولما مەندىن كېيىن،
ئىشەنمە جاھانغا ھەم گول بولمىغىن.

1094قەدىرلەپ ئېدىڭسەن خىزمەتسىز مېنى،
ئەي ئېلىگ، بىجىرگەن خىزمەتىم قېنى؟

1095تىلەگىم ئەمەس بۇ مېنىڭ ئۆلمىگىم،
بۈگۈنلا ئەمەستۇر كېلىپ ـ كەتمىگىم.

1096ئىلاجسىز كېتۇرمەن، ئېرىكسىز بولۇپ،
قۇتۇلۇر يېرىم يوق ھاياتتىن تۇرۇپ.

1097يوق ئەردىم ياراتتى، ئۆستۈردى مېنى،
كىچىك ئوغلان ئەردىم بۇيۇتتى مېنى.

1098يېلىڭ يۈزلۈك ئەردىم، چىقاردى ساقال،
قارا قۇزغۇن ئەردىم، ئاققۇ قىلدى چال.

1099بويۇم ئەردى ئوقتەك، ئېگىلدى بويۇم،
تىرىكلىك تۈگىدى، يېتىلدى كۈنۈم.

1100ئەجەپ ياخشى دەپتۇ ئالىم، ئىلمى چوڭ،
ئىشتكىن بۇنى سەن، ئايا قىزىل ئوڭ:

1101ئاقارسا ئاققۇدەك كىشىنىڭ بېشى،
دىلىن ئاققۇ كەبى ئاقارتسۇن كىشى.

1102ئېگىلسە كىشىنىڭ تۈز تالدەك بويى،
تۈزەتسۇن تىلىنى، يېتىلدى چېغى.

1103قارا چاچ، ساقاللار ئاقارسا تولۇق،
مۇكۇنگەن ئۆلۈمگە تەييار تۇرغۇلۇق.

1104بۇڭا ئوخشىتىپ ئېيتتى شائىر بۇ سۆز،
ئىشىتكىن بۇنى سەن، ئايا ياخشى ئۆز:

1105قاراچاچنىڭ ئېقى ئۆلۈم بەلگىسى،
تىرىككە هاياتنى ئەزىز قىلغۇسى.

1106يىدىڭ قانچە نېمەت، ئېتىدىڭ هايات،
غاپىل ئولما، سېنى ئۆلۈم يىگۈسى.

ئېلىگنىڭ ئايتولدىغا جاۋابى

1107ئېلىگ ئېيتتى: ئايتولدى سەۋر قىل، چىدا،
كېسەلدۈر گۈنالىققا تاڭنا پىدا ﴿ 102 ﴾ .

1108ئۆلەر بولسا گەر پۈتۈن ئاغرىغان،
بولاتتى رىزىق يەر كىشى قالمىغان.

1109كېسەلدىن سېنى ياخشى قىلسۇن سېنى بايات،
يېرىم قىلما كۆلۈڭ، تېچ ـ راھەتتە يات.

※ ※ ※

1110دۇئا قىلدى ئېلىگ ئېچىپ تىلىن ئول،
شىپا تىلەپ ھەقتىن، كۆتەردى ئۇ قول.

1111ئېلىگ چىقتى ئاندىن بەك غەمكىن بولۇپ،
كېلىپ قەسرىگە كىردى كۆڭلى سۇنۇپ.

1112تاراتتى پېقىرلەرگە كۆپ مال ـ تاۋار،

ئاشا قايغۇرۇپ، دەپ پايدىسى بولار.

1113ئۆلمگە كۈمۈشتىن پايدا يەتسە گەر،

قىلاتتى كۈمۈشنى پىدا ئۆزگە ئەر.

1114ئۆلۈمگە پىدا تاپقان ئولسا كىشى،

پىدا بىرلە ئۆلمەيتى ئەرلەر بېشى.

※ ※ ※

1115بۇ ئايتولدى بەكمۇ قاتتىق ئاغرىدى،

ئۈمۈتسىز بولۇپ قولنى جاندىن يۇدى.

1116دېدى ئۇ ئۈكۈنۈپ: ھاياتىم ئىست،

بىكارغا ئۆتتى ـ كەتتى كۆركۈم، ئىست.

1117تىرىكلىك كەچۈردۈم غاپىللىق بىلە،
يىگىتلىك تۈگەتتىم زايالىق بىلە.

1118ئىدىم بىر قاچاقكىم، قاچاتتىم ئۆزۈم،
ئەجەل تۇتتى، توستى، نە پايدا سۆزۈم؟

1119جاھان مالى يىغدىن بىخىللىق بىلە،
قالۇر مال، كېتۇرمەن بۇ يوقلۇق بىلە.

1120ئۇزارتقان ئىدىم كۆپ تىلىم ھەم قولۇم،
تىنىقنى مانا قىستى، تۇتتى ئۆلۈم.

※ ※ ※

1121شۇ ياڭلىغ ئۆكۈندى، تولا يىغلىدى،
ئۆلۈمگە ئۆكۈنچى پايدا قىلمىدى.

1122نە مۇھتاج ئېرۇر بۇ ئادەم ئوغلانى،
تىلەگىدەك ئولماس تىرىككىك كۈنى.

1123تىلەككە يېتىشسە ياشالماس كىشى،
ھاياتنى تىلەككە يېتەلمەس كىشى.

1124بىر ئاز ياخشىلىق كۆرسە ئۈنتار ئۆزىن،
يېشىل كۆكتىن ئۈستۈن يۈرۈتەر سۆزىن.

1125قەدىرلەنسە مەغرۇر، كۆرەڭ ھەم بولۇر،
ئۆلۈم تۇتسا پۈكۈنۈپ ئۆكۈنچتە ئۆلۈر.

1126يېسە، تويسا بولۇر قىلىقى بۇغرا،
ئەگەر قارنى ئاچسا، بىلىپ يەر ئوغا.

1127راھەتتە زېرىكەر، غەم ئىچرە سىزەر،
سۆيگۈنىن تاپسا تېزلا ئاندىن بېزەر.

※ ※ ※

1128ئۇلۇغ تىندى ئايتولدى، پۇشايمان يېدى،
دۇرۇسلۇق يولىنى يۇقاتتىم دېدى.

1129نېچۈن توپلىدىمكىن مەن ئالتۇن ـ كۈمۈش،
نېچۈن بەرمىدىم مەن يوقسۇلغا ئۈلۈش.

1130نېچۈن ياخشى ئىشنى مەن قويغاندىمەن،
نىمىشقا گۇناسىزنى سۆككەندىمەن؟

1131ئەۋەتسەم ئېدىم مەن بۇرۇن ئەزگۈلۈك،
قىلۇر ئەردى پايدا تاڭنا بەلگۈلۈك.

1132نە پايدا بېرەر بۇ ئۆكۈنچىم بۇگۈن،
ئۆلۈم تۇتتى، كېسىلدى سۆز ھەمدە بۇ ئۈن.

1133نېمە دەيدۇ ئاڭلا ئىتتىك كۆزلۈك ئەر،
كىشىگە كۆيۈمچان دۇرۇس سۆزلۈك ئەر.

1134پۈتۈن جانى بارغا ئۆلۈم بىر ئىشىك،
ئۇنىڭدىن كىرەرلەر جىمى يۈرۈگلۈك (103) .

1135نېمە بۇ تىرىكلىك، نېمە بۇ ئۆلۈم؟
قەيەردىن كېلىپمەن، قەيەرگە يولۇم؟

1136ئۆلەر جانغا نىچۈك تۇغۇلغاندىمەن،
يىغا بار ئىكەن، نىچۈك كۈلگەندىمەن؟!

1137جاھاندا ئۆلۈمدىن نە باردۇر يامان،
تۇغۇلغان كىشى ئۆلىدى شۇنداق دىبان.

1138كېلۇر بۇڭا ئوخشاپ شائىرنىڭ سۆزى،
كىم ئۇقسا مەنىسىن ئېچىلۇر كۆزى:

1139نېمە بار جاھاندا ئۆلۈمدىن قاتتىق؟
ئۆلۈمنى ياد ئەتسە كېتەر مىڭ تاتىق.

1140ئۆلۈم بىر دېڭىزدۇر، ئۇچى يوق يۈۋى،
قاراپ كۆرسە ياخشى، تۈۋى يوق پېتىق.

1141ئۆلۈمنى بىلىپمۇ گەر ئولسا غاپىل،
ئۆلۈم تۇتسا سۆز قىمىغاي پايدا، بىل.

1142ھوزۇرغا ئاۋۇنۇپ غاپىل يۈرگۈچى،
ئويغىنار ئۆلۈم تۇتسا، يەتمەس كۈچى.

1143تولا مالغا تويماس كۆزى ئاچ كىشى،
ئەجەل تۇتسا ئۆكۈنۈر، يۈرۈشمەس ئىشى.

1144تۇراقسىز بەختكە ئاۋۇنغان مەغرۇر،
قوڭۇر يەر قېتىدا يۇرەكى يارۇر.

1145سۆيۈنچكە ئاۋۇنۇپ تولا كۈلگۈچى،
يىغىغا تەييار ئول، ئايا ئۆلگۈچى.

1146ئىشتىكىن ئەقىللىق ئالىم نېمە دەر،
بۇ سۆزگە ئەمەل كىم قىلسا نەپ كۆرەر:

1147ئەگەر كىم تاڭلاكۈتسە ياخشى ئورۇن،
هەر ئىككى جاهاننى يامان قىلمىسۇن.

1148ئەي خۇلقى مۇلايىم، يامان قىلمىغىل،
قىلىقىڭ، سۆزۈڭنى بۇ كۈن ياخشى قىل.

※ ※ ※

1149ئۆكۈندى بۇ ئايتولدى كۆپ يىغلىدى،
ئۆكۈنچى بۇ يەردە پايدا قىلمىدى.

1150ئۆلەشتۈردى يوقسۇلغا ئالتۇن ـ كۈمۈش،
قاياشلارغا قىلدى نەسىھەت ئۆلۈش.

1151كۆزىن كۆككە تىكىپ، دېدى: ئەي ئىگەم،
سېنىڭدىن بۆلەك يوق ئىگە ماڭا ھەم.

1152تۆرەتتىڭ، ئۆستۈردۈڭ، بۈيۈتتىڭ مېنى،
سېنىڭ پەزىلىڭ ئەردى، بىلۈرمەن بۇنى.

1153تېۋىنغان ئىدىم مەن ساڭىلا ئۆزۈم،
مانا بۇ ئەجەل تۇتتى، كەسرىم سۆزۈم.

1154قۇتۇلار يېرىم يوق، يوقالدى ھۇشۇم،
سېنىڭ رەھمىتىڭ تۇتسۇن ئەمدى قولۇم.

1155بولۇپ گۇستاخ، ئەتتىم يامانلىق تولا،
كەچۈر رەھمىتىڭ بىرلە سەن ئەي ئىلاھ !

1156بىھۇدە ئۆتتى بۇ تىرىكلىك ئىست،
بىكار كەتتى ئاي ـ كۈن، بۇ بەگلىك ئىست.

※ ※ ※

1157سۆزىن كەستى، ئويلاندى بىر ئاز تۇرۇپ،
كۆزىن ياش ئاققۇزدى ئوغلىن كۆرۈپ.

يىگىرمە بىرىنچى باپ

ئايتولدىنىڭ ئوغلى ئۆگدۈلمىشكە نەسىھەت قىلغانلىقى بايانىدا

1158بار ئەردى بىر ئوغلىلا ئايتولدىنىڭ،
كىچىك ئىدى ياشى ئاشۇ ئوغلىنىڭ.

1159ئاتى ئەردى ئۆگۈدۈلمىش، ئەسى ئېرىغ،

يۈزى كۆركەم ئەردى قىلىقى ئېرىغ.

1160قىچقىردى ئوغلىنى ئۆزىگە يېقىن،
تۇتۇپ قۇچتى، كۆزىدىن ئېقىتتى ئېقىن.

1161دېدى: ئوغلۇم ئەمدى كېتەرمەن يانا،
بۇ ئورنۇم، مالۇ ـ مۈلكۈم قالدى ساڭا.

1162سەن ئەردىڭ ماڭا كۆز يورۇقى تولۇگەل،
كېتۈرمەن سېنىڭدىن، ئېسەن ياخشى قال.

1163بىر تۈركى ۋەزىر بەك ياخشى دەپتىكەن،
كۆرەر كۆز يورۇقى ئوغۇل ـ قىز ئىكەن.

1164ئوغۇل ـ قىز غېمى بۇ ـ تۈۋى يوق دېڭىز،
ئوغۇل ـ قىز غېمىدىن سارغايدى مېڭىز.

1165 كىشىنىڭ بولسا ئوغلى ـ قىزى، خوتۇنى،
نىچۈك كۆرگەي ئۇنىڭ كۆزى ئۇيقۇنى؟

1166 ئوغۇل ـ قىز دەپ يەر ئاتا ئۆز ئېتىن،
ئوغۇل ـ قىز ئاتىماس ئاتانىڭ ئېتىن.

1167 بۇ ئايتولدى ئېيتتى: ئىشىت ئەي ئوغۇل،
سۆزۈمنى ئۇنۇتما، بۇڭا قوي كۆڭۈل:

1168 مېنى كۆر، ئاتا ئەردىم ئەمدى ساڭا،
ئېتىم ئەردى ئايتولدى، باققىن ماڭا.

1169 هاياتى تولدى ئەمدى ئايتولدىنىڭ،
ئۆكۈنچ بىرلە ئىگرار، نەپى يوق ئۇنىڭ.

1170 تىرىكلىك چۈچۈكتۇر، ئاچچىقتۇر ئۆلۈم،
ئۆلۈم تۇتتى، قايدا قېچىشقا يولۇم؟

1171 ئاۋۇندىم بۇ دۇنياغا كۆڭۈل بېرىپ،
ۋاپا قىلمىدى ئۇ، مېنىڭدىن بېزىپ.

1172 مېنى ئالدىدى دۇنيا، سۆيۈپ قىچقىرىپ،
كۆڭۈل بەردىم ئەرسە، زېرىكتى تېزىپ.

1173 جاپا قىلدى دۇنيا، قېرىدى بۇ قۇت،
سېنى ئالدىمىسۇن، مۇنۇ سۆزگە پۇت:

1174 كېرەكلىك ئىشىم بارچە يەردە قويۇپ،
كېرەكسىزنى قىلدىم ھەۋەسكە چۈشۈپ.

1175 تىرىكلىك ــ بوراندەك ئۆتەر ئۇ كېچىپ،
ئىڭرايمەن ئۆزەمگە بىكار ئېچىنىپ.

1176پارا ياكى مال بىرلە يۈتمەس ئىشىم،
بۇگۈن يوق قۇلۇمنى تۇتقۇچى كىشىم.

1177نېمە دەيدۇ ئاڭلا ئويغانغان كىشى،
ئۆلۈمنى تونۇپ ياخشى بىلگەن كىشى:

1178ھېكىم ئىلمى كەتتى ئۆلۈمنى كۆرۈپ،
ئاقىل ئەقلى يۈتتى، ئەقىلسىز بولۇپ.

1179نىمانچە يامان بۇ ئۆلۈم تىرنىقى،
نىمانچە ياماندۇر ئادەم ئۇرمىقى.

1180زىننەتلىك سارايلارنى بۇزغان ئۆلۈم،
پۈتۈن جەم بولغاننى چاچقان ئۆلۈم.

1181بۇڭا ئوخشىتىپ ئېيتتى شېئىر ئېيتقۇچى،
ئوقۇغىن بۇنى سەن، ئايا بىلگۈچى:

1182نېمە بار جاھاندا ئاڭا ھىيلە يوق،

نېمە ھىيلە باردۇر، ئاڭا چارە يوق؟

1183پۈتۈن ئىشقا ھىيلە، ئۇسۇل ـ چارە بار،

مەگەر بۇ ئۆلۈمكىم، ئاڭ چارە يوق.

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئايتولدىغا سوئالى

1184ئىشتىنى ئوغۇل، كۆر، ئاتاسى سۆزىن،

سۆز ئاچتى ئاتاسىغا ئۇرۇپ يۈزىن.

1185دېدى: ئەي ئاتام، بىر سۆزۈم بار ساڭا،

ئېيتايىن ئۇنى مەن جاۋاب بەر ماڭا.

1186بۇ دۇنيا ئىچىدە ياشادىڭ تولا،

بىلىم بىلدىڭ، ئەخلاق ئوقۇدۇڭ تولا.

1187سورادىڭ، ئىشىتتىڭ، ئۆگەندىڭ يانا،

ياشادىڭ سىناپ، كۆپنى كۆردۈڭ يانا.

1188نىچۈك ئولسا بارمۇ ئۆلۈمگە چارە،

بار ئولسا، ئى زىرەك ئاختۇرۇپ كۆرە!

1189ئەگەر ھىيلە، چارە يوق ئولسا بۆلەك،

پۈتۈن مال، غەزنىنى تارتىش كىرەك.

1190غەزنىنە، مۈلۈك ـ مال گەر ئولسا پانا،

ئىسەن بول، تىپىلار بۇ بايلىق يانا.

1191نىمە دەر، ئىشىتكىن، كۆزى توق كىشى،

تۈزۈ ـ نان ئىگىسى، سىخى ئەر بىشى:

1192كىشىگە ئۆلەشتۈر مال، يېدۈر، ئىچۈر،
سېنى مال كەچۈرگەي، ئۆنى سەن كەچۈر.

1193ئىسەنلىك كېرەك، ئەرگە مال كەم ئەمەس،
تىرىكلىك كېرەك، قۇشقا دان كەم ئەمەس.

1194تىرىك بولسا ئىنسان تاپار مەقسىدىن،
ئىسەن بولسا باش ــ تەن، تىلەكى يېقىن.

ئايتولدىنىڭ ئۆگدۈلمىشكە جاۋابى

1195جاۋاپ بەردى ئايتولدى، ئېيتتى: ئوغۇل،
سۆزۈمنى ئىشىت، ئۆز بۇ ئىشتىن كۆڭۈل.

1196ئۆلۈمگە پايدا قىلماس ئالتۇن ـ كۆمۈش،

ئۆلۈمنى توسالماس بىلىم ھەم ئوقۇش.

1197ئۆلۈمنى توسالىسا دۇنيا مېلى،

ئېدى ئۆلمەس ھېچ چاغدا بەگلەر بېگى.

1198ھېكىملەرگە ھېكمەت پايدا قىلمىدى،

ئالىملارغا ئىلىم ياردەم بەرمىدى.

1199ئۆلۈمگە پايدا قىلسا ئەردى ئوت ـ ئەم ﴿ 104 ﴾ **،**

قالاتتى تىۋىپلار تىرىك مەڭگۈ ھەم.

1200ئۆلۈم يۈز خاتىرە قىلسا ئىدى كۆرۈپ،

مۇبارەك رەسۇلىللا قالاتتى تۇرۇپ.

1201تۇغۇلغان تىرىكلەر ئۆلۈر، بىل مۇنى،

ئۆلۈشكە تۇغۇلغان، تىرىك كىم قېنى؟

1202بۇ دۇنيا قۇنالغۇ، كېلۇچى بارار،
يوغان ئەجدىھادەك يېسە ئېچىقار.

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئايتولدىغا جاۋابى

1203ئۆگدۈلمىش ئىشىتكەچ، دېدى: ئەي ئاتا،
ئوقۇلغان ئىكەن بۇ ئۆلۈم بەك يانا.

1204نىچۈن غاپىل ئۆلدۈڭ تىرىكلىك تىلەپ،
نىچۈن تارتىنىشۇرسەن ئەمدى ئىڭىرەپ؟

1205نىچۈن بۇ قالار مالنى سەن توپلىدىڭ،
ئوشۇق مالنى نىچۈن ئۈلەشتۈرمىدىڭ.

1206كىشى ئۆتسە غەپلەت ئىچىدە ياشاپ،
ئۆكۈنسۈن ئۆزىنى ئەيىبلىك ساناپ.

1207ئۆكۈنچتىن بۇ كۈندە نە پايدا ئاتا،
باشىن يەرگە ئۇرسا ئىگراپ مىڭ قاتا؟

ئايتولدىنىڭ ئۆگدۈلمىشكە جاۋابى

1208بۇ ئايتولدى ئېيتتى: بالام ئاڭلىغىن،
ئۇ دۇنيا ئىشىن قىل، غاپىل بولمىغىن.

1209مېنى باستى غەپلەت، پۇشايمان ئۆزۈم،
ئويغان، بولما غاپىل، گۈزەل يۈزلۈگۈم!

1210ئۆلمەككە تۇغۇلدى تۇغۇلغان بارى،

كى قانچە قىلسمۇ، كېتەر ئاخىرى.

1211ۋاقىت تۇتقۇنىدۇر ئۆلۈچى ئادەم،

يېتىلسە ۋاقىت، كۆر، باسالماس قەدەم.

1212بىر شائىر ئېيتقان سۆز بۇڭا ئوخشىشۇر،

ئەگەر بۇ ئوقۇلسا، تولۇق سۆز ئېرۇر:

1213جىمىكى نەرسىنىڭ كۈنى بەلگىلىك،

نەپەس ـ تىن ئېلىشنىڭ سانى بەلگىلىك.

1214يىل، ئاي، كۈن ئۆتەردەك تىرىكلىك كېچەر،

ئۆتەر كۈن تۈگەتكەي سېنى، بەلگىلىك.

1215يەنە ئېيتتى ئايتولدى: كۆر، ئەي ئوغۇل،

نە هالدا كېتەرمەن، كۆرۈپ ئويغاق ئول.

1216غېمىم سەنلا ئەردىڭ، كېتەرمەن بۇگۈن،
كىچىكلىكتە مەنىسىز قالارسەن بۇگۈن.

1217نىچۇكرەك ئۆتەرسەن مېنىڭدىن كېيىن،
غېمىم يوق مېنىڭكى بۆلەك ئۈشبۇدىن.

1218ئاتا ئەمگىكى سىڭسە ئوغلىغا كۆپ،
بولۇر بۇ ئوغۇلنىڭ خۇي - پەيلى خوپ.

1219ئوغۇلنى قىسسپ تۇتسا، ياخشى ئېرۇر،
ئاتاسى ـ ئاناسى بەختلىك بولۇر.

1220ئەگەر چىڭ تۇتالماس ئىكەن ئۇ ئوغۇل،
بولۇر زايە، ئاندىن سەن ئۈزگىن كۆڭۈل.

1221زەكى بولسا ئالىم، ئوغۇل ئاتىسى،
ئۇنى تۇتقۇلۇق چىڭ، شۇدۇر چارىسى.

1222نېمە دەر ئىشتكىن ئوغۇللۇق كىشى،
كۆپ ئىشنى كەچۈرگەن يېتىلگەن يېشى:

1223كىمنىڭكى بولۇر ئەركە ئوغلى ـ قىزى،
چېكىپ ئاھ ۋە ھەسرەتتە يىغلار ئۆزى.

1224كىچىك چاغدا ئوغلىنى قويسا ياۋا (105) ،
ئوغۇلدا گۇنا يوق، ئاتاغا جاپا.

1225ئوغۇل ـ قىز خۇيى ـ پەيلى بولسا يامان،
يامان قىلغان ئاتا بۇلانى ھامان.

1226قىسىپ تۇتسا ئوغلىن ئاتا ئۆگۈتۈپ،
ئوغۇل ـ قىز سۆيۈنۈر چوڭايسا تولۇپ.

1227ئوغۇلنى قىسىپ تۇت ئاتا بولغۇچى،
ساڭا كۆلمىسۇنلەر كېيىن كەلگۈچى.

1228ئوغۇل ـ قىزغا ئۆگەت پەزىلەت، بىلىم،
پەزىلەتلە بولسۇن خۇلقى مۇلايىم.

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئايتولدىغا جاۋابى

1229جاۋابەن ئۆگدۈلمىش دېدى: ئەي ئاتا،
غېمىڭ يەپ كۆيەرمەن، بولۇرمەن ئادا.

1230سېنىڭدىن كېيىن مەن تىرىك تۇرمايىن،
سېنىڭ غەملىرىڭنى كۆرۈپ يۈرمەيىن.

1231سېنىڭ ئورنۇڭدا بىر شەپقەتلىك ئىگەم ــ

جېنىمنى ئالسا، مەندە قالمىسا غەم.

1232ئەگەر ئۆنداق ئولماي، يېتىشسە ئەجەل،

پۈتۈلمىش بولۇر بۇ ئەجەلى ئەزەل.

1233نېمە قايغۇرۇرسەن نېمە بۇ يىغا؟

خۇدا ھۆكمى كەلدى، توختا يىغلىما!

1234يىغلىساڭ دۇنيا ــ مال، دۆلەت قالدى دەپ،

ئۇ قايتماس ھەر نېمە قىلساڭمۇ كۈچەپ.

1235ئەگەر قالغىنىغا بۇ نېمەت يانا ــ

يىغلىساڭ ئەرزىمەس، توختا، يىغلىما.

1236سېنىڭدىن بۇرۇن كۆپ نېمەتلەر يېگەن ــ

كىشلەرمۇ كەتكەن شۇ ئىچىق بىلەن.

1237بىلۇر ئەردىڭ ئەمدى جاپاچى جاھان ــ
قىلاتتى جاپانى، غاپىل سەن ھامان.

1238پۈتۈن دۇنيا گەر بىر كىشىنىڭ بولۇر،
تېگۇر ئىككى بوز، ھەممە دۇنيا قالۇر.

1239تىرىكلىك ئۈچۈن سەن ئۆكۈنسەڭ ئۆزۈڭ،
ئۆكۈن، يىغلا دائىم، قۇرتما كۆزۈڭ.

1240يەنە قايتا كەلمەس كەچۈرگەن كۈنۈڭ،
نە قىلغان بىلەن بولدى تەييار تونۇڭ.

1241مېنىڭچۈن بولسا گەر بۇ قايغۇ ئەلەم،
سۆيۈن، ئەمدى قىلما يەنە قايغۇ ــ غەم.

1242يارالغان ئىدىڭ سەن، يارالغان ئۆلۈر،
يارالغان ئۆلۈر، ئۇ ياراتقان قالۇر.

1243ئاتام ئەردىڭ ئارتۇق كۆيۈمچان، سېخى،
سېنىڭدىن كۆيۈمچان ياراتقان تېخى.

1244سېنى ئۇ ياراتتى، ساڭا بەردى قۇت،
ماڭا بەرمىگەيمۇ، مۇنۇ سۆزگە پۇت.

1245قەدىرسىزگە قىممەت ئۇنىڭدىن تېگۈر،
كىچىككە ئۇلۇغلۇق ئۇنىڭدىن كېلۇر.

1246بۇڭا ئوخشىشۇر، كۆر، بىر ئاقىل سۆزى،
بۇ ئاقىل سۆزىدۇر ئەقىلسىز كۆزى:

1247ئەزىز ئول، ئەزىز كىم، ئەزىزلەرگە ئىز ﴿106﴾،
ئۇنىڭدىن تېگۈر ئىز، ئەزىز ئەمدى قىز.

1248قەدىرسىزگە قەدىر ئۇ، كىچىككە ئۇلۇغ،
يامانغا يۆلەكتۇر، بۇيۇككە ئىگىز.

※ ※ ※

1249ئىشىتتى بۇ ئايتولدى ئوغلى سۆزىن،
كۆتەردى قولىن، كۆككە تىكتى كۆزىن.

1250خۇداغا شۈكۈر قىلدى تولادىن ــ تولا،
خۇدا بەگىنچۈن ئەقىل ئوغلىغا.

ئايتولدىنىڭ ئۆگدۈلمىشكە جاۋابى

1251دېدى: ئوغلۇم بولدى بۇ كۆڭلۈم پۈتۈن،
خۇدا پەزلى بىرلە ياشارسەن قۇتۇن.

1252قارا، ئۇشبۇ سۆزنى ئاقىل چىن دېگەن،
كۆزۈڭنى قىل ئىتتىك، مەنىسىن چۈشەن:

1253خۇدا كىمگە بەرسە ئەقىل، ئاڭ، بىلىك،
پۈتۈن ئارزۇسىغا يېتىلگەي ئىلىگ.

1254كىمكى بولۇر ياخشى، يۇمشاق خۇيى،
يېتەر ئۇ تىلەككە، يورۇپ كۆن، ئېيى.

1255پۈتۈن ياخشىلىقنىڭ مۇنى (107) ياخشى خۇلۇق،
بېرۇر ئۇ خۇشاللىقنى مىڭلاپ، تولۇق.

※ ※ ※

1256بۇ ئايتولدى قولىنى كۆتەردىن يانا،

خۇداغا تولا ئېيتتى ھەمدۇ ـ سانا.

1257دېدى: سەن ياراتتىڭ ئۆزۈڭ ھەممىنى،
بېرۇرسەن بۇ سانسىز جانلىق رىزقىنى.

1258تۆرەتتىڭ، ئۆستۈردۈڭ مېنى بەخت بىلەن،
ئۇتۇقسىز، گۇناكار، ئاسى قۇلۇڭمەن.

1259جاھان نېمەتىن، ئارزۇسىن بېرىپ،
موشۇ چاققىچە كەلدىڭ ياخشى قىلىپ.

1260پۈتۈن نېمەت ئارزۇغا يەتتىم تۈگەل،
ئى ياخشى ئىگەم، مەن سېنىڭدىن خۇشال.

1261ماڭا كەلدى ھۆكمۈڭ، بارۇرمەن مانا،
ئىدى بىرلا ئوغلۇم، قويۇرمەن مانا.

1262ئاتا ئەردىم ئەمدى ئۆلۈر بۇ ئاتا،
ئىگەم سەن ئاڭا قىل ھايات بەخت ئاتا.

1263بالادىن يىراق تۇت، راھەتكە يېقىن،
ھەر ئىككى جاھاندا غېمىن سەن يېگىن.

1264ئۇلاشتۇر ياخشىغا، ياماندىن كۈزەت،
يېمەكلىك، كىيىمدىن بىھاجەتلا ئەت.

※ ※ ※

1265كۆڭۈل قېتىدىن قىلدى ياخشى دۇئا،
ئى ياخشى دۇئا سەن بالادىن تۇسا.

1266نىمە دەر ئىشىت بۇ تەقۋادار كىشى،
تەقۋادار كىشى ئۇ، كىشىلەر بېشى:

1267خۇدا كىمگە قىلسا ئىنايەت، مەدەت،
ھەر ئىككى جاھاندا تاپۇر سائادەت.

1268خۇدا بولسا قايىسى قۇلغا يۆلەك،
تاپۇر ئۇ ھەر ئىككى جاھاندا تىلەك.

1269خۇدا پەزلى كىمگە يار ئولسا ئەگەر،
ئۇ ھەممە نېمەتۇ ـ ئاررۇغا يېتەر.

1270بۇڭا ئوخشىتىپ ئېيتتى ئاقىل كىشى،
كىم ئاقىل سۆزىن تۇتسا تۈزىلەر ئىشى.

1271ئىگەم ساقلىسا كىمنى ئۇ ساقلىنۇر،
تىلەككە يېتىپ ياخشى نېمەتلىنۇر.

1272قايۇ قۇل خۇداغا ئىشەنسە تۇرۇپ،
بالانىڭ ئىشىگى يېپىقلىق بولۇر.

※ ※ ※

1273يەنە ئېيتتى ئايتولدى: ئۇق ئى ئوغۇل،
ئۆلۈمنى ئۇنۇتما، هامان ئويغاق ئول.

1274ئىشەنمە تىرىكلىككە يەلدەك كېچەر،
جاھاندىن كۆچۈرسەن، غاپىل بولما ئەر.

1275سېنى تاپشۇردۇم مەن خۇداغا قاتتىق،
تىلەسە كۆزەتكەي، يېدۈرگەي رىزىق.

1276بۈگۈن ئايرىلۇرمەن سېنىڭدىن مانا،
ئۆكۈنچەت تۆكۈپ ياش مەن يىغلاپ يانا.

1277نېمە قىلىشىڭنى مېنىڭدىن كېيىن،
ئۇقۇلغان قەدەر مەن سۆزلەي، ئاڭلىغىن:

يىگىرمە ئىككىنچى باپ

ئايتولدىنىڭ ئوغلى ئۆگدۈلمىشكە نەسىھىتى

1278كۆڭۈل، تىلنى تۈز تۇت، خۇداغا تېيۇن،
ئۇ دۇنيا ئىشىن قىل، غاپىل بولمىغىن.

1279يامان ــ ياخشىلىق ئۇ، خۇدا ھۆكمى، بىل،
خۇداغا ئىشەنسەڭ، ئاڭا قۇللۇق قىل.

1280تىلە سەن ئۈنىڭدىن نە بولسا تىلەك،
ساڭا يوق مەدەتكار ئۈنىڭدىن بۆلەك.

1281قەدىرلە نىچۈك بولسا يارلىقلىرىن،
قەدىرلەر سېنى ھەق بۇ كۈن ھەم يارىن ﴿ 108 ﴾ .

1282خۇيۇڭنى تۈزەتكىن، يېڭىلما ئۆزۈڭ،
كۆڭۈل، تىل كىچىك تۇت، چوڭايتما سۆزۈڭ.

1283ياشادىم بىر ئانچە، كېتەرمەن بىراق،
نېمە قىلدى دۇنيا ماڭا، ئويلاپ باق!

1284ئۆزۈڭ ئوتقا ئۇرما بۇ دۇنيا ئۈچۈن،
كىشى مېلىنى ئالما زورلاپ كۈچۈن.

1285يىغىشنى بىلىپمەن، يېيىش بىلمىدىم،
كۆن ئۆتتى ئۆكۈنچتە، پايدا تاپمىدىم.

1286ساڭا قالدى مېلىم، ماڭا بولدى يۈك،
ھوزۇر قىل، ئۇنى يەپ ـ ئىشلەتكىن تۈزۈك.

1287تۇتا بىلسەڭ، بەس، بۇ يىغىلغان مېلىڭ،
ھەر ئىككى جاھاندا قىزارغاي ئوڭۇڭ.

1288تۇتۇش بىلمىسەڭ گەر قانچىدۇر مېلىڭ،
يېتىشمەس ساڭا ئۇ، سارغىيۇر رەڭىڭ.

1289دۇرۇس بول، قىلىقنى پۈتۈن توغرا تۇت،
خۇشاللىق دۇرۇسلىقتا، سەن بۇڭا پۇت.

1290نىمە دەر ئىشىت سەن، خۇيى توغرا ئەر،
ھەر ئىككى جاھاندا ئۇ ئەر بەخت كۆرەر:

1291كىشىكىم ھوزۇردا كۈن ئۆتسۈن دېسە،
بولۇر توغرىلىقتىن داۋا ئىستىسە.

1292ئەگەر مەقسىدىڭ بولسا بىر باي بولۇش،
دۇرۇسلۇق بىلەن تاپتى بايلار ئۇلۇش.

1293تىلەسەڭ بۈيۈك بولماق، ئەلگە ئۇلۇق،
دۇرۇس يولنى تۇتقىن ئۆزەڭگە ئوچۇق.

1294كىشى قىلىقى بولسا مۇلايىم، كونى،
ھەر ئىككى جاھاندا يورۇيدۇ كۈنى.

1295يەنە ئېيتتى ئايتولدى: ئوغلۇم ئىشىت،
جەھەننەمنى ياخشى قىلىقلە بېكىت.

1296ياماندىن يىراق بول، قىل ياخشىلىق كۆپ،
كېلەر ياخشىلىقلار، يال ئۇلتۇرۇپ يا قوپ.

1297يامانغا يېقىنلاشما قىلغاي زىيان،
يامانلىق چاقار ئۇ بولۇپ بىر يىلان.

1298سۆزۈڭنى ئىككى يۈزلۈك ئەرگە دېمە،
يېيىلغاي سۆزۈڭ، سىر ئېچىلغاي يەنە.

1299ئۆيۈڭگە يولاتما سۇخەنچى كىشىن،
پۈتۈن ئەلگە يايغاي كۆرۈپ بىلمىشىن.

1300سىنالغان ئىشەنچلىك كىشىن تۇت قاتتىق،
يېتۇر ساڭا ئۇندىن تۈمەنمىڭ تاتىق.

1301ئىشىت ھەر سۆزنى، تېز پۈتۈپ كەتمىگىن،
بىكىت چىڭ، كۆڭۈلنىڭ سىرىن ئاچمىغىن.

1302ھەسەت قىلما ھەمدە يېمە ـ ئىچمە كۆپ،
قالار بۇنى قىلغان ھامان قايغۇرۇپ.

1303ئايالىڭنى چىڭ تۇت، يېپىپ يۇر ئىشىك،
خوتۇندىن تېگۇر ئەرگە بار ئەسكىلىك.

1304يولاتما ئۆيگە ياتنى، چىقمىسۇن ئايال،
كىشىنى سىنا ھەم چۈشەن سەن ئاۋال.

1305يېمە مال غېمىن سەن، خۇلۇق ياخشى قىل،
خۇلۇق ياخشى بولسا، كېلەر ئۆزى، بىل.

1306بۇنىڭغا ئوخشىغان بىر سۆز بار، ئىشىت،
بۇ سۆزگە ئەمەل قىل، كۆڭۈلگە بېكىت:

1307نە لازىم تاۋار ــ مال، كېرەك ياخشى خۇلق،

تېپىلغاي ياخشى مال، ئۆز بولسا قىلىق.

1308يامانغا نىچۈكمۇ كېرەك تاۋار ــ نەڭ ﴿ 109 ﴾،

نىچە يىغسىمۇ ھەم گاداي بىرلە تەڭ.

1309ئۇياتسىز كىشىدىن تېزىپ نېرى تۇر،

ئۇياتلىقتا مەندىن مىڭ ئالقىش ياغۇر.

1310ھولۇقما ھەر ئىشتا سەۋرىلىك زۆرۈر،

سەۋرىلىك كىشىلەر تىلەككە يېتۈر.

1311ھەر ئىشتا شىرىن تىل بولۇش يولىن تۇت،

تىلىڭ بولسا شىرىن، كېلۇر ساڭا قۇت.

1312تىلىڭنى كۈزەتكىن، كۆزۈڭنى كۈزەت،

گېلىڭ يىغ، ھالالنى ئاز ــ ئاز لوقما ئەت.

1313يىراق تۇر خەلقنىڭ مالىمانىدىن،

يىراق قاچ ئاممىنىڭ توپلاڭىدىن.

1314چىقارما تىلىڭدىن بۇ بەگلەر سۆزى،

مەگەر ياخشىلىقتىن بۆلەك، ئى قوزى.

1315كىشىگە هەم ئۆزگە قىلما سەن زىيان،

هەۋەسنى قويۇپ، قىل ياخشىلىق هامان.

1316نە ئىشقا كىرەرسەن چىقىشنى ئويلان،

چىقىشنى ئويلىماسلىق يەتكۈزەر زىيان.

1317تىرىش، كەلسە ئاچچىق، قىلىپ سەبرىنى،

سەۋرلىك سۆيۈنۈر ئۇ تاڭنا كۈنى.

1318نېمە دەر ئىشتىكىن، سەۋرلىك كىشى،

تۈزەر ئەر سەۋرلە بۇزۇلغان ئىشى:

1319كىشى سەۋرى قىلسا تىلەگىن تاپار،

چىداپ تۇرغان ئۆۋچى ئۇ ئاققۇش تۇتار.

1320يا مۇشكۈل، يا قايغۇ ـ ئەلەم يەتسە گەر،

سەۋرى قىلسا، قايتا خۇشاللىق كېلەر.

1321يىپىلسا بۇ دۆلەت ئىشىگى ئەگەر،

سەۋرى قىلسا، ئىشلار يەنە تۈزىلەر.

1322سەۋرى قىل، سەۋرى ـ ئەر كىشى قىلىقى ئول،

تاپۇر سەۋرىلە ئەر مىسال كۆككە يول.

1323ئۆلۈمنى ئۇنۇتما تەييار تۇر ئاڭا،

ئۆزەڭنى ئۇنۇتما ئەسلىڭگە قارا.

1324قېتىلغاندا توپقا، قاراپ قىل سۆزۈڭ،
كىشىلەر ئۆيىدە كۆزەتكىن كۆزۈڭ.

1325كىرىمگە قاراپ سەرپ ئەيلىگىن پۇلۇڭ،
ئۆزۈڭگە مۇناسىپ سۆزلىگىن سۆزۈڭ.

1326تىلىڭدىن چىقارما ھېچ يالغان سۆزۈڭ،
بۇ يالغان بىلەن خار بولۇرسەن ئۆزۈڭ.

1327قېرىنداش، تۇققانغا يېقىنلىقىڭ قىل،
ئۇلۇغ ۋە ئۇششاققا سۆيۈنچ بىلە كۈل.

1328قىلىپ كەڭرى تۇز ـ نانىنى خەلققە يىدۇر،
كىشى ئەيۋىنى كۆرسەڭ ئاچما، يوشۇر.

1329ئىبادەتتە چىڭ بول، خۇداغا تېۋىن،
گۇنادىن يىراق بول، ئۆزۈڭ ساقلىغىن.

1330بەختكە ئېرىشسەڭ كىبىر قىلمىغىن،
ھامان ياخشىلىق قىل، يامان بولمىغىن.

1331ئاۋىنىما جاھانغا، ئۆتەر ھەم كېتۇر،
ئىشەنمە بۇ دۆلەتكە، چاپسان قېرۇر.

1332تايانما تىرىكلىككە، چۈشتەك كېچەر،
قۇۋانما بۇ بوش بەختكە، قۇشتەك ئۇچار.

1333ھاياتنى زايە قىلما، قىل ياخشىلىق،
كېچەر كۈن ئىچىدىن ئال ئىبرەتنى جىق.

1334مەي ئىچمە، بۇزۇقلۇقتىن بولغىن يىراق،
زىنا قىلما، پاسىق دەپ ئالما ئاتاق.

1335مۇبارەك بەخت بۇ قىلىقتىن قاچار،
ئۇ ئەرگە پەقىرلىق يولىنى ئاچار.

1336نېمە دەر، ئىشتىكىن، سىنالغان كىشى،
سىنالغان كىشىلەر بىلۇر ئىش بېشى:

1337مەي ئىچمە، زىنادىن سەن ئەيلە ھەزەر،
بۇ ئىشلار گادايلىق تونىن كەيدۈرەر.

1338ھاراق مىڭ گۇناغا پاتۇرغاي سېنى،
قاچار بەخت زىنادىن، يۈزۈڭ تۆكۈلەر.

1339سۆزىن كەستى ئايتولدى، دېدى: ئەي ئوغۇل،
ئۇنۇتما، كېرەكلىك ساڭا سۆز ئۇ شول.

1340تولۇق سۆزلىدىم مەن، ئىشەنگىن ماڭا،
سۆزۈم ئاڭلىساڭ، بەخت كېمەيمەس ساڭا.

1341بۇ ئېيتقان سۆزۈمنىڭ ۋەسىيەت ئېتى،
ئۇنۇتما بۇ سۆزنى كۆڭلۈڭگە پۈتى.

يىگىرمە ئۈچىنچى باپ

ئايتولدىنىڭ ئېلىگكە ۋەسىيەتناما يازغانلىقى بايانىدا

1342قەلەم ـ قەغەز ئېلىپ، بۇ ئاقىل تېتىك،
خۇدا ئاتى بىرلە پۈتىدى بىتىك.

1343سۆزىن باشلىدى تەڭرى ئاتى بىلە،

خۇدا ئاتى بىرلە پۈتىدى بىتىك.

1344ياراتتى تۈمەنمىڭ ـ سانسىز تىرىك جان،

بېرەر رىزق، ئاچ قويماي ھېچبىرىن ھامان.

1345يۈرىتۈر ھەممىگە تىلىگەن تىلەك،

ئۈنىڭغا كېرەكمەس ھېچ ئارقا يۆلەك.

1346تىلەسە ياراتۇر، بولۇر خاھىشى،

تىلەگى بويىچە بولۇر قىلمىشى.

1347ئۆلۈمگە ياراتتى بۇ سانسىز قونۇم ﴿ 110 ﴾ ،

ئۆلەر ھەممە تىرىك، ئاڭا يوق ئۆلۈم.

1348سۆيۈملۈك ئەلچىگە مەندىن مىڭ سالام،

يېتۈرسۈن خۇدايىم ئۈزلۈكسىز مۇدام.

1349ئۇنىڭ ھەممە ئەسھاپ يارلىرىغا ھەم،

سالامىمنى ئۇزمەي يەتكۈزسۇن ئېگەم.

1350ياشا سەن ئۇزۇن ۋاقىت، ئەي بەختىيار خان،

كۆپ ئەللەر ئۇزرە سۈر خاقانلىق زامان.

1351ئېتىم ئەردى ئايتولدى، قىلىقىم تولۇش،

تولۇنلۇق تۇگدى، تۇگەتتى ئۆلۈش.

1352ئۆلۈم ئەلچىسى كەلدى، تۇتتى قاتتىق،

قۇتۇلار يېرىم يوق، يوقالدى تاتىق.

1353كۆپ ئېھسان بىلەن ياخشى تۇتتۇڭ مېنى،

كېتەرمەن خىزمەت ئەتمەي، تاشلاپ سېنى.

1354بۇنىڭغا جاۋابەن ۋەسىيەت بىتىك ـ

پۈتۈپ قويدۇم ئەمدى ساڭا، ئەي تېتىك.

1355جاھانداچىلىقتا ساڭا يار ئىدىم،

ئىشىڭنى ئادالەتتە قىلار ئىدىم.

1356مانا ئەمدى ئارتۇق كۆيۈمچان بولۇپ،

ۋەسىيەت سۆز پۈتتۈم، ئوقۇغىن كۆرۈپ.

1357نەدەيدۇ ئىشتىكىن، كۆيۈمچان كىشى،

كۆيۈمچانلىق ئېرۇر كىشىلىك بېشى:

1358كۆيۈمچان كىشىنىڭ ئۆگۈت سۆزىن تۇت،

ئۆگۈت سۆز بېرۇر ئوۋ قىلىپ ساڭا قۇت.

1359كۆيۈمچان كىشىدۇر كىشىلەر چىنى،

كۆيۈمچان سۆزىن تۇت، زورايتۇر سېنى.

1360ئەي ئېلىگ مانا مەن كۆيۈمچان ساڭا،

سۆزۈمگە ئەمەل قىل، ئەي هوشيار توڭا.

1361ئۆلۈم كەلدى ئۈتتۈر، ئۆكۈندۈم ئۆزۈم،

هېچ پايدا قىلمىدى ئۆكۈنچىم، سۆزۈم.

1362كېرەك بولدى ئەمدى تائەتلىك ئىشىم،

ئۆكۈنچ بولدى بالىق يامان قىلمىشىم.

1363قېلىپ قالدى يىققان بۇ ئالتۇن ـ كۈمۈش،

هېساب بەرمىگىم بولدى تەككەن ئۈلۈش.

1364ئۆلەرمەن ئۆكۈنۈپ پايدىسىز، ئىست،

ئىگەم رەھمىتىدىن بۆلەك يوق ئۈمۈت.

1365بۇ كۈن مەن كېتەرمەن مانا چارىسىز،

ئارقامدىن كېلەرسەن تاڭنا شۈبھىسىز.

1366ئۆلۈم تۇتماستىن ئەۋۋەل ئۇيغان ئېلىگ،
ئىشىڭنى تۈزەت سەن ئىشلىتىپ بىلىك.

1367بالا ـ زورلۇق ۋاقتىدا قىل ياخشىلىق،
تىلىڭ ھەم قولۇڭدىن سۆيۈنسۇن خەلق.

1368ئىسەنلىك چېغىڭدا ياخشىلىق ئاشۇر،
تاۋار ـ مال باردا ئۈلشتۈر، يىدۈر.

1369نە دەيدۇ ئىشتكىن دۇرۇس سۆزلۈك ئەر،
كىچىك چاغدا ئويغانغان، ئىتتىك كۆزلۈك ئەر:

1370ئۆلۈمگە ھازىرلان ئۆلۈش ئالدىدا،
خۇداغا تائەت قىل تىرىك ۋاقتىڭدا.

1371ئۆلۈم كەلسە تۇتسا، ئۆكۈنچ پايدىسىز،
نىچە ئىگرىسا قارا يەر ئاستىدا.

1372ئەي ئىلىگ، تىرشكىن مىنىڭدىن كىيىن،
ۋاقىت ـ كۈن زايە قىلماي ھەققە تىۋىن.

1373جاھان ئالدىمىسۇن سىنى بەخت بىلە،
جىمىكى ئىشىڭدا توغرۇلۇق تىلە.

1374قانۇن تۈز يۈرۈتكىن خەلققە كونى،
كۈنۈڭ ياخشى بولغاي قىيامەت كۈنى.

1375بۇ دۇنيا ئۈچۈن ئوتقا ئاتما ئۆزۈڭ،
ئۆزۈپ نەپىس بوينىنى، ئال تەندىن ئۆچۈڭ.

1376بۇ دۇنيا بىگى سەن ئاڭا بولما قۇل،
سىنى تاشلىماستا، ئۇنى تاشلا تۇل.

1377غۇرۇرلانما ئارتۇق، كىبىر قىلمىغىن،
بۇ دۇنيا ئىشەنچسىز، كۆڭۈل بەرمىگىن.

1378كىشى ياخشىسىنى يېقىن تۇت ھامان،
ياماندىن ھەزەر قىل، يېتەر كۆپ زىيان.

1379تاماخور كىشىگە سەن بەرمە ئىشىڭ،
ۋاپاسىز كىشىگە يىگۈزمە ئېشىڭ.

1380تائەتكە غەيۇر بول، گۇنادىن توسال،
تائەتتىن بۆلەكتىن نەپ تەگمەك مۇھال.

1381ئۆلۈمنى ئۇنۇتما، توسار نەرسە يوق،
مۈكۈكتىن چىقاردەك چىقار بىتۇيۇق.

1382نىچە قاچساڭ ئاخىر ئۆلۈم تۇتقۇسى،

نىچە قالساڭ ئاخىر ئۆلۈم يەتكۈسى.

1383سەگەك ئول ئۆلۈمدىن، غاپىل قالما سەن،

بولۇر يەر تۆشەك ھەر نىچە ياشا سەن.

1384قېنى كىم قۇتۇلدى ئۆلۈمدىن قېچىپ،

ئەجەلنىڭ ۋاقتىدىن كىم قالدى ئېشىپ؟

1385ئەجەپ ياخشى ئېيتقان ئالىم ئوخشۇتۇپ،

ۋاقت، كۈن، تىركىلىكنى ماسلاشتۇرۇپ:

1386كارۋانغا ئوخشار بۇ ئادەم ئوغلانى،

تۇرالمايدۇ مەنزىلدە، مەنزىل قېنى؟

1387تۆرەلگەندە ئوغۇل ئاتا پۇشتىدىن،

نىچە ئاي تاپار تىچ جاي ئانا قارنىدىن.

1388ئانادىن تۇغۇلغاندا قويسا ئېتىن،

يولۇچى بولۇپ ئۇ مىنەر ۋاقت ئېتىن.

1389كۆنى بىر مېڭىم ئۇ، تۈنى بىر مېڭىم،

ئۆلۈمگە ئاپىرار، قۇرۇتۇپ ئۆڭىم.

1390جاھان بىر قونالغۇ، گۆرۈڭ بىر تۈشۈن ﴿ 111 ﴾ ،

قوپساڭ بۇ تۈشۈندىن تۈشۈن ئۇ ئاجۇن.

1391كۆتەر ئۇ جاھاندا سېنى ئىككى يول،

بولۇركىن ئىككى يولدىن نەسىپ قايسى يول؟

1392يولۇڭ كەلسە ئوڭدىن تۆزىلەر ئىشىڭ،

ئەگەر كەلسە سول، ئىگراپ ئۇرارسەن بېشىڭ.

1393جاھان بىر تېرىلغۇ، ئەي ئېلىگ قۇتى،
تېرىسا ئورار ئەر تىرىكلىك ئوتى.

1394نېمە تەرسە يەرگە شۇ نەرسە ئۈنۈر،
نېمەنى تېرىسا شۇنىلا ئالۇر.

1395كىشى مالىنى ئالما ھەم تۆكمە قان،
بۇ ئىككى گۇنادىن ئىگراپ چىقار جان.

1396بۇ چۇشتەك تىرىكلىك ئۆتەر بەلگىسىز،
بەگ ئولسۇن ياكى قۇل، كېتەر كەلگۈسىز.

1397قېنى ئۇ، چۇشۇڭدەڭ كەچۈرمىش كۈنۈڭ،
ئۆكۈنچتىن بۆلەكمەس بۇ قالمىش كۈنۈڭ.

1398نە دەيدۇ، ئىشتكىن، ئويغانغان كىشى،
ئويغىنىپ كېيىن ئۇ ئۆكۈنگەن كىشى:

1399چۈشۈڭدەك كەچۈردۈڭ تىرىكلىك چېغىڭ،
قېنى پايدا، كۆرسەت ماڭ بىر ئىزىڭ؟

1400كەچۈردۈڭ كۆنۈڭنى ھەۋەس ـ ئاززۇدا،
تۈگەدى تىرىكلىك، قالدى پۇشمىنىڭ.

1401تىرىكلىككە ئالدانما، بەكمۇ ساقىن ﴿ 112 ﴾،
تىرىكلىك ئۆلۈمگە ناھايەت يېقىن.

1402بېخىل بولما ئېلىگ، سېخى بول سېخى،
قالۇر مەڭگۈ ئۆچمەس سېخىلىق ئېتى.

1403قوشۇن، ئات، يىگىتكە كۆۋەنمە ئوكۇش ﴿ 113 ﴾،
نەپ بەرمەس ئۇلار ھەم بۇ ئالتۇن ـ كۈمۈش.

1404پىدا قىلما ئۆزنى بۆلەكلەرگە دەپ،
ئۆزەڭگە ئېچىن، ئۇتقا كىرمە كۈچەپ.

1405سېنىڭدىن بۇرۇنقى جاھان بەگلىرى،
جاھان قويدى، كەتتى، گۆر ئولدى يېرى.

1406ساڭا ھەم تۇرۇپتۇ تەييار بۇ ئۆلۈم،
پەقەت ۋاقت كۈتەر ئۇ، ئەي يورۇق كۈنۈم.

1407نېمە دەر ئىشىت، دۇنيا ئەيىبىن بىلىپ ـ
ساڭا سۆزلىگۈچى، ئەقىلدىن ئېلىپ:

1408گويا بىر تۇزلۇق سۇ بۇ دۇنيا مېلى،
كىشى قانماس ئىچىپ، نەم بولماس تىلى.

1409بۇ دۇنيا كۆلەڭگە كەبى، ئەي توڭا،
قاچار ئىزلىسە، قاچساڭ يېپىشۇر ساڭا.

1410ئالقۇنغا (114) ئوخشايدۇ بۇ دۇنيا ئىشى،
تۇتاي دەپ سۇنسا قول، يۈتۈرەر كىشى.

1411ئېلىگ، غەيرەت ئەيلەپ ئۆزۈڭ ياخشى بول،
بېگى ياخشى ئولسا، خەلق ياخشى ئول.

1412خەلق قوي كەبىدۇر، بېگىدۇر چوپان،
چوپان بولماق كېرەك قويغا مېھرىبان.

1413ئىشكىتە يىغىلغان تولا ئاچ بۆرى،
ئېلىگ سەن كۈزەت بەك قويۇڭنى، يۈرى!

1414غەزەپلەنمە ئىشتا، سەن ئۆپكەڭنى باس،
بەگ ئولسا غەزەپلىك، بۇ بەگلىك تۇرماس.

1415كىشىگە يىرىك سۆز قىلما، يىغ تىلىن،
يىرىك سۆز يېلىنجاپ تۇرغان بىر يېلىن.

1416سىلىق بول، بېسىق بول، يۇۋاش، تىنچ بول،
پۈتۈن ياخشىققا يەتكۈز ئۆزۈڭ قول.

1417تۇرۇپتۇ ئالدىڭدا ئۇزۇن يول ـ سەپەر،
ئاقىللار بۇ يولغا خوپ ئوزۇق ئېتەر.

1418ساراي، قەسىر سالما، ئەي ئېلىگ قۇتى،
تەيياردۇر ساڭا ئۆي، قارا يەر قېتى.

1419ئىگىز، كەڭ، بېزەكلىك سارايىڭ قېلىپ،
ئىگرارسەن قاراڭغۇ يەر ئۆيدە يېتىپ.

1420نە لازىم غەزىنە ـ بۇ ئالتۇن ـ كۆمۈش،
ساڭا تەككۈسى ئىككى بوزلا ئۈلۈش.

1421بۇڭا ئوخشىتىپ ئېيتتى شائىر تىلى،
بۇ شائىر سۆزى، كۆر، ئاچار سۆز يولى:

1422غاپىل ئادەم ئوغلى تولا مال يىغار،
يېيىلەمدۇ ــ يوقمۇ، چۈشەنمەي قالار.

1423بېيىپ ئۇ تىلەككە ئېرىشكەچ پۈتۈن،
تۆگەپ بۇ تىرىكلىك، ئەزىز جان ئۇچار.

1424ئاۋىنما، كۈۋەنمە هوزۇرغا ئەي خان،
ئاۋۇنچىلىق، كۈۋەنچىلىك ئۇخلىتۇر هامان.

1425تىرىكلىك زايە قىلما دۇنيانى دەپ،
قىينايدۇ سېنى ئۇ ئۆتكۈنچى كۈچەپ.

1426ئاغى ـ چۈز پۈركەنگەن بۇ نازۇك تېنىڭ،

قارا يەر يېپىنار ئەي ئاقىل، بىلىڭ.

1427ئۆتسىمۇ سۆيۈنچكە تىلىڭ ئاۋۇنۇپ،

قارا يەر قېتىدا ياتار سوزۇلۇپ.

1428تەۋرەتمەس يورغا ـ يۈگرۈك ئاتتىن چۈشۈپ،

مىنەرسەن ئىگەرسىز ياغاچ، مۈڭلۈنۈپ.

1429بۈنى ئۇق، تەييارلان ئۆلمۈگە هامان،

يېمە يەر قېتىدا تاڭنا پۈشايمان.

1430هەر ئىشتا خۇدادىن سەن تەۋپىق تىلە،

سېنى قوللار هەق، شۈبهىسىز، كۈچ بىلە.

1431يامانۇ ـ ياخشىلىق كەلسە بول رىزا،

ئېغىزنى دۇرۇس تۇت، بوي ئەگ قازاغا.

1432بولاي دېسەڭ ئىككى جاھان باشچىسى،
يېقىنلاشما بۇ بەش ئىشقا ياخشىسى:

1433ھارامغا قوشۇلما ۋە كۆرسەتمە كۈچ،
خۇسۇمەت قىلىپ تۆكمە قان، ئالما ئۆچ.

1434پاساتتىن يىراق تۇر، سەن ئىچمە شاراپ،
قىلۇر بۇ نەرسىلەر بەگلىكىڭ خاراپ.

1435تىلەسەڭ بەگلىكىڭ سەن مەڭگۈ مۇدام،
بول ئادىل، زۇلۇمنى يوقاتقىن تامام.

1436ئېلىگ سەن بۇگۈن خەلقىنىڭ باشچىسى،
بول ئويغاق، ئەقىللىق، خەلق ساقچىسى.

1437يۇدۇلدى بويۇنغا، ئېلىگ، ئېغى يۈك،
غاپىل ئولما، ساقلان، ئەي خۇلقى تۈزۈك.

1438ۋۇجۇت رەيلى ئەيلەر نەپىسكە ئەسىر ئول،
ئەسىر ئولما، ئولساڭ ئۈنىڭدىن قۇتۇل.

1439كەچۈرگەن تىرىكلىك بولدى بوران ـ يەل،
بۇ قالغان تىرىكلىك بېرەر قانچە ئەل؟!

1440زايە قىلما ئەمدى بۇ قالغان كۈنۈڭ،
گۇنا ۋە قۇسۇردىن ئېرىغدال ئۆزۈڭ.

1441بۇ دۇنيا بىۋاپا ئېرۇر، ياخشى بىل،
كېچەر دۇنيادا ئۆز ئوزۇغىڭنى قىل.

1442نېمە دەر، ئېشىتكىن تەقۋادار كىشى،
تەقۋادار كىشىدۇر جاھاننىڭ بېشى:

1443بۇ دۇنيا قونالغۇ، ئۆزۈڭ سەن كارۋان،
قونالغۇدا كارۋان قانچىلىك تۇرغان؟

1444بۇ دۇنيا سارايدۇر قازانماق يېرى،
نە تاپساڭ بۇ يەردىن، ئۇنى ئال، يۈرى.

1445كۆچەرسەن، ئۆزۈڭ كۆچنى ئاۋال ئەۋەت،
كېرەكنى ئال، كېرەكسىزنى تاشلىۋەت.

1446مانا مەن كېتەرمەن، ئال ئىبرەت كۆرۈپ،
تىرىشقىن، كېتەردە گۈزەل ئات قويۇپ.

1447ئۆلۈش هالدا تۇرغان تىرىك نېمە دەر،
ئۆلەردە ۋەسىيەت قىلىپ كەتكەن ئەر:

1448تىرىككە نەسىھەت قىلۇر ئۆلگۈچى،
ئىشىتكىن ئۇنى، بول كۆڭۈل قويغۇچى.

1449ئۇ دەر: ئەي تىرىك، سەن بولمىغىن غاپىل،
غاپىل مەن، ياتارمەن ئۆكۈنچە يىل ــ يىل.

1450تىلەسەڭ ئەي ئېلىگ بەگلىك ئۇزۇن يىل،
قىلار ئىش نىچە، قىلماس ئىش نىچە، بىل.

1451تىرىش ئادىل ئولماققا، كۆرسەتمە كۈچ،
خۇداغا تائەت قىل، ئىشىگنى قۇچ.

1452ئىككىنچى، غاپىل بولما، ساق تۇر ئاگاھ،
ساڭا تەگمىگەي بىل، بىر بالا ناگاھ.

1453ئىككى ۋاقتتا قىلما نىچۈك بولسا ئىش،
ھەۋەس ۋە غەزەپتە چىك چىشىگىن چىش.

1454قىلىنسا بۇ ئىشلار ئەل كۈزىتىلۇر،
بۇ بەگلىك تۇرار كۆپ، ئامانلىق كېلۇر.

1455ئەزىزلەپ ياخشىنى كۆتەر يۇقۇرى،
يامانغا بەرمە ئىش، قىل ئەلدىن نېرى.

1456يامان تۈزمە قانۇننى، بەك ياخشى تۈز،
كۆنۈك ياخشى بولغاي ھەم بەختىڭمۇ ئۈز.

1457نېمە دەيدۇ مەشھۇر ئالىم، ئاڭلىغىن،
بۇ سۆزدىن ئۆزۈڭگە نەسىپ تاللىغىن:

1458قانۇننى تۈز ياخشى قانۇن تۈزگۈچى،
يامان تۈزسە بولۇر تىرىك ئۆلگۈچى.

1459يامان تەرتىپ ئورناتما، ئەي بەگ ھېكىم،
يامان بولسا قانۇن، بولالماس ھاكىم.

1460يامان تۈزسە قانۇن كىم ئۆز دەۋرىدە،
يامان ئات قويار ئۇ ئۆزى كەينىدە.

1461كىم ئۇ ياخشى قانۇننى پەرپا قىلار،
ئۇنىڭ شۆھرىتى تا ئەبەتكە ياشار.

1462دىققەت قىل، ھولۇقما ئېلىگ سەن ئۆزۈڭ،
بول ئويغاق ۋە ھوشيار، ئۇنۇتما تۈۋۈڭ.

1463ياماں قىلما خۇلقۇڭ، ئەي ئىلىگى ئۇزۇن،
سېنى يىغلىتۇر ئۇ ھەر ئىككى ئاجۇن.

1464بولۇپ خەلققە يېقىن، ئۇزاردى قولۇڭ،
تەئەسسۇپتە كېچەر ھاياتىڭ ـ كۈنۈڭ.

1465جاھان ئۆتكۈچىدۇر، ئۇنى ئۆتتى بىل،
ئۆلۈم كەلگۈچىدۇر، ئۇنى كەلدى بىل.

1466مېنى كۆر، مېنىڭدىن سەن ئال نەسىھەت،
تىرىكسەن بۇگۈن، تاڭنا چەكمە نادامەت.

1467كىشى ئۆلسە ئاندىن بىر مىراس قالۇر،
ئەي ئالىم ساڭا بۇ مىراسىم بولۇر.

1468سۆيۈملۈك ئىدىڭ سەن ئەي ئېلىگ ماڭا،
پايدىلىق مىراسنى مەن قويدۇم ساڭا.

1469پايدىلىق مىراستۇر كىشىلەرگە سۆز،
مىراس سۆزنى تۇتسا بولۇر پايدا يۈز!

1470 پۈتۈپ قويدۇم ئەمدى بۇ سۆز چىنىنى،
ئۇنۇتما بۇ سۆزنى، ئۇنۇتما مېنى.

1471 ياشاپ قانچىلىك كۆپ، كۆرەرسەن كۆرۈم،
يانار جايىڭ ئاخىرى بولۇر شۇ ئۆلۈم.

1472 ئۆلۈم شۈبىھىسىز، بىر كۈن ئاخىر كېلۇر،
بۇ بارچە تىرىكنىڭ جېنىنى ئالۇر.

1473 دەۋەتچى كىلىشكە تەييارلىق كېرەك،
ئۇزۇن يول يۈرۈشكە هازىرلىق كېرەك.

1474 ئۆلۈمدىن قۇتۇلۇشقا يوق هېچ ئامال،
ئۆلۈمگە هازىرلان، كېرەكنى ئال.

1475 نە دەر، ئاڭلا، ئەقلى تولۇپ يەتكەن ئەر،
ئۆلۈمنى ئۆلۈشتىن بۇرۇن بىلگەن ئەر.

1476ئۆلۈم نۆۋىتى ئۆز پەيتىدە كېلۇر،
ئۆلۈمگە ئۆزۈڭنى راسلا، تەييار تۇر.

1477كۈمۈش قۇر باغلىبان مەن ـ مەن دېگەنلەر،
ئۆلۈم تۇتسا ئۇنى، ئۈزۈلگەي بۇ قۇر.

1478ئەي ئېلىگ، ئۆتىدىم مانا مەن ھەققىڭ،
ئادا قىلدىم ئەمدى سېنىڭ شەپقىتىڭ.

1479خۇدا بەرسۇن تەۋپىق پۈتۈن ئەزگۈگە،
قۇتاتسۇن بۇ ئەزگۈ يېمەك ـ كەيگۈگە.

1480ئېسەن بول، تىرىكلىك قىلىپ مىڭ ياشاپ،
قۇۋانچ ۋە سۆيۈنىشتە تولا ئەل سوراپ.

1481ئېرۇر مېھرىبانلىق پۈتۈن بۇ سۆزۈم،

سالامەت ـ ئېسەن قال گۈزۈل يۈزلۈگۈم.

1482مانا مەن كېتۈرمەن، ئەي ئېلىگ قۇتى،

قېلىپ قالدى ئوغلۇم ـ بۇ باغرىم ئوتى.

1483بۇنى تاپشۇردۇم مەن ھەققە يالۋۇرا،

تىلەسە ئۇ ساقلاپ كۆيەر ئوت ئارا.

1484ساڭا ھاجىتىم شۇ: قاراپ قوي ئاڭا،

يىراق قىلما، بولۇپ قالمىغاي ياۋا.

1485ھەر ئىشقا قىلۇر بىر سەۋەپنى خۇدا،

يامان ـ ياخشىلىقتۇر ئۇنىڭ قولىدا.

1486ئوغۇل ـ قىز سەۋەبى ئاتا ھەم ئانا،

بۇزۇلسا قىلىقى، تۈزەلسە يانا.

1487مانا مەن ئاتاسى ئۆلەرمەن بۇ كۈن،
كىچىك قالدى ئوغلۇم يىتىم ـ ئوكسۈزۈن (115).

1488تونۇساڭ خادىم ھەققى بار مەندە دەپ،
ئۇنى ياخشى يولغا ئۇندە بول، سەۋەپ.

1489قاراپ تۇر، ئۈگەت ئاڭا ئەردەم، بىلىك،
بىلىم پەزىلىلە بولسا ئەلگە يىتىك.

1490يېتىلسۇن، تۈزەتسۇن قىلىق ـ ھەركىتىن،
لاياقەت بىرلە ئۇ تاپسۇن خىزمىتىن.

1491ئۇنى قويمىغىن بوش، قاتتىق تۇت سىقىپ،
تۇتۇلسا ئوغۇل چىڭ، تاپار قۇت بىرىپ.

1492نېمە دەر ئىشىت، چال، بىلەرمەن كىشى،
سىناپ ھەم ئوقۇپ سۆز سۆزلىگەن كىشى:

1493ئوغۇلنى كىچىكتە ئوقۇتماق زۆرۈر،
كىچىكلىتە بىلسە ئوتۇغلۇق بولۇر.

1494ئوغۇل ـ قىز ئايىماي تاياق بىرلە ئۇر،
تاياق قىز ـ ئوغۇلغا بىلىم ئۆگىتۇر.

1495كىچىك چاغدا بىلسە بالا نېمىنى،
قېرىپ ئۆلمىگىنچە ئۇنۇتماس ئۇنى.

※ ※ ※

1496ئۇ خەتنى تۈگەتىپ باغلىدى تۈرۈپ،
ئېلىپ ئوغلىغا بەردى قولنى سۇنۇپ.

1497دېدى: تۇت بۇ خەتنى، يوقاتما ئوغۇل،
ئېلگكە يېتۈرگىن، مىراسىمدۇر ئول.

1498خېتىمنى ئوقۇسۇن، سۆزۈم تۇتسۇن ئۇ،
ئۆلمگە بولۇپ تەخ، ئىشىن ئەتسۇن ئۇ.

※ ※ ※

1499ئۇلۇغ بىرنى تىندى قاراپ ئوغلىغا،
دېدى: بىل بۇنى، ماڭ ھەقلىق يولىغا.

1500ئۇ باستى ئوغلۇنى باغرىغا قۇچۇپ،
ئوپۇپ يىغلىدى كۆپ يېشىنى تۆكۈپ.

※ ※ ※

1501دېدى: ئەي ئوغۇل سەن كۆرەرسەن مېنى،

نە ھالدا كېتەرمەن، ئۇنۇتما بۇنى.

1502ساخاۋەت ھەم كېلەدۇر شۇبھىسىز بۇ كۈن،
غاپىل بولما، ئاخىر ئۆلسەن بىر كۈن.

1503كېرەكلىك سۆزمنى مەن ئېيتتىم ساڭا،
سۆزۈمنى ئۇنۇتما، دۇئا قىل ماڭا.

1504يېتىپ چاغ ئېلىگ گەر ئىستىسە سېنى،
ھالال قىل خىزمەتىن، قەدىرلە ئۇنى.

1505لاغايلاپ بىھۇدە يۈرمىگىن ئۆزۈڭ،
سىلىق، توغرا بولسۇن قىلىقىڭ، سۆزۈڭ.

1506يېتىپ ئاخشىمى كەچ، يەنە تۇر سەھەر،
سەھەر تۇرسا بەختى كىشىنىڭ ئۆسەر.

1507خۇدا بۇيرۇغىنى ئەزىز تۇت ئەزىز،
ئېلىگكە خىزمەت قىل، بېرىپ دىلنى تۈز.

1508يامانغا يولىما، يىراق تۇر هامان،
تۈزەت خۇي ـ پەيلىڭ، قىل ياخشىلىق هەرئان.

1509كۆزۈڭنى كۈزەتىپ، سالامەت يۈرى،
ئۆزۈڭنى كۈزەتىپ، سالامەت قېرى.

※ ※ ※

1510سۆزىن كەستى، ئوغلىن قۇچۇپ يىغلىدى،
يانا ئىڭراپ تولا پۇشايمان يېدى.

1511دېدى: ئەي ئىشەنچسىز جاهان بىۋاپا،
نىچۈك قىلدىڭ ئەمدى ماڭ سەن جاپا.

1512يىبان نازۇ ـ نېمەت بېقىلغان ئۆزۈم،
كىرەر بۇ قارا يەرگە كۆركەم يۈزۈم.

1513ئانادىن ئىچۈك مەن تۇغۇلسام شۇ كۈن،
كېتەرمەن مۇڭ ئىچرە يالاڭغىداق بۇ كۈن.

1514نېمە دەر، ئىشىتكىن، ئۆلۈۋاتقان ئەر،
ئۆلمگە ئۆكۈنۈپ ئىڭراۋاتقان ئەر:

1515قېرىندىن چىقاردىڭ، قېرىنغا كىرۈر،
شىكەر يىگەن تەننى يىلانلار يىيۈر.

1516ئىست ھەي يىگىتلىك، تىرىكلىك ئىست،
ئۆكۈنچلۈك يىغى بىرلە گۆرگە كىرۈر.

※ ※ ※

1517قىلىپ بەس يىغىسىن ئۇ ئەقلىن يىغىپ،
ئۈلەشتۈردى مالىن ئۇ ھەدىيە قىلىپ.

1518رىزالىق تىلەدى يېقىنلاردىن ئول،
ئالۇر بولدى جانىنى يېشىل كۆككە يول.

1519كۆزىن كۆككە تىكتى كۆتەردى قولىن،
شاھادەت بىلەن كەستى تەبرەر تىلىن.

1520يورۇق جان ئۈزۈلدى، قارايدى كۆنى،
خۇدا ئاتى بىرلە كېسىلدى تىنى .

1521سۈزۈك جان تىلەدى ئىگىزدىن تۇرۇق ﹝ 116 ﹞،
ئۇچۇپ كەتتى جان، قالدى جىسمى قۇرۇق.

1522بولۇپ تۈغمىغاندەك يۈتۈپ كەتتى جان،
جاھاندا ئېتى قالدى بەلگۈ ــ نىشان.

1523 نېمە دەر ئىشىت ئەمدى كۆڭلى كونى،

غەپلەت ئۇيقۇسىدىن ئويغانغان كۈنى:

1524 ۋۇجۇدۇڭ ئۆيىدۇر بىزەكلىك ئۆيۈڭ،

سۈزۈك جان ئۆيىدۇر سۈرەتتەك تېنىڭ.

1525 قۇرۇق تەن قالۇر ئۇ ئۇچۇپ كەتسە جان،

خۇدالا بىلۇر نەگە بارغاي بۇ جان.

1526 جان ئورنى ئىگىزدە، بىل ئەي بەختىيار،

تۆۋەن چۈشسە يامان پالاكەت بولار.

1527 ئۇ شەكسىز ئىككىدىن بىرنى تاپار،

ئۇ ئۆلمەس، ئۇزۇن ھەم مەڭگۈلۈك ياشار.

1528نە چاغلىق زەئىپتۇر بۇ ئىنسان ئۆزى،

يۈرەركەن يۈتەر ئېتى، كېسىلۇر سۆزى.

1529قەيەردىن كېلۇركىن؟ قەيەرگە بارۇر؟

قەيەردە تۇرۇركىن؟ قەيەردە يۈرۇر؟

1530بىلىملىك بىلەمدۇ؟ نېمە دەر بۇنى؟

ئەقىللىق ئۇقامدۇ؟ نېمە دەر ئۇنى؟

1531خۇدادىن بۆلەك يوق بۇنى بىلگۈچى،

پەقەت بىرلە تەڭرى بۇنى ئۇققۇچى.

1532گاھى ئۇ يوشۇرنۇپ كېزەر بەلگىسىز،

ۋە بەزى كۆرۈنۈپ، كېتەر بەلگىسىز.

1533تولا قىسقا ئۆمۈرلۈك بۇ ئىنسان ئۆزى،

غېمىلا ئۇزۇن ھەم بۈيۈك تىل ـ سۆزى.

1534كۆرەرسەن، بۇ ئىنسان زەئىپ نەقەدەر،
ئۇ شۇنچە يامانلىق نىچۈك كۆتىرەر؟

1535ئىككى كۈنلۈك ئۆتكۈنچى دۇنيا كۆرۈپ،
نىچۈك كەردى كۆكسىن قىيا تاش بولۇپ.

1536نېمە دەر ئىشتكىن ئويغانغان كىشى،
ئۆلۈمنى تونۇپ، يولغا كۆنگەن كىشى:

1537ئەجەپ تەڭدىشىڭ يوق، يامان، ئەي ئۆلۈم،
توسالماس سېنى بولسا مىڭلاپ تولۇم ﹝ 117 ﹞ .

1538كېلەرسەن ئومۇمغا، قۇتۇلماس بىرى،
يامانۇ ــ ياخشىنىڭ ئۆزۈڭ بىر تۆرى.

1539بولاتتى تىرك قالسا ئالىم ئامان،

بولاتتى ئۆلۈپ كەتسە بارلىق نادان.

1540يامان ـ ياخشى قالماس تامامەن ئۆلۈر،

ئۆلۈغمۇ، كىچىكمۇ قارا يەر بولۇر.

1541ئۆلۈمدىن قېچىشقا كېچىك يوق چوقۇم،

ھەر قانچە ياشىسەن، كېلەدۇر ئۆلۈم.

1542نە ياخشى دېمىشدۇر بۇ ئەل باشلار ئەر،

ئىشنى بىلىپ ھەم ئۇقۇپ ئىشلەر ئەر:

1543نە ياخشى ئىش ئەردى ئۆلۈم بولمىسا،

نە كۆركەم ئىش ئەردى كىشى ئۆلمىسە.

1544راھەتكە يەتكۈزدى مېنى بۇ ئۆلۈم،

ئۆلۈم بۇزدى مېنىڭ ئاساسىم ـ ئۇلۇم.

1545ئەجەپ يوق ئۆلمگە، تۇغۇلغان ئۆلۈر،

تۇغۇلغان ئۆلۈر، كۆر، قارا يەر بولۇر.

1546كىشىگە ئىسىت يوق، كىشىلىك ئىسىت،

ئەمەس ئەرگە ئەپسۇس، دۇرۇسلۇق ئىسىت.

1547قېرى بۇ جاھاننىڭ شۇدۇر ئادىتى،

ئەمەل قىل ۋە يا قوي ئۇنى شۇ پېتى.

يىگىرمە تۆتىنچى باپ

كۈنتۇغدى ئېلىگىنىڭ ئۆگدۈلمىشنى قىچقىرتقانلىقى باياندا

1548ئېلىگ ماتەم ئۆتكۈزى ئايتولدىغا،
ئۈگۈت بەردى كۆپ، قىچقىرىپ ئوغلىغا.

1549دېدى:ئەي ئوغۇل قىلما ئارتۇقچە غەم،

غەم ئۆتسە، بولۇرلەر ئاخىر شاتلىق ھەم.

1550بۇ غەم كەلمىدى، قارا، يالغۇز ساڭا،
ئۇزۇن قايغۇ ـ غەملەرمۇ كەلدى ماڭ.

1551چۇشۇرمە روھىڭنى، ئۆزەڭنى ئاۋۇت،
يېنىمدا تۇرۇپ سەن، خىزمىتىمدە ئۆت.

1552ئاتاڭ ئۆلگەن ئولسا، ئاتا مەن ساڭا،
ئاتالىق قىلاي مەن، ئوغۇل بول ماڭا.

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئېلىگكە جاۋبى

1553يەر ئوپتى ئۆگدۈلمىش دېدى: ئەي ئېلىگ،
سوراپ ئەل سەن ئۇزۇن ياشا، بول تىرىك.

1554ئۆستۈرگەن قۇلۇڭمەن، خىزمەتچىڭ سېنىڭ،

پىدا بولسۇن ئېلىگكە جانىم مېنىڭ.

1555ئاتام جانى بولدى ئېلىگكە پىدا،

پىدا قىلسۇن ساڭا بۇ قۇلنى خۇدا.

※ ※ ※

1556چىقاردى ئاتانىڭ خېتىنى ئوغۇل،

ئېلىگكە ئەدەپلە سۇنۇپ بەردى ئول.

1557ئېلىگ ئالدى ـ ئاچتى، ئوقىدى بىتىك،

سۆزىن ئۇقتى، دېدى: ئىست، ئى تىتىك （118）.

1558دېدى: ئەي مېھربان كىشى سەرۋىرى،

ئىشىگىم قۇرتتىڭ، بوش قالدى يېرى.

1559تىرىك چاغدا ئىشلەپ، ھەققىم ئۆتەيدىك،
ئۆلەر چاغدا ئويلاپ، غېمىمنى يېيدىك.

1560ھەققىڭنى ئۆتەلمەي قالدىم مەن سېنىڭ،
خۇدالا ئادا قىلسۇن ھەققىڭ سېنىڭ.

1561ئىنچۇككىم، سېنىڭدىن خۇشالمەن بۇ كۈن،
خۇدا بەرسۇن سېنىڭ سۆيۈنچىڭ قۇتۇن.

※ ※ ※

1562سۆزىن كەستى ئېلىگ، كۆزى ياش چېچىپ،
تۇرۇپ چىقتى ئۈندىن، ئەلەم ـ دەرت قۇچۇپ.

1563ئۆيىگە كېلىپ كىردى كۆڭلى چۇشۇك،
ئىنچە كۈن ياتتى غەمكىن، يېپىپ ئىشىك.

※ ※ ※

1564ئاتاسى ئۇچۇن قىلدى نەزرە ئوغۇل،
ئۆلەشتۈردى يوقسۇلغا يىپەك رەخت ۋە پۇل.

1565كەچۈردى شۇ هالدا ئاتا قايغۇسىن،
ئۆزىگە قىلدى دوست كىش ياخشىدىن.

1566ئاتا پەندىنى تۇتتى بولدى كونى،
ئېشىپ بەختى هەر كۈن، يورىدى كۈنى.

1567نىمە دەر ئىشىت ئەمدى ئاقىل كىشى،
بېشىدىن ئىش ئۆتكەن بىلەر ئەل ئىشى:

1568ئاتا پەندىنى سەن قاتتىق تۇت قاتتىق،
كۆنۈك قۇتلۇق بولۇر كۈنسايىن تاتىق.

1569خىزمەتلە خۇش قىلساڭ ئاتا ـ ئانانى،

تاپارسەن تۈمەنمىڭ كۆپ پايدا ـ ئاسىغ ﴿ 119 ﴾ .

※ ※ ※

1570ئېلىگمۇ تىرىشتى شۇندىن كېيىن،

تۈزەپ قانۇننى ياخشى ھەر كۈنسايىن.

1571بېيىدى خەلقى ھەم تۈزەلدى ئېلى،

ئېلىگكە دۇئا قىلدى خەلقى تىلى.

※ ※ ※

1572ئېلىگ بىر كۈن ئولتۇردى يالغۇز ئۆزى،

كىتاپنى قويدى، تىكتى ئۇزاققا كۆزى.

1573تۇسالدى ئويى ھېچ ئەقلى يەتمىدى،

سوراشقا كىشى ئىستەدى، تاپمىدى.

1574شۇئان ئەسلەپ ئايتولدى ئەردەملىرى،
دېدى: ۋاي ئىسىت، ئىدى ئەرلەر ئەرى.

1575ئىشىك كۆركى ھەم ياخشى ھەمرا ئىدى،
ئاڭا تەگسە ئىش، خەلققە پايدا ئىدى.

1576قۇرۇق قالدى ئورنى، يوق بولدى ئەشىم،
بۇنى تولغۇزۇشقا قېنى بىر كىشىم؟

1577يانا ئۇ ئۆگدۈلمىشنى خاتىرلىدى،
بۇ ياخشى ئىشنى مەن ئۇنتۇپمەن، دېدى.

1578ئۆلەر چاغدا ئايتولدى ئوغلىن ماڭ ـ
تاپشۇرغان ئىدىكىم، ئۇنتۇپمەن، تاڭا!

1579ئاتا ئۆلدى، قويدى تىرىك ئوغلىنى،
بىرىنى يۇتتۇردۇم، تۇتاي بىرىنى.

※ ※ ※

1580ئەۋەتتى ئۆگدۈلمىشكە تېزدىن كىشى،
چاقىردىن ئۆزىگە، ھەل ئەتتى ئىشى.

يىگىرمە بەشىنچى باپ

ئۆگدۈلمىشنىڭ كۈنتۇغدى ئىلىگ ھوزۇرىغا كىرگەنلىكى بايانىدا

1581كېلىپ كىردى ئۆگدۈلمىش ئۇدۇل يۈرۈپ،
ئىلىگكە كۆرۈندى سۆيۈنچلىك بولۇپ.

ئىلىگنىڭ ئۆگدۈلمىشكە سوئالى

1582ئېلىگ كۆردى دەرھال قىچقىردى ئۇنى،
دېدى: نېمە قىلدى زامانە سېنى؟

1583نىچۇكرەك كېچەر بۇ كەچۇرگەن كۈنۈڭ،
يۈردۈڭمۇ دۇرۇس ياكى ئەگرى يولۇڭ؟

1584زامانە نە قىلدى ئاتاڭدىن كېيىن،
يۈرەرمسەن خۇشال يا غەمكىن ـ قايغۇدىن؟

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئېلىگكە جاۋابى

1585دېدى بۇ ئۆگدۈلمىش: ئەي ئېلىگ قۇتى،
ياشاسۇن ئۇزۇن ھەم يېيىلسۇن ئېتى.

1586ئېلىگ ئىشىدىن چەتتە قالدىم يىراق،

زامان يۈز ئۆرۈپ قاش تۈرگەچ بىراق.

1587ئۆزۈن بولدى ئېلىگ يۈزىن كۆرمىدىم،

ئەلەم ـ قايغۇ بىرلە يۈرۈپ، كۈلمىدىم.

1588قىچقىرغاچ بۇ كۈن خان قىلىپ ياد مېنى،

ماڭا باغلىدى بەخت ئۈمىت قۇرىنى.

1589ئېلىگ يارلىقىنى ئىشىتكەچ ئۆزۈم،

كۈنۈم ياخشى بولدى، يورىدى كۆزۈم.

※ ※ ※

1590ئېلىگ كۆردى تۈرلۈك ئىلمىدىن سىناپ،

ئېچىپ تىلنى ئۆگدۈلمىش ئېيتتى جاۋاپ.

يىگىرمە ئالتىنچى باپ

ئۆگدۈلمىشنىڭ كۈنتۇغدى ئېلىگ خىزمىتىگە كىرگەنلىكى بايانىدا

1591ئېلىگ ئېيتتى: مۇندىن كېيىن ئەي ئوغۇل،
خىزمەت قىل ماڭا، سەن چۈشۈرمەي كۆڭۈل.

1592بار ئەردى ئاتاڭنىڭ تولا خىزمىتى،

ئۆتەلمەي قالدى قەرىز ھەققى شۇ پېتى.

1593بۇ ھەقنى ئۆتۈشۈم كېرەكتۇر ساڭا،
كىشىلەر ئارا سۆز تەگمىسۇن ماڭا.

1594نە دەيدۇ ئۇچ ئوردۇ بېگى ئاڭلىغىل،
بىلىپ سۆزلىمىش سۆز، ئىشلىتىپ ئەقىل:

1595كىشى ئەمگەك ئەتسە ساڭا بەلگۈلۈك،
ئۇنۇتما ئول ئەمگەكنى بولما ئۆلۈك.

1596كىشىلىكنى قويما ئەي ئېسىل كىشى،
كىشىگە كىشىلىك قىلىغىن تەڭتۇشى.

1597بىرەرسى سىڭدۇرسە گەر ئەمگەك ساڭا،
ئۇنىڭدىن تولاراق جاۋاپ قىل ئۇڭا.

1598كىشى ئەمگىكىنى بىلەلمەس كىشى،
پۈتۈنلەي بولۇر ئۇي، ئەي بەگلەر بېشى.

1599يۈرى، ئۇي ئاتانما، كىشىلىك تىلە،
كىشىگە كىشى بول كىشىلىك بىلە.

1600كىشىلىككە كىشى ئاتاندى كىشى،
كىشىلىك بىلەن ئات كۆتەردى كىشى.

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئېلىگكە جاۋابى

1601سۆيۈپ يەرنى ئۆگدۈلمىش دېدى: ئەي خان،
ئېلىگ خۇشلىقى خوپ ماڭا ھەر زامان.

1602ئۇلۇغۋار بېگىمسەن، مەن خىزمەتچى قۇل،
ئۇلۇغ بەگ قەدىرلەر خىزمەتچىنى ئۇل.

1603تىلەسەڭ قەدىرلە ۋە ياكى خار قىل،
پىدا قىلدىم ئۆزۈم ساڭا ئەمدى، بىل.

※ ※ ※

1604تۇرۇپ ئاستا ماڭدى ئىشىكتىن چىقىپ،
بىر ئاز ئايلىنىپ ئۆيگە كەتتى يېنىپ.

1605باغلاپ بۇ ئۆگدۈلمىش خىزمەت كەمرىن،
دېدىل ئىشقا كىرىشتى شۇنىڭدىن كېيىن.

1606سەھەر ــ كەچ تەۋرىمەي راسا ئىشلىدى،
قىلىپ تۈن گۈزەت، ئاشنى ئاندا يىدى.

1607ئېلىگ كۆڭلىگە ياقتى بەك خىزمىتى،
ئېچىلدى ئىشىك، بەردى قول دۆلەتنى.

1608نېمە دەر ئىشتىكىن، خىزمەت قىلغۇچى،
خىزمەت بىرلە دۆلەت ئېتىن مىنگۈچى:

1609ئەي بەگلەر سۆيۈنچىن تىلىگەن كىشى،
پۈتۈن بەگ تىلەگى ئۆزە قىل ئىشى.

1610بېگى خالىماس ئىشنى قۇل ئىشلىسە،
گۇناھى ئۆزىگە، زەبۇنلۇق يىسە.

1611بېگى خالىماس ئىشنى قىلسا ئەگەر،
قىلۇر زايە تاپقان تىرىكلىكنى ئەر.

※ ※ ※

1612ئېلىگ ئۆگدۈلمىشنى، كۆر، تۇتتى يېقىن،
ئۇنىڭغا دېدى ئىشنىڭ قانداقلىقىن.

※ ※ ※

1613ئېلىگ مۇڭلىنىپ ھەم دېدى بىر كۈنى،
دەرىخا ! يوقاتتىم كامىل كىشىنى.

1614ئىشىكتە تولا خەلق يىغىلدى تولۇق،
ئىشىمغا يارامىلىق لېكىن بىرى يوق.

1615بۇزۇلدى ئىشىم، يوق ئېرۇر بىلگۈچى،
قېنى ئۇ كۆيۈنۈپ ئىشىم قىلغۇچى؟

1616نېمە دەر، ئىشىتكىن، سىنالغان كىشى،
سىناپ ياخشى ـ يامانىنى بىلگەن كىشى:

1617تىلەسە تاپىلر ھەممە ئارزۇ كىشى،
تېپىلماس تىلەكتەك ياخشىلار بېشى.

1618كۆرۈنەر خىزمەتچى توپى كىشىدەك،

كىشى يوق ئىشىنىپ كىشى دېگۈدەك.

1619كىشىنىڭ كېرەگى يارامىلىقىدۇر،

يارامىلىق ھەر ئىشتا پايدىلىقىدۇر.

1620نېمە دەر ئىشتىكىن، شېئىر ئېيتقۇچى،

سۆزىن مەنا بىرلە تىزىپ قويغۇچى:

1621يۈرگەنلەر ئىچىدە يارامىلىقى يوق،

بار ئۇلسا، يېنىمدا تۇراقلىقى يوق.

1622خىزمەتچى توپىدا يۈرگەنلىرى كۆپ،

ئەگەرچە ئىستىسەڭ پايدىلىقى يوق.

1623يانا دېدى ئېلىگ: مەسىلدە كېلۇر،

ئۇرۇغلۇق كىشى ئۆلسە ئۇرۇغى قالۇر.

1624نېمە تەرسە يەرگە يانا شۇ ئۇنۇر،
ئوغۇلنىڭ قىلىقى ئاتاغا يانۇر.

1625بۇ ئايتولدى ئاتا ئوغلىدۇر،
ئاتا كەتتى ئورنى ئوغۇل ئورنىدۇر.

1626ئاتا كەتتى، ئورنى قالدى بوش ئوچۇق،
تولۇقلانسۇن ئوغلى بىلە بۇ يوچۇق.

1627بۇنى قەدىرلەي مەن، ئۇ بولسۇن كىشى،
كىشى بولسا، بولۇر پايدىلىق ئىشى.

1628كۆرەرمەن يارامىلىق ئۇنى ھەم تولۇق،
كىچىكلىكتىن ئۆزگە ھېچ ئەيىپى يوق.

1629دېمىش بەكمۇ ياخشى ئىلى ئاتىلغى،
خەلقىنىڭ كاتتىسى ــ ئەلنىڭ قۇتلىغى:

1630يېتىشتۇرسە بەگلەر سوزۇپ قول كىشىن،
يېقىنلاپ بولۇر باش بېگىدىن كېيىن.

1631يېقىن تۇتسا بەگلەر ئۆزىگە كىمنى،
يېقىنلار تىلەگى ــ ئارزۇ قىلغىنى.

1632ئەگەر باقسا بەگلەر كىشىگە كۆلۈپ،
يىغىلۇر ئۆنىڭغا ئەرلەر يۈزلىنىپ.

1633ئېلىگ ئېيتتى: ئەمدى ماڭ چارە يوق،
يېتىشتۇرسەم ئۇنى، بولۇر ئەر تولۇق.

1634ئۆتىگەن بولاي مەن ئاتاسى ھەققىن،
قىلاي مەن كىشىلىك كۆيۈمچانلىقىن.

1635كۆپ ئەردى ئايتولدى خىزمىتى ماڭا،
كىشىلىك قىلىپ مەن ياندۇراي ئاڭا.

1636كىشىلىك دېگىنىم ئېرۇر ئەزگۈلۈك،
بولۇر ئەزگۈلۈك ئۇ، يېمەك ـ كەيگۈلۈك.

1640قېرىماس ياخشىلىق، قالۇر شۇ پۈتى،
ئۈزۈنىدۇر ئۆمرى بەك، بۇزۇلماس ئېتى.

※ ※ ※

1641ئېلىگ ئۆگدۈلمىشنى ئەزىزلەپ تولا،
يامانۇ ـ ياخشى ئىشنى ئېيتتى ئاڭا.

1642كۆتەردى ئېلىگ ئۇنى ئەيلەپ ئېھسان،

قويۇلدى يولغا قانۇن، بولۇپ ھەر زامان.

1643تۈزەلدى ئادەت ھەم ئىچكى ئىش، قانۇن،
ئېچىلدى خىزمەتلە ئىشكىلە پۈتۈن.

1644قۇسۇرى بولدى ئەردەم، سۆزى بولدى سۆز،
ئېلىگ تۇرغان ھامان ئاچار ئاڭا كۆز.

※ ※ ※

1645ئېلىگ ئېيتتى: ئەمدى تىلىگەن ئىشىم،
تۈزۈلگەي، يېتىلگەي، ئىچىم ھەم تېشىم.

1646بار ئەردى يۆلەكى بۇنىڭ بەلگۈلۈك،
شۇڭا قىلدىم ئېھسان ئۇنىڭغا تۈزۈك.

1647مانا بولدى ئەمدى تىلەكتەك كىشى،

تېخى يۈكسىلۈر كۆپ يېتىلسە يېشى.

1648ئۇلۇغ بولغۇچى ئوغلان ئۇ مەرت تۇغۇلۇر،

كىچىك ۋاقتىدا ھەممە نىشان كۆرۈلۈر.

1649ئوقى بۇ بېيىتنى ئوخشاشتۇر بۇڭا،

ئوقۇغانچە مەنا ئېچىلۇر ساڭا:

1650يارامىلىق نېمەنىڭ بولۇر بەلگىسى،

كىچىكتىن چوڭ ئولغۇنچە بىلىنگۈسى.

1651چىچەكتىن بىلىنۇر دەرەخ مېۋىسى،

بۇ ھەممە ئۈچۈن بىر مىسال بولغۇسى.

※ ※ ※

1652ئىشلەدى ئۆگدۈلمىش راۋۇرۇس تۇرۇپ،

سەھەر ـ شام قايتماستىن ۋاقتىنى تۇتۇپ،

1653يوقاتتى ئۆزىدىن يارامسىزلىق ھال،
پۈتۈن ئىشقا بولدى يارامىلىق تۈگەل.

1654قۇتۇلدى ئېلىگ كەتتى غەم ـ ئەمگىكى،
خەلق نەپى ئاشتى، يېنىكلەپ يۈكى.

ئېلىگنىڭ ئۆگدۈلمىشكە سوئالى

1655ئېلىگ ئۈندەپ ئۆگدۈلمىشنى بىر كۈنى،
ئاڭا سۆزلىدى ھەممە بىلگەننىنى.

1656ئېلىگ ئېيتتى: ئەمدى ئىشىت ئەي ئوغۇل،
سۆز ئېيتاي ساڭا مەن، بۇڭا بەر كۆڭۈل.

1657كىشىگە پايدىلىق نەرسىلەر نېمە؟

نىچۇكتۇر پايدىسى، ساناپ بەرگىنە!

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئېلىگكە جاۋابى

1658جاۋاپ بەردى ئۆگدۈلمىش دېدى: بېگىم،

سەن ئەلنىڭ ئۆزى، سەندە ھەممە بىلىم.

1659كىشىگە نەپىئىلىك ھەر ئىككى جاھان ـ

ئېرۇر ياخشى خۇلۇق، ئەي ئېسىل خۇلۇق خان.

1660ئىككىنچى، ئۇياتتۇر، ئۈچىنچى كونى،

بۇ ئۈچتىن تاپۇر ئەر سائادەت كۈنى.

1661قىلىقى ياخشىلارنى پۈتۈن خەلق سۆيەر،

خۇيى ـ پەيلى دۇرسلار تۆرگە چىقار.

1662ناچار ئىشتىن توسار ئۇيات ھەر مەھەل،
ئۇياتسىزلىق ئەرگە تېگى يوق كېسەل.

1663كىشى بولسا سىلىق، قىلىقى كونى،
بولۇر ئىككى دۇنيادا بەختلىك كۈنى.

1664دۇرۇسلۇق، ئۇيات ھەم بۇ ياخشى قىلىق،
بىرىكسە بۇ ئۈچى بولۇر خۇشچىلىق.

ئېلىگنىڭ ئۆگدۈلمىشكە سوئالى

1665يەنە ئېيتتى ئېلىگ: ئىشىتتىم بۇ سۆز،
نېمەدۇر كىشىگە بىپايدا ياۋۇز؟

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئېلىگكە جاۋابى

1666جاۋاب بەردى ئۆگدۈلمىش دېدى: ئېلىگ،
بۇ سۆزگە يۈگۈرتسۈن ئەقىل ھەم بىلىك.

1667كىشىگە پىلىدىسىز، پۈتۈنلەي زىيان ـ
قىلۇر بۇ ئۈچ نەرسە، ئەي قۇدرەتلىك خان:

1668بىرى كاجلىق ھەمدە قىلىقتا ياۋۇز،
يەنە بىرى يالغان قىلار بولسا سۆز.

1669بىرىدۇر بېخىللىق، كىشىن خار ئېتەر،
بۇ ئۈچ ئىش بىلمىسىز كىشىدىن كېلەر.

1670كىشىكىم كاج ئولسا، قىلىقى يامان،
بولۇر ئىشى تەتۈر ئۈنىڭ ھەر زامان.

1671كىمكى ئاتالسا بۇ يالغان بىلەن،

يوقالماس ئۇ نامى، نه قىلغان بىلەن.

1672بېخىلىلىقتىن ئۆزگە يامان نېمە بار؟
يىمەستىن يىغار مال، كېيىن مال قالار.

1673بېخىل ئۆزرە بىلسىم نەدەر بۇنى ئۇق،
ئەي بەختسىز، بىچارە، ئەي قولى يۇمۇق

1674يىغىش بىلدىڭ ئالتۇن، يېيىش بىلمىدىڭ،
يىغىپ ئالتۇن ئەلگە سەن نىچۈن بەرمىدىڭ؟

1675يىغىپ دۇنيانى ئەي يىمىگەن كىشى،
يىگۈچى تەييياردۇر، تەييارلا ئېشى.

1676بۇ ئۈچ نەرسە كىمدە بولسا بەخت كېتەر،
بۇ ئۈچ نەرسە بىلەن ئېتىمۇ يۇتەر.

ئىلىگنىڭ ئۆگدۈلمىشكە سوئالى

1677يەنە ئېيتتى ئىلىگ: ئىشتتىم بۇنى،
يەنە بىر سۆزۈم بار دېگىن سەن ئۇنى.

1678بىلىملىك تۇغۇلۇرمۇ ئانادىن كىشى،
ۋە يا ئۆگۈنەمدۇ يېتىلسە يېشى؟

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئىلىگكە جاۋابى

1679جاۋاپ بەردى ئۆگدۈلمىش: ئىلىگ قۇتى،
بىلىم ھەم ئەقىل ـ بۇ پەزىلەت ئېتى.

1680بىلىمسىز تۇغۇلار، يۈرۈپ ئۆگىنۇر،
بىلىم بىلسە ئىشلار ئۇتۇغلۇق بولۇر.

1681ئانا تۇغدى بىلىمسىز تۇغار،
بىلىمنى ئۆگىنىپ ئۇ تۆرگە چىقار.

1682ئەقىلدۇر ئۇنى ئۆگىنەلمەس ئادەم،
تەبىئەتكە قوشۇپ ياراتۇر ئىگەم.

1683ئەقىلدىن بۆلەك بارچە ئەردەملىنى،
كىشى ئۆگىنىپ، ئاشۇرار ئىلمىنى.

※ ※ ※

1684ئىشىتكەچ بۇ سۆزنى سۆيۈندى خاقان،
دېدى: مەن تىلەگىم تاپتىم ئۇشبۇئان.

1685ئاتاسىن يۈتۈردۈم، مانا بۇ ئوغۇل ـ
ئاتا ئورنى تۇتتى تېپىپ ياخشى يول.

1686خۇداغا شۈكۈرلە تىلىمنى بېزەي،

خەلقلەرگە ياخشى قانۇنلار تۈزەي.

1687كۆرەرمەن ئۆگدۈلمىشنى كۆپ مېھرىبان،

دۇرۇسلۇق بىلەن قىلدى ئىشنى ھامان.

1688قىلايكىم، ياخشىلىق جاۋاپ ئۇچۇن بىر،

بۇ ياخشى جاۋاپقا ئۇ بولسۇن ھازىر.

1689نەدەيدۇ ئىشتىكىن مۇمتاز (120) كىشىلەر،

خەلق ئىچرە خىل ۋە ساز كىشىلەر:

1690كىشىلىكنى قىلسا كىشىلىكنى قىل،

كىشىكىك تېگىچە جاۋاب ئەيلگىل.

1691ۋاپاغا ۋاپا ئۇ كىشىلىك ھەققى،

ۋاپا قىل، چىقار ئات، كىشىلىكنى قىل.

※ ※ ※

1692ئىبلىگ قەدىرلىدى ئۇنى كۈنمۇ ـ كۈن،
يېيىلدى نامۇ- ئاتى ئەلگە پۈتۈن.

1693ئەل ئىچرە بۇيۇدى بەلگۈ ـ نىشانى،
دۇئا بىرلە داڭقى تۇتتى جاھاننى.

1694ئۇلۇغ بولدى تەڭتۇش ئارا بەلگۈلۈك،
ھەم بەگلەر ئارامۇ ئارالدى بۇيۇك.

1695كۆڭۈل، تىل كىچىك تۇتتى، قىلىقى ئوڭاي،
ياراشىپ جىمى بىرلە، كەچتى كۈن ـ ئاي.

1696كىچىك دىل ۋە شىرىن بولۇپ تىل ـ سۆزى،
ئىستتى ئەلنى ئىچى ـ تېشىدا ئۆزى.

1697ئاداش ـ دوست ۋە قولداش تېپىپ تۇتتى كۆپ،

ئاداش ـ قولداش ئارقا تايانچ، ئەرگە خوپ.

1698ئاداش ۋە قولداشى كىمنىڭ تولادۇر،

ئۇنىڭ ئارقا يۆلەگى چىڭ قىيادۇر.

1699يۆلەك كىمدە بولسا ئۇ كۈچلۈك بولۇر،

بۇ كۈچلۈك كىشىگە بەخت توپلۇنۇر.

1700نە ياخشى بولۇر بەختكە كەمتەر كۆڭۈل،

بە كۆرۈكلۈك ئالىمغا ياۋاش بولسا ئۇل.

1701ئەجەپ ياخشى دەپتۇ بۇ ئاقىل كىشى،

كىم ئاقىل سۆزىن تۇتسا تۈزىلەر ئىشى:

1702بۇ دۆلەت كىم بىلەن ياراشسا كېلىپ،

تۆۋەن تۇتقاي ئۆزىنى كىچىكلىك قىلىپ.

1703كېلۇر بولسا دۆلەت كىشىگە كۆلۈپ،

تۇتۇپ چىڭ بېكىتسۇن كىچىك دىل بولۇپ.

1704كۈچ ئاتتەك بولۇر بەخت تۆۋى ـ نېگىزى،

مۇلايىم، كۆڭۈللۈك ئۇنىڭ يىلتىزى.

1705نە ياخشى بولۇر كەمتەر مۇلايىم كىشى،

چىرايلىق بولۇر كۈندە تۈزەلۇر ئىشى.

1706يوغانچى، تەكەببۇر، تېتىقسىز بولۇر،

ئۇنى كىبرىسى كۈنمۇ ـ كۈن پەس قىلۇر.

1707بۇ بەخت ئاچسا يۈز ھەممىگە يارىشۇر،

ئەقىللىقا بەكمۇ گۈزەل ئاملىشۇر.

1708بۇڭا ئوخشار ئەمدى بۇ بېيتنى ئوقى،

ئوقۇپ مەنىسىنى چۈشەن، ئەي سېخى:

1709بىلىمسىزگە دۆلەت ياراشسا كېلىپ،

بىلىملىككە ئارتۇق ياراشۇر بېرىپ.

1710بىلىمسىز بىلەن تۇرسا دۆلەت ئەگەر،

بىلىملىكلە تۇرغاي ئاساسنى سېلىپ.

1711بىلىمسىز بۆيۈك بولسا دۆلەت بىلە،

بىلىملىك زورىيار نام ـ شۆھرەت بىلە.

1712بىلىمسىزگە كەلسە گەر دۆلەت ۋە قۇت،

بۇ دۆلەت تۇرماس ھىچ ئۇنىڭ بىرلە، پۇت.

1713بۇ سۆزنىڭ گۇۋاسى مانا ئۇشبۇ سۆز،
بۇنى سەن ئۇقىغىن، ئايا كۆڭلى تۈز:

1714كېلەر بەخت كىشىگە، قەدرىلە ئۇنى،
سىڭار بۇ قەدىر ئاڭا، بولسا كونى.

1715بولۇمسىزغا گە كەلسە دۆلەت ۋە بەخت،
تېپەر دۆلىتىنى، كەچۈرمەس كۈنى.

※ ※ ※

1716ئېلىگ ئۆگدۈلمىشنى كۆرى سىناپ،
پۈتۈن ئىشنى توغرا تاپتى قاراپ.

1717قەدىرلىدى بەزى ئىگىز كۆتۈرۈپ،
تۆۋەنلەتتى بەزى يامانىراق كۆرۈپ.

1718قەدرىلەنسە ئۇ ئەلنى رەنجىتمىدى،

خار ئولغاندا، ئۇ ئىشنى ئاقساتمىدى.

1719ئېلىگكە سۈپەر بولدى سادىق بولۇپ،
غەزىنىنى باشقۇردى ياخشى تۇتۇپ.

1720ئۇ ئالدى ئامانەت بويۇنغا يوغان،
ئامانەت تۇتقانغا پىدادۇر بۇ جان.

1721ئىشىن سۆردى ئۆگدۈلمىش ئارتۇق كونى،
يېقىن تۇتتى ئېلىگ ئۇنى ھەر كۈنى.

1722ئوچۇق تۇتتى ئايرىم پۈتۈن ئىشنى ئۇ،
ھىساپلاپ تۇتتى پۈتۈپ بار- يوقنى ئۇ.

1723كۆزەتتى مالىن بەك، ئۆزىن ساقلىدى،
خىزمەتتە قىلچىلىك ئەگرى بولمىدى.

1724نېمە دەر ئىشتىكىن يېتىلگەن يېشى،

ھاياتتا كەم ئۇچرار ھەقىقى كىشى:

1725كىشىگە قەدىرلىك بۇ ئالتۇن ـ كۈمۈش،

كۈمۈشتىن ئەزىز ئەرگە ئۆزىن تۇتۇش.

1726ئۆزىنى كۈمۈشكە ئىلىندۇرماس ئەر،

جاھاندا تولۇق چىن بەختكە يېتەر.

1727بىلىملىك بىلىم بىرلە بەردى ئۆگۈت،

دۇرۇس، چىن كىشى بولساڭ، كۆزۈڭگە سۈرۈت.

1728ئەقىل ئېيتتى خوپراق مۇشۇ توغرۇلۇق،

كۆيمىچانغا جان بەرسە كەتمەس ئوشۇق.

1729دۇرۇس دەپ ئاتالغان دۇرۇسلار قېنى،

دۇرۇسلۇق قىلىشتا ئامانەت كۈنى؟

1730تولۇق ئەر قايسى ئۇ، ئۇنى بىلگۈلۈك،
قىلىقى دۇرۇس بولسا ئەر دېگۈلۈك.

1731كىشىنىڭ نىچۇگى ئەلدە ماختىلۇر،
سېخىلەر ماختىلار، بېخىل سۆكۈلۇر.

1732ئادەم ئوغلى بەكمۇ بىچارە ئېرۇر،
پۈتۈن كۈن يىغار مال، يېيەلمەي قالۇر.

1733بىراۋلار يۈگۈرۈپ جاھان ئايلىنۇر،
بىرى جان پىدالاپ، دېڭىزغا كىرۇر.

1734بىراۋلار قازار تاغ ـ قىياغا چۈشۈپ،
بىراۋ يەر غولاچلار يالاڭياق بولۇپ.

1735بىراۋلار ئېشىپ تاغ، دەريالار كېچەر،
بىراۋ يەر قېزىپ، سۇ قۇدۇقتىن ئىچەر.

1736بىراۋلار ئۇرۇشتا قىلىچ ـ پالتا يەر،
بىرى قەلئە ساقلاپ قېرىپمۇ كېتەر.

1737بىرى ئوغرى، مەككار، ئالدامچى، قاتىل،
بىرى باسمىچى، قاراقچى، قىرغىنچى، بىل.

1738بۇ زەخمەت تامامەن كىيىم ـ گال ئۈچۈن،
يىغار مال، يېمەس، ئۆلسە قىينار كۈچۈن.

1739بۇ ھەممە بىلىمسىز كىشى قىلىقى ئول،
بىلىمسىز كىشىلەر پۈتۈن يىلقى ئول.

1740خۇداغا ئىشەنگەن بىلىملىك كىشى،
ئۆلۈشى بويىچە تولۇق يەر ئېشى.

1741ئىشتىكىن ئۇ تەمكىن، ئاقىل نېمە دەر،
پۈتۈن جاننى بارنى كۈزەتكۈچى ئەر:

1742خاھى يات، خاھى دۇنيا ئايلان، يۈگۈر،
نېمە بولسا قىسمەت، ساڭا شۇ تېگۇر.

1743دۇرۇس تۇت ئەي ئالىم دىلىڭ ۋە تىلىڭ،
كېمەيمەس ۋاقتىدا رىزىق ـ يېمىگىڭ.

1744تىلەسە بۇ بايلىق جاھان ياخشىسى،
دۇرۇسلۇق بىلەن ئۇ ئۇنىڭ بولغۇسى.

1745تاپاي ئۇ جاھاننى دېسە قايسى قۇل،
دۇرۇسلۇق پۈتۈنلۈك بىلەن يۈرسۇن ئول.

1746يانا ياخشى دەپتۇ ھۇشى يەتكەن ئەر،

دۇرۇسلۇق بىلەن بۇ جاھان تۇتقان ئەر:

1747بۇ دۇنيادا بايلىق تىلەسەڭ ئۆزۈڭ،

دۇرۇس بول، دۇرسلۇق ئۆزرە قىل سۆزۈڭ.

1748تېخى ئۇ جاھاننى تاپايمەن دېسەڭ،

دىلىڭ ۋە تىلىڭنى دۇرۇس تۇت ئۆزۈڭ.

1749ئېلىگ، كۆر، كىشىلەر گەر ئۇلسا كونى،

ن، كۆركەم ئۆتەر ئۇ نۇرلۇنۇپ كۈنى.

1750دۇرۇسلۇق ۋە پاكلىقنى سەن ئەيلە ئەش،

كىشلىك بىلەن قىل پۈتۈن تۇرلۇك ئىش.

1751ئۇنى (121) قىلدى ئۇستۇن بەخت كۈنسايىن،

بىرىپ خەلققە بۇيرۇق، ئىشتتى سۆزىن.

1752ئىلىگ ھەر شەكىلدە سىنىدى ئۇنى،
كامالەتتە كۆردى جىمى يېقىنى.

1753ئىشەندى ئۆگدۈلمىشكە ئىلىگ تولۇق،
دۇرۇسلىقتا خۇلقىن كۆرۈپ كېمى يوق.

1754ئىشتىكىن بىر ئالىم، دانا نېمە دەر،
ئوقۇپ ئەگ بويۇننى، ئايا جاھىل ئەر:

1755خىزمەتچى قۇلىن بەگ كۆرۈپ تۇرغۇلۇق،
خىزمەتتە ئاساسلىق سىناق قىلغۇلۇق.

1756بېگىگە يارامىلىق كۆرۈنسە قۇلى،
ئېچىلغاي ئۇنىڭغا ئەزىزلىق يولى.

1757ئىش ئۇلسا تىلەكتەك، خىزمەتچى بۇيۇر،
خىزمەتچى چوڭايسا بېگى نام ئالۇر.

1758پۈتۈن ئىشقا ئەقلى، بىلىمى يەتكەن ــ
بۇ ياغما ﴿ 122 ﴾ بېگى بەكمۇ ياخشى دېگەن:

1759ئايا بەگ ئىشىڭنى ئىش بىلگەنگە بەر،
يارامىلىق، دۇرۇس، تۈز، يۈرەكلىككە بەر.

1760قايۇ بەگ يارامسىزغا بەرسە ئىشى،
يارامسىز ئۆزى ئۇ، نە باشقا كىشى.

1761كۆتەرسە خۇدا ھەر كىشى بەختىنى،
بېرەر بىر يارامىلىق پۈتۈن ئىشچىنى.

1762چۈشۈرمەكچى بولسا كۆتەرگەننى گەر،
ئاڭا بىر يالجىماس خىزمەتچى بېرەر.

1763بۇ نادان بىلىمسىز يېتەكلەپ بارار،
بۇزۇلۇر ئىشى، كۆك تۇتۇنلەر قوپار.

※ ※ ※

1764قىلىپ ئۆگدۈلمىشكە خاقان ئېھتىرام،
ئىشىنىپ ئۇڭا ئىشنى بەردى تامام.

1765پۈتۈن ئەلگە قىلدى ئۇزۇن قولىنى،
ئۇزۇن قولى ئەتتى راۋان تىلىنى.

1766بېرىپ تامغا، ئۈنۋان، قوشۇن، ئات ۋە تون،
تولا ياخشى كۆردى بەخت بولدى پۈتۈن.

1767تولا ياخشى سۆز بىرلە يارلىقلىرىن ـ
ئېلىگ بەردى، ئۆگدۈلمىش بولدى يېقىن.

1768سارايدىكى خادىم كىچىك يا ئۇلۇغ،
ئاڭ سۇندى سوغات قىلىپ جان يۇلۇغ (123) .

1769خادىملەر پۈتۈنلەي كۆرۈندى كېلىپ،
ئۇنى قۇتلىدى نەرسە تارتۇق قىلىپ.

1770بۇ ئۆگدۈلمىش ئورناتتى ياخشى قانۇن،
قاراپ ھۆرمەت ئەتتى كىشىسىنى پۈتۈن.

1771زۇلۇمنى كۆتەردى خەلق ئۇستىدىن،
يوقاتتى يارامسىز قىلىق ئۆزىدىن.

1772تۈزۈلدى قانۇن ھەم يېتىلدى ئېلى،
ھوزۇرلاندى ئېلىگ، چېچىپ ئەل ئۆلى.

1773كۆپەيدى سۆيگۈچىلەر، ئۇ سۆيمەس يېغى ـ
قويۇپ ئەلنى قاچتى، سوزۇلدى تۇغى ﴿124﴾.

1774قۇتۇلدى ئېلىگ غەمدىن، تاپتى ھوزۇر،
ھايات ياشنادى، بولدى راھەتتە تۇرۇر.

1775بۇ خىل پايدىلار كىم، بىلىكتىن كېلۇر،
ئەقىللىق، بىلىملىك، زېرەكتىن كېلۇر.

1776نىچۇك ماختىنىلماس ئەقىللىق كىشى،
نىچۇك ئەيىپلەنمەس ئەقىلسىز كىشى.

1777ئەقىللىق ئىشى ئۇ ئۆلچەملىك بولۇر،
بىلىمسىز ئىشنى چۇۋالچان قىلۇر.

1778نە ياخشى ياراشۇر ئەقىللىققا قۇت،
ئەي ياخشى قىلىقلىق بىلىملىككە پۇت.

1779نېمە دەر ئۇ ئىلى بىېگى ئاڭلىغىن،
بۇ سۆز مەنىسىن سۆزگە ئۇل ئەيلىگىن:

1780بىلىمسىزگە كەلسە دۆلەت بىلەن قۇت،
پۈتۈن خەلق بۇزۇلۇر، بولۇر ئەلگە جۇت.

1781ئەقىللىقلا تەگسە بىر ئەل بەگلىكى،
بېرەر ئەلگە ھوزۇر، مۇشۇ سۆزگە پۇت.

※ ※ ※

1782راھەتلەندى ئېلىگ يورىدى كۈنى،
خۇداغا شۈكۈر قىلدى ماختاپ ئۇنى.

1783كۆزىن كۆككە تىكتى، كۆتەردى ئېلىگ،

دېدى: ئى ئىگەمسەن، بېرەرسەن بىلىك.

1784هۆكۈمران قىلدىڭ كۈچ بېرىپ ھەم بىلىم،
دۇرۇسلۇق ئۈزە تۇت، چىڭسۇن دىلىم.

1785قۇۋۋەت بەر، جىمىكى ياخشىلىق قىلاي،
بۇ ئەلنىڭ يۈكىنى يۈدكۈچى بولاي.

※ ※ ※

1786ئۆلەشتۈردى يوقسۇلغا كۆپ مال بۆلۈپ،
دىلىن بەردى ھەققە ھەممىدىن ئۈزۈپ.

1787ياشىدى مۇشۇنداق سۆيۈنچتە يىل ـ ئاي،
ئاۋام خەلق ئومۇمەن پۈتۈن بولدى باي.

1788كىشىنىڭ خىلى، كۆر، بۇ ياڭلىغ بولۇر،

ئىستىكىم، مۇشۇنداق كىشىلەر ئولۇر.

1789بەگ ئولغاندا شۇنداق، تاپار بەخت خەلق،
بەختلىك خان تىلەر ئەلگە ياخشىلىق.

1790يامان ـ ياخشى ئۆلسە ئۇ تۇپراق بولۇر،
نىچە بولسا تۇپراق، كۆر، ئاتى قالۇر.

ئېلىگنىڭ ئۆگدۈلمىشكە سوئالى

1791ئېلىگ بىر كۈن ئولتۇردى يالغۇز ئۆزى،
قىچقاردى ئۆگدۈلمىشنى، قىلدى سۆزى.

1792دېدىكىم: قارىغىن ئۆگدۈلمىش ماڭا،
ئاتاڭ ئەمگىكى سىڭمىدى بىر ساڭا.

1793ئاتاڭ ئۆلدى، قالدىڭ سەن ئوغلان كىچىك،
كىچىككە بۇيۇكتىن بولۇر يول كىچىك.

1794ئاتاڭ ئۆگىتەلمىدى ئەرەم ـ ئىلىم،
ساڭا مەنمۇ ھېچ بىر ياردەم قىلمىدىم.

1795قەيەردىن يىغىلدى بۇ ئەردەم ساڭا؟
سەن ئەمدى ئېيتىپ بەر بۇ گەپنى ماڭا.

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئېلىگكە جاۋابى

1796جاۋاب بەردى ئۆگدۈلمىش دېدى : خاقان ـ
ياشىسۇن غالىپلىق بىلەن كۆپ زامان.

1797خۇدا كىمگە قىلسا ئىنايەت نەسىپ،
تاپار ئات ـ شۆھرەت تىلەككە يېتىپ.

1798بۇڭا ئوخشۇتۇپ ئېيتتى تۈرۈكچە ماقال،
كۆپ ئىشلار بېشىدىن ئۆتكەن ئاقساقال:

1799خۇدا پەزلى بىرلە چوڭايغاي كىشى،
تاپار كۈندە مەقسەت، تۈزۈلۈپ ئىشى.

1800كۈچەپ خەلق تىرىلماس خۇدا بەرگىنىن،
ئۆچ ئالماق بولسىمۇ ئاسمانۇ ـ زېمىن.

1801خۇدادىن كېرەك ھەممە ئىشقا يۆلەك،
خۇدادىن تاپار كىشى بارلىق تىلەك.

1802ئاتا ئالقىشىدىن ئوغۇل، ئەي خاقان،
چۈملۈر خۇشالىققا ھەر بىر زامان.

1803خەيرلىك دۇئا قىلغان ئىكەن ئاتام،

دۇئا بىرلە تەگدى ماڭا بۇ ماقام.

1804ئېلىگنى سەۋەب قىلدى قادىر ئىگەم،

قۇرۇق قالمىدىم پەزىل، بىلىمدىن ھەم.

1805خاقان ئىزدىتىپ مېنى ئىززەتلىدى،

پەلەك باقتى، ئورنۇمنۇ ئىگىزلىدى.

1806كۆلۈپ باقسا، خان كىنمى ئىززەتلىسە،

يېتەر ئارزۇغا، قەدرىن بىلەلىسە.

1807كىشىنىڭ دىلى باغ، ياشارتقۇچ سۆيى ــ

ئېرۇر بەگنىڭ نەسىھەت ھە ياخشى سۆزى.

1808قايۇ باققا كىرسە سۇ گەر ئۆكسمەي،

تۈمەن خىل خۇشپۇراق چىچەك گۈللىگەي.

1809بېگى يارلىقى بولسا ياخشى سۆزى،

ئۆسۈپ دىلى قۇلىنىڭ، ئېچىلۇر يۈزى.

1810ئەگەر بەرمىسە ياخشى يارلىق تىلى،

ياشارماي چىچەك، تېز قۇرۇيدۇ گۈلى.

1811ئەگەر قۇل ئىستەسە خۇدا رەھمىتىن،

ئېچىلغاي ئىشكلەر ئۇنىڭ پەزلىدىن.

1812ئېيتتى سۆز بىر شائىر بۇڭا ئوخشۇتۇپ،

ئى ياخشى كىشى سەن بۇنى بىل ئوقۇپ:

1813ئەگەر تەڭرى قۇلنى قەدىرلىك قىلۇر،

بىلىم ئىشگى ئېچىلۇر، يولى ئوڭشىلۇر.

1814تاپۇر بەخت كۈنسايىن بىلىم بىلسە ئەر،
كىچىك بولسىمۇ ئورنى كاتتا بولۇر.

ئېلىگنىڭ ئۆگدۈلمىشكە سوئالى

1815يانا ئۆگدۈلمىشكە ئېيتتى ئېلىگ:
بىلگۈچى نىچۈك قىلىپ بىلدى بىلىك؟

1816كىشىلەر بولۇرمۇ ھېكىم ئۆگۈنۈپ،
بولۇرمۇ تەبئى ياكى تۇغۇلۇپ؟

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئېلىگكە جاۋابى

1817جاۋاب بەردى ئۆگدۈلمىش ئاچتى تىلىن،
دېدىكىم، قويىاي مەن بۇ سۆزنىڭ ئۇلىن.

1818يارانىشتا بەرسە خۇدا ئەقىل ـ كۆڭۈل.
تاپۇر دەسمايىنى بىلىككە ئوغۇل.

1819ئۆسەر كۈنمۇ ـ كۈن، ئەقلى كامىللىنۇر،
نىمىكى خالىسا شۇنى ئۆگىنۇر.

1820يېتىپ ئاخىر بىلىمگە، ئالىم بولۇر،
بۇ ئىلمى بىلە ئەلگە پايدا تېگۇر.

1821ياراتقان چېغىدا ئەقىل بەرمىسە،
يېتەلمەس تىلەككە ھەر نە ئەيلىسە.

1822يەنە بىر شەرت: ئىلىم تىلەسە ئوغۇل،
كىچىك چاغدا قويغاي بىلىمگە كۆڭۈل.

1823كىچىك چاغدا ئىنسان بىلىم ئۆگىنۇر،

چوڭايسا ئۇنىڭلە تىلەكلە يېتۇر.

1824پەزىلەت، بىلىم ھەم ياخشى خۇي ـ پېئىل،
ئۆگەنسە، تۈزىلەر كىشى خۇلقى، بىل.

1825بىلىم يا پەزىلنى كىشى ئۆگىنۇر،
مەگەركىم، ئەقىل ئۇ، تەبئى بولۇر.

1826كېلۇر بۇڭا ئوخشاپ تۇرۇكچە ماقال،
ئوقۇپ سەن، ئۆزۈڭگە بۇندىن پايدا ئال:

1827كىشى ئۆگۈنۈپ كۆپ تاپار ئىلىم، بىل،
ئۆگەنسە ھەرقانچە، تاپالماس ئەقىل.

1828ئەقىللىق بولۇش بۇ، خۇدادىن بولۇر،
تەبئى بولسا ئۇ، بەلگە كۆرۈلۇر.

1829ئەقىل ئۇ، خۇدادىن بىر ئاتا (125) ئېرۇر،
ئەقىلدىن كىشى ياخشى ھەسسە ئالۇر.

1830كىشىنىڭ زورىدۇر ئەقىللىق كىشى،
ئەقىل ئەرگە مىڭ خىل پەزىلەت بېشى.

1831ئەقىلسىز كىشىلەر دېيەلمەس كىشى،
ئۇ سۆز قىلسا قانچە، ئىشەنمەس كىشى.

ئېلىگنىڭ ئۆگدۈلمىشكە سوئالى

1832ئىشىتتىم بۇ سۆزنى دېدى خان يانا،
تېخى دەيدىغان بىر سۆزۈم بار مانا:

1833ئەقىلدىن بىلىمنى بۆلەك ئايرىدىڭ،

دۇرۇس ئېيت، نېمەدۇر بۇندىن مەقسىدىڭ؟

1834 نىچۇكتۇر ئەقىل ئۇ، ئورنى قايدادۇر؟

قەيەردىن چىقار ئۇ قەيەرگە بارۇر؟

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئېلىگكە جاۋابى

1835 جاۋاب بەردى ئۆگدۈلمىش، دېدى: ئەقىل ــ

كىشىگە ئەزىز ھەم قەدىرلىكتۇر، بىل.

1836 ئەقىل ئورنى ئۈستۈن مىڭدە تۇرۇر،

قىممەتلىكىدىن ئورنى باشتا بولۇر.

1837 ئەقىلدۇر كىشىگە كىشەن، بەلگىلىك،

قىلىقى دۇرۇستۇر ئىشى ئۆلگىلىك.

1838رەھىملىك ئىگەم ئۇ خالىغان قۇلىن،
ئەقىللىق كىشەنلەر، قىلىق ۋە تىلىن.

1839ئەقىللىق تىرىكتۇر، ئەقىلسىز ئۆلۈك،
ئەقىل ئەرنى ئايرۇر شۇ خىل تەڭ بۆلۈك.

1840كىشى تۈن كەبى بىر قاراڭغۇ ئۆيدۇر،
ئەقىل بىر چىراقتەك ئۈنى يورۇتۇر.

1841ئەقىلدىن كېلۇر، كۆر، پۈتۈن ئەزگۈلۈك،
بىلىمدىن چوڭلار ئەر، بولۇر بەلگۈلۈك.

1842كىشىلەر بۇ ئىككى بىلەن زور بولۇر،
بۇ ئىككى بىلە تۈز ـ توغرا يول تونۇر.

1843بىلىملە پەرقلىنەر كىشى يىلقىدىن،
نېمە بار بۇيۇكرەك بۆلەك بىلىمدىن؟

1844ئەقىل بىر سۆز ئېيتتى بۇڭا ئوخشۇتۇپ،
ئىشلەتسە ئەقىلنى بولۇر پايدا كۆپ:

1845كىشىنى ئايرىغان بىلىم يىلىقىدىن،
كىشى قولى ئۇستۇن بولۇر ئىلمىدىن.

1846يۈرى، يىلقا بولما، ئەقىل، بىلىم بىل،
بىلىم بىرلە سۆزلە، يورۇق تۇت تىل.

ئېلىگنىڭ ئۆگدۈلمىشكە سوئالى

1847ئېلىگ ئېيتتى: باردۇر تېخى بىر سۆزۈم،
ئۇنى دەي ساڭا مەن، كۆركەم يۈزلۈكۈم.

1848ماڭا ئېيتقىن ئەمدى ئەقىل سۈرىتى ـ
نىچۈكتۇر، تېگى ھەم نېمەدۇر ئېتى؟

1849يۈزى، كۆركى، خۇيى، قىلىقى نەدۇر؟
يېشى، دەرىجە، بويى، ئاۋۇنچى نەدۇر؟

يىگىرمە يەتتىنچى باپ

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئىلىگكە ئەقىلنى سۈرەتلەپ بەرگەنلىكى بايانىدا

1850جاۋاب بەردى ئۆگدۈلمىش، ئېيتتى: ئەقىل ـ
قىلىقى دۇرۇس، قىممىتى تولا، بىل.

1851يۈزى، تۇرقى كۆركەم، يېشىدۇر كىچىك،

پۈتۈن ياخشىلىققا بولۇر ئۇ كېچىك.

1852سەۋرلىك، سىلىق، خۇلقى يومشاق ھامان،
دىلى ھەممە جانلىق ئۈچۈن مېھرىبان.

1853قەيەرگە سۇنسا قول تۈزەتىپ بارۇر،
سۆزى يەتسە نەگە، شۇ يەردە ئۆتۈر.

1854ئىسسىق يۈزى، ئومۇمغا سۆيۈملۈك ئېرۇر،
كىشىلەرگە پايدا ئۇنىڭدىن تېگۇر.

1855كۆزى ئىتتىك ئۇنىڭ، قاراشى يىراق،
ھەر ئىشقا كىرىشسە باسار چىڭ ئاياق.

1856نىچە بولغۇناق ئىشنى تۈتسا سۆزەر،
نىچە بولسا تۈگۈنلەر، باقسا يېشەر.

1857ئوڭ ـ سول بىرلە ئالدى ـ ئارقىدىن باقار،
پۈتۈن ئىشقا چارە بىلەن ۋاقىت تاپار.

1858يېتەر قاچقۇچىغا، ئۇچقانىنى تۇتار،
بۇزۇقنى تۈزەر ئول، سۇنۇقنى تاڭار.

1859ئەقىلسىز پۇشايماندا دەر: ئەي ئەقىل ـ
سېنىڭسىز ئېرۈرمەن تولا غەمدە، بىل.

1860سېنىڭدىن ماڭا بىر ئۆلۈش تەگمىدى،
كىشى كۆڭلى سەنسىز هايات بولمىدى.

1861ئەقىل بىر چىراقتۇر، كۆزى يوققا كۆز،
ئۆلۈك تەنگە جان ئول، گاچا تىلغا سۆز.

1862ئەقىللىق ئەقىلگە دېگەي: يولدىشىم،
نە ياخشى ئەشىم سەن تۈزەردە ئىشىم.

1863ئەقىل ئوق ئىشلەر، ئۇ تەتۈر ئىشلىمەس،

پۈتۈنلەي ئېرۇر چىن، ئۇ مەككار ئەمەس.

1864ئەقىل كىمدە بولسا شۇدۇر بەلگۈسى،

بۇ بەلگۈ بىلە ئۇ ئەقىل بىلگۈسى.

1865ئەك ئاۋال ئەقىلنىڭ قىلىقى ئوڭاي،

دۇرۇسلۇق بىلەن ئۇ يۈرەر يىل ۋە ئاي.

1866ئەقىللىق، دۇرۇس ھەم سىلىق سۆز ـ تىلى،

دۇرۇسلۇق بىلەن ئۇ يۈرەر يىل ۋە ئاي.

1867يۇۋاش ھەمدە تىنچ كۆپ سەۋرلىك ئېرۇر،

يېتەرلىك كۆرۈپ ئىشنى سالماق قىلۇر.

1868قېرى قىلىقى، لېكىن يىگىتتەك تۇرار،
مۇشاۋۇرمۇ، قۇلمۇ ئۇنى ئاختۇرار.

1869بۇ سۆزنى ئوقى ئەمدى، ئوخشار بۇڭا،
ئوقۇغانچە مەنا ئېچىلغاي ساڭا:

1870قىلىقتا قېرى، ئۆزى ياشتۇر ئەقىل،
ئەقىل قايدا بولسا ئۇنىڭغا ئېسىل.

1871ياشلىقى سۆيۈملۈك، قېرىسا بېسىق،
ئېرۇر نەپئى تولا، يۇمشاق، كىچىك دىل.

ئېلىگنىڭ ئۆگدۈلمىشكە جاۋابى

1872بۇ سۆزنى ئىشىتكەچ سۆيۈندى ئېلىگ،
دېدى: ئەي ئويغانغان، سۆزى ئاڭ ـ بىلىك.

1873خۇدا بەردى ماڭا پۇتۇن ئەزگۈلۈك،
خۇدادىن ئاتا سەن ماڭا بەلگۈلۈك.

1874بۇ ئەمگەك يۇدۇشكە ئېغىر يۈك ئېرۇر،
ئۇنى يۇدسە كۆپلەپ ياخشىلىق تېگۇر.

1875كىم ئەزگۈ تىلسە ئېغىر يۈك يۇدەر،
ئېغىر يۈك يۇدكەن تىلەككە يېتەر.

1876يۈكۈمنى يۇدەرسەن تىلەك، ئىش يۇرۇر،
مېنى تىندۇرۇرسەن، ساڭا يۈك بولۇر.

1877خۇدا بەرسە تەۋپىق، ماڭا ئەمدى كۈچ،
ھەققىڭنى ئۆتەي مەن قىلىپ بىرگە ئۈچ.

1878بىلۇرمەن بۇ ياڭلىغ خىزمەت قىلغىنىڭ،
ماڭا باغلانغىنىڭ ــ ماڭا كۆيۈمچانلىقىڭ.

1879كۆيۈمچان خىزمەتچى شۇ خىلدا كېلەر،
قويۇپ ئۆز پايدىسىن، بەگ پايدىسىن دەر.

1880نېمەدەر ئىشتىكىن خىزمەتچى تىلى،
هوزۇرلاندۇرار بەگنى ئىشچان قۇلى:

1881راهەتتە ياشار بەگ بولۇپ بەخت بېشى،
كۆيۈمچان قۇلى بولسا، قىلسا ئىشى.

1882خادىم بىرلە قەددىنى بەگ كۆتىرەر،
ئىش ئۇلسا تىلەكتەك، بېگى تىنچ ئۆتەر.

1883باش ئاغرىق تۇگەر، چەكسە زەخمەت قۇلى،
بېگىگە ئېچىپ بەرسە ئۈمىت يولى.

1884قۇلى قايسى بەگنىڭ بۇ ياڭلىغ ئېرۇر،
خۇدانىڭ ئۇڭا چوڭا ئاتاسى بولۇر.

1885بۇرۇن بىزدىن ئۆتكەن جاھان بەگلىرى،
شۇ ئارزۇ بىلەن كەتتى كۆپرەك.

※ ※ ※

1886جاھان خەلقى خۇشال، بەختىيار، ئارام ــ
ئېلىپ، قىلدى خانغا دۇئالار تامام.

1887بۆلەك ئەل كىشىسى ئىشتكەچ بۇنى،
يۈزىنى كۆرۈشكە كۇتۇشتى ئۇنى.

1888شۇ ئارزۇ بىلەن يىل، ئاي، كۈنلەر ئۆتۈپ،
ئېلىن قىلدى ياخشى قانۇنلار تۈزۈپ.

ئىلىگنىڭ ئۆگدۈلمىشكە سوئالى

1889ئىلىگ ئۈندەپ ئۆگدۈلمىشنى بىر كۈنى،

دېدى: سۆز قىلاي، ئېيت نە بىلسەڭ شۇنى.

1890ئۆزى يەتتە ئەزاسىغا باقسا ئەر،

ئىلىپ زەۋق ئۆزىنىڭ ئۈلۈشىدىن تېرەر.

1891كۆڭۈل زەۋقى نېمە، بۇ كۆز زەۋقى نە؟

مۇشۇ ئىككى زەۋقتىن نەسىۋەم نېمە؟

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئىلىگكە جاۋابى

1892دېدىكىم ئۆگدۈلمىش: بۇ زەۋق شول ئېرۇر،

كۆڭۈل قاتتىق ئىستەپ ئۇڭا تەلپۈنۇر.

1893كۆرۈش سۆيگۈننى ـ بۇ كۆز زەۋقىدۇر،
تېپىش دىل ئۇمۇدىن ـ بۇ ئۆز زەۋقىدۇر.

ئېلىگنىڭ ئۆگدۈلمىشكە سوئالى

1894ئېلىگ ئېيتتى: ئۆگدۈلمىش ئېيتقىن قېنى،
سۆيۈملۈك نىشانى نېمە، ئېيتقىن ئۇنى.

1895سۆيەرمەن دىبان ھەممە دەۋا قىلۇر،
بۇ دەۋاغا مەنا نىچۇكرەك بولۇر؟

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئېلىگكە جاۋابى

1896دېدى خوپ ئۆگدۈلمىش: بېرەي مەن جاۋاب،

بىلەر سۆيگىنىن يار يۈزىگە قاراپ.

1897كۆزۈڭ نەگە باقاسا بولىۇر بىر توساق،
بۇنى بىل، كۆڭۈلگە توساق يوق بىراق.

1898بىلەي دېسە سۆيگەن ۋە سۆيمىگەنىن،
كۆڭلگە قاراسۇن، بىلەر ئۇ كېيىن.

1899سۆيۈملۈك يۈزىدە بولىۇر بىر نىشان،
كۆزى ـ كۆزىگە چۈشسە بىلىنۇر شۇئان.

1900بۇڭا ئوخشاپ كېلەر بىر شائىر سۆزى،
ئۇقۇپ ئال ئۇنى، ئەي كىشى ئەربوزى (126) :

1901سۆيۈملۈك كىشىنىڭ يۈزى بەلگۈلۈك،
تىلىن ئاچسا مەنا سۆزى بەلگۈكۈك.

1902سۆيۈپ ـ سۆيمىگەننى بىلمەيمەن دېسەڭ،
ساڭا توغرا باقسا كۆزى بەلگۈلۈك.

ئېلىگنىڭ ئۆگدۈلمىشكە سوئالى

1903ئېلىگ ئېيتتى: ئۇقتۇم، ئىشىتتىم بۇنى،
يەنە بىر سۆزۈم بار، دېگىن سەن ئۇنى.

1904كېرەكلىك سۆز ئېيتاي مەن ئەمدى ساڭا،
تازا ئويلىنىپ سەن جاۋاب بەر ماڭا.

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئېلىگكە جاۋابى

1905دېدى ئۆگدۈلمىش: ئى بەختىيار خان،
بىلىم بىرلە خان ئات چىقارۇر هامان.

1906بىلىم ئوردىسىدۇر بۇ خانلار ئۆزى،
بىلىمسىز بولۇر قۇل، كېرەك نە سۆزى.

1907سوراماق ئوڭايدۇر، قىيىندۇر جاۋاب،
جاۋابقا ئېلىگ بىلىمى بولغاي ساۋاپ ﴿ 127 ﴾ .

1908ئوڭاينى ئېلىگ ئالدى، تەسنى ماڭا ـ
سۆرۈپ قويما ئەمدى، ئى هوشيار توڭا.

ئېلىگنىڭ ئۆگدۈلمىشكە جاۋابى

1909ئېلىگ ئېيتتى: سورغۇچى مۇهتاج ئېرۇر،
ئۆزى بىلمىگەننى سوراپ ئۇ بىلۇر.

1910بۇ شۇنداق ئىكەن سەن سۆيۈنسەڭ كېرەك،

سوئالىم جاۋابىنى بەرسەڭ كېرەك.

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئىلىگكە جاۋابى

1911جاۋاب بەردى ئى ياخشى قانۇن دىبان،

ئىشتمەك سۆزلىمەكتىن ياخشى هامان.

1912بۇ سۆز قىلغۇچى ئۆز جانىن ئۈپرىتۈر،

ئىشتكەن سۆيۈنۈپ ئۆزىن سەمرىتۈر.

1913قۇلاق سال، سىنالغان هېكىم دەر نېمە،

ئىشىت هەم ئويلا، ئەمما تولا سۆزلىمە:

1914ئىشتمەك بىلە بولدى ئالىم كىشى،

تولا سۆز قىلىشتىن كېتۈر ئەر بېشى.

1915ئىشتمەك قۇلاقىقا بېغىشلايدۇ زەۋق،

تولا سۆزلىگەن سۆزدە كۆپ پايدا يوق.

1916دېمەستە سۆزۈڭنى ئالتۇن ھېسابلا،

ئېغىزدىن چىقسا سەن ئۇنى مىس سانا.

ئېلىگنىڭ ئۆگدۈلمىشكە جاۋابى

1917ئېلىگ ئېيتتى: ئەمدى دۇرۇس سۆزلىدىڭ،

ئۆزۈڭگە بەخت قۇرىن باغلىدىڭ.

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئېلىگكە جاۋابى

1918جاۋاب بەردى ئۆگدۈلمىش: ئېلىگ قۇتى،

ئۆزۈم خالىغىنىم بۇ قۇللۇق ئېتى.

1919جان ئاتىسۇن بېگىنىڭ ھوزۇرىغا قۇل،
ئەگەر يەتسە ئەقلى، ئاقىل بولسا ئول.

1920ئىشتىكىن، مەن ئېيتاي ئۆزۈم بىلگىنىن،
ئېلىگمۇ كەچۈرسۇن خاتا بولغىنىن.

يىگىرمە سەككىزىنچى باب

بەگلىككە لايىق بەگنىڭ قانداق بولۇشى كېرەكلىكى بايانىدا

1921ئېلىگ ئېيتتى: ئەمدى دېمەكچى سۆزۈم،
شۇ ئەردى مانا ئەمدى ئېيتاي ئۆزۈم.

1922ياراتتى خۇدايىم ئادەم بالىسىن،
ئۇلۇغىن، كىچىگىن، يامان ـ ياخشىسىن.

1923بىلىملىك، بىلىمسىز، پېقىر يا گاداي،
ئەقىللىق، ئەقىلسىز، جاھىل ياكى باي.

1924نىچۇگرەك كېرەك بەگ ئۇنى باشلىسا،
ئورۇنلاپ ئىشىنى، ئېتى ياڭرىسا.

1925بېيىسپ خەلقى، ئۇنىڭ تۈزەلسە يۇرتى،
كېتەر چاغدىمۇ قالسا ياخشى ئېتى.

1926كۈمۈش ھەم يىپەككە تولۇپ غەزنىسى،
بۇيۇن ئەگسە دۈشمەن، تۈگەپ پىتنىسى.

1927ئېلى بولسا كۈچلۈك، يىغىلسا قوشۇن،
يۈرۈتسە ئىلىم بىرلە ئۇ تۈز قانۇن.

1928تېپىپ شۆھرەت، جاھاندا يېيىلسا ئېتى،

بۈيۈكلەپ كۈنسايىن، كۆپ ئاشسا قۇتى.

1929 ئۇزۇن يىل ياشىسا ھوزۇردا ئامان،

پىدا بولسا جانلار، ئۇ سورسا جاھان.

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئىلىگكە جاۋابى

1930 جاۋاب بەردى ئۆگدۈلمىش، دېدى: ئىلىگ،

مېنىڭدىن سوردى بۈيۈك بىر بىلىك.

1931 بۇ بەگلىك ئىشىن ھەممە بەگلەر بىلۇر،

قانۇن، تەرتىپ، ئادەت ئۇلاردىن كېلۇر.

1932 تۇغۇلۇر بۇ بەگ ئاندىن بەگ بولۇپ،

بىلۇر ياخشى ئىشنى كۆرۈپ، ئۆگۈنۈپ.

1933بۇ بەگلىك ئىشىن كىمگە بەرسە خۇدا،

بىرۇر ھەم ئەقىل، كۆڭۈل لايىغىدا.

1934كىمكى بەگ ياراتماق تىلىسە بايات،

بىرۇر باشتا خۇلق، ئەقىل، قول ــ قانات.

1935بۇ بەگلىك ئىشى بولدى بەگلەر ئىشى،

بىلۇر بەگلىك ئىشنى بەگلىك كىشى.

1936بۇ ئىشنى ئېلىگ مەندىن ئوبدان بىلۇر،

ئاتاسى بەگ ئەردى، ئۆزى بەگ ئېرۇر.

ئېلىگنىڭ ئۆگدۈلمىشكە جاۋابى

1937ئېلىگ: ئۇقتۇم سۆزۈڭنى، چىندۇر دېدى،
راست ئېيتتىڭ، سۆزۈڭنىڭ ئىپاردەك ھىدى.

1938بۇ ئىشنى قىلغۇچى ئۆز ئىشىن بىلەر،
بىلەر كەم ــ ئۇشۇغىن كۆرۈپ تۇرغان ئەر.

1939مەن ئىشى قىلغۇچىمەن، سەن ئىش كۆرگۈچى،
بىلەر لىكۆرگۈچىدىن ئىشنى بىلگۈچى.

1940خۇدا بەردى ئەقىل ھەم كۆڭۈل ساڭا،
ئەقىل ھەم بىلىملە قىل ئىشنى ئادا.

1941كىچىكتىن بۇيان، خىزمىتىمدە بولۇپ،
بۇ ياخشى قانۇننى ئۆگەندىڭ كۆرۈپ.

1942پۈتۈن ئىشنى ئۇقتۇڭ ۋە بىلدىڭ ئۆزۈڭ،

كۆيمچان ماڭا ھەم قىلىقىڭ سېنىڭ، سۆزۈڭ.

1943كۆيۈمچانغا ئېيتۇر كىشى ئۆز سۆزىن،
كۆيۈمچان بېغىشلار كىشىگە ئۆزىن.

1944كۆيمچانلىقىڭدىن پۈتەرمەن ساڭا،
سەمىمى سۈرەتتە جاۋب بەر ماڭا.

1945نېمە دەر، ئىشتكىن، كۆيمچان كىشى،
كۆيۈمچانلىق ئېرۈر كىشلىك بېشى:

1946ئاقىللار كۆيۈمچاننى كۆپ ماختىدى،
كىشىگە ئەزىزدۇر كۆيۈمچان زاتى.

1947كۆيۈمچان ئۈچۈن بەر يۈرەكتە ئورۇن،
ئەقىل ھەم بىلىم ماڭا شۇنداق دېدى.

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئېلىگكە جاۋابى

1948جاۋابەن ئۆگدۈلمىش دېدى: ئەي خاقان،
ياشا تىنچ، قولۇڭ ئۇلىسۇن ئۇستۇن هامان.

1949بۇ بەگلىككە تەكتى ئېسىللىق كېرەك،
باتۇرلۇق، قۇۋۋەت ـ كۈچ، جەسۇرلۇق كېرەك.

1950ئاتا بولسا بەگ، تۇغۇلۇر ئوغلى بەگ،
ئوغۇلمۇ بولۇر بەگ ئاتالىرىدەك.

1951ئەقىللىق كېرەك هەم بىلىملىك كېرەك،
سېخىلىق كېرەك هەم سىلىقلىق كېرەك.

1952بىلىم بىرلە بەگلەر ئېلىن باشلىدى،

ئەقىل بىرلە خەلقىنىڭ ئىشىن ئىشلىدى.

1953بەگ ئاتى بىلىك بىرلە باغلىق تۇرۇر،
بىلىك "لامى" كەتسە، بەگ ئاتى قالۇر (128) .

1954بەگ ئاقىل بولسۇن ھەم بىلگىنى تولا،
بىلىملىك كىشىنىڭ دۈشمىنى تولا.

1955نېمە دەر، ئىشىتكىن، بىلىم تاپقان ئەر،
كۆپ ئىشنى كەچۈرگەن، تولا كەزگەن ئەر:

1956بەگ ئولسۇن بىلىملىك، ئاقىل ۋە ئويغاق،
ئۈشتۈمتۈت تەگمىگەي دېسە بىر چاتاق.

1957كېرەكتۇر ياخشى خۇلق، پەزىل مىڭ تۈمەن،
ئېتىمغا تەگمىسۇن دېسە داغ ــ بوياق.

1958ئادەم باللىرى ھەممە ئەسلى بىۋيۈك،

بىلىملە خىللىنىپ بولۇر كۆپ تۈزۈك.

1959ئۇرۇغ ياخشىدىن ياخشى ئەر تۇغۇلار،

كىشى ياخشى بولغاچقا تۆرگە چىقار.

1960بۇ بەگلىك مۇقەددەس، ئېرىغلىق تىلەر،

ئەلدىن ھەم ئېرىغلىق، ھۇشيارلىق تىلەر.

1961بەگ ئولغاي خەلق ئۈچۈن جەسۇر، قەھرىمان،

بۇنىڭلە قىلىنۇر چوڭ ئىشلار ھامان.

1962ئىشتىكىن، ئوتتۇكەن (129) بېگى نېمە دەر،

سىناپ ھەم سۆزىنى بىلىپ قىلغان ئەر:

1963خەلق بېگى تولىمۇ خىل بولماق كېرەك،

كۆڭۈل، تىل تۈز، خۇلقى ئۇز ئولماق كېرەك.

1964ئاقىل ھەم بىلىملىك، ئەل سۆيەر تېخى،
كۆزى توق، دىلى كەڭ، ھەم بولسۇن سېخى.

1965قىلىشقا ياخشىلىق قول ئولسۇن ئۇزۇن،
ئۇياتچان، سىلىق ھەم قىلىقى تۈزۈن.

1966بەگ شۇنداق بولسا، ئەلگە لايىق ئۇلۇغ،
ئۇنىڭدىن كېلەر ھەم بىر ياخشى ئۇرۇغ.

1967بىلىم بىرلە باشلار ئەر ئىشنىڭ بېشىن،
ئەقىل بىرلە قىلسا ھەم ئوڭلار ئىشىن.

1968بىلىم بىرلە تۇتار ئېلىنى بېگى،
بىلىم بولمىسا، ئىشقا يەتمەس ئوگى.

1969گەر ئىشتا يېڭىلسا بەگلەر، ئەي خاقان،
بۇ بەگلىك كېسەلدۇر، داۋالا شۇئان.

1970داۋاسى بۇ دەرتنىڭ ئەقىل ۋە بىلىم،
داۋالا ئەقىللە، خۇلقى مۇلايىم.

1971ئەقىل ھەم بىلىم بەگكە بەكمۇ كېرەك،
داۋالار كېسەلنى شۇلار بىرلە بەك.

1972بىلىملىك، ئەقىللىق، دانا ئەلچى خان،
بولۇر ياخشى ئورنى ھەر ئىككى جاھان.

1973ھەر ئىككى جاھانلىقنى تاپقان كىشى،
بولۇر كۆپ بەختلىك، سائادەت بېشى.

1974بۇڭا ئوخشىتىپ ئېيتتى شائىر بۇ سۆز،

بۇ سۆز مەنىسىدۇر بىلىمسىزگە كۆز:

1975 سائادەت نېمەدۇر قېنى ئېيت ماڭا،
كىشى قۇتلۇقى كىم كىشىلەر ئارا ؟

1976 يىسە، بەرسە دۇنيا، ياشاپ بەختلىك،
ئۇ دۇنيادا بولۇر ھەم تۆردە تۇرار.

1977 مۇلايىم بولسا خۇلقى، قىلىقى كونى،
سۆيۈنچتە ئۆتەر ئۇشبۇ بەگنىڭ كۈنى.

1978 خۇدا كىمگە بەرسە بۇ ياخشى قىلىق،
ھەم ياخشى قىلىق بىرلە ياخشى تۇرۇق.

1979 جاھان بولدى بار نېمەتلە ئۈنىڭ،
تىلەسە ئۆلەشتۈر، تىلە، يە ئۆزۈڭ.

1980خۇدا گەر قۇلىغا پەزىل ـ بەخت بېرۇر،

پۈتۈن خۇلقى ـ خۇيى ھەم ياخشى بولۇر.

1981گۈزەل خۇي، پەزىلەت كېرەك مىڭ تۈمەن،

قىلىپ تېچ ئەل ـ يۇرتنى، يوقاتسا تۇمان.

1982بۇ ياخشى قىلىق ئۇ ئەجەپ ياخشىدۇر،

كىشىگە يېمەك ھەم كىيىمدەك تۇرۇر.

1983خۇدا قىلسا كىمنىڭ خۇيىنى يامان،

ئۇنى رەنجىتۇر ئوقى بىرلە زامان.

1984ئەگەر بولسا قايسى بەگ خۇلقى ناچار،

سۆيۈنچى بولۇر غەم، ئىش تەتۈر ماگار.

1985بەگ ئولىماق كېرەك تەقۋا، دىلى ئېرىغ،

ئېغىلىق تىلەر دائىم نەسلى ئېرىغ.

1986كىشى بولسا تەقۋا، دىل قورقىقاق بولۇر،

دىلى قورقسا بەگلەر ئىشىن تۈز قىلۇر.

1987ئەگەر بولمىسا بەگ تەقۋادار سۆزۈك،

ئېرىغسىز بولۇر ھەممە قىلىقى ئۆزۈك.

1988بېسىقلىق، سەۋرىلىك بەگنىڭ كۆرىكىدۇر،

بۇ بەگلىك ئىشىغا ئۇ چۇلۋۇر بولۇر.

1989كېرەك كۆپ ئەقىل بەگكە قىلىشقا ئىشىن،

بىلىپ باشلىسا ئۇ ھەر ئىشنىڭ بېشىن.

1990ئەقىللىق كىشىلەر تۈزەلتۇر ئىشىن،

بىلىپ باشلىسا ئۇ ھەر ئىشنىڭ بېشىن.

1991ئېرۇر پايدىسىز كۆز، كۆڭۈل بولمىسا،
كۆڭۈل پايدىسىزدۇر ئەقىل بولمىسا.

1992نېمەدەر، ئىشتىكىن، ئى ئەلنىڭ بېشى،
دىلى كۆپ سەۋرىلىك، سىنالغان كىشى:

1993ئەگەر كىمدە بولسا ئاڭ ـ ئىدراك ۋە ئوگ،
ئۆنى ئەر ساناپ سەن قانچە ئوگسەڭ ئوگ.

1994ئەقىل، ئاڭ، بىلىم كىمدە بولسا تولۇق،
يامان بولسا خوپ دەپ، كىچىك بولسا ئوگ ﴿ 130 ﴾ .

1995كىشىگە نە ياخشى تۇرۇر بۇ ئوگە ﴿ 131 ﴾ ،
ئەگەر بولسا ئەقلى، ھېسابلاپ ئوگە.

1996شاشماقلىق ئېرۇر خەۋپ، ئومۇمغا ياۋۇز،

بەگ ئۇلسا بۇ خىل گەر، يۈزى بولدى بوز.

1997شاشماقلىق، غەزەپ ـ بىر قىلىقتۇر يامان،
بۇ ئىشتۇر نادانلىق نىشانى هامان.

1998ئالدىراپ قىلغان ئىشى كۆپ ئاچچىق بولۇر،
ئالدىراپ يېسە ئاش ئۇ، ئاغرىق بولۇر.

1999پۈتۈن ئىشتا بېسىق بول، شۇنى تاللىۋال،
مەگەركىم ئىبادەت يۈگۈر، بولما گال.

2000مۇلايىم، ئۇياتلىق، كۆزى توق كېرەك،
قىلىق، سۆزدە يورۇق ـ ئوچۇقلۇق كېرەك.

2001بولۇر تويمىغۇر ئول كۆزى ئاچ كىشى،
كۆزى ئاچقا يەتمەس بۇ دۇنيا ئېشى.

2002بۇ ئاچكۆزلۈك ئاغرىق، داۋا يوق ئاڭا،
جاھاندا ھېكىم چارە تاپالمىساس بۇڭا.

2003پۈتۈن ئاچ يېسە، ئىچسە ئاخىر تويار،
كۆزى ئاچ بۇ ئاچلىقنى ئۆلسە قويار.

2004كۆزى ئاچ كىشىلەر بولماس مالغا باي،
پۈتۈن بولسا دۇنيا ئۇنىڭ، ئۇ گاداي.

2005بەگلەر كۆپ ئۇياتچان، سەرخىل بولغۇلۇق،
ئۇياتچان قىلىقى كېمەيمەس، تولۇق.

2006ئۇيات كىمدە بولسا، سىلىق خۇيلۇق ئول،
ناچار ئىشقا ھەرگىز ئۇ سۇنمايدۇ قول.

2007خۇدا كىمگە بەرسە ئۇيات، ياخشى خۇي،

بېرەر دۆلەت بىلەن كۆپ شانۇ ـ ئابرۇيى.

2008ئۇيات ـ بارچە يامان ئىشتىن توسقۇچى،

پۈتۈن ياخشى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرغۇچى.

2009ئۇياتتۇر نە ياخشى زىننەت، ئەرگە خاس،

ئۇياتتۇر پۈتۈن ياخشى ئىشقا ئاساس.

2010تىلى چىن كىرەك، كۆڭلى بولسۇن كونى،

بىرىپ پايدا خەلقىگە، تۇغسا كۈنى.

2011ئەگەر بولسا بەگلەر يامان دىللىق ئۇ،

ئېرۇر پايدىسىز خەلققە، قولۇڭنى يۇ.

2012گۈزەل بولمىسا بەگدە خۇي، سۆز ۋە تىل،

ئۇ ئەلدە تۇرالماي قاچار بەخت، بىل.

2013سۆزدە تۇرماس بەگكە قويما ئۈمۈت،

هاياتىڭ كېتەر بوش، قىلۇر نائۈمۈت.

2014بەگ ئولماق كېرەك ساق، يەنە بەك هوشيار،

غاپىل بولسا بەگلەر، كۆپ پىتنە قوپار.

2015ئىككى نەرسە ئەلگە باغ، ئاچقۇچ ئۆزى:

هۇشيارلىق ۋە قانۇن ـ ئەلنىڭ يىلتىزى.

2016قايۇ بەگ ساق ئولسا ئېلىن ساقلىدى،

ياۋ بويىن يەنچىدى هەم باغلىدى.

2017قايۇ بەگ يۈرۈتسە قانۇننى كونى،

تۈزەتتى ئۇ ئەلنى، تۇغۇلدى كۈنى.

2018بۇ بەگلىك ئاساسى شۇ ئىككى ئېرۇر،

بۇ ئىككى تولۇق بولسا، بەگلىك قىلۇر.

2019نېمە دەيدۇر ئاڭلا بىر كۆرەشچان ئەر،
بولۇپ ھوشيار، ياۋنى يەكسەن قىلغان ئەر:

2020ئايا ئەل بەگلىرى، ئەل ساقلاي دېسەڭ،
سەگەك بول، ھەر ياقتىن كۆزەت ئەلنى تەڭ.

2021سەگەكلىك بىلەن ئارتتى بەگلەر ئېلى،
بىپەرۋا بولۇش بۇزدى بەگلىك ئۇلى.

2022ھوشيارلىق بىلە يەنچى ياۋ بويىنىنى،
سوراپ ئەل، كەڭرۇ قىل ھايات قوينىنى.

2023بەگ ئىككى نېمە بىرلە بەگلىك بۇزار،
كىرىپ ئەگرى يولغا، رۇس يولدىن ئازار:

2024 بىرى غاپىل ئولماق، بىرىدۇر زۇلۇم،
بۇلار بىرلە ئەلنى بۇزار بەگ چوقۇم.

2025 ئەگەر ئىستىسەڭ يېغى بويىنىن ئۈزۈش،
كېرەك كۆز ـ قۇلاق بىرلە هوشيار تۇرۇش.

2026 سەگەكلىك بىلەن بەگ يوقاتتى يېغى،
بىپەرۋالىق بولۇپ ئۆزدى بەگلىك بېغى.

2027 غاپىل ئولسا بەگلەر ئىش ئولماس تامام،
غاپىل بەگدە بەگلىك قىلماس ئۇ داۋام.

2028 بىپەرۋانى دائىم باسار سەگەك ئەر،
غاپىل بولمىسا ياۋ، ئۇنى كىم يېڭەر؟

2029 ساق ئولسا بېگى، ئەلگە تەگمەس ئىلىك،

ئەگەر تەگسە، چارە تاپار ئاڭ ــ بىلىك.

2030سۇرەلمەس زالىم بەگ بەگلىك دەۋرىنى،
كۆتەرمەيدۇر خەلق ئۇنىڭ زۇلمىنى.

2031نېمە دەيدۇ ئاڭلا بىلىملىك سۆزىن:
بولالمايدۇ زالىم ھۆكۈمران ئۇزۇن.

2032زۇلۇم ــ ئوت، يېقىنلاشسا، ئۇ كۆيدۇرەر،
قانۇن ــ سۇ، ئۇ ئاقسا، نېمەتلەر ئۈنەر.

2033بولاي دېسەڭ ئەلگە ئۇزۇن ھۆكۈمران،
قانۇن تۈز يۈرۈت، خەلقنى ئاسرا ھامان.

2034ئەل ئارتار قانۇن بىرلە، تۈزىلۇر جاھان،
زۇلۇم بىرلە كېمىيپ ئەل، بۇزۇلۇر جاھان.

2035كۆپ ئوردا بۇزۇلدى زالىم زۇلۇم بىلە،

تىرىك ئولدى ئاخىر ئۇ ئاچلىق ئىلە.

2036تۈزەپ بەگ كۆڭلىنى يۈرۈتسە قانۇن،

بۇ بەگلىك بۇزۇلماس، تۇرار بەك ئۇزۇن.

2037ياماندىن ياماندۇر ئەي ساھىپقىران،

ئەگەر ئاتىنىپ قالسا يالغانچى خان.

2038سۆزى چىن ئولسا بەگنىڭ، خۇلقى گۈزەل،

ئىشەنگەي، ياخشى كۈن كۆرۈپ ئاڭا ئەل.

2039يالغانچى كىشىلەر ۋاپاسىز بولۇر،

ۋاپاسىزلار خەلققە ئوساللىق قىلۇر.

2040نىمە دەر، ئىشىتكىن، ۋاپالىق كىشى،

ۋاپادۇر كىشىگە كىشىلىك بېشى:

2041تىلى يالغان ئەرنىڭ جاپا قىلاقى ئول،
جاپا كىمدە بولسا ئېرۇر يىلقى ئول.

2042تەلەپ قىلما ۋاپا يالغانچىلاردىن،
بۇ سۆزلەر سىنالغان ئۆزۈن يىلىلىق ئول.

2043بەگلەرگە يۈرەكلىك، جەسۇرلۇق كېرەك،
تېتىغاي ئۇ ياۋغا يۈرەك بىرلە بەك.

2044بۇ ئەسكەر بېشى بەك يۈرەكلىك كېرەك،
يۈرەكسىز كىشى ئۆندىن ئالسۇن يۈرەك.

2045يۈرەكلىك يۈرەكسىزنىڭ ئولسا بېشى،
يۈرەكلىك بولۇر ئۇندا ھەممە كىشى.

2046بۇ سۆزنىڭ گۇۋاسى بۇ بېيىت ئوقى،

بۇ سۆزنى كۆڭلدە ساقلاپ تۇت تېخى.

2047بولىۋەرسە ئىتقا، كۆر، باش ئارسلان،

بولۇر ئىتلار ھەممە ئارسلانىسمان.

2048ئەگەر بولسا ئىت ئۇ ئارسلانغا باش،

بولۇر ئارسلانلار ھەم ئىتتەك ھامان.

2049يانا بەگ كىچىك دىل، سېخى بولغۇلۇق،

بۇنىڭ بىرلە قىلقىن بېسىق تۇتقۇلۇق.

2050سېخى بولسا بەگلەر ئېتى تارىلۇر،

ئېتى ۋە شۆھرىتىلە جاھان قوغدىلۇر.

2051ئەر، ئات توپلىنىپ ئاشا، لەشكەر بولۇر،

بۇ لەشكەر بىلەن ئەر تىلەگىن تاپۇر.

2052نېمە دەر، ئىشىت، جەۋ بىلەن ئۆتكەن ئەر:
ئۇرۇپ ئال ئەي باتۇر، يەنە ئەرگە بەر.

2053سېخى بول، بېغىشلا، ئىچۇر ھەم يىگۈز،
يەنە سەن ئۇرۇپ ئال، كېمەيسە ئەگەر.

2054جەسۇر، كۆزى ئۆتكۈرگە مال ئۆكسىمەس،
ئالغۇر ئاق لاچىنغا يېمەك كەملىمەس.

2055قىلىچ، پالتا، ئوقيا بىلەن كۈچ، يۈرەك ـ
بار ئولسا، باتۇر مالدىن قورۇقماس كېرەك.

2056جاھاندار، ئاقىل بەگ نىچۈك گەنج （ 132 ） يىغۇر،
ئەر، ئات قايدا بولسا، ئېنىق گەنج ئالۇر.

2057تۇتۇشقا جاھان لەشكەر، ئات، ئەر كېرەك،
ئەر، ئات تۇتقىلى تولا ماللار كېرەك.

2058بۇ مال يىققىلى بىر باي بودۇن (133) كېرەك،
بېيىسۇن دېسەڭ ئەل، تۈز قانۇن كېرەك.

2059بۇلادىن بىرى قالسا، تۆتى قالۇر،
بۇ تۆتى يوقالسا، بەگلىكمۇ ئۆلۇر.

2060ئالاي دېسە بەگ ياخشى شۆھرەت ۋە نام،
بۇ بەشتىن يىراقتا تۇرغۇلۇق تامام:

2061بىرى شاشماق ئېرۇر، بېخىللىق بىرى،
ئۇچۇنچى، غەزەپ، قىل سەۋرى، قاچ نېرى.

2062ئۆزەمچىل، جاھىللىق بۇ تۆتىنچىسى،

بى شەك يالغان ئېيتماق، بۇ بەشىنچىسى.

2063بۇلاردىن يىراق تۇرغۇلۇق بەگ ئۆزى،
بۇزۇلماي ئېتى، ئۆتسۇن دېسە سۆزى.

2064بۇلادىن ئۆزەمچىل قىلىق ئەڭ يامان،
چوقۇم قىينىلار كۆپ ئۆزەمچىل نادان.

2065بۇ ياڭلىغ سۆزنىكىم بىر شائىر ئېيتۇر،
بۇ شائىر سۆزىن تۇتسا سۆزگە بېيۇر:

2066ئېغىر يۈك كىشىگە ئۆزەمچىل قىلىق،
ئۆزەمچىل قىلىققا ئوق ئات، قارشى چىق.

2067يېغى قىلمىغانىنى شۇ قىلىق قىلار،
يېغىدىن بۇ يېغى نىچۈك پەرقلىق؟

2068تولا ئەل تۇتايمەن دېسەڭ ئەي ئېلىگ،
بۇ ئۈچ ئىشنى قىلغىن گەر يەتسە ئىلىگ:

2069قىلىچ تۇتسا، ئۇرسا، سېنىڭ ئوڭ قولۇڭ،
سول ئىلىگىڭ بىلە سەن ئۈلەشتۈر پۇلۇڭ.

2070تىلىڭ سۆزلىسە سۆز شېكەردەك چۈچۈك،
ئېگەر بويۇن قۇل، بەگ، ئۇلۇغ ھەم كىچىك.

2071ئەي ئېلىگ، بەگكە بۇ نەرسىلەر زۆرۈر،
ئۇنى خەلق سۆيسە گەر، ئورنى تۆر بولۇر.

2072كۆلەر يۈز، چۈچۈك سۆز، خۇلق ئۇز كېرەك،
قىلىقى بۇلارغا ئۇيغۇن، تۈز كېرەك.

2073كۆڭۈلنى تۈۋەن تۇتسا، قولىن سېخى،

بۇنىڭغا يارىشا كۆيمچانلىقى.

2074پۈتۈن تۆرلۈك ئەردەم بۇ بىلسە تۈگەل،
يىراق بولسا ئاندىن يارامسىز مۇھال.

2075كىشلەر خىلى ھەم ياخشىسى شۇ خان،
تولۇن ئاي كەبى ئۇز، كېمەيمەيدىغان.

2076جاھان خەلقى بارچە ئۇڭا قۇل بولۇر،
جاھانغا بولۇر خان، تىلەگىن تاپۇر.

2077سۆرۈن يۈز، يىرىك سۆز، تەكەببۇر كىشى،
كىشىن يىرگەندۈرەر، يۈرۈشمەس ئىشى.

2078يىنىك ھەم ئالدىراقسان، قوپال ۋە شاللاق ـ
بولماقلىق ئاۋامنىڭ خۇلقى، قاچ يىراق.

2079ئاۋام خۇلقى بەگلەرگە لايىق ئەمەس،

ئەگەر يۇقسا بەگكە، كېتەر قەدرى، بەس.

2080قۇل رەڭگى قارادۇر، بەگلەر بولۇر ئاق،

قارا ـ ئاق شۇ خىلدا ئايرىلغانغا باق.

2081تولغان بەگ بولايمەن دېسە، بەلگۈلۈك،

ئەي مەشھۇر، پەزلىنى تولۇق تۈتقۇلۇق.

2082ئېتى بەگ بولۇپ خۇلقى قارا،

بولۇر قارىدىنمۇ يامان خەلق ئارا.

2083بەگ ئۆلسۈن چىرايلىق، كېلىشكەن ساقال،

بويى ئورتا، شۆھرەتتە ئۇ بەر كامال.

2084چىرايلىق يۈزىن كۆرسە، سۆيسە كۆرۈپ،

پەخىرلەنسە ئېلى، خەلقلىرى تۇرۇپ.

2085ئۇ ياۋغا ھەم قاتتىق ھەم ئۇلسا جەسۇر،
كۆرەر كۆزگە بەرسە چىرايى ھوزۇر.

2086بويى بەك ئۇزۇننى خوپ كۆرمەس بىلىم،
تولا قىسقا بولسا، بولماس خۇشپىچىم.

2087مۇشۇنداق ئىكەن، ئورتا بويلۇق كېرەك،
بويى ئورتا بولسا بولۇر تۈزۈكرەك.

2088ئىشتىكىن، نېمە دەر سىنالغان كىشىم،
بېشىدىن كەچۈرگەن، ياشىغان كىشى:

2089پاكا، ئۆزى ئاجىز، ئاچچىقى يامان،
بۇ ئاچچىق نەدە، شۇندا جاڭجال ھامان.

2090بويى ئورتا بولسۇن لايىق ئۆزىگە،
ئەي ئالىم ھەر ئىشنى ئورتا تۇت ھەرئان.

2091پاساتچى بولمىغاي بەگ، يەنە مەي ئىچەر،
بۇ ئىككى قىلىقتىن قاچار بەخت، كېتەر.

2092شاراپقا ئۆگەنسە جاھان خانلىرى،
چېكەر كۆپ زىياننى ئېلى ــ خەلقلىرى.

2093ئويۇنغا بېرىلسە جاھان تۇتقۇچى،
بولۇر مۇھتاج ئول ھەم ئېلىن بۇزغۇچى.

2094بۇ خانلىق ئىشىن ۋاقتىدا قىلمىسا،
تۇتالماس ئۇنى، قۇش سېلىپ قوغلىسا.

2095نېمە دەيدۇ ئاڭلا بىلىم بەرگۈچى،

بىلىمسىزنى مەيدىن سۆكۈپ توسقۇچى:

2096مەي ئىچمە، هاراقكەش، ئەي گالىنىڭ قۇلى،
مەي ئىچسە ئېچىلدى پېقىرلىق يولى.

2097هاراق ئىچسە خەلق، يەلگە كەتكەي مېلى،
خان ئۇلسا هاراقكەش، تۇرامدۇ ئېلى؟

2098يېغى، مەي ۋە مەيچى ئالۇرلەر كۈمۈش،
قىلىقى جىدەل بولدى، پەيلى ئۇرۇش.

2099مەس ئۇلسا كىشى تەلۋە، ئاڭسىز بولۇر،
ئىشى تەلۋىنىڭ، كۆر، قاچان توز بولۇر؟

2100نېمە دەر ئىشتكىن، هۇشيارنىڭ تىلى،
ئەمەل قىل بۇ سۆزگە، ئەي گالىنىڭ قۇلى:

2101نىچە قىلغۇلۇق ئىش مەي ئىچسە قالۇر،

نىچە قىلمىغۇ ئىشنى مەسلەر قىلۇر.

2102مەي ئىچسە بولمىغۇر نە ئىشلار بولۇر،

مەس ئولسا نەچچە ئىشلار قالۇر.

2103ئىچىپ مەي، ئويۇنغا بېرىلگەندە خان،

ئېگى دۆلەت ئىشىغا يەتكەي قاچان؟

2104پاسات قايدا بولسا، قاچار بەخت توزۇپ،

پاسات دائىم يۈرەر بەگلىكنى بۇزۇپ

2105ئېرىغىدۇر بۇ بەخت، ئۇ ئېرىغلىق تىلەر،

سۈزۈكتۇر بۇ دۆلەت، سۈزۈكنى يۆلەر.

2106بېگى بولسا مەيخور، قوپال ھەم بۇزۇق،

ھاراقكەش بولۇر ھەممە خەلقى تولۇق.

2107ئاۋامنىڭ ياراقسىز ئىشىن بەگ تۈزەر،
بەگ ئۇلسا ناچار، كىم ئاڭا تەڭ كېلەر؟

2108ئېرىغسىزنى ئادەم يۇيۇر سۇ بىلەن،
سۇ بۇلغانسا يۇيۇپ بولۇر نە بىلەن؟
2109ھېكىم دورا بېرەر بىر كىم ئاغرىسا،
قىلۇر كىم داۋا، گەر ھېكىم ئاغرىسا؟

2110دېمەك، بەگ خۇلقى ساپ ــ توغرا بولغۇلۇق،
بولۇر ئەلگە بەگنىڭ خۇلقى يول ــ يورۇق.

2111ئىنچۈك تۈتسا ئادەت ۋە قانۇننى خان،
بولۇر خەلقمۇ شۇنداق، شۇ ئادەتسىمان.

2112بۇ سۆزگە گۇۋاھتۇر مۇنۇ سۆز مانا،

قاراپ كۆرسە ئۆيغۇن مەناسى ئاڭا:

2113ئەگەر قايسى يول ئولسا بەگنىڭ يولى،
شۇ بەگنىڭ يۇرگەنى قۇلنىڭ يولى.

2114بېگى ياخشى بولسا، دۇرۇس ھەركىتى،
تېخىمۇ قىلۇر ياخشى ھەركەت قۇلى.

2115تەكەببۇر بولۇش بەگكە لايىق ئەمەس،
تەكەببۇرلۇق بۇزادۇر دۇرۇس يولنى، بەس.

2116سائادەت بىلەن بولدى بەگلەر ئۇلۇق،
ئېلىشقا نەسىپ، دىل كىچىك تۇتقۇلۇق.

2117نىمە دەيدۇ ئاڭلا، ئاقىل ياخشى ئەر،
بىلىملىك، ئۆزى بەگ، ئەلنىڭ خىلى ئەر:

2118يوغانلىق قىلىپ بەگ، چوڭ تۇتسا كۆڭۈل،
مۇقەررەر كۆرۈر ئۇ خارلىق، ئەي ئوغۇل.

2119تەكەببۇرلۇقلە كۆككە چىقماس كىشى،
كىچىك دىل بولۇشلە بۇزۇلماس ئىشى.

2120كىبىرلىك بى پايدا، كۆڭۈل توڭلىتۇر،
كىشىنى كىچىك دىللىق ئۈستۈنلىتۇر.

2121مۇلايىم ۋە كەمتەر كېرەكتۇر بۇ خان،
ئۇ خىلدا ئەمەسكەن، قاچ ئۇندىن هامان.

2122بەگ ئولسا مۇلايىم ۋە كۆڭلى ئوچۇق،
گۈنالىق كىشىدىن كەچۈرسە يازۇق (134) :

2123ئىسسىنىپ قوشۇن ـ ئەل، كۆيۈمچان بولۇر،

كۆيۈمچان كىشىلەر ئۇ، ئىشچان بولۇر.

2124خەلق باشچىسى بەگكە ھىممەت كېرەك،
شۇ ھىممەت بىلەن تەڭ، مۇرۇۋۋەت كېرەك.

2125يېپىلغاي شۇنىڭلە ئۇنىڭ شۆھرىتى،
كېلىپ ئاۋ ئۇدۇل، ھەل بولۇر مەقسىدى.

2126كىشىدە يوق ئەرسە ھىممەت، ئۇ ـ ئۆلۈك،
ھەر ئىككى جاھاندا بولالماس بۈيۈك.

2127بۇ ھىممەت بىلەن ھەم سىياسەت كېرەك،
سىياسەتكە بەگلىك رىياسەت كېرەك.

2128تۈزەر ئەلنى قانۇن، سىياسەتلە خان،
ئاۋام خەلقنى ھەم ئىلتەر شۇ تامان.

2129بۇ سۆزگە جاۋاب ھەم گۇۋاھ بۇ بېيىت،

گۇۋاھ قايدا بولسا، شۇ ـ ھۆججەت، ئىشىت:

2130بۇ بەگلەر ئىشىگىن سىياسەت بىزەر،

سىياسەت بىلە بەگ ئېلىنى تۈزەر.

2131ياماننغا سىياسەت يۈرۈتمەك كېرەك،

بۇلغانسا خەلق گەر، سىياسەت سۈزەر.

2132بۇ دۆلەت تىرىكى، ئۆلى، بەگلىكى،

بۇ ئىككى نەرسىدۇر يىلتىزى ـ كۆكى:

2133بىرى، خەلققە بەرمەك قانۇندىن ئۆلۈش،

بىرى، خىزمەت ئەتكەنگە بەرمەك كۈمۈش.

2134قانۇن بىرلە خەلق سۆيۈنسە تۇرۇپ،

كۈمۈش بولسا خىزمەتچى كۈلەر كۆرۈپ.

2135شۇ ئىككىسى بەگدىن خوش ئولغان زامان،
ئەل رەتكە چۈشۈپ، بەگ ئاۋۇنۇر شۇئان.

2136گەر قايىسى بەگ خەلققە قانۇن بەرمىسە،
خەلقنى كۈزەتمەي، يېگەنلەر يېسە.

2137بۇزۇلۇپ ئېلى، ئۇ خەلققە چاچار ئوت،
بۇ بەگلىك ئۇلى بولغاي شەكسىز نابۇت.

2138سۆيۈندۈرمىسە ئەسكىرىنى خان،
قىنىدىن چىقمغاي قىلىچ ھېچ قاچان.

2139قىلىچ بىرلە بەگلەر ئۈزاتۇر قولىن،
قىلىچسىز غاپىل بەگ تۇتالماس ئېلىن.

2140قىلىچ بىرلە پالتا ـ بۇ ئەل ساقچىسى،
قىلىچ بىرلە ئالار ئەل خەلق باشچىسى.

2141نىمە دەيدۇ ئاڭلا جاھان تۇتقۇچى،
قىلىچ، پالتا بىرلە ياۋنى ئۇتقۇچى:

2142كېرەك ئەلنى ساقلاش، ئەي ئەل تۇتقان ئەر،
غەپلەتتە بولغانلار چوقۇم زەھەر يەر.

2143قىلىچلە پالتىنى ساقچى قىل، ئەي ئەر،
قىلىچ ساقچى بولسا بەگلەر تىچ ئۆتەر.

2144قىلىچ تەۋرەر ئىكەن، يىغى تەۋرىمەس،
قىلىچ قىنغا كىرسە، بەگ تىنچىيەلمەس.

2145قىلىچ ئۇرغۇچنى سۆيۈندۈرۈر، ئى خان،

ياشا خۇش، هامان كۆرمە ئاچچىق، زىيان.

※ ※ ※

2146يەنە ئېيتتى ئۆگدۈلمىش: ئېلىگ قۇتى،
قىيىندۇر ئەل ئىشى، ئۇلۇغدۇر ئېتى.

2147خەلققە باش ئولماق ئېغرى ئىش ئېرۇر،
ھەمىشە باش ئاغرىق ۋە مېھنەت تىگۈر.

2148سۆيۈنچى ئاز ئېرۇر، قايغۇسى تولا،
ماختاۋچى ئاز بولۇر، سۆككۈچى تولا.

2149قايانغا قارسا قورقۇنچلىقتۇر،
سوراپ كۆرسە، خۇشلۇقى ئازراق ئېرۇر.

2150سۆيمەسلەر ئېرۇر كۆپ، سۆيەرلىرى ئاز،

جاپاسى تولاراق، ھوزۇرلىرى ئاز.

2151ئارامسىز بولۇر ھەممە يەردە كۆڭۈل،
ئارامسىز كۆڭۈل ئەرگە بىر قايغۇ ئول.

2152قاراپ كۆرسە، ھەممە ئىشىدا خەتەر،
خەتەر ئىشنى كۆرسە، لەززەتمۇ كېتەر.

2153نېمە دەيدۇ ئاڭلا ئەقىللىق سۆزى،
ئەقىللىق سۆزىدۇر گۆھەرنىڭ ئۆزى:

2154ئېلىگنىڭ بوينى قىلدەك، مۇناردەك بېشى،
ئۇڭا بەك ئىشەنمەس ئەقىللىق كىشى.

2155بۇ خانلىق مىسالى باش ئۈزەر قىلىچ،
كۆنگە ئاڭا مىڭ خەتەرلىك ئىشى.

2156بۇ ياشلىغ ئېرۇر ھەممە بەگلىك ئىشى،

بىرى كۆرسە ھوزۇر، بىرى يەر بېشى.

2157تاپايمەن دېسەڭ ھەر ئىككى دۇنيالىق،

كېرەكتۇر بۇ نەچچە ئىشنى قىلماقلىق:

2158كۆڭۈل، تىلىنى تۈز تۇت، خۇداغا سېغىن،

خۇدانىڭ بۇيرىغىن مۇھىم بىل، تېۋىن.

2159رىزا بول خۇدادىن نە كەلسە ساڭا،

رىزا ۋە رىزالىق ـ قۇللۇقىڭ ئاڭا.

2160خەلققە دىلىڭدىن بول سەن كۆيۈمچان،

بول ياخشى ھەم ئىستە ياخشىلىق ھامان.

2161زىيان قىلما خەلققە، يەتكۈز مەنپەئەت،

بولۇپ خوپ، يامانىنىڭ زىيانىن يوق ئەت.

2162سېنىڭ بولدى دۇنيا تىرىكلىك بىلە،
هاياتلىكى بولساڭ، يېتىپ يە، كۈلە.

2163جېنىڭ چىقسىمۇ تۈت ئۈمۈدىڭنى زور،
خۇدا ياخشىغا ياخشى يولنى بېرۇر.

※ ※ ※

2164بۇلارنى مە ئېيتتىم، ئىشىتتى ئېلىگ،
كېرەك بەگكە مۇشۇنداق پەزىلەت، بىلىك.

2165قايۇ ئەردە بولسا بۇ ئەردەم يوسۇن،
بولۇر بەگ ئاتاپ، بەرسە ئۈستۈن ئورۇن.

2166بولۇر ئۇ تولۇق بەگ هەم ئەلنىڭ بېشى،

ئۇنىڭدىن تاپار تۇرلۇك خوۋلۇق كىشى.

2167ئىشتكىن، نېمە دەر بىلىملىك، زېرەك،
ئۇنىڭ ئىلمى ئەلگە بولۇرلەر بېزەك:

2168ئەقىللىق ھەم ئالىم، توغرا بولغاي خان،
ئاشۇرسۇن شۆھرىتىن بولۇپ قەھرىمان.

2169سېخى ھەم، ئىسىل ھەم ھايالىق، سىلىق،
كۆيۇمچان بولۇپ، بەك كۆزەتسۇن خەلق.

2170كۆزى توق، سەۋرىلىك ھەمدە مۇلايىم،
ئەپۇچان، ئۆز خۇلق بولسۇن ئۇ دائىم.

2171پۈتۈن پەزلى بولسا جىمىدىن ئۈستۈن،
بېرەلىسۇن ئەلگە ئۇ ياخشى قانۇن.

2172مۇشۇنداق بولسا قايۇ ئەلنىڭ خېنى،

تۇگەپ دەرت، قۇتۇلار ئېلى ـ ۋەتىنى.

2173تۇغار بەخت كۈنى، ئەلگە تېچلىق بولۇر،

ئىستىكىم بۇ ياخشىلىغ كىشىلەر ئولۇر.

※ ※ ※

2174بۇ ئەردى ئەي ئېلىگ مېنىڭ بىلمىشىم،

ساڭا ئېيتتىم ئەمدى مانا ئۇقمىشىم.

ئېلىگنىڭ ئۆگدۈلمىشكە سوئالى

2175ئېلىگ ئېيتتى: ئۇقتۇم، دۇرۇس سۆزلىدىڭ،

كېرەك ئىدى شۇ ، بىلىمدە ئازمىدىڭ.

2176يانا دەيدىغان بىر سۆزۈم بار ساڭا،
ئۇنى ھەم ئۇچۇقلاپ دېگىن سەن ماڭا.

2177بەگ ئولسا مۇشۇنداق سەرە، پەزىلىلىك،
كېرەكتۇر ۋەزىر بولسا ئۇ قانچىلىك؟

2178تولا قىلسا ئالتۇن ــ كۆمۈش غەزنىنى،
تۈزەپ ئەل، ئارتتۇرسا ئۇ كەنت ــ شەھرىنى.

2179ئېلىن سورسا توغرا قانۇن بىلە،
ئىسسىنسا قوشۇن كۆڭلى خۇشلۇق ئىلە.

2180خەلق تىچ بولۇپ، ئۇڭا قول تەگمىسە،
بېگىنىڭ نامى ياخشى بولۇپ ئۆچمىسە.

يىگىرمە توققۇزىنچى باپ

بەگلىككە ۋەزىر بولىدىغان كىشىنىڭ قانداق بولۇشى لازىملىقى توغرىسىدا ئۆگدۈلمىشنىڭ ئېيتقانلىرى

2181جاۋاب بەردى ئۆگدۈلمىش ئېيتتى: ئەي خان،
ۋەزىردۇر بېگىنىڭ قولى ھەر زامان.

2182كېرەكتۇر بۇ بەگكە ۋەزىر بىگۇمان،

ۋەزىر ياخشى بولسا تىچ ئۇخلايدۇ خان.

2183ۋەزىردۇر بۇ بەگلەر يۈكىن يۈدگۈچى،
خانلىقنىڭ ئۇلىنى مەھكەم ئەتكۈچى.

2184بۇنىڭغا سەرە ـ خىل تولۇق ئەر كېرەك،
كۆڭۈل، ئەقلى كامىل، كۆيۈنسە يۈرەك.

2185ئۇنىڭ ئەقلى كۆپ بولسا، ئىلمى دېڭىز،
پۈتۈن ئىش پۈتۈرسە، قىزارتسا مېڭىز.

2186ئىسىل ھەم تەقۋادار ھەم بولسا كونى،
دۇرۇسلۇق بىلە ھەم ئۆتكۈزسە كۈنى.

2187ۋەزىرلىك ئۇلۇغ ئىش، كېرەك خىل كىشى،
مۇكەممەل يېتىشكەن، خۇش پېئىل كىشى.

2188ئەقىللىق كىرەك ھەم بىلىملىك كىرەك،

سىلىقلىق كىرەك ھەم تېتىكلىك كىرەك.

2189ئەقىللىق كىشى نەسلى ياخشى ئۇرۇق،

ئۆسەر قايدا بولسا، ئۇ قالماس قۇرۇق.

2190كىرەكتۇر تەقۋادار، ئىمانلىق، ئېرىغ،

ئىمىن بولغاي ئەل ــ يۇرت ئۇنىڭدىن ئېرىغ.

2191تەقۋادار كىشى ئول كىشىلەر خىلى،

ھاجەتمەنگە دورا، داۋا قىلغىلى.

2192تەقۋادار كىشى ئىشتىنا ساقلىق قىلۇر،

ناچار ئىشتىن يىراق، ئىش ۋاقتىن بىلۇر.

2193ئۇزۇندۇر قولى ئەلدە بەگدىن كىيىن،

يەتكۈزەر ۋەزىر بەگ قىلىقىن، سۆزىن.

2194يامان نەسىل كىشىلەر ئېرىغسىز بولۇر،
ئېرىغسىز ۋەزىرلىككە ياراغسىز بولۇر.

2195ۋاپالىق بولۇر نەسلى پاكىز كىشى،
جاپالىق بولۇر ئۇ ئېرىغسىز ئىشى.

2196ئىشتىكىن، نېمە دەر قانۇنلۇق كىشى،
قانۇنلۇق كىشى ئۇ بولۇر ئەل بېشى:

2197ئىسىل زات كىشىنىڭ خۇي ـ پەيلى سىلىق،
ۋاپا بىرلە خەلققە ئاچار ئۇ ئىلىگ.

2198ئېرىغسىز قىلىقى ۋاپاسىز، جاپا،
بېرىپ باقسىمۇ ئۇڭا شېكەر ھەم يىلىك.

2199ئۇياتلىق، كۆزى توق، ئىشەنچلىك كىرەك،
ئۇياتسىز جىمەدىن ياماندۇر دىمەك.

2200كۆزى توق كىرەك، مالغا قىزغانمىسا،
كۆزى ئاچ ئۇ تويماس، بۇ دۇنيا يىسە.

2201كىشىنىڭ سەرخىلى ئۇياتلىق كىشى،
ئۇياتلىق كىشىدۇر كىشىلەر بىشى.

2202ئۇياتلىق كىشىگە پۈتۈن ئىشنى بەر،
ئۇياتلە جاھالەت ئىشىگىن ئىتەر.

2203ئۇياتسىز كىشىدۇر كىشى رەزىلى،
دۇرۇس سۆز سۆزلىمەس ئۇياتسىز تىلى.

2204ئۇياتلىق مۆلايىم نىمە دەر ئىشىت،

كۆيۈنگەچ ساڭا ئۇ قىلىپ بىر ئۆگۈت:

2205ئۇياتسىز كىشىدىن يىراق تۇر يىراق،
ئۇياتسىز كۆزىدە خۇنۇك بىر قاراق.

2206بىر گۆشسىز سۆڭەكتۇر ئۇياتسىز يۈزى،
ئېتىلمەس تۆشۈكتۇر ئۇياتسىز كۆزى.

2207ئۇيات بىرلە ئەر ئابرۇيلۇق بولۇر،
ئۇيات بىرلە ئادەم كۆزى نۇرلىنۇر.

2208چىراي ھەم كېلىشكەن ساقال ـ چاچ كېرەك،
ئۆز خۇلقى خەلققە ئۈلۈش بولغىدەك.

2209قىلىقى دۇرۇس بولسا، خۇلقى ئوڭاي،
تېگەر ياخشىلىق ئەلگە ئۇندىن يىل ـ ئاي.

2210دۇرۇس بولمىسا ئىشتا ئىشچى بېشى،
بولۇر ئەگرى پۈتۈنلەي بەگلەر ئىشى.

2211كېرەكتۇر دۇرۇسلۇق، ئىشەنچ ئىشچىغا،
تاپشۇرسۇن بەگ ئىشىن ئىشىنىپ ئاڭا.

2212چىرايلىق كىشى خۇلقى كۆركەم بولۇر،
گۈزەل بولسا خۇلقى، ئەلگە نەپ تېگۇر.

2213كىشىكى گۈزەلدۇر يۈزى ھەم ئۆزى،
تېشىدەك چىرايلىق بولۇر ئىچ يۈزى.

2214نېمە دەر، ئىشتىكىن، سىنالغان كىشى،
سىناپ ياخشى ـ يامانىنى بىلگەن كىشى:

2215كىشىنىڭ كۆركىگە ئىچىدۇر ئاداش،

يۈزى كۆركى بىرلە قىلىقى قاياش.

2216تېشىنى كۆرۈپ بىل ئىچىگە گۇۋاھ،
ئىچى ھەم بولۇر ئۇ تېشىغا ئوخشاش.

2217ۋەزىردە بەھەيۋەت بولغاي ساقال ـ چاچ،
بەھەيۋەت بولسا ئۇ، ئىش تاپار راۋاج.

2218ھېساب بىلسۇن ھەم بولسۇن ئالىم، تېتىك،
بىلىم بىرلە بىلسۇن ئۇ تۈرلۈك بىتىك.

2219ۋەزىر ئىشى ھەممە ھىسابلە بولۇر،
ھېساب بىلمىسە ئىشچى، ئىشى قالۇر.

2220كىشى ئىش ـ كۈشىنى ھېسابلاپ قىلار،
يىل ـ ئاي، كۈن ۋاقتىنى ھېسابلاپ تاپار.

2221ھېساب ساقلىغىدىن ئاتالدى "ساقىش" ،
كۆرەرسەن، ھېساب ئۇ ئۆزى بەك ساق ئىش.

2222تېتىك بولمىسا ئىش قىلالماس كىشى،
تېتىكلىك بىلە قىلدى ئىنسان ئىشى.

2223يېزىق بىرلە ئادەم بازار بىلگىنىن،
يېزىشلە بىلۇر ئەر نېمە قىلغىنىن.

2224تېتىكلىك نىشانى ئېرۇر بۇ بىتىك،
يېزىقنى بىلگەن ئەر بولۇر بەك تېتىك.

2225يېزىق بىلمەس ئەرسە ئادەم ئوغلانى،
بىلەلەيتى قانداق يىل، ئاي، كۈن سانى؟

2226يېزىپ قويمىغان بولسا ئالىم بىتىك،

ھېسابقا بولۇر ئەردى چارە نىچۈك؟

2227ياراتماستىن ئاۋال خۇدا بۇ ئالەم،

ياراتتى، يۇرۇتتى بۇ لەۋھۇ ـ قەلەم ﴿ 135 ﴾ .

2228پەرىشتە پۈتۈيدۇ نېمە قىلسا قۇل،

خۇدا تاڭنا سورار نە ئىش قىلدى ئۇل.

2229ۋەزىر بولسۇن مۇلايىم ۋە يۇمشاق تىلى،

بۇ، خەلققە ئۆزىن سۆيگۈزۈشنىڭ يولى.

2230مۇلايىم بولسا ئۇ سۆيدۈرەر كىشىن،

سۆيۈندۈرگۈچى خۇش قىلۇر يولدىشىن.

2231مۇلايىم، بېسىق ئەر نېمە دەيدۇ، كۆر،

مۇلايىملىق ئەرگە نە ياخشى بولۇر:

2232سۆيۈلدى ئەل ئىچرە كىچىك دىل كىشى،

سۆيۈلمەس، تەكەببۇر، يىرىك دىل كىشى.

2233كىچىك دىل ئۇلۇغلۇق سۈرەر كۆپ زامان،

تەكەببۇرغا تەگمەس ئۇلۇغلۇق ھامان.

2234ۋەزىرلىككە بەكمۇ پۈتۈن ئەر كېرەك،

ئۇقۇملۇق، ساۋاتلىق، بەك ئاقىل كېرەك.

2235تىلى، كۆڭلى بىر ھەم قىلىقى كونى،

ئۇياتلىق كۆيمچان ۋە خەلقنىڭ چىنى.

2236كۆزى توق، سەگەك، ساق ھەم ئىش بىلگۈچى،

يارامىلىق، يارامسىزنى پەرق ئەتكۈچى.

2237ۋاپادار ھەم ئىشچان، ھەم ئەيمەنگۈچى،

ئامانەتتە كۆڭۈلنى ساپ تۇتقۇچى.

2238تولۇق بولسا كىمدە بو پەزلى ــ بىلىك،
ۋەزىرلىك ئاڭا بەرسە بولغاي ئېلىگ.

2239ۋەزىر بولسا بەگكە مۇشۇنداق كىشى،
بولۇر بەگ ۋە خەلقىنىڭ ھەم ئاسايىشى.

2240بولۇر بەگ ئىشى مەقسىدىدەك تولۇق،
تۈزۈلۈپ ئېلى، خەلقى باي بولغۇلۇق.

2241يارامسىز، يامان بولسا ئەلگە ۋەزىر،
ئۇ ئەل خەلقى بۇزۇلۇر، بولۇر باي ــ پەقىر.

2242ۋەزىر بولسا ياخشى، خەلققە پايدىدۇر،
خەلق پايدىسىلە بەگ ھەم زەۋق ئالۇر.

2243ئىشتىكىن، بىلىمى دېڭىزدەك بىر ئەر،
بىلىم بىرلە كۆڭلى يورۇق، نېمە دەر:

2244ئۇز بولسا بېگىنىڭ دىلى ۋە تىلى،
تۈتار خىزمەتچىسى توغرىلىق يولى.

2245ئەگەر بولسا بەگلەر زالىم ھەم يامان،
چىقار خىزمەتچىسى تۈز يولدىن ھامان.

2246گەر ياخشى بولسا بەگ، خىزمەتچى ھامان ـ
بولۇر ياخشى پېئىل، تەگكۈزمەس زىيان.

2247يامان بولمىغۇنچە بو بەگ، دىققەت ئەت،
يولاتماس يامانىنى ئۆزىگە پەقەت.

2248يامان قايدا بولسا يامانلار بىلە،

ئەي ياخشى، يۈرۈپ ياخشى يولداش تىلە.

2249يامان ياخشى بىرلە ياراشماس بولۇر،

تۈز ئەگرى بىلەن چىقىشالماس بولۇر.

2250قارا تۈن، يورۇق كۈن ئاراسى يىراق،

يېشىل سۇ قىزىل ئوتقا بولماس قوناق (136) .

2251تونۇشسىز كىشىنى بىلمەيمەن دېسەڭ،

تونۇشتىن سورىغىن، بىلۇرسەن ئۆزەڭ.

2252يۈرەر ئۆز تۇپى بىرلە ھەر بىرنېمە،

دۇرۇس بول، ئەگرىگە قوشۇلۇپ يۈرمە.

2253بۇ سۆزنىڭ گۇۋاسى بۇ بېيتتۇر ئۇقى،

بۇ نېيتنى ئوقۇپ سەن كۆڭلگە توقى:

2254جىمىكى ماشار ھەم ئۇچار نەرسىلەر،

ئۆزى تەڭتۇشتىن ئۆزىگە يولداش ئىتەر.

2255يامان ياخشى بىرلە قوشۇلماس، قاچار،

ئومۇمغا مىسال ئۇشبۇ تەمسىل يېتەر.

2256ۋەزىر بەگكە دائىم كېڭەشچى بولۇر،

كېڭەشچى كىشىلەر قىياسچى بولۇر.

2257يامانغا قوشۇلما، قارا ياخشىسى،

بولۇر يامان خۇلقى، ئېغىر بوخچىسى.

2258ئۆزىگە يېقىن تۇتسا ياخشىنى خان،

تېپىپ ياخشى ئات، ئەل تۈزىلەر ھامان.

2259ئەگەر بەگ يامانىنى يېقىن يولىتۇر،

ئېتى ھەمدە دۆلەت ئىشى بۇزىلۇر.

2260مۇشۇنداق ۋەزىر گەر تېپىلسا، ئى خان،
ياشار خان ھۇزۇردا، خەلق ئۇخلار ئامان.

2261يېتۈر مەقسىتىگە ئۇنىڭ بىرلە خان،
بولۇر ئىش ئوڭۇشلۇق، نە ئولسا زامان.

2262بولۇپ باي خەلقى، ئەل ئوبدان تۈزىلۇر،
ھاياتى تاپار بەخت، غەزىنە تولۇر.

2263قېرىماس بولۇپ ئېتى مەڭگۈ قالۇر،
قېرىپ ئۆلسىمۇ، ئورنى ياخشى بولۇر.

2264بۇ دۇنيا، ئۇ دۇنيا بولۇپ بەختيار،
سائادەت ئىچىدە ئۇ مەڭگۈ ياشار.

ئىلىگنىڭ ئۆگدۈلمىشكە سوئالى

2265ئىلىگ ئېيتتى: ئۇقتۇم بۇ سۆزنى پۈتۈن،
تولا ياخشى سۆزلەر قىلىندى بۇ كۈن.

2266ماڭا ئېيتقىن ئەمدى بۇ ئەسكەر بېشى،
نىچۈك قىلماق كېرەك بۇ بەگلەر ئىشى؟

2267ئىشىن ئىشلىسە ھەم ئەسكەر باشلىسا،
ئىشى باشقا چىقسا، خاتالاشمىسا.

2268دېگىل سەن ماڭا كىم بۇ ئىشقا يارار،
سۈرۈپ يار لەشكىرىن، قىلۇر تارى ـ مار؟

ئوتتۇزىنچى باپ

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئىلىگكە ئەسكەر باشلىغۇچى كىشىنىڭ قانداق بولىشى كېرەكلىكى توغرىسىدا ئېيتقانلىرى

2269جاۋاب بەردى ئۆگدۈلمىش، ئېيتتى: ئەي خان،
قولۇڭ ياۋغا ئۈستۈن ئولسۇن ھەر زامان.

2270كېرەك بەگكە جەزمەن قوشۇن باشچىسى،
ئېچىشقا ياراشماس ياۋنىڭ ئۆيقۇسى.

2271بۇ ئىشقا جەسۇر بەك قاتتىق ئەر كېرەك،
بىشىدىن ئىش ئۆتكەن ئەر يۈرەك كېرەك.

2272ناھايەت چوڭ ئىشتۇر قوشۇن باشلىماق،
تۈزەپ لەشكىرىن، ياۋنى قىرىپ تاشلىماق.

2273كېرەكتۇر بۇڭا خىل ۋە هوشيار ئەرەن،
ئۇ تۆهمەت كۆرمىگەي غاپىللىق بىلەن.

2274ئۇ بولسۇن مۇلايىم باتۇر ۋە سېخى،
ۋە تەمكىن تۈزى ــ نانى كەڭرى تېخى.

2275سېخى بولسا قوشۇننى باشلار كىشى،
يىغىلغاي ئاڭا خىل كىشىلەر بېشى.

2276چېرىككە ئۆلەشتۇرسە بار مېلىنى،
ئاداش ــ دوست ۋە قولداش تۇتسا ھەممىنى.

2277ئۆزىگە بىر ئات، تون، قورال بەس ئېتەر،
جاھانغا ئېتى بولسا مەشھۇر، يېتەر.

2278ئوغۇل ــ قىز مېلىن دەپ مېلىن يىغمىسا،

بېغىم، سۇ، يېرىم دەپ كۈمۈش تاپمىسا.

2279قىلىچتىن ئىستىسە پۇتۇن مەقسىدىن،
بولاپ ئالسا، بەرسە، يېيىپ شۆھرىتىن.

2280يىگۈزسە، ئىچۈرسە، كىيگۈزسە كىيىم،
قۇرال، ئات، قىز ـ ئوغلان بېرىپ كۆپ قېتىم.

2281شۇ ھالدا يىغىلۇر باتۇرلار ئاڭا،
شىرىن جان پىدالاپ، ياتۇر تاغ ـ قىيا.

2282ئەقىللىق كېرەك ھەم يۈرەكلىك كېرەك،
جەسۇرلۇق كېرەك، كەڭ كۆڭۈللۈك كېرەك.

2283سوقۇشتا كېرەكسىز يۈرەكسىز كىشى،
يۈرەكسىز كىشى ئۇ چىشى ئوخشىشى.

2284يۈرەكسىز كىشى ئۇ قوشۇنىن بۇزار،

بۇزۇلسا قوشۇن، ئەر بىر – بىرىن بۇزار.

2285ئۇرۇشتا يۈرەكلىك، چىداملىق كېرەك،

سېلىپ كەلسە ياۋ ئات، يىغىلماق كېرەك.

2286بولۇر ۋاقتى ئۆلۈمنىڭ نە هالدا ئىسە،

يىگىت ئۆلمىگەي تا ئەجەل كەلمىسە.

2287نېمە دەر، ئىشتىكىن غەيۇر، جەسۇر ئەر،

ئۆلۈرى ئۇنۇتۇپ، ياۋنى ئۇرۇر ئەر:

2288كىشى ۋاقتىسىز ئۆلمەس ئانادىن تۇغۇپ،

نىچۈن قورقادۇرسەن ئۆزۈڭ ياۋ كۆرۈپ؟

2289يىغىغا يىلىڭ تەگ، يىگىتتەك ئۇرۇش،

ئەجەل يەتمىگۈنچە، ھېچ بولماس ئۆلۈش.

2290كېرەك ئەرگە ئۇيات، ئۇياتلىق ئۇچۇن،
ئۇرار ياۋنى تا ئالمىغۇنچە ئۆچۇن.

2291ئۇيات بىرلە ئىنسان ياۋنى يوق قىلار،
ئۇرۇشتا ئەڭ ئاۋال ئۇياتسىز قاچار.

2292قورقاقمۇ ئۇيۇلۇپ باتۇرلۇق قىلۇر،
ماختىلىش ئۇچۇن ئۇ ئۆزىنى ئۆلتۈرۈر.

2293يۈرەكلىك ئاتالغان ئۇياتلىق بولۇر،
ئۇياتلىق ئەر ئۆلسە ئۇرۇشۇپ ئۆلۇر.

2294قوشۇن باشى بولسا كەمتەر، مۇلايىم،
خەلققە سۆيدۈرەر ئۆزىنى ئۇ دائىم.

2295ئىسستۇر كىشىنى كىچىك دىل كىشى،

قاچۇرار كىشىنى ئىتتىك تىل كىشى.

2296قۇمانداق ئۆزىنى تۇتاركەن يوغان،

يېگەي دۈشمەندىن تاياق بىگۇمان.

2297تەكەببۇر كىشىلەر غاپىللىق قىلۇر،

غاپىللار بۇزۇلۇر، يا بىۋاخ ئۆلۈر.

2298ئېتىم چىقسۇن دېسە ئۇ، بولسۇن جەسۇر،

ساقال ـ ساچى رەتلىك، بەھەيۋەت، غەيۇر.

2299يامانغا ھەيۋەت كېرەك، قورقۇتقىلى،

يۇۋاشلارغا ياخشىلىق، سۆيدۈرگىلى.

2300سىياسەت يۈرۈتسۇن قوشۇننىڭ بېشى،

سىياسەتكە باغلىق قوشۇننىڭ ئىشى.

2301سىياسەتلە قالماس قوشۇن باشچىسىز،
باش ئولسا، ئۇيۇشقاي قوشۇن شۇبھىسىز.

2302قايۇ بىر قوشۇن بولسا باشسىز، بوشاڭ،
بۇزۇلۇر ئۇ قوشۇن، ئەي خان، كۆپ ياشاڭ.

2303يامانلارغا ھەيۋەت، سىياسەت كېرەك،
يانا ياخشىغا دائىم ھۆرمەت كېرەك.

2304پۈتۈن ياخشىغا ياخشىلىق قىل تولۇق،
ئۇلانى سۆيۈندۈر، سالما ئېغىر يۈك.

2305تىلەر ياخشىلىق ھەممە كىشى ئاختۇرۇپ،
كىشى قۇل بولۇر ئەرگە، ياخشىلىق كۆرۈپ.

2306مۇلايىم كىشى نە دەيدۇ، ئىشىت،
تەسەللى بەر ئۆزگە، ئوقۇپ بۇ بېيىت:

2307ئازات ـ ھۆر كىشىلەر ياخشىلىق قۇلى،
قىلىپ ياخشىلىق ئاچ دۇرۇسلۇق يولى.

2308كىشىلىك قىلىشقا كىشى بول ھامان،
كىشى قۇردى شۇنداق كىشىكىك يولى.

2309كېرەك بۇ قانچە ئىش قۇمانداق ئۈچۈن،
يۈرۈش قىلغاندا ياۋغا، تۈزەپ يول ـ يوسۇن:

2310سوقۇشقاندا يولۋاس يۈرەكلىك كېرەك،
تۇتۇشقاندا يىلپىز بىلەكلىك كېرەك.

2311توڭگۇر كەبى تەرسا، بۆرىدەك كۈچى،

ئېيىقتەك ئېتىلغاق، قوتازدەك ئۆچى.

2312ئۇ بولسۇن ھىيلىگەر قىزىل تۈلكىدەك،
ئاداۋەتچى بولسۇن بۇغرا تۆگىدەك.

2313سېغىزخاندىن سەگەكرەك بولسۇن ئۆزى،
كۆرسە قىيا قۇزغۇنىدەك يىراقنى كۆزى.

2314قارا، بولسۇن ھەمەتتىنە ئۇ ئارسىلان،
كېچەسى ھۇقۇشتەك ئويغاق ھەر زامان.

2315مۇشۇ خىل سۈپەتلە ئۇ جەڭچى بولۇر،
بولۇرجەڭچى ھەمدە يارامچى بولۇر.

2316بۇ جەڭچى ياراقلىق كىشىدۇر داۋام،
ئۇرۇپ ياۋنى تارمار قىلىشتا تامام.

2317تۈزى ھەم نېنى، ئېشى كەڭ بولغۇلۇق،
ئاشا ئات، قۇرال، تونىمۇ تەڭ بولغۇلۇق.

2318ئاش ـ ئىچمەك، تۈزۈ ـ نان ئەر ئاتىن يايۇر،
يېمەك ـ ئىچمەك تىرىكلىك ئىلاجى ئېرۇر.

2319نېمە دەر ئىشىتكىن ئىلى ئاتلىقى:
تۈزۈ ـ ناننى كەڭ قىل، كىشى قۇتلۇقى.

2320يىگۈز نان ـ تۈزۈڭنى شۆھرەت ئىستىسەڭ،
شۇ ئىشلارنى قىلغىن ھايات تىلىسەڭ.

2321ئىشەنچلىك، سېخى ـ مەرت كىشىلىك ئېتەر،
تۈزۈ ـ نان ھەققى دەپ ئەر ھەققىن ئۆتەر.

2322ئۇلۇغلۇق تىلەسەڭ ئاش ـ ئىچمەك تارات،

تاپار ئاش بىلەن ئەر ئۆزۈنراق هايات.

2323كېرەك بۇ قانچە ئىش قۇماندان ئۈچۈن،
ئىشنى رەتلىسە، تۈزەپ يول ــ يوسۇن:

2324سۆزى چىن، ئېيتقىنى راست ئولسۇن تامام،
ئۆلۈغ بولسا يالغانچى، پۈتمەس ئاۋام.

2325ئىككىنچى، سېخىلىق، بېرىشتۇر ئىشى،
بېخىلغا يولىماس ئالارمەن كىشى.

2326ئۈچىنچى، يۈرەكلىك ۋە بولسۇن جەسۇر،
يۈرەكسىز ياۋنى كۆرسە ئاغرىپ ياتۇر.

2327تۆتىنچى، ئۇ بىلسۇن هيلە ۋە پىلان،
تۇتۇر هيلە بىرلە كىشى ئارسلان.

2328قوشۇننى بۆسۈشكە چىڭ ئۇلماق كېرەك،
چېرىك قوزغۇتىشقا تېز ئۇلماق كېرەك.

2329قۇماندانىدا بولسا بۇ خىسلەت ئەگەر،
يېڭىپ يېغىنى، ھەيۋىسىن يوق ئېتەر.

2330قوشۇننى باشلىسا شۇ خىل قۇماندان،
قولى ئۈستۈن بولۇر دۈشمەنگە ھامان.

2331قوشۇن باشلىقى ياۋغا بولسا دۇچار،
كۈنۈ ـ تۈن بولغۇلۇق ئويغاق ۋە ھوشيار.

2332كېرەكمەس كۆپ چېرىك، چېرىك خىل كېرەك،
چېرىككە خىللانغان خىل قۇرال كېرەك.

2333قوشۇن سانى كۆپ بوسا باشسىز بولۇر،

قوشۇن بولسا باشسىز، يۈرەكسىز بولۇر.

2334سىناغان بىر ھەربى قىياسەن دېمىش،

ئون ئىككى مىڭ ئەرلىك قوشۇن كۆپ ئىمىش.

2335دېمىش ياۋنى يەڭگەن بىر باتۇر چۇەر،

ماڭا تۆت مىڭ ئەرلىك قوشۇن دەل يېتەر.

2336كۆپ ئەسكەر يېيىلسا، ئىچى بۇلغىشار،

تۈزەپ بولماس ئۇنى، يارامسىز بولار.

2337ئاتاقلىق جەسۇر ئەر، يەنە سۆزلىمىش:

قوشۇندا قۇرال ــ ئەر خىل ئولسۇن دېمىش.

2338ئاتانغان سوقۇشچى نەدەر ئاڭلىغىن،

بۇ سۆزنى ئىشىتكەچ، ئەمەل ئەيلىگىن:

2339قوشۇننى كۆپەيتمەي، قىل ئەرلەرنى خىل،
يىگىتلەر بىلەن تەك قۇال سەرە قىل.

2340كۆپىدىن ئېزى خوپ، بولسا مۇنتىزىم،
يىڭىلغان سانى كۆپ چېرىك كۆپ قېتىم.

2341قۇماندان يېغىغا ھۇجۇم قىلسا گەر،
يېقىن تۇتسۇن ئۆزىگە يېغى ئۇرار ئەر.

2342كېرەك چارلىغۇچى قىسىم خىللىماق،
قۇلاق ـ كۆزنى ساقلاپ، يىراق قارىماق.

2343چارلاۋچى ئۇچراشسا تۇتغاقىا ﹝ 137 ﹞ يېتىپ،
ھۇجۇمنى قىلسۇن ئۇ ئارقىدىن بېرىپ.

2344قوشۇننى ساقلىسۇن، قىلسۇن مۇنتىزىم،

كېيىن ۋە ئىلگىرى يۈرمىسۇن ھېچكىشىم.

2345قارارگاھ ۋە يۇرتۇغ (138) تۈزۈش بىلسۇن ئۇ،
قوشۇن ساقچىلىرى ھوشيار تۇرسۇن ئۇ.

2346كۆزەتسۇن ھەركەتنى ئەلەم تۇتقان ئەر،
ھېچ چەتتە قالمىسۇن ياۋنى ئۇرار ئەر.

2347قوشۇننى چۈشۈرسۇن پۇختا جاي كۆرۈپ،
يىراق كەتمىسۇن ئۇ، تۇرسۇن توپ بولۇپ.

2348غەپلەتتە قالمىسۇن، بولسۇن ئۇ ھوشيار،
غاپىل بولسا، دۈشمەن زىيانلار ئۇرار.

2349يېقىنلاشسا ياۋغا دېرەكىن ئېلىپ،
قارارگاھ قۇرسۇن ئۇ ئوت ـ سۇنى كۆرۈپ.

2350قوشۇننى كۆزەتسۇن، ئۇ تىل ﴿ 139 ﴾ بەرمىسۇن،
قوشۇن ئارزمۇ ـ كۆپ ياۋ ئۇنى بىلمىسۇن.

2351ئەڭ ئاۋال تىرىشىپ تىل ئالماق كېرەك،
بۇ تىلدىن ياۋ ھالىنى بىلمەك كېرەك.

2352ئىشنى شۇنىڭغا قاراپ ئىشلىسۇن،
كېيىپ ياۋ بېشىنى بوينىن يەنچىسۇن.

2353مانا شۇ ھوشيارلىق، ئويغاقلىق بولۇر،
سوقۇشتا كىم ھوشيار بولسا شۇ ئۇتۇر.

2354بېگى ئويغاق قوشۇننىڭ ئەجدەر باشچىسى،
مىنەر ئۇ ئارسلان، قىلىچ ـ قامچىسى.

2355كېرەك ياۋ يوقاتماقتا ئىككى قۇرال،

بۇ ئىككى قۇرالدىن كۆرەر ياۋ زاۋال.

2356ئەك ئاۋال كېرەكتۇر ھىيلىنىڭ ئۆزى،
ياۋ ئالدانغىنىدىن قىزارسۇن يۈزى.

2357ئىككىنچى، سەگەكلىك ـ ئويغاقلىق ئېرۇر،
كىم سەزگۈر، ساق ئولسا، ئۇ ئۈستۈن كېلۇر.

2358كىم جەڭدە بولۇر ساق، ئويغاق ۋە ھوشيار،
ئۇ ياۋغا گۇمانسىز زىيانلار سالار.

2359قوشۇنى كۆپ ئولسا ياۋنىڭ، سېغىنىڭ ئاز،
سوقۇش قىلما، تېزدىن كۆر تەدبىر ساز.

2360ياراش مۇمكىن ئولسا، ئۇرۇشما، ياراش،
يوق ئەرسە، ساۋۇت كەي، ئېلىشىپ تالاش.

2361تىرىش، غەيلەتتە قوي، كېچە قىل ھۇجۇم،
كېچىدە ئاز ــ كۆپلۈك بىلىنمەس چوقۇم.

2362يېڭىشقا ئەگەرچە يەتمىسە كۈچۈڭ،
ئەۋەت سەن ئەلچىلەر، ياراشقىن ئۆزۈڭ.

2363تىلىڭ بىرلە ئەل بول، ئۆزۈڭنى كۈزەت،
سوقۇشماققا ئالدىرىما، سۆزنى بەس ئەت.

2364ئەگەر بۇمۇ بولماي يېغى، قۇترىسا،
ئۇرشماقنى ئىستەپ، كۆڭۈل بەرمىسە.

2365ئىشىڭنى ئۇزارتماي قوشۇن تۈز، سوقۇش،
ئاتاپ ماختا ئەرنى، تارات مال، كۆمۈش.

2366ئۇزارسا سوقۇش، ياۋ ھۇشنى تاپۇر،

كۆزى كۆرسە كىشى كۆپنى ئۆگىنۇر.

2367نىمە دەيدۇ ئاڭلا ياۋنى يەڭگەن ئەر،
بېشىدىن ئىش ئۆتكەن، كۆزى كۆرگەن ئەر:

2368ياۋ داڭقى يىراقتا كۆرۈنمەستە زور،
بۇ شۆھرەت كۈرەشكەندە كەملەپ كېتۇر.

2369يېغىغا يېلىڭ تەگ، مېلىڭ ئالمىسۇن،
سوزۇلسا يېڭىلدىڭ، ئىتتىك بول يوگۇر.

2370چېرىكتىن بىر قىسمىنى قوي مۇكتۇرۇپ،
ياياق ئوقچىنى سال سەن ئالدىن يۇرۇپ.

2371يېشى چوڭ، جەسۇرلەر كۆرەشچىنىنى ــ
سەپ ئالدى قىل، باشلاپ ماڭسۇن جەڭچىنى.

2372ساقال ـ چاچ ئاقارغان كۆرەشچ بول،

كۆرەشچى بولۇر ھەم كۆپ ئىشنى بىلۇر.

2373كىچىك، ياش يىگىتلەر بەكمۇ تېز،

ئەگەر ئورىسە يۈز، ئۆچەر ئوتى تېز.

2374ئىشەنچلىك كىشىنى قوي ئالدىن، كېيىن،

بېكىت ئوڭ ـ سولغا يانا باشقىدىن.

2375يېقىنلاشسا لەشكەر، تۇتۇشقاندا ئەر،

ئۇدۇلدىكىنى ئۇرسۇن، ئۇرۇپ نەرلەر.

2376ئەڭ ئاۋال يىراقتىن ئوقىن ئاتقۇلۇق،

يېقىنلاشسا نەيزە بىلەن تىققۇلۇق.

2377كىرىشكەندە پالتا، قىلىچ بىلەن چاپ،

ياقادىن تۇت، چىشلە، تىرناقتىنا تاتىلاپ.

2378چىدا، ياۋغا ئارقاڭنى بەرمە تۇتۇپ،
يوقات ياۋ ياكى يات ئۇرۇشتىنا ئۆلۈپ.

2379نېمە دەيدۇ ئاڭلا، سەپ يارغان جەسۇر،
چىدا سەن، چىدىغان دۈشمەننى يېڭەر:

2380كېلىن قىز سۆيۈنچى نىكا ـ توي تونى،
باتۇرنىڭ سۆيۈنچى جەڭ قىلغان كۈنى.

2381سۇرەر ئالغا لەشكەر باتۇر ئات چېپىپ،
لاچىن قۇش ئالۇردەك تۆكەر ياۋ قېنى.

2382يېغى كۆرسە باتۇر قوپارتۇر توزان،
بۆلەكلەرگە نۆۋەتنى بەرمەس ھامان.

2383چېرىك كۆرسە باتۇر بولۇر ئارسلان،

قىلىۇر ياۋنى يوق، يا بېرۇر ئۆزى جان.

2384يېغى كۆرسە باتۇر قىزارتۇر يۈزىن،

بويايدۇ قىزىل قانغا جەڭدە ئۆزىن.

2385ئىگەر، ئات، ساۋۇتلار بولۇر قىپقىزىل،

قىزارغان قىزىل يۈز بولۇر ياپ ـ يېشىل.

2386يېغى ئات سېلىپ ساڭا قىلسا ھۇجۇم،

چىدا، سەن بەرمە تەن، تورزۇيدۇ چوقۇم.

2387يېغى گەر تەۋرىسە، سەن ھەم تەۋرىگىن،

ئاياق ئۆرە ھازىر تۇرۇپ باپلىغىن.

2388ئەگەر ياۋ چېكىنسە قوغلاپ تۇتمىساڭ،

ئۇنىڭدىن يېتەرلىك ئەسىر ئالمىساڭ.

2389جەسۇر جەڭچىلىرىڭ سېپى بۇزۇلۇپ،
كېلەر ياۋ ھۇجۇمىنى باشلاپ، بۇرۇلۇپ.

2390يېغى قاچسا قوغلاپ ئۇزاپ كەتمىگىل،
ئەگەر قايتسا دۈشمەن، قاچالمايسەن، بىل.

2391ياۋ ئۆلسا ئۈمتىسىز ئۆلۈمگە يۈرۈر،
ئۆلۈمدىن قورقمىغانغا كىم تەڭ كېلۇر؟

2392شۇ پەيتتە ئۆزۈڭنى چىڭ تۇت، سەن كۈزەت،
گەر ئەكسى بولسا، ئۆز ئۆمۈدىڭ پەقەت.

2393غاپىل بولسا ئەر، كۆر، يۈرەردە ئۆلۇر،
غاپىل بولمىسا ئەر، تىلەككە يېتۈر.

2394ماڭا مۇنداق ئېيتتى ئىش كۆرگەن كىشى،

ئىش كۆرگەن كىشىنىڭ سۆزى سۆز بېشى:

2395يېغى قاچسا بارما ئۇزاق يەرگىچە،

يىراق قوغلىغان قامچا يەر تويغىچە.

2396يېغى بىر چېچىلسا يىغىلمىقى تەس،

سۇ ئوتنى ئۆچۈرسە، ئۇ يانمايدۇ، بەس.

2397ئۇمىتسىز كىشىلەر ئۆلۈمنى كۈتۈر،

ئاۋال ئۆلتۈرۈپ، ئاندىن ئۆزى ئۆلۈر.

2398كىم ئىش قىلسا تېز ئاڭ مال بەرگۈلۈك،

بېرىپ مال، يۈزىنى قىزىل قىلغۇلۇق.

2399ئەسىر ئالسا ماختاپ تارتۇقلاش كېرەك،

بۇ تارتۇق بىلەن بولسۇن ئەر خۇش يۈرەك.

2400يامان ماختىلىش بىرلە ياخشى بولۇر،
ماختالسا ياخشى قاچان كېيىن قالۇر؟

2401تۇتار قول بىلەن شىر ئەرنى ماختىساڭ،
يېتەر قۇشقا ئېتىڭ ئەگەر سىلىساڭ.

2402داۋالات ياردار بولسا سەن كۆرۈپ،
قۇتۇلدۇر ئەسىر چۈشسە، سەن قايتۇرۇپ.

2403كۆتەرگىن قەدىرلەپ ئۆلگەن بولسا گەر،
ئوغۇل ـ قىزى بولسا، ئاتا ھەققىنى بەر.

2404سۆيۈنگەي قوشۇنىڭ گەر كۆرسە بۇنى،
قىلۇر جان پىدا ئۇ، جەڭ مەيدان كۈنى.

2405شىرىن سۆز، كۆلەر يۈز، مال ـ نەرسە بېرىش،
كىشىگە بۇ ئۈچ نەرسە ياخشى بىر ئىش.

2406ئازات ـ ئەركىن ئەرلەر ئاڭا قۇل بولۇر،
رىزاسىن تىلەپ جان پىدالىق قىلۇر.

2407بىر سۆز بار، ھېكىم، ئەمدى ئوخشار بۇڭا،
كۆرۈپ ئويلىنىپ چىن پۈتەرسەن ئاڭا:

2408كۆلەر يۈز، شىرىن سۆز بىلەن بەر تاۋار،
ئازات ئەرلەر بۇ ئۈچكە كېلىپ توپلىنار.

2409كۈمۈش بىرلە ئالتۇنغا ئالما قۇلۇڭ،
پىدا قىل بۇ ئۈچنى، ئومۇمنى يىغار.

2410قوشۇن باشلىقى شۇنداق ئولماق كېرەك،

قوشۇن باشلىسا ئۇ بولۇر ئەزگۈرەك.

2411گەر ئالتۇن ـ كۈمۈشنى سوغات ئەيلىسەڭ،
قىلىۇرلەر پىدا جان ساپ ئالتۇنغا تەڭ.

2412بۇ ئۈچ بىرلە خىزمەتچى بولغاي قۇلى،
بۇنى بەگ بىلگۈلۈك ھەر ئىشنىڭ ئۇلى.

2413مۇشۇنداق قۇماندان تاپسا ئەگەر خان،
ئىشى باشقا چىققاي ئىشەنچلىك ھامان.

2414ئەگەر بولسا شۇنداق قوشۇن باشلار ئەر،
سۆيۈنچكە چۈشۈپ ھەر ئىشى تۈزىلەر.

2415ياراغلىق ۋەزىر كۈتسەڭ، شۇنداق كېرەك،
قوشۇن باشلىقى دېسەڭ بۇنداق كېرەك.

2416بەگ شۇنداق كىشىگە ئىشەنسە بولۇر،

تىلەك ــ مەقسىدىنى ئۇلاردىن تاپۇر.

※ ※ ※

2417يەنە ئېيتتى ئۆگدۈلمىش: ئەي ئېلىگ قۇتى،

ئىككى ئىش بۇيۇك ھەم ئۇلۇغلۇق ئېتى:

2418ۋەزىرلىك بىرىدۇر، ئۇنىڭدا قەلەم،

قىلىچ تۇتتى بىرسى، قولىدا ئەلەم.

2419بۇ ئىككىسى ئەلنىڭ تەرتىۋىن تۈزەر،

بىرىكسە بۇ ئىككى ئۇنى كىم ئۈزەر؟

2420خىللانغان بولشى كېرەك بۇ كىشى،

گەر بەگكە زىت بولسا كېتۇرلەر بېشى.

2421ئەگەر پايدىلىق بولسا كۆپ پايدىسى،

زىت بولسا زىياننى ئەل- يۇرت تارتقۇسى.

2422بەگ ئۇلسا ئەگەر ئەل سەرە ـ ياخشىسى،

خەلقنىڭ خىلى بولسا ئۇ ئىككىسى.

2423بۇلاردىن تولا پايدا ئەلگە تېگۇر،

بۇ پايدا بىلەن بەگكە يەتكەي هوزۇر.

2424هېكىم ـ خان نېمە دەر ئاڭا سال قۇلاق،

هېكىملەر سۆزىن بىل ئۇزۇقلۇق ـ تاماق:

2425قىلىچ بىرلە ئالدى، كۆر، ئەل ئالغۇچى،

قەلەم بىرلە تۇتۇر يۇرتنى تۇتقۇچى.

2426بولۇر تېز قىلىچ بىرلە يۇرت ئالغىلى،

قەلەمسىز مۇمكىن ئولماس ئەل تۇتقىلى.

2427يۇرت ئالماق مۇمكىندۇر قىلىچ ـ كۈچ بىلەن،
سوراپ بولماس ئۇنى كۆپ يىل ئۆچ بىلەن.

2428قەلەملە تۇتۇلسا بىرەر كەنت ـ شەھەر،
ئومۇمغا ئۇنىڭدىن نەسىبە تېگەر.

※ ※ ※

2429ئى خان مۇشۇلار مېنىڭ بىلگىنىم،
سورالغان ئۈچۈن مەن بۇلارنى دېدىم.

ئېلىگنىڭ ئۆگدۈلمىشكە سوئالى

2430ئېلىگ ئېيتتى: ئۇقتۇم بەلگۈلۈك بۇنى،

يانا بىر سۆزۈم بار، ئېيىت مەشھۇر ئۇنى.

2431ماڭا سۆزلە ئەمدى كۆرۈپ ئەزگۈرەك،
ئۇلۇغ ھاجىپلىققا نىچۈك ئەر كېرەك؟

2432ئۇلۇغى شۇ بولسا، ھاجىپلار ئارا،
كۆيۈمچان بولۇپ قىلسا جاننى پىدا.

2433ئىشەنسە ئاڭا بەگ ئۆزى ھەم ئېلى،
ئۇلارغا دۇئا قىلسا خەلق تىلى.

※ ※ ※

2434ئېلىگ ئېيتتى شۇنى، سۆزلە ئەمدى سەن،
يورۇتقىن كۆزمنى جاۋابىڭ بىلەن.

ئوتتۇزبىرىنچى باپ

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئۇلۇغ ھاجىپلىققا قانداق كىشى لازىملىقى توغرىسىدا ئېلىگكە ئېيتقانلىرى

2435جاۋاب بەردى ئۆگدۈلمىش ئاغزىن ئېچىپ،
دېدى: مىڭ ياشاسۇن ئېلىگ شاتلىنىپ.

2436ئۇلۇغ ھاجىپ ئارتۇق پۈتۈن چىن كېرەك،

بۇ چىنلىق بىلە بەك پۈتۈن دىن كېرەك.

2437نەسەپلىك بولسۇن ئۇ، خۇلقى ئۇز، ئوڭاي،
كۆرۈپ ئەل نەپئىنى، تۇغۇلسۇن كۈن ـ ئاي.

2438تېگى ياخشى بولسا، بولۇر ياخشى ئەر،
بۇ ياخشى ئەر ئەلگە ياخشىلىق تىلەر.

2439كىشى ياخشىسىدىن كېلۇر ئەزگۈلۈك،
يېمەك ـ ئىچمەك، مىنەرلىك ھەم كەيگۈلۈك.

2440خۇيى ياخشى ئەر سۆزنى دەڭسەپ قىلۇر،
بۇ خىل ئەر ئىشى ھەم پاك ـ سۈزۈك بولۇر.

2441كۆزى توق، ھايالىق، نازۇكلۇق كېرەك،
تۈمەن خىل بىلىم ۋە زېرەكلىك كېرەك.

2442كۆزى توق كىشى ئىشتا ئالماس پارا،

بولۇر كۆلكۆلۈك ھاجىپ ئالسا پارا.

2443ئوڭۇشلۇق ھەر ئىشنى بۇزار بۇ پارا،

پىششىق ئاشنىمۇ خام قىلار بۇ پارا.

2444ھايالىق، سىلىق بولسا نازۇك خۇيى،

كېلەر خۇلقى، سۆزىدىن ياخشىلىق بويى.

2445ئۇياتلىق كىشى ئۇ يامان ئىش قىلماس،

قوشۇلماس يارامسىزغا، كىشى تىللىماس.

2446سىلىق ئەرگە دۆلەت سىڭىملىق بولۇر،

سىلىق بولسا، بەختكە لايىقلىق بولۇر.

2447زېرەك بولسا، مالدىن قىينالماس بولۇر،

بىلىم بولسا، بەختكە لايىقلىق بولۇر.

2448ئەجەپ ياخشى دەپتۇ بىلىملىك ئۇلۇق،
بىلىملىككە تەگدى قىممىتى تولۇق.

2449بىلىملىك ئىشلەسۇن بۇ بەگلەر ئىشى،
ھېچ ئىشقا يارىماس بىلىمسىز كىشى.

2450بىلىمدىن نەسۆە كىمگە تەگمىسە،
ئۆلۈك ئۇ، يارىماس تىرىكتۇر دېسە.

2451بىلىملە بۈيۈكلەپ ئاتالغاي كىشى،
بولۇر ئەلدىن ئۈستىن، ئۈنۈملىك ئىشى.

2452قۇرۇق بىر بوياقلىق ھەيكەل ـ ئىلىمسىز،
بىلىملىك كىشى ئورنى كۆكتە ـ ئىگىز.

2453كېرەك ئىشتا ئەقىل، سەگەكلىك كېرەك،
سەگەكلىك بىلەن ئىش جىلۋە قىلۇر بەك.

2454ئەقىل پايدىسى بەك تولا، زور ئېرۇر،
جىمى ياخشىلىقلار ئەقىلدىن بولۇر.

2455ئەقىلسىز كىشىدۇر يېمىشسىز ياغاچ،
نە قىلغاي يېمىشسىز دەرخلەرنى ئاچ؟

2456ئەقىللىق تاپار ئۇ ھەر ئىككى جاھان،
ئالۇر ھەم ياخشى نام ئەقىللىق ھامان.

2457ئەقىللىق، بىلىملىك كىشىدۇر كىشى،
كىشىنىڭ تولۇقى ۋە خەلقنىڭ بېشى.

2458ھاجىپنىڭ ساقال ـ چاچى ئۇز بولسۇن يۈزى،

ئاۋازى ئەرەنچە ۋە ئوچۇق سۆزى.

2459يۈزى، ھۆسنى، كۆركەملىكى خۇش قىلۇر،

كىرىپ چىقسا مەردانە، ئاڭا يارىشۇر.

2460كېلىشكەن ساقال ـ چاچ ـ كىشى ھەيۋىتى،

بۇ ھەيۋەت بولۇر ئەر كىشى ھۆرمىتى.

2461كېرەك تەقۋادار، دىن ئىگىسى ئېرىغ،

ئېرىغ ئولسا پەيلى، بولۇر خۇلق ئېرىغ.

2462كىشى بولسا دىندار، ئېرىغ تەقۋادار،

كىشىنىڭ ئىشىنى ئېرنمەي قىلار.

2463يەر تەقۋا كىشىلەر كىشى غېمىنى،

ئېرۇر تەقۋا كىشى كىشى ئوبدىنى.

2464تۇرار يۈزمۇ ـ يۈز دائىم ھاجىپ ئۆزى،

شۇڭا كۆزگە چىرايلىق كۆرۈنسۇن يۈزى.

2465گۈزەل يۈزنى كۆرگەن كىشى خوشلىنۇر،

كۆڭۈل ئېچىلۇر ھەمدە جان زوقلىنۇر.

2466بىر ئالىم ئوخشىتىپ بۇڭا ئېيتتى سۆز،

بىلىملىك سۆزىن تۇت، ئەي قىلقى ئۈز:

2467كىشىچۈن نە ياخشى نەرسە ـ گۈزەل يۈز،

ئىچەر سۇ بۇ يۈز كۆركىدىن ئىككى كۆز،

2468قوڭۇر چاچ گۈزەلنى، كۆر، ئەيلە بىر پال،

ئىشىڭ ياخشى بولغاي، بۆلەك سۆزنى ئۈز.

2469ھاجىپلىققا ئاقىل، كۆڭۈللۈك كېرەك،

بېسىق بولسا خۇلقى تېخىمۇ ئەزگۈرەك.

2470كۆڭۈللۈك كىشى سۆزنى ئۇنتۇماس بولۇر،

كۆڭۈلسىز كىشى سۆزدە تۇرماس بولۇر.

2471كۆڭۈل بولمىسا ئەر تاپالمىسا ئەشىن،

ئەقىل بولمىسا ئەر قىلالماس ئىشىن.

2472كۆڭۈلسىز كىشى بىر ھەيكەلدۇر قۇرۇق،

قىلۇر ئىشنى ئىنسان كۆڭۈللە تولۇق.

2473ھاجىپ بولسۇن ئاقىل، كەمتەر، مۇلايىم،

پېقىر، تۇل، يېتىمگە كۆيۈنسۇن دائىم.

2475دىلى بولسۇن ھەممە كىشىگە كىچىك،

تىلى بولسۇن يۇمشاق، شېكەردەك چۈچۈك.

2476ئوچۇق يۈز كۆرۈسۈن كىشىگە كۈلۈپ،

كىشىلىك ساقلىسۇن خۇش پېئىل بولۇپ.

2477ئىشتىكىن، تاۋازۇ كۆڭۈلۈك نەدەر،

كۆڭۈل، تىل كىچىك تۇت، ئايا قىۋچاق ﴿ 140 ﴾ ئەر:

2478كۆڭۈل تۇتسا كەمتەر كىشى بەخت تاپار،

كۈلەر يۈز، ئىسسىق سۆزگە خەلق توپلىنار.

2479كۈلەر يۈز، شىرىن سۆزگە ئەر ئىسسىنۇر،

ئىسسىنا، بۇ ئىنسان ئەسىر، قۇل بولۇر.

2480چىدامىلىق بولسۇن ئۇ ھەم تۇتسۇن ئۆزىن،

كۆزىن بەك كۈزەتسىپ، چىڭ تۇتسۇن سۆزىن.

2481قۇلاقى ساق ئولسۇن، ئەقىل، ئىلمى، كەڭ،

مىجەزى تۈز ئۇلىسۇن، تىلى ــ كۆڭلى تەڭ.

2482پەزىلەتتە كامىل ۋە بىلىسۇن بىتىك،
پۈتۈن ئىشتا ئەقلىن ئۇ قىلىسۇن ئىتتىك.

2483ئۇلۇغ ھاجىپ دېسە بولسۇن يۈز يورۇق،
كېرەك بۇ پەزىلەت، بىلىملەر تولۇق.

2484تولا ئىنچىكە ئىش ئېرۇر ئىش ئارا،
ئەگەر دىققەت ئەتسەڭ ھاجىپلىق، قارا!

2485كېرەك شۇ نەرسىلەر ھاجىپ بولغىلى،
تۇرۇپ باشتا ئەلگە يول كۆرسەتكىلى.

2486بۇڭا ئوخشار ئەمدى بۇ شائىر سۆزى،
بۇ شائىر سۆزىدۇر بىلىمسىز كۆزى:

2487ھاجىپلىقا ئاۋال بۇ ئۈن نەك ﴿ 141 ﴾ كېرەك،

ئىنتىك كۆز، قۇلاق ساق، كۆڭۈل كەڭ كېرەك.

2488گۈزەل يۈز، بوي، تىل، ئاڭ، ئەقىل ۋە بىلىم،

خۇلق ــ مىجەز بۇلارغا تولۇق تەڭ كېرەك.

2489ياشاسۇن ئۇزۇن يىللار ئېلىگ ئۆزى،

ئۇلۇغ ھاجىپ ئېرۇر ئۇ بەگلەر كۆزى.

2490نازۇك ئىش ئېرۇر ئۆرپ، قانۇن ۋە ئۇسۇل،

بۇنى رەتلەپ ھاجىپ ئاچار ئىشىك ــ يول.

2491بۇڭا ئوخشىشىپ كەلدى ئالىم سۆزى،

ئىشتىكەن كۆڭۈل بەرسۇن ۋە بىلسۇن ئۆزى:

2492ئۇلۇغ ئىش ئېرۇر بۇ ھاجىپلىق ئىشى،

قىلالايدۇر بۇ ئىشنى لايىق كىشى.

2493هاجىپ ئىشى بولسۇن ۋە يا بەگ ئىشى،
كېلەر چوڭ ـ كىچىك ئەرز ئېيتقۇچى كىشى.

2494غەزىنىچى، خەتچى يا ئىش تۇتقۇچى،
يا تونچى، يا موزدوز ـ ھۈنەر قىلغۇچى.

2495يا يات ئەل ئەلچىسى كەلسە ۋە كەتسە،
هاجىپنىڭ ئىشىدۇر ئېھسانلار ئەتسە.

2496چۈشەر جاي، بوغۇز ـ يەم غېمىن يىگۈلۈك،
سوغاتلار بېرىش يا بەرمەس بىلگۈلۈك.

2497بول ئاغزىدا تۇرسا كىشى باشلىسۇن،
نىزام، ئۆرپ ـ ئادەتنە خاتالىشمىسۇن.

2498هال ئېيتسا پىيقىر، تۇل، يېتىم ئۆتۈنۈپ،

ئۇنى بەگكە يەتكۈزسۇن ئۇ دەرھال بېرىپ.

2499زۇلۇم كۆرگۈچىنى ئۇ ئەيلەپ قوبۇل،

سوراپ ئەھۋالىنى ئۇ كۆرسەتسۇن يول.

2500ئىچ ھەم سىرتتا كۆرسە يارامسىز قىلىق،

ئاگاھ قىلسۇن،توسسۇن، يوقاتسۇن ئېرىغ.

2501مۇشۇنداق بىر تالاي ئىشلارنىمۇ دەل ــ

ئۇلۇغ ھاجىپ قىلىۇر ئۆز قولىدا ھەل.

2502دېمەك، ھاجىپ قىلىۇر بۇ ئىشقا ياردەم،

قىلىنماي بۇزۇلسا، ھاجىپتىن بۇ ھەم.

2503ئى خاقان ھاجىپلار ساقلانمىقى شەرت،

بۇ بىر قانچە يەردە تىرىشىپ قەۋەت:

2504بىرى، بەگ سۆزىدىن پەقەت چىقمىسۇن،
ھەۋەسكە ئەقىلنى چۇلغۇۋېر ئەيلىسۇن.

2505ئۈچىنچى، بەگ ئالدىدا تۇتسۇن ئۆزىن،
دېمەسۇن ئۇ ئاغزىغا كەلگەن سۆزىن.

2506پۈتۈن ئىشنى قىلسۇن، پارا ئالمىسۇن،
يىراقلارنى بەگكە يېقىن ئەيلىسۇن.

2507بۇ ئىككى نەرسە بولسا كىمدە ئەي خان،
ئاڭا بەرمە ئىش، قول تۇتقۇزما ھامان:

2508بىرىدۇر سۆزىدە ئۇ ئېيتسا يالغان،
بىرى، ئەگرىلىككە ئازدۇرسا ئىنسان.

2509كىمكى بۇلارغا بولسا گىرىپتار،
ئەي خاقان، ئۆزۈڭگە يولاتما زىنهار!

2510يانا خىزمەتچىگە ئۈچ ئىش دۇچ كېلۇر،
هەزەر قىلمىسا، ئۆز بېشىنى يىيۇر:

2511بىرى، ئاڭلىغان سۆزنى چىڭ ساقلىسۇن،
بىرى، ناچار ئىش كۆرسە كۆز ئاچمىسۇن.

2512ئۈچىنچى، ئۆزىن تۇتسۇن، بولسۇن كونى،
سۆيۈنچ بىرلە ئۆتكۈزسۇن ئۆتەر كۈنى.

2513بىر ئالىم بەگ هېكىم نېمە دەر،
بۇ سۆزگە ئەمەل قىل، ياخشىلىق كېلەر:

2514بېشىڭ خالىساڭ، بەگ سۆزىنى دېمە،

جىنايەت قىلىپ ئەلگە باشلىق يېمە.

2515ئاۋام ئەلگە قىلسا گۇنا، باش كېتۇر،
خاتالاشسا تىل ـ سۆزدە چىشى سۇنۇر.

2516تولا كۆرگىنىم بار لايىقسىز كىشى،
جىنايەت قىلىپ ئەلگە، كەتتى بېشى.

2517تولا ئاڭلىدىم مەن سۆزلەۋېرىپ تىل،
يارا قىلدى ئەرنى ئېچىپ سىرنى، بىل.

2518ئالىم ۋە ھېكىملار يانا سۆزلىدى،
ئۆزىن تۇتمىغان يەر بېشىنى، دېدى.

2519ھاجىپقا كېرەك بەك كۆزەتمەك ئۆزىن،
سۆزلەشتە بەگكە ھەم قاراشتا كۆزىن.

2520ۋاقىت كەلمىگۈنچە ئۆزى كىرمىسۇن،
بېگى سورىماي، ئۆتۈنۈش قىلمىسۇن.

2521نېمە دەيدۇ ئاڭلا ئەقىللىق تىلى،
ئەقىللىق تىلى ئاچتى مەنا يولى:

2522لايىق ۋاقتنا كۆرسەت خاقانلارغا يۈز،
دېگەنگە جاۋاب بەر، دېگىن سۆزگە سۆز.

2523ھەر ئىشنىڭ ئۆزىگە لايىق ۋاقتى بار،
ۋاقىت كەلگەن ئولسا، كۆرەر ئىككى كۆز.

2524پەزىلەت، بىلىمدە گەر بولسا شۇ خىل،
ئۇنى چوڭ ھاجىپلىققا مۇناسىپ بىل.

※ ※ ※

2525شۇلاردۇر ئەي ئىلىگ مېنىڭ بىلگىنىم،
سورالغان ئۈچۈن مەن بۇلارنى دېدىم.

ئىلىگنىڭ ئۆگدۈلمىشكە سوئالى

2526ئىشىتتىم ۋە ئۇقتۇم سۆزۈڭ، دېدى خان،
يانا بىر سۆزۈم بار سوراي بۇ زامان:

2527ماڭا ئېيتقىن ئەمدى ئىشىك ئاغىسى ـ
بولۇشقا نىچۈك ئەر لايىق كەلگۈسىق؟

ئوتتۇز ئىككىنچى باپ

ئىشىك ئاغىسىنىڭ قانداق بولۇشى لازىملىقى ھەققىدە ئۆگدۈلمىشنىڭ ئىلگىكە ئېيتقانلىرى

2528جاۋاب بەردى ئۆگدۈلمىش، دېدى: ئەي خان،
ئەي خۇشخۇي، ياشا تېچ ـ ئامان كۆپ زامان.

2529ئىشىك ئاغىسى بەك كۆيۈمچان كېرەك،
تېنى ـ جانى بىرلە تىرىشچان كېرەك.

2530ئىشىكتە يۈرۈتسۇن قارا تۈننى ئۇ،
ئىشىكتە پاتۇرسۇن يوقۇق كۈننى ئۇ.

2531خىزمەتتە ئۇ بىلسۇن ئۇسۇل ھەم قانۇن،
مۇلايىم بولسۇن ئۆز خۇلقىدا پۈتۈن.

2532تۈزى، نانى كەڭرى، سېخى بولسۇن ئۇ،
بېرىپ كۈمۈش ــ ئالتۇن كىشى يىغسۇن ئۇ.

2533كېچەسى ياتاقتا يېتىشتىن بۇرۇن،
نۆۋەتچىلەرگە ئۇ كۆرسەتسۇن ئورۇن.

2534تونۇشسىز ۋە ياتلارنى تەكشۇرسۇن ئۇ،
كىم بولسا زېرەك، ئىشقا سالسۇن ئۇ.

2535ساراي دەرۋازىسىن بېكىتسۇن كۆرۈپ،

سانىلۇر سۇ كۈنكى ئىش پۈتكەن بولۇپ.

2536يانا ئەتە قوپۇپ ئىشىن باشلىسۇن،
سەھەر ـ شام نۆۋەتچى تەۋرەتمىسۇن.

2537قوبۇل ۋاقتىدا ئۆز قىسمىنى يىغىپ،
كۆرۈنسۇن ھەممىنى ئۇ باشلاپ كىرىپ.

2538كۆرۈنسۇن ـ دە چىقسۇن، ئۇزۇن تۇرمىسۇن،
كىشى قويسۇن ئىشكتە، خالى قويمىسۇن.

2539ئەگەر كىرسە خىزمەتچى توپ ـ توپ بولۇپ،
يارامىلىق ـ يارامسىزنى تۇرسۇن كۆرۈپ.

2540قوبۇل بىلىكتەندە، بولسا بىراۋنىڭ سۆزى،
ئېلىپ كىرسۇن ئۇنى قايتىدىن ئۆزى.

2541دېسە كىم ئىستىگىن، تىلەسە تىلەك،
ئۇ بولسۇن بۇ مۇھتاج كىشىگە يۆلەك.

2542ئېلىپ بەرسۇن ئېھسان، كۆر، ئالتۇن ـ كۆمۈش،
قايۇسىغا ئۇنۇان، قايۇسىغان ئىش.

2543كىم ئىشنى قىلۇر چىن يۈرەكتىن سۆيۈپ،
كىم ئۇ زايە ئەيلەر ۋاقتىن بوش يۈرۈپ:

2544يارامىلىقى كىمدۇر، پايدىلىقى كىم.
بولۇشۇغى كىمدۇر، قاۋۇلراقى كىم.

2545بۆلارنى بېگىگە دېسۇن ئۇ تولۇق،
لايىقىنى ئۆستۈرسۇن، ئىزھلاپ ئوچۇق.

2546چىقاردا ياخشى يارلىق يەتكۈزسۇن تىلى،

ئىسىنسۇن شۇ خىلدا خىزمەتكار دىلى.

2547ئىشكتە تۇرۇشقا ئورۇن راسلىسۇن،
ھىچ كىمسە ئوچۇقتا تۇرۇپ قالمىسۇن.

2548يات كەلسە ئىشىككە، كۆرۈپ تۇرغۇلۇق،
ھۆرمەتكە لايىقىنى يېقىن تۇتقۇلۇق.

2549لىگەندە كىرسە ئاش كىرزەتسۇن كۆزى،
مۇناسىپ ئەمەسنى توسسۇن ئۆزى.

2550ئېلىپ چىقسا شىرە، كۆرۈپ چىقسۇن ئول،
ئاشا تەگمىسۇن يولدا ھىچ قايسى قول.

2551يېنىپ چىقسا ئاشلار ئىشىككە ئېشىپ،
ئۈلەشتۇرسۇن ئۇنى بەككە مۇناسىپ.

2552يېتەر نەچچە جانغا بۇ ئاش چاغلىسا،

ئىچ هەم تاشتىكىلەر قۇرۇق قالمىسا.

2553زورايتۇر ئىككى نەرسە بەگ شانىنى،

ئىشكتە تۇغى، تۆردە بۇ داستىنى.

2554يانا ئىككى نەرسە ساراي هۆسنى ئول،

بەگ ئاتىن زورايتىپ ئاچۇر قۇتقا يول:

2555ئۇلۇغ هاجىپى بولسا ئازات كىشى،

يانا بىرسى يارامىلىق ئىشك ئاغىسى.

2556بۇ ئىككى كىشىلە ساراي گۈللىنۇر،

ئۇلۇغلۇق بىلەن نام ـ ئىپتى يېيىلۇر.

2557كۆزەتسۇن ئۇ دائىم شاراپچى خادىم،

تۆشەكچى ۋە ئاشپەز، تۇغچىنىمۇ ھەم.

2558 ئىشىكتە تۇرغۇزسۇن دائىم قۇشچىنى،
يانا ئاۋچى بىرلە تەڭ ئوقياچىنى.

2559ئۆيگە يانار ۋاقتنا، قولداشلىرىدىن ــ
ئۆزى بىرلە ئىلتىپ يىگۈزسۇن ئېشىن.

2560يېگۈزسۇن، ئىچۈرسۇن، تويدۇرسۇن قېرىن،
قۇرۇق قويماي يانا ئۇ بەرسۇن بېرىن.

2561ئۆزىگە بىر ئات، تون، قۇرال بولسا بەس،
ئۇلەشتۇرگەچ ئۆزى ئازىراق ئالسا بەس.

2562ئەگەر كەلسە خىزمەتكە يات بىر كىشى،
ياتاق بەرسۇن ئاشا ھەم قوشسۇن ئەشى.

2563كۆرۈنگۈنچە بەگكە ئۇ كۈتسۈن ئۈنى،

ئورۇن، ئاش، ئېتى ھەم كىيەر تونىنى.

2564سوراپ تۇرسا خادىملىرىدىن ھالىنى،

ئاچ ــ توقمۇ، تونىنىڭ ئۇپرىغانىنى.

2565قولى قىسقىلىقتىن ئۇ ئولسا مۇھتاج،

بېرىپ ھەق، ئەيلىگەي ئاڭا بىر ئىلاج.

2566كىمكى ئىشككە كەلمەس نىچە كۈن،

سوراپ ھال ئۇنىڭدىن سەۋەبىنى ئۇقسۇن.

2567ئۇ بولسا گەر ئاغرىق، كېرەك ھال سوراش،

ئۇ يۈرسە بىكار ــ بوش لازىمدۇر توساش.

2568بۇ ئىشلار بېگىگە كۆيۈمچانلىق ئول،

سۆيۈنچىن دەپ قىلغان تىرىشچانلىق ئول.

2569نېمە دەيدۇ ئاڭلا، خىزمەت قىلغان ئەر،
خىزمەت بىرلە بەگكە قەدرىلەنگەن ئەر:

2570خىزمەتچى بېگىگە كۆيۈمچان كېرەك،
كۆيۈمچان بولۇشچۈن ئۇ ئىشچان كېرەك.

2571كۆيمچان ۋە سادىق ئىشچان بىر قۇلى ــ
قىلۇر چىڭ كۈنۈ ــ تۈن بۇ بەگلىك ئۇلى.

2572كۆيۈمچان بولۇر ئۇ، ئۆز نەپئىن دېمەس،
تىلەر بەگكە پايدا ۋە ياخشىلىق، بەس.

2573گەر ئازغان پايدىلىق، ئۇنىڭ مەن قۇلى،
ئەگەر گۈل زىيانلىق، كېسەرمەن غولى.

2574كۆيۈمسىز، نەپئىسىز ئوغۇلدىن كۆرە،
كۆيۈمچان، نەپئىلىك خىزمەتچى ئۆرە.

2575قېرىنداش كۆيۈمسىز بى نەپ ئولسا، قوي،
ئاداش تۇت نەپئىلىكنى، نەپى ئىلە توي.

2576تىلى يۇمشاق ۋە كەمتەر ئولسۇن ئۆزى،
تاۋازۇلۇق ئولسۇن، ئوچۇق ھەم يۈزى.

2577سۆرۈن يۈز، ئاچچىق سۆز كىشىن توڭلىتۇر،
ئۆمۈر بوي كەتمەي كۆڭۈلدە ياتۇر.

2578ئوقى بۇ بېيتنى بۇڭا ئوخشىشۇر،
سۆزى بىرلە مەناسى ھەم ئۇقۇلۇر:

2579كىشى سۆز ۋە تىلدە بېرەركەن ئازار،

سۆڭەك ئاغرىتىپ دىلغە بىر ئوت ياقار.

2580ئۇرۇلغان تاياقنىڭ ياراسى پۈتەر،
بۇ تىل سۆكسە پۈتمەس، ياراسى تۇرار.

2581يا چەۋگەن (142) ، يا ئوۋ، يا ئەل ـ يۇرت كۆرگىلى،
ئاتلانسا ئەگەر بەگ سەپەر قىلغىلى.

2582ئۇ يەردە تولا ساق كۈزەتمەك كېرەك،
يامان ھادىسىلەرنى توسماق كېرەك.

2583بىرەر ھادىسە بەگكە كەلسە ئەگەر،
قۇش ئوۋلاشتا، ئوۋدا، سەپەردە كېلەر.

2584ئىشەنچسىزلەر بار ئولسا قىلسۇن يىراق،
كېرەكتۇر گۇمانلىقتىن ھۇشيار تۇرماق.

2585ئىشەنچلىك، سۆيۈملۈك، كۆيۈمچان كىشى،

تۇرۇپ خان يېنىدا كۈزەتسۇن بېشى.

2586قۇماندان قورۇغداش توپى قۇرۇغلۇق،

يىغىپ ئالدى ـ كەينىدىن رەتكە سالغۇلۇق.

2587كىچىكلەر ئۇلۇغلار ئارا كىرمىسۇن،

يىراقتا يۈرۈچى يېقىن كەلمىسۇن.

2588نىچۈك بولسا سارايدا قوپۇش ـ ئولتۇرۇش،

كېرەكتۇر بۇ يەردە ھەم شۇنداق بولۇش.

2589ئىشىك ئاغىسىنىڭ كۆيىمچانلىقى،

مۇشۇنداق بولسۇن ئەي ھۆكۈمدار سېخى.

2590بۇ ياڭلىغ كېرەك بۇ ئىشىك ساقلار ئەر،

نېگىنىڭ نېنىن يەپ، ئىشىن ئىشلەر ئەر.

※ ※ ※

2591بۇلارنى مەن ئېيتتىم ئىشىتى ئىلىگ،
تىلەسە يېتۈك ئەر ئىشلەتسۇن بىلىك.

ئېلىگنىڭ ئۆگدۈلمىشكە سوئالى

2592ئېلىگ ئېيتتى: ئۇقتۇم بۇنى مەن ئېنىق،
يەنە بىر سۆزۈم بار جاۋاب بەر ئۇچۇق:

2593بىلۇرسەن گۇمانسىز، جاھاندا بەگلەر،
ئەۋەتۈر بىر ئەلدىن ئەلگە ئەلچىلەر.

2594بۇ ھەقتە بىلىم بەر، ئېيتقىنكى شۇنى،

بىرەر ئەلگە ئەۋەتسە بىرەر ئەلچىنى.

2595نىچۇك بولماق كېرەك بۇ ئەلچى كىشى،
ئىشەنىپ ئاڭا بەگ تاپشۇرسا ئىشى؟

ئوتتۇز ئۈچىنچى باپ

ئەلچىلىككە ئەۋەتىشكە قانداق كىشى يارايدىغانلىقى توغرىسىدا ئۆگدۈلمىشنىڭ ئېلىگكە ئېيتقانلىرى

2596جاۋاپ بەردى ئۆگدۈلمىش، ئېيتتى: ئېلىگ،
بۇ ئىشقا ناھايەت ئىشلەتسۇن بىلىك.

2597بۇ ئەلچى بولۇشقا سەرە ئەر كېرەك،

بىلىملىك، ئەقىللىق، جەسۇر، تاغ يۈرەك.

2598خۇدا قۇللىرى ئىچرە ئەڭ خىللىرى،
كىشى ياخشىسى ئەردى ئەلچىلىرى.

2599بۇ ئەلچى بىلەن كۆپ ئىشلار قىلىنۇر،
تولا ئوبدان ئىشلار ئەلچىدىن كېلۇر.

2600ئۇ بولغاي ئەقىللىق، ھەر ئىشتا بېسىق،
بىلىم لازىم بىلەشكە سۆز يولىن جىق.

2601ئۇتۇقلۇق ئۇرۇنلاي دېسە ئۆز ئىشىن،
تۈزۈك ئۇقماق كېرەك سۆزنىڭ ئىچ ـ تېشىن.

2602ئىشتىكىن، جاھاندار بەگ ئەر نېمە دەر،
بىلىملىك ۋە ئەلگە ئۆزى رەھبەر ئەر:

2603ئەي ئەقلى تولۇق ئەر، بىلىملىكنى بىل،
بىلىملىك كىشىنى سەن ئەل چوڭى قىل.

2604ئەقىل ئىشلەتسە ھەر ئىشتا باشتىلا،
ئۇتۇقلۇق بولۇر ئىش، سىنىدىم تولا.

2605ئىشلەتسە ھەر ئىشتا بىلىمنى ئالىم،
ئېرىشكەي ئۇ ئىشقا ئۇتۇقلە دائىم.

2606ئەقىل ۋە بىلىمنى ئىشلەتسە كىشى،
ئۇتۇقلۇق چىقار ھەر باشلىغان ئىشى.

2607بۇ ئەلچى كۆيۈمچان، كۆزى، كۆڭلى توق،
ئىشەنچلىك، دۇرۇس ھەم ئۇز خۇلۇق بولغۇلۇق.

2608كۆيۈمچان كىشى بەگ پايدىسىن تىلەر،

تىلەسە پايدىسىن، بېگىنى سۆيەر.

2609بېگىڭگە نەپئىلىك كۆيۈمچاننى بىل،
كۆيۈمچاننى تاپساڭ، ئۆزۈڭ باغرى قىل.

2610كۆيۈمچان خادىم ئول كىشى باغرىدەك،
بېغىردىن يېقىنراق، يۈرەك قارنىدەك.

2611كۆزى ئاچ كىشىلەر ئۆزىن تۇتالماس،
ئۇ ئەلچى بولۇشقا تېخى يارىماس.

2612كۆزى توق پەقىر بولسا، باي سانىلۇر،
چىدامىلىق هەر ئىشتا ئۇتۇق قازىنۇر.

2613هىرستۇر تاماخور، تاماخور يامان،
تاماخور ئاتالغاي قەلەندەر هامان.

2614نېمە دەر ئىشتىكىن، كۆزى توق كىشى،

كۆزى توق كىشى بولدى بايلار بېشى:

2615پەقىر قىلسا كىمنى بۇ كۆز ئاچلىقى،

ئۇنى باي قىلالماس جاھان توقلۇقى.

2616كىمكى تاماغا بولسا ئەسىر ـ قۇل،

قۇتۇلغاي ئۇنىڭدىن ئۆلۈم بىرلە ئول.

2617يەنە ياخشى دەپتۇ بىلىم بەرگۈچى،

كۆزى ئاچقا ئۆگىت ـ نەسىھەت قىلغۇچى.

2618تولۇق باي بولاي دېسەڭ ھۇنۇز سەن،

كۆڭۈل بايلىقىنى ئىستە، ئەي ئەرەن.

2619نىچە بولسىمۇ قۇل، كۆزى توق ـ ئۇ، خان،

ھېرىس بەگلىگىدىن قۇل ياخشى ھامان.

2620قايۇ خان ھېرستۇر، گادايدۇر ـ گاداي،
قايۇ قۇل كۆزى توق ـ ئۇ خان، كۆڭلى باي.

2621بۇ ئەلچى ئۇياتچان، سىلىق بولسۇن ئۇ،
ۋە تەمكىن، نىچە خىل بىلىم بىلسۇن ئۇ.

2622ئۇيات بولمىسا، ئەر جاھىل، پەس بولۇر،
ئۇيات بىرلە ئىنسان دۇرۇس ئىش قىلۇر.

2623بېسىق بولسا ئىنسان ھېلىم ئاتىلۇر،
سىلىق بولسا خۇلقى ئۆزىنى سۆيدۇرۇر.

2624چېچەن ھەم بىلىملىك بولغاندا ئادەم،
ئېرىشكەي ھەر ئىشتا ئۇتۇقتا ھەر دەم.

2625ئوقى بۇ بېيتنى، نېمە دەر ئاڭلا،
قىل ھەمرا ئۆزۈڭگە، بىلىملە باشلا:

2626ئەقىل بىرلە ئۇق ئىش، بىلىم بىرلە بىل،
كۆڭۈل بەخت قۇچسۇن، قۇتاتسۇن ئۇ يىل.

2627چىچەنلىك بىلەن ئەر تىلەككە يېتەر،
بىلىم بىل، ئەقىل تاپ، كېيىن ئىشنى قىل.

2628چىچەنلىك بىلەن بىلسە تۆرلۈك بىتىك،
بىتىك بىلسە ئادەم بولۇر ئۇ تېتىك.

2629يېزىش ھەم ئوقۇش بىلسە، چۈشەنسە سۆزىن،
كىشى ئالىم قىلۇر بۇنىڭلە ئۆزىن.

2630ئۇ بىلسۇن پەزىلەت خىلمۇ ــ خىل تولۇق،

پەزىلەت قىلۇر ئەر يۈزىنى يورۇق.

2631ئوقۇپ كۆپ كىتابلار، بىلسۈن ھەر سۆزى،
چۈشەنسۈن شېئىرنى ھەم يازسۇن ئۆزى.

2632نۇجۇم ھەم تىبابەت بىلسۇن چۈش ئۆرۈپ،
ئۇدۇل كەلسۇن يەنە ئۇ ئۆرىگەن چۈش.

2633ئۇ بىلسۇن ھېساب ھەم گېئومېرىيىنى،
كەسىر ھەم يەر ئۆلچەش ئىلىملىرىنى.

2634يەنە دامكا ــ شاخماتنى ئۇ بىلسۇن خوپ،
ئويۇنغا چۈشكۈچىنى ئالسۇن ئۇتۇپ.

2635ئۇ بىلسۇن چەۋگەننى، ئاتار بولسۇن ئوق،
يەنە قۇشچى ۋە ئوۋدا تەڭدىشى يوق.

2636پۈتۈن تىلدا سۆزلەشنى بىلسۇن تىلى،

پۈتۈن خەتنى ئوقسۇن، پۈتۈنسۇن قولى.

2637كېرەك ئەلچى ئۇچۇن مۇشۇنداق پەزىلەت،

بۇ خىل ئەلچى تاپار مۇۋەپپىقىيەت.

2638چېچەن بولسا ئەلچى ئالىم ۋە هۇشيار،

بولۇر بەگكە نەپ، ئۇندا قارشى ئېلىنار.

2639گەر ئەلچى بولسا بوش، تۇراقسىز، يامان،

تۆكەر بەگ ئابروين ئاندا بىگۇمان.

2640بۇ ئەلچى كىشى بەكمۇ ياخشى كېرەك،

پۈتۈن ئىشتا بولسۇن ئۇ سەزگۈ يۈرەك.

2641نىچۇك پەزىل ـ هۈنەرلەر كۆرسەتسە ئاڭا،

ئۇنى يەڭسە، ھۆرمەت قىلدۇرسا يانا.

2642نىچۈك بىر كىشىكىم، ئۇڭا سۆزلىسە،
ئۇنى ئۇقسا، بىلسە، يەنە يوشۇرسا.

2643ئەگەر ئەلچىدە بولسا پەزىلەت تولۇق،
چوڭۇپ بەگ، بولۇر ئاتى ئەلدە ئۇلۇق.

2644نە دەيدۇ، ئىشت، ئىش بىلەر كۆك ئايۇق ﴿ 144 ﴾،
كىشىكىم بۇ سۆزنى ئۇقماس، ئەقلى يوق:

2645كىشى بولسا پازىل، نام ـ ئاتى چىقۇر،
ئەگەر بولمىسا پەزلى، نامسىز قېرۇر.

2646كىشى پەزلى بىرلە كىشىدىن ئۇزار،
ئەقىل، پەزلى بولسا ئەر ئۆرلەپ ئۇچار.

2647پەزىلەت بىلەن ئەر قولىن گەر سۇنار،

بۇيۇك نلىغ ئېگىپ باشىن يەرگە قويار.

2648ئۇ بولسۇن چېچەن، سۆزگە هازىر جاۋاب،

سوئالغا جاۋاب بەرسۇن هەم توغرىلاپ.

2649هاراق ئىچمەس ئولسا ئۆزىن تۇتقۇچى،

ئۆزىن تۇتار ئەر تاپار بەخت كۈچى.

2650هاراق ئىچسە ئالىم ئىلىمسىز بولۇر،

ئىلىمسىز مەس ئولسا نېمىلەر قىلۇر؟

2651هاراقتۇر بىلىم ۋە ئەقىل دۈشمىنى،

جىدەل ـ غەۋغا هاراقنىڭ ئېتىدۇر چىنى.

2652نە ياڭلىغ ئەقىللىق، بىلىملىك كىشى،

بېشىن مەيگە تىقسا، بۇزۇلغاي ئىشى.

2653نە ياڭلىغ ھايالىق، ئۇز خۇلۇق، سىلىق،
مەي ئىچسە قىلۇر ئۇ پەسكەش قىلىق.

2654كىشى ئاڭ ــ بىلىم، ھوش، ئۇياتنى ئېرىغ ــ
نىجىس بۇ ھاراقىقا بېرۇر ۋادەرىخ.

2655مەي ئىچمە، مەي ئىچسە كېتۇر دۆلىتى،
مەي ئىچسە بولۇر تەلۋە، ئاخماق ئېتى.

2656قېرىنغا كىرسە مەي، چىقارۇ سۆزۈك،
بۇ چىققان سۆزۈڭدىن كۆيەرسەن ئۆزۈڭ.

2657نېمە دەر ئىشتىكىن، بۇ بېيىت ئېيتقۇچى،
ئوقۇرسەن، ئېچىلغاي تېشى ھەم ئىچى:

2658ئىچەرسەن ئەگەر مەس قىلغۇچى شاراپ،

ئىچىڭدىن سىرىڭ چىقتى تاشقا قاراپ.

2659بىلىملىك مەي ئىچسە بولۇر بىر قارا،

نادان ئىچسە كىچىكلەپ، بولۇر بىر بالا.

2660بۇ ئەلچى تىلى ئۇز كۆڭۈللۈك كېرەك،

ئۆزى سۆزگە ئۇستا، ئەقىلىق كېرەك.

2661سىڭىملىك بولۇر ئول تىلى ئۇز كىشى،

سۆزى ئۇز كىشىنىڭ يارار ھەر ئىشى.

2662زېھىنلىك بولۇپ ئۇ، ئۇنۇتمىسا سۆز،

نىچۈك سۆز ئىشتسە قاتتىق تۇتسا ئۆز.

2663بويى بولسا كۆركەم، چىرايلىق يۈزى،

كېلىشكەن ساقال ــ چاچ، تۇرۇقى ئۆزى.

2664ئۆزى بولسا باتۇر، بۆيۈك ھىممىتى،
بۇ ئىككى بىلەندۇر كىشى قىممىتى.

2665سۆزى بولسا يۇمشاق، شېكەردەك چۈچۈك،
چۈچۈك سۆزگە يۇمشار ئۇلۇغ ھەم كىچىك.

2666بۇ ئەلچى ئىشىنىڭ كۆپى سۆز بولۇر،
سۆزى ياخشى بولسا تىلەگىن تاپۇر.

2667مۇشۇنداق كىشىنى ئەگەر تاپسا خان،
ئاڭا بەرسۇن ئەلچى ئىتىنى ھامان.

2668ئەۋەتسە بولۇر ئەلچىلىككە ئۇنى،
يىراق يات ۋە ياكى بولسۇن تۇققىنى.

ئىلىگنىڭ ئۆگدۈلمىشكە سوئالى

2669ئىلىگ ئېيتتى: ئۇقتۇم، ئىشىتتىم بۇنى،

يەنە بىر سۆزۈم بار دېگىن سەن ئۇنى.

2670سېنىڭدىن كېرەكتۇر سۆز ئېيتماق ماڭا،

ئۆتەي مەن سۆزۈڭنىڭ ھەم ھەققىن ساڭا.

2671پۈتۈكچى نىچۈك بولغۇلۇق ئەي تېتىك،

ئاڭا بەگ ئىشىنىپ پۈتۈتسە بىتىك؟

ئوتتۇز تۆتىنچى باپ

پۈتۈكچى قانداق بولىشى لازىملىقى توغرىسىدا ئۆگدۈلمىشنىڭ ئىلىگكە ئېيتقانلىرى

2672جاۋاب بەردى ئۆگدۈلمىش ئېيتتى: ئىلىگ،
بۇ ئىشقا تولا بەك يۈگۈرتسۇن بىلىك.

2673ئۆتۈنچ بىرلە دېدى ئۆگدۈلمىش: ئەي بەگ،
يېشەي ئۇشبۇ سۆزنى كۆڭلۈلدىكىدەك.

2674ئەگەر بولسا خان قانچە ئالىم ئۆزى،
كېرەكتۇر پۈتۈكچى يازارغا سۆزى.

2675پۈتۈكچىگە ئېيتماق كېرەك ئىچ سۆزىن،
پۈتۈكچى يوشۇرغا تولا ھەم ئېزىن.

2676بۇ سىرنى تۇتۇشقا چىن ئىنسان كېرەك،
ئىشەنچلىك بولۇشقا چىڭ ئىمان كېرەك.

2677ئەگەر سىر تۇتمىسا پۈتۈكچى سۆزىن،
ئېچىپ بەگ سىرىنى يۇقاتۇر ئۆزىن.

2678بۇ بەگلەر يوشۇرسا قانچە سۆزىنى،
كېرەك بۇ ئىككىسىگە دېمەك سىرىنى:

2679بىردۇر پۈتۈكچى، بىرىدۇر ۋەزىر،

بۇ ئىككى كىشىگە ئاچار بارچە سىر.

2680بۇ ئىككى كىشىگە سىر ئاچماق كېرەك،

سىر ئاچسا، نازىنى كۆتەرمەك كېرەك.

2681جىمى سىر بۇ ئىككى كىشىدە بولۇر،

ئەگەر سىر ساقلىماس ئۆز ئىشىن بۇزۇر.

2682ئەجەت ياخشى ئېيتمىش ئۆتكەن بېگى،

تىلى بىرلە ئاچتى بۇ سۆزنىڭ تېگى:

2683ئەي بەگكە ئىشەنچلىك، سۆزۈڭ بە يوشۇر،

ئەگەر سىر يوشۇرماسسەن، بېشىڭ كېتۇر.

2684بۇ ئاغزىڭ مىسالى بىر ئۆڭكۈر ئېرۇر،

سۆزۈڭ چىقسا ئۆندىن تاڭ سەھەر بولۇر.

2685جاھانغا تارالسا يىغىپ بولمىغاي،

ئىشتۇر پۈتۈن خەلق، يىيىپ بولمىغاي.

2686ئېغىزدىن گاھى ئوت، گاھى سۇ چىقار،

تۈزەر بولسا بىرسى، ئۇ بىرسى بۇزار.

2687كۆيەر ئوتقا ئوخشاش كېرەكسىز سۆزۈڭ،

ئېغىزدىن چىقارما، كۆيەرسەن ئۆزۈڭ.

2688ئاقار سۇدەك ئېرۇر چىقسا ياخشى سۆز،

ئۇ ئاقسا قايانغا چېچەك ئۈنەر يۈز.

2689ئايا ئەي ئاتانغان بىلىملىك ھېكىم،

سىرىڭنى يوشۇر چىڭ، ئۇقمىسۇن ھېچكىم.

2690نېمە دەيدۇ ئاڭلا، بۇ بېيتنى ئوقى،

يوشۇرغىن سىرىڭنى ئەي كۆڭلۈم توقى:

2691سىرىڭنى ساقلا چىك دىمە ھېچقاچان،
دىسەڭ گەر چىكەرسەن يىللار پۇشايمان.

2692قىزىل تىل ـ قارا باشقا دۈشمەن يامان،
ئۈنىڭدىن ھەزەر قىل ياشارسەن ئامان.

2693پۈتۈكچى بىلىملىك بولسۇن ئەقىللىق،
خېتى ئۈز، بالاغەتتە بەك يېقىملىق.

2694خېتى ئۈز يېزىلسا، كۆڭۈل ئېچىلۇر،
ئوقۇغانچە ئاندىن كۆڭۈل ئاۋۇنۇر.

2695بالاغەت بىلەن خەت ئەگەر تەڭ يۈرۈر،
بۇ خەتنىڭ تىلى ياخشى بىر تىل بولۇر.

2696ئىشتىكىن، نېمە دەر ئىلى كاتىبى،
ئەجەبمۇ ياخشىدۇر يېزىش ئۇسلۇبى:

2697پۈتۈن ياخشى سۆزلەر پۈتۈكتە بولۇر،
پۈتۈلگەن ئۈچۈن سۆز ئۇنتۇلماي قالۇر.

2698ئەگەر پۈتۈكچى پۈتمىسە بىتىك،
نىچۈك بىلگەي ئەردىڭ بۇ ھېكمەت بىلىك.

2699پۈتۈپ قويمىغان بولسا ئالىم ھېكىم،
بۇرۇنقىنى بىزدىن ئېيتار ئىدى كىم؟

2700يازۇ بولمىسا ئەردى ئىنسان ئارا،
دېيىلگەن سۆزگە كىم پۈتەتتى، قارا!

2701كىشى ئەلدىن ــ ئەلگە ئەۋەتۇر خەۋەر،

يازۇر بولمىسا سۆز نىچۈك سۆزلىنەر؟

2702يازۇ ئۇ ناهايەت كېرەكلىك ئېرۇر،
يازۇ بىرلە بەگ ئەل ئىشنى قىلۇر.

2703بۇ بەگلەر ئىشىگە يارامىلىق كىشى ـ
ئېرۇر ئۇ ئۈچ خىل، ئەي ئەل ـ يۇرت بېشى:

2704بىلىملىك، ئەقىللىق، ھېكىمدۇر بىرى،
بىر خەتچى، بەگنىڭ سۆزلىنەر سۆزى.

2705ئۈچىنچى، جەسۇر ئەر يىگىت ياغ يۈرەك،
يېغى، بۆرىلەرگە بۇ باتۇر كېرەك.

2706ھېكىم ۋە بىلىملىك، ئاڭلىق، ئەقىللىق ـ
كېڭەشمەككە سۆزسىز ئېرۇر پايدىلىق.

2707پۇتۇن ئەل ئىشىنى تۈزەيدۇ بىتىك،
تۇتار ئەل كىرىمىن خەت بىلەن تىتىك.

2708جەسۇر ئەر قولىغا قىلىچنى ئېلىپ،
كېسەر ياۋ بويىنىنى دەسسەپ ۋە ئېزىپ.

2709يىغىلسا قەيەردە بۇ ئۈچ تۈرلۈك ئەر،
كىشى ھەممە ئارزۇ تىلەككە يېتەر.

2710بۇلاردىن بۆلەك كۆپ نەسىللەر بىراق،
بۇ ئۈچكە ئەگىشىپ ماڭغان بوتىلاق.

2711ئەل ـ يۇرتنى تۇتماقلىق قىلىچلە بولۇر،
بۇ ئەلدە ھۆكۈملەر قەلەملە يۈرۈر.

2712بىلىم ھەم ئەقىل بىرلە ئەر ئەل تۈزەر،

بۇ ئۈچ نەرسە بىرلە جاھاننى سۈزەر.

2713بىلىم بىرلە باشلار بەگ ئەلدە قانۇن،
ئەقىل بىرلە ئىشلەر ئىشنى پۈتۈن.

2714قىلىچ ـ مەملىكەتنى ئېلىپ ئەل تۇتار،
قەلەم ـ مەملىكەتنى تۈزەپ، مال يىغار.

2715قىلىچ قان تېمىتسا، بېگى ئەل ئالار،
قەلەمدىن سىيا تامسا، ئالتۇن يىغار.

2716جاھان تۈۋرۈكىدۇر مۇشۇ ئىككىسى،
كى مەيلى ئۆتمۈشتە، مەيلى كەلگۈسى.

2717ئايا بەگ، بۇ ئىككى ئۇلۇغ پەزىل ئول،
جاھاندار ھېكىم بەگ ئۈنى قىلسا يول.

2718بۇ سۆز كەلدى ئەمدى بۇنىڭغا مىسال،

ئى ياخشى بۇنىڭغا قۇلاقىڭنى سال:

2719تولا ياخشى پەزىلەت بىلىم بىلسە ئەر،

تېخى ئارتۇق پەزىلەت قىلىچ ئۇرسا ئەر.

2720تۇتۇلغاي قىلىچلە تولا ياخشى ئەل،

قەلەم بىرلە تۈزەپ، تىلەككە يېتەر.

2721پۈتۈكچى بى تاما بولسۇن كۆزى توق،

كۆيۈمچان، ساپ كۆڭۈل، مۇھتاجلىقى يوق.

2722كۆزى توق كىشى مالغا سالماس كۆزىن،

مال ئۇلسا، ئۇ مالغا ئالداتماس ئۆزىن.

2723تاماگەر كىشىدۇر ئۆزى بىر ئەسىر،

تولۇن ئاي يۈزلۈگۈم، سەن ئۈنى كېچىر.

2724تاماگەر قۇل ئېرۇر، گەر بولسىمۇ خان،
بولۇر پەس تاماگەر كىشى ھەرقاچان.

2725پۈتۈكچى بولسا ھىرىس، بىلىمنى بۇزار،
تام بىرلە يازار، خېتى بۇزۇلار.

2726كۈمۈش ـ ئالتۇن كۆرسە ئاشا قىزىقۇر،
بېگىنىڭ بېشىن يەر، يا بېشىن بېرۇر.

2727كۆيۈمچان خىزمەتچى ئىشكىتە ياتۇر،
قاچان بولسا لازىم، ئىشكىتە تۇرۇر.

2728تىلەر مېھرىبان خادىم بەگ نەپئىنى،
بېرۇر بەگكە مالى، تېنى ـ جانىنى.

2729پۇتۇكچى بولۇپ پاك، ئىچمىگەي هاراق،
يامان خۇلقنى قىلسۇن ئۆزىدىن يىراق.

2730پۇتۇكچى مەي ئىچسە بىلىم يوق بولار،
بىلىمدىن جۇدا بولسا خېتىدىن ئازار.

2731پۇتۇكچى ئىشكتە تۇرسۇن سۇبهى ـ شام،
كېرەك بولسا نەدە، تېپىلغاي داۋام.

2732ئەل ئىچرە ئىككى خىل كىشى تاللىۋال،
ئۇلارنى بۇ ئىككى خىل ئىشقىگە سال:

2733بىرىدۇر يېزىشنى بىلەر پۇتۇكچى،
ئۇنىڭكىم بىرىدۇر سۇخەندان ـ ئەلچى.

2734يېقىن، دوست ۋە ياكى يىراق، يات ئارا،

ئەگەر چىقسا جاڭجال بۇلاردىن ئارا.

2735بۇ ئىككى كىشىدىن كېلەر كەلسە ئىش،
تۈزەلسە تۈزەلۇر بۇلار بىرلە ئىش.

2736خاتا بولسا بىرىنىڭ خېتىدە سۆزى،
بىرى تىلىدە ئۈنى تۈزەتسۇن ئۆزى.

2737ئەگەر بولسا شۇنداق پۈتۈكچى ئى خان،
ئىشەنسە ۋە بەرسە بولۇر قول ھامان.

2738مۇشۇنداق كىشىگە ئىشەنسە بولۇر،
ئۇنىڭدىن ئادەملىك خىسلىتى كېلۇر.

※ ※ ※

2739شۇ ئەردى ئى خان مېنىڭ بىلمىشىم،

بۇنى خانغا ئېيتتىم تۇگدى ئىشىم.

ئېلىگنىڭ ئۆگدۈلمىشكە سوئالى

2740ئېلىگ ئېيتتى: ئۇقتۇم، چۈشەندىم بۇنى،
يەن بىر سۆزۈم بار، سەن ئېيتقىن ئۇنى:

2741غەزىنچى بولسۇن نىچۈك، ئېيت ماڭا،
ئىشەنچ بىرلە بەرسە بەگ مالىنى ئاڭا.

2742غەزىنىدە ئالتۇن ـ كۆمۈش ساقلىسا،
بېرىلگەن ئۇ ئىشنى ئوبدان ئىشلىسە.

ئوتتۇز بەشىنچى باپ

ئۆگدۈلمىشنىڭ غەزنىدارلىقتا قانداق كىشى لازىملىقى توغرىسىدا ئېلىگكە ئېيتقانلىرى

2743جاۋاب بەردى ئۆگۈدۈلمىش، دېدى خانغا،
كۈمۈش ــ زەر سۆيۈملۈك، داۋا ھەم جانغا.

2744كېرەك چىن ئىشەنچلىك، دۇرۇس، توغرا ئەر،
كۆڭۈلگە شۈبھىلەر چۈشۈرمىسە گەر.

2745نېمە دەر، ئىشىت، بۇ سودىگەر بېشى،
جاھاننى كىزىپ مالنى يىققان كىشى:

2746شىرىن جان ۋە لېكىن ئۇنىڭدىن شىرىن ــ
بۇ ئالتۇن ــ كۈمۈشتۇركى، جاندىن شىرىن.

2747ئېچىلماس كۆڭۈلنى ئاچار بۇ كۈمۈش،
ئېگىلمەس كىشىنى ئىگەر بۇ كۈمۈش.

2748كۈمۈش كۆرسە ئىنسان، دىلى تارتمىسا،
يارايدۇ ئۇنى چىن پەرىشتە دېسە.

2749كىشى كۆرسە ئالتۇن ئۆزى يۇمشىدى،
يىرىك سۆزلۈك ئەرنىڭ سۆزى يۇمشىدى.

2750تېپىپ بەخت، كۆپەيسۇن دېسە مال ــ تاۋار،

كۆزى توق، پەيلى ئۈز بولسۇن غەزىندار.

2751تولا مال كۆرۈپ بولسا تويغان كۆزى،
يەنە بولسا قۇرقار خۇدادىن ئۆزى:

2752هالال هەم هارامنى ئېچىپ ئايرىسا،
يارامىلىق، يارامسىزنى خوپ بايقىسا.

2753كۆزى توق كىشىلەر مېلىڭ كۆزلىمەس،
دۇرۇس چىن كىشىلەر ئۆزىن بۇلغىماس.

2754كىچىكلىكتە كۆرگەن بولسا كۈمۈش ــ زەر،
ئۇنىڭدا كۆپ ئولمىسا هېرىسلىق مەگەر.

2755ئۆزى بولسا قورقار خۇدادىن ئەگەر،
تۇتار شۈبهىسىز توغرا يولنى بۇ ئەر.

2756دۇرۇسلۇق ـ دەسمايە، نەپئى ياخشىلىق،
بۇنىڭلە تېپىلغاي مەڭگۈ تاتلىقلىق.

2757دۇرۇس بولسا ئىنسان، كۆنى ئەزگۈدۇر،
كۆنى ياخشى بولسا، قۇتى مەڭگۈدۇر.

2758كۆيۈمچان ۋە دەيدۇ، ئىشىتكىن سۆزى،
بۇ سۆزگە ئەمەل قىل، جاھان يىلتىزى:

2759كۆڭۈل، تىلنى تۈز تۇت، قىلقىنى پۈتۈن،
كېلۇر ساڭا دۆلەت بۇ دۇنيا پۈتۈن.

2760ئەگەر توغرا بولساڭ قۇتاتقاي كۈنۈڭ،
سالامەت ياشا سەن سۆيۈن ھەم قۇتۇن.

2761كۆيۈمچان، ساق، ئويغاق، كېرەك تېتىكلىك،

تېتىكلىك بىلەن ئەر قىلىۋر مىڭ ئىتك ﴿ 145 ﴾ .

2762ئۇياتلىق كېرەك ھەم ئاقىل، كۆڭلى ئاق،
ھاياسىز كىشىدىن يىراق تۇر يىراق.

2763يامان ئىشتىن توسار ئەرنى بۇ ئۇيات،
يامانىنى تۇزەتۇر يانا شۇ ئۇيات.

2764مەي ئىچمەي بولسۇن ئۇ ئۆزىن تۇتقۇچى،
ئۆزىن تۇتقۇچى ئۇ بەخت تاپقۇچى.

2765مەي ئىچسە مېلىغا سېخىلىق قىلۇر،
كىشىگە بېرىپ مال ئالالماي قالۇر.

2766غەزىنە ئىشىغا بېخىل ياخشىراق،
بېخىللىقلە مالنى كېرەك ساقلىماق.

2767كۆيۈمچان خىزمەتچى ۋاپالىق بولۇر،

ۋاپالىق خىزمەتچى بېگىن باي قىلۇر.

2768كىشىنىڭ خىلى ئۇ كۆيۈمچان كىشى،

كۆيۈمچاننى چىڭ تۇت، ئەي ئوبدان كىشى.

2769ئويغاق غەزىنچى ئىشنى بۇزماي قىلار،

ئۆزىن ئۆرتىمەس، مال ھېسابلىق تۇتار.

2770ئەقىللىق كىشىلەر ئۇنۇتماس بولۇر،

ھېسابلاپ قىلۇر ئىش يېڭىلمەس بولۇر.

2771ئۇنۇتقاق بولۇرلەر ئەقىلسىز كىشى،

ئەقىلسىز غەزىنچى بۇزار ئۆز ئىشى.

2772زەكىلىك كېرەكتۇر قىلىشقا ساقىش،

زەكى بولمىسا گەر بۇزۇلۇر كۆپ ئىش.

2773ئۇ بولسۇن يېزىش ھەم سىزىش ماھىرى،

ھېساباتا تۇتۇشقا بولسۇن ھۈنىرى.

2774بىتىكچى كۈزەتسۇن كىرىش ھەم چىقىش،

يېزىپ ھەم كۈزەتسۇن پۈتۈن تۈرلۈك ئىش.

2775يىل، ئاي، كۈن يېزىلسا ۋاقىت ھەم ئېنىق،

بىلىنگەي رەقەم ـ سان ئايرىم ۋە ئوچۇق.

2776ھېساب ساقلىغۇچى چىن يازۇ بىرلە ئول،

ھېساباتا يېزىلسا، كەڭ ئېچىلۇر يول.

2777نىمە دەيدۇ، ئاڭلا، كۆيۈمچان كىشى،

ھېساب بىرلە خادىم چىڭ تۇتسۇن ئىشى:

2778پۇتۇلمىسە ئىشنى تۇتالماس كۆڭۈل،
كۆڭۈلگە ئىشەنمە، پۇتى ئەي ئوغۇل.

2779پۇتۇلسە، قالۇر سۆز، غەپلەتتە كېتەر،
ھېساباتتا غاپىل ئازابلار چېكەر.

2780غەزىنچى بىلسۇن ئۇ تۇرلۇك بىتىك،
ئۇنى ساقلىسۇن ھەم ئۇ قىلسۇن ئىتىك.

2781خىزمەتچى ھېسابتا غاپىل بولسا گەر،
ھېساب ۋاقىدا باش ئۇرۇپ ئىگرەر.

2782ئىگەنلەپ تۆت ئەمەلنى چىڭ، غەزىندار،
ھېسابىڭكۆڭۈلنى تۇتسۇن بار قارار.

2783ھېسابتا تۆت ئەمەل ئۇققاچ، كېيىن سەن،

شۇغۇللان يەنە ئۇ ھەندىسە ﴿ 146 ﴾ بىلەن.

2784بۇ ئىلمى ھەندىسە ئىنچىكە ئىشتۇر،
يەر ـ ئاسمان ھېسابى شۇ بىلەن بولۇر.

2785نەدەر ئالىم ھېكىم، ئىشتىكىن تولۇق،
بىلىملىك سۆزى ئاش كەبى بىر ئوزۇق:

2786بۇ ئىلمى ھەندىسە ئېرۇر بەك چۇقۇر،
ئۇنىڭدا ھېكىملەر بېشىمۇ قايۇر.

2787يارار ئۇ يەتتە قات كۆكنى دانىدەك،
چۇقۇر ـ دۆڭنى ئۇششاق قىلىپ ئاجرىتۇر.

2788كىشى بول بىلىملىك، ئاقىل كۆڭلى تۈز،
ئەقىللىق كىشىلەر ئىشى بارچە ئۈز.

2789بىلىملىك كىشىلەر بولۇر چىن كونى،

دۇرۇس قايدا بولسا يورۇيدۇ كۈنى.

2790تۇتالماس ئۆزىنى ئەر ئەقىل بولمىسا،

قىلالماس ئەر ئىشنى بىلىم بولمىسا.

2791سارايدا بولۇر بۇ غەزىنچى ئىشى،

ئۆزىن ساقلىغاي بەك بۇ ياخشىلىغ كىشى.

2792تۈز ئولسۇن كۆڭۈل ـ تىل، قىلىقى پۈتۈن،

دېسە تەگمىسۇن ئوت يالىنى ـ تۈتۈن.

2793كۆزىنى كۈزەتىپ، تىلىن ساقلىسۇن،

ھەۋەسنى ئەقىل بىرلە تىزگىنلىسۇن.

2794كۆزۈك كۆرسە كۆڭلۈك ئۈنى ئارزۇلار،

كۆڭۈل ئەتسە ئارزۇ ئۇنى كىم توسار؟

2795كۆڭۈل يەتتە ئەزا ئۇزە ھۆكۈمران،
يۈگۈرەر ئەل چوقۇم، باشلاپ ماڭسا خان.

2796ئەجەپ ياخشى دەپتۇ بىلىملىك بۇ سۆز،
ئەي باتۇر، كۈزەتكىن كۆڭۈل بىرلە كۆز:

2797ۋۇجۇت، يەتتە ئەزا كۆڭۈلگە باقار،
كۆڭۈل بىرلە ئىنسان ئېغىر يۈك ئالار.

2798تامام بىر سۈرەتتۇر كۆڭۈلسىز كىشى،
كۆڭۈلسىز كىشى ئىلىم ئاتىن بۇزار.

2799قولى چىڭ، ساق ئولسۇن ئۇ بولماي سېخى،
غەزىنە مېلىنى چاچمىسۇن تېخى.

2800سېخىلىق بەك ياخشى، تاشلىماس كېرەك،
لېكىن خەلق مېلى بىرلە قىلماس كېرەك.

2801ئۇ بىلسۇن تىجارەت يولىنى ھامان،
ئۇنى گەر بىلەلمەس، تاپالماس ھايان.

2802پۈتۈن مال ـ تاۋارنى ئۇ بىلمەك كېرەك،
باھالىق، باھاسىزنى ئۇقماق كېرەك.

2803باھانى ئۇ بىلسۇن ۋە ئالدانمىسۇن،
ئېلىپ مال ساتاردا زىيان تارتمىسۇن.

2804ئېلىم ھەم بېرىمدە بولسۇن مۇلايىم،
ئۇلۇغ ھەم كىچىككە چۈچۈك سۆز دائىم.

2805نىمە ئۆتنە ئالسا، ئۇنى بەرسە تېز،

ئۇ سورسا ئۆزگىلەر بېرەر شۇبھەسىز.

2806ئۇ بولسا ئال ـ ساتتىنا مۇلايىم كونى،
كېمەيمەس ئۇڭشا مال كېرەكلىك كۈنى.

2807ئەگەر قىلسا ئىنئام ئەسكەرلەرگە خان،
ئوچۇق يۈز بىلەن ئۇ بەرسۇن شۇ زامان.

2808گەر ئىھسان تۇسالسا، قوشۇن دىل بۇزار،
قوشۇن كۆڭلى سۇنسا، بەگكە داغ يۇقار.

2809نېمە دەيدۇ، ئاڭلا، سېخىلار بېشى،
بۇنى تۇت دىلىڭدە، ئەي يوقسۇل كىشى:

2810ئەگەر دوستنى دۈشمەن قىلايىن دېسەڭ،
كېپايە، سورالغان نەرسىن بەرمىسەڭ.

2811بىرەلمەس نېمىنى دېمىسۇن تىلىڭ،

خالاپلىق قىلما سەن نېمىكى دېدىڭ.

2812ئەگەر بەگ سۆزىدە ئۇ تۇرماس بولۇر،

ئىشەنچسىز بولۇر ئۇ، مالمۇ يۇقىلۇر.

2813بوشاڭلىق كېرەكمەس، ساق ـ ئويغاق كېرەك،

بوشاڭ بولسا ئىشچى ئىش ئاقسار، دېمەك.

2814قىلار بەگكە خىزمەتنى خادىم پۈتۈن،

كېلىپ تۇردى ئىشكتە ھاجەت ئۈچۈن،

2815خىزمەتچى ھاجەتمەن بولسا، قىسىلىپ،

ئاڭا بەگ ئېھسان ئەتسە يارلىق قىلىپ.

2816ئۇنى غەزنىچى گەر بەرمىسە سوزۇپ،

ئۇ مۇھتاج خىزمەتچى كېتەر يۈز ئۆرۈپ.

2817كىشىگە تېپىلسا دەل كېرەك نېمە،
بىلىنگەي پىل كەبى ئۇ خەستەك نېمە.

2818ئىشتىكىن، نېمەدەر ئاق چاچلىق ساقا،
ھاجەتمەن مۇڭىغا يارا، ئەي توقا:

2819تىلىگەنگە تېپىلسا تىلەگى ئەگەر،
جاۋابىغا جانىن ئۇ پىدا ئېتەر.

2820كېرەك ۋاقتىدا بىر خەس بولۇر پىلغا تەڭ،
جىمى نەرسىگە بۇ ئۇخشىشىپ كېتەر.

2821ئۇياتچان، مۇلايىم، ئاقىل، بىلىملىك ـ
كىشىنى ئەگەرچە تاپقاندا ئېلىگ،

2822بولۇر ئۇۋىا تۇتقازسا مال ــ غەزىنىنى،

ئىشەنسە ئاڭا ھەم ئۆتەپ ھەققىنى.

ئىلىگنىڭ ئۆگدۈلمىشكە سوئالى

2823ئېلىگ ئېيتتى: ئۇقتۇم، يورۇتتۇڭ مۇنى،

يەنە بىر سۆزۈم بار، دېگىن سەن ئۇنى.

2824باش ئاشپەز سارايدا داسقان باشقۇرار،

شۇنى ئېيت، نىچۈك ئەر بۇنىڭغا يارار؟

2825گۇمانسىز ئۇنىڭدىن يېسە ئاشنى خان،

ئىشەنسە ئاڭا، باش ساقلانسا ئامان.

2826ئەي دانا، ئىشەنچسىز قولدىن يېمەك ــ

يا ئىچمەك تولا تەس بىر ئىشتۇر، دېمەك.

2827مۇنى بەرگىن ئېيتىپ سەن ئەمدى ماڭا،
بىلەيمەن، ئۇقايمەن، ئەي جەسۇر توڭا.

ئوتتۇز ئالتىنچى باپ

باش ئاشپەزنىڭ قانداق بولۇشى لازىملىقى توغرىسىدا ئۆگدۈلمىشنىڭ ئېلىگكە ئېيتقانلىرى

2828جاۋابەن ئۆگدۈلمىش دېدىكى: ئەي خان،
بۇنىڭغا كېرەك بىر كامىل، پاك ئىنسان.

2829كىشىلىك ئارا چىن، توغرا بىر كىشى ـ

تېپىلسا، شۇ قىلسۇن بۇ ئاش ـ سۇ ئىشى.

2830بۇ ئىشقا تولا چىن، دۇرۇس ئەر تىلە،
كۆيۈمچان ۋە ئىشچان ئۇياتى بىلە.

2831كۆيۈمچان خىزمەتچى دۇرۇس چىن، كىشى،
بېگىگە بېغىشلار تەنۇ ـ جان بېشى.

2832كېلەر بەگكە گالدىن جىمىكى خەتەر،
ئاش ئەتكەندە ئاشپەزنى كىم كۆزىتەر؟

2833پۈتۈن يەردە بەگلەر كۆزەتسۇن ئۆزىن،
يېمەكتە، ئىچىشتە ئۇ ئاچسۇن كۆزىن.

2834خەلق باشلار ئەرگە بولۇر مىڭ يېغى،
ھەمىشە قۇرۇقلۇق يېغى تۈزىغى.

2835بولمىسا پۇتۇن، چىن، پىششىق بۇ كىشى،

خەتەرلىك بولۇر ئاشتا بەگلەر ئىشى.

2836بۇڭا لازىم كۆيۈمچان، كونا ئۇستا،

قىلىپ ئاشنى تەملىك بەرسە ۋاقتىدا.

2837تولا بولسا كۆرسەتكەن ئىش ئەمگىكى،

ئۇنى تەقدىرلىگەي ئىشنىپ بىگى.

2838نىمە دەر، ئىشتىكىن، ئەقىل بەلگىسى،

بۇنىڭغا مۇناسىپ كىشى ياخشىسى:

2839قوشۇلسا نىمىگە تولا ئىش ــ ئەمگەك،

سۆيۈملۈك، ئەزىز ھەم بولار تولا بەك.

2840كىشىكىم نىمەگە سەرپ ئەتسە ئۆمۈر،

ئۇ نەرسە سۆيۈملۈك، جان كەبى بولۇر.

2841ئۆمۈرگە نە ئەپسۇس، ئەمگەككە ئىسست،
ئەمگەكسىز ئۆتكەن بۇ ئۆمۈرگە ئىسست.

2842ئۆمۈر كەتسە ئەرلەر ئېچىنماس، بىراق،
زايە بولسا ئەمگەك ئېچىنغاي ئۇزاق.

2843باش ئاشپەز كۆزى توق، بولسۇن كۆڭلى باي،
ئۆزى پاكىزە ھەم يۈزى كۆركى ئاي.

2844ئۇ بولسۇن تەقۋادار، شەرىئەت بىلەر،
بۇنىڭدەك كىشىدىن دۇرۇسلۇق كېلەر.

2845بۇ بەگلەر تادۇسى (147) تازا، پاك ئېرۇر،
تازا بولماس ئاش، نىچۇك يېيىلۇر؟

2846تازا بولسا ئاشچى، تازا ئاش بېرۇر،

تازا بولسا ئاش ـ سۇ، سۆيۈپ يېيىلۇر.

2847كۆزى ئاچ كىشى ئاشقا ئاچلىق قىلار،

تاماققا تىقىپ قول، تاماقنى بۇزار.

2848كۆزى ئاچ كىشلەر قىلىقسىز بولۇر،

قىلىقسىزلىق كېسەلدۇر، تېڭى يوق ئېرۇر.

2849ئىشەنچلىك بولسا ئەر قانچە چىن، كونى،

ئۇنىڭدىن ئىشەنچلىك ئۆزۈڭ، بىل مۇنى.

2850يېتۈك، چىن كىشىگە پۈتۈن ئىشەنچ ئەت،

بولۇپ ھوشيار، ئۆزۈڭنىڭ بېشىنى كۈزەت.

2851كېلۇر بۇ سۆز بولۇپ بۇنىڭ ئوخشىشى،

ئۇنۇتما بۇ سۆزنى، ئەي ياخشى كىشى:

2852ئىشەن ھەممىگە ـ يۈ، كۆزەتكىن ئۆزۈڭ،
ساڭا مېھرىبانراق سېنىڭ ئۆز كۆزۈڭ.

2853ئەزىزراق ئېرۈر بۇ ھەممىدىن جېنىڭ،
ئەزىز جاننى بەك تۇت، ئۇزاتما سۆزۈڭ.

2854يۈزى، ھۆسنى كۆركەم بولسۇن خۇلقى ئۆز،
ساقال ـ چاچى رەتلىك، تىلى ـ كۆڭلى تۈز.

2855بۇ كۆركەم كىشى كۆزگە كۆرۈنۈر ئېرىغ،
ئېرىغ بولمىسا ئاش بوغۇزغا قېرىغ.

2856سۆيەر پاك ـ ئېرىغلىقنى ئۇ بىر بايات،
ئېرىغلىق بىلەن ئەر تاپۇر ياخشى ئات.

2857ئېرىغلىقىن ھەممە كىشلەر تىلەر،

قىلۇر ئارزۇ ئاش ـ سۇ تازا بولسا گەر.

2858يېقىن كەلمىسۇن ئاشقا ناپاك كىشى،

ئېغىسىز كىشىنىڭ ئېرىغسىز ئىشى.

2859ئۇ بولسۇن توغرا، چىن، قىلىقتا راستگۈي،

دۇرۇس بولمىسا ئەر تۈزەلمەيدۇ خۇي.

2860ئەگەر ئەگرى بولسا بۇ ئاش باشچىسى،

پۈتۈن ئەگرى بولدى ئۈنىڭ ئىشچىسى.

2861يىغىلسا تولا بىر توپ ئاش ئوغرىسى،

قاچان داسقىنى بەگنىڭ ئۈز بولغۇسى؟

2862كىشىگە دۇرۇسلۇق، ئۈز خۇلۇق كېرەك،

كىلۈر بۇ بىلەن ئۇ تىلىگەن تىلەك.

2863نېمە دەر، ئىشىتكىن، خۇلقى دۇرۇس ئەر،
دۇرۇس بولسا دۇنيا نېمىتىنى يەر:

2864دۇرۇس قايدا بولسا قۇتاتۇر كۈنى،
قارايماس كۈنى، ئەر گەر بولسا كونى.

2865خىيانەت قەيەرگە گەر باسسا ئاياق،
قاچار پايدىلىق ئىش ھەممىسى يىراق.

2866خىيانەتچى نەگە قول سۇنسا ئەگەر،
دېڭىزمۇ سوغىلار، قۇرۇپ كېتەر يەر.

2867باش ئاشپەز بېگىگە بولسۇن كۆيۈمچان،
يىغىپ نەپسىنى ئۇ بولسۇن ئۇياتچان.

2868ئەقىللىق كىرەك ھەم بىلىملىك كىرەك،

تاماق ۋاقتى بولسا، تېتىكلىك كىرەك.

2869نىزاملىق يۈرۈپ ئۇ ئىشلىسۇن ئۆزى،

كىرەردە ـ چىقاردا تۈز ئولسۇن كۆزى.

2870ئەقىل بىرلە ئىشلەپ، كۈزەتسۇن ئۆزىن،

بىلىم بىرلە ئىشلەپ، تىيسۇن كۆزىن.

2871ۋاپا قىلسا بەگكە تىلەپ ئەزگۈ ئات،

ئۇ ياخشى ئېتىلە قۇيۇر مەڭگۈ ئات.

2872ئەقىللىق كىشى ياخشى نامنى كۈتەر،

بىلىملىك كىشىلەر ئىشەنچلىك كېلەر.

2873ئەقىللىق كىشىدىن كىشىلىك كېلۇر،

بىلىملىك ــ كىشىنىڭ كىشىسى بولۇر.

2874ئىشتىكىن، نېمە دەر ئەقىللىق كىشى،
ئەقىللىق كىشى ئۇ كىشىلەر بېشى:

2875ئەقىللىق، ۋاپالىق ئەر ئىسىل ئېرۇر،
كىشىلەر ئۇچۇن ئۇ جان پىدا قىلۇر.

2876ئېرىغسىز، جاپالىق، يامان خۇلۇقلۇق،
ئەگەر ۋەدە قىلسا، سۆزدىن يانۇر.

※ ※ ※

2877دېدىم بۇنى ئەمدى، ئەي ھاكىم لىكىشى،
مۇشۇ خىلدا بولسۇن ئۇ ئاشچى بېشى.

2878ئۇ سۇنسا ئاش ــ ئاياق، سىلىپ داستىخان،

يىسە ئاشنى بەگ ھېچ قىلماستىن گۇمان.

※ ※ ※

2879شۇدۇر ئەي خاقانىم، مېنىڭ بىلگىنىم،
كۆڭۈلدە نە كەچسە، مانا مەن دېدىم.

※ ※ ※

ئېلىگنىڭ ئۆگدۈلمىشكە سوئالى

2880ئېلىگ ئېيتتى: ئۇقتۇم، ئىشىتتىم، بۇنى،
يەنە بىر سۆزۈم بار، دېگىن سەن ئۇنى.

2881ماڭ ئېيتقىن ئەمدى ئىچىملىك بېشى،
نىچۇك قىلماق كېرەكتۇر ئىچكۈ ئىشى؟

2882ئىشەنسە ئۇڭا بەگ كۆڭۈلدىن پۈتۈپ،

ئېلىپ ئىچسە مەيىنى، ئۇنى چىن تۇتۇپ.

ئوتتۇز يەتتىنچى باپ

ئىچىملىك بېشىنىڭ قانداق بولۇشى لازىملىقى توغرىسىدا ئۆگدۈلمىشنىڭ ئېلىگكە ئېيتقانلىرى

2883جاۋابەن ئۆگدۈلمىش دېدى: ئەي ئېلىگ،

بۇڭا ھەم كېرەك كۆپ يۈگۈرتمەك بىلىك.

2884قېرىنداش يا كۆپ يىل سىنالغان كېرەك،

يىغىپ نەپسىن تۈز يولدا ماڭغان كىرەك.

2885ئىشەنچلىك، كۆيۈمچان، كۆزى كۆڭلى توق،
تۈز ئولسۇن خۇلقى ھەم مىسالى بىر ئوق.

2886ئۇ بولسۇن شۇ ياڭلىغ قەدەھ تۇتقۇچى،
ياساشقا مەينىمۇ يېتىشسە كۈچى.

2887پۈتۈن دورا ئۈتنى ئىدىشچى ﴿ 148 ﴾ تۇتار،
جۇۋارىش، يا مەجۇن، يا سۈرگە قاتار.

2888ئۇنىڭدا تېپىلسۇن تولا دورىلار،
يىيىشكە، ئىچىشكە، يالاشقا تەييار.

2889قۇرۇق ـ ھۆل يىمىش يا ئىچىملىك شاراپ،
ئۇنىڭدىن ئالار يول گېلىڭغا قاراپ.

2890بۇ گالدىن بولۇر بەگكە ھەممە خەتەر،
بۇ گال تاتقى ئاشچى، ئىدىشچى تۇتار.

2891بۇ ئاشچى، ئىدىشچى سادىق بولمىسا،
بولۇر بەك قېيىن بەگكە يىسە ــ ئىچسە.

2892نىمە دەر بىلىملىك ھېكىم، دىققەت ئەت،
تاماقنى ئاستا يە، گېلىڭنى كۈزەت:

2893گېلىڭنى كۈزەتسەڭ، بېشىڭ ساقلىنار،
يىسەڭ ئاشنى ئاز ــ ئاز، ئېغىزغا تېتار.

2894تولا كۆردۈم ئەرنى زايە قىلدى باش،
گېلىنى كۈزەتمەي ھارام كەتتى ياش.

2895كېسەل دەردى ئەرگە گېلىدىن كېلۇر،

ئۇنىڭ دورىسى ھەم ئېغىزدىن بولۇر.

2896ئۇ بولسۇن ئەقىللىق، بىلىملىك بىر ئەر،

ئەقىللىق كىشىدىن كىشىلىك كېلەر.

2897ياماندا قوشۇلماس ئەقىللىق كىشى،

دۇرۇس چىن بولۇر بۇ بىلىملىك ئىشى.

2898قاياتتى بۇ ئوق تۈز بولمىسا ئەگەر،

دۇرۇس بولمىسا گەر بولۇر تۇتقۇن ئەر.

2899ئى باتۇر بېگىم سەن دۇرۇس بول تىرىش،

دۇرۇسلۇقتىن بۆلەك يوق ھېچ ياخشى ئىش.

2900ئىدىشچى بېشى چاقىقان ئەر بولغۇلۇق،

يۈرەك ھەم نىيەتنى دۇرۇس تۇتقۇلۇق.

2901پۈتۈن ئىش دۇرۇسلۇق بىلەن قىلىنسۇن ئۇ،

يارامسىز، يامانىنى يۇلاتمىسۇن ئۇ.

2902كۆرۈپ مەينى قولىلە ياسىسۇن ئۆزى،

بېسىپ تامغا تۇتسۇن، ساقلىسۇن ئۆزى.

2903قوشۇپ ئىچمەك ـ يېمەككە دارى ـ دەرمەك،

ئۇنى ئۆز قولىلە پاك تۇتماق كېرەك.

2904قۇرۇق ـ هۆل يىمىش، گۈل، هەسەل يا گۈلاپ ـ

قوشۇپ، قىلغاي ئۆزى بۇ بارچە شاراپ.

2905سۆيۈپ هەم كۆيۈنۈپ بولۇپ مېهرىبان،

ئىدىشنى كۆزەتسۇن، ئۆتەپ هەق هامان.

2906شۇنىڭلە بېگىگە ئەمگىكى سىڭار،

قۇلىغا بۇ ئىش كۆپ پايدىلىق بولار.

2907قايۇ نەرسىگە سىڭسە ئەر ئەمگىكى،

بولۇر شۇ نەرسىدە جىنىنىڭ كۆكى.

2908بۇڭا ئوخشاپ كېلەر ئىسىللەر سۆزى،

ئىسىللەر سۆزىدۇر بىلىمنىڭ ئۆزى:

2909نېمەگە سىڭەر بولسا ئەر ئەمگىكى،

بولۇر ئۇ سۆيۈملۈك شىرىن جان كۆكى.

2910كىشى ئەمگەك ئەتسە ئۆمۈر سەرپ ئېتىپ،

ئۇنى سۆيسۇن، كۆتەرسۇن ۋە بولسا يۈكى.

2911تېپىلسا شۇ ياڭلىغ ئىدىشچى بېشى،

ئۇڭا بەرسە بولغاي ئىدىشچى ئىشى.

2912بۇ ئىشقا بۇنىڭدەك تۈزۈك ئەر كېرەك،

ئۇنىڭ ئىشى، ھۆسنى يورۇتسۇن يۈرەك.

2913ئۇنىڭدىن بۆلەك بارچە ساقلىرى،

ساقالسىز، گۈزەل ھەم بولسۇن يۈزلىرى.

2914ئۇ بولسۇن ياش ئوغلان، تولۇندەك يۈزى،

بويى تال، قارا چاچ، سۈرەتتەك ئۆزى.

2915بېلى نازۇك ئولسۇن، ھەم كەڭ يەلكىلىك،

تېنى ئاق، ئۆزى ھەم قىزىل مەڭزىلىك.

2916يېشىل، كۆك، سېرىق، ھال يىپەك تون كىيىپ،

ياراشۇر يېمەكنى كۆتەرسە مېڭىپ.

2917دېسە چۈشمىسۇن مەيگە قىل، تۈك يا خەس،

ئېرىغ ۋە ساقالسىز بولسۇن ساقى، بەس.

2918قەدەھتە قىل ئۇلسا ئېرىغسىز بولۇر،

تۇك ئاش ـ سۇغا چۈشسە تېتىقسىز بولۇر.

2919شۇڭا ئېيتتى بولغاي بىلىم بەرگۈچى،

ساقالسىز بولغاي دەپ قەدەھ تۇتقۇچى.

2920ئىدىشچى ئېرىغ بولسا كۆركەم يۈزى،

ئۇنىڭدىن ئىچىلسە، سىڭەر مەي، قوزى.

2921نىمە تۇتسا كۆركەم، خۇش پېئىل كىشى،

ياراشۇر، ئالۇر كۆز ھەم جان ئۇلۇشى.

2922ئىشتىكىن، نىمە دەر بۇ بىيىت ئېيتقۇچى،

بۇنى ئاڭلىغىن سەن، ئايا بىلگۈچى:

2923يۈزى كۆركەم ئولسا، خۇلقى ئولسا ئۈز،

نە تۇتسا ئىچەر ئەر زەۋق بىلەن ھۇنۇز.

2924بولۇر ئاش يۈزنى كۆرمەك ئاچلارغا،

ئۇسسىغان كىشىگە بولۇر قانغۇسىز.

2925ئىدىشچى بېشى، كۆر، مۇشۇنداق كېرەك،

قەدەھ تۇتقۇچىلار ئاشۇنداق كېرەك.

2926ئىشەنسە ئۇلارغا بەگلەر چىن پۈتۈپ،

يىقىن تۇتسا بولغاي دۇرۇس ئەر تونۇپ.

※ ※ ※

2927ئېلىگ بۇ نەچچە ئىشقا خىل ئەر تىلە،

كۆيۈمچان، كۆزى توق، ئۇياتى بىلە.

2928بىرى ئەلچىدۇر ھەم پۈتۈكچى بىرى،

بىرىدۇر ئىدىشچى، كۆر، ئاشچى بىرى.

2929بۇلارنى بىرىن ـ بىر ئوبدان تاللىغىن،

نالايىق بولسا، سوڭ پۇشايمان يېمىگىن.

2930ئەگەر ئەلچى، پۈتۈكچى بولمىسا خوپ،

تېگۇر ئەلگە ئۇندىن زەخمەت ـ زىيان كۆپ.

2931ئىدىشچى ۋە ئاشچى يامان بولسا گەر،

ھايات يولى ـ جانغا زىيانى تېگەر.

2932بۇ قانچە كىشىنى خىللاشقا تىرىش،

تولۇق خىللاپ ئاندىن تاپشۇر ئاشا ئىش.

※ ※ ※

2933يەنە ئېيتتى ئۆگدۈلمىش: ئېلىگ قۇتى،

ئىشىدەك بۇيۇكتۇر بۇ بەگلەر ئېتى.

2934بۇيۇك ئىشتا تۇرلۇك باش ئاغرىق بولۇر،

يوقالمىسا بۇ دەرت، بەگلىك يوقىلۇر.

2935ئىشتىكىن، ئەقىللىق كېڭەشچى نەدەر،

كېڭەشتە بەگ ئالدىغا ئۇنچە تۆكەر:

2936هوزۇر ئىزلىمە بەگ، جاپانى يوق ئەت،

ئەمگەك بىلەن بىللە تۇرار پاراغەت.

2937چېكىپ رەنج بەگ تۈزسە ئەل، خەلقى بېيۇر،

باي ئولسا خەلقى بەگ تىلەگىن تاپۇر.

2938راھەتلىك كىشى بەك كەتمە سۆيۈنۈپ،

كېلىۇر راھەتكە ئاخىر جاپا قوشۇلۇپ.

2939بۇ ئاشچى، ئىدىشچى ھەر قانچە ساك ـ

ئىشەتچىلىك بولسىمۇ، ئەي زېرەك توڭا.

2940كۆيۈمچان ئۇلاردىن ئۆزۈڭگە ـ ئۆزۈك ـ

ئېرۇرسەن، باشقا يوق، ئۇزارتما سۆزۈك.

2941نە دەر خاس كېڭەشچى دانا، ئاڭلىغىن،

ئۇنۇتماي، ئوقۇپ ھەم يېزىپ ساقلىغىن.

2942سۆيۈملۈك جان ئۆزرە ئىمىندىن ئىمىن،

ئۆزۈمدىن ئىمىنراق تاپمىدىم بىرىن.

2943تىرش ھەم كۆزەت، چىك تۇتۇقىن سەن ئۇنى،

ئەگەر ئۇ يوقالسا تىلەمە ئىمىن.

※ ※ ※

2944دېدىم دەيدىغاننى، ئەي ساھىپقىران،
نىچۈك قىلماق ئىلاجىن ئەيلەپ بايان.

2945مۇشۇنداق كىشى بىرلە بەگ چوك بولۇر،
ئۆزۈپ ياۋ بويىننى شۆھرەت قازىنۇر.

2946مۇرى سۆزلىدىم مەن ساڭا بەلگۈلۈك ـ
بۆلەك بىر سۆزۈم بار بۇڭا ئۇلگۈلۈك.

※ ※ ※

2947ئېلىگ ئاڭلار گەر، ئۇنى ئېيتايىن،
يوق ئەرسە بۇ سۆزنى ئۆزۈم دېمەيىن.

ئېلىگنىڭ ئۆگدۈلمىشكە سوئالى

2948ئىلىگ ئېيتتى جاۋابەن، دېدى: ئەي ئاقىل،

نېمەدۇر سۆزۈك ئۇ، بىليان ئەيلىگىل.

2949سېنىڭدىن ئىشتىمەك كېرەك بارچە سۆز،

بىلىمدە دېڭىزسەن، ئەقىلدە ئوگۈز (149).

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئىلىگكە جاۋابى

2950جاۋابەن ئۆگدۈلمىش دېدى: ئەي ئىلىگ،

ئىلىگدىن تېگەر ئەلگە تۈرلۈك بىلىك.

2951دېدىم بەگكە خىزمەتچىلەرنىڭ يولى،

نچۈك خىزمەت ئەتسۇن بېگىگە قۇلى.

2952خىزمەتچى قۇلنى بەگ بىلگۈلۈك،

نىچۇك خەيىر ـ ئېهسان ئاتا قىلغۇلۇق.

2953نىچۇك بولسا خان ھەققى قۇللەر ئۈزە،
يەنە قۇل ھەققى يوقمۇ بەگلەر ئۈزە؟

2954بەگ ھەققىن ئۆتەركەن قۇل ئىشتا تۇرۇپ،
كېرەك قۇل ھەققىنى ئۆتەش ئىش كۆرۈپ.

2955قىلۇر خادىم ئىشنى بۇ دۇنيانى دەپ،
ئەگەر بولمىسا ئۇ قالۇر بوش كۈچەپ.

ئېلىگنىڭ ئۆگدۈلمىشكە سوئالى

2956ئېلىگ ئېيتتى: بۇنى سەن ماڭا ئېيت ئېچىپ،
نەدۇر خىزمەتچى ھەققى، بىر ـ بىر يېشىپ.

ئوتتۇز سەككىزىنچى باپ

خىزمەتچىلەرنىڭ بەگلەر ئۈستىدە قانداق ھەقلىرى بارلىقى ھەققىدە ئۆگدۈلمىشنىڭ ئېلىگكە ئېيتقانلىرى

2957دېدىكىم ئۆگدۈلمىش: بۇ بەگلەر ئۆزە،
خادىم ھەققى باردۇر ئىشلەشتىن ئوزا.

2958ئەڭ ئاۋال يېمەك ـ ئىچمەك بەرمەك كېرەك،
ئىشلەشكە قۇراللار يەتكۈزمەك كېرەك.

2959بۇ خىزمەت مۇشەققەت، قاتتىق ئىش ئېرۇر،
مۇنى بىلسە بەگ، ئىشچى غەيرەتلىنۇر.

2960تەنىۋ ـ جان پىدالاپ ئىشلەيدۇ خادىم،
تىلەپ بەگ سۆيۈنچىن، قىلۇر قۇللۇق ھەم.

2961سوغۇق ـ ئىسسىق، ئاچ ـ توق، ياياق ۋە يېلىڭ،
قىلىچ، پالتا، ئوق يەر، ئەي خاقان بىلىڭ.

2962گاھ ئالغا، ئارقىغا، گاھ ئوڭغا، سولغا ـ
يۈرەر ـ دە، يەتكۈزەر بەگنى ھوزۇرغا.

2963يېغىغا قارشى سەپتە بىر قۇرال بولار،
تىلەپ بەگ ھاياتىن، ئۆلۈمگە ماڭار.

2964شۇ خىلدا بەگلەرنىڭ سۆيۈنچىن تىلەپ،

ئۆزىن ئەمگەتۇر كۈننى تۈنگە ئۇلاپ.

2965شۇ خىزمەت ئۈچۈن بەگ ھەققىن بەرگۈلۈك،
بولۇپ مېھرىبان ھەم ئوبدان كۆرگۈلۈك.

2966نېمە دەيدۇ، ئاڭلا، ئۈچ ئوردا خېنى،
ئەل ئىچرە تاللانغان، كىشىلەر چىنى:

2967ئەي ئەلنىڭ ئۇلۇغى، ئەي بەگ، دىققەت ئەت،
ياخشى كۆر خىزمەتچى قۇلۇڭنى يۈكسەلت.

2968خادىملەر بىلەن بەگ قولى ئۇزۇرار،
خادىملەر بىلەن خان ئەل ـ يۇرتنى تۈزەر.

2969ئۇلۇغ بولسا قانچە بەگ ئەسلى ھەم زور،
خىزمەتچى بىلەن بەگ ئېتى زورىيۇر.

2970ئەي ئىلىگ، كىشىلىك مۇرۇۋۋەت ئېرۇر،
مۇرۇۋۋەت كىشىگە تەرىقەت ئېرۇر.

2971مۇرۇۋۋەت، تەرىققەت شۇدۇر، شۇبىھىسىز،
كىشى ئەمەگىكىن بىلسە، قىلسا ئەزىز.

2972خىزمەتچى ئىشىكتە ئۇمۇتتە تۇرۇر،
ئۇمىت بەرمىسە بەگ، مۇرۇۋۋەت كېتۇر.

2973كۆرۈپ تۇرسا بۇ بەگ خىزمەتچى نىچە،
ياراملىقى قانچە، يارامسىز نىچە.

2974ياراملىقلىرىغا ئېھسانلار كېرەك،
بىجىرگەن ئىشقا تەڭ ھەق بەرمەك كېرەك.

2975ئەي بەگ، پەس ئەمەستۇر كىشى يىلقىدىن،

ئېتىلسە قىياس، ئىش تاپۇر ئۆلچەمىن.

2976كىشى ئاۋال تويغۇزار يىلقىنى،
ئۇندىن كېيىن ئۇ كۈتەر پايىدىنى.

2977بەگ ئېھسان قىلسا، ئېيتسا ياخشى سۆزىن،
پىدا ئەيلەر بەگكە خىزمەتچى ئۆزىن.

2978سۆيۈپ خادىم ئۇنى، جاندىن باغلىنۇر،
تىلەپ بەگ سۆيۈنچىن ئۆزى ئەمگىنۇر.

2979بىر ئالىم بۇ ھەقتە ئېيتىمىش بىر سۆزىن:
بىلىم بىرلە ئىنسان ئۇزارتۇر قولىن.

2980كىشى ياخشىلىققا شىرىن جان بېرۇر،ق
بىر ياخشى ئۈچۈن ئون ياخشىلىق قىلۇر.

2981كىشى پايدا تاپسا، ئۆزىن قۇل قىلۇر،
بولۇپ قۇل ئۆزگىچۈن زەخمەتلەر چېكۇر.

2982شۇڭا، ئىشقا كۆرە ئېھسان قىلغۇلۇق،
يېلىڭغا كىيىم ئاچنى تويغۇزغۇلۇق.

2983نىچۈك بەگ بولۇر ئۇ، ئەي ئېلىگ قۇتى،
قۇلدىن كەتمىسە گادايلىق ئېتى!

2984نە ديدۇ، ئىشتكىن قېرىلار سۆزى،
قېرىلار سۆزىدۇر يىگىتلەر كۆزى:

2985كىشىگە قىلسا گەر، ئەجرىنى كىشى،
جاۋابەن كىشىلىك قىلماقتۇر ئىشى.

2986كىشى ئەمگىكىن بىلمىگۈچى كىشى،

دىيىلمەس كىشى، ئۇ يىلقا ئوخشىشى.

2987ئىككى خىل ئېرۇر بۇ خىزمەت قىلغۇچى،
بىرى قۇل، بىرى ھۆر، ئۇمىت كۈتكۈچى.

2988بۇ قۇل ئۆزى ئەركىسىز خىزمەتچىدۇر، گەر ـ
ئۇ خىزمەت قىلمىسا بەگدىن تاياق يەر.

2989ھۆر خادىم ئىشلەيدۇ ئۆزىن قۇل قىلىپ،
قەدىرلەش كېرەك ئۇنى ئەجرىن بىلىپ.

2990ئازات ـ ھۆر كىشىلەر ياخشىلىق قۇلى،
بۇلارغا ئېچىپ بەر ياخشىلىق يولى.

2991ئازات ـ ھۆر كىشىنى قىلما قۇلغا تەڭ،
ئازاتنى ئازات، قۇلنى قۇل تۇت ئۆزەڭ.

2992بۇ بەگلەر ئىشكى راھەت قاپقىسى،

راھەت ئىشىگىن تاپماق ئۆزۈك پايدىسى.

2993خىزمەتچى باي ئولسا، بېگى نام تاپۇر،

بۇ نامى دۇئا بىرلە مەڭگۇ قالۇر.

2994بەگ بىرلە خىزمەتچى مىسالى ھامان ـ

ساتۇچى ـ ئالۇچى كەبىدۇر، ئەي خان.

2995ساتۇچى بېرۇر مال دەسمايە قىلىپ،

يۈرىتۇر ئەلدىن ـ ئەل ئالۇچى ئېلىپ.

2996يىل، ئاي، كۈن ئۆتكەندە پايدا توپلىنۇر،

يەنە يۈز كۆرۈشۈپ پايدا بۆلۈشۇر.

2997شۇڭا ئوخشار ئەمدى خىزمەتچى كىشى،

بېگى بىرلە ئورتاق ھېسابلىق ئىشى.

2998بېگى مال بېرۇر قۇلغا، ئېيتار ياخشى سۆز،
خىزمەتچى قىلۇر ئىش پىدا ئەيلەپ ئۆز.

2999خىزمەتچى قىلىپ جان پىدا، تىغ ئۇرار،
ئۇنىڭ پايدىسى شەكسىز ئەل ـ يۇرت بولار.

3000يىغار ئۇ غەزىنە، ياۋ بوينىن ئۈزەر،
تىلەك، نېمەت، ئارزۇ تۇتىشىپ كېلەر.

3001بۇ بارچە گويا بىر پايدا ۋە كىرىم،
ساڭا نەپ بەرگەننى ياخشى كۆر بېگىم.

3002نېمە دەيدۇ ئاڭلا، سودىگەر بېشى،
تىلەپ پايدىنى، دۇنيا كەزگەن كىشى:

3003گەر پايدا بەرسە قۇل، ئوغۇلدىن يېقىن،
پايدىسىز ئوغۇل ـ ياۋ، سەن قاچ ئۇنىڭدىن.

3004مىدىرلىغان ھەممە پايدا دەپ يۈرۈر،
نەپ بولمىسا ئوۋچى ئۆيىدە قېرۈر.

3005قوشۇندۇر بۇ بەگلەر قاناتى ـ تۈكى،
قاناتسىز قۇش ئۇچماس، ئەي بەگلەر بېگى.

3006قوشۇن بىرلە بەگلەر كۈچى بىلىنەر،
قوشۇن بىرلە بەگلەر تۈگۈنلەر يېشەر.

3007يىغىلسا قايۇ بەگكە كۆپ قەھرىمان،
جاھانغا ئۇ بەگ بولدى ساھىپقىران.

3008پەزىلەت يىغىلسا قايۇ بەگكە گەر،

يىغىلغاي ئۇ ئارزۇ قىلغان ئۇمىتلەر.

3009كېرەكتۇر جاھاندارغا پەزىل مىڭ تۈمەن،
بۇ پەزلى بىلەن ئۇ ئالادۇر جاھان.

3010پەزىلەتنى ئوغلان كەم كۆرمە، ئۆگەن،
ئاقىقۇشقا ئوخشار ئۇ، مىجەزى بىلەن.

3011پەزىلەت بەختى ئاقۇش قۇتىدەك ئېرۇر،
پەزىلەتنى قۇش دەپ ئاتاشتۇر زۆرۈر.

3012نېمە دەر، ئىشتكىن، بىر ئاق باشلىق ئەر،
جاھاننى قېرىتقان ئۇزۇن ياشلىق ئەر:

3013بىلىم، پەزىل ئۆگەن، قىممەت بىل ئۇنى،
قىلۇر قىممەت ئاخىر پەزىلەت سېنى.

3014بىلىم بىل، زېرەك بول، بىكار يۈرمىگىن،
بېرۇر ياخشىلىق ئۇ ساڭا بىر كۈن.

ئېلىگنىڭ ئۆگدۈلمىشكە جاۋابى

3015بۇ سۆزنى ئاڭلاپ، سۆيۈندى ئۇ خان،
دېدى: ئەي ئەقىللىق، ئۇرۇغى پاك جان.

3016تولا ياخشى قۇردۇڭ كىشىلىك ئۇلى،
بۇ ئۇل چىن ۋاپالىق كىشىلەر يولى.

3017خەلق ئۆزرە ھاكىم بولدۇم مەن ئۆزۈم،
قولۇم بولدى ئۇزۇن، ئۆتەر تىل ــ سۆزۈم.

3018بۇ بەگ بولغىنىمغا كۈۋەنمەسمەن مەن،

بۇ تىپچىلىق ھاياتقا بېرىلمەسمەن مەن.

3019ئۇمۇدىم شۇدۇركىم، ماڭا كەلگۈچى،

باي ئولسا مېنىڭلە زورايسا كۈچى.

3020بۇ بەگلەر خوشلىقى تاڭنا نەپئىدۇر،

دۇئا، ياخشى نامىم ماڭا بەس ئېرۇر.

3021بۇ ئالتۇن- كۈمۈشنى ھەم بۇ غەزىنىنى،

قوشۇنغا بەرمەككە يىغدىم مەن ئۇنى.

3022كىشىگە بېرۇرمەن تىلەپ ياخشى ئات،

دۇئا ئارتسۇن، ئېتىمنى يايسۇن بايات.

3023تىلەك شۇدۇر، ماڭا خىزمەت قىلغۇچى ـ

بېيىپ قالسا مەندىن كېين قالغۇچى.

3024قالۇر خەلق، مەن ئاخىر كۆچۈپ كېتەرمەن،
دۇئا بىرلە ياد ئەتسە دەپ كۈتەرمەن.

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئېلىگكە جاۋابى

3025جاۋابەن ئۆگدۈلمىش دېدى: ئەي ئېلىگ ــ
بۇ ئىشقا بېرىپتۇ تولۇق ئاڭ، بىلىك.

3026ئۆلۈچى كىشىگە نېمە بار بۆلەك،
مەگەر ياخشى نام بولسا قالغۇدەك؟

3027بۇ دۇنيا تىلەسە تاراتقاي كۈمۈش،
ئۇ دۇنيا ئۈچۈن ھەم شۇدۇر قۇتۇلۇش.

3028ئۆلەشتۈر بۇ ئالتۇن ــ كۆمۈشى ئېلىگ،
دېسە قايسى ئەلگە يېتىشكەي ئىلىگ.

3029نېمە دەر، ئىشتىكىن، ئاقىل بەگ تىلى،
ئۇنىڭلە قۇرۇلمىش بۇ بەگلىك ئۇلى:

3030كېرەك بەگكە كۆپ ئەر ۋە مال بېرىش،
بۇ بەگكە مۇيەسسەر بولۇر ياۋ ئېلىش.

3031غەزىنە نە لازىم، قوشۇن كۆپ كېرەك،
باي ئولمىسۇمۇ بەگ، خەلقى توق كېرەك.

3032قوشۇن بولسا بەگكە ئەل ـ يۇرت كەم ئەمەس،
قوشۇنسىز بەگ ئۇزاق ھاكىم بولالماس.

3033قوشۇن ئۆز بېگىدىن خوش بولسا ئەگەر،
تىلەگەن ئەلنى بەگ قولغا كىرگۈزەر.

3034جاھان بەگلىرى بولسا ئوچۇق قول ـ سېخى،

بولۇر ئىككى دۇنيا تۆردە تېخى.

3035نېمە دەر ئىشتىكىن، بىلىملىك سۆزىن،
بېخىللىق بىلەن بەگ سورالماس ئېلىن:

3036ئىككى نەرسە زىت، بىر ـ بىرىدىن قاچار،
بېخىلغا باقماس ئەر، سېخىنى قۇچار.

3037بېخىلدىن قاچارلەر پەزىلەتلىك ئەر،
سېخىگە بولۇپ جەم، تىلەككە يېتەر.

3038بېخىللىق بۇ بەگكە دۈشمەن ئېرۇر،
بېخىللەرگە ھەر جايدا ئېسىيان قوپۇر.

3039ئىككى نەرسە دۆلەت تۇتۇش يولىدۇر،
بىرىدۇر ساپ ئالتۇن، بىرى تىغ ئېرۇر.

3040بۇ بەگلىك سىخىلىق بىلە ساقلىنۇر،
ئەي ئىلىگ، سىخىلىكلە بەگ چوڭ بولۇر.

3041باتۇر ئەر كۆتەرسە چىقىندەك تومۇر،
غەيۇر جەڭچىلەردە ئۇزۇلۇر تۇمۇر.

3042ساپ ئالتۇن بىلەن بەگ سۇنسا قولىنى،
قىلىچسىز، سۆزلە سورار ئىلىنى.

3043بۇ ئىككى بىلەن ئەل تۈزىلەر ھامان،
بۇ ئىككى بىلەن ئەر چوڭىيۇر، ئەي خان.

3044تۇرۇلگەن قاپاقنى ساپ ئالتۇن ئاچار،
ئەگەر ئىش بۇزۇلسا ساپ ئالتۇن تۈزەر.

3045قىلىچ نەدە بولسا، كۈمۈش شۇندا ئول،

كۈمۈش نەدە بولسا قىلىچ تۇتتى يول.

3046كۈمۈش چاچساڭ ئەي بەگ، يىگىت توپلىنۇر،
ئۆزۈڭ يىغساڭ ئەگەر، ئەرلەر تارىلۇر.

3047قىلىچلىق باتۇرلار كۈمۈشكە تۇتقۇن،
قىلىچقا پىدا قىل، يىغىلسا ئالتۇن.

3048بېخىل بەگ تېرىپ مال، غەزىنە يىغار،
سېخى بەگ قىلىچ بىرلە تارتىپ ئالار.

3049بۇ دۇنيا نىزامى شۇ ياڭلىغ ئېرۇر،
بېخىللار سۆكۈلۈپ، سېخى ماختىلۇر.

※ ※ ※

3050سۆزىن كەستى ئۆگدۈلمىش يەرنى ئۆپۈپ،

ئىلىككە دۇئا قىلدى، ھەقنى ئۇگۇپ (150) .

ئىلىگنىڭ ئۆگۇدۇلمىشكە جاۋبى

3051ئىلىگ ئاڭلاپ بۇنى خۇشال بولدى ئول،
خۇداغا دۇئاچۇن ھەم كۆتەردى قول.

3052دېدى: ئەي رەھىملىك، ئىشەنچىم ئىگەم،
كۇن چۇشسە بېشىمغا، سېغىنچىم ئىگەم.

3053سېنىڭدىن بۆلەك يوق يۆلەنچۈك ماڭا،
يۆلەنچىم بىرلا سەن، ئۇمۇدىم ساڭا.

3054نېمە ياخشىلىق بار ماڭا قىلمىدىڭ،
نېمە ئارزۇ قالدى ماڭا بەرمىدىڭ.

3055نىچۇك قۇللۇق ئەيلەي، بۇدۇر چىن سۆزۈم،
ئايا مەڭگۈ مۇڭسىز، بۇ مۇڭلۇق ئۆزەم.

3056سېنىڭدىن كۈچ ـ قۇۋۋەت، مەدەت تىلەيمەن،
دۇرۇس يولغا باشلا مېنى يۆلەپ سەن.

3057پۈتۈن ياخشىلىقتىن تېخى ئارتۇغى،
ئۆگدۈلمىش ئېرۇر ئەمدى كۆڭلۈم توقى.

3058مۈنى قىلدىڭ ئەمدى ماڭا سەن ئاتا،
قىلۇرمەن بۇڭا شۈكرە يۈزمىڭ قاتا.

3059ئىشىمغا تېنى ھەم جېنىنى بېرۇر،
تۈگەر ئۆمرۈم ئۈچۈن دۇئا ئارتتۇرۇر.

3060ماڭا كۈچ بەر ئەمدى ئۆتەي مەن ھەققىن،

سۆيۈنسۇن ماڭا كۆڭلى بولسۇن يېقىن.

※ ※ ※

3061ئايا ئۆگدۈلمىش دېدى بۇ ئېلىگ،
سېنى ماختار ئەقىللىق ھەم ئىلىملىك.

3062ئەقىللىقنى دېسە، سەن ئەقىلدە تولۇق،
ئىلىملىكنى دېسە، سەن ئېلىمدە ئۇلۇق.

3063ئۆزۈڭسەن ئىشەنچلىك، كۆيۈمچان سىلىق،
ھەر ئىشتا نامايەن دۇرۇس، ئۇز قىلىق.

3064ئوشۇق بولدى ئېھسانىمدىن خىزمىتىڭ،
نە خىزمەت ۋالدى سەن ئۇنى قىلمىدىڭ.

3065كېرەك قىلماغىم ساڭا ياخشى جاۋاب،

ساڭا ھەق ئۆتەي، ئۆت چىرايلىق ياشاپ.

3066ئىچۈككىم سۆيۈندى سىنىڭدىن كۆڭۈل،
خۇدا بەرسۇن ئانداغ سۆيۈنچ ئەي ئوغۇل.

※ ※ ※

3067سۆزىن كەستى خان، تۇردى خىيال سۇرە،
ئوپۇپ يەرنى خىزمەتچى قوپتى ئۆرە.

3068يىنىپ چىقتى ئۇندىن سۆيۈنچلىك بولۇپ،
مىنىپ ئېتىنى كەلدى ئۆيگە يۈرۈپ.

3069ئىغىشماي كىچە ـ كۈندۈز قىلدى خىزمەت،
ياراپ ئىش، ئىشىك ئاچتى بەختۇ ـ دۆلەت.

3070ئېشىپ ئەقلى، ئىلمى چوڭقۇرلاپ هامان،

ئۈزاردى قولى، يار بولغاچقا زامان.

3071ئىشىنكىن، نەدەر بەختى تولغان كىشى،

بەخت بىرلە ئەلدە ئاتانغان كىشى:

3072بۇ دۆلەت، ئۇ، كىملە ياراشسا كېلىپ،

بېشىن كۆككە كۆتەرۈر يۈقرى قىلىپ.

3073كېلىۋەرسە دۆلەت، يىغىلسا مېلى،

قىزارۇر ئۆڭى هەم ئاچىلۇر دىلى.

3074مۇڭا ئوخشۇتۇپ ئېيتتى بىر ئاقساقال،

ئەي باتۇر يىگىت سەن ياخشى ئاڭلىۋال :

3075بۇ بەخت كىمدە بولسا ئۈزارۇر قولى،

بولۇر تەتۈرى ئوك، بىلىم، ئاك، تىلى.

3076جاھان پەيلاسوپى، بولمىسا مېلى،
نىچە بولسا سۆزمەن كېكەچتۇر تىلى.

3077جاھان قانۇنىكىم شۇ ياڭلىغ ئېرۇر،
ۋاپاسىز جاھان، دۆلەت ئاتى شۇدۇر.

3078يامانغا يۈزلەنسە، ئۇ يۈزلۈك بولۇر،
كىچىككە كۆز ئاچسا بۈيۈكلۈك تاپۇر.

3079بۇ دۆلەت كېلىپ كىمگە قونسا ئەگەر،
بېزەپ ئىچ ـ تېشىن ھەر ئىشنى تۈزەر.

3080ئۇ كەلسە جىمىكى تىلەكلەر كېلۇر،
ئاتانىپ جاھاندا ئاتى يېيىلۇر.

3081ئۇ كەتسە، جىمىكى بەرگىنىن ئالۇر،

قارا يەرگە ئۇستۇن بېشىڭنى تىقىۋر.

3082ئەي ئاقىل، كۆڭۈللۈك، ئويغاق، ئاڭلىق ئەر،
بۇ دۇنيانى سۆيمە، بالاسى تېگەر.

3083نە لازىم قاراڭغۇ بۇ زۇلمەت ئورۇن،
يورۇق مەڭگۈ يۇرتقا هازىرلان بۇرۇن.

3084بۇ دۇنيا بىر زىندان، كۆڭۈل قويما ھىچ،
ئىگىز ئوردا، يۇرت تاپ، سەن بولغىن تىنچ.

3085نېمە دەر ئىشىتكىن ئۇ كۆڭلى سۇزۇك،
پۈتۈن ئىش ئىچىدە ئۇ كۆڭلى تۈزۈك:

3086ئەي ھىممەت ئىگەسى ئىستە ئۆز جاھان،
گۈزەللىك ئىستەۋچى بەختلىك ھامان.

3087تىلە ئاخىرەتنى قوي بۇ پانىنى ﴿ 151 ﴾ ،

ئەگەر قويمىساڭ سەن، ئۇ قويغاي سېنى.

3088بۇ دۇنيا جاپاكار، جاپا قىل ئاڭا،

جاپا ۋانچە قىلساڭ باقار ئۇ ساڭا.

3089ئايا يولدىن ئازغان، بېشى ئاينىغان،

ئۇنى سۆيمە ئاستى پاتقاقلىق يامان.

3090پاتقاقتا كىرگەنچە، تۆۋىگە پاتار،

چىقالماس ئۇنىڭدىن، نە خوشلۇق تاپار؟

3091ئۆزۈڭنى تارت ئاندىن ـ پاتقاقتىن قۇتۇل،

ئىبادەت بىرلە قۇللۇق قىلغۇچى بول.

3092يەنە تۆۋبە بىرلە ھەققە يۈنەلت يۈز،

تىلڭنى بۇرا سەن، تۈگەپ قالدى سۆز.

※ ※ ※

3093تۈزەپ كۆڭلىن ئېلىگ شۇندىن بۇيان،
يۈرۈتتى ئەلگە ياخشى قانۇن ھامان.

3094خەلق تاپتى راھەت، ئورۇق سەمرىدى،
بېيىپ دوستى، دۈشمەن كۈچى كەملىدى.

3095سۆيۈنچ ھەم قۇۋانچ ئىچرە ئۆتتى كۈنى،
جاھانغا يېيىلدى ئېتى ھەم ئۈنى.

3096ياشادى ئۇ بىر چاغ شۇ خىلدا يۈرۈپ،
قوزا ـ توقلى بىرلە بۆرى تەڭ بولۇپ.

ئېلىگنىڭ ئۆگدۈلمىشكە سوئالى

3097قىچقارتىپ ئۆگدۈلمىشنى ئېلىگ بىر كۈنى،
سورادى كەچۈرمىش كۈنۈ- ئىشنى.

3098نىچۈكرەك كېچەر ئەي ئۆگدۈلمىش كۈن ـ ئاي،
بۇ يۈرتتا پەقىر كۆپمۇ ۋە ياكى باي؟

3099ئەل ئىچرە يامانلىق يارامسىز نە بار؟
خەلق ھالىنى ئېيت يوشۇرما زىنھار !

3100خەلقنىڭ تىلىدە نېمە سۆز يۈرۈر،
سۆكۈش كۆپمۇ ياكى ماختاش كۆپ ئېرۈر؟

3101قۇسۇرۇم تولامۇ، يا پەزىلىم مېنىڭ،
دېگىن چارەسىنى، قىلايمەن ئۇنىڭ.

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئېلىگكە جاۋابى

3102جاۋابەن ئۆگدۈلمىش دېدىكى: ئەي خان،
تىلەككە ئېرىشتى ئەل - يۇت بۇ زامان.

3103ئېلىگ سايىسىدا تۈزەلدى ئاجۇن،
غەم - ئەندىشى قىسقاردى، خۇشاللىق ئۇزۇن.

3104بېيىپ ئەل، ئاسايىش بىلە تېچ ياتۇر،
شەھەر - كەنت بېزەڭدى كۆڭۈل شاتلىنۇر.

3105ھوزۇردا ئۆتەر بۇ خەلق كۈنلىرى،
سۆينچتە كېچەر، كۆر، پۈتۈن تۈنلىرى.

3106جىمىكى تىلى بار ئوقۇيدۇ سانا،

تىنارلىق ئالار تىن دۇئالە ساڭا.

3107قانۇن ـ سۇ كەبىدۇر، زۇلۇم ـ ئوت، بەلا،
ئېقىتتىڭ سۇزۇك سۇ، ئۆچتى ئوت مانا.

3108ھەق قانۇن يۈرگۈزدۈڭ، تۈزەلدى جاھان،
زۇلۇم كۆرمەس ئەلدە ھېچكىم بۇ زامان.

3109ئېلىگ، ئۈچ ئىش بىلەن زۇلۇم تۇغۇلار:
بىرى، بەگ غاپىل ئولسا ئاپەت ياغار.

3110ئىككىنچى، بوش ئولسا ئەلنى باشلار ئەر،
ئۈچىنچى، ئاچكۆزلۈك، خەلق باغرىن يەر.

3111سېنىڭدە يوق ئولغاچ بۇنىڭ ھېچبىرى،
تېگۈر نەدىن ئەلگە زورلۇق ئەرلىرى.

3112ئەي ئادىل، ئېرىغ ـ پاك، مۇلايىم بېگىم،
ساڭا ھەق بەردى ئاڭ، پەزىلەت بىلىم.

3113سەن تەۋپىق تېپىپ بۇ ياخشىلىق ئۈچۈن،
ئەل قارنى تويۇپ، بولدى ئېگىنى پۈتۈن.

3114شۈكۈر قىل خۇداغا، تېۋىن ھەم سۆيۈن،
ھوزۇر قىل بىر ئاز سەن، راھەتتە ئاۋۇن.

3115نىچۈك ئەيىپ ـ خاتالىق كۆرۈلسە سىرتتا،
مانا مەن خىزمەتچى قۇلۇڭ بار شۇندا.

※ ※ ※

3116شۈكۈر قىلدى ئېلىگ تولا سۆيۈنۈپ،
خۇداغا سانا ئېيتتى قول كۆتۈرۈپ.

3117دېدى: ئەي رەھىملىك، ئۇلۇغ بىر ئىگەم،

بۇ ئاجىز قۇلۇڭنى قىلىپ مۆھتەرەم.

3118نەسىپ قىلدىڭ ماڭا پۈتۈن ئەزگۈلۈك،

بۇنىڭ شۈكرى بويىنۇم ئۈزە بولدى يۈك.

3119قاچانمۇ ئۆتەرمەن بۇ شۈكرىڭ سېنىڭ،

مېنىڭ شۈكرىمنى سەن ئۆتەرسەن ئۆزۈڭ.

ئېلىگنىڭ ئۆگدۈلمىشكە سوئالى

3120يەنە ئېيتتى ئېلىگ: ئەي ئۆگدۈلمىشىم،

خۇدا پەزلى ئەردى سېنى تاپمىشىم،

3121سەۋەپ بولدۇڭ پۈتۈن بۇ ياخشىلىقنا،

زۇلۇمنى تۈگەتىپ، قانۇن قۇرۇشقا.

3122خۇدا بەردى كۆپ ياخشىلىقلار مانا،
سېنى بەردى ئۇن ھەسسە ئارتۇق يانا.

3123ھەرقانچە تىرىشسۇن بەگ يالغۇز، بىراق،
قۇل ياردەم بەرمىسە، ياشالماس ئۇزاق.

3124بەگ ئىچتىن كۇزەتۇر، سىرتتىكى كۆزى ـ
كۆيۈمچان قۇلىدۇر، كۆزى ھەم سۆزى.

3125كۆزەم سەن، تىلىم سەن، قولۇم سەن ماڭا،
ئېتىم ياخشى بولدى، ئەي باتۇر شۇڭا.

3126ئىشىتكىن، نېمە دەيدۇ ئەمدى خاقان،
ئېلىپ ئەل قولىغا، جاھان سورىغان:

3127بېگى تاپسا سادىق قۇلنى تىلەپ،
ئۇنى تۇتسۇن ئالتۇن ـ كۆمۈشكە كۆمەپ.

3128ئىشەنچلىك، دۇرۇس، چىن كىشى تاپسا خان،
هوزۇر بەخت ئىچىدە ياشار ئۇ هامان.

3129خىل ئۇلسا خىزمەتچى كۆيۈمچان بولۇر،
كۆيۈمچان خىزمەتچى كىشىن كىم تاپۇر؟

3130جاهاندا يوق ئەرسە بۇ خىل كۆيۈمچان،
كامالغا ئېرىشكەي كىشىلىك قاچان؟

3131ئۆگدۈلمىش، مەن ئەمدى تەئەسسۇپتە مەن،
قېلىپ سەن ئاتاڭدىن ماڭا بىرلا سەن.

3132يەنە بولسا ئەردى سېنىڭدىن بىرى،
بۇ يولدى ماڭاردى كېيىن ـ ئىلگىرى.

3133ئەي خۇلقى ئۇز، ئاران تاپقانىتىم سېنى،
يۇتۇرسەم سېنى مەن ئۆزگىسى قېنى؟

3134مېنى ئەنسىرەتتى بۇ يالغۇزلىقىڭ،
يەنە بولسا كاشكى، بۆلەك ھەمرىيىڭ.

3135تولا بولماس ئەردى جاپالىق ساڭا،
دۇئادىن تېگۇردى ئۇلۇش ھەم ماڭا.

3136كۆر، بارمۇ، سەن ئىستە قېرىنداش ئارا،
يولۇقىدىن ماڭارلىق مۇناسىپ ساڭا؟

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئېلگىكە جاۋابى

3137جاۋاب بەردى ئۆگدۈلمىش، ئېيتتى: ئېلىگ،
ئىسەن بولسا يەتكەي بۇ ئىشقا ئىلىگ.

3138ھەمىشە يار ئولسۇن ھوزۇر ئېلىگكە،
ئاسايىش ئىچىدە يىتىپ تىلەككە.

3139مېنىڭ ئەمگەكمنى خان ئالىيلىرى ـ
قەدرلىمىسۇن، بولسۇن تىنىچ دىللىرى.

3140ماڭا يەتسە زەخمەت، ھوزۇرمۇ تېگۇر،
ھوزۇر بىرلە زەخمەتكى، ياندىش يۈرۈر.

3141تىلەسە ئېلىگ بىر يارامىلىق كىشى،
كىشىكىم، ئەل ئىچرە خەلقنىڭ بېشى.

3142نېمە دەر، ئىشتىكىن بىر دانا كىشى،
كۈندە ئەقىل ـ ئاڭ بېرىشتۇر ئىشى:

3143ياردەمچى كۆپ ئۇلسا، تىلە كۆپ دېمەي،
بۇيۇك بەگ تۈزەپ ئەل، ياتار غەم يېمەي.

3144يارامىلىق تىتىكلەر كۆپ ئۇلسا ئەلدە،
تاپۇر بەگ ئاسايىش ئىشلار ئەمەلدە.

3145يوق ئەرمەس قېرىنداش ئارا مۇنداق ئەر،
ئىلىمدە مېنىڭدىن ئۇشۇقتۇر مەگەر.

3146ئۆزى تەقۋا ۋە ئويغاق، خىسلىتى كۆپ،
نىچۇك ئىشنى قىلسا، گۈل كەلتۈرەر خوپ.

3147ئودغۇرمىش ئېتىدۇر، دۇرۇستۇر خۇيى،
پۈتۈن ياخشىلىققا بېرىلمىش قولى.

3148ۋە لېكىن ئۆرۈپ ئۇ بۇ دۇنيادىن يۈز،
چىقىپ ئالدى تاغقا، كۆڭۈل قىلدى تۈز (152) .

3149ئىبادەت بىلەن ئۇ ئۆزىن ئەمگىتۈر،
تائەتتە كۈنا ـ كېسىلىن ئەملىتۈر.

3150ئۇنىڭ پەزلى مەندىن يۈز ھەسسە ئوشۇق،
كىشىلەر خىلىدۇر، گويا مىسلى يوق.

3151مېنىڭلە بىر ئولسا ئاشۇ قېرىنداش،
پۈتۈن ئىشقا ئىلمى بولار ئىدى باش.

3152خان ھەزرەتلىرى كۆڭلى تىنغاي پۈتۈپ،
سۆيۈنچە ياشاغاي جاھاننى تۇتۇپ.

ئېلىگنىڭ ئۆگدۈلمىشكە سوئالى

3153 ئېلىگ ئېيتتى: ئارزۇ ـ تىلەك ئىدى شول،
ئۇنى تاپسام ئەردى تايانسا كۆڭۈل.

3154نە چارە قىلۇرسەن، بۇ ئىشقا دىگىل،
ئۇنى ئەپكېلىشكە چوقۇم، ئەي دېدىل.

3155ئۇ زاتنى نېمە يول بىلە چاقىراي،
بۇ دەۋەتكە كىمنى ئاڭا ماڭدۇراي؟

3156سۆز ئېيتماق كېرەكمۇ، يا نامە يازماق؟
مۇناسىپ قايسىسى، سەن ئىشلە شۇنداق.

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئېلىگكە جاۋابى

3157ئۆگدۈلمىش جاۋابى بۇدۇركى سۆزى:
ئېلىگ ئېيتتى سوئالغا جاۋابنى ئۆزى.

3158قېرىنداش بارلىقىن مەن ئېيتتىم ئۆزۈم،
كېلەرمۇ يا كەلمەس، بۇڭا يوق سۆزۈم.

3159ئەگەر كەلسە ياخشى، بېرىپ ئېتىبار،
ئەگەر كەلمىسە، يارلىق ئولغاي ئۇ خار.

3160قالارمۇ چېكىپ خان جاناپ رەنجىنى،
ئەيلەپ قويارمۇ، ئۇ تۈز ئەر مېنى؟

ئېلىگنىڭ ئۆگدۈلمىشكە جاۋابى

3161ئېلىگ ئېيتتى: سۆزنى قىلدىم مەن ساڭا،
ئۆزەڭ بىلگىنىڭنى دېدىڭ سەن ماڭا.

3162قىچار، كەلسە كېلىۇر، ئەگەر كەلمىسە ـ
نېمە ئەيىپ سېنىڭدە، ئۇ ئىشتىمىسە؟

3163تولا ماختىدىڭ سەن ئۇنىڭ پەزلىنى،
شۇ پەزلى ئۇچۇن قىچقىرۇرمەن ئۇنى.

3164بىلىملىك، ئەقىللىق، ھەۋەس دۇشمىنى ـ
دىگەچ سەن، تىلەدىم ئارزۇلاپ ئۇنى.

3165بىلىملىك، ئەقىللىق كىشىدۇر كىشى،
ئۇنىڭدىن بۆلەكلەر يىلقا تەڭتۇشى.

3166ئىش بىلسە بىلىملىك، ئەقىللىق بىلۇر،
ئىش قىلسا، بىلىملىك، ئەقىللىق قىلۇر.

3167بىر سۆز بەلگۈلۈككىم، بۇڭا ئوخشار،
بۇنى سەن ئىشتكىن ئايا نامدار:

3168بىلىملە يېشلەگەي پۈتۈن تەس تۈگۈن،
بىلىم بىل، ئەقىل ئۇق، ئاڭلىق ياشىغىن.

3169بىلىم بىرلە ئىش قىل، تىلىڭ توغرا تۇت،
ئۆگەن سەن، بىكارغا ئۆتمىسۇن بۇ كۈن.

3170ئۇنىڭ نەپىئى يالغۇز ئەمەستۇر ماڭا،
قاياشتىن نەپ ــ لەززەت تېگەر ھەم ساڭا.

3171قاياشلىق بولۇشقا كېرەكتۇر قاياش،
قاياش بولمىسا گەر تۇتقۇلۇق ئاداش.

3172تولا ياخشى دەپتۇ بۇ ئەللەر بېشى،
بولۇر ھەممىدەن زور قاياشلىق كىشى:

3173قاياشلىق كىشىنىڭ شان ـ شۆھرىتى چوڭ،
ئاداشلىق كىشىنىڭ سۆزى، ئېتى چوڭ.

3174قاياشىڭ يوق ئولسا، بېرىپ تۇت ئاداش،
ئاداش ياخشى بولسا، بولۇر ئۇ قاياش.

3175جاۋاب بەردى ئۆگدۈلمىش، ئېيتتى: ئەي خان،
قىلاي چارەسىن چىن ئىستىسەڭ بۇئان.

3176ئېلىگ قىلسا يارلىق بارايمەن ئۆزۈم،
ئۇنى دەۋەت بىلەن ئاچايىن سۆزۈم.

3177تىلىم بىرلە تۈرلۈك ـ تۈمەن سۆز قىلاي،
بىلىملە ئەقلىنى مەن ئىشقا سالاي.

3178ئېلىگ ئۆز قولىلە ھەم نامە يازسۇن،

ئېلىگ يارلىقىنى ئۇ زات ئۇقۇسۇن.

3179ئىشەنسۇن ماڭا ھەم مەندىن كۆرمىسۇن،

يەنە يارلىق ئاڭلاپ، كېتىپ قالمىسۇن.

3180ئۆزەمغۇ قىلۇرمەن سۆزۈم ھەر نىچە،

ئېلىگ يارلىقى ـ خەت بولۇر ئۆزگىچە.

3181نېمە دەر ئىشىتكىن، تېگى پاك ئاغى (153) :

ئاۋام كۆڭلىن ئاۋالار بېگى يارلىقى.

3182ئەجەپ ياخشى دەپتۇ بىلىملىك ئۆزى:

چىگىلگەن كۆڭۈلنى ئاچار بەگ سۆزى.

3183ئىسىق سۆز قىلسا قۇلغا بەگنىڭ تىلى،

ئۇنۇتماس ئۇنى قۇل ئۆز ئۆمرى بويى.

3184ئەگەر تىلى بولسا يۇمشاق، چۇچۇك،
سۆيەر ئۇنى خەلقى ئۇلۇغ ھەم كىچىك.

ئىلىگنىڭ ئۆگدۈلمىشكە جاۋابى

3185ئىلىگ ئېيتتى: تەدبىر گەر ئولسا شۇنداق،
يازاي مەكتۇپ ئاڭا بۇ ئولسۇن تۇزاق.

3186بىرىش لازىم ئولسا، سەن راسلان ئاڭا،
ئۆزۈممۇ يازاي مەن بىر مەكتۇپ يانا.

ئوتتۇز توققۇزىنچى باپ

كۈنتۇغدى ئېلىگنىڭ ئودغۇرمىشقا خەت يېزىپ ئەۋەتكەنلىكى بايانىدا

3187دۆۋەت ـ قەغەز ئېلىپ پۈتىدى بىتىك،
بىتىك بىرلە ئەتتى ئىشىگە ئىتىك.

3188خۇدا ئاتى بىرلە سۆزىن باشلىدى،
ياراتقان، ئۆستۈرگەن، كەچۈرگەن دېدى.

3189دېدى: مەن پۈتىدىم خۇدايىم ئېتى،
بۇ ئات ھەممە دەرتنىڭ داۋاسى ـ ئوتى ﹙154﹚.

3190تولا كۆپ، مىڭ ئارتۇق مەدھىيە ـ سانا ـ

ئوقۇرمەن خۇداغا، ئاڭا يوق پەنا.

3191ياراتتى ئۇ خالاپ جىمى جانى بار،
بېرىپ رىزىق، ئۇلارنى ھەم تىرىك قىلار.

3192ئۇ قادىر ھەق ـ ئادىل قانۇن تۈزگۈچى،
ياراتقان پۈتۈن خەلققە يەتكەي كۈچى.

3193يېشىل كۆك ياراتتى، يورۇتتى كۈن، ئاي،
قارا تۈن، يورۇق كۈن، ساناقلىق يىل، ئاي.

3194ياراتتى پەلەكنى، تۆرماي چۆرگىلۇر،
خۇدا ھۆكمى تەقدىرىلە تەۋرىنۇر.

3195ياراتماستىن ئاۋال يۈرۈتتى قازا،
قازاغا بويۇن ئەگ، ئاڭا بول رىزا.

3196 نىمەنى تىلەركەن، ئۇ قىلدى، قىلۇر،

نېمەنى دېسە ئۇ، ئۇ بولدى، بولۇر.

3197 ئېلىگدىن سالام، هال سوراش بۇ بىتىك،

پۈتۈدۈم، ئىسەنلىك تىلەي ئەي تىتىك.

3198 تېنىڭ ساق ــ سالامەت ئېسەندۇرمىكىن،

نىچۈكرەك يۈدۈرسەن زامانە يۈكىن؟

3199 ئىشىتتىم سېنىڭ ئۇز خۇلق ــ هەركىتىڭ،

يوق ئەرمىش بۇ كۈندە سېنىڭ تۇش ــ تېڭىڭ.

3200 خۇدا قىلمىش ئەمدى ساڭا ئەزگۈلۈك،

بېرىپتۇر پەزىلەت، ئەقىل ــ پەم، بىلىك.

3201 ئىشىتكەچ بۇ ياڭلىغ سۈپەتىڭ ئۆزۈم،

سېنى ئارزۇلاپ ئەي گۈزەل يۈزلۈگۈم.

3202ئەۋەتتىم قاياشىڭ بۇ ئۆگدۈلمىشىن،
سۆزۈمنى دېسۇن ھەم ئوقۇپ بىلگىنىن.

3203يېقىن قەۋم ـ قېرىنداشتىن قېچىپ سەن ئۆزۈڭ،
يۈرۈپسەن يۇرت ـ ئەلدىن ئۆرۈپ سەن يۈزۈڭ.

3204چىقىپ تاغقا يالغۇز تائەتكە ئۆزۈڭ،
ئىبادەت قىلىپسەن ئۇزۇندىن ـ ئۇزۇن.

3205نىمە قىلغان ئەردى قېرىنداش ساڭا؟
نىمىشقا يۈز ئۆردۈڭ؟ ئېچىپ ئېيت ماڭا.

3206زۇلۇم كۆرگەن ئەرسەڭ بىر زورلۇق يېتىپ،
بۇ قايغۇ ـ ئەلەمنى ماڭا ئېيت كېلىپ.

3207ساڭا مەن ئادالەت بىرەي كۈچ بىلە،
بۇ يەردە ياشا سەن سۆيۈنچتە كۈلە.

3208قاياشتىن ـ قاياشقا نەپ ـ پايدا تېگۈر،
بۇنىڭ بىرلە ئىنسان لەززەتلەر ئالۇر.

3209بىرىشماق كېرەكتۇر قاياشلار بىلەن،
قېتىلماق كېرەكتۇر ئاداشلار بىلەن.

3210قەيەردە يىقىنلىق ئىناقلىق بولۇر،
نەزەرسال، شۇ ئىشتىن كۆپ پايدا كېلۇر.

3211نېمە دەر ئىشىتكىن، شېئىر ئېيتقان ئەر،
ياراشسا ئىككى شەخس، هامان نەپ تېگەر:

3212قوڭۇر يەر، يېشىل سۇ ياراشماق بىلە،
ئارا مىڭ چېچەكلەر ئېچىلدى كۈلە.

3213ئاداش يا قاياشلار يۈرسە ياراشىپ،

ئۇلاردىن قېرىنداش ئاداشلار كېلە.

3214ئەگەر بارغان ئولساڭ تائەت قىلغىلى،

تائەتنى قىل كەنتتە ﴿ 155 ﴾ ، شۇدۇر دىن يولى.

3215مۇقەددەس ئىبادەت شەھەر ـ كەنتتە كۆپ،

نەزەر سال، ئۇ يەردە بولماس مۇنچە خوپ.

3216ئىبادەتكە ئاۋال بىلىم كۆپ ئۆگەن،

ئىلىمسىز ئىبادەت بى پايدا، چۈشەن.

3217بۇ ئىككى خىل ئىنسان كىشى ئاتىلۇر:

بىرى ئۆگەتكۈچى، بىرى ئۆگىنۇر.

3218ئىككىدىن بۆلەكنى سەن يىلقى سانا،

يا ئۇ بول، يا بۇ بول، تاللاپ ئال مانا.

ئىلىگىنىڭ ئۇدغۇرمىشقا نەسىھەتى

3219بۇنىڭ قايتۇتى سەن، ماڭا سۆزۈڭ ئاچ،

ئىككىنىڭ بىرى بول، ئۈچىنچىدىن قاچ.

3220بىلىم بىلگەن ئولساڭ تولۇق ئۆگۈنۈپ،

ئۇنى ئىشلەت ئەمدى ئەمگەك سىڭدۈرۈپ.

3221ئەگەر بىلمىگەن بولساڭ، ئۆگەن بىلىك،

ئىبادەتكە ئاندىن كېين قوي ئىلىگ.

3222نېمە دەر ئىشتىكىن، بىلىم بەرگۈچى،

بىلىملە ئىبادەت ـ تائەت قىلغۇچى:

3223تائەتكە بىلىملە سەن بارغىن يېقىن،
بىلىم تامغىلايدۇ دوزاق ئىشىگىن.

3224بىلىپ قىلسا تائەت ساۋابى تۈمەن،
ساۋاپ كۈتمە بىلىمسىز ئىبادەت بىلەن.

3225بىلىمسىز قىلغان تائەتتىن كۆرە،
گەر ئۇخلار بىلىملىك ساۋابى ئۆرە.

3226شەھەر ـ كەنت ئىچىندە ئىبادەت تالاي،
ئۇ يەردە يېرىمدىن قىلىپ بولمىغاي.

3227كى ئۇندا بىرىدۇر ناماز تائىتىڭ،
بىرى روزا تۇتماق، ئەي ئوغلان سىنىڭ.

3228يەنە ئۆزگە ئۇندا نە تائىتىڭ بار؟

ماڭا ئۇنى كۆرسەت، سەن ئەيلە ئىزهار.

3229ئۆزۈڭ ئالدىڭ ئەمدى زاهىت ئېتىنى،

بەلا ئىچرە سالدى بۇ تائەت سېنى.

3230بۇڭا ئالدىنىپ گەر قالۇرسەن ئۆزۈڭ،

ئىبادەت كېتەر بوش، قوي، بەس قىل سۆزۈڭ.

3231ئىبادەت قىل، يوشۇر خەلقتىن لېكىن ـ

ئۇ قانچە كۆپ ئەرسە، يەنە ئاز دېگىن.

3232كىشى ياخشىسىكىم ئىبادەت قىلار،

خەلقتىن يوشۇرۇپ ئىشىكنى ياپار.

3233بۇ سۆز مەنىسىنى ئىشىتكىن نە دەر،

ئۇنىڭغا ئەمەل قىل، ئايا ياخشى ئەر:

3234كىشى ئالدىدا مەرت ئۆزىنى يوشۇرۇر،
قىلىپ يۈز يىل، ئىبادەت، ئۇنى ئاز كۆرۈر.

3235تائەت قىل، كىشىدىن تۇت مەخپى ئۇنى،
بۇ سۆز بىر سىر ئەردى، مەن ئاچتىم ئۇنى.

3236تائەت قىل شەھەر ـ كەنت ئارا، بىرى كەل،
ئىشىك ئاچسۇن ساڭا ياخشىلىق تۇگەل.

3237خەلققە بىرىپ نەپ، مۇڭغا يارا،
قېرىنداش دىلىنى ئاچ، يېقىنلاش ئاڭا.

3238تۇل، ئاجىز يېتىملەر بۇ جايدا تولا،
كۆزى كور، يا پالەچ، يا ئاقساق ـ توكا.

3239جامائەت بىلەن قىل پەرىز ۋە ناماز،
پەقىرلەر ھەجىدۇر بۇ جۇمە ناماز.

3240ھالالدىن تېپىپ مال پەقىرلەرگە بەر،
تۇتۇپ ئەل قولىن، بول ئۇلارنى يۆلەر.

3241سانالغا بۇ ھەممە بىر تائەت ئېرۇر،
بۇ تائەت بىلە بارچە راھەت كۆرۇر.

3242قىلىپ تەرىك بۇلارنى، سەن ئەي خۇلقى ساز،
تۇتۇپ روزى، يالغۇز ئوقۇرسەن ناماز.

3243بۇ روزى ـ نامازلار ئۆز پايداڭ ئېرۇر،
ئۆز نەپئىن دېگەنلەر بەك خۇدبىن بولۇر.

3244ئەجەپ ياخشى دەپتۇ كىشىلەر خىلى،
ئۇ ئەركىم، كىشىگە كۆيۇمچان دىلى:

3245كىشى ياخشىسى ئۇ ئۆز نەپئىن قويۇر،

بۆلەكلەر نەپئىچۈن مۇشەققەت يۇدۇر.

3246گۈزەل ھەم كۆيۈمچان بولسۇن ئەر دىلى،

يامانغا ئېچىپ بەرسۇن ياخشىلىق يولى.

3247تىرىك ئادەم ئوغلى نەپ بەرمەك كېرەك،

ئەگەر پايدىسىز بولسا، ئۆلمەك كېرەك.

3248كىشى ياخشىسى ئەلگە پايدا بېرۇر،

بۇ ياڭلىغ كىشىلەر خەلىققە زۆرۈر.

3249تائەتكە ئىشەنىپ يۈرەر بولسا قۇل،

تاپالماس خۇدانىڭ سۆيۈنچىگە يول.

3250خۇدانىڭ سۆيۈنچىن تىلەسەڭ ئۆزۈڭ،

مۇسۇلمان سۆيۈنچىن تىلە، كەس سۆزۈڭ.

3251ئەمەس تائىتىڭگە ھاجەتمەن خۇدا،

تىلەپ ياخشى نام، ئەيلە قۇللۇق ئادا.

3252ئېتى بەندە بولسا، ئۇ تائەت قىلۇر،

تائەتسىز بەندە ئاتى بىر ماجاز (156) بولۇر.

3253تائەت قىل تائەت، تىنما، قۇللۇقىڭ شول،

كۆڭۈلدىن بۆلەك ئىبادەتكە ساقلا بۇ يول.

3254نە ياخشى دېمىشتۇر ئەقىل ـ ئىلمى كەڭ،

بۇنىڭغا ئەمەل قىل، ئايا قولى كەڭ:

3255تائەتتە بولدۇم دەپ كۆۋەنمە تولا،

تائەتلىك ئەزىز، ھەققە قىل تائەت يانا.

3256تائەت قىل خۇداغا بۇدۇر قۇللۇقۇڭ،
تېۋىندىم دىبان سەن ئۇنۇتما ئۆزۈڭ.

3257ئەي ئودغۇرمىش ئەمدى چاقىردىم سېنى،
ئۆز نەپسىن ئىستەركەن دەپ قالما مېنى.

3258كېلۇرسەن ئەگەر پايدىسىدۇر ساڭا،
مەگەر كەلمىسەڭ، يوق زەرەرى ماڭا.

3259خەلققە ياخشىلىقچۈن، قىچاردىم سېنى،
بۇ ــ خەلق نەپئى، زورلاپ سەن بۇرما ئۇنى.

3260قاراپ كۆر مەن ئېيتقان بۇ سۆزلەر تامان،
دۇرۇس بولسا كەلگىن، قوپۇپ سەن بۇيان.

3261كۆمەكلەش ماڭا، بول مېنىڭ بىرلە سەن،
پەقىرلەرنى يۆلە مېلىڭ بىرلە سەن.

3262ساڭا بۇ ساۋاپتۇر، ماڭا ياخشى ئات،
بېرۇر ئىككى دۇنيانى قادىر بايات.

3263مېنى ياخشىلىققا باشلا، ياخشى بول،
كىشى ياخشى ئەردىن تاپار ياخشى يول.

3264سەۋەب بول ياخشىلىق ئۈچۈن سەن ماڭا،
بېرۇر ھەق، ئەي مەردان، ياخشىلىق ساڭا.

3265نېمە دەر ئىشىتكىن، تاجىك ئالىمى،
ئۇنىڭكىم ئېرۇر زور شۆھرەتتە نامى:

3266بېگى بولسا خەلققە ياخشى ۋە ئادىل،
ئۇنىڭ نەپئىدىن ئەل تاپۇر بەخت، بىل.

3267ئۆزۈڭدىن كۆرە بەگكە تىلە ياخشىلىق،

بەگ ياخشى بولسا، بۇ، ئەلگە پايدىلىق.

3268خەلق ياخشى بولسا، ئۆزىگە بولۇر،

بېگى ياخشى بولسا، خەلق كۈن كۆرۈر.

3269كىشى دەپ ئاتىلۇر، كىمدۇر ئول كىشى،

كىشىگە بېرىپ نەپ، بېجىرسە ئىشى.

3270پۈتۈن ئادەم ئوغلى سۆيەر ياخشىنى،

بۇ ياخشى نېمە ئۇ، مەن ماختاي ئۇنى.

3271خەلققە بېرىش نەپئى ــ ياخشىلىق ئېرۇر،

بۇ نەپئى بىلە خەلقى تاپقاي هوزۇر.

3272كۆيۈمچان بولۇر خەلققە ياخشى كىشى،

كۆيۈمچان بول بولۇرسەن ياخشى كىشى.

※ ※ ※

3273ئۇلاپ سۆز بۇ خەتنى يازدىم ئۆزۈم،

تۇرۇتتۇم قەلەمنى، تۈگەتتىم سۆزۈم.

3274يەنە بولسا قانداق مېنىڭكى سۆزۈم،

قاياشىڭ يەتكۈزەر ئەي ئاي يۈزلۈگۈم.

※ ※ ※

3275تۇرۇپ خەتنى باغلاپ مۆھۈرلەپ ئۇ خان،

سۇنۇپ بەردى، ئۆگدۈلمىش ئالدى شۇئان.

※ ※ ※

3276ئېلىگ ئېيتتى: ئىچۈك بولسا بار ئۆزۈڭ،
دېگىن ئەي ئاقىل ھەم كېرەكلىك سۆزۈڭ.

3277تىرىشقىن، ئۇنى ئەمدى كەلتۈر ماڭا،
ئۇنىڭسىز قۇرۇق كەلمە، باتۇر، ماڭا.

3278زىرەك ئەلچى ئەۋەت ھەم تاپشۇر سۆزۈڭ، ـ
دېگەنتى بىلىملىك، ئىشتكىن ئۆزۈڭ.

3279ساڭا تاپشۇراي مەن ئەمدى نېمە سۆز،
پۈتۈن سۆز سېنىڭدە، ئايا كۆڭلى تۈز.

3280نە ئېيتماق كېرەكسە، شۇ بولسۇن سۆزۈڭ،
نەم قىلماق كېرەكسە، ئۇنى قىل ئۆزۈڭ.

※ ※ ※

3281گۈزەل تەربىيىلىك، يەن خۇش ئەدەپ،

بۇ ئۆگدۈلمىش چىقتى "باش ئۈستىگە" دەپ.

3282يۈنەلدى ئۆي تامان مىنىپ ئۇ ئېتىن،

كىرىپ سالدى تونىنى، بېشىپ بەلۋىغىن.

3283قۇياش ياندى يەرگە ھەم قويدى بېشىن،

يورۇق دۇنيا مەڭزى قىزارتتى تۈسىن.

3284يېيىپ ساچىن ساما، ياپتى نۇر يۈزىن،

گۈزەل زۇلپىنى ساقلاپ كەتتى يەر يۈزىن.

3285تاھارەت ئېلىپ ئوقۇدى خۇپتەن نامىز،

تۆشەك سالدى، ياتتى، ئۇخلىدى بىر ئاز.

3286چۆچۈپ ئويغاندى، باش كۆتەردى شۇئان،

قارا زەڭگى (157) قىلمىش يۈزىنى تۇمان.

3287تاھارەت ئېلىپ ئوقۇدى بامدات ناماز،

دۇئا تەسبىھ ئېيتىپ، تۇردى ئۇ بىر ئاز.

3288يىپەك قالقان بېشىن چىقارغان ھامان،

يورۇق يۈز كۆلەردەك يورىدى جاھان.

قىرىقىنچى باپ

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئودغۇرمىش قېشىغا بارغانلىقى بايانىدا

3289ئىگەرلىدى تېزدىن ئېتىنى تۇتۇپ،
قېرىنداش سارى كەتتى ئۆيدىن تۇرۇپ.

3290قېرىنداش ماكانىغا بارغان ھامان،
ئېتىدىن چۈشۈپ ماڭدى پىيادە راۋان.

3291ئىشىك قاقتى ئاستا قولىن تەگكۈزۈپ،
توختاتى ئودغۇرمىش تائەتنى، قوپۇپ.

3292ئىشىك ئاچتى، چىقتى، قاياشىن كۆرۈپ ـ

قۇچاغلىشىپ ئىسسەنلەشتى، يۈز ــ كۆز سۆيۈپ.

3293قولىن تۇتتى، ئۆيگە باشلىدى شۇئان،
بېرىپ جاي ئولتۇردى، قولىن تۇتۇبان.

3294ناھايەت سۆيۈندى قاياشىن كۆرۈپ،
خۇداغا شۈكۈر قىلدى كۆپ مەدھى ئوقۇپ.

3295نە خۇش بىر سۆيۈنچتۇر كىشى ئايرىلىپ،
سالامەت قوۋۇشسا، گەر ئىستەپ كېلىپ.

3296نە ياخشى بولۇركىم، قاياشتىن يىراق ــ
بولۇپ، سوڭ كۆرشمەك، يان قوۋۇشماق.

3297نە كۆركەم بولۇر، كۆر، كۆيۈمچان قاياش،
قاياشقا يېقىنلىق كۆرسەتسە ئاداش.

3298نە كۆركەم بولۇر، كۆر، كۆيۈمچانلىقتىن،
قاياشقا قاياش كۆڭلى بولسا يېقىن.

3299نېمە دەر، ئىشتىكىن، كۆيۈمچان قاياش،
كۆڭۈلدىن يېقىنلىق ئۇلغان ئاداش:

3300جۇدالىق سوڭىندا كۆرۈشسە ئادەم،
سۆيۈنچى ئۇزۇرار ھەم قىسقىرار غەم.

3301نە كۆركەم بولۇر، كۆر، كىشى ئايرىلىپ،
سالامەت قوۋۇشسا گەر ئىككى ھەمدەم.

ئودغۇرمىشنىڭ ئۆگدۈلمىشكە سوئالى

3302سورادى ئودغۇرمىش قېرىنداشلىرىن،
يەتكۈزدى ئۆگدۈلمىش ساقلىق خەۋرىن.

3303يەنە ئېيتتى ئودغۇرمىش: ئېيتقىن ماڭا،
نىچۈن كەلدىڭ ئەمدى، نە بولدى ساڭا؟

3304ئىشتتىم سېنى مەن ئېلىگ بىرلە دەپ،
خالايىقتا نەپلىك بىلىك بىرلە دەپ.

3305نىچۈن كەلدىڭ بۈگۈن بۇلارنى قويۇپ،
خەلق يۈكلىرىنى بويۇنغا يۈدۈپ؟

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئودغۇرمىشقا جاۋابى

3306جاۋاب بەردى ئۆگدۈلمىش، ئېيتتى: ئۆزۈم -
سېنى دەپ كەلدىم، ئەي گۈزەل يۈزلۈگۈم.

3307تۇرۇپ كەلدىم سېنى كۆرەيمەن دىبان،
ئەلەم ـ قايغۇ باغىن يىشەيمەن دىبان.

3308قىلاتتىم ئۈمىت كۆپ سېنى كۆرگىلى،
ۋاقىت تاپتىم بۈگۈن ساڭا كەلگىلى.

3309ئۇزۇندىن بۇيان مەن سېنى كۆرمىدىم،
تىلەيتىم كۆرۈشنى، ۋاقىت تاپمىدىم.

3310بۈگۈن ۋاقتى كەپتۇ مانا، مەن ئۆزۈم ـ
ساڭا كەلدىم، شۈكرى قىلۇر تىل ـ سۆزۈم.

3311كىشى گەر ئىسەن ـ ساق ، بولۇركەن ئۆزى،
تىلەككە يېتەر ئەي كۆيۈمچان قوزى.

3312نېمە دەر، ئىشىتكىن، ئارزۇ قۇچقان ئەر،
ئۆتكۈنچى زامانىنى سىناپ كۆرگەن ئەر:

3313تىرىك بولسا ئىنسان تىلەگىن تاپۇر،

تىلەككە تىركىلىك سەرمايە ئېرۇر.

3314تىرىك بولسا ئىنسان تېپىشۇر يەنە،

ئىسەن بولسا، كەتكەن قوۋۇشۇر يەنە.

3315تىرىكلىك تىلە سەن، تىلىمە تىلەك،

تىرىكلىك تىلەككە يېتىشكە يۆلەك.

3316خۇدا بەردى ئاخىر تىلەگىم ماڭا،

ئىسەنلىك بىلەن مەن قوۋۇشتۇم ساڭا.

3317يەنە بىر سۆزۈم بار بۇ سۆزدىن كېيىن،

ئىشىتكىن ئۇنى سەن، ساڭا ئېيتايىن.

قىرىق بىرىنچى باپ

ئودغۇرمىشنىڭ ئۆگدۈلمىش بىلەن مۇنازىرە قىلغانلىقى بايانىدا

3318جاۋاب بەردى ئودغۇرمىش، ئېيتتى: سۆزۈڭ ــ

ئىشتتىم، سۆزۈمنى ئىشىتكىن ئۆزۈڭ.

3319بۇ قىلمىش يېقىنلىق ئۈچۈن بىر بايات،

ئەجرىڭگە تۈمەنمىڭ بەرسۇن ياخشى ئات.

3320سېنىڭ ئۇ يەنە بىر سۆزۈڭ نىمەكىن،

ئۇنى ھەم ماڭا ئېيت، قالدۇرما كېيىن.

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئودغۇرمىشقا جاۋابى

3321ئۆگدۈلمىش دېدىكىم، شۇدۇركى سۆزۈم،
سېنى كۆرمەك بىلەن يورۇشتى كۆزۈم.

3322كىشى ئۆز تىلەگى بىلە يۈرسە يول،
ئەي ئىلمى ئۇلۇغ ئەر، جاپا چەكمەس ئول.

3323نېمەدەر كۆپ ئىشنى كۆرگەن بىر ئەرەن،
ئەي كۆڭلى كەڭ، ئۇنىڭ مەناسىن چۈشەن:

3324كىشىكىم، نە ئىشتىا بولۇر ئارزۇۋار،
قەدەمدە ئۇ ئارزۇ بولۇر ئاڭا يار.

3325تىلەك بىرلە ماڭسا، يىراق يەر يېقىن،
يۈزىنى كۆرۈپ جان ئىگەسىن تاپار.

3326يەن ئېيتتى بۇ ئۆگدۈلمىش: ئۆزۈم ــ

ساڭا قايغۇرۇپ، ھېچ ئۇزۇلمەس سۆزۈم.

3327شەھەر ــ كەنت، قېرىنداش، تۇققاننى قويۇپ،

بېزىپ ئەلدىن يىراق، دوست ــ يارسىز بولۇپ.

3328ئۆزۈڭ يالغۇز ئېغىر يۈك، زەخمەت يۈدۈپ،

يۈرەرسەن يىلىڭ ــ ئاچ دەرماندىن كېتىپ.

3329سېنىڭچۈن قاياشلار تولا قايغۇرۇر،

كۆرەي دېسە سەن يوق، دىلى ئۆرتىنۇر.

3330ئادەم ئوغلى ئۆتمەس يالغۇز ــ يەككە تەن،

ئۆزۈڭ مۇندا يالغۇز، ئاغرىماسمۇسەن؟

3331بۇ قايغۇ مېنى ئۆيدە ياتقۇزمىدى،

بۇ قايغۇ ـ ئەندىشە تىنىچ قويمىدى.

3332دۇزاقنى ساقلا ياراتمىدى ھەق،

ئازاپنى ساقلا ھەم بەرمىدى ھەق.

3333نىچۈن ھەم نىمانچە قىينىماق ئۆزۈڭ؟

ماڭا ئەيلە مەلۇم، بىلەيمەن سۆزۈڭ.

ئودغۇرمىشنىڭ ئۆگدۈلمىشكە جاۋابى

3334دېدىكىم ئودغۇرمىش، ئىشىتتىم سۆزۈڭ،

بېرەي مەن جاۋابىنى، ئىشىتكىن ئۆزۈڭ.

3335نىمىكىم، سەن ئېيتتىڭ كۆيۈمچانلىقىڭ،

يېقىنلىق نىشانى، قېرىنداشلىقىڭ.

3336قاياشنىڭ غېمىنى قاياش يېمىسە،
بۆلەك يات قاچان يەر، قاياش بولمىسا؟

3337جىمىكى قاياشتىن ئۈزۈن ئايرىلىپ،
نىچۈن مۇنچە تۇردۇم بۇ يەرگە كېلىپ.

3338كى كۆردۈم بۇ يەردە دىنىم خوپلۇقى،
بۇ يەردە كۆرۈندى ئۆزۈم خوپلۇقى.

3339شۇڭا كەلدىم ئەمدى بۇ يەرگە يۈرۈپ،
قىلاي ھەققە تائەت دەپ يالغۇز بولۇپ.

3340بۇ دۇنيا ئىشىغا چېتىلغان كىشى،
قىلالماس تائەتلە ئۇ دۇنيا ئىشى.

3341پۈتۈن بۇ خەلققە ياپماستىن قوۋۇق،

ياراتماق خۇداغا تائەت قىلماق يوق.

3342هاۋا ـ نەپس بويىننى سىققاندا قاتتىق،
شۇ چاغدا تاپارسەن تائەتتە تاتىق.

3343نېمە دەر ئىشتىكىن، تەقۋادار كىشى،
هاۋا بىرلە بولماس پۈتۈن دىن ئىشى:

3344هاۋا، نەپس ـ بۇ، دىنننىڭ بۈيۈك دۈشمىنى،
تائەتتىن ئازدۇرار ئۇلار بەندىنى.

3345هاۋاغا بېرىلسە، ئەر تۇتتقۇن بولۇر،
دېسەم تەن ئارزۇسىن، مېنى قۇل قىلۇر.

3346هاۋاغا بېرىلمە،ئەقىل بىرلە كەس،
تېنىڭ باش كۆتەرسە، بىلىم بىرلە كەس.

3347ئاشۇنداق سەۋەپتىن شەھەرنى قويۇپ،

بۇ يەرگە كېلىپمەن ئېغىر يۈك يۈدۈپ.

3348يۈرۈپمەن كىشىدىن ئەگەر ئايرىلىپ،

قۇرۇق سۆزلىمەسمەن، نە غەيۋەت قىلىپ.

3349كى يالغۇز نۇرۇرسەن دېدىڭ ئەي قاياش،

خۇدا يادى ھەمرا، ماڭا بەس، ئاداش.

3350قېرىنداش ــ يېقىندىن گەر ئولدۇم يىراق،

تۇيدۇرماي ئۆتەرمەن ئاچ ــ توقۇم بىراق.

3351خەلق كۆڭلى نازۇك، ئالماق ئۇنى تەس،

كۆڭۈل شۇنغانغا قارشى، خۇدا ئەدلى بەس.

3352خەلق گەرچە مەندىن نەپ ــ پايدا كۆرمەس،

ئۇلارغا مېنىڭدىن زىيانمۇ يەتمەس.

3353زىيان ـ نەپ، نە ياخشى ـ يامانلىق بارى،
خۇدادىن كېلۇر بۇ، ئۇنىڭ تەقدىرى.

3354بۇ ئەرشتىن تۆۋەن يەر ئاستىغىچە تا،
ئېرۇر ھەممە بىردەك مۇھتاج خۇداغا.

3355زىيانمۇ، يا پايدا،كىشىلەر ئارا ـ
نېمە بار، ئەي مەشھۇر، بۇ مەلۇم ساڭا.

3356سورايمەن نە پايدا تائەتتىن دىبان،
بۇدۇر قۇللۇق، ئىشىك ئاچار قۇل سايان.

3357قۇل ئاتى نام ئولدى شۇنىڭچۈن،
بېرىپ تاغقا قىلسۇن تائەت كۈنۈ ـ تۈن.

3358قوبۇل قىلسۇن خۇدا ۋە يا قىلمىسۇن،

بۇ تائەت زىكرى ھېچ تىلدىن چۈشمىسۇن.

3359بۇ يالغۇزلۇقىمدىن ماڭا يوق زىيان،

بۇنىڭلە بۆلۇندى تەنۇ ـ دىن ئامان.

3360نە ياخشى دەر ئاڭلا، بۇ بىيىت ئېيتقۇچى،

تېشىغا باقما، كۆر مەناسىن ـ ئىچى.

3361ئەي ماھىر كىشى سەن يۇر تەنھا بولۇپ،

تۇتى سۆز ئۆگەندى ئۇ يالغۇز يۇروپ.

3362تائەتچى تائەت قىلسا يالغۇز ئەگەر،

بولۇر نە زىيانى ئۇ يالغۇز تۇرۇپ؟

3363كىشى سۆھبىتىنى ماختارسەن قاياش،

نىچۈكمۇ قىيتىلماق ئۆلارغا ئاداش؟

3364ماڭا كەلگىنىڭدىن بېرى مەن بۇ كۈن،
تائەتتىن قىلىپمەن، بۇنى كۆر، چۈشۈن.

3365قوشۇلغانلىقىمدىن ئۆزۈم بىر ساڭا،
زىيان شۇنچە بولسا، كۈچەنمە بۇڭا.

3366ئۆزۈم كىرسەم ئەمدى كىشلەر ئارا،
نىچۈك تەگكەي قولۇم تائەتكە، قارا.

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئودغۇرمىشقا جاۋابى

3367ئۆگدۈلمىش دېدىكىم: ئىشىتتىم سۆزۈڭ،
مەن ئېيتاي، ئىشىت سەن، ئۆرىمەي يۈزۈڭ.

3368سەن ئېيتقان بۇ سۆزلەر ھەقىقەت ئېرۇر،
قاراپ كۆرسە بىراق، بىر باھانىدۇر.

3369ئېتىم مەڭگۈ تىرىك بولسۇن دېسە ئەر،
تىرىك چاغدا كىشىگە نەپ يەتكۈزەر.

3370يوق ئەرسە تىرىكلىك نىشان بەلگۈسى،
ئۇنىڭ ياخشىلىقىن نەدىن بىلگۈسى؟

3371خوتۇن ئال، ئۇ تۇغسۇن ئوغۇل ـ قىز قەۋەت،
دېسە ئەۋلادى يوق، ئەرەن ئۆچۈن سەت.

3372نېمە دەر، ئىشىتكىن، كىشىلەر خىلى:
خوتۇندۇر نەسىلنى ئۈزمەسلىك يولى.

3373ئوغۇل ـ قىزسىز ئۆتكەن پۇشايمان يېدى:

كېيىن كەلگۈچى قىل ئوغۇل ــ قىز، دېدى.

3374ئۆزىدىن بىر ئەۋلات قالدۇرسا كېيىن،
ئۇنى ئۆلدى دىمەي، تىرىكتۇر دېگىن.

3375نەسلسىز ئۆلسە ئەر، تۇگەيدۇ ئۇرۇق،
جاھاندا ئات، ئورنى قالۇر بوش ــ قۇرۇق.

ئودغۇرمىشنىڭ ئۆگدۈلمىشكە جاۋابى

3376جاۋاب بەردى ئودغۇرمىش: بۇ ھەقىقەت،
بۇنىڭدا يەنە بار بۆلەكچە ھالەت:

3377ئەگەر ياخشى بولسا ئوغۇل ــ قىز زېرەك،
سېنىڭ ئېيتقىنىڭدەك بولۇر ئۇ، دېمەك.

3378يامان بولسا لېكىن، يىغلاتقاي سېنى،
سەن ئۆلگەندە، تېزلا ئۇنۇتقاي سېنى.

3379يامانلاپ ئېتىڭنى، قاغىش ياغدۇرار،
بولۇپ چوڭلارمۇ باش، ياتلار تىللىشار.

3380ئوغۇل ـ قىز يېغىدۇر، يېغى نە كېرەك؟
يېغىسىز تىرىكلىك تېخى ئەزگۈرەك.

3381يېغىدىن نىچۈكمۇ راھەتلەر كېلۇر؟
يېغى ئاتى زىيانغا گۇۋاھلىق بېرۇر.

3382نە ياخشى بىلىم بەردى ئىلمى چوڭقۇر:
ئوغۇل ـ قىز ئېتى ئۆچمەس كۆلەڭگە ئېرۇر.

3383بۇڭا ئوخشىشۇر بىر بىلىملىك سۆزى،

سۆزى تۇغرا، كۆڭلى تولا تۈز ئۆزى:

3384ئوغۇل قىزنى دەپ سەن، دىلىڭ سىرىلۇر،

قەيەردە ئوغۇل ـ قىز بۇ دەرتنى بىلۇر؟

3385يىغارسەن هارامنى كېتەرسەن، قالۇر،

سەن يىغلاپ كېتەرسەن، ئۇ هوزۇر كۆرۇر.

3386كېمىگە چۈشكۈچى ـ خوتۇن ئالغۇچى،

دېڭىز ئىچرە كىرەر ئاڭا چۈشكۈچى.

3387تۇغۇلسا ئوغۇل ـ قىز، كېمىسى سۇنۇر،

كېمە سۇنسا سۇدا تىرىك كىم قالۇر؟

3388ئوغۇل ـ قىزغا ئاتا بولغاننى كەچۈر،

ئۇنىڭكىم، يىگەنى بىر زەهەر ئېرۇر.

3389ئوغۇل ـ قىز يامانى ئاتادىن كېيىن،

ئاتىماس ئاتاسى، ئاناسى ئېتىن.

3390بۇ ياڭلىغ ئوغۇل ـ قىز قىلۇرمۇ ۋاپا؟

ياماندۇر پەيلى ھەم قىلىقى جاپا.

3391ئوغۇل ـ قىز ئاتاسى كۆپ ئەمگەك چېكەر،

بەلا بىرلە مېھنەتنى پىلدەك يۈدەر.

3392ئاداش، دوست، قېرىنداش تېپىپ تۇت دېدىڭ،

بۇ ياخشى، ئۇ بىر يۈك، تەستۇر يۈدمىگىڭ.

3393مۇنەۋۋەر، بىلىملىك، ھېكىم نە دېمىش:

كىشى كۆڭلى نازۇك، كۈزەتمەك تەس ئىش.

3394گوياكى بىر شىشە ئېرۇر بۇ كۆڭۈل،

سۇنۇپ كەتمىسۇن ئۇ، ئاۋايلا ئوغۇل.

3395كۆڭۈل نازۇك نىمە، تەجرىبە شۇدۇر،
ئىسسىقتا ئېرىپ تېز، سوغۇقتا توڭۇر.

3396ئاداش كۆڭلى سۇنسا، بولۇر زور يېغى،
يېغى بىرلە بولماس هوزۇر هېچ چېغى.

3397يېغى بولسا، تۇرمۇش تېتىقسىز بولۇر،
يېغى قايدا بولسا، زىيانى تېگۇر.

3398نىچەكىم، كىچىكتۇر ئۇ دۈشمەن ساڭا،
هىساپلا ئۇنى زور، ئەي باتۇر توڭا.

3399چېۋىن بولدى پىلنىڭ يوغان دۈشمىنى،
چېقىۋەرسە، ئاخىر سەكرىتۇر ئۇنى.

3400نەدەر، ئاڭلا، دۈشمەنلىك ئۇلغان كىشى،

ئۇرۇشۇپ يىغلە تۈگىگەن يېشى:

3401غاپىل ئولما، دۈشمەن كىچىك دەپ ئۆزۈڭ،

نىچۈن قورقايىن دەپ، چوڭ ئېيتما سۆزۈڭ.

3402ئەگەر بولسا دۈشمەن، غاپىل بولمىغىن،

يىغىنغا يىغى بول، دوستقا ئاچ يۈزۈڭ.

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئودغۇرمىشقا جاۋابى

3403جاۋاب بەردى ئۆگدۈلمىش ئاغزىن ئېچىپ،

دېدى: ئاڭلا سۆزۈم، كۆڭۈلنى بېرىپ.

3404ياراتتى خۇدا بۇ جاھاننى بىلىپ،

يېمەك بەردى ئىچمەك ھالالدىن قىلىپ.

3405كىشىكىم، قوشۇلسا تېپىپ ياخشى ئەش،

ئەشى ياخشى بولسا، قىلىۇر ياخشى ئىش.

3406كىشى نەپسى بولسا، كىشىگە قېتىل،

كىشىگە بېرىش نەپ ھەر كىم نەپئى، بىل.

3407بۇ يالغۇز يۈرۈچى ياۋايى ئېرۇر،

ئۇنىڭدىن كىشىگە نىمە نەپ تېگۇر.

3408كىشىگە نېپى يوق كىشىدۇر ئۆلۈك،

يىگىت بولسا، ئەلگە نەپئى بەرگۈلۈك.

3409تولابولسا ئەرنىڭ ئاداش ـ قولدىشى،

ئېتى تارقاپ ئەلگە، يۈرىشۇر ئىشى.

3410بۇ دۇنيا ئىچىندە تاپار ئۇ تىلەك،
ئۇ دۇنيا تىلەسە بولۇر ھەم يۆلەك.

3411ئېغىر كۈندە دوستلار پىدالار ئۆزىن،
سۆيۈنچتە سۆيۈنۈپ، يورۇتۇر كۆزىن.

3412خەلقلەرگە ئېيتسپ يايار پەزلىنى،
قۇسۇر كۆرسە ئېيتماي، يىغار تىلىنى.

3413يىگىتنى غەپلەتتىن دۈشمەن ئويغىتار،
پەزىلەت ـ قۇسۇرىن دۈشمەن تارقىتار.

3414يېغى بولمىغۇنچە، كىشى مەرتلىكى ـ
قاچانمۇ بىلىنگەي ئېتى ھەم تېگى؟

3415پەزىلەت كىمنىڭكى بولۇركەن تولا،

تەڭداشسىز بولۇر كۆپ دەشمەنمۇ ئاڭا.

3416كىم ئاسىل بولۇركەن پەزىل ـ نەسەپتە،
بولۇر كۆپ دۈشمىنى تەرەپ ـ تەرەپتە.

3417بولۇر ياخشى ئەرگە يېغى بەلگۈلۈك،
يامانغا يېغى يوق، ئۇ چۈنكى ئۆلۈك.

3418قايۇ ئەرگە دۈشمەن يىغىلسا تولۇپ،
بىلىڭكىم، ئۇ ئەرنىڭ پەزىلىتى كۆپ.

3419دۈشمەنلە كۆرەشكەن ئەر شۆھرەت تاپۇر،
دۈشمەنسىز ئەر ئاتى قوپالماي ياتۇر.

3420نە دەيدۇ ئىشتىكىن، پەزىلەتلىك ئەر،
پەزىلەت بىلەن ئەر تىلەككە يېتەر:

3421نىچۈك ئەر سانالۇر مىڭلەر دۈشمىنى ـ
مىڭ غەيۋەت قىلمىسا ئۇنى ھەر كۈنى.

3422كۆر، ئىتتىن قاچقان ئۇ بۆرى بولۇرمۇ،
ئاڭلانسا كەينىدىن مىڭ ئىتنىڭ ئۈنى.

3423دېدىڭ يالغۇز ئۆتسەم، ئارلاشماي ئۆزۈم،
تىلىمدىن چىقارماسمەن قۇرۇق سۆزۈم.

3424قېشىڭدا كىشى يوق كىم ئاڭلار سۆزۈڭ،
كىشىلەر ئارا سەن تۇرمىساڭ ئۆزۈڭ؟

3425يىگىت شول ئېرۇركى، ئەل ئىچرە ياشار،
كۈزەتىپ تىلىنى ھەم تۆرگە چىقار.

3426يىرىك سۆزگە يۇمشاق جاۋاب بېرەر ئۇ،

ئاچچىق سۆز ئېيتقانغا شىرىن سۆزلەر ئۇ.

3427يۇدەر ئەل يۇكىنى، يۇدكۇزمەس ئۇ يۇك،
جاپاغا قىلار ئۇ ۋاپا، يۇرۇپ شۇك.

3428كۆڭۈلدىن چىقارۇر ئۆچ ـ كەڭ كىرىنى،
تىلىدا ئېيتار ئۇ دىلدا بېرىنى.

3429كىشى ياخشىسى ئۇ، ئىشىت نېمە دەر،
قىلىپ ياخشىلىقنى، ئېتى چىققان ئەر:

3430كىشىگە يىرىك سۆز دىمىگۇچى بول،
يىرىك سۆزدىن ئاغرار كۆپ يىللار كۆڭۈل.

3431سىنى سۆكسە كىم، گەر، سەن ماختا ئۇنى،
بولۇر ئۇ نادان، دەر ئەقىللىق سىنى.

3432جاپا قىلغۇچىغا قىلىپ تۇر ۋاپا،

ۋاپانى قىلغۇر مەرت، يامانلار جاپا.

3433يىراقلاشسا سەندىن يېقىن ۋە قاياش،

ئۆلارغا يېقىنلاش ئۆزەڭ، ئەي ئاداش.

3434ئەگەر قىلسا زالىم ساڭا زۇلۇمنى،

ئېرۇر دىن يولى بۇ: كەچۈرگىن ئۇنى.

3435خاتا قىلسا دېدەك، قۇل، ئۇنى كەچۈر،

كەچۈرۈپ ساۋاب ئال، بۇ ئوزۇق بولغۇر.

3436مەردانىلىق شۇ بولغاچ، يىگىت يۈك يۈدۈپ،

يۈرەر سەۋىر بىرلە ئۆلۈمنى كۈتۈپ.

3437بۈگۈن بىر ئۆي ئىچرە سەن يالغۇز تۇرۇپ،

نە پايدا تاپارسەن، سەن ئەي خۇلقى خوپ؟

3438يا راھەت، يا ئارزۇ، نېمەت كۆرمىدىڭ،
كۈمۈش ـ زەر، يا گۆھەر ۋە مىس تاپمىدىڭ.

3439ساراي ـ قەسىر، يەر ـ سۇ نە سەندە بولسا،
ئات ـ ئۇستەم ﴿ 158 ﴾ ، قىز ـ ئوغلان نە بىللە بولسا.

3440قولۇڭ خەلقلە ئۈزرە نە ئۈستۈن ئەمەس،
تۇتۇپ ئۆزنى، ئالساڭ ئاتاق ياخشى، بەس.

3441نېمە يىغدىڭ ئەمدى قويۇرسەن ئۇنى،
قايۇ تەلۋە ئاتار زاھىت دەپ سېنى؟

3442يېتىپ كۆپكە كۈچى، ئازنى خالىسا،
بولۇر شۇنداق ئەرنى زاھىت ئاتىسا.

3443تىلەككە يەتمىگەنلەر زاھىت بولۇر،
بۆلەك ھېيلىسى يوق، ئۇ سەۋر قىلۇر.

3444يىگىت شۇ ئېرۇركى، مىڭ ئارزۇ تېپىپ،
ئۇنىڭدىن يۈز ئۆرسە، مەردانە بولۇپ.

3445يىدۈرسە، ئىچۈرسە پەقىرگە بېرىپ،
تائەت قىلسا ھەققە دىلى باغلىنىپ.

3446كېلۇر بولسا دۇنيا، كۆڭۈل بەرمىسە،
كېتەر بولسا ئاغرىپ، يۈزىن پۈرمىسە.

3447ئەگەر ئارزۇ ئۇزرە يېتىشسە قولى،
تۇتۇپ ئۆزنى، تۈزەلسە كۆڭلى ــ دىلى.

3448كېلەر مەنا ئۇزە ئۇيغۇن ئۇشبۇ سۆز،

ئىشىت سەن، ئەمەل قىل، ئايا خۇلقى تۈز:

3449ئەر شۇكى، جىمىگە قۇدرەتلىك تۇرۇپ،
قىلالىسا ئىشىنى ئۆزىن چىك تۇتۇپ.

3450ئۇنىڭدىنمۇ مەردانراق يىگىت شول ئېرۇر،
مىڭ ئارزۇ ئۆزە ئالسا نەپسىن تۇسۇپ.

ئودغۇرمىشنىڭ ئۆگدۈلمىشكە جاۋابى

3451جاۋابەن ئودغۇرمىش دېدى: ئېيت چىنىڭ،
نەدۇر ئاي يۈزلۈگۈم، تىلەگىڭ سېنىڭ؟

3452نېمە سۆزلىسەم مەن، سۆزۈمنى يېرىپ،
جاۋابنى قىلۇرسەن مېنى رەنجىتىپ.

3453ئوچۇقراق ماڭ ئېيت، تىلىگىڭ نېمە؟
نېمە كۆتسەڭ ئۇنى ئېچىپ سۆزلەۋە.

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئودغۇرمىشقا جاۋابى

3454جاۋاب بەردى ئۆگدۈلمىش، ئېيتتى: ئۆزۈم،
تىلە بىرلە كەلدىم، ئاچايمەن سۆزۈم.

3455بۇ كۈنتۇغدى ئېلىگ ئىشتتى سېنى،
ئۆزىگە كېرەك دەپ، ئەۋەتتى مېنى.

3456تولا ئارزۇ قىلىپ كۆرۈشكە سېنى،
دەۋەتچى قىلىبان ئەۋەتتى مېنى.

3457ئېغىر كەلسە قانچە، بىر بارماق كېرەك،

بىرىپ ئۇ ئىلىگكە كۆرۈنمەك كېرەك.

3458ئېلىگ بەكمۇ ياخشى بىر سۇلتان ئېرۇر،
خەلقپەرۋەر، ئۆزى كۆيۈمچان ئېرۇر.

3459كىم ئېلىگ يۈزىن كۆرسە قۇتلۇق بولۇر،
ھەر ئىككى جاھاندا تولۇق بەخت تاپۇر.

3460نېمەدەر، ئىشتىكىن، بۇ ئەل ـ كەنت بېگى،
جاھاننى تۇتۇپ كەلگەن يېتىلمىش ئوگى:

3461قانۇنلۇق ئادىل بەگ چىندىن بەخت ئېرۇر،
ئۇ بەختتىن ھەممىگە نەسىبە تېگۇر.

3462ئادىل بەگ ئېتى قايدا بولسا مەشھۇر،
ئاڭا بارغۇلۇق، بەخت ئۇنىڭدىن تېگۇر.

3463ئادىل قانۇن كۆككە بىر تۈۋرۈك ئېرۇر،
بۇزۇلسا ئۇ قانۇن ئاسمان يىقىلۇر.

3464يوق ئەرسە قانۇنلۇق بەگلەر مۇبادا،
يەتتە قات زىمىننى بۇزاتتى خۇدا.

3465ئادىل بەگ يۈزىن كۆرسە، قۇتلۇق بولۇر،
ساۋابىن تاپۇر ھەم گۇناھ يوقۇلۇر.

3466ئادەم بولغۇنۇمغا، بىلسەڭ، بۇ زامان ـ
سەۋەپچى، يۆلەكچى ماڭا بولدى خان.

3467خۇدا بەرگەچ ماڭا ئەقىل ـ ئاڭ، بىلىم،
پۈتۈن ياخشىلىققا يېتىشتى قولۇم.

3468بىرىپ تەۋپىق خۇدا ياخشىلىق ئۈچۈن،

خەلق نەپىئىن دەپ كۆتەردىم يۈكىن.

3469سېنى ھەم تىلەر ئەمدى خاقان بۇ كۈن،
تۇتۇپ قولغا ــ قول يەشسە خانلىق تۈگۈن.

3470قىلىپ دەۋەتچى مېنى ئەۋەتتى ساڭا،
مەن يالغۇز كەتمەيىن، ئەي باتۇر توڭا.

3471ئەۋەتتى ئۇ خەت ئۆز قوللىلە پۈتۈپ،
نېمە سۆزلىگەن بولسا، كۆرگىن ئوقۇپ.

※ ※ ※

3472چىقاردى ئۇ خەتنى ھەم بەردى سۇنۇپ،
ئودغۇرمىش ئالدى، ئاچتى، بىر ئاز ئويلۇنۇپ.

ئودغۇرمىشنىڭ ئۆگدۈلمىشكە سوئالى

3473ئوقۇپ خەتنى ئاستا، ئۇزۇن ئويلىدى،
بېرىپتۇ ئېلىگ خەتتە كۆپ بىلىم، دېدى.

3474مېنى كەلگىن دىبان قىچقىرىپتۇ خان،
پۈتۈن ياخشىلىقلارنى ئەيلەپ بايان.

3475بۈيۈك ئىش ئېرۇر، كۆر، بۇ ئىشلار ماڭا،
نىمە قىلغۇلۇق، ئېيت، كېڭەش بەر ماڭا.

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئودغۇرمىشقا جاۋابى

3476جاۋاب بەردى ئۆگدۈلمىش، ئېيتتى: خاقان ــ
تىلى شۈك تۇرماس سىنى سۆزلەپ ھامان.

3477تەۋرەتسە تىلىنى، ئېتىڭنى ئېيتار،
سېنى بىر كۆرەي دەپ تۆت كۆزلە باقار.

3478كۆڭۈل كىمنى سۆيسە تولا ئارزۇلاپ،
يۈرەر تىل ھەر سۆزدە ئېتىنى ئاتاپ.

3479سۆيدۈرگەن نىمە دەر، بۇ بېيتنى ئوقى،
سۆيۈملۈك يۈزىدۇر كۆڭۈل توقلۇقى:

3480كۆڭۈل كىمنى سۆيسە كۆز ئالدىدا شۇ،
كۆزى نەگە باقسا، نىگاھىدا شۇ.

3481كۆڭۈلدە نە ئولسا ئارزۇ ۋە تىلەك،
ئېغىز ئاچقان ھامان بولۇر تىلدا شۇ.

ئودغۇرمىشنىڭ ئۆگدۈلمىشكە جاۋابى

3482 جاۋابەن ئۆدغۇرمىش دېدى: ئەي توغا،

ئىلاجى نېمەدۇر، كېڭەش بەر ماڭا.

3483كۆيۈمچان قاياشىم ئۆزۈڭ سەن يېقىن،

كېڭەش بەر، ئادا قىل قاياشلىق ھەققىن.

3484بۇ ئىشتا قىلۇرمەن كېڭەشنى ساڭا،

بىلىملە مۇناسىپ كېڭەش بەر ماڭا.

3485مېنى سەن قاياش بىل ۋە ياكى ئاداش،

ئاداشلىق، قاياشلىق ئىككىسى ئوخشاش.

3486بۈگۈن چىن كۆيۈمچان ئىبرۇرسەن ماڭا،

نېمە قىلغۇلۇق، ئېيت، پۈتەرمەن ساڭا.

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئودغۇرمىشقا جاۋابى

3487ئۆگدۈلمىش بۇ ياڭلىغ قايتۇردى جاۋاب:
تۇرما ئەي قۇتلۇق ئەر، مېنىڭدىن سوراپ.

3488مېنى خان دەۋەتكە ئەۋەتتى ساڭا،
سالۇرسەن كېڭەشنى نىچۈك سەن ماڭا؟

3489بارايلى دېمەكتىن بۆلەك يوق سۆزۈم،
نىچۈك بارما دەيمەن ساڭا مەن ئۆزۈم؟

3490سېنىڭ بىرلە بولسام، تولا پايدا، بىل،
ئۆز نەپئىن دېگەندە، كېڭەشمەس ئەقىل.

3491نېمە دەيدۇ ئاڭلا، بىلىملىك چىگىل ﴿ 159 ﴾ ،

بىلىمسىز ئىشتىكىن، بېرىپ بوي ئېگىل:

3492ئۆز نەپسىن دىگەنگە سالما مەسلىھەت،

ئەي قۇتلۇق، ئۇنىڭدىن تەگمەس مەنپەئەت.

3493شۇ ياڭلىغ كىشىگە كېڭەش سال قاياش،

ئول ئەركىم ئۆز نەپسىن كۆزلىمەس، ئاداش.

3494ئۆز نەپسىن دېگەنلەر ئۆز نەپسنى دەپ،

يارامىلىقنى يارامسىز دەيدۇ كۈچەپ.

3495ۋە بەزى ئىشلاردا كېڭەشمەك كېرەك،

لېكىن دىلغا ياقىقانى قىلماق كېرەك.

3496ئۆزۈڭگە كۆيۈمچان سىنىك ئۆز ـ ئۆزۈڭ،

كىشىگە ئىشەنمە، تەگەت، بەس سۆزۈڭ.

3497ئۆزۈڭ بىل، بۇ ئىشقا نىچۇكتۇر كېڭەش،
بۇ ئىش ئۈزرە مەندىن ھىچ يوقتۇر كېڭەش.

3498سېنى ئالغىلى كەلدىم ئاندىن يۈرۈپ،
كېڭەش شۇكى بارغىن، سەن ئەمدى قوپۇپ.

3499ئەل ئىچرە تاپارسەن ساۋاب، ياخشىلىق،
بۇ يەردە تېپىلماس، ساڭا بۇ ئېنىق.

3500شەھەر ـ كەنتتە نەچچە ياخشىلىقلار بار،
ساڭا ئېيتتىم ئوچۇق تەكرار ۋە تەكرار.

3501ساڭا خوپلۇق تىلەپ، ئېيتقان بۇ سۆزۈم ـ
بىلەرسەن، ئېرۇر راست، تەڭرىمگە مەلۇم.

3502كىشىدىن قاچارسەن، نە قىلدى كىشى،
كىشىگە قوشۇل قىل كىشىلەر ئىشى.

3503مۇسۇلمان ئىشىن قىل، چىقار ھاجىتىن،
بولۇر تۆردە جاي، ھەق بېرىپ جەننەتىن.

3504كۆڭۈل، تىلىنى رۇس تۇت، خۇلقۇڭنى بەلەن،
ياشا قايدا بولساڭ سائادەت بىلەن.

3505كىشىسىز يۈرمە، تۇر كىشىلەر ئارا،
كىشى ئەيبى كۆرمە، ئۆزۈڭگە قارا.

3506مۇنۇ بىر بېيتىكىم، كېلەر ماس بۇڭا،
ئوقى ئەي ھېكىم سەن ئەمەل قىل ئاڭا:

3507قەيەردە يۈرسەڭ يۈر، لېكىن ياخشى بول،
نەسەپكە ئەمەس، بول ياخشىغا كۆڭۈل.

3508ئۇنۇتماس ئۆزىنى كىشى ياخشىسى،

قەيەردە يۈرسە ئۇ تىلەر ياخشى يول.

3509كىشىكىم، ئۆز خۇلقىنى مەگەر قىلار يار،

قەيەردە تىلەسە، مىڭ خوپلۇق تاپار.

3510كى ياخشى جىمىكى يەردە ياخشىدۇر،

بۇ ياخشى جاۋابىمۇ ياخشى بولۇر.

3511خۇلقۇڭنى ياخشى قىل، يامان بولمىغىن،

قەيەر بولسا شۇندا يۈرى، قورقمىغىن.

قىرىق ئىككىنچى باپ

ئودغۇرمىشنىڭ ئۆگدۈلمىشكە دۇنيا ئەيىپلىرىنى ئېيتقانلىقى بايانىدا

3512جاۋابەن ئودغۇرمىش دېدى: مەن ئۆزۈم ــ
ئىشىتتىم سۆزۈڭنى ــ ئىشتكىن سۆزۈم.

3513بۇ دۇنيا ئۆزىن بەك سۆيدۈرمىش ساڭا،
پۈتۈن ئەيىبى ئەردەم كۆرۈنمىش ساڭا.

3514تاڭ ئەرمەس سېنىڭدىن، مەسەلدە كېلۇر:
سۆيۈلسە نىمىكى ئەيىبى يوق بولۇر.

3515سەن سۆيگەچ جاھاننى، ئەي ئەلدە ئۇلۇق،

بار ئەيبى كۆرۈندى، پەزىلەت تولۇق.

3516ئىشتىكىن، نېمە دەر بۇ سۆيگەن ئادەم:

ئاشىق ئۈچۈن مەشۇق ئەيبى زور ئەردەم.

3517بۇ سۆيگۈ نىشانى شۇدۇر، ئەي شەۋكەت،

ھەر مەشۇق قۇسۇرى بولۇر پەزىلەت.

3518سۆيۈپسەن جاھاننى، نىشانىسى شول ــ

كى، بار ئەيبىن پەزىلەت دەپتۇ كۆڭۈل.

3519جاھاننى ئىچۈكىم ماختارسەن ماڭا،

ئۈنىڭ ئەيىبنى مەن ئېيتايىن ساڭا.

3520گۈنا قىلغاچ ئادەم (160) تەڭرى قىيندى،

قىلىپ دۇنيانى زىندان، ئۇنى قامىدى.

3521بۇ زىندانىدا قانداق تىلەرسەن تىلەك؟

بولۇر جەننەت ئىچرە تىلەك، بەخت، يۆلەك.

3522ئادەم بولدى جەننەتتە بۇغداينى يەر،

بۇ دۇنيا قىلىندى ئېرىغلانغۇ يەر.

3523هەق لەنەت قىلغاننى سۆيىدۇر شەيتان،

هەق قوغلاپ ئەتكەننى ئۇندىنمۇ چەندان.

3524خۇدا تاللىسا خالىغان قۇلنى،

ئاڭا دۇنيا بەرمەي، پاكلار يولىنى.

3525جاهان بەختى ياخشى بىر نەرسە ئەمەس،

قىلۇر ھەقتىن يىراق، دىنغا بالا، بەس.

3526"خۇدا مەن" دېگۈچى ئۇ تەلۋە كىشى،

بۇ دۇنيانى دەپ كەتتى، ئىت ئوخشىشى.

3527كىشىكىم باي ئۇلسا، كىبىرلىك قىلىۇر،
پەقىرلىق بىلەن ئۇ مۇلايىم بولىۇر.

3528يالاغىداق تۇغۇلدى، ئەر يېلىڭ كېتۇر،
نىمەگە كېرەك مال، ئۇ هامان قالىۇر.

3529نىچۈن ئالدىنارسەن ئايا ئۆلگۈچى،
ئۆزۈڭ ئىككى كۈنلۈك قونۇق بولغۇچى.

3530بىلىۇرسەن، تىرىكلىك ئۆلۈمگە ئېرۇر،
بۇ تۇرغان ئۆلۈم بىر ۋاقتنى كۈتۇر.

3531ئىشىك ئاچتى دۇنيا، يەنە بىر ئىشىك ــ
ئۆلۈم ئىشىكى ئېچىلىۇر، كىرۇر چوڭ ــ كىچىك.

3532ئۆزۈڭ ئىككى كۈنلۈك ئاۋۇرنچاقنى دەپ،
كۆيەر ئوتقا سالما ئۆزۈڭنى كۈچەپ.

3533بۇ دۇنيا ۋاپاسىز، بەخت بى قارار،
نىمە بەرگەن ئولسا، يانا تېز ئالار.

3534دېمەس ئۇ كىشىنى قۇل ۋە ياكى خان،
نە ياخشى، يامانىنى پەرق ئەتمەس ھامان.

3535بىرىنى قىلىپ بەگ، يانا بىرىنى ـ
ئۆزىگە قىچقارىپ تۇرار ھەر كۈنى.

3536كۆلەڭگە كەبىدۇر دۇنيا، قارىساڭ،
قاچار ئۇ ئىزلىسەڭ، ئۇ ئىزلەر قاچساڭ.

3537مۇڭا ئوخشار ئەمدى قارالسا بۇ سۆز،
بۇنىڭ مەنىسىن ئۇق، ئايا كۆڭلى تۈز:

3538بۇ دۇنيا قاچاركىم ئىزلەركەن ئۇنى،

ئەگەر قاچساڭ ئۇندىن، ئۇ ئىزلەر سېنى.

3539بۇ دۇنيا مېلى دىنغا ئۆچتۇر ۋايانا،

مېلىڭ يەيدۇ دىنىنى، سەن كۆرگىن مانا.

3540بىزەكلەپ بۇ دۇنيا ئۆزىن كۆرستۇر،

ياسانغان كېلىندەك دىلنى ئويىنتۇر.

3541كۆڭۈل بەرسەڭ بولۇر، هاياسىز قېرى،

تۇتۇۋۇپ يەڭ ـ ياقاڭدىن، بىتىمەس گەپلىرى.

3542جاپادۇر قىلىقى، ئۇندا ۋاپا يوق،

ئۇ تۇرماس بىر ئەردە ئۆچ ئايمۇ تولۇق.

3543كىمكى كۆڭۈل بەرگەن بولسا ئاڭا،

قىلۇر زايە، ئەپسۇس، ھاياتىن مۇڭا.

3544ئەجەپ ياخشىدۇر بۇ تىرىكلىك كۈنى،

بىكار ئىشقا ئىشلەتسە بولماس ئۇنى.

3545ھايات ـ ياخشىلىقلار ئۈچۈن دەسمايە،

ئەي ئالىم ئۇنى ھېچ قىلما سەن زايە.

3546بۇ ئۆچتىن بۆلەك يوق بۇ دۇنيا مېلى،

ھالال يا ھارامدۇر ۋە يا شۈبھەلى.

3547ھالالغا ھېساب بار، ھارامغا ئازاب،

گەر ئولسا شۈبھەلىك، ساقلان سەن قاراپ.

3548جاھان كىمى سۆيدۈرسە، قوغلار ئاخىر،

ئاۋۇتقاچ ھوزۇردا، ئۇ تاشلار ئاخىر.

3549سۆيۈنچە بىرلە ئاسراپ تولۇق سەمرىتۇر،
يانا قايغۇ ھەسرە بىلەن يادىتۇر.

3550سۆيۈنچىن كۆرەرسەن، ئاخىرى ئەلەم،
ئەلەمدىن كېلۇر سوك سۆينچىسى ھەم.

3551ئۈچى بولسا نېمەت تۆۋى مېھنەت ئول،
بېشى بولسا مېھنەت، سوڭى نېمەت ئول.

3552ئىشىت، بىر تەقۋادار ئويغاق نېمە دەر،
يىراق تۇر، بۇ دۇنيا تەگكۈزەر زەرەر:

3553سېنىڭ بايلىقىڭ، كۆر، پېقىرلىقىدۇر،
ساڭا كىم پېقىر ئولسا، شۇ باي ئېرۇر.

3554سىنى كىم يىسە، يەيسەن ئىتىن ئۈنۈك،
قارا يەر قىتىدا ئالۇرسەن ئۆچۈك.

3555بۇ تۈزگەن نىزامىڭ بۇزۇلغۇچىدۇر،
بۇ يىغقانلىرىڭ ئۇ چېچىلغۇچىدۇر.

3556بۇ دۇنيا يىقىندا كىتىپ قالغۇچى،
سەن ئويغان، ئۇ دۇنيا ئېرۇر كەلگۈچى.

3557كېتۈچى ئۇ ھەر كۈن يىراقلاپ بارار،
كېلۈچى كېلىپ تېز ساڭا ئۇلىشار.

3558كېتۈچىگە بەرمەس بىلىملىك كۆڭۈل،
كېلۈچىگە ئاقىل بولۇر ھازىر ئول.

3559ئۆلۈمنى بىلەر ئەر، سۆيۈنمەس ئۈزۈن،
ئۆلۈمنى كۆرەر ئەر، ئاۋۇنماس ئۈزۈن.

3560يۇرۇچى كىشى يولغا ئۆي سالمىغان،
كۆچۈپ كەتكۈچى ئۆيدە مال قويمىغان.

3561جاھان ساڭا چۈشكۈن، ئۆزۈڭ بىر قونۇق،
بۇ چۈشكۈندە ئۆزنى يىنىك تۇتقۇلۇق.

3562ھېچ ياخشى ئەمەستۇر بۇ دۇنيا مېلى،
ئۇ كىمدە بولۇركەن، ئۆزگىرەر خۇيى.

3563بەدەل قىلدى ئابدال (161) ئۇ مالۇ ـ مېلىن،
بىلىپ تەرك ئەتتى زاھىت بۇ دۇنيا ئۈلىن.

3564ساڭا بىر تۇزاقتۇر كۆرۈنمەيدىغان،
بۇ دۇنيا مېلى ئۇ چېچىلغۇچى دان.

3565غاپىلدۇر بۇ ئىنسان، ھىرىس بەك كۆزى،

نىچۈك تورغا چۈشمەس بۇ ئىنسان ئۆزى؟

3566نە دەيدۇ، ئىشتىكىن، تەقۋادار بېشى،

جاھان ئىشلىرىدىن ساقلانغان كىشى:

3567تۇزاقچى كۆرۈنمەس دېنىن كۆرسىتۇر،

بىزەلگەن كېلىندەك كۆڭۈل تەۋرىتۇر.

3568سەۋرىسىز، غاپىل سەن، ئاچكۆز سەن ئۆزۈڭ،

چوقىساڭ دانىنى گەر پۈتۈڭ باغلىنۇر.

3569پۈتۈن دۇنيا مېلى يىغىلغان بىلەن،

ھوزۇر ـ بەختىتە مىڭ يىل ياشىغان بىلەن.

3570نە پايدا، ئاخىرى قارا يەر تېگى ـ

بولۇر چۈشكۈن ئاڭا قوڭۇر يەر ئۆيى.

3571كۆچۈرگەن تىرىكلىك ساڭا چۈش ئېرۇر،
نە قىلساڭ، تېگىشلىك جاۋابىڭ بولۇر.

3572ئۇ كۈن پايدىسىزدۇر پۇشايمان يېسەڭ،
يىل، ئاي، كۈن گۇۋادۇر نە ئىش ئەيلىسەڭ.

3573جاھان تاتلىغىكىم بۇ ئۆچ نەرسىدۇر،
بۇ ئۆچىنىڭ لەززىتى باراۋەر تۇرۇر:

3574يېمەك ــ ئىچمەك ئېرۇر بۇ ئۆچىنىڭ بىرى،
خوتۇندۇر ئۇ بىرسى، سۆيۈنسە ئېرى.

3575ئۆچىنچى، تەن ساقلىق، تىرىكلىك شۇدۇر،
بۇ ئۆچ ئىچرە بۇ بەك كېرەك ئېرۇر.

3576بۇ ئۈچتە بار ئۇلغان لەززەت ھەممىسى،
بۆلەك، ئۈچكە يەتمەس، ئەي ئەل كاتتىسى.

3577يېمەك ـ ئىچمەك ئۇ بىر لەززەتتۇر، قاياش،
ۋە لېكىن يېنىقى ياماندۇر، ئاداش.

3578ئۈچ بارماق بىلەن ئۇ بىر گال ئۆچۈندۇر،
ئۇنىڭدىن نېرى بارسا قارنىڭ تولۇر.

3579يىگەن ئاش سىڭمىسە، مىزاج بۇزۇلۇر،
بۇزۇلسا مىزاج، ئەر كېسەل بوپ ياتۇر.

3580ئۆلۈمدىن خەۋەردۇر كېسەلنىڭ ئىشى،
ئۆلۈمدە لەززەت يوق، ئەي ھوشيار كىشى.

3581يەنە بىر لەززەتكى ـ خوتۇن لەززىتى،
سوغۇق سۇغا چۈشمەك ئۇنىڭ مېھنىتى.

3582ئۈنىڭدىن كېيىن، كۆر، ئوغۇل ـ قىز ئېرۇر،
بۇ يۈكنى كۆتۈرمەك مۇشەققەتلىكتۇر.

3583ئىشىت، بۇ بېيىتنى ئېيتقان نېمە دەر،
ئوغۇل ـ قىز، خوتۇن ئەر كۈچىنى كېسەر:

3584خوتۇن بىرلە سۆھبەت تولا بەك تاتىق،
سوغۇق سۇغا چۈشمەك جاپاسى قاتتىق.

3585لەززەت نەدە بولسا جاپاسى بىللە،
چۈچۈك قايدا بولسا، كېلۇر سوڭ ئاچچىق.

3586تىرىكلىك تاتىغى ئەگەر شۇ ئېرۇر،
بۇ دۇنيا تاتىقسىز، جاپا يولىدۇر.

3587شىرىن ھەم تاتلىقتۇر تىرىكلىك كۈنۈم،

تېتىقسىز قىلۇر ئاخىر ئاچچىق ئۆلۈم.

3588بۇ دۇنيا تاتلىقى شۇ ئۈچ نەرسىدۇر،

ئۈنىڭكى جاۋابى ئىشتىنىڭ نەدۇر.

3589بۇ دۇنيا يېغىدۇر، ۋۇجۇت بىر يېغى،

بۇ ئىككى يېغىنىڭ يېيىغلىق ئاغى（162）.

3590ئۈچىنچى، شەيتاندۇر، ئوغۇرلايدۇ دىن،

ئامان قىلسۇن خۇدا بۇلار زىيىنىدىن.

3591بۇلار ئىچرە قاتتىق، يامانراق يېغى ـ

ۋۇجۇت ـ نەپس، چىقارۇر پىتنە ھەر چېغى.

3592خۇدا ئاتىن ئېيتقاندا شەيتان قاچۇر،

بۇ دۇنيانى قويساڭ ئۇ، سەندىن قالۇر.

3593بۇ نەپسنى نىچۈك يوق قىلىشقا بولۇر؟
مەگەركىم ئۆلۈم تۇتسا، قالسا قالۇر.

3594بىلىملىك بىر دانا دەپتۇ ياخشى بەك،
دانالار سۆزىنى بەك ئاڭلاش كېرەك:

3595مېنى نەپس قايغۇغا سېلىپ ئەمگەتۇر،
ئارا كۈلدۈرۈر، كۆر، ئارا يىغلىتۇر.

3596تىلەپ ئارزۇسنى كېزەرمەن جاھان،
گاھى ئاچ گاھى توق يۈرەرمەن هامان.

3597بىر ئارزۇغا يەتسە كۈتەر بىرىنى،
ئۇنى تاپسا سۈرەر تولۇق ھۆكمىنى.

3598باسالمايمەن نەپسىمنى ھېچ چاغدا مەن،
بېسىپ بەر رەھىملىك ئىگەم ئۇنى سەن.

3599يامان پەسكەش كېلۇر بۇ نەپسىنىڭ ئۆزى،
سېمىز تۇتقانىسىرى چىقار مۈڭگۈزى.

3600شاش ئات سەمرىسە، ئۇ مۈڭەر ھەم ئازار،
ئىگەسىن ئۇرۇپ يەرگە ئۇندىن قاچار.

3601بۇ نەپسكە ئاۋچى ئىت دىبان قارىغىن،
بىلمەس ئۇ سەمرىسە ئىگەسى ھەققىن.

3602قوساق تويسا ئاۋغا يۈگۈرمەس بولۇر،
ئىگەسى رايىغا ئۇ ماڭماس بولۇر.

3603بۇ نەپسىنىڭ ئوخشىشى كىچىك بالىدۇر،
قوساق تويسا تەڭ ـ تۈشكە يۈگۈرۇر.

3604قوساق تويسا بولغاي بۇ نەپس بىر هورۇن،

ئۈنىڭكى رايىغا سەن بەرمە ئورۇن.

3605تىرىكلىك تامامەن تولۇق ئۈچلا كۈن،

ئۈنىڭدىن نېرىسى نىچە چۈش يا تۈن.

3606بىرى تاڭنا، بىرسى ئۆتۈپ كەتكەن تۈن،

يېتەرمۇ تاڭنىغا هاياتلىق بۇ كۈن؟

3607ئۈنىڭدىن نېرى بۇ تىرىكلىك نەدۇر،

تىرىكلىك دەپ ئېيتما، ئوچۇق سۆز بۇدۇر.

3608خوتۇن سۆهبىتى ئۇ بۇ ئەرلىك ئوتىن ـ

ئۆچۈرمەك ئۈچۈندۇر، بىرەر سائەتتىن.

3609بۇ ئوتنى قانداقچە ئۆچەرسە، ئۆچەر،

ئۇ سەتمۇ، چىرايلىق قۇچسىلا بولار.

3610بۇ گالىنىڭ تاتلىقى قوساق تويماق ئول،

قوساق تويسا بولدى، تارتماق كېرەك قول.

3611قوساق تويسا ئارپا يا ھالۋا بىر ئول،

قالۇر بارچە ئېشىپ،تولسا كىرەر يول.

3612شېكەر، ھالۋا، ئارپا يەپ ياتسا تويۇپ،

قوپار تاڭنا يانا قوساقى ئېچىپ.

3613مېلى يوق بولسىمۇ، كۆزى، كۆڭلى توق ــ

بىر تەقۋا كەمبەغەل نە دەر، بۇنى ئۇق:

3614يىدىڭسەن شېكەرلىك جاھان نېمىتى،

تېرىقلە كىپەك بولدى ئۈزۈم تاقىتى.

3615تويۇپ ئىككىمىز تەڭلا ياتتۇق كېچە،

ئۆتتۈەردى كەلمىش كۈنۈم سائىتى.

3616ھەر قانچە يىغارسەن دۇنيا، مال ـ مۈلۈك،

ئىككى بوز تېگەدۇر ساڭا بەلگۈلۈك.

3617پەقىر ـ باي بۇ ئىككى ئۆلۈمدىن كېيىن،

باراۋەر بولۇرلەر قارا يەر قېتىن.

3618ئىككى كۈنلۈك ئۆتەر ھالاۋەتنى دەپ،

نىچۈك ئالدىنۇرسەن تىرىكلىك تىلەپ؟

3619ئۆزۈڭ تىرىشۇرسەن دۇنيا يىققىلى،

ئۆلۈم تىرىشۇر، كۆر، سېنى تۇتقىلى.

3620تىرىكلىك كېتەر كۈندە، سەندىن قاچار،
ياۋۇز بۇ ئۆلۈم، كۆر، ئۆلۈمنى قازار.

3621ئۆلۈر شۈبھىسىز، كۆر، تىرىك يۈرگۈچى،
قايۇ كۈن ئۆلۈشنى ئەمەس بىلگۈچى.

3622كىچىكتە كۈتەر ئەر چىقىشنى ساقال،
ساقال چىقسا كۈتەر بولۇشنى چال.

3623ئۆلۈم كەلدى دېمەك ئاقارسا ساقال،
نەپ قىلماس ئۆلۈمگە ئوق يا قۇرال.

3624قاراپ تۇرۇپ كۆيدۈرمە ئۆزۈڭنى كۈچەپ،
ئۆزۈڭ ئوتقا ئاتما بۇ دۇنيانى دەپ.

3625بۇ دۇنيا مېلىدۇر ئاچچىق سۇدەك ﴿ 168 ﴾ ئول،
ىچە ئىچسە قانماس، دىماق بولماس ھول.

3626قۇرۇق قۇمغا ئوخشار بۇ ئىنسان ئۆزى،

دەريا كىرسە تويماس، ھىرىسلىق كۆزى.

3627بۇ دۇنيا بىر ئالۋۇن كۆزۈڭدىن ئۇچار،

سەن قانچە قوغلارسەن، ئۇ شۇنچە قاچار.

3628قويۇپ كىم نەپسنى قىلسا ئىبادەت،

ئۇ بەرمەس كۆرۈنمەس يېغىغا پۇرسەت.

3629نەپسىڭگە ھەۋەس قىلما، ئەگمە بويۇن،

ئاۋۇنچى بولۇر غەم، تىلەگى ئويۇن.

3630كۆچۈرگەن تىرىكلىك كېتۇر كەلگۈسىز،

يەنە قانچىلىك قالدى ئۇ بەلگۈسىز.

3631بۇ تاپقان كۈنۈڭنى زايە قىلمىغىن،

ئۆلۈمگە تەييارلان، تائەت ئەيلىگىن.

3632نېمە دەر، ئىشىتكىن، ئويغانغان كىشى،

پۈتۈن بۇلغىنىشتىن سۈزۈلگەن كىشى:

3633كەچۈردۈڭ بۇ ئۆتكەن ئۆتكۈنچى تۈنۈڭ،

كېچەرمۇ يوقمۇ ئۇ كېلۇچى كۈنۈڭ.

3634كەچمىشكەر كېچەرلىك ئارا بىر قونۇق،

تىرىكلىككە مۇنچە زورايتما ئوتۇڭ.

3635ئۇزۇن بولدى بۇندا تىرىك ياشىدىم،

زامان ئۆتكەچ نەپسىنىڭ پۇتىن ۋايرىدىم .

3636بۆگۈن كەنت ـ شەھەرگە ئۈندەيسەن مېنى،

ئەسىر قىلسا نەپسىم، نىجاتچىم قېنى؟

3637بۇ نەپس بىر يېغى، بەك قۇۋۋەتلىك يېغى،
پۈتۈن يەردە ئۇنىڭ تورى ــ تۇزىقى.

3638تىلەككە قويما، تىرىش قۇنت بىلەن،
پەنا بەرمەس بۇ نەپسكە ئەقىللىق ئەرەن.

3639نېمە دەر ئىشىتكىن، ئۆزىن باسمىش ئەر،
ھاۋا بويىنىن، ئۆگەن، ئۆزىن تۇتمىش ئەر:

3640ئەي ئالىم بۇ نەپسكە ئەسىر بولمىغىن،
ئەسىر قىلسا نەپسىڭ، قۇربان بولۇر دىن.

3641ھاۋايۇ ــ ھەۋەسلە قىلسا ئىشنى،
بىلىملىك دەپ بولماس ئۇنداق كىشىنى.

3642ئەقىللىق دىيىلمەس ئۇ ئەرەن ئاخىر،
ئەي كۆڭلى تىرىك، بولسا نەپسكە ئەسىر.

3643كىمكى بۇ نەپسكە يول قويسا هامان،
بىلىمسىز كىشى ئۇ، بۇ روشەن ئايان.

3644ئەقىلسىز كىشىلەر شۇدۇر ئەي قاياش،
هاۋايۇ ـ هەۋەسكە ئۆزىن قىلسا باش.

※ ※ ※

3645شۇ ياڭلىغ ئېرۇرلەر بۇ دۇنيا مانا،
بار ئەيىبىن مەن ئېيتتىم، چۈشەن سەن بۇڭا.

قىرىق ئۈچىنچى باپ

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئودغۇرمىشقا دۇنيا ۋاستىسى بىلەن ئاخىرەتنى تېپىش مۇمكىنلىكىنى ئېيتقانلىقى بايانىدا

3646ئۆگدۈلمىش جاۋابەن دېدى: قۇتلۇق ئەر،
ئىشىتتىم سۆزۈڭنى، سەن ئېيتتىڭ مەگەر.

3647بۇنى ھەم ئاڭلىغىن تېخى بەلگۈلۈك،
بىلىمگە، ئەقىلگە بۇ سۆز ئۈلگۈلۈك.

3648نىچە شۇنداق ئەرسە بۇ دۇنيا ھالى،
ئاچچىق قىلما ئۆزگە تىرىكلىك يولى.

3649بۇ كەڭ دۇنيا ئۆزگە كۆچەپ قىلما تار،

گۇناھكار قۇلغا خۇدا پەزلى بار.

3650ئازابى كۆپ ئەرسە رەھمىتىمۇ كۆپ،

گۇناھكار ئۈچۈن ئۇ رەخمەت ئەزىز خوپ.

3651قاتتىق ـ قورق ئازاپتىن، كۈتكىن رەھمىتىنى،

تائەت بىرلە يەتكۈزەر بۇ قۇللۇق ئېتىن.

3652جاھان خەلقى بارچە شەھەر ـ كەنت قويۇپ،

چىقىپ ئالسا تاغقا بۈيۈك يۈك يۈدۈپ.

3653بۇزۇلغاي جاھان، بارچە قالغاي قۇرۇپ،

ئادەم باللىرىدا كېسلگەي ئۇرۇق.

3654ئىككى ئۆي ياراتتى بۇ خەلققە پۈتۈن،

بىھىش ھەمدە دوزاق بۇ ئىككى ئورۇن.

3655يەنە ھەممە ئادەم بۇ دۇنيانى دەپ،
ئۆلاپ كۈننى تۈنگە، يۈگۈرسە ھەدەپ.

3656قويۇپ تائەت، دىسە مال، بولۇپ دوزىقى،
يەنە بوش قالماس ئۇ تەڭرى ئۈجمىقى.

3657خۇدا بەردى قۇلغا ئىككى كۆز، قۇلاق،
بىرىن دۇنياغا، بىرىن ئاخىرەتكە، باق.

3658ئىككى قول بېرىلدى سۇنۇپ تۇتقىلى،
بىرى دۇنياغا، ئاخىرەتكە بىرى.

3659ئاياق بەردى ئىككى، يۈرۈشلار دىبان،
بىرىن قوي مۇندا، بىرىن كۆچەپ ئۇ تامان.

3660ئەجەپ ياخشى ئېيتمىش بىلىم ـ ئىلمى كەڭ،
جاھاندا ئاتانغان سېخى ـ ئىلگى كەڭ:

3661ئايا قۇل ئەقىللىق، ئويغاق بولغۇلۇق،
گۇنا يۇقمىسۇن بىل، ھوشيار تۇرغۇلۇق.

3662يارتتى خۇدايىم بۇ ئىككى جاھان،
بىرىن تاپساڭ ئىزدە ئۇ بىرىن ھامان.

3663قادىر ئاللا بارلىق ئادەم ئوغلىنى،
بۇ ئات بىرلە ئاچ ـ توق ياراتتى ئۇنى.

3664بەدەنگە كىيىم ھەم قوساققا يىمەك،
قېرىنداش، تىرىكلىك ئۈچۈن بۇ كېرەك.

3665بەدەن ياپقىلى تون، تويماق ئۈچۈن ئاش،
تىرىككە بۇنىڭدىن كېچىش يوق، قاياش!

3666ھالالدىن تېپىپ مال يىيمەكلىك كېرەك،
يوقسۇلغا بىر قىسمىن بەرمەكلىك كېرەك.

3667يوق ئەرسە كاشكى كىشىدە گال غېمى،
ۋە لېكىن زۆرۈردۇر بۇ غەملەر تېخى.

3668چۈچۈپ يۈر ھەمىشە خۇدا ئەدلىدىن،
ھەمىشە ئۈمىت كۈت ئۇنىڭ پەزلىدىن.

3669بۇ قۇللۇق شۇ ئىككى ئاراسىدا، بىل،
يېڭىلما بۇ يولدىن، قۇللۇقۇڭ شۇ خىل.

3670تولا ياخشى دەپتۇ بىلىم بەرگۈچى،
نادانغا نەسىھەت ــ ئۆگۈت ئېيتقۇچى:

3671ئۈمىت ۋە خەۋپنى سەن قانائەت ئەيلىگىن،

بۇ ئىككى ئارادا يولۇڭ تاللىغىن.

3672ئۆتەپ قۇللۇقنى، قىل خۇدا بۇيرۇغىن،

بېھىشكە ئۇچۇپ كىر، كۆرگىن ھوزۇرىن.

3673ئۈمىت، خەۋپ ـ بۇ ئىككى قاناتتەكلا ئول،

كىم ئۇچسا بۇنىڭلە تاپۇر كۆككە يول.

3674گۇناھىم تولا دەپ ئۈمىت ئۈزمىگىن،

ئىشەنىپ تائەتكە ھەددىن ئاشمىغىن.

3675تائەت قىل، بۇ تائەت بەندىلىك پۈتۈن،

تائەت قىلسۇن ھەركىم بەندىلىك ئۇچۇن.

3676ھەق ئەمرىن ئەزىز بىل، ئۆزۈڭنى تۆۋەن،

ئاشار قەدرىڭ سېنىڭ بۇنىڭلىق بىلەن.

3677تائەتكە ئۆزۈڭنى گاداي بىل، گاداي،
تائەتكە گاداي بىل، گۇنالارغا باي.

3678كىشى ياماني بىل ئۆزۈڭنى ـ ئۆزۈك،
مەگەر ياخشى بولسا، ئۆزۈك ھەم سۆزۈك.

※ ※ ※

3679دېدىم مەن بىلگىنىم ساڭا مەن مانا،
ئەمەل قىل، تاڭنا كۆر ئەجرىنى يانا.

3680قۇبۇل قىلمىساڭ سەن دېگەنىمنى گەر،
يانايمەن ئايا مەرت ئەرەن جاۋاب بەر.

3681ئۆزۈن بولدى سۆزلەر، تولا پايدا يوق،

بۇنىڭدىن ئۇزارسا يانا پايدا يوق.

ئودغۇرمىشنىڭ ئۆگدۈلمىشكە جاۋابى

3682ئودغۇرمىش بېشىنى قولىدا تۇتۇپ،
كۆتەردى ئاخىر ئۇزۇن ئويلۇنۇپ.

3683دېدى: ئەي قاياشىم كۆپ چەكتىڭ جاپا،
قېرىنداشلىق ئەيلەپ، سۆز ئېيتىپ ماڭا.

3684تىلەپ ياخشىلىقلار ماڭا، سۆزلىدىڭ،
خۇدا بەرسۇن ئەجرىڭ، غېمىمنى يېدىڭ.

3685قاراپ كۆردۈم، ئەمدى بۇ ئىشتا ماڭا ـ
كۆرۈنمەس چىقار يول، ئەي مەردان توڭا.

3686بۇ ئىشنى خالىماس دىل ئۈندىن قاچار،
كۆڭۈل خالىماس ئىشنى قىلماق خەتەر.

3687ئۆزىن سۆيدۈرگۈچى ھەم كۆڭلى سۈزۈك،
نە ياخشى بىلىم بەردى ئىلمى بۈيۈك:

3688قايۇ ئىشنى قىلماق ئىستەرسەڭ ئۆزۈڭ،
كۆڭۈل بىرلە ئاۋال كېڭەشكەن سۆزۈڭ.

3689كىشىگە كېڭەش سال، دېگىن ھەممە سۆز،
كۆڭۈل ئىستىمەس گەر، يىراق تۇتقىن ئۆز.

3690جىمدىن كۆيۈمچان ئۆزۈڭگە ـ ئۆزۈڭ،
كۆڭۈل خالىماس ئىشنى قوي كەس سۆزۈڭ.

3691كۆڭۈل قايسى ئىشنى ياقتۇرمىسا گەر،
چىقماس نەپ ئۈنىڭدىن، كۆڭلى تىرىك ئەر.

3692كۆڭۈل خالىمىدى بۇ ئىشنى سۆيۈپ،

ئۆزۈم ياندىم ئەمدى بۇ ئىشتىن سوۋۇپ.

3693كىشىلەر خىلى ئەي، ئۇمۇدىم شۇدۇر،

ئۆز ھالىم بىلەن قوي، ئۆزۈرۈم شۇدۇر.

3694بېرەلمەس خانغا نەپ پەزىلەتلىرىم،

نە خۇلقۇم، مىجەزىم، سۆز ـ ھەركەتلىرىم.

3695كېچىپ دۇنيادىن ئۆزۈم كەلدىم بۇيان،

يەنە مەن نىچۈكمۇ بارايمەن ئۇيان.

3696خۇدا تائىتىگە بېغىشلاپ ئۆزۈم،

كىشىگە تىۋىنسام يارارمۇ، تۇزۇم ﴿ 168 ﴾ ؟

3697مېنى قوي، خۇداغا ئىبادەت قىلاي،

تىلەپ ياخشىلىقنى دۇئاچىڭ بولاي.

3698كۆرۈشمەك تىلەسەڭ گەر مۇشتاق بولۇپ،

ماڭا كەلمە، سېنى باراي ئاختۇرۇپ.

3699مەن ئەمگەك چېكەي، سەن ھوزۇردا تىرىل،

ئېلىڭ خىزمىتىلە ئەلگە نەپئى قىل.

3700نېمە دەر ئىشىتكىن كۆيۈمچان كىشى،

يېقىنلىقى قىلغان ئۇ ئىشچان كىشى:

3701ھاياجانلىنىپ دىل، قوزغالسا كىشى،

يېقىن كەلدى دېمەك، تىلەگەن ئىشى.

3702كىشى ماڭسا مەقسەتكە ئۇمۇتلىنىپ،

تىلەككە يېتەر، يولدا قالماس ھېرىپ.

3703تىلەككە يېتىشكە ئەر بولسا دادىل،

ھېرىپ قالماي، بولۇر مەقسەتكە نائىل.

3704تولا ياخشى دەپتۇ سۆيۈتمىش كىشى،

ۋاپا بىرلە مەشھۇر مەھبۇپلەر بېشى:

3705يېقىن بولسا كۆڭلۈڭ، يىراق يەر يېقىن،

يېقىنلىق ۋاپاسىن ئىستە كۆڭۈلدىن.

3706شەرقتىن ـ غەرپكە بىر ئۆرلەم يول ئول،

ۋاپا بىرلە بىلسە يېقىنلىق ھەقىن.

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئودغۇرمىشقا جاۋابى

3707دېدىكىم ئۆگدۈلمىش: ئىشىتتىم سۆزۈڭ،

مەن ئېيتاي، ئىشىتكىن سۆزۈمنى ئۆزۈڭ:

3708گەر مەقسە شۇ بولسا، ئايا قاياش، بىل،

سېنى زورلىمايمەن، يارا قىلما دىل.

3709كېسىلدى سۆزۈم، سەن ئىسەن ـ ياخشى قال،

ئېلىگكە بىتىك ياز، يۈزۈم قىلما هال.

3710ئەۋەتتى ئېلىگ ئۆز قولدا يېزىپ،

ئۆزۈڭ بارمىساڭمۇ، خەت بەرگىن پۈتۈپ.

3711سۆزۈڭ ئۆلچەپ ماڭا هەم بەرگىن جاۋاپ،

قىلاي مەن ئىشىمنى ئۇنىڭغا قاراپ.

3712تىلىڭ بىرلە سۆزلە، هەم يازغىن بىتىك،

باراي خان قېشىغا، ئەي ئالىم تىتىك.

قىرىق تۆتىنچى باپ

ئودغۇرمىشنىڭ ئىلىگكە خەت يېزىپ ئەۋەتكەنلىكى بايانىدا

3713ئودغۇرمىش ئېيتتىكى: ئەي ئالىم تىتىك،
كۆتۈپ تۇر بىر ئاز سەن، يازاي مەن بىتىك.

※ ※ ※

3714دۈۋەت ـ قەغەز تېپىپ، ئېلىپ ئۇ قەلەم،
يازا باشلىدى خانغا مەكتۇپ شۇدەم.

3715خۇدا ئاتى بىرلە سۆزىن باشلىدى،
ياراتقان، ئۆستۈرگەن، كەچۈرگەن دېدى.

※ ※ ※

3716تىلىمدە ھىسابىسىز كۆپ ھەمدۇ ـ سانا ـ
ئوقۇيمەن خۇداغا يىل، ئاي ھەم مانا.

3717ياراتتى قوڭۇر يەر، يېشىل كۆك، كۈن ـ ئاي،
قاراڭغۇ، يورۇقلۇق، پېقىر ياكى باي.

3718ياراتتى ھىسابىسىز بارلىق، تىرىك جان،
بىرىن قويمايىن ئاچ، رىزىق بېرىبان.

3719ئۇ بىردۇر، ياراتتى ئالەمنى ئىككى،
قېتىلماس ھىسابقا ئۇنىڭ بىرلىكى.

3720ئۇ بىر، بار شۇبھىسىز، قانداق، قانچىسىز،
چۈشەنمەك كېرەك دىلدا تەڭ ـ تۇشسىز.

3721ئۇلۇغلۇق ئاتادۇر، بۇيۇكلۇك ئاتا،
ئۇ قادىر، ھاكىمدۇر، ھەممىدىن سىتا.

3722ياراتتى بۇ سانسىز جىمى قۇلنى ئۇ،
ئۇ بەردى تىلەگەن ئىززىتىننىمۇ.

3723بۇ گۇمبەزلىك لاي ئۆي، قاراڭغۇ ئىچى،
يورۇتتى قوياش بىرلە قۇدرەت كۈچى.

3724يېشىل كۆك ياراتتى ئىگىز كۆتىرىپ،
كۈن ـ ئاي ھەمدە يۇلتۇزلە زىننەت بېرىپ.

3725تېگىدۇر قوڭۇر يەر بىلەن يېشىل سۇ،
ئۈستى سۈپ ـ سۈزۈك يەل بىلەن ئوتتۇر ئۇ.

3726قۇرۇق ــ ھۆل بىلەن بۇ ئىسسىق، سوغۇقنى ــ
ياراشتۇردى، بەردى خەلققە رىزىقنى.

3727ئۆزى خالىغانچە ياراتتى تىلەك،
كېرەك بولمىدى ئاشا ئارقا يۆلەك.

3728تىلەسە تائەتسىز قۇلىن قەدىرلەر،
بۇ تائەت گاھى نەپ بەرمەس، خار كېتەر.

3729ئۇ خالاپ نېمەنى، دېسە بول بولۇر،
نە بولسا قارارى، چوقۇم يۈرىتۇر.

3730سالام مىڭ، سۆيۈملۈك رەسۇلغا تولا،
ئۇ ياخشى يېتەكچى، دۇرۇس يولچىغا.

3731ئېلىگكە دۇئا بىرلە يازدىم بىتىك،
ئىسەنلىك تىلەيمەن، سالام ئەي تىتىك.

3732ئېلىگ مەرھەمەت قىلدى خەت بىرلە سۆز،
ئوقۇپ خەتنى روشەن بولۇپ كەتتى كۆز.

3733تولا ياخشىلىق ئۇزرە كۆپ ناسات ـ
ئۆگۈتلەر قىلىنمىش ماڭا ئىلتىپات.

3734يەنە ۋەدە قىلمىش تولا ئەزگۈلۈك،
ئىززەت، قەدىر، ئېھسان، يېمەك، كەيگۈلۈك.

3735يۈرەرلەر شۇ ئارزۇ بىلە بۇ ئىنسان،
شۇنى ئىستەپ كېزەر جاھاننى ھامان.

3736ئېرىشسەم بى خىزمەت مەرھەمەتكە مەن،
نىچۈك رازى بولماي بۇ دۆلەتكە مەن؟

3737ۋە لېكىن بىر قانچە قۇسۇرۇمۇ بار،
ئۆزۈم بارسام ئاخىر زىيانى بولار.

3738بىرى، مەندە خىزمەت قىلىش ئىلمى يوق،
بېرىپ ئىشلىمىسەم، يۈز بولماس يورۇق.

3739يوق مەندە مۇناسىپ قائىدە ــ يوسۇن، خۇلق،
يوسۇن بىلمەس كىشى ئىشقا نالايىق.

3740ئىككىنچى، بۇ دۇنيا جاپاچى، بىلدىم،
جاپانى مەن ئاۋال ئاڭا ئەيلىدىم.

3741خۇداغا سېغىندىم، نەپسىمنى يىغدىم،
كۆزەتسۇن خۇدايىم ئىمانىم ــ دىنىم.

3742گېلىمغا، بويۇمغا يېتەر بار ــ يوقۇم،
كېرەكمەس باشقىسى، ئۇ بولغاي يۈكۈم.

3743گېلىمغا يېمەكلىك، بويۇمغا كىيىم،
ماڭا كەم ئەيلىمەس ياراتقان ئىزىم.

3744ياراتتى، ياشارتتى ئۇ تاكى بۇ دەم،
ئەي دۇنيا بېگى ئۇ ئاسرار يەنە ھەم.

3745ساڭا بەردى دۇنيا، دەرىغ تۇتمىدى،
سېخى ئۇ ئىگەم ماڭا بەرمەسمىدى؟

3746پۈتۈن ياخشى ـ يامانى، پېقىر ـ بايلىقىم،
بىلۇرمەن خۇدادىن دەپ، ئەي سېخىيىم.

3747خۇدا ئىشىگى تۇتتۇم، قىلۇرمەن تائەت،
پۈتۈن خەلق يىغىلۇر ئىشك شۇ، پەقەت.

3748ساڭا يا سېنىڭ ئىشىڭگە بېرىپ،

نېمەنى تىلەرمەن ھاياتنى بېرىپ؟

3749خۇدانىڭ قۇلى بىز ھەر ئىككىلىمىز،

بۇ قۇللۇقتا ئوخشاش مەرتىۋىدە بىز.

3750قۇل قىلسا قۇلغا قۇللۇق ياراقسىز بولۇر،

خىزمەتچىگە خىزمەت قەدىرسىز بولۇر.

3751كىشى ھىممىتى بولسا مۇنداق كېرەك،

كى، ھەق تائىتىگە چىڭ تۇتسا يۈرەك.

3752بىر ئالىم، ئەقىللىق، سۆزۈك پاك كۆڭۈل ـ

كىشى ياخشى ئېيتىمىش، بۇنى ئاڭلىغىل:

3753خىزمەت قىلما ئاچ ـ توق بولۇچى ئۈچۈن،

تېۋىنماققا بىر بۇت ئىزلىمەك نىچۈن؟

3754تائەت قىل خۇداغا هامان، تاپارسەن ـ
كېچەيۇ ـ كۈندۈزى ئوچۇق ئىشىگىن.

3755بۇ تۆت هاجىتىم، خان، راۋا قىل ماڭا،
ئوپۇپ يۈز ـ قولۇڭ، خىزمەت ئەيلەي ساڭا.

3756تىلەرمەن تىرىكلىكنى ئۆلمەيدىغان،
يىگىتلىك تىلەيمەن قېرىمايدىغان.

3757هەمىشە كېسەلسىز، مېنى ئەيلە ساق،
باي ئەت، ئەيلە يوقسۇل بولۇشتىن يىراق.

3758بۇ تۆت نەرسە بەرسەڭ ساڭا ئىش قىلاي،
تۇتۇپ بۇيرۇقىڭنى پىدايىڭ بولاي.

3759ماڭا بەرسەڭ ئەگەر شۇلارنى ئەي خان،

بىرىپ قول ساڭا قۇل بولاي مەن هامان.

3760بۇلارنى بىرىشكە كۆچۈڭ يەتمىسە،

نىمە ئارتۇقلۇقۇڭ بار، ئېيىت ئەمىسە؟

3761يىمەك، كىيمەككە كەلسەك، بار يىمەك، كىيىم،

يەنە لازىم ئولسا، بىرۇر ئۇ ئىزىم.

3762ئەزىزلىك ۋە خارلىق خۇدادىن بولۇر،

ئۆلۈم يا تىرىكلىك هەم ئاندىن ئېرۇر.

3763مۇنى ياخشى بىلگەن ئەقىللىق كىشى،

يۈرەرمۇ بۆلەكچە، ئەي خانلار بېشى؟

3764مىنى بىر خۇدايىم ئاسرىغىنىدەك،

سەن ئاسرىيالماسسەن، ئايا ئىسىل بەگ.

3765كېچىلەر قوغدىشىم كېرەكتۇر سېنى،

ئوچۇق ئېيتسام سۆزۈم، ئۇ قوغدار مېنى.

3766ئۆزۈڭ تويمغۇنچە ماڭا تەگمەس ئاش،

مېنى ئۇ تويغۇزۇر، ئۆزى يېمەس ئاش.

3767كېرەكمەس ئارىچى، مۇڭلانسام ئۆزۈم،

تىلىم تەۋرەنمەستىن، ئۇ ئاڭلار سۆزۈم.

3768ئىشكچى ۋە يا يول باشلار توسالماس،

قىلىپ كىبىر بىراۋ زورلۇق قىلالماس.

3769كەچۈرمەسسەن ساڭا گۇنا ئەيلىسەم،

گۇنا ئەيلىسەم مىڭ، كەچۈرگەي ئىگەم.

3770ئىشتىكىن، نېمە دەر گۇناكار قۇلى،
كۆڭۈل سىرىن ئېچىپ ئۆتۈنۈپ تىلى:

3771ئايا چىن ۋاپالىق، كۆيۈمچان ئىزىم،
سېنىڭدىن كۆيۈمچان بۆلەك تاپمىدىم.

3772ئۆزۈم قايغۇلانسام بېرۇرسەن تىلەك،
دىيەكى يوقلارغا، سەن ئارقا يۆلەك.

3773كېسەلگە شىپاسەن، غېمىمگە سۆيۈنچ،
مۇڭۇمغا تايانچسەن، زېرىكسەم ئاۋۇنچ.

3774قۇۋانچىم، ئاۋۇنچىم، سۆيۈنچىم ئېرىغ،
سۆيۈنچىڭ ئىچىدە تۇرۇر، ئەي ئۇلۇغ.

3775تولا قىلدىم ئەمدى ساڭا مەن گۇنا،
سېنىڭ رەھمىتىڭ ئالدىدا ئاز يانا.

3776گۇنايىم كەچۈرگىن، ساڭا يوق زىيان،
مېنى قىينىما، يوق ساڭا نەپ ھامان.

3777گۇنايىم تولا بولسا، رەھمەتمۇ بار،
شۇنى قىل، ساڭا بۇ تولا يارىشار.

3778ئەگەر قىينىساڭ سەن، لايىق ئاڭا مەن،
كەچۈرسەڭ لايىقسەن، كەچۈرمەككە سەن.

3779بىلۇرسەن، بىلۇرمەن سېنى بىر ئىزىم،
بىلۇرمەن، بىلۇرسەن سېنى بىر دېدىم.

3780گۇستاخمەن، گۇستاخلىق ئازاپقا سالۇر،
ھېلىم سەن، ھېلىملىق سېنىڭدىن كېلۇر.

3781ئامانەت، كېتۈچى سۆيۈملۈك بۇ جان،
بۆلەككە قويۇلماس ئامانەت ھامان.
3782ئەي ئىلىگ بۇ دۇنيا بىر ئۆتكۈنچىدۇر،
ھايات كۈنسايىن ئۇ كېمىيىپ تۈگىشۇر.

3783نېمەگە ئىشەنىپ، ئۇمۇنماق ئۈزۈن،
نېمەگە سۆيۈنۈپ، گوللىماق ئۆزۈڭ.

3784ئاتاڭ كەتتى، تەڭ ـ تۇش ئاكا يا ئىنى،
ئاناڭ كەتتى، ئوغلۇڭ، قىزىڭ كۆر، قېنى؟

3785ئۆلگەنلەرنى كۆردۈڭ سەن ھەم ئۆلەرسەن،
كىرەر يەرگە بىر كۈن تىرىكمۇ جەزمەن.

3786غاپىل قالما ئۇخلاپ، ئويغان سەن ئەي خان،
ئۆزۈڭدىن كېيىن قوي ياخشى ئات ھامان.

3787زايە قىلدىڭ ئەرسە كەچۇرگەن كۈنۈڭ،

زايە قىلما ئەمدى كېلۇچى تۈنۈڭ.

3788ئال ئۆتكەن كۈنۈڭدىن كېرەكلىكىنى،

كوچۇتچى ﴿ 165 ﴾ كېلەر، قىل تەييارلىقىنى.

3789بۇ ھالىڭنى كۆرۈپ تۇرغاچقا كۆزۈم،

نىچۈكمۇ باراين ساڭا مەن ئۆزۈم.

3790ئۈزۈپ دىل جاپالىق جاھاندىن بۇ دەم،

سېغىندىم ۋاپالىق ئىگەمگە دىلجەم.

3791قويۇپ بەر، ئەي ئېلىگ مېنى سەن ماڭا،

دۇئاچى بولاين بۇ يەردە ساڭا.

3792نىچۈك نەپ بېرۇرمەن ساڭا مەن ئۆزۈم؟

ئۆزۈڭگە ـ ئۆزۈڭ نەپ بەرگىن تۈت سۆزۈم.

3793كىشىدىن چېكىندىم، ئۆزۈڭ ھەم چېكىن،
ساڭا يا ماڭا يوق پايدا كىشىدىن.

3794مەن ئەمدى بۇ قالغان كۈنۈم سەرىپ ئېتىپ،
خۇدايىم سۆيۈنچىن تىلەرمەن تېپىپ.

3795يېتەرلىك بار ــ يوقۇم، باشقا كېرەكمەس،
بۇ دۇنيا تۈۋى بىر پېتىق، ئۇ تويماس.

3796ئۆمۈر كەتتى بوران سوقۇقاندەك ئۆتۈپ،
ئويغانغاچ، كۆيەرمەن ئەمدى ئېچىنىپ.

3797پۈتۈن بولدى ئەگنىم، قارنىم بولدى توق،
پېتىپ كەتسۇن دۇنيا، بۆلەك نەپئى يوق.

3798ئىشىت، ئەگنى ـ قارنى پۈتۈن ئەر نە دەر:
بولۇر بەختىيار بەگ، دېسە بار يېتەر.

3799تولا ياخشى ئېيتمىش قانائەتلىك ئەر،
قانائەت ئىچىندە بەخت قۇچقان ئەر:

3800گېلىمغا يىگۈدەك جاھاندا يىدىم، بەس،
ئىگىنلەرنى يەتكۈنچە، كىيدىم كىيىم، بەس.

3801ھاياتلىكى بولسام، يىمەكنى تاپارمەن،
كېرەك بولسا بەرگەي ماڭ بىر ئىگەم، بەس.

3802قىچقىرسا مېنى نەپ ئېلىشقا ئېلىگ،
مېنىڭدە نەپئىلىك ئەقىل يوق بىلىك.

3803دېسە ئەل ئىشىغا نەپ بەرسۇن كېلىپ،
نەپئىلىك يېرىم يوق، ئېيتاي مەن كېسىپ.

3804ئەگەر ئىش قىلىشتىن گەپ ئاچساڭ ماڭا،
قىلۇر مىڭ ئەر ئىشىن قاياشىم ساڭا.

3805ئەگەر ياخشى دەر بولسا ئېلىگ مېنى،
ئۆزۈڭ ياخشى بول، بۇ يورۇتقاي سېنى.

3806مىڭ ئەزگۈ ئاياغنى تۇتتىقۇنچە سەن،
ئۆزۈڭنىڭ ياقاڭنى تۇت بىراق ئىسەن.

3807جاھاندا ئاتانغان نىچە خىل ئەرەن،
بىغىلىمىش ئېلىككە ئۇلار مىڭ تۈمەن.

3808مېنىڭدىن ئېلىگكە نە پايدا تېگەر،
زەۋق بەرمەس بى پايدا ئىش قىلسا ئەگەر.

3809ئۆزۈم ئۆزرى قويدۇم مەن ئەمدى ساڭا،

قويۇپ بەر مېنى سەن، ئىسلىما ماڭا.

3810بۇنىڭدىن بۆلەك سۆز يەنە چارىنى،

قاياشىم ئىشىتتى، دېگەي بارىنى.

※ ※ ※

3811تۆگەتتى سۆزىن، تۇردى باغلاپ بىتىك،

سۇنۇپ بەردى، ئالدى قاياشى تىتىك.

※ ※ ※

3812دېدى: سۆز ــ تىلەگىم پۈتۈدۈم ئۆزۈم،

ئىشىتتىڭ ئەي ئىسىل، ئېيتىلغان سۆزۈم.

3813ئۆتۈنگىن ئېلىگدىن، ئىشىتسۇن بۇنى،

ئۆزۈپ قول ئۇ قويسۇن رايىمغا مېنى.

3814ئەلچى سۆز ئەپكېلەر، جاۋابىن كۆتەر،
ئىشتىنىڭ جاۋابىم يەتكۈز جەسۇر ئەر.

3815نېمە دەر ئىشتىكىن، ئۆچ ئوردا خېنى،
ئۇنىڭ ئەلگە مەشھۇر دۇرۇس سۆزىنى:

3816ئەيىپ يوق ئەلچىگە سۆزدىن يانمىسا،
ئامانەت سۆزنى چىن، تولۇق سۆزلىسە.

3817مۇنىڭدىنمۇ خوپراق دەپتۇ تۆرۈك خېنى:
راست گەپ قىلسا ئەلچى، قىينىما ئۇنى.

3818بۇ ئەلچىگە بولماس ئۆلۈم يا قىيىن،
ئىشتكەن سۆزنى يەتكۈزسە ئۇ چىن.

3819بۇ ئەلچى دېگەنىم شۇ خىل ئەلچىدۇر،

نىمىكى سۆز ئېيتسا ئۇ ئۆلمەي قالۇر.

3820ئامانەت قىلىنغان سۆزىن ئېيتسا ئۇ،

قىلىپ ئېھسان، ئۇنى ماختا، سۆزۈم شۇ.

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئودغۇرمىشقا جاۋابى

3821جاۋاب بەردى ئۆگدۈلمىش، ئېيتتى: سۆزۈڭ ــ

ئىشىتتىم، نېمە سۆزلىدىڭ سەن ئۆزۈڭ.

3822سەن يازدىڭ ئۇ خەتكە جاۋابەن بىتىك،

ماڭا بەر، بېرەيمەن، ئەي ئالىم تىتىك.

3823مېنىڭ ئەي قاياشىم، شۇبھەم شول بىراق،

ئېلىگ قويماس سېنى ئۆزىدىن يىراق.

3824ئەي خۇلقى مۇلايىم، مېنى يەن خان ــ
دەۋەتكە ئەۋەتكەي چوقۇم بىگۇمان.

3825ئەگەر بارمىساڭ، ئۇ كۆڭۈلنى بۆلۈپ،
كېچىكمەي ئەۋەتۇر مېنى ياندۇرۇپ.

ئودغۇرمىشنىڭ ئۆگدۈلمىشكە جاۋابى

3826ئودغۇرمىش دېدىكىم، قاياشىم ماڭا ــ
بۇ سۆزنى دېمەگىن بولۇر دىل يارا.

3827بۇ يەردىن ئۆزۈم ھىچ بارماسمەن ئۇيان،
ئۆزۈڭ قىينىلىپ ھىچ كەلمە سەن بۇيان.

3828تىلەپ بولماس ئىشنى تىلەمەك يامان،
كىم قىلسا ئاقماس گەپ، بولۇر خار هامان.

3829يامانۇ ـ ياخشىنى سىناپ بىلگەن ئەر،
ۋە ئىلمى تولا زات، ئىشىت نېمە دەر:

3830تېپىپ ئالمىغۇرنى ئىزدىمە كۆچەپ،
تىلەپ بولمىغۇرنى تىلىمە كۆچەپ.

3831يېتەلمەيدىغان يەرگە بارما يىياق،
ئەگەر بارساڭ ئەمگەك چېكەرسەن هە دەپ.

※ ※ ※

3832يەنە ئېيتتى ئودغۇرمىش ئەمدى يۈر، كەت،
يەنە كەلمە قايتىپ، ئايا جەسۇر مەرت.

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئودغۇرمىشقا جاۋابى

3833ئۆرە تۇردى ئۆگدۈلمىش، ئېيتتى: سۆزۈم ــ
كېسىلدى، سېنىڭدىن كېتەيىن ئۆزۈم.

※ ※ ※

3834ئۇزاتتى ئودغۇرمىش قېرىندىشىنى،
ئامانەت قىلدى ھەم ئۆز بىلمىشىنى.

3835ئېتىن مىندى ئۆگدۈلمىش، قايتتى يېنىپ،
ئۆيىگە كىلىپ چۈشتى، ياتتى تىنىپ.

3836قۇياش يەرگە ياندى، يوشۇردى يۈزى،
پۈركەندى قامغا پەلەكنىڭ مەڭزى.

3837جاھان سۈردى يۈزگە كۆمۈردەك بوياق،
كۆرەر كۆز يۇمۇلدى ئۇخلىدى ئويغاق.

3838ئۆگدۈلمىشمۇ ياتتى تۆشەكنى سېلىپ،
كۆتەردى بېشىن ئازلا ئۇخلاپ ئېلىپ.

3839شەرقتىن پۈتاقلاندى ئوتتەك يېلىن،
يورىدى جاھان يۈز ئاچقاندەك كېلىن.

3840قوپۇپ كەلدى ئۆرلەپ ستا ﹝ 166 ﹞ قالقىنى،
جاھان مەڭزى بولدى بىر ئاق ئەردەنى ﹝ 167 ﹞ .

※ ※ ※

3841ئۆگدۈلمىش ئوردىغا كىرى ئۆيدىن چىقىپ،
ئېلىگكە كۆرۈندى ئۆزى يول تېپىپ.

ئېلىگنىڭ ئۆگدۈلمىشكە سوئالى

3842 ئېلىگ ئودغۇرمىشنى ئاۋال سورىدى،
سۆزۈڭنى پىششىقلاپ بايان قىل، دېدى.

3843 نېمە سۆز ئېيتتى ئۇ، نە بولدى ئىشىڭ؟
تىلىگىڭ نە بولدى، كېلۇرمۇ ئەشىڭ؟

※ ※ ※

3844 بىتىك بەردى ئۆگدۈلمىش ئاۋال تۇرۇپ،
ئېلىگ ئالدى، ئاچتى، ئوقۇدى كۆرۈپ.

3845 قىزاردى، ئۆڭدى، ئاندىن كۈلۈمسىرىدى،
چۈمۈپ ئويغا بىر دەم خىيالمۇ سۈردى.

※ ※ ※

3846دېدى: بۇ قاياشىڭ يىرىك سۆزلىمىش،
مەن تورقۇ ئەۋەتسەم، تىكەن ئىشلىمىش.

3847زەرەر يوق بۇ سۆزدىن، دۇرۇس سۆزلىمىش،
دۇرۇس سۆز يىرىكتۇر، ئۇ يىرىك ئېيتمىش.

3848تىلى بىرلە نېمە سۆز ئېيتتى قېنى،
ماڭا ئېيت ئىشتىكەن، چۈشەنگىنىڭنى.

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئېلىگكە جاۋابى

3849ئىشتىكەن سۆزىن خانغا ئەرىز ئەيلىدى،
نە ياڭلىغ بولسا سۆز، ئۆز ئەينىن دېدى.

3850دېدى: سۆز ئارا بولدى نەچچە خىل،
ئۇ ئېيتتى، ئىشىتتىم يىتىشچە ئەقىل.

3851پۈتۈن سۆزلىرىمگە جاۋاب قىلدى سۆز،
دىيىشسەم تولاراق، قاتتىق يۇمدى كۆز.

3852نىچۈك ئەيلىسەمۇ، بۇيان كەلمىدى،
ئۆزۈپ ئېيتىپ سۆزىن، كۆڭۈل بەرمىدى.

※ ※ ※

3853ئىشىتتى ئۇنىڭ ھەر سۆزىن، كۆر، ئېلىگ،
ئىدى بارچە سۆزى ئەقىل ۋە بىلىك.

3854يەنە ئاززۇ قىلىپ، تەۋرەندى كۆڭۈل،
كۆڭۈل تەۋرىسە گەر كىشىگە دەرت ئول.

3855كۆرەرسەن نە ياخشى دېمىش ئەر بېشى،
ئەسىر بولسا دىل، ئەركسىز بولۇر كىشى:

3856كۆڭۈل بەگ، پۈتۈن تەن ئۈنىڭكى قۇلى،
بېگى نە بارسا، ئۇ يول قۇل يولى.

3857كۆڭۈل جۇشقۇنلىنىپ،تىلەسە تىلەك،
تىلەككە ئېرىشمەي، ئۇ تاپماس يۆلەك.

ئېلىگنىڭ ئۆگدۈلمىشكە جاۋابى

3858يەنە ئېيتتى ئېلىگ: ئايا ئۆگدۈلمىش،
سېنىڭ ئۇ قاياشىڭ تولۇق ئەر ئىمىش.

3859ئىشتىمگەن بولسام سۆزىڭ كاشكى،

نە خۇلقى ـ مىجەزى، ئىلمىنى كاشكى.

3860ئىشىتكەچ، كۆڭۈلگە سىغدۇردۇم ئۇنى،
تىرىش سەن، تىلەككە يەتكۈزگىن مېنى.

3861ئۆزۈمنىڭ ئېلىدە تىلەك ئىستىسەم،
مۇناسىپ بولۇرمۇ ئاڭا يەتمىسەم؟

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئېلىگكە جاۋابى

3862ئۆگدۈلمىش دېدىكىم، ئايا خان، بېگىم،
خەلقنىڭ سەرخىلى، خۇلقى مۇلايىم.

3863ياناردا قاياشىمغا شۇ سۆزنى دېدىم،
ئەۋەتكەي مېنى يەنە ساڭا بېگىم.

3864دېدىم مەن: بۇگۈن بار قەدىرلەپ ئۇنى،
ئۇ كەچمەس، ئاخىرى ئاپىرار سېنى.

3865ئۇمۇدىمنى كەستى يەنە كەلمە، دەپ،
ئۆزۈم بارمىغايمەن، كۈچەپ يۈرمە، دەپ.

ئېلىگنىڭ ئۆگدۈلمىشكە جاۋابى

3866ئېلىگ ئېيتتى: ئۇقتۇم، ئىشىتتىم سۆزۈڭ،
بۇ سۆز ئىشقا ئاشماس، ئاۋۇتما ئۆزۈڭ.

3867نىچۈك بەگ بولۇر ئۇ تىلەگىن تىلەپ،
يېتەلمەي قالسا كىم، ئارزۇسنى يەپ؟

3868ئۇ قانداق بولۇر ئەل چوڭى ۋە خانى،

بۇ ئەل ئىچرە ئۆتمەس ئىكەن پەرمانى؟

3869ھەقىقى ئۇلۇغلۇق نىشانى شۇدۇر،
تىلەگەن تىلەكتە ئۇ ھەسسە ئالۇر.

3870دىلى ئارزۇ قىلسا ھەر نەرسىنى،
داۋاسى ــ يەتكۈزمەك تىلەككە ئۇنى.

3871كېسەل بولدى يەن بۇ ئارزۇ ماڭا،
بۇنى ئەملىمسە، بارايمەن ئاڭا.

3872نېمە دەر ئىشتىكىن، بۇ بېيتنى ئوقى،
ئۇنىڭ مەنىسىن ئۇق، ئەي كۆڭلۈم توقى:

3873ھەرقانداق كېسەلگە دورا ــ داۋا بار،
ئۇنى ئەملىگۈچى ھېكىممۇ چىقار.

3874كۆڭۈل ئاغرىسا گەر بىر ئاررۇ بىلەن،
تىلەگى تېپىلسا، شۇ شىپا بولار.

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئېلىگكە جاۋابى

3875دېدىكىم، ئۆگدۈلمىش: ئېلىگ بەختىيار،
داۋاسى تېپىلماس جاھاندا نە بار؟

3876ئۇزۇن يىل ياشىسۇن ئېلىگ تىچ ـ ئىسەن،
ئۆزۈمنى قىلايىن پىدا ساڭا مەن.

3877ئېلىگكە دىگەنتىم بۇ سۆزنى ئۆزەم،
نە پايدا بۇگۈن مىڭ پۇشايمان يېسەم؟

3878ئىشتىكىن، ئەقىللىق كىشى نېمە دەر،

سۆزۈڭ سۆزلە بايقاپ، سەن ئەي باتۇر ئەر:

3879بۇ تىل سۆز قىلمىسا، ئۇنىڭ نەپئى كۆپ،

ئۆكۈندۈردى تىل مېنى سۆزلەپ قويۇپ.

3880ئېيتىلماستا بۇ سۆز ساڭا قۇل ئېرۇر،

ئەگەر سۆزلىسەڭ سەن سېنى قۇل قىلۇر.

3881بايقاپ قىل سۆزۈڭنى، سەن ئالدىرمىغىن،

سۆز ئېيتساڭ ئالدىراپ، پۇشايمان كېيىن.

3882ئودغۇرمىش ئېدى بىر يېتىلگەن ئادەم،

قىچقارسا كېلىشكە يوق ئەردى شۈبھەم.

3883ئېلىگ بىر تىلەسە، مەڭ تىلەر ئىدىم،

ماڭا كۈندە ھەر خىل نەپ تېگەر دېدىم.

3884تىلىگىم ئۈنىڭلە بىر ئۆتمەك ئىدى،

تۇتۇپ قولنى ــ قولغا ئىشلىمەك ئېدى.

3885ئۇنى قانچە قاتتىق تۇتۇپ ئۇندىسەم،

تۇرۇپ ئالدى شۇنچە، ھېچ قالمىدى تەم.

3886بېرىش لازىم ئولسا، باراي مەن يەنە،

نە سۆز لازىم ئولسا، قىلاي مەن يەنە.

3887ئېلىگمۇ يەنە خەت يېزىپ بەرسكەن،

بۇ خەتنى ئوقۇپ ئۇ، ماڭا پۈتسكەن.

ئېلىگنىڭ ئۆگدۈلمىشكە جاۋابى

3888ئەۋەتتىم دېدى خەت ئېلىگ بىر يولى،

بۇ خەتكە جاۋاب قىلدى تاش ۋە تولى.

3889نىچۈكمۇ يازاي مەن ئاڭا يەنە خەت،
ئۆزۈڭ سەن ئەي تىېنىك، خەت ئورنىدا خەت.

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئىېلىگكە جاۋابى

3890ئۆگدۈلمىش دىېدىكىم، ئەي ئىېلىگ قۇتى،
ھەرقانداق بولسىمۇ، بىر مەكتۇپ پۈتى.

3891بۇ ئەلچى قانداق تەمكىن بولسىمۇ ئول،
بىتىك بولمىسا، سۆزگە پۈتمەس كۆڭۈل.

3892ئىشەنمەس كىشىگە دەلىلدۇر بىتىك،
دەلىل بولسا، ھىلە تاپالماس ئىتىك.

ئېلىگنىڭ ئۆگدۈلمىشكە جاۋابى

3893خان ئېيتتى: ئارىزۇ قىلساڭ ئەگەر سەن،
ئېچىپ سۆز يولىنى يازاي خەتنى مەن.

3894يازاي خەتكە، بوپتۇ بۇ سۆزلەرنى مەن،
ئىشەنىپ خەتكىلا قالما، تىرىش سەن.

3895نە سۆزلەش كېرەكسە، سۆزلەرسەن ئاڭا،
ئۇنى بىر ئىلاجلە كەلتۈرگىن ماڭا.

قىرىق بەشىنچى باپ

كۈنتۇغدى ئېلىگنىڭ ئودغۇرمىشقا ئىككىنچى قېتىم خەت يازغانلىقى باياندا

3896دۆۋەت بىرلە قەغەز سورىدى ئېلىگ،
قولغا قەلەم ئالدى، يازدى بىتىك.

3897خۇدا ئاتى بىرلە سۆزىن باشلىدى،
ياراتقان، ئۆستۈرگەن، كەچۈرگەن دېدى.

3898دېدى مىڭ سانا ئول قادىر تەڭرىگە،
ئەزەل ھۆكمى يۈرۈتكەن تۈز ـ ئەگرىگە.

3899ئۇ بىردۇر، ئېرىغ ـ پاك، قېتىشسىز ئېرۇر،
قىلۇر يوقنى بار ئۇ، بارنى يوق قىلۇر.

3900ئۆزنى بىر بىلىپ سەن، ماختا، دىلدە پۈت،
ئىبادەت قىل، كۆڭۈل ـ تىلىڭ ئەمىن تۇت.

3901نېمەنى ئىرادە قىلسا ئۇ، قىلۇر،
نېمەنى دېسە بول، دېگەنى بولۇر.

3902جىمى جانى بارغا ئۇ رىزقىن بېرۇر،
تىرىك قىلغىنىدەك، ئۆلۈم ئېۋەتۇر.

3903ئەزىزلىك ۋە خارلىق ئۇنىڭ ھۆكمى ئۇل،
ئۇلۇغلۇق، كىچىكلىككە ئۇ ئاچتى يول.

3904ئۇنىڭكى خاھىشنى بىلگۈچى يوق،
يۇرتەر قازاسىنى توسقۇچى يوق.

3905تۈمەنمىڭ سالامىمنى دوست ئەلچىگە ـ

يەتكۈزسۇن خۇدا ئۇ، دۇرۇس يولچىغە.

3906پۈتۈن يارۇ ــ ئەسھابلىرىگە سالام،
تەككۈزگەي خۇدايىم ئۈزمەستىن داۋام.

3907ئەۋەتتىم ئەي ئەقلى تامامى كامال،
ساڭا كۆپ سالامىم، مەدھىم، سوراپ ھال.

3908سوراپ ھال ۋە ئەھۋال پۈتۈدۈم بىتىك،
نىچۈكرەك تۇرۇرسەن ئەي ئالىم تىتىك؟

3909قاياشكى، ساڭا مەن ئەۋەتكەن ئىدىم،
سېنى دەۋەت ئەردى تۈپكى مەقسىدىم.

3910ئۆزۈڭ خالىماپسەن بۈيان كەلگىلى،
مېنىڭ بىرلە ئۈچراپ، يۈزۈم كۆرگىلى.

3911خېتىمگە جاۋاب سۆز يېزىپسەن ئۆزۈڭ،
قاياشىڭمۇ ئېيتتى سەن ئېيتقان سۆزۈڭ.

3912ئوقۇدۇم خېتىڭنى،ئۇقۇلدى سۆزۈڭ،
سۆزۈمنى ئىشىتكىن، قاچۇرماي ئۆزۈڭ.

3913شېكەردى چۈچۈكرەك سۆز ئېيتتىم ساڭا،
جاۋاپ كەلدى ئاچچىق ـ زەھەردەك ماڭا.

3914مېنىڭ سۆزلىرىمنى يەنە ئاڭلىغىن،
كۆيۈمچان يىگىت ئەي دىلدا ئويلىغىن.

3915زاھىتلىق ئېتىنى ئۆزۈڭ خالىدىڭ،
يۇرۇپ تاغ قېتىدا، شۇ بولدى ئېتىڭ.

3916يېپىلدى ئېتىڭ شۇ شۆھرەتلە، قارا،

بۇيۇك بەلگۈ بولدى كىشىلەر ئارا.

3917شۇ ئاتچۇن ئىبادەت قىلۇرسەن ھەدەپ،
نەسۇەڭنى زايا قىلما سەن كۈچەپ.

3918تائەتكە چۈشسە ئەل كۆزى بىر يولى،
بۇزۇلغاي بۇ تائەت، يىقىلغاي ئۇلى.

3919يېپىغلىق كېرەكتۇر خۇدا تائىتى،
بۇگۇنمۇ ئەلگە سىر بولسۇن شۇ پېتى.

3920سۆيۇملۇك قۇلنى يوشۇردى خۇدا،
تونۇلماس بۇ قۇللار خەلق ئالدىدا.

3921ئۇ قۇلمۇ بىلەلمەس ئۆزىنى ئۆزىن،
خۇداغا يېغىمۇ ۋە ياكى يېقىن.

3922بۇيان كەل، شەھەر ـ كەنت ئىچىدە تىرىل،
سېنى بىلمىسۇن خەلق، ئارىلاش ـ قېتىل.

3923ئۆزۈڭنى تويۇندۇر ھالال مال تېپىپ،
يېلىڭ ـ ئاچنى تويدۇر، كىيىملەر بېرىپ.

3924ھالال مال تاپقان ئەر ھەر ئىككى جاھان،
يىمەك ۋە كىيىمدىن قىسىلماس ھەرئان.

3925بۇ سۆزنى ئىشىت، ئەي ماڭا كەلمىگەن،
ئۆزى پاك، ئىلىملىك بىر زات دېگەن:

3926بۇ دۇنيا مېلى گەر ياخشىغا چۈشەر،
ھەر ئىككى جاھان ئۇ ھالاۋەت كۆرەر.

3927تېپىپ دۇنيا مېلىن يېيىش بىلمىسە،

بولۇر بەك ئېغىر يۈك يۈدۈپتۇ دېسە.

3928خۇدا قۇللىرىغا نەپئى بەر، ھېكىم،
دېگىن ئەر، كىشىگە نەپئى بەرسە كىم.

3929سېنى مەن مۇسۇلمان پايدىسىنى دەپ،
بۇ يەرگە قىچقاردىم، ئەي زاھىت، كۆچەپ.

3930بۇيان كەل، نەپئى بەر كىشىگە، يارا،
نەپئىسىز ئۆلۈك ئول تىرىكلەر ئارا.

3931ئۆز نەپئىن دېگەنلەر ئادەم بولۇرمۇ؟
ئەل نەپئىن دېسە كىم چىن كىشىدۇر ئۇ.

3932مېلىنى تاراتماق سېخىلىق ئەمەس،
سېخى شول پېدا قىلسا جان تەننى، بەس.

3933كۆيۈمچان ئەمەس ئول ئۆزىنى دېگەن،

كۆيۈمچان شۇكى، ئەل نەپىئىن ئىزلىگەن.

3934كىشى ياخشىسى دەر، ئۇ ياخشىلار كىم؟

ماڭا دەپ بەرگىن ئەي ئالىم ـ ھېكىم.

3935كىشى ياخشىسى دەر، كىمدۇر ئۇ ياخشى،

كىشى دەردىگە داۋا بولسا، شۇ ياخشى.

3936ئەي كۆڭلى سۈزۈك ئەر، ئەي ئىلمى تولا،

قاراپ كۆر بۇ سۆزگە، ئەقلىڭنى ئۇلا.

3937قارا سەن، بۇ ئېيتقان سۆزۈم راستىمدۇر،

راست ئولسا ھەۋەس قوي، كېلىپ مۇندا تۇر.

3938ئۇزۇن سۆزلىسە سۆز، ئۇ زېرىكتۇرۇر،

ئەقىللىق كىشىلەر سۆزىنى ئاز قىلۇر.

3939بۇ سۆز بەس قىل ئەمدى بۆلەك سۆزلىمە،

ئەقىل ۋە ئىلىمگە قارشى سۆز دېمە.

3940يەنە قانداقكى باشقا قالمىش سۆزۈم،

قاياشىڭ دېگەيكىم، تاپشۇردۇم ئۆزۈم.

※ ※ ※

3941ئۇ خەتنى تۇگەتتى، تۇردى بەك چىگىپ،

قۇرۇتتى بۇ خەتنى ئىللىق يەل ئېسىپ.

3942قولىغا ئالدى ئۇ خەتنى تامغىلاپ،

سۇنۇپ بەردى، ئۆگدۈلمىش ئالدى ئۇلاپ.

※ ※ ※

3943يەنە ئۆگدۈلمىشكە قاراپ ئېيتتى خان:
بۇ خەتنى بېرىپ، سەنمۇ قىلغىن بايان.

3944نە لازىم كۆرۈلسە، تىرىش، قىل شۇنى،
شەھەر ــ كەنتكە كەلتۈر دەۋەتلەپ ئۇنى.

3945تىلەگى نە بولسا، بۇ يەرگە كېلىپ،
ئۇنى مەن بېرەيىن پۈتۈن تەل قىلىپ.

※ ※ ※

3946دېدى: باش ئۈستىگە، ـ ئۆگدۈلمىش تۇرۇپ،
ئۆيگە كەلدى بۇ ياخشى ئەش يۈرۈپ.

3947كېلىپ چۈشتى، ئولتۇردى ئۆيگە كىرىپ،
يېدى، ئىچتى، تىندى، بىر ئاز دەم ئېلىپ.

3948يوشۇردى يۈزىن يەرگە رۇمى قىزى،

جاھاننىڭ تۈسى بولدى زەڭگى يۈزى.

3949ھاۋا ئالدى پۈتكۈل قارا قۇش ئوڭى،

جاھانغا تولدى ھەم قارا قۇش يۈڭى.

3950تۆشەك راسلاپ ئۇ ياتتى ئويلاپ ئۇزۇن،

كۆرۈشكەچ قاياشقا نېمىلەر دېسۇن ...

3951يۇمۇپ كۆز بىر ئازلا، ئويغاندى يانا،

كۆيۈپ ئۆچكەن كۆمۈردەك قارا تۈن مانا.

3952قېچىپ ئۇيقۇ، قوپتى ئۇ ئۆرە بولۇپ،

قارا تۈن كۆتەرگەن ئىتەگىن تۇرۇپ.

3953قۇياش قوپتى يەردىن كۆتەرىپ بېشىن،

ئوچۇق يۈز كۆلەردەك كۆرسەتتى چىشىن.

3954قوپۇپ ئالدى تاھارەت، ئوقۇپ تاڭ ناماز،
دۇئا قىلدى ئاندىن يەنە ئۇ بىر ئاز.

3955ئېتىنى توقۇتتى ئوغلانغا دەرھال،
ئۆيدىن چىقتى ھەم كۆلۈپ ئۇ خۇشال.

3956قاياشى قېشىغا ئۇ بارغاچ يېقىن،
يىراقتا چۈشتى ئاتتىن، ئۇ ساقلاپ ھەقىن.

※ ※ ※

3957بېرىپ چەكتى ئىشىكنى ئاستا شۇدەم،
تائەتنى قويۇپ، قوپتى قېرىنداشى ھەم.

3958ئىشىكنى ئاچتى تېز ئۇ ئۆتتۇر چىقىپ،

سالام قىلدى، تۇتتى قولىنى ئېلىپ.

3959ئېلىپ كىردى ئودغۇرمىش قولىدىن تۇتۇپ،
ئورۇن بەردى تۆردىن قەدىرلەپ، ئوپۇپ.

ئودغۇرمىشنىڭ ئۆگدۈلمىشكە سوئالى

3960دېدى: ئەي قاياشىم نىچۈن ئەمگەدىڭ؟
بىلۇرمەن، ماڭا سەن بىكار كەلمىدىڭ.

3961كېسىپ سۆزلىدىم مەن، ئىشتىنىڭ ئۈنى،
نىمىشقا قىينايسەن بەك زورلاپ مېنى؟

3962نە دەيدۇ ئىشتىكىن، بىلىم بەرگۈچى،
يامانۇ ــ ياخشىنى سىناپ بىلگۈچى:

3963كىشىنى سىناشقا بىر كۆرمەك يېتەر،
بىلىشكە تىلەك، سۆز ئېشىتمەك يېتەر.

3964كۆرۈپ مىس، ئالتۇننى ئايرالمىسا ئەر،
ئېلىپ ئازغىنا تاشقا سۇرتمەك يېتەر.

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئودغۇرمىشقا جاۋابى

3965ئۆگدۈلمىش دېدىكىم، قاياشىم، قارا،
ماڭا كايىپ، قىلما كۆڭلىنى يارا.

3966خىزمەتچى كۆز ئاچسا بېگىنى كۆرۈر،
نېمە دېسە بەگلەر شۇنىلا قىلۇر.

3967ئېلىگكە خېتىڭنى بېرىپ، ھەم سۆزۈڭ –

نى تىلدا مەن ئېيتتىم، نە ئېيتساڭ ئۆزۈڭ.

3968سۆزۈڭگە جاۋابەن ئۇ بەردى بىتىك،
دەپ خەتنى چىقاردى ھەم سۇندى ئىتتىك.

ئودغۇرمىشنىڭ ئۆگدۈلمىشكە سوئالى

3969ئېلىپ خەتنى ئودغۇرمىش ئاچتى تۇرۇپ،
ئوقۇدى بۇ خەتنى، ئويلاندى كۆرۈپ.

3970دېدى: ئەي قاياشىم نەدۇر كەم يېرىڭ؟
مېنى شۇنچە قاتتىق ئىزلەيدۇ بېگىڭ؟

قىرىق ئالتىنچى باپ

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئودغۇرمىش بىلەن ئىككىنچى قېتىم مۇنازىرە قىلغانلىقى بايانىدا

3971جاۋابەن ئۆگدۈلمىش سۆزگە ئېچىپ تىل،
دېدى: ئەي قاياشىم ئىشىت سۆزنى، بىل.

3972كى، خاننىڭ تىلەگى ساڭا ياخشى ئول،
تىلەر ياخشىلىق ئىچرە ئۇ ياخشى يول.

3973بىلۇرسەڭكى، بۇندا ئىبادەت قىلىش،
مۇرات ياخشىلىقلار ئىشىگىن ئېچىش.

3974يەنە كەنت ـ شەھەردە ئېيتقانلىرىمدەك،
نىچە خىل ياخشىلىق بار، ئەي ئەر يۈرەك.

3975يامان ئەرمەس ئەمدى بۇ دۇنيا قۇتىن ـ
تېپىپ، بىلسە ياشاشنى، چىقارسا ئېتىن.

3976ئەي زاھىت، ئىستەرسەن ئۆزۈڭ ئاخىرەت،
ساۋابى بولۇر ھەم ياخشى ئاقىۋەت.

3977لېكىن دۇنيا مېلىن دېمەگىن يامان،
يىسە، بەرسە ئەلگە سۆيۈنگەي ھامان.

3978يەنە ياخشى ئېيتقان سېخىلەر بېشى،
بۇنى ئاڭلىغىن سەن، ئەي ياخشى كىشى:

3979جىمى ياخشىلىققا يولچى ئېرۇر مال،
جىمى دەرتلەر ئۆچۈن ئەمچى ئېرۇر مال.

3980بىلىم ـ ئاڭ بولۇر ئەرنىڭ بولسا مېلى،

پۈتۈن ياخشىلىققا يېتەدۇر قولى.

3981بۇ مال بىرلە ئادەم تىلەسە تىلەك،

يېشىل كۆككە ئۆرلەر، مال ياخشى يۆلەك.

3982تىلەگىڭ ھەج ئولسا، كېرەك مال ـ تاۋار،

غازىلىق تىلەسەڭ مال ئىشقا يارار.

3983ئېلىپ، بەرمەككە يوق بولسا ئەر مېلى،

پۈتۈن ياخشىلىققا قىسقىدۇر قولى.

3984مۇشۇ ياخشىلىقنى قويارسەن نېچۈن،

بۇ پەندۇ ـ نەسىھەتنى تۇتماسسەن نىچۈن؟

3985ئىبادەتكە قانداق ئىشەنسە بولۇر،

تەمەننا ئاڭا قويسا قۇرۇق قالۇر.

3986خۇدانى تائەت بىرلە تاپماس قۇلى،

ناھايەت نازۇك يول تائەتچى يولى.

3987نىچە مىڭ تائەتچى تېۋىندى يىلىن،

چىقار جان مەھەلدە يۈتتۈردى يولىن.

3988نىچە مىڭ تائەتسىز گۇناكار قۇلى،

ئاخىرقى تىنىقتاق ئوڭشالدى يولى.

3989بىلۇرمەن، ئىبادەت ـ تائەت ئىچرە شات ـ

بولۇر ئۇ خۇدايىم، ئاتا ئۇلۇغ زات.

3990كىشى گەر بىلمىسە چىن تائەت نىمە،

ئۇقالماس قىلغىنى ئىبادەت نېمە.

3991شۇڭا، تاپماق ئۈچۈن لەززەتنى تولۇق،

قىلىش لازىم جىمى تائەتنى تولۇق.

3992قاراپ كۆر، بۇ سۆزلەرنى ئېيتتىم ساڭا،
شۇ ياڭلىغ ئەمەسمۇ، جاۋاب بەر ماڭا.

3993ئەگەر مۇنداق ئۇلسا مەن ئېيتقان سۆز،
قىل ئىقرار، سۆزۈم تۇت، ئايا كۆڭلى تۈز.

3994ھەۋەسكە بېرىلمە، كۆڭۈلنى كۆندۈر،
كىشىگە قوشۇل ھەم تىنچ ياشاپ يۈر.

ئودغۇرمىشنىڭ ئۆگدۈلمىشكە جاۋابى

3995جاۋابەن ئودغۇرمىش دېدى: ئەي قاياش،
مېنى غەمگە سالدىڭ، زەھەر بولدى ئاش.

3996قىلايكى پەرەز، مەن سۆزۈك ئاڭلىدىم،
ئېلىگكە بېرىپ مەن خىزمەت باشلىدىم.

3997خىزمەتتە ئەڭ ئاۋال يوسۇن بىلگۈلۈك،
مىجەز ـ خۇلقى، سۆزى ئۇيغۇن كەلگۈلۈك.

3998ئۇ بىلسۇن كىرىش، چىقماق، تۇرۇش، ئولتۇرۇق،
ئەر خىزمەت بىلمىسە، چىكەر رەنج قۇرۇق.

3999خىزمەتنى بىلگەن ئەر، ئاڭلا نېمە دەر،
سىناپ بىلگىنىدىن ئۇچنى كۆرستەر:

4000بەگلەرگە خىزمەتچى گەر ئولساڭ سەن ئۆزۈڭ،
كۆڭۈل، تىلنى تۈز تۇت، كۆزەتكىن سۆزۈڭ.

4001ئۇسۇل ھەم يوسۇن بىرلە ئىشلەشنى ئۆگەن،

بۇ خىزمەتنى بىلسەڭ يورۇيدۇ يۈزۈڭ.

4002بولۇپمەن كىشىدىن يىراق مەن ئۆزۈم،
يوسۇن ۋە ئۇسۇلسىز قىلغىم، سۆزۈم.

4003بېگىڭگە نىچۈك ئىش قىلالايمەن مەن،
يېپىغلىق ماڭا بۇ ئىشىك، قارا، سەن.

4004نېمىشقا كۆچەيسەن مېنى بەك تۇتۇپ،
قىل بەگكە خىزمەت دەپ سۆزۈمنى بۇزۇپ؟

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئودغۇرمىشقا جاۋابى

4005جاۋابەن ئۆگدۈلمىش ئېيتتى: ھەي بۇ سۆز ـ
ئورۇنلۇق ئەمەستۇر، ئايا كۆڭلى تۈز.

4006سېنىڭدىن يوسۇننى ئېلىگ كۆتۈرۈر،
كېرەك بولسا ئۆلتۈر ۋە يا ئۆرە تۇر.

ئودغۇرمىشنىڭ ئۆگدۈلمىشكە جاۋابى

4007جاۋاب بەردى ئودغۇرمىش، ئېيتتى: بۇ سۆز ـ
تازا ياخشى ئەرمەس، ئەي قىلىقى تۈز.

4008تۇرامدۇ ساڭا ۋە ماڭا يارىشىپ،
يوسۇننى چۈشەنمەي تۇرماق ھاڭۋېقىپ؟

4009بۇ ئەل ـ يۇرتنى تەرتىپكە تۈزمەك ئۈچۈن،
بۇ بەگلەر تىكلەندى سۆزۈشكە ئاجۇن.

4010كىشىلەر ئەل تۇتۇش ۋە بەگ ئىشچۈن،

تۈزەپ چىقتى قانۇن، ئۇسۇل ھەم يوسۇن.

4011ئۇزاتتى بۇنىڭ بىرلە بەگلەر قولىن،
يۇرۇتتى ئەقىل بىرلە ھەم بۇيرۇقىن.

4012تولا ياخشى دەپتۇ جاھان ئېلچىسى،
بىلىملىك، ئەقىللىق خەلق باشچىسى:

4013جاھان تۇتقۇچى ئەر ئەقىللىق كېرەك،
ئەل ـ يۇرتنى سوراشقا كېرەك بەك يۈرەك.

4014بۇ ئىككىسىدىن سوڭ خادىملار ئۈچۈن،
بىلمەكلىك زۆرۈردۇر ئۇسۇل ۋە قانۇن.

4015بۇنىڭ بىرلە بەگلەر چوڭايتۇر كۈچىن،
يېڭىپ ياۋلىرىنى ئالار ھەم ئۆچۈن.

4016قانۇن بىرلە تەرتىپنى بىز تۈزىمىز،
ياراشقايمۇ بۇززاق ئۇنى ئۆزىمىز؟

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئودغۇرمىشقا جاۋابى

4017جاۋابەن ئۆگدۈلمىش دېدى: ئەي قاياش،
ئەمەس بۇ قېيىن ئىش، يىسە سىڭۇر ئاش.

4018بۇ قانۇن ـ يوسۇننى ئۆزۈم بىلمەن،
ئۇنى ئېيتايىن مەن، ئۆگەن ئەمدى سەن.

4019كىشى بىلمىگەننى ئۆگەنسە بىلۈر،
بىلىش بىرلە ئىنسان تىلەككە يېتۈر.

4020مۇڭا ئوخشىتىپ ئېيتتى ئىلمى ئوچۇق،

بۇ سۆزنى تۇتمىغاننىڭ بىلىمى پۇچۇق:

4021بىلىملىك تۇغۇلماس كىشى، ئۆگىنۇر،
تۇغۇلۇپ سۆزلىمەس تىل، تۇرۇپ سۆز قىلۇر.

4022كىشى ئۆگىنىش بىرلە ئالىم بولۇر،
بىلىم بىلسە بارچە ئىشلار ئوڭلىنۇر.

ئودغۇرمىشنىڭ ئۆگدۈلمىشكە جاۋابى

4023جاۋابە ئودغۇرمىش دېدى: گەر سېنىڭ ــ
تىلەگىڭ شۇدۇر، يوق تىلەگىم مېنىڭ.

4024سالۇرسەن بۇ كۈن غەم ئىچرە سەن مېنى،
بۇ خىزمەت نىچۈكتۇر، قېنى ئېيت، قېنى.

4025كۆڭۈلگە كىرۇرمۇ سۆزۈڭ تىڭلايىن،

ئۆرگەنىپ بولۇرمۇ، ئۆزۈم ئاڭلايىن.

4026ماڭا ئېيتقىن ئەمدى قانۇنلار نىچە،

يوسۇننى ساناپ بەر بىر ـ بىر ئېيتىچە.

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئودغۇرمىشقا جاۋابى

4027بۇ ئۆگدۈلمىش ئېيتتى مۇشۇنداق جاۋاب:

تولۇق توغرا سۆز قىلىدىڭ ئەمدى جاناب.

4028ئەقىلغە يىراق ئىدى ئاۋال يولۇڭ،

قوپۇپسەن دۇرۇسلۇققا ئەمدى ئۇلۇڭ.

4029مەن ئېيتاي، ئىشىت ئاڭ ـ ئەقىللە بوگۈن،

ئۆگەنگىن، يېشىلسۇن ساڭا بۇ تۈگۈن.

4030ئۆگەنمەكچى بولساڭ، ئەگەردە ئۆزۈڭ،

تۇرۇپ شۈك، سۆزۈم ئاڭلا، بەس قىل سۆزۈڭ.

قىرىق يەتتىنچى باپ

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئودغۇرمىشقا بەگلەرگە خىزمەت قىلىشنىڭ قائىدە ـ يوسۇنلىرىنى ئېيتقانلىقى بايانىدا

4031ئېرۇر ئىككى تۈرلۈك خىزمەتچى كىشى،
خىزمەتتە تۈزەلگەي كۈندىن ـ كۈن ئىشى:

4032بىرى، باللىق ۋاقتىنا ئىشقا كىرۇر،
بىرى، چوڭ بولۇپ بۇڭا مەنسۇپ بولۇر.

4033بۇ ئىككى خىلدىن ياخشىراقى شول،
كىچىك خىزمەت قىلىپ تۈزەتسە كۆڭۈل.

4034بۇگۈن ساڭا ئېيتار سۆزۈمنى ئۆزۈم،

كىچىكتىن باشلابان قىلاي بۇ سۆزۈم.

4035بولۇر ئاخىر خام، سۆز بولسا يىپىق،
نىمىكى خام ئولسا، كەلتۇرەر ئاغرىق.

4036يېتىلمەك تىلەسەڭ پۇشۇرغىن سۆزۈڭ،
دۇرۇسلۇق تىلەسەڭ توغرا بول ئۆزۈڭ.

4037دېسە كىم خىزمەتكە ئاچايىن ئىشىك،
قىلىشقا ئۇ خىزمەت كىرىشكەي كىچىك.

4038بىلىپ قائىدە ـ يوسۇن، ئۆگەنسۇن ئۇسۇل،
كىرىپ ـ چىقماق بىلەن ھەم ئەدەپنى ئول.

4039تەييار ئولسۇن ئىشقا سەھەردە تۇرۇپ،
كىچىك تۇتسۇن تىلۇ ـ دىل، مۇلايىم بولۇپ.

4040ئۇ خىزمەت قىلغۇلۇقتۇر يۈگرەپ يۈرۈپ،
قۇلاق ــ كۆزنى ئىتتىك قىلغاي ئۇ كۆرۈپ.

4041خىزمەت قىلغاي ئۆزىدىن ئۇلۇغقا ئۆزى،
تۈتۈپ چىڭ تىلىنى، كۈزەتسۇن سۆزى.

4042مۇشۇنداق بىجىرسە ئەگەر ئىش كىچىك،
بېگىگە يېقىنلاپ، ئاسانلار كېچىك.

4043كىرىش ھەم چىقىشتا، ئۆتۈنچتە ئۇ دەل،
يوسۇن ــ قائىدىلەرگە ئۇ قىلغاي ئەمەل.

4044شۇ ھالغا ئېرىشسە ئۆرلەپ كىچىكلەر،
نە ئىشقا يارارىن بېگى بەلگۈلەر.

4045تېتىك ھەم ئۆز خۇلۇقلۇق بولسا خادىم،

ئۆتۈنچكە يارار، تېز كۈلۈپ بەختى ھەم.

4046جەسۇر مەرگەن ئولسا، بولۇر ئوقياچى،
دۇرۇس بولسا خۇلقى، بولۇر تامغىچى،

4047خۇيى پاك، يۈزى ھەم گۈزەل بولسا گەر،
بولۇر بەگكە ساقى، ئەي ئۇز كۆڭۈل ئەر.

4048ھىساب، خەتنى بىلسە غەزنىچى بولۇر،
ئەگەر بولسا ئاقىل، پۈتۈكچى بولۇر.

4049بۇلاردىن قايسىسىغا ئۇلاشسا كىشى،
دىققەتلە ئەيمىنىپ، ئۇز قىلغاي ئىشى.

4050نىمە دەيدۇ ئاڭلا، خىزمەت قىلغۇچى،
خىزمەت يەتكۈزۈپ ئۇ تىلەك تاپقۇچى:

4051ئەگەر يېزمۇ ـ يىز بەگكە تۈرساق ئۆزۈڭ،
تولا بەك ئەيمىنىپ، كىزەتكىن كۆزۈڭ.

4052تىزەپ خۇلق ـ ھەركىتىڭ، ئۆزەڭنى كىزەت،
كۆڭۈل، تىلنى رۇس تۇت ۋە قىسقارت سۆزۈڭ.

4053تىزۈلۈر بۇ خىزمەت بىلەن تىرلىك ئىش،
قوشۇلغاي خىزمەتلە ساڭا ياخشى ئەش.

4054نىچۈك ياخشىلىقنى تىلەسەڭ ئۆزۈڭ،
خىزمەت قىل، يورۇتقاي بۇ خىزمەت يىزۈڭ.

4055بېگىڭگە روبىرو تۈرساڭ ئۇ زامان،
قۇلاق تۆردە بولسۇن، كۆزۈڭ يەر سايان.

4056قولۇڭنى قوۋۇشتۇر، پۇتۇڭنى تىزۈپ،

بو سول قول ئۇزە ئوڭ قولۇڭنى قويۇپ.

4057ئىشىكتىن كىرۇردە كىر ئوڭ پۇت بىلەن،

ئەمر قىلسا ئاڭلا پاراسەت بىلەن.

4058ئۆتۈنچىلىك قىلاردا تۆۋەن تاشلا قول،

ئىككى تىز بىلەن چوك، سىلىق، يۇمشاق ئول.

4059چەپ ـ ئوڭ ياققا ئۇندا قىيا باقمىغىن،

ئۆزۈڭ ئەيمىنىپ تۇر، سۆزىن ئاڭلىغىن.

4060سوئال سورسا سەندىن، دېگىن سۆزنى چىن،

جاۋاب بەرسە، يارلىقنى راست ئىشلىگىن.

4061بىكار يۇرمە بوشقا، سەن ئىچمە هاراق،

يارامسىز، يامان ئىشتىن ئولغىن يىراق.

4062ئىشتىكەن سۆزۈڭنى ئىشتىمىگەن بول،
كۆزۈڭ كۆرگەن ئىشنى سەن كۆرمىگەن بول.

4063خىزمەتكە مۇشۇنداق ياراسا كىشى،
ئېشىپ بەختى كۈندە، تۈزىلەر ئىشى.

4064بىرى توپ چېرىككە بولۇر توپ بېشى،
بىرىسى ئات ئۈزرە بولۇر ئەل بېشى .

4065بولۇر بىرىسى ھاجىپ، قوماندان بىرى،
بىرى كاتىپ بولۇپ، يازار سىرلىرى.

4066يېتىشسە خىزمەتتە بۇ ئورۇنغا ئەر،
ئۇلۇغلۇق تېپىپ ئۇ مەقسەتكە يېتەر.

4067بىرى ئەقلى بىرلە كېڭەشچى بولۇر،

بىرى "كۆك ئايىۇق"لىق ئۇنىۋانىن ئالۇر.

4068ئۇ بىرسى ئىناچ بەگ (168) ، بىرى چاغرى بەگ (169) ، ئۇ بىرىسى تېكىن بەگ (170) ، بىرى چاۋلى بەگ (171) .

4069بىرى يابغۇ (172) ، يۇغرۇش (173) بولۇر ئەل بېگى، قىلۇر بىرى نامىسىز مۇشاۋۇرلىگى.

4070شۇ يەرگە قەدەردۇر خادىم دەرجىسى، بۇنىڭدىن يوق ئارتۇق ئۆسەر رۇتبىسى.

4071يەتكۈزسە شۇ ھالغا بەگ ئۆز خادىمىن، ئادا قىلدى دېمەك ئۇ خادىم ھەققىن.

4072يېتىپ بۇ ئورۇنغا خىزمەت قىلسا ئەر، بېگى نەپ ئېلىپ كۆپ، ئارزۇغا يېتەر.

4073بىر گۇستاخ ئەر چىقسا بۇ دەرجىگە،
ئۇنىڭدىن زىيان چوڭ تېگەر بېگىگە.

4074بىر ئاقىل ۋە ھېكىم ئېيتمىش ياخشى بەك:
تالايىققا بۇ دەرىجە بەرمەس كېرەك.

4075مۇنىڭدىنمۇ ياخشى دېمىشتۇر بىلىم،
قولۇڭنى بىلىمسىزگە بەرمە بېگىم:

4076ئەقىلسىز كىشىلەر بىلىمنى بۇزار،
بىلىمسىز كىشى خەلقنى ۋەيران قىلار.

4077بىلىمسىزگە بەرسە بەگ ئۇستۇن ئورۇن،
بېگىگە مۇخالىپ كېلۇر، بىل بۇرۇن.

4078ئۇلۇغلۇققا يەتسە بىلىمسىز كىشى،

ئىگەسى بېشىنى يەر، ئى ئەل بېشى.

4079كېرەك بەگكە شۇڭا خىزمەتچى قۇلىن ـ

بىلىمى تېڭىچە چوڭايتسا ئۇلىن.

4080ئىش ـ ھەركەتتە قۇلنى سىناپ كۆرگۈلۈك،

قاراپ ئەقلىغە، سوڭ ئورۇن بەرگۈلۈك.

4081قۇل ئولسا بېگىگە سادىق، كۆيۈمچان،

بولۇر توغرا بەگ ئاڭا قىلسا ئېھسان.

4082نەدەيدۇ ئىشتىكىن، قانۇن تۈزگۈچى،

قانۇن بىرلە بەگلىك ئىشىن قىلغۇچى:

4083نىچە قۇل چوڭايسا قۇل ئاتىدۇر قۇل،

چوڭايتقان بەگ ئالدىدا خىزمەتچى ئول.

4084كىچىك بولسا قانچە بەگ ئاتىدۇر بەگ،
خىزمەتچى ئاتىدىن بەگ ئاتى خوپ ئول.

4085ئى بەگلەر قەدىرلەپ بۈيۈك بولغان ئەر،
بېگىڭنى ھەقىر كۆرمە، كاتتىنا قەدىر بەر.

4086بۇ بەگلەر بىلەن سەن ئۆچەشمە تۇرۇپ،
يامان سۆزلىمە، سۆزلە ياخشى كۆرۈپ.

4087ئۇلار ــ بەخت، ئۇزۇندۇر بۇ بەختنىڭ قولى،
ئۇلار ــ ئوت، كۆيدۈرەر ئۆزۈڭ بىر يولى.

4088ئۇلاردۇر زامانە، زامانە بىلە ــ
ياراشماق كېرەك ئەر سۆيۈنۈپ كۈلە.

4089تېخى ياخشى دەپتۇ سىناپ بىلگەن ئەر،

خىزمەت بىرلە ئۆرلەپ، تىلەك تاپقان ئەر:

4090ساقا باقسا بەگلەر كۆزىلە كۈلۈپ،
سۆيۈنمە ئۇنىڭغا ئۆزۈڭ گول بولۇپ،

4091خىزمەتكە كۈيەنىپ، مەغرۇرلانما سەن،
يېڭىلساڭ، قارار بەگ قاپاغىن تۈرۈپ.

4092كىچىك، چوڭ يا مەشھۇر ئاتانغان ئېرۇر،
ئېنىقكىم، خىزمەتچى خىزمەتى تۇرۇر.

4093تىرىش، بەگكە خىزمەتتە يېڭىلماسقا سەن،
خىزمەتنى قىلىشتا يولدىن ئازما سەن.

4094يېقىن تۇتسا قانچىكى بەگلەر سېنى،
ئۆزۈڭنى ئۇنۇتما ۋە يۈرگىن كونى.

4095نىچە ياخشى كۆرسە، ئۆزۈك قورقۇپ تۇر،
ئۇنى تۇتما ھەمرا، قاراپ قىياتۇر.

4096بولۇر ئوت بەزىدە، بەزەن سۇ بولۇر،
گاھى كۈلدۈرەر، گاھى يىغلىتۇر.

4097بۇ ئۈچ نەرسىنى قىلما خوشنا يېقىن:
كۆيەر ئوت، ئاقار سۇ، بۇ بەگ شۆھرىتىن.

4098بۇ بەگلەر گوياكى جەسۇر ئارسلان،
ماختاپ بەرسە يۇمشار بىر يېپەكسىمان.

4099ھەقىر كۆرسەڭ ئاچچىقلىنۇر، باش كېسەر،
تومۇرنى تېشەر، كۆر، شوراپ قان ئىچەر.

4100غەزەپ چاغدا بارما بېگىڭگە يېقىن،

ئەگەر بارساڭ خارلىق يېتەر ساڭا چىن.

4101سورالغاندا سۆزلە، قىچقارغاندا كىر،
سالامەت تىرىلگىن، هامان بول ئېغىر.

4102تولا سۆزنى ئاڭلاپ ئىشتمەسكە سال،
كۆزۈڭ كۆرسە باقما، ئۇنى كۆرمەي قال.

4103نېمە دەيدۇ ئاڭلا، ئۆزىن تۇتقان ئەر،
كىرىپ ئۆز پەيتىدە ئۆتۈنچ قىلغان ئەر:

4104دېسە "كىر" بولار ئۇ قەدىرلىك تولا،
دىسە "چىق" يۈزۈڭگە تولا سەت بولا.

4105كۆزۈڭنى كۈزەتكىن، ئۆزۈڭنى تۇتۇپ،
ئۆزىنى نۇتقان ئەر ئەزىز دۇنيادا.

4106يىراق تۇر ئۇچ ئىشتىن بولسا تىرىشىپ:
بىرى، قىلما بەگلىك، سۆز ئېيتتىم كېسىپ.

4107يەنە بىرىسى يالغان، ئاچكۆزلۈك بىرى،
ئېرۇر يوقلۇق بۇ ئۇچنىڭ ئۇچى ۋە تۈۋى.

4108ئۇششاق سۆز قىلما سەن كىشىنى چېقىپ،
دۇرۇس سۆزلە، تۇرما بارىنى يېپىپ.

4109ئېرىغ تۇت ئۆزۈڭنى سەن مۇمكىن قەدەر،
بۇ بەگلەر ئېرىغدۇر، ئېرىغلىق سۆيەر.

4110سارايغا كىرگەندە بايقاپ چېچەن يۈر،
سېنى كىم قەدىرلەر، ئۇنى ئەزىز كۆر.

4111كۆرەڭلەپ قولۇڭنى سېلىپ كىرمىگىن،

ئىلىك ئال سالامنى، غاپىل بولمىغىن.

4112ئۆزۈڭ ئولتۇرار بولساڭ ئورنۇڭنى بىل،

سىلىق بول، كىشىلەرنى رەنجىتمىگىل.

4113تۈكۈرمە، گېلىڭنى قاقىرتما قاتتىق،

نادانلىق بولۇر ئۇ، يوقاتۇر تاتىق.

4114باداشقاننى قۇرما، يانچە ياتمىغىل،

قاقاقلاپ قاتتىق ئۈن بىلەن كۈلمىگىل.

4115يەنە تىرناق ئالما، مىنگەشتۈرمە پۇت،

قىلىپ خار، قاچۇرغاي سېنىڭدىن ئۇ قۇت.

4116سېنىڭدىن بۈيۈكلەر مەگەر قىلسا سۆز،

قۇلاق سال ئۇنىڭغا، ئۆز سۆزۈڭنى ئۈز

4117دۇرۇس سۆزلە سۆزنى، يۈزۈڭ سۆيىنۈر،

ئۆزۈڭگە مۇناسىپ سۆز ئېيتساڭ بولۇر.

4118ئىچىپ مەس بولۇپ قەسىرگە كىرمىگىل،

بولۇر ئىچكۈچى ئۇ يارامسىز، جاھىل.

4119ئىشىت، ئەر ئۆزىنى كۈزەتمىسە گەر،

ئۇنىڭكىم بېشىنى بۇ ئۈچ نەرسە يەر:

4120بىردۇر بۇ بەگلەر سۆزىن تۇتماق بەك،

كۈزەتسە ئۇنى ئۆز شىرىن جانىدەك.

4121ئىككىنچى ساداقەت، ئەلگە بول كونى،

ئۆزىن بەك كۈزەتمەك توپۇلاڭ كۈنى.

4122ئۈچىنچى، سارايدا تۈز تۇتماق ئۆزىن،

يىراق قىلماق يارامسىز ئىشلاردىن كۆزىن.

4123بۇ ئۇچتە قالسا گەر غەپلەتتە كىشى،

بۇيۇك بولسا قانچە، كىسىلگەي بىشى.

4124سارايدا يۈرۈچى ئى تەبئى نازۇك،

ۋاقىت كەلمىگۈنچە كۆرۈنمىگۈلۈك.

4125ئەگەر ئولتۇرارسەن ئۆز تەڭ ـ تۇش بىلەن،

كىرىپ بار شۇئانلا قىچقىرىش بىلەن.

4126قاچان بىر سوئال بەرسە بەگلەر ساڭا،

ئى باتۇر يىگىت سۆز ئۇزارتما ئاڭا.

4127سوراپ قالسا، ئىپتقىن بىلگەنىڭ ئۆزۈك،

سۆزىن كەسسە، قويغىن، ئۇزارتما سۆزۈڭ.

4128 ئەگەر ئاشقا بەگلەر قىچقارسا سېنى،

ئەدەپ بىرلە ئاش يە، بەك ئۆگەن بۇنى.

4129 يېمەكنى ئال ئوڭ قول بىلەن، ئى ھېكىم،

ئاۋال ئېيت بىسمىللاھىر راھمانىررېھىم.

4130 كىشىنىڭ ئالدىغا قولۇڭ سۇنماغىل،

ئى زېرەك، ئۆز ئالدىڭدىكىنى يېگىل.

4131 چىقارما پىچاق ھەم سۆڭەك غاجىما،

كىشىنى ئىندىمە، يېمەك ئۈزاتما.

4132 يېمە تويمۇغۇردەك ئالدىراپ تىقىپ،

ئاياللاردەك يەنە تۇرما ناز قىلىپ.

4133 ھەقانچە توق ئولساڭ يېگىن بەگ ئېشى،

بۇ بەگلەر ئېشىدۇر ئىززەتنىڭ بېشى.

4134نىچۈك ئىشقا سەن بۇيرۇلساڭ ئۆزۈڭ،
سەمىمى ئىشلە سەن، پارلايدۇ كۆزۈڭ.

4135بىر ئالىم دېمىش بۇ ئەجەپ ياخشى گەپ،
بۇ گەپتىن ساپ ئالتۇن كەبى تېگەر نەپ:

4136ھەقىقەتتە بەگلىك ساڭا تەگسە گەر،
بىلىم بىرلە ئىش قىل، ئى شۆھرەتلىك ئەر.

4137تېگى يوق بىر يابغۇ بولساڭمۇ سەن،
ۋاپا قىل، نىچە كۈچكە تولساڭمۇ سەن.

4138ئەگەر تەگسە لەشكەر بېشىلىق ساڭا،
سېخى بول، تۈر ئۈيغاق، ئايا مەرت توڭا.

4139ساخا خەيل ﴿ 174 ﴾ ، ئون ئوتاغ ﴿ 175 ﴾ قالسا تېگىپ،

قىلىچ، يانى قولغا ئال، مال تارتىپ.

4140ۋەزىرلىك تېگىپ، قول گەر بولسا ئۇزۇن،

ھېلىم بول، تۇزمە سەن ھېچ يامان قانۇن.

4141كېڭەشچى بولۇركەن، كېڭەش بەرسۇن ئول،

يېڭىلسا بېگى، ئۇ ئايان قىلسا يول.

4142ئاخا "كۆك ئايۇق"لۇق تېگىپ قالسا گەر،

كۈزەتسۇن ئۆزىنى، باغلار بەخت كەمەر.

4143ۋىلايەت يا لەشكەر باش بولساڭ ئۆزۈڭ،

دۇرۇس بول، چىچەن قىل قۇلاغىڭ، كۆزۈڭ.

4144ئۆزۈڭ ئولساڭ ھاجىپ، پارا ئالمىغىن،

پەقىر، تۇل، يېتىملەر سۆزىن تىڭلاغىن.

4145غەزىنە ئىشىگە گەر قويسا سىنى،
ئىشەنچلىك ۋە چىنلىق بىلە قىل ئۇنى.

4146ئەگەر خاس كاتىپلىق قىلۇرسەن ئۆزۈڭ،
كۆڭۈل سىرى بەك تۇت، چىقارما سۆزۈڭ.

4147شۇلاردۇر ئۈنۈملۈك خىزمەت قىلغۇچى،
بۆلەكلەر بۇلارغا تەۋە بولغۇچى.

4148تېخى بار يەنە بىر قانچە ئىشچىلار،
تۆشەكچى ۋە قۇشچى يەن ئاشچىلار.

4149بۇ ياڭلىغ ئىشلاردىن يىراق بول، يىراق،
جاپاسى مىڭ ئۇلسا، هوزۇر بىر بىراق.

4150تىلەسەڭ ئۆزۈڭگە دائىم ئېھتىرام،
كىشىنى ئەزىزلە سەن، ئەي مۆھتىرەم.

4151ئۇلۇغنى ئۇلۇغلاپ، قىل ھۆرمەت ئاڭا،
كېلۇر بەخت ـ دۆلەت، ئۇلۇغلۇق ساڭا.

4152نېمە دۇيدۇ ئاڭلا، قېرىلار سۆزى،
قېرى سۆزى تۇتسا، ئېچىلغاي كۆزى:

4153ئۇلۇغقا ھۆرمەت بۇ، جاھان قانۇنى،
ئۇلۇغ كەلسە قوپۇپ كۈتۈپ ئال ئۇنى.

4154كېرەكتۇر كىچىكتىن ئۇلۇغقا ھۆرمەت،
ئۇلۇغمۇ كىچىككە قىلۇر ئەيىننى.

※ ※ ※

4155ئۇزۇپ سۆزنى ئۆگدۈلمىش، ئېيتتى: بۇدۇر ــ
كى بەگ ۋە خىزمەتچى شۇ ياڭلىغ بولۇر.

4156مەن ئېيتتىم، سەن ئاڭلاپ ئۆگەندىڭ ئۇنى،
چۈشەندىڭ تولۇق ھەم خىزمەت يولىنى.

4157قىلىش بەگكە خىزمەت شۇ ياڭلىغ بولۇر،
ئەگەر سىڭسە خىزمەت، بەخت ئىشىك ئاچۇر.

4158بۇ خىزمەت پايدىلىق، بىلسەڭ ئۇنى، بەس،
بىلىپ بەگكە بولغىن ئۆزۈڭ يېقىن، بەس.

ئودغۇرمىشنىڭ ئۆگدۈلمىشكە سوئالى

4159دېدىكى ئودغۇرمىش بېرىبان جاۋاب،

ئىشتىتىم سۆزۈڭنى، ئى ئالىجاناپ.

4160تېخى بىر سۆزۈم باردۇر ئېيتاي ساڭا،
ئۇنى ئەمدى ئېيتىپ بېرەرسەن ماڭا.

4161ئېلىگ ـ خىزمەتىگە شەھەرگە كىرسەم،
ئۇنىڭ ئىشكىگە كۈندە بېرىپ يۈرسەم.

4162ئۇلار ھەركىتىنى بىلگۈلۈك، ئاداش،
ئۇلار بىرلە ئۆتەر تىرىكلىك، قاياش.

4163خادىملەرگە شەكسىز قوشۇلماق كېرەك،
ئۇلارغا يارشا ياشىماق كېرەك.

4164بۇنى ھەم سەن بايان قىل بۇگۈن،
ئۇقايىن ئۇلارغا قوشۇلماق يولىن.

قىرىق سەككىزىنچى باپ

ئۆگدۈلمىشنىڭ ساراي ئەھلى بىلەن قانداق مۇئامىلىدە بولۇش توغرىسىدا ئېيتقانلىرى

4165جاۋابەن ئۆگدۈلمىش دېدى: ئەسلىسەم،
كېرەكلىك ئېرۇر، ئى قېرىنداش بۇ ھەم.

4166بۇنىمۇ ساڭا ئەمدى ئۆگەتكۈلۈك،
نىچۈك يۈرگۈلۈكتۈر، ئۇنى بىلگۈلۈك.

4167تىرىكلىك ئۇلارلە ئۆتەر، ئى قاياش،
قايۇسىن قاياش تۇت، قايۇسىن ئاداش.

4168ساراي ئەھلى بىرلە چىقىشماق كېرەك،
قېتىلماق، كېلىشمەك، بېرىشماق كېرەك.

4169ساراي ئەھلى بىرلە ياراشمىساڭا گەر،
ھاياتىڭ تېتىقسىز بولۇر ياخشى ئەر.

4170نەدەيدۇ، ئىشتىكىل، خىزمەت قىلغۇچى،
نىزام بىرلە دەرگاھ ئىشىن تۈزگۈچى:

4171يېقىنلىق تىلەسەڭ ئۆزۈڭ بەگ بىلە،
ساراي ئەھلى بىرلە يېقىنلىق تىلە.

4172ئۆزۈڭگە ئۇلۇغلۇق تاپاي مەن دېسەڭ،
ئەي ئۇز ئەر، خادىم بىرلە خوپ ئۆت ئۆزۈڭ.

4173يېقىن كۆرسە قانچە بەگلەر گەر سېنى،
ياراشقىن خادىم بىرلە، يۈرگىن كونى.

4174ساراي ئەھلىدۇر دەل ئۇچ گۇروھ كىشى،

بۇلار بىرلە ئۆتەر تىرىكلىك ئىشى:

4175بىرىدۇر ئۆزۈڭدىن چوڭلار، ئۇلۇغلار،
ئۇلارغا ئىشلىسەڭ، بەختىڭ ئېچىلار.

4176ئۇلارنى ئۇلۇغلا، قەدىرلە سۆزىن،
سېنى ياخشى كۆرگەي يۇرۇتۇپ يۈزىن.

4177بىلىملىك ھېكىملەر خوپ ئېيتمىش گۈزەل،
ھېكىملەر سۆزىگە سەن قىلغىن ئەمەل.

4178كىچىككە ئۇلۇغلۇق ئۇلۇغدىن كېلۇر،
خىزمەت قىلسا چوڭغا، كىچىك قۇت تاپۇر.

4179ئۇلۇغلار سۆزىن تۇت، ئىشىن قىل، يۈگۈر،
سۆزىنى تۇتقان ئەر تىلەككە يېتۇر.

4180 ئۇلۇغلار ئېرۇر بەخت، سەن ئىستىسەڭ بەخت،
خىزمەتكە تۇتقۇ بەخت، سەن خىزمەتتىن ئەت.

4181 تېخى تەڭ ـ تۇشۇڭ بار سېنىڭ، ئى قاياش،
يىراقلاتساڭ يېغى، يېقىنلاتساڭ ئاداش.

4182 ئەشىڭ، تەڭ ـ تۇشۇڭدۇر بۇ خىل كىشىلەر،
جاۋابقا مۇناسىپ جاۋابنى بەر.

4183 يەنە بىرسى سەندىن ئېرۇرلەر كىچىك،
بۇلار بىرلە ئۆتكەي ئاچچىق يا چۈچۈك.

4184 تىرىشقىن، كىچىككە بوزەك بولماغىل،
تىلىڭنى تېيىپ تۇت، ھەزىللەشمىگىل.

4185 خىزمەت قىلسا مال بەر، گۇنا قىلسا ئۇر،

قويۇپ بەرمە بوشقا، بۇيرۇپ ئىشقا تۇر.

4186ئاداش ــ دوست، قولداشنى كۆپ تۇت، قىتىل،
تولا بولسا دوست، ماختار قانچە تىل.

4187كىشىنى چۈشەنمەي يېغى قىلماغىل،
يېغىلىق كىشى خۇش ئۆتمەس، بۇنى بىل.

4188يېغى بولسىمۇ ئاز، تولا زىيىنى،
دېمەس بۇ تىلىم ھىچ پايدىلىق ئۇنى.

4189ئايا كۆڭلى ئويغاق، ئاڭلا، نېمە دەر،
يېغى ۋەجىدىن كۆپ زىيان كۆرگەن ئەر:

4190يېغى بىر بولسىمۇ، مىڭدۇر زىيىنى،
مىڭ بولسىمۇ دوست، ئاز دەپ بىل ئۇنى.

4191كىشى كۆرمىدى پايدا دۈشمەندىن،

ئەگەر كۆرسە كۆردى ئۆزىدىن ئۇنى.

4192ئىنچۈك ئىشنى قىلسا ساڭا قولدىشىڭ،

سەن ھەم قىل شۇنى، خوش بولۇر يولدىشىڭ.

4193ئۆزۈڭنىڭ تىلىگىلە سەن ئۆلگىن ئاداش،

كىشى تەگتۈشىگە بولۇر ئۇ ئوخشاش.

4194يامانى قىلما ئەش، قېچىپ نېرى بار،

يامان ھەمرا سېنى يولدىن ئازدۇرار.

4195ئۆزۈڭ ياخشى ئاتلىق بولايمەن دېسەڭ،

يامانغا قوشۇلما، تىرىشقىن ئۆزەڭ.

4196جىمى جاننى كۆردۈم ئۇيۇرلە يۈرەر،

كىشى، يىلقى، قۇش ــ قۇرۇت ئۆيۈرىن بىلەر.

4197نېمەدەر، ئىشتىكىن، بۇ خانلار بېشى،
سىناپ ياخشى ــ يامانىنى ئۆتكەن يېشى:

4198سىغۇرچۇقنى (176) كۆردۈم ئۇچار قاق (177) ئارا،
تېڭىگە قاراسام، ئىككىسى قارا.

4199قوغۇغا قوشۇلماس، قاراپ كۆر، يۇغاق (178) ،
قارا قۇش ئۇ ئاق قۇش بىلەن بەك يىراق.

4200ئۇچار قۇش بىلىپ ئەش، ئۆيۈر تۇتتى، بىل،
كىشى سەن قۇشۇلۇر كىشىڭ ئايرىغىل.

4201ئېرۇر ئىككى تۈرلۈك يېقىنلىق ئىشى،
شۇ ئىككى ئىش ئۈچۈن تۇتار دوست كىشى:

4202بىرى، يولداش تۇتار تەڭرىلىك ئۆچۈن،
بۇنىڭدا ئورۇن يوق ئەگرىلىك ئۆچۈن.

4203تۇتار دوستنى نەپئى ئۆچۈن ئۇ بىرى،
بۇ دوستلۇق نېگىزسىز، ئېرۇر مەجبۇرى.

4204ئەگەر تەڭرىلىك ئەشنى تۇتساڭ ئۆزۈڭ،
يۈكىن يۈد، ئاچچىق قىلما، پۈرمە يۈزۈڭ.

4205مۇنىڭ پايدىسىن مۇندا كۆتمە، چىدا،
بۇنىڭ ئەجرىسىن تاڭنا بەرگەي خۇدا.

4206جاھان نەپئى چۈن بولسا دوستلۇق ئەگەر،
قېتىلما، قېتىلساڭ قول ئۈز ئۇنىڭدىن ئەر.

4207نېمە دەر، ئېشىتكىن، ئاداش تۇتقان ئەر،

ئاداش نەپئى ـ زەرەرىن سىناپ كۆرگەن ئەر:

4208ئاداشنى سىنا سەن زەرەر، پايدىدا،
سىنالسا بۇ ھالدا، ئىسىل بەك ئاڭا.

4209ئاداش كۆڭلى بىلمەك تىلەسەڭ ئۆزۈڭ،
تېرىكتۈر ئۇنى، تۈر ئاڭا قاش ـ كۆزۈڭ.

4210سۆيۈپ، سۆيمىگەننى بىلەيمەن دېسەڭ،
بىلىنگەي مۇھىم بىر نەرسە سورىساڭ.

4211ئاشۇ ئىككى ئىشتا قاپاق تۈرمىسە،
بولۇر ئۇنداق ئەرنى جان دوستۇم دېسە.

4212قوشۇلما پىتنىخورغا، بارما يېقىن،
ئۇنىڭكىم، تىلىدىن چىقار ئوت چېقىن.

4213جاھان پىتنىسىنى تېرەر پىتنىچى،

ئۇنىڭ سەن بېشىن كەس، ئايا مەرت، سېخى.

4214تاماخورغا بولما يېقىن سەن تېخى،

ساڭا ئۇ، شۈبھىسىز، بولۇر بىر يېغى.

4215تاماخور سېنىڭدىن كۆرسە نەپئىنى،

ئاتايدۇ سېنى ئۇ ئاكا يا ئىنى.

4216ئەگەر كۆرمىسە نەپ ئۇ ئۆرۈپ يۈزىن،

تۇغۇلۇپ كۆرمىگەندەك تارتار ئۇ ئۆزىن.

4217تاماسىز كىشىنى دوست ـ ئاداش تۇت،

ياشاپ غەمسىز ئۆزۈڭ، ئىشەن ئاڭا، پۈت.

4218ئاداش، قولداش، قېرىنداش سۆيۈنچ، قايغۇدا ـ

بېرۇر نەپ كىشىگە يامان ـ ياخشىدا.

4219تېخى كۆپ يېقىنلىق تىلەسەڭ ئۆزۈڭ،
يىدۇر نان بىلەن تۇز، ئوچۇق تۇت يۈزۈڭ.

4220بۇ ئىككى قىلىقتىن ئالۇر زەۋق كىشى،
يامان ـ ياخشى كۆندە قىلۇر ئۆز ئىشى.

4221بۇڭا ئوخشىتىپ سۆز ئېيتىمىشتۇر بىلىم،
بۇ سۆزگە ئەمەل قىل، خۇلقى مۇلايىم:

4222يۈزۈڭنى ئوچۇق تۇت كىشىگە كۈلە،
نېنىڭنى يىدۈرگىن، چۈچۈك سۆز بىلە.

4223كىشىنى قىلۇر قۇل بۇ ئىككى قىلىق،
بۆلەك تاپىمىدىم مەن، سەن ئۇلسا تىلە.

4224يىغى ھەم كۆرەرسەن، ئىككى خىل ئېرۇر،
يىغى بولسا ئەرگە تۇزاق قۇرۇلۇر:

4225بىر دىن يولىدا ئۇ دۈشمەن بولۇر،
بۇ ــ كاپىر، يىغىلىقنى دائىم قىلۇر.

4226بىر ياۋ بولۇرلەر زەرەر، پايدا دەپ،
يىغىلىق قىلۇر ئول ئۆچ ئالماق تىلەپ.

4227ئۇ كاپىرغا قاتتىق دۈشمەن بولغۇلۇق،
ئۆزىنى بۇ ئىشقا پىدا قىلغۇلۇق.

4228زىيان ــ پايدا چۈن بولسا دۈشمەن تېخى،
ئاڭا قوي پايدىنى، ياراش، ئى سېخى.

4229ئەگەر نەپ يەتسە دۈشمەن بولغاي يېقىن،

بولۇپ يوق زىيانى، يېتەر پايدا چىن.

4230يېغىنى تىرىشىپ يېقىن قىل، ياراش،
سالامەت تىرىلگىن، بولۇر ساق بۇ باش.

4231دۈشمەنلىكتە يوقتۇر پايدا، بۇنى بىل،
قولۇڭنى بىنەپ ئىشقا سەن سۇنمىغىل.

4232ئىشىڭ ياخشى ئىشلە، تاپما سەن يېغى،
يېغىلىق كىشىنىڭ كۆپ باش ئاغرىقى.

4233ئاداش تۇت كىشىنىڭ تاللاپ ياخشىسىن،
يامان بولسا دوستۇڭ، پۇشايمان كېيىن.

4234تولۇق ئەر تىلەسەڭ يېقىن بولغىلى،
ئىككى خىل كىشى بار بۇڭا يەتكىلى:

4235بىرى، ئەسلى ياخشى، كىشى تولغۇنى،
تېپىلسا ئاداش تۇت، ئى ئەر سەن ئۇنى.

4236بىرى، تەقۋادارىكىم، خۇدانى بىلۇر،
كىشىلىك شۇنىڭدەك كىشىدىن كېلۇر.

4237يېقىنلاش شۇ ئىككى خىل ئەرگە تولا،
يانار ياخشىلىقلار شۇلاردىن ساڭا.

4238يامان ئات كىشىدىن يىراق بولار تولا،
بۇ ياڭلىغ كىشىلەر قىلىقى قارا.

4239قاراغا يولۇقما، ئايا قىلىقى ئاق،
يۇقۇرلەر بۇ ئاققا قارا تېزلا، باق.

4240بىلىملىك مۇشاۋۇر خوپ بەردى بىلىم،

بولۇر ئېھتىياتچان ئوقسا ئالىم:

4241قوشۇلما يامانغا، ئى ياخشى كىشى،
بولۇر خۇلقىڭ يامان ئۇنىڭ ئوخشىشى.

4242يامانغا يۇلۇقما، ئى خىل ـ سەرە ئەر،
يامان ئات بولۇرسەن، زىيانى يېتەر.

4243يارامسىز كىشىدىن يىراق تۇ قېچىپ،
ياقاڭدىن تۇتار ئۇ يارامسىز كېلىپ.

4244تولا كۆردۈم ياخشى ئاتانغان كىشى ـ
قوشۇلغاچ يامانغا، بۇزۇلدى ئىشى.

4245يامان ئەش تۈپەيلى تولا ياخشى ئەر،
قېلىپ تۆھمەتكە كۆپ، يۈزىن كەتكۈزەر.

4246بۇ بەگلەر ئۆيىنىڭ ئېتى "قارشى" دۇر،
بۇ "قارشى" ئەھلى ئۆز ـ ئارا قارىشىدۇر.

4247بۇ دەرگاھتا كۆپرەك ھەسەتچى بولۇر،
ھەسەت قايدا بولسا ئۇرۇش قوزغىلۇر.

4248سېنىڭدىن ئۇلۇغلار كۆرەلمەس سېنى،
خار ئولغاچ، يېپىەرسەن پۇشايماننى.

4249كۆرەلمەس سېنى يەنە تەڭ ـ تۇشۇڭ،
كۆرۈنمەي ياخشىلىق، قارايغان كۆنۈڭ.

4250سېنىڭدىن كىچىكمۇ ھەسەتلەر قىلۇر،
ساڭا ياخشىلىقنى كۈتمەس، ئۆچلىنۇر.

4251ساراي ئەھلى شۇڭا قارىمۇ ـ قارىشىدۇر،

ئىككىسى قارىشلاشسا، ئۇ بىرىسى ئۆلۈر.

4252تىرىشقىن سەن ئەمدى ئەي كۆڭلۈم كۈنى،
كىشىگە ھەسەت قىلما، يۈرگىل كونى.

4253ھەسەت بىر كېسەلدۇر، داۋاسى ئۇزاق،
ئۆزىنى ـ ئۆزى يەپ، سىزەر ئۇ ئاداق.

4254خۇدا ھۆكمى بارچە ئۇ ياخشى ـ يامان،
خۇدا بەرسە ھەسەت، توسالماس ھامان.

4255نە پايدا كىشىگە ھەسەت ئەيلىمەك؟
ھەسەتخور ئاخىرى كېسەللىك، دېمەك.

4256كۈچۈك يەتسە ھەممىگە ياخشىلىق قىل،
يانار ياخشىلىق ھەم شۈبھە قىلماغىل.

4257كىشىلەر سۆيۈنسە، سۆيۈنگىن ھەم،

غەم ـ قايغۇ يەتسە گەر، يىگىل سەنمۇ غەم.

4258ئېتىك ياخشى بولغاي، سىنى ماختىشار،

ساڭا قۇشۇلاي، دەپ بارى ئالدىرار.

4259ئۆزۈڭگە تاپما ياۋ، تىرىشقىن قاياش،

تولا تۇتقىن ئەمدى قېرىنداش ـ ئاداش.

4260ئەگەر چىقسا دۈشمەن بىرەرتە ساڭا،

سەن غاپىل قالما تۇزاق قۇر ئاڭا.

4261نېمە دەيدۇ ئاڭلا، يىغىلاشقان ئەر،

يېڭىپ دۈشمەننى تۆۋەن قىلغان ئەر:

4263كەمستمە دۈشمەننى، زور ۋە بۈيۈك بىل،

تاياق تۇتسا ياۋ، ئەيلە قالقان تومۇر.

4264ئاداش ـ ئەش يۈكىن يۈد، قىسما كۆڭلىنى،
سۆزۈمنى ئۇنۇتما، چىڭ تۇتقىن بۇنى:

4265ئەشىڭ بولسا دۈشمەن، جانغا قەست قىلۇر،
ۋە يا توپلىغان نەق مېلىڭنى ئالۇر.

4266ئىچىڭنى ـ تېشىڭنى ئاداشىڭ بىلۇر،
مېلىڭنى بۇ ئىچ ـ تاشنى بىلگەن ئالۇر.

4267ئەگەر ئۇ تىلەسە سۇنار مالغا قول،
تىلەسە جېنىغا قىلار قەستنى ئول.

4268ئۆزۈڭنى نىچۈكرەك كۈزەتسەڭ ئۆزۈڭ،
كۈزەت ھەمرىيىڭنى ۋە بەس قىل سۆزۈڭ.

4269ئاداش تۇتماق ئاسان، كۆزەتمەك قېيىن،
يېغى بولماق ئاسان، ياراشماق قىيىن.

4270دۈشمەنلىك ئەر ئۇلساڭ، ساقلا جان ـ تېنىڭ،
ئۈنىڭدىن قۇتۇلماق ئېرۇر بەك قىيىن.

4271قېتىلما ئىككى خىل ئەرگە، يىراق تۇر،
قېتىلساڭ كۆر ئەمدى، چاتاق چىقارۇر:

4272بىرىدۇر چېقىمچى، پىتنە ـ پاساتچى،
بىرى، ئىككى يۈزلۈك، ئۆز مەنپەئەتچى.

4273يەنە سەن تۇتمىغىن مەيخورنى ئاداش،
ۋاپاسىز بولۇر ئۇ، قىلۇر دىلنى غەش.

4274كۆڭۈل بەرمە خۇدبىن دوستقا ھىچقاچان،

ئەگەر تەگمىسە نەپ، بولۇر ياۋ هامان.

4275يېقىنلىق تىلەسەڭ كىشىدىن ئۆزۈڭ،

قارا رەيىگە، دېمە هاجەت سۆزۈڭ.

4276خۇشال هاياتتىنا ياشايمەن دېسەڭ،

تىرىشقىن، هەسەتتىن يىراق بول ئۆزۈڭ.

4277دېسەڭ سەن قىلايىن دۈشمەننى قۇل،

ساپ ئالتۇن بېرىپ سەن، ساقالدىن ئىل.

4278يىراقلاتماقچى بولساڭ، يېقىننى ئۆزۈڭ،

نېمە سورسا بەرمە، يىرىك قىل سۆزۈڭ.

4279ئۇزۇن بولسۇن دېسەڭ بۇ ئۆمرۈڭ هامان،

سېخى بول هەمىشە، يىدۈر تۇز ۋە نان.

4280سۆيۈملۈك بولۇشنى تىلەسەڭ ئۆزۈڭ،
كۆڭۈل، تىل بىرىكتۈر، چۈچۈك قىل سۆزۈڭ.

4281تىلەسەڭ ئۆزۈڭگە هامان ئەزىزلىك،
قەدىرلە كىشىنى، ئەي خۇلقى سىلىق.

4282تولۇق باي بولۇشنى ئىستەرسەن ئەگەر،
ئۆزۈڭ قىل قانائەت، نەسىۋەڭ يېتەر.

4283مېنى ماختىسۇنلەر دېسەڭ سەن ئۆزۈڭ،
مىجەز ـ خۇلقىنى ئۈز قىل، ئوچۇق تۈت يۈزۈڭ.

4284شۇ ياخشىلىغ بولۇر ئۇل كىشى ئەسلىسى،
كىشىگە كىشىلىك ـ كىشى بەلگىسى.

4285كىشى ئەسلىنى بىلمەك تىلەسەڭ ئۆزۈڭ،

قىلىقنى كۆرگىن، ئىچىلغاي سۆزۈڭ.

4286تولا ياخشى دەپتۇ بۇ بېيىت ئېيتقۇچى،
سۆزىن مەن بىرلە ئىسپات قىلغۇچى:

4287كىشى ئەسلى بىلمەك تىلسەڭ ئوچۇق،
بۇ ئىشقا گۇۋاھتۇر كۆڭۈل، تىل، قىلىق.

4288خۇيى ياخشى، كۆڭلى، تىلى بولسا تۈز،
ھەسەپ ــ نەسەبىگە گۇۋاھ بۇ ئېنىق.

4289قوشۇلما نادانغا، ئەي ئەسلى ئېرىغ،
تۆكەر ئابرۇيىڭنى سېنىڭدىن ئېرىغ.

4290نە دەيدۇ ئىشتكىن، قانۇنلۇق كىشى،
ناداندىن يىراق ئۇ ئاقىللار بېشى:

4291ئەدەپسىز پەسكە سەن قوشۇلما ئوغۇل،
پۈتۈن غەۋغا شۇلاردىن كېلۇر، تىنچ بول.

4292مىجەزى چۇس، قوپالغا بولما يېقىن،
غەزەپلەنسە بۇزغاي يېقىنلىق ھەقىن.

4293كۆڭۈلنىڭ سىرىنى ئاچما كىشىگە،
گەر ئاچساڭ، قويۇرلەر زەخمەت ئىشىگە.

4294ئېشىپ بارغاي دېسەڭ يېقىنلىقىم،
تاماسىز ياشا سەن، ئەي ئالىم، ھېكىم.

4295تىلەسەڭ ھەمىشە بولۇش شادىمان،
بولۇپ تۈز، ھوزۇردا ياشا سەن ئامان.

4296ئەزىز بولغاي دېسەڭ ئۆزۈڭ ھەم سۆزۈڭ،

قىسىلما ھەر ئىشتا، قۇتۇلدۇر ئۆزۈڭ.

4297ياشاي ئابرۇي بىلەن دېسەڭ سەن ھامان،
يالغاننى چىقارما تىلىڭدىن ھەرئان.

4298قەيەردە كۆتىرىلسە دەۋلەت بېشى،
ئۇڭا سەن بۇلۇشقىن، ئى ياخشى كىشى.

4299ئۆچەشمە بۇ دۆلەت بىلەن، سەن ياراش،
ياراشمىسا دۆلەت قىلۇر زەھەر ئاش.

4300تىلەسەڭ سۆزۈڭنىڭ ئۆتكۈر بولۇشىن،
سورالغاندا سۆزلە سۆزنى توغرا، چىن.

4301كىشىلەرنى چاقما، قۇرۇق سۆزلىمە،
كىنە ساقلىما ھەم ئۇششاق سۆز دېمە.

4302بوراندەك ئېرۇر سۆز كۆڭۈل ئاغرىتۇر،
كۆڭلى ئاغرىغان ئەر سېنى يوق ئېتۇر.

4303ئۆزۈڭدىن ئۇلۇغنىڭ سۆزىنى قىلما رەت،
يىرىك قىلما بەرگەن جاۋابىڭ پەقەت.

4304ئۇلۇغنى قەدىرلە ئۇنى ھۆرمەت ئەت،
ساڭا ھەم ئۇلۇغلۇق كېلىپ يۇققاي بەخت.

4305سەن ئۆز تەڭ ـ تۇشۇڭ بىرلە قىل كەل ـ بېرىش،
قېتىلغىن، قوشۇلغىن، قىل ئېلىش ـ بېرىش.

4306قەدىرلە ئۇنى سەن، قەدىرلىسە چىن،
ھەقىرلە، ھەقىر كۆرسە بارما يېقىن.

4307ئۇلار قىلسا قانداق، سەن ئانداقنى قىل،

چۈچۈك سۆزلە سۆز، چۈچۈك سۆزلىگىل.

4308پۈتۈن ياخشىغا بول سەن ياخشى كىشى،
يامانغا بول يامان، يامانلىق تۈشى.

4309تولا ياخشى دەپتۇ قانۇن بىلگەن ئەر،
نىزام ـ قانۇن بىلەن ئەلنى تۈزگەن ئەر:

4310سېنى سىز دېسەلەر، ئۇنى سىز دېگىل،
ئۇنىڭدىنمۇ ياخشى جاۋاب سۆزلىگىل.

4311قىيا ياڭقۇسىدىن (179) تۆۋەن بولمىغىل،
سېنى سەن دىسىلەر، ئۇنى سەنلىگىل.

※ ※ ※

4312بۇ خادىم سۆھبىتى ئاشۇنداق بولۇر،

قوشۇلماق تىلەسەڭ داۋاسى شۇدۇر.

4313دېدىم مەن بۇلارنى، ئىشىتتىڭ ئۆزۈڭ،
كۆڭۈل ئىچرە ساقالا، ئۇزاتما سۆزۈڭ.

ئودغۇرمىشنىڭ ئۆگدۈلمىشكە سوئالى

4314جاۋابەن ئودغۇرمىشى دېدىكى بۇ سۆز:
ئىشىتتىم مەن ئەمدى، ئايا كۆڭلى تۈز.

4315مۇنىڭدىن بۆلەك بار يەنە بىر سۆزۈم،
ئۇنى ھەم دېگىل سەن گۈزەل يۈزلۈگۈم.

4316كىرەر ئۇلسام ئەمدى شەھەر ـ كەنت ئارا،
خەلققە قوشۇلماق كېرەكتۇر ماڭا.

4317نىچۈكرەك يۈرەيىن ئۇلار بىلەن مەن؟
بۇنى ھەم ئۇلاپلا سۆزلە ماڭا سەن.

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئودغۇرمىشقا جاۋابى

4318ئۆگدۈلمىش جاۋابەن دېدى: كۆڭلى تۈز،
دەرۋەقە، كېرەكلىك ئېرۇر ئۇشبۇ سۆز.

4319كېرەكلىك بۇ سۆزنى دېدىڭ سەن ماڭا،
ئىشىتكىن، مۇنى مەن ئېيتاين ساڭا.

قىرىق توققۇزىنچى باپ

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئودغۇرمىشقا ئاۋام بىلەن قانداق مۇناسىۋەتتە بولۇر توغرىسىدا ئېيتقانلىرى

4320ئاۋامنىڭ مىجەزى تامامەن بۆلەك،
بىلىم، ئەقلى، خۇيى ئېرۇر ئۆزىدەك.

4321قىلىقسىز بولۇرلەر بۇ ئاما ـ بودۇن،
قوشۇلغاندا بولماس قانۇن نە يوسۇن.

4322ۋە لېكىن بولۇنماس بۇلارسىز ھېچ ئىش،
سۆزۈڭ ياخشى بولسۇن، تۇتما ئۇنى ئەش.

4323ئاۋام قىلقى بارچە بولۇر قاپقارا،

كۆزەتكىن، ئۆزۈڭنى قىلما سەن قارا.

4324ئاۋام پەيلى ئۇچسىز چۇۋۇلماق ئېرۇر،
ئىشى ھەم ھەركىتى خۇيىدەك بولۇر.

4325يېپىشنى بىلۇر، بەس، قوساق بولسا توق،
گېلىدىن بۆلەك غەم ــ قايغۇرسى يوق.

4326يولدىن ئاداشماي سىناپ يۈرگەن ئەر،
ئاۋام خۇلقى ئۈچۈن، ئىشىت نېمە دەر:

4327ئاۋامنىڭ غېمى ــ قايغۇسىدۇر قېرىن،
ئۇنىڭكىم ھەركىتى شۇ بىر گال ئۈچۈن.

4328تالاي خەلق ئۆلۈپ شۇ بىر گال ئۈچۈن،
قارا يەر قېتىدا ئالار ئوت ئۆچۈن.

4329ئاۋام قارنى تويسا، بىۋاشتىۇر تىلى،
ئۇرۇنغاي تۇتمىساڭ چىك، ھاكىم بولغىلى.

4330ئۇلارغا يەنىلا قوشۇل، ئى قاياش،
بېرىپ تۇر ئۇلارغا يېمەك ـ ئىچمەك، ئاش.

4331قىلىپ سۆزنى يۇمشاق، نېمە سورسا بەر،
بېرۇچى ئالۇر ئۆز پايدىسىن كۆرەر.

4332تولا سۆزلىمە سۆز، تىلىڭنى كۈزەت،
تولا سۆزدە بولماس قەدىر ۋە قىممەت.

4333نېم دەيدۇ ئاڭلا، ئۇزىن تۇتقان ئەر،
تۇتۇپ بەك تىلىنى، ئىلىم بىلگەن ئەر:

4334پۇتۇن سۆزنى سۆز دەپ سۆزلەۋەرمىگىن،

كېرەك سۆزنى ئويلاپ، ئورۇنلۇق دېگىن.

4335بىر ئاقىلنى كۆردۈم، ئۇ ئاز سۆزلىدى،

تولا سۆزلىدىم دەپ، كۆپ پۇشايمان يېدى.

ئەللىگىنچى باپ

پەيغەمبەر ئەۋلاتلىرى بىلەن مۇناسىۋەتتە بولۇش بايانىدا

4336خادىم ۋە بەگ خاسلىرىدىن تاشقىرى،

قوشۇلماقتا تېگىش كىشىنىڭ بىرى:

4337پەيغەمبەر ئەۋلادى ـ ئۇرۇغى ئېرۇر،

بۇلار قەدىرلەنسە، سائادەت كېلۇر.

4338قاتتىق سۆي ئۇلارنى كۆڭۈل تېگىدىن،

بېرىپ مال، ئال ياخشى خەۋەر ھالىدىن.

4339بۇلاردۇر ئەھلى بەيت، رەسۇلغا قاياش،

ھەببىپ ئەلچى ھەققى ئۇچۈن سۆي ئاداش.

4340سۇرۇشتۇرمە ئىچ ھەم تېشى، ئەسلىنى،

ناچار سۆزلىسە گەر، سۇرۇشتۇر ئۈنى.

ئەللىك بىرىنچى باپ

ئالىملار بىلەن مۇناسىۋەتتە بولۇش بايانىدا

4341يەنە بىر گۇرۇھ ئۇ ئالىملار ئېرۇر،
ئۇلار ئىلمى خەلقىنىڭ يولىن يورۇتۇر.

4342قاتتىق سۆي ئۇلارنى قەدىرلە سۆزىن،
تولا ياكى ئازدۇر ئۆگەن بىلگىنىن.

4343يارامىلىق ـ يارامسىزنى قىلىپ پەرق ئۇلار،
تۇتار پاك ـ پاكىزە يولنىلا شۇلار.

4344ئۇلارنىڭ ئىلمىنى ئۆگەن، تىرىش، بىل،
قىلىپ ياخشىلىق كۈت، ئۇزارتمىغىن تىل.

4345ئېرۇر چىندىن ئۇلار بۇ دىن تۈۋرۈكى،

ئۇلارنىڭ ئىلمى، چىن شەرىئەت كۆكى.

4346يوق ئەرسە جاھاندا ھېكىم، ئىلىملىك،

تېرىپ، ئۈنمەس ئەردى يەردە يىگۈلۈك.

4347ئۇلار ئىلمى بولدى جاھاندا چىراق،

يول ئازماس كېچىدە يورىسا چىراق.

4348مېلىڭدىن بېرىپ تۇر چۈچۈك سۆز بىلە،

يىگۈز ئاش ــ نېنىڭنى، خىزمەت قىل كۈلە.

4349ئىگىز ــ پەس سۆز ئېيتما، تۇرغىن ئەيمىنىپ،

زەھەردۇر ئۇلارنىڭ گۆشى قال بىلىپ. ﴿ 100 ﴾

4350قوپال سۆزلىمە، ئاش ــ تۇزىڭنى يىدۇر،

ئۇلارنى قەدىرلەپ، ئەزىزلەپ كۆتۈر.

4351ئىشىت گەپ ـ سۆزىنى، ئىشلەت ئىلمىنى،
يامانلاپ يۈرمە سەن خۇيى ـ پەيلىنى.

4352ئۇلاردىن كېرەكى ساڭا ئىلىمدۇر،
يېتەكلەپ، ساڭا ھەق يولىن كۆرسىتۇر.

4353ئۇلار قوي پادىسى ئىچرە سەركەدۇر،
ئۇ باشلاپ ماڭسا قوي تۈز يولغا يۈرۈر.

4354قوشۇل ھەم ئۇلار بىرلە سەن ياخشىلاش،
قوتاتقاي ساڭا ئىككى دۇنيا تۇتاش.

ئەللىك ئىككىنچى باپ

تېۋىپلار بىلەن مۇناسىۋەتتە بولۇش بايانىدا

4355بۆلادىن بۆلەكمۇ نەچچە گۇرۇھ بار،

كۆرەرسەن بىلىمدە، پەرقىدە گەپ بار.

4356ئۇلاردىن بىرسى تېۋىپلار ئېرۇر،

پۈتۈن دەرت ـ كېسەلگە داۋالار قىلۇر.

4357يەنە بەك كېرەك ساڭا بۇ كىشى،

ئوڭشالمىسا ئۇنىڭسىز تىرىكلىك ئىشى.

4358تىرىك بولسا ئادەم ئۇ كېسەل بولۇر،

تىۋىپلار كېسەلگە داۋالار قىلۇر.

4359كېسەللىك ـ كىشىچۈن ئۆلۈم قولدىشى،

كىشىگە ئۆلۈم بار، هايات ئوخشىشى.

4360ئۇلارنى سەن ياخشى كۆرۈپ، تۇت يېقىن،

ئۇلاردۇر كېرەكلىك، كۆزەت سەن ھەققىن.

ئەللىك ئۈچىنچى باپ

ئەپسۇنچىلار بىلەن مۇناسىۋەتتە بولۇش بايانىدا

4361بۇلاردىن قالسا، باردۇر ئەپسۇنچىلار،
پەرى ـ جىنلىق كېسەل داۋالاۋچىلار.

4362ئاشۇلار بىلەن ھەم قوشۇلماق كېرەك،
پەرى ـ جىنلىق كېسەلنى ئوقۇتماق كېرەك.

4363دېسەڭ گەر پايدىسى يېتىشسۇن ماڭا،
ياخشى بولا ئۇلارغا، ئايا مەرت توڭا.

4364تىۋىپلار تەن ئالماس ئۇلار سۆزىنى،
ئۇلارمۇ، تىۋىپقا ئۆرەر يۈزىنى.

4365بىرى دەر: دورا يەپ كېسەل ساقىيار،

بىرى دەر: قاچار جىن، ئېسىلسا تۇمار.

ئەللىك تۆتىنچى باپ

چۈش ئۆرىگۈچىلەر بىلەن مۇناسىۋەتتە بولۇش بايانىدا

4366يەنە بىر ئىلىمدۇر بۇ چۈش ئىلمى ئول،
چۈشۈسەڭ، ئۆرۈچى ئاچار ياخشى يول.

4367كىشى ئۇخلىغاندا مەگەر چۈش كۆرەر،
ئۆرۈشنى بىلسە، تېز دىگەنى كېلەر.

4368بۇ چۈش ئۆرگۈچىلەر ئۇنى ئۆرىسە خوپ،
يۈرەر ياخشىغا، ئەر قالۇر خوش بولۇپ.

4369بىمەنە بولسا چۈش ۋە يا بەك يامان،
بېرىپ سەدقە ئۆزىن كۆزەتسۇن شۇئان.

4370قارا، چۈش ئىلمنى رەھملىك خۇدا ـ
قۇلىغا ياخشىلىق دەپ قىلدى ئاتا.

4371چۈشۈڭ ياخشى كۆرسەڭ، سۆيۈنگىن ھامان،
يامان بولسا ھەققە سىغىنغىن شۇئان.

4372پېقىرلەرگە بەرسەڭ كۈمۈش، مال تاۋار،
خۇدا خالىسا گەر بالانى توسار.

4373نىمەگە جورسا، چۈش ماڭار شۇڭا،
ئايا چۈش ئۆرۈگۈچى، كۆڭۈل بۇل بۇڭا.

4374كىشىكىم، بۇ چۈشنى ياخشىغا جورار،
ئىلىم ۋە مېھرلە ياخشىلىق قىلار.

4375بۇلارنى ھەم ياخشى كۆرۈپ، تۇت قاياش،

تىلەسەڭ قاياش تۇت، تىلەسەڭ ئاداش.

ئەللىك بەشىنچى باپ

مۇنەججىملەر بىلەن مۇناسىۋەتتە بولۇش بايانىدا

4376بۇلاردىن سوڭ ئەمدى بۇ يۇلتۇزچىدۇر،
كۆرەرسەن، بۇ يول بەك ئىنچىكە ئېرۇر.

4377يىل، ئاي، كۈن ھىسابى بۇلاردىن بولۇر،
كېرەكلىك ئېرۇر بۇ ھېساب، ئەي جەسۇر.

4378ئۇقى ھەندىسەنى دېسەڭ بىلەيىن،
ئېچىلغاي ھېساب ئىشىگى شۇندىن كېيىن.

4379تولۇق بىل كۆپەيتىش، بۆلۈش ۋە كەسىر،
كامالغا يېتىشتە ئىمتىھاندۇر بىر.

4380بۇ تەزئىق ﴿ 181 ﴾ يا تەنسىقنى ﴿ 182 ﴾ سەن ياخشى بىل،

ئەگەر بىلسەڭ ئاندىن ساناق جەزىر ﴿ 183 ﴾ قىل.

4381يەنە جەمئى تەفرىق ﴿ 184 ﴾، مىساھەتكە ﴿ 185 ﴾ ئوت،

يەتتە قات پەلەكنى بىر تال چۆپچە تۇت.

4382تىلەسەڭ يەنە سەن ئالگىبرانى ئۇق،

يەنە ئوقلىدىسنىڭ ﴿ 186 ﴾ ئىشىگىنى سوق.

4383بۇ دۇنيا، ئاخىرەت ئىشنى، ئىشەن،

قىلۇر بۇنى ئالىم ھېسابلاش بىلەن.

4384بۇزۇلسا ھېساب گەر، ئەي ياخشى كىشى،

بۇزۇلغاي ھەر ئىككى دۇنيانىڭ ئىشى.

4385بولۇرسەن ئۆزۈڭ گەر بىر ئىش ئىشلىمەك،

يامان ـ ياخشى ۋاقتنى ھېسابلاش كېرەك.

4386كۈن، ئاينىڭ قۇتلۇقى ھەم نەسلىرى بار،
مۇبارەك چاغنى تاپ، ئەي قەلبى پاك ئەر.

4387تولا ياخشى دەپتۇ بىلىملىك قېرى:
ئىشىڭنى بىلىملىككە دەپ قىل، يۈرى.

4388بىلىم بىرلە ئىنسان ئىشىن باشلىسا،
تاپار مەقسىدىنى نىچۈك ئىشلىسە.

4389ھەر ئىشتا پايدىلىق ئاۋۋال ئىلىم ئول،
كېيىن قالسا ئىلىم، يەتمەس ئىشقا قول.

4390ئۆلاردىن سورا، تېز پۈتۈپ كەتمە چىن،
بىلۈچى خۇدادۇر، سەن تۇت ئۇنى چىڭ.

4391بۇلارغا ھەم ياخشى قارا، سەن ياراش،

تىلىڭنى تېيىپ تۇت، دىلىن قىلما غەش.

ئەللىك ئالتىنچى باپ

شائىرلار بىلەن مۇناسىۋەتتە بولۇش بايانىدا

4392كېلۇر ئەمدى شائىر، بۇ سۆز تەرگۈچى،
كىشلەرنى ماختاپ ۋە ھەم سۆككۈچى.

4393قىلىچتىن ئىتتىكرەك بۇلارنىڭ تىلى،
قىلدىنمۇ نازۇكراق تەپەككۇر يولى.

4394نەپىس ھەم تىرەن سۆز دېسەڭ ئۇقايىن،
بۇلاردىن ئىشتىكىن، ئۇقۇلۇر كېيىن.

4395كۆرەرەسەن، دېڭىزگە كىرۇر كىشىدەك،
گۆھەر، ئىنجۇ، ياقۇت چىقارۇر، دېمەك.

4396ئۇلار ماختىسا، ئەلگە تارار شۇ پېتى،
ئەگەر سۆكسە كىمنى، سېسىيدۇ ئېتى.

4397تولا ياخشى تۇتقىن بۇلارنى قاياش،
بۇلارنىڭ تىلىغا ئىلىنما، ئاداش.

4398ئەگەر ماختىلىشنى تىلەسەڭ ئۆزۈڭ،
بۇلارنى سۆيۈندۈر، بەس ئەمدى سۆزۈڭ.

4399نېمەنى تىلەسە، بەرگىن سەن تۈگەل،
ئۇلارنىڭ تىلىدىن ئۆزىن سېتىۋال.

ئەللىك يەتتىنچى باپ

دىھقانلار بىلەن مۇناسىۋەتتە بولۇش بايانىدا

4400يەنە بىر گۇرۇھ ئۇ دىھقانلار ئېرۇر،
بۇلار بەك كېرەكلىك كىشىلەر تۇرۇر.

4401بۇلار بىرلە ھەم سەن قوشۇل ۋە قېتىل،
گېلىڭ توغرىسىدا سىقىلماي تىرىل.

4402پۈتۈن جانى بارغا بېرۇر پايدىنى،
تاپار ھەممە ئاندىن يېمەك تەمنى.

4403پۈتۈن جانى بار ئاچ بولۇر ھەم تويۇر،
تىرىك بولسىلا ئاڭا مۇھتاج ئېرۇر.

4404ساڭا ھەم، شۈبھە يوق، كېرەك بۇ كىشى،
پۈتەركىم، ئۇنىڭلە گېلىڭنىڭ ئىشى.

4405ئاشۇلار بىلەن ھەم قوشۇل ئى قاياش،
گېلىڭ پاك بولۇپ ھەم ھالال بولغاي ئاش.

4406نېمە دەر ئىشتكىن تەقۋادار بېشى،
پۈتۈن ئىشنى تەدبىرلە قىلغان كىشى:

4407ئىنچىكە ۋە تۈز يول تۇتقايمەن دېسەڭ،
ئى پاك دىل كىشى، بولۇر گالغا ھالال يېسەڭ.

4408بولاي تەقۋادار مەن دېسەڭ بەلگۈلۈك،
گېلىڭنى، ئىگىننى ھالال ئەتكۈلۈك.

4409دېسەڭ باي بولايىن، پېقىر بولمايىن،

تىرىشقىن، سەن ھەرگىز زىنا قىلمىغىن.

4410بولۇشنى تىلەسەڭ ئۆزۈڭ قەدىرلىك،
پاساتتىن يىراق قاچ، ئى خۇلقى سىلىق.

4411تۆپىڭ ـ يىلتىزىڭنى پاساتلىق قىرار،
بۇ ياخشى ئىزىڭنى پاساتلىق بۇزار.

4412سائادەتنى تاپقان پاساتتىن قاچار،
ھەر ئۆچكەن ئوتنى بۇ پاسات ياندۇرار.

4413ئەجەپ ياخشى دەپتۇ سىلىق خۇيلۇق ئەر،
بىلىم بىرلە ئىشقا قولى يەتكەن ئەر:

4414پاساتنىڭ يىنىغا يىقىن بارمىغىل،
پاسات نەدە بولسا خارلىق شۇندا، بىل.

4415پاسات بىرلە دۆلەت تۇرالماس، قاچار،
تۈنەپ ئۆتسە مېھمان سەن تاڭ قالمىغىل.

4416بۇ دېھقان كىشىلەر بولۇر قولى كەڭ،
خۇدا بەرگىنىدىن تۇتار دىلنى كەڭ.

4417نەسىبە ئالۇرلەر تۈمەنمىڭلىغان ـ
يۈرۈگچى يەر ئاشنى، ئۇچقانلىرى دان.

4418بۇلارغا قوشۇلغىن، قېتىلغىن ئۆزۈڭ،
قىلىپ ياخشى سۆزنى، ئوچۇق تۇت يۈزۈڭ.

ئەللىك سەككىزىنچى باپ

سودىگەرلەر بىلەن مۇناسىۋەتتە بولۇش بايانىدا

4419بۇنىڭدىن كېيىنكى تىجارەتچىدۇر،
قىلىپ ئال ـ سات ئۇ تىنماي پايدا تاپۇر.

4420جاھاننى كېزەرلەر تىرىكلىك تىلەپ،
ئەقىل، كۆڭلىنى بىر خۇداغا ئۇلاپ.

4421ئۇلارغا قوشۇل، قىل كېلىش ھەم بېرىش،
نېمە ئىستىسە بەر، ئېلىش ھەم بېرىش.

4422ئۇلاردا بولۇر بۇ جاھان ئارزۇسى،
خەلق كۆركى، سەرخىل جىمى ياخشىسى.

4423شەرقتىن ـ غەرپكە يۈرۈپ ئايلىنۇر،
تىلەگىڭ نە ئولسا ساڭا كەلتۈرۈر.

4424تۈمەن خىل غەزنە، جاھان تاڭسۇقى،
ئۇلاردا بولۇر، ئى بىلىملىك سىخى.

4425ئەگەر كەزمىسە سودىگەرلەر جاھان،
قارا قاما جۇۋا كىيەتتىڭ قاچان؟

4426تىزۇتماس بولسا چاڭ قىتان كارۋىنى،
قەيەردىن كېلەتتى تۈمەن خىل ئاغى؟

4427كېزىپ گەر سودىگەرلەر يۈرمىسدى،
بۇ ئۈنچە تىزىقنى كىم كۆرەر ئىدى؟

4428ساناۋەرسەم ئەمدى مىسال تۈگمەس،

ئۇزاتماي سۆزۈمنى، قىلاي ئەمدى بەس.

4429تىجارەتچى ھەممە مۇشۇنداق تۇرۇر،
ئېچىپ سەن ئىشىكنى، قوشۇلساڭ بولۇر.

4430تىرىش سەن، ئۇلارنى تولا ياخشى تۇت،
كېتەر ياخشى ناماڭ يىراقلارغا، پۇت.

4431شۇلاردۇر جاھانغا ئېتىڭ يايغۇچى،
يامانۇ – ياخشىنى ھەم تارقاتقۇچى.

4432ساڭا ئاز – تولا گەر ئۇ قىلسا سوغات،
جاۋابەن سۆيۈنچلىك قىلىپ سەن ئۇزات.

4433زىغىلاپ ھېسابلار زەرەر – پايدىنى،
قوشۇلساڭ، نەزەردە تۇتقىن سەن بۇنى.

4434نېمە دەر، ئىشىتكىن، جاھان كەزگەن ئەر،

بېشىدىن كۆپ ئىشلار كېچىپ ئۆتكەن ئەر:

4435تىلەسەڭ ئېتىڭنى جاھانغا يېيىش،

مۇساپىرنى ياخشى كۈتۈشكە تىرىش.

4436ئاتانماق تىلەسەڭ ئۆزۈڭ بەلگىلۈك،

سودىگەرگە ياخشى نەسپ بەرگۈلۈك.

4437تىلەسەڭ ئۆزۈڭگە ياخشى ئات، ئوغۇل،

مۇساپىر ۋە كارۋان ئۈچۈن ياخشى بول.

4438بۇ ياڭلىغ قېتىلغىن سودىگەر بىلە،

ياشا، ياخشى ئاتلىق بولۇپ سەن كۈلە.

ئەللىك توققۇزىنچى باپ

چارۋىچىلار بىلەن مۇناسىۋەتتە بولۇش بايانىدا

4439بۇلاردىن كېلەر سوك بۇ چارۋىچىلار،
پۈتۈن يىلقىلارغا بولۇر باشچىلار.

4440بۇلار بەك ئاقكۆڭۈل، چىن راستچىل ئېرۇر،
كىشىگە يۈكىنى يۈكلىمەس بولۇر.

4441يېمەك ــ كىيمەك، ئۇلاغ ــ ئات، ئايغىر ۋە يۈك ــ
توشۇچى بۇلاردىن چىقار بەلگۈلۈك.

4442قىمىز، سۈت، يا يۇڭ، ياغ، قېتىق يا قۇرۇت،
بىسات يا كىگىز ھەم ھوزۇر ئۆيگە تۇت.

4443بۇلاردۇر پىيدىلىق كىشىلەر تامام،

تولا ياخشى كۆرگىن ئۇلارنى بوتام.

4444قېتىلغىن، قوشۇلغىن، يىدۇر ھەم ئىچۇر،

دۇرۇسلۇق ئىچىندە تىرىكلىك كۆچۇر.

4445نېمە سورسا بەرگىن، كېرەك بولسا ئال،

ئۇلار ھىلە بىلمەس، كۆردۇم ئۇشبۇ ھال.

4446بۇلاردىن تىلەمە بىلىم يا يوسۇن،

مىجەزى ئېرۇر تۈز، ئەي خۇلقى پۈزۈن.

4447ئۇلارغا قوشۇلساڭ، ئۆزنى تۇتۇپ ئال،

بۇلاردۇر يوسۇنسىز، ئۇسۇلسىز، قوپال.

4448سۆزگىنى ياخشى قىل، ئاداش بولماغىل،

بۇ ئاددى كىشىلەر، بىلىمسىز، جاھىل.

4449تولا ياخشى دەپتۇ قانۇن تۈزگۈچى،
خەلققە قوشۇلۇپ سىناپ بىلگۈچى:

4450بىلىمسىزنى ئارتۇق يېقىن تۇتماغىل،
قىلۇر قىلماس ئىشنى، يېقىن تۇتسا، بىل.

4451مۇنىڭدىنمۇ ياخشى ئېيتمىشتۇر بىلىك،
بىلىم بىرلە ئىشقا تەگكۈزگىن ئىلىك:

4452تۇت ئۆزنى، بىلىمسىزگە بولما يېقىن،
ياشار بەخت ئىچدە تۇتسا ئەر ئۆزىن.

4453قوپالدۇر بىلىمسىز سۆزى، خۇلقى ھەم،
يىراق تۇر، تېزىپ يۇر بىلىمسىزدىن.

4454شۇ ياڭلىغ بولۇرلەر بۇ چارۋىچىلار،

قوشۇلساڭ، سۆزۈم ساڭا يولچى بولار.

4455ياشاپ قانداق، ھەسسە ئېلىشنى نىچۈك ـ

بايان قىلدىم، ساڭا بۇنى بەلگۈلۈك.

ئاتمىشىنچى باپ

ھۈنەرۋەنلەر بىلەن مۇناسىۋەتتە بولۇش بايانىدا

4456يەن بىر گۇرۇھ ئۇ ھۈنەرۋەن ئېرۇر،
تىرىكلىك يولىدا ھۈنەرلەر قىلۇر.

4457كېرەكلىك كىشىلەر يەنە بۇ ساڭا،
بېرۇر پايدا يىگىت، يېقىن بول ئاڭا.

4458تۆمۈرچى، ئۆتۈكچى، يەنە تېرىچى،
يا سىرچى، بوياقچى، يا ئوقچى، ياچى.

4459بۇ دۇنيا زىننىتى بۇلاردىن بولۇر،
جاھاندا نىلك ئىشلار بۇلاردىن كېلۇر.

4460ساناۋەسە كۆپتۇر، سۆزۈم ئۇزىرار،
ئۇزەيمەن سۆزۈمنى، ئۆزۈڭ سەن ئاڭقار.

4461ئاشۇلار بىلەن ھەم قوشۇل ھەم قېتىل،
ئۇلارنى سۆيۈندۇر، سۆينچتە تىرىل.

4462ئىشىڭنى قىلسا، ئىش ھەققىنى تېز بەر،
يىدۈرگىن، ئىچۈرگىن، ئاشنى كەڭرۇ بەر.

4463ئەيىپ قىلمىسۇنلەر سېنى خەلق ئارا،
ئېتىڭ بۇزۇلمىسۇن، بۇڭا خوپ قارا.

4464يەنە ياخشى دەپتۇ بىلىملىك، سۇزۇك،
خەلققە كۆيۈمچان ۋە كۆڭلى تۈزۈك:

4465تىرىكلىك تىلەمە، ياخشى نام تىلە،

كېرەك ياخشى نام بۇ تىرىكلىك بىلە.

4466ئۆزۈڭ ئۆلسەڭ ئاخىر بۇ نامىڭ قالۇر،
ئېتىڭ ياخشى بولسا ھايات تەم بېرۇر.

4467يامانلىق بىلە كىم ئېتىن داغلىسا،
ئۇڭا ياخشىراقتۇر تىرىك تۇرمىسا.

4468ھايات دەسمايىدۇر، تىلە ياخشى ئات،
ياماىلىق قىلما، ياخشى بول ئۆمۈربات.

ئاتمىش بىرىنچى باپ

پېقىرلار بىلەن مۇناسىۋەتتە بولۇش بايانىدا

4469بۇلاردىن كېيىنكى پېقىرلار ئېرۇر،
قىلىپ ياخشىلىقلار، يىدۇر ھەم ئىچۇر.

4470ئۇلاردۇر دۇئاچى ساخا، ئى قاياش،
تولا ياخشى نەرسە دۇئا، ئى ئاداش.

4471تىلەمە ئۇلاردىن جاۋاپقا تاۋار،
جاۋابەن بېرۇر جەننەت پەرۋەردىگار.

※ ※ ※

4472شۇدۇر ئەلدە تۇرلۇك قوشۇلغۇ كىشى،

ئىشىڭ بولسا ياكى ئۇلارنىڭ ئىشى.

4473كۆيۈمچان بولۇپ ھەل قىلساڭ ئىشىن گەر،
ساڭا ھەم يېقىنلاپ كېلەر كىشىلەر.

4474ئىككى ئالەمدە ياخشى بولۇرسەن ئۆزۈڭ،
ئېتىڭ ياخشى بولغاي، تارالغاي ئۈنۈڭ.

ئالتمىش ئىككىنچى باپ

ئۆيلۈنۈشنىڭ قانداق بولۇشى باياندا

4475ئەگەر ئۆيلۈنۈشنى خالىساڭ ئۆزۈڭ،
تاللىۋال خىلىنى، ئىتتىك قىل كۆزۈڭ.

4476تېگى ياخشى بولسۇن تۇخۇم ھەم ئۇرۇغ،
ئۇياتچان ۋە تەقۋا ئۆزى بەك ئېرىغ.

4477تىرىش، ئۆي قىزىنى ئال، قول تەگمىگەن،
سېنىڭدىن بۆلەك ئەر يۈزىن كۆرمىگەن.

4478سېنىلا سۆيۈپ، باشقىنى بىلمىگەي،
يارامسىز، قىلىقسىز ئىشلار قىلمىغاي.

4479خوتۇن ئالساڭ ئالغىن ئۆزەڭدىن تۆۋەن،
ئېسىلما ئېگىزگە ئەسىر بولۇرسەن.

4480ئىشتىكىن، نېمە دەر سىناغان كىشى،
سىناغان كىشىنىڭ پىششىقتۇر ئىشى:

4481خوتۇن ئالساڭ ئالغىن، تۆۋەن، توغرىنى،
سۆيۈنچ بىرلە ئۆتكەي ھاياتىڭ كۈنى.

4482چىرايلىقنى دېمە، خۇلقى ئۈزنى دە،
كى خۇلقى ياخشى بولسا، يورۇتقاي سېنى.

4483خوتۇن ئالما، ئالساڭ ئۆز تېڭىڭنى ئال،
ئى، ئەرلەر ئەرى سەن تەقۋادارنى ئال.

4484گۈزەل خۇينى ئىستە، ئاختارما جامال،

خۇيى ياخشى بولسا، تاپار ئۇ كامال.

4485گۈزەللىك قىدىرىغان ئايا سەن ئىنسان،

ئۇنى قوي، يۈزۈڭنى قىلما زەپىران.

4486دىبسە كىم ئۆيلىنەي، ئەي ئەرلەر بېشى،

ئالار شۇ تۆت خىلدىن بىرىن ئۇ كىشى:

4487بىرى، باي خوتۇننى ئالماقنى ئىستەر،

ئۇ بىرسى، چىرايلىق ئۇچۇن كۆز تىكەر.

4488يەنە بىرسى، ئىسىل نەسەپلىك تىلەر،

ئۇلۇغلۇق ئېتىغا قوۋانىپ يۈرەر.

4489بىرى، ئىستەر نەپىس، تەقۋادارىنى،

ئۇنى تاپسا باغلار ئاڭا كارىنى.

4490بۇلارنىڭ ئوبدىنىنى مەن ئېيتاي ساڭا،
ئالۇر بولساڭ خوتۇن، قۇلاق سال ماڭا:

4491ئايا باي خوتۇنغا ئىنتىلگۈچى جان،
ئەسىر بولما ئاڭا، ئى ئالىم ئىنسان.

4492ئۇ مالغا سۆيەنىپ، تىلىن ئۇزارتۇر،
ئۇنىڭ رايى سېنى ھەر كويغا سالۇر.

4493گۈزەلنى تىلەگەن، ئى ئەر ياخشىسى،
ئۇنى ئالساڭ ياغار ئەلنىڭ كۆلكىسى.

4494چىرايلىق ئايالنى پۈتۈن خەلق سۆيەر،
ئۇنى تەگرى پەزلى ساقلىسا مەگەر.

4495ئەي ئەسلى بۈيۈككە ئىنتىلگۈچى سەن،

ئۆمرۈڭنى خار ئەتمە بۇنىڭلىق بىلەن.

4496ئۇرۇغ ـ نەسلى بۇيۇكنىڭ سۆزى ھەم تىلى ـ
ئۇزۇندۇر، بولما سەن خوتۇننىڭ قۇلى.

4497ئەي تەقۋادار خوتۇن ئىستەر بەگزادە،
تېپىلسا ئۇ، بولغاي تۆت شەرت ئىپادە.

4498تېپىلسا تەقۋادار ياخشى بىر چىشى،
غەنىمەت بىلىپ ئال، ئەي ياخشى كىشى.

4499تىلەك بايلىق ئولسا بېرۇر مال يىغىپ،
بېيتقاي سىنى ئۇ قىزىل يۈز قىلىپ.

4500دۇرۇس خۇيلۇق ئولسا، گۈزەللىك كېلۇر،
خوتۇننىڭ كۆركى ئەخلاق، بىلىملىك بىلۇر.

4501ئېرىغ، تەقۋا بولسا، ئۇ ئىسىل بولۇر،
قالغان ئۈچ نەرسىمۇ ئۇنىڭدا تېپىلۇر.

4502هېكىم سەن، بىر تەقۋا خوتۇن ئىستىگىل،
ئۇ بولسا، بولۇر جەم بۇ تۆت شەرتمۇ، بىل.

4503تېپىلسا ئەگەرچە بۇ ياخشىلىغ چىشى،
تىرىش، قىلما زايە، ئى باتۇر كىشى.

ئاتمىش ئۈچىنچى باپ

پەرزەنتلەرنى قانداق تەربىيلەش بايانىدا

4504تۇغۇلسا ساڭا ئاي كەبى قىز ـ ئوغۇل،
ئاڭا تەربىيچى سەن ئۆزۈڭلا بول.

4505ئېرىغ ياخشىنى ئال ئىنىڭگە قىلىپ،
ئوغۇل ـ قىز ئۆسەر پاك ۋە ساغلام بولۇپ.

4506ئۇغۇل ـ قىزغا ئۆگەت بىلىم ھەم ئەدەپ،
بېرۇر بۇ ئاڭا ئىككى دۇنيا نەپ.

4507ئوغۇلنى ئۆيلەندۈر، قىزنى ئەرگە بەر،
ياشا دەرت ـ ئەلەمسىز، ئايا قۇتلۇق ئەر.

4508پەزىلەتنى قويماي ئوغۇلغا ئۆگەت،
ئاڭا مال بەرگۈسى يىغىپ پەزىلەت.

4509ئوغۇلنى بىكار ــ بوش يۈرمە سەن قويۇپ،
بىكارچى بولۇر ئۇ لاغايلاپ يۈرۈپ.

4510قىزىڭ ئۆيدە ئەرسىز ئۇزاق تۇرمىغاي،
ئۆلەرسەن پۇشايماندا سەن ئاغرىماي.

4511ئايا قولداش، ئاداش سۆز ئېيتاي كېسىپ،
تۇغۇلماس بولسا قىز، يا ئۆلسە كېتىپ.

4512تۇغۇلسا، ئاڭا ياخشى يەرنىڭ تېگى،
ئۆيى بولسا خوشنا ئۆلۈك گۆرلۈكى.

4513خوتۇنغا بول ئۆيدە دائىم كۈزەتچى،

تېشىدەك بولالماس چىشىنىڭ ئىچى.

4514ئۆيگە يات كىرمىسۇن، چىقمىسۇن خوتۇن،
ئاڭا چۈشسە يات كۆز، بۇزۇلغاي پۈتۈن.

4515كۆزۈڭ كۆرمىسە گەر، تەلپۈنمەس كۆڭۈل،
كۆزۈڭ كۆرسە، كۆڭلۈڭ ئاغار، ئى ئوغۇل.

4516كۆزۈڭنى كۈزەتكىن، كۆڭۈل تاتمىغاي،
كۆڭۈل تاتمىسا، ئۆز ئەسىر بولمىغاي.

4517ئايال ـ ئەر بولمىسۇن ھەرگىز ھەمداسقان،
ئەگەردە قوشۇلسا بۇزۇلغاي مىزان.

4518خوتۇننى قۇيمىغىن سىرتقا چىققىلى،
يوقاتقاي چىقسا گەر دۇرۇسلۇق يولى.

4519خوتۇنىنىڭ ئەسلى گوش، كۆزەتمەك زۆرۈر،
كۆزەتمەي قويارسەن، ئۇ گۆش بۇزۇلۇر.

4520ئەزىز كۆر خوتۇننى، نېمە دېسە بەر،
ئۆيۈڭ ئىشىگىن ئەت، يولاتمىغىن ئەر.

4521ۋاپا يوق بۇلاردا ئەزەلدىن بىرى،
نە كۆرسە، دىلىمۇ ئاغار ئۇ سېرى.

4522ئۇ گويا جاپادا يېتىلگەن ياغاچ،
يېمىشى زەھەرلىك، ئۇڭا بولما ئاچ.

4523نىچە مىڭ جەسۇر ئەر يىگىتلەر ئۆزى،
خوتۇنلار تۈپەيلى قۇرىدى يىلتىزى.

4524تالاي ئابرۇيلۇق قىزىل يۈزلۈك ئەر،

خوتۇنلار تۆپەيلى ئۆزى بولدى يەر.

4525تۇمەنمىڭ ئاتاقلىق باھادىرلارنى،
خوتۇنلار تىرىك يەرگە كۆمدى ئۇنى.

4526كۈزەتكىلى بولسۇن نىچۈكمۇ تۇتۇپ،
كۈزەتسۇن كۈزەتچى خۇدالا ئۇتۇپ.

ئاتمىش تۆتىنچى باپ

خىزمەتچىلەر بىلەن قانداق مۇئامىلە قىلىش بايانىدا

4527يەنە ياخشى تۇتقىن بۇ خىزمەتچىنى،

يىمەك ـ ئىچكۈ بەر، قىل پۈتۈن ئەگىنىنى.

4528كۈچىگە مۇناسىپ يۈكلە سەن يۈكىن،

سىڭىنىدىن سورايدۇ خۇدا ھىسابىن.

4529تولا ئارتۇق ئەمگەك يۈكلىمە ئاڭا،

غەزەپ قىلغۇسى ھەق بۇنىڭلە ساڭا.

4530ئۇلارمۇ تامامەن خۇدانىڭ قۇلى،

زۇلۇم ئەيلەپ ئاچما جەھەننەم يولى.

4531ئۇلۇغسەن، ئۇلار بولدى سەندىن كىچىك،
كىچىككە ئۇلۇغلار رىھىم ئەتكۈلۈك.

4532ئۇلۇغ بولدۇڭ ئەرسە كىچىك تۇت كۆڭۈل،
ئۇلۇغقا كىچىكلىك ياراشۇر، ئوغۇل.

4533ئەقىللىق نېمەدەر ساڭا، ئاڭلىغىل،
ئى دانا بۇ سۆزگە ئەمەل ئەيلىگىل:

4534بەگ ئولساڭ ۋە ياكى خەلققە ئۇلۇق،
ئۆزىنى مۇلايىم، كىچىك تۇتقۇلۇق.

4535ئۆزۈڭنى ئۇنۇتما، ھەق يولدىن ئازما،
كېلەر بەخت يولىغا سەن سالما توساق.

4536ئۆيۈڭ ــ مۈلكىڭنى پاك ــ ئېرىغ تۇت ھامان،

ئايا مەرت، كېلەر بەخت ساڭا ھەر زامان.

4537ئېشىڭ، تۈز ـ نېنىڭ ۋە چېيىڭ كەڭرۈ قىل،
ئېتىڭ ياخشى بولۇپ، بەختىڭ كېلەر، بىل.

4538كىرىمگە يارىشا چىقىم ئەيلىگىل،
چىقىم بولسا، دەرھال كىرىم يولىن قىل.

4539ئېلىمغا ـ بېرىمگە يۇمشاق ياخشى بول،
بولۇر ھەر زامانكىم، ساڭا ئۇچۇق يول.

4540قولۇڭ قىسقا بولۇپ قالسا بىر ۋاقىت،
زارلانما كىشىگە، ئەي باتۇر يىگىت.

4541ئۇنى دوست ئاڭلىسا، قولۇڭ تۇتمىغاي،
ساڭا دوست ئەمەسلەر كۈلۈپ تىنمىغاي.

4542كۆرەر خار سېنى دوست، قولداش يا قاياش،
ئۇنىڭ ئاغرىغىدىن بولۇر دىلىڭ غەش.

4543كىشى ياخشىسىغا قوشۇل ھەم قېتىل،
كىشى بول، كىشىلەر ئارا سەن تىرىل.

4544قوشۇپ مال بىراۋغا سەن بولما شېرىك،
قىزىل رەڭلىك بولۇر پۇشايماندا سېرىق.

4545ئۆيۈڭنى يېقىن سالما چوڭ يولغا سەن،
ئۇنىڭدىن ھەزەر قىل، زەرەر كۆرەرسەن.

4546تاشار دەريا يا بەگنىڭ بولما خوشنىسى،
يېقىن تۇرما ھىسارغا ئەقىل ئىگىسى.

4547بۇ ئۈچ خوشنالىقتىن ساڭا پايدا يوق،

زىيان تەگسە ئۇنى تۇسار چارە يوق.

4548ئۆي ئالماق تىلەسەڭ خوشنىغا قارا،
يەر ئالماق تىلەسەڭ سۇيىنى ئارا.

4549يامانغا قوشۇلماي ئامانلىقتا تۇر،
بولۇپ تۈز خۇلۇقلۇق، ئاغماقتەك يۈگۈر.

4550قانائەت قىلىپ بارغا، بەگ ئاتىن ئال،
قويۇپ ئەندىشىنى ياشا سەن خۇشال.

4551ئۆلۈمنى ئۇنۇتما، ئويغاق تۇت ئۆزۈڭ،
ئىگەڭنى ئۇنۇتما، ئىچىلغاي كۆزۈڭ.

4552سۆزۈڭنى قىل ئويلاپ، غېمىڭ ئاشمىغاي،
زايە قىلما ۋاقتىڭ، پۇشايمان بولمىغاي.

4553غۇرۇرلانما ئارتۇق، لاۋزا بولۇرسەن،

بېخىل بولما ئارتۇق، تىلگە قالۇرسەن.

4554مۇلايىم كۆڭۈل ئەر، ئىشىت نېمە دەر،

كىشىلىكنى قىلغىن كىشىلىك قەدەر:

4555ئۆزۈڭ ياخشى ئاتلىق بولاي مەن دېسەڭ،

سېخىلىق قىلىشقا تىرىش تۇرۇپ يەڭ.

4556قىلاي قۇل دېسەڭ ھۆر كىشىنى ئۆزۈڭ،

سېخى بول، تاراتقىن مېلىڭنى ئۆزۈڭ.

4557بېشىم كۆككە يەتسۇن دېسەڭ سەن تۇرۇپ،

بىلىملە ئورۇنلا ھەر ئىشنى كۆرۈپ.

4558جاھانغا يېيىلسۇن دېسەڭ سەن ئېتىڭ،

مۇساپىرنى كۆتكىن، تارار شۆھرىتىڭ.

4559ھوزۇرنىڭ ئىچىدە بولاي مەن دېسەڭ،
غەپلەتنى تاشلا، ئەي مۇلايىم، ئۆزۈڭ.

4560ئەگەر مەقسەت ئېرۇر ھەققە ئىبادەت،
ئىشىك ياپ، بۇ نەپسكە بەرمە سەن مەدەت.

4561دېسەڭ ياخشىلىققا ئالاي مەن يېتىپ،
بۇ نەپسنى قىسىپ تۇت، ھەۋەسنى بېسىپ.

4562نە ياخشى دېمىشتۇر تەقۋا تۇتقۇچى،
ئەمەل قىل ئەي تەۋرەپ تۇرغۇچى:

4563بۇ نەپسنىڭ بەرمە سەن تىلەك ئاززۇسىن،
تىلەك تاپسا يەيدۇ ئىگەسى بېشىن.

4564ئاڭا ياخشى قىلسا، يامانلىق قىلۇر،
يامانلىق قىلىنسا، ئۇ بويۇن ئېگۇر.

※ ※ ※

4565ئۇزۇپ سۆز ئۆگدۈلمىش، دېدى: ئەي قاياش،
ئاۋام خۇلقى شۇنداق ئېرۇر، ئەي ئاداش.

4566دېدىم مەن بۇنى ئەمدى، ئىشىتتىڭ ئۆزۈڭ،
بۇنى ئۇقساڭ، ئولماس بۆلەكچە سۆزۈڭ.

ئودغۇرمىشنىڭ ئۆگدۈلمىشكە سوئالى

4567جاۋابەن ئودغۇرمىش دېدىكى: بۇ سۆز ـ
تولۇق ئاڭلىدىم مەن، ئايا كۆڭلى تۈز.

4568يانا بار سۆزۈم مەن ئېيتاي ساڭا،
ئۇنى بەرگىن ئېيتىپ، ئېچىپ سەن ماڭا.

4569ئۆزۈم مەن قوشۇلسام كىشىلەر بىلە،
بېرىشىم، كېلىشىم كېرەكتۇر كۈلە.

4570مېنى شۈبھەسىزكى، چايغا چاقىرۇر،
قىچقارسام مەن ئۇندەپ، ئۇلارمۇ كېلۇر.

4571بېرىپ چايغا قانداق، نىچۇك يەيمەن ئاش،
ئۇلارنى نىچۇك ھەم قىچقىراي ئاداش؟

4572ئوچۇقچە بايان قىل ماڭا ھەم بۇنى،
بۇ ئىشتىن ئالاي مەن تېگىش ھەسسىنى.

ئاتمىش بەشىنچى باپ

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئودغۇرمىشقا زىياپەتكە بېرىش قائىدە ـ يوسۇنلىرىنى ئېيتقانلىقى بايانىدا

4573جاۋابەن ئۆگدۈلمىش دېدى: بۇ ئىش ھەم ـ
كېرەك ئېرۇر، ئى قېرىنداش، دىسەم.

4574چاقىرغان كىشىنىڭ كۆپتۇر خىللىرى،
بولۇر خىلمۇ ـ خىل ھەم زىياپەت تۈرى.

4575ئۇلاردىن بىرىكىم، نىكا تويى ئول،
يا سۈننەت تويى يا تۇغۇلسا ئوغۇل.

4576يا تەڭ ـ تۇش قىچقارغان يا قولداش، ئاداش،

كىچىك ــ چوڭ، يېقىنلار ۋە ياكى قاياش.

4577يا ئۆلگەن كىشىگە نەزىر ئاتىماق،

يا ئۆسكەچ مەرتىۋە، ياتقا ئاش تارتماق.

4578بىلىش لازىم بۇلاردىن قايىسىغا ــ

بېرىش ۋە ياكى بارماسلىقنى تەڭلا.

4579ئاداش، قولداش، قاياش، دوستلار ئېشىنى ــ

يىمەك لازىم بېرىپ، كۆرگەچ ئەشىنى.

4580زىياپەتتە ياتقا قاراپ تۇرغۇلۇق،

ئاش ئازمۇ ياكى كۆپ دىققەت قىلغۇلۇق.

4581يېقىن خوشنىلاساڭا بەرسە زىياپەت،

ۋە يا تەڭرىلىك دوست گەر قىلسا دەۋەت.

4582ئۇلارغا بېرىپ سەن، سەن ئالغىن كۆڭۈل،

سۆيۈندۈر ئۇلارنى، سۆيۈن، ئى ئوغۇل.

4583ئەگەر خاس زىياپەت ئاتاركەن ساڭا،

يەپ ئاشنى خۇشال قىل، بېرىپ سەن ئاڭا.

4584بۇلاردىن تاشقىرى بولسا زىياپەت،

بارماسلىق تۈزۈكرەك، دىل چەكمىگەي دەرت.

4585كى ئۇندا يىېرىم ـ ياتا بولۇپ ئولتۇرۇق،

دىلىڭ رەنجىپ قالۇر، ئەي ئىسىل ئۇرۇق.

4586يا مەسلەر تۇتۇشۇپ جىدەل باشلىغاي،

ئېشىڭ سىڭمىگەي ھەم دىلىڭ ئاغرىغاي.

4587دېمەك بىر تويۇم ئاش ۋە ئىچكۈنى دەپ،

بېرىپ خار ئەيلىمە ئۆزۈڭنى كۈچەپ.

4588نېمە دەر ئىشىتكىن، گېلىن يىققۇچى،
ئۆزىنىڭ گېلىغا ئىگە بولغۇچى:

4589گېلىڭنى كۈزەتكىن، بولما پەسكەش ئەر،
دەپ گالنى كىشىگە قول بولما، يېتەر.

4590تولا كۆردۇم ئەمدى ئەزىز كىشىلەر،
گېلىنى يىغالماي بولۇپ كەتتى يەر.

4591تولا كۆردۇم ئەلدە چوڭايغانلىنى،
ئەسىر ئەتتى گېلى، يەر قىلدى ئۇنى.

4592تولا باينى كۆردۈم قىلىپ گال ئەسىر،
ئۆزى كۆپ بۇلغىنىپ بولۇشتى پېقىر.

4593گېلىڭغا ئەسىر بولما، ئى نەپسى چوڭ،
ئەسىر بولساڭ، تېپىلماس قۇتۇلۇش يولۇڭ.

4594قايۇ تۈرلۈك ئاشقا بارار ئىكەنسەن،
يېگىن ئاندا ئاشنى ئەدەپ بىلەن سەن.

4595يوسۇنسىز، ئەقىلسىز، قىلىقسىز كىشى،
يوسۇنلۇقنى كۆرسە، گاڭگىرار بېشى.

4596سېنىڭدىن ئۇلۇغ ئاشقا سۇنسا قولىن،
يوسۇن شۇكى، قولۇڭنى ئۇزاتقىن كېيىن.

4597سۇنۇلغاي بىسمىللا بىلەن ئوڭ قولۇڭ،
بولۇپ بەركەت يېمەكتە، بېيىسەن ئۆزۈڭ.

4598كىشىنىڭ ئالدىدىن لوقما ئالمىغىن،

نېمە بولسا ئالدىڭدا شۇنى يېگىن.

4599پىچاقنى چىقارما، غاجىما سۆڭەك،
بولۇپ كەتمە چاپقاق، تۈزۈت قىلما بەك.

4600توق ئولىساڭمۇ قانچە يىگۈلۈك ئۇ ئاش،
ئېشىلە كىشىگە ھۆرمەت قىل، ئاداش.

4601يىمەكلىكلەرنى چىشلەپ ئۇششاق چاينىغىل،
قىزىق ئاشنى ئاغزىڭدا پۇۋدىمىگىل.

4602سۆرۈنمە يىمەكتە داستىخان سېرى،
تۈزەت خۇلق، كەتمىسۇن كىشى پەيزلىرى.

4603يوسۇنسىزلىق شۇدۇر، يوسۇنلۇق يۈرى،
يوسۇنسىز كىشىنىڭ يېتەر زەرەرى.

4604تولا ياخشى ئېيتقان يوسۇنلۇق كىشى:
يوسۇن بىلسە ئىنسان بولۇر تۆر بېشى.

4605پۈتۈن نەرسىنىڭ تەرتىپ يوسۇنى بار،
يوسۇنلۇق بولسا ئەر، يۈزى نۇرلىنار.

4606يوسۇن ـ قائىدە ئۇقماس قىلىقسىز كىشى،
كىشىگە قوشۇلسا، تۈزەلمەس ئىشى.

4607غىزانى زەۋەق بىلەن يىگىن قول سۇنۇپ،
كۆرۈپ ئۆي خانىمى سۆيۈنسۇن تۇرۇپ.

4608كىشى قىلسا مېهمان سېنى ئەمگىنىپ،
زايە قىلما ئەمگىكىن سەن رەنجىتىپ.

4609دۇرۇس سۆزلىمىش، كۆر، بىر كۆڭلى بىدار،

بۇ سۆز كۆپ مەنىلىك ھەم تولا رەۋدار:

4610كىشى كۆڭلى نازۇك گوياكى شىشەدۇر،

كۈزەت بەك، قوپال سۆز قىلما ئۇ سۇنۇر.

4611كىشى كۆڭلى سۇنسا، تەم ـ لەززەت كېتۇر،

يېقىنلىق تۈگەپ ھەم نەپرەت كېسلۇر.

4612يېقىنلىق تىلەسەڭ كۆڭۈلنى ئايا،

كۆڭۈل قالسا بولغاي يېقىنلىق زايا.

4613غىزانى يە ئۆلچەپ، يېمە تولا كۆپ،

ئاقىل بىر ئەزىز سۆز ئېيتتى بۇڭا خوپ:

4614تولا يىگۈچىنىڭ ئىشى سىڭمىغاي،

ھەزىم بولمىسا ئاش، ھەر يان ئاغرىغاي.

4615كېسەل گالدىن كىرەر، ئۇنى چىلىك كۆزەت،
يىگىن ئاشنى تەڭشەپ، ئاز ـ ئاز يە پەقەت.

4616كېتەر كۈچ ئەگەر قىلسا ئاغرىق ھۇجۇم،
ئۇنى ئەملەتمىسەڭ، ئالدىرتار ئۆلۈم.

4617يانا ياخشى دەپتۇ داۋاچى ھېكىم،
ھېكىملەر سۆزىنى يامان دەيدۇ كىم؟

4618كېسەلدۇر ئۆلۈمنىڭ باش خەۋەرچىسى،
كىشى ئاغرىدىمۇ، ئۆلۈم خوشنىسى.

4619كېسەلدۇر بالا ـ مېھنەت، ئۆلۈم جارچىسى،
ئۆلۈم زەۋقسىز ئېرۇر، يوقتۇر ياخشىسى.

4620كىشى مەن دېگۈچى ئادەم بالىسى،

كېرەك بىلسە ئىسسىق ـ سوغۇق قايسىسى.

4621مىزاجغا ياققانى بىلىپ يېگۈلۈك،
مىزاجغا ياقمىسا، ئۇنى قويغۇلۇق.

4622سوغۇقلۇقنى ئىچ ئاشسا ئىسسىق ئەگەر،
سوغۇقلۇق ئەگەر ئاشسا ئىسسىق تۈزەر.

4623يېشىڭ ياش بولۇپ، ئۆمرىڭ ئولسا باھار،
سوغۇقنى كۆپ ئىشلەت قېنىڭ سوۋۇتار.

4624ياشىڭ قىرىقتىن ئېشىپ، كۈن ـ ئاي بولسا كۈز،
ئىسسىق نەرسە بىرلە مىزاجىڭنى تۈز.

4625يېشىڭ بولسا ئاتمىش، ۋاقتىڭ بولسا قىش،
ئىسسىقلىق قىل، تۇتما سوغۇقلۇقنى ئەش.

4626 قۇرۇق سوغۇق ئاشسا، ھۆل ئىسسىقنى تاپ،
بولۇر بۇ ئىككىسى ئۇنىڭغا جاۋاب.

4627 ئېشىپ بۇ ھۆل سوغۇق گەر سالسا زىيان،
ئاڭا ئىسسىق قۇرۇق بىلەن قارشىلان.

4628 سوغۇق بولسا تەبىئىڭ ئىسسىق كۈچەيت،
ئىسسىق بولسا، ئاڭا سوغۇقلۇق ئىشلەت.

4629 مىزاجىڭ ئەگەر كىم بولۇر مۆتىدىل،
ئىسسىقلىق، سوغۇقلۇق ئارا چارە قىل.

4630 مىزاجنى شۇ ياڭلىغ دۇرۇس تەڭشىسەڭ،
ھاياتىڭ ئۆتەر تىچ، ياشارسەن ئىسەن.

4631 نېمە دىدۇ تىۋىپ، سۆزىن ئاڭلىغىن،

قوزام، مەنىسىگە ئەمەل ئەيلىگىن:

4632مىزاجىڭنى ئېيتاي ئوچۇق ساڭا، بىل،
سېرىق، ئاق، قارادۇر ۋە ياكى قىزىل.

4633بۇلارنىڭ بىرىسى بىرىگە يېغى،
يېغىلارنى بۇ رەڭ بىلەن ئايرىغىل.

4634مىزاج تەڭشىمەككە ئەقىللىق كېرەك،
ياراشسا نېمە، ئۇنى يېمەكلىك كېرەك.

4635كىشى بىرلە هايۋان ئايرىمىسى شول:
مىزاجىگە مۇناسىپ يېسە، ئى ئوغۇل.

4636نېمە دەيدۇ ئاڭلا ئەمدى ئاقساقال،
ئوقۇپ تۇر مۇنى سەن، تۇرۇپ قالما چال:

4637قىرىققا كىرىپمۇ مىزاج بىلمىسە،
تولۇق ھايۋان ئېرۇر گەرچە سۆزلىسە.

4638سىناپ ۋە كۆرۈپ ئەر بىلمىسە بىلىم،
ئى پاك قەلب، بولماس ئۇنى ئىنسان دېسە.

4639كەچمىشتىن ئېلىپ ئاڭ، خۇلق تۈزەتمىسە،
بولۇر توغرا ئۇنى بىر ھايۋان دېسە.

4640ئۆتۈپ كۆپ زامان ئەر ھېكىم بولمىسا،
بولۇر ئادەم دېمەي، بىر ھايۋان دېسە.

4641نە ياخشى دېمىش، كۆر، تىۋىپ ـ ئەمچىلەر،
يېسە ئاشنى ئاز، ئەر، ئىسەن ـ ساق، كۈلەر.

4642تىلەسەڭ كېسەلسىز ئۆمۈر، ئەي تېگىن ﴿ 187 ﴾ ،

ئېتى "ئاز يە" دېگەن دورنى يېگىن.

4643تىلەسەڭ ھوزۇردا ئۇزۇن ياشىماق،

يىگىن تىل گۆشىنى، ئايا قەلبى ساق. ﴿ 188 ﴾

ئاتمىش ئالتىنچى باپ

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئودغۇرمىشقا زىياپەتكە چاقىرىش قائىدىلىرى توغرىسىدا ئېيتقانلىرى

4644قىچقىرماق بولۇرسەن ئەگەر كىشىنى،

قىچقىر، ياخشى قىلغىن كۈتۈش ئىشىنى.

4645سېلىپ كۆرپە، داسقان، قاچا تازا قىل،

يېمەك ـ ئىچمەكنى ئوبدان خىللىغىن.

4646غىزانى ياسا پاك، ھەم تاتلىق قىلىپ،

يېسۇن زەۋقى بىرلەن قولىنى سېلىپ.

4647چاقىرمىساڭ ئاشقا قۇسۇر بىر بولۇر،

چاقىرساڭ، كۆرگەنلەردىن بىرىن يۈز قىلۇر.

4648ئىلاج بار يېمەكنى شۇڭا راسلا خوپ،
يېنىشسۇن مېھمانلار پۇتۇنلەي تويۇپ.

4649ئاداشىڭ، قاياشىڭ، يىراق يا يېقىن،
تۇز ـ ئاشقا قىچقارغىن كۈزەتىپ ھەقىن.

4650كېلەلىگەن كەلگەي، ئەگەر كەلمىسە،
كۆڭۈل قالمىغاي، كۆر ۋە ھەر نە ئىسە.

4651بولۇر بەك يامان گال ـ بوغۇز رەنجىكى،
قالۇر ئۆلگۈچىلىك ئۆچى ھەم كېكى.

4652دىققەت قىل، يېتىشسۇن تاماق ھەممىگە،
يانا تارت غىزانى كېچىككەنلىگە.

4653يېسە ئاش كىشى سوڭ ئىچكۈ تەڭلىگىن،

تۇگەتسە يەنە قايتا هازىرلىغىن.

4654نە يەردە يېمەك بولسا، ئىچكۈ هەم كېرەك،
يېمەك بىرلە ئىچمەكنى تەڭشىمەك كېرەك.

4655يېمەكلىك بار يەردە ئىچكۈ بولمىسا،
بولۇر بىر زەھەر، ئۇۋ، ئۇ ئاشنى يېسە.

4656تىلەسە فۇقا (189) بەر، تىلەسە مىزاپ،
هەسەل ـ گۈل شاراب بەر، تىلەسە جۇلاپ.

4657بېرىش لازىم بۆلەك نېمەنى يانا،
مېنىڭدىن سورىما، بۆلەكتىن سورا.

4658ئۇلۇغلار يەپ بولۇ يىغىلسا يېمەك،
كىچىكلەرگە ئاندىن ئاش تارتماق كېرەك.

4659ئاش يەتسۇن ھەممىگە، كۆرۈپ تۇر ھامان،
قىلىپ ئاچ يانمىسۇن سېنى تىللىبان.

4660غىزادىن كېيىن تارت شىرنىلىك يىمىش،
قۇرۇق ــ ھۆل يىمىش قوي ۋە ئازراق سىمىش.

4661يىرتىش قىل، كۈچۈڭ يەتسە يىرتقىن يىپەك،
بىلسىلىسۇن چىش ھەققى بىلەن سۆز ــ چۆچەك.

4662ئاياقلاشىسا مۇنداق زىياپەت ئىشى،
ئىشىك ئاچ، توسما سەن، گەر قايتسا كىشى.

4663بولۇر تۆت خىل تەكلىپ قىلىنغان ئادەم،
بارۇر جايمۇ تۆت خىل بولۇر، ئى بوتام:

4664بىرى، ئاشقا تەكلىپ قىلىنغان ھامان ــ

بارۇر ۋە نە بەرسە، ئىچەر، يەر ھەر ئان.

4665بىراق، ئۆز ئۆيىگە قىچقارماس كىشى،
تاماقنى ئۆزىلا يېيىشتۇر ئىشى.

4666يانا بىرسى، قىچىرسا ئاشقا بارۇر،
ئېشىن يەپ ئۆزىمۇ ئۆيگە قىچقىرۇر.

4667بىرىكىم، كىشىنىڭ بارماس چېيىغا،
ئۆزى ھەم كىشىنى ئېيتماس چېيىغا.

4668ئۆلۈك ئۇ، ئۇنى سەن تىرىكتۇر دېمە،
تىرىكلىكتە ھەرگىز ئاڭا قېتىلما.

4669يەنە بەزىلەر بار بارمايدۇ پەقەت،
سويۇپ قانچە مالنى، بېرۇر زىياپەت.

4670بۇلارنىڭ ئىچىندە ئەڭ ياخشىسى شۇ،
ھېكىم، ئالىم ماختىغان قىلىقمۇ شۇ.

4671كېرەك ئاشقا بارغىن، كېرەك بارمىغىن،
يىغىپ گالنى ئاز يە، ئىسەن ياشىغىن.

4672تولا يېگەن ئادەم كېسەلچان بولۇر،
سېرىق يۈز، ياداڭغۇ، ئۆزىن خار قىلۇر.

4673مىزاجنى بىلگۈچى ئىلمى كەڭ تېۋىپ ـ
سۆزى دەل كېلۇر، كۆر، مۇڭا ئوخشىشىپ:

4674ئېغىزدىن كىرۇر ئاش بىلەن بۇ كېسەل،
قېرىتۇر كىشىنى يېشىدىن ئەۋەل.

4675گېلىڭنى يىغىپ سەن، دائىم ئىسەن يۈر،

قىلۇر يۈزنى سۇلغۇن كېسەل ھەر مەھەل.

4676شۇ ياڭلىغ بولۇر، كۆر، زىياپەت ئىشى،
زىياپەت ئۆتكۈزسە يا بارسۇن كىشى.

※ ※ ※

4677بۇنى سۆزلىدىم مەن، ئىشتىتىك ئۆزۈڭ،
يېتەر دەپ بىل ئەمدى، ئۇزارتما سۆزۈڭ.

4678جاھان ھالى، مىجەزى، يولىدۇر شۇلار،
كىشىگە قۇشۇلماق تىلەسەڭ ئەگەر.

4679ئەي كۆڭلۈم يورۇغى، ھەققى يېقىن،
چۈشەن ھەم تازا ئۇق سۆزۈم مەنىسىن.

ئاتمىش يەتتىنچى باپ

ئودغۇرمىشنىڭ ئۆگدۈلمىشكە دۇنيادىن يۈز ئۆرۈپ بارغا قانائەت قىلىش ھەققىدە ئېيتقانلىرى

4680جاۋابەن ئودغۇرمىش ئېيتتىكى: سۆزۈڭ ـ

ئىشىتتىم، ئىشىت قايتا بۇ سۆز ئۆزۈڭ.

4681كىمكى سەن ئېيتقانلىرى ئۆگىنەر،

جاھاندا تىلەك ۋە ئارزۇغا يېتەر.

4682ۋە لېكىن تىرىكلىك يەپ ـ ئىچىشلىمۇ،

بۇنى بىل ئاۋال سەن، ئەي ئالىم بوگۇ (190) .

4683ئەمەس مۇمكىن كىشى ئۆزۈن چاغ قېلىش،

نە لازىم چېكىپ رەنج، شۇنچە مال يىغىش؟

4684بۇ دۇنيانى ئىزدەپ يۈگۈرسە كىشى،

يېتىپ قالغاي تائەت ــ ئىبادەت ئىشى.

4685بۇ كۈن سەن ماڭا كەلگىنىڭدىن بۇيان،

قاراپ كۆر، تائەت بارچە قالدى ئۇيان.

4686قوشۇلماق بىلەن بىر كىشىگە مانا،

زىيان شۇنچە بولسا، مېنى زورلىما.

4687شەھەر ــ كەنتكە كىرسەم ئەگەر مەن ئۆزۈم،

كىشى بىرلە بولغاي ئىشىم ھەم سۆزۈم.

4688تائەتنى نىچۈكمۇ قىلارمەن ئادا،

يېپىلغاي ئىشىك يان تەرەپتىن ماڭا.

4689كېتىپ ياشلىغىم، مەن بۇ كۈن قېرىدىم،
خۇدا تائىتى، شۈكرىلە ياشىدىم.

4690يەنە قايتماق ئۇ بىھۇدىلىك تامان،
مۇناسىپمۇ ماڭا، مېھرىبان ئىنسان؟

4691نە ياخشى بىلىم بەردى ئىلمى ئۇگۈز،
ئىشىتكىن بۇنى سەن، ئايا كۆڭلى تۈز:

4692يىگىتلىكتە قىلغىن قېرىلىق ئىشى،
قېرىسا كېتەر كۈچ، قىلالماس ئىشى.

4693يىگىتلىكتە ھەققە تىنماي تائەت قىل،
قېرىلىقتا بولماس بۇ ئىش ياخشى، بىل.

4694كىچىكلىتە ياخشى خۇلق يولىن تۇت،

چوڭايغان چىغىڭدا ئۆچەر ئۇشبۇ ئوت.

4695ئەجەپ ياخشى بىر پەيت يىگىتلىك چېغى،
پۈتۈن ياخشىلىقتىن ئۈلۈش ئالغىلى.

4696قېرىغان كىشىگە ياراشمايدۇ بەك، ـ
بىھۇدىچە ياشلار ئىشىن ئىشلىمەك.

4697تىرىكلىك ئۆچۈندۇر جاھان نەرسىسى،
هايات تۈگىسە، بىتەر مال قايغۇسى.

4698هاياتىنىڭ ئاخىرلاشتى مالنى يىغىپ،
قالۇر كىمگە، كەتسە نەپەس كېسىلىپ؟

4699ماقۇل، سەن دېگەن بۇ ئېلىگ خىزمىتىن ـ
قىلاي هەم بىلەي ئىش ۋە ئەل خۇلقلىرىن.

4700نېمە پايدا ئاخىر ئۆلەر بولسا ئۆز،

ساڭا تەگكۈسىدۇر پەقەت ئىككى بوز.

4701توڭۇپ گاھى تەرلەپ يۇرمەكتىن ئۇمىت،

پەقەتلا ئىككىدۇر، مۇسۇلمان يىگىت:

4702بىرى، دۇنيا يىغىپ چوڭايتماق ئۆزۈڭ،

بىرى، ئەل ئىچرە ئاقتۇرماق سۆزۈڭ.

4703نە ياخشى ئىدى بۇ ئىككى تېپىلغاچ،

ياشاش بولسا مەڭگۈ، ئۆلۈم تۇتمىغاچ.

4704ئۆلۈم ئالدى مەندىن بۇ ئىككى لەززەت،

ئەي ئالىم، بۇ دۇنيا ماڭا نە ھاجەت؟

4705بەختلىك كىشىنىڭ بولۇر بەلگۈسى،

ئۇنىڭ ياخشىلىقى ھەر كۈن ئاشقۇسى.

4706ئەگەر بولسا بەختسىز، كىشىن سوۋۇتۇر،

قىرىغاندا خۇلقى ئۇنىڭ بۇزۇلۇر.

4707نە ياخشى دېمىش كەڭ بىلىملىك ھېكىم،

ئىشتىكىن بۇنى ئەي قىزىل يۈزلۈگۈم:

4708بەختلىك كىشىكىم، چوڭايغانسېرى،

بولۇپ ياخشى، قويۇر يامانىنى نېرى.

4709ئېنىق بىل شۇنىكىم، كىشى بەختسىزى،

قېرىسا ھەم يۈگرەر ھەۋەسكە ئۆزى.

4710قېنى ئۇ بۇ دۇنيا تىلەپ تاپقۇچى،

ئۆزىگە تۆمۈر تۇر، شەھەر قۇرغۇچى ﴿ 191 ﴾ ؟

4711قېنى ئۇ گۇستاخ ئىت دۇنيا دەپ يۈرۈپ،
يېشىل كۆككە ئۇچقان قارا قۇش مىنىپ؟

4712قېنى ئۇ خۇدامەن دېگۈچى جاھىل (193) ؟
خۇدا قىلدى دەرياغا غەرق ئۇنى، بىل.

4713بۇ دۇنيا مېلىنى يىغقۇچى قېنى (194) ؟
مېلى بىرلە كەتتى يۇتۇپ يەر ئۇنى.

4714قېنى شەرقتىن ـ غەرپكە قەدەر بارغۇچى،
بۇ دۇنيانى كېزىپ جاھان تۇتقۇچى (195) ؟

4715قېنى ئۇ تاياغى يىلان بولغۇچى،
دېڭىز يېرىلىپ ئاڭا يول بەرگۈچى (196) ؟

4716قېنى ئۇ پەرى، قۇش ۋە ئىنسان ئۆزە،
ئۆلۈغ بولغۇچى ئۇ خۇلقى پاكىزە ﴿ 197 ﴾ ؟

4717قېنى ئۇ، ئۆلۈكنى تىرگۈزگەن كىشى؟
ئۆلۈمگە تۇتۇق بولدى ئاخىر ئىشى ﴿ 198 ﴾ .

4718قېنى ئۇ، كىشىلەر ئارا خىل ئۇلۇق ﴿ 199 ﴾ ،
بوشاپ قالدى دۇنيا، كېمىپ تولۇقلۇق.

4719ئېلىپ كەتتى ئۆلۈم شۇ ھەممىسىنى،
ئەي پاكىزە قەلب، ئۇ قويامدۇ سېنى؟

4720مۇشۇنداق ئېرۇر بۇ جاھان قۇنۇنى،
خاھى سەن ئەمەل قىل، خا قىل ئەكسىنى.

4721قاراپ كۆرگىن ئەمدى قوگۇر يەر تۇۋى،

نە ياخشىلىغ كىشى كىردى، تولىماس ئۆيى.

4722ئېچىپ كۆرسەڭ ئەردىڭ قارا يەر قېتىن،
كۆرەتتىڭ نى ـ نى ئەرلەر جەسەتىن.

4723نى بەگلەر ياتۇرلەر قارا يەر بولۇپ،
نى ئالىم، ھېكىم سىڭدى يەرگە ئۆلۈپ.

4724بىلەلمەيمەن ئايرىپ بەگ ـ قۇلنى ئۆزۈم،
پېقىر، باينىمۇ پەرق ئېتەلمەس كۆزۈم.

4725يۈرگەن قانچە باتۇر، جەسۇر ئاغرىماي،
قارا يەر قېتىدا ياتۇر مىدىرىماي.

4726شۇ ياخشىلىغ كىشىلەر تۆشەنگەندە يەر،
قالۇرمىزمۇ سەن ـ مەن تىكچە مەگەر؟

4727تىنىپ ئۆتكۈچى بىر يولۇچى كىشى،
بۇ چوڭ يولغا قۇرماس ئۇ ئۆي ـ ۋاق ئىشى.

4728ئۆزەمدىن تۆگەتتىم بۇ ئۈمىت ـ تىلەك،
قويۇپ بەر، خۇدايىم ماڭا يار ـ يۆلەك.

4729كىشىنى قۇل ئەتمەك ھىرىسلىق ئېرۇر،
ھىرسلىقنى قويدۇم كۆزۈم توق تۇرۇر.

4730نە دەر ئاڭلا، دۇنيانى قويغان كىشى،
ۋاپاسىز بۇ دۇنياغا تويغان كىشى:

4731جاھاندا تىلەككە ئېرىشتىم ئۆزۈم،
ھىرىسلىق يۈزىدىن يۇمۇلدى كۆزۈم.

4732ئۆزۈم تەرك ئەتكەچ بۇ دۇنيا ئارزۇسىن،

تىلەگىم تۇگەدى، قىلاي بەس سۆزۈم.

4733بۇ دۇنيا ئىچى بىر تېرىلغۇ ئېرۇر،
نېمە ئەكسە تاڭنا شۇ نەرسە ئۈنۇر.

4734ئۇرۇغ ياخشى بولسا ئۈنەر ياخشىلىق،
بولۇر ياخشىلىق ئۇ، يىمەك ـ كەيگۈلۈك.

4735يامان ئۇرۇغ ئەكسە يامانلىق ئۈنۇر،
بويۇنغا قىيامەت كۈنى يۈك بولۇر.

4736بۇ كۈن قويمىغۇنچە ھەۋەس ـ ئاززۇنى،
تاپالمايمەن خوپلۇق قىيامەت كۈنى.

4737سېنى تاشلىماستا، ئۇنى تاشلا سەن،
تويۇشتىن بۇرۇن ئۇ، تويۇش باشلا سەن.

4738ئۇنى قويمىساڭ سەن، سېنى ئۇ قويۇر،

ئۇڭا تويمىساڭ سەن، ئۇ سەندىن تويۇر.

4739قالۇر بولسا ئاخىر، نە لازىم جاھان؟

قوياركەن سېنى، سەن ئۇنى قوي ھامان.

4740بۇنى قوي، تىلە، ئۇ جاھاننى تۇرۇپ،

ھوزۇردا ياشا ئۇندا مەڭگۈ بولۇپ.

4741تىلەسەڭ ياخشىراقنى مۇندىن ئوبدان،

ئىمكان بولسا تاشلا سەن ئىككى جاھان.

4742يۈرى، ئىككى دۇنيا ئىگەسىن تىلە،

نە لازىم بو دۇنيا، يارالغان سېنىڭ.

4743تۆرەتكەننى تاپساڭ، تۆرەلگەن سېنىڭ،

ياراتقاننى تاپساڭ، يارالغان سېنىڭ.

4744 تۆرەلگۈچىدىن قورقما، كۈتمە تىلەك،

تۆرەتكۈچىدىن قورق، ئۇنى بىل يۆلەك.

4745 ياراتقان ئىگەمگە قىلماي ئىبادەت،

بولامدۇ مەخلۇققا قىلىنسا خىزمەت؟

4746 ئىككىدىن بۆلەكمەس خىزمەتچى ئىشى،

ياراپ يا خىزمىتى يۈكسەلگەي بېشى.

4747 ۋە ياكى يارىماي خىزمەت ـ ئەمگىكى،

كېتۇر بىھۇدە ئۆمرى ـ تىكلىكى.

4748 ياراپ خىزمىتى ـ بەگ كۆتۈرسە ئۇنى،

بولالماس ئۆزىگە ئىگە شۇ كۈنى.

4749گاھى ئاچ، گاھى توق يۈرمەك كېرەك،
بېگى ياتسا، ئۇ ئەمگەك قىلماق كېرەك.

4750يارامايدۇ قالسا گەر خىزمەتى ئۇ كۈن،
بولۇر زايە، ئەپسۇس، ھاياتى پۈتۈن.

4751قېنى ئېيت، خىزمەتچى نە پايدا ئالۇر،
بۇ خىزمەت ئىچىندە نە لەززەت تاپۇر.

4752نېمە دەر ئىشتىكىن، ئىلى ئەركىنى ﴿ 200 ﴾،
ئۇ ئېيتار خىزمەتچى قائىدە ــ يوسۇنى:

4753كۆرەرسەن، قىيىن ئىش بۇ بەگلەر ئىشى،
ھەرقانچە كۆپ ئىشلەپ ياراماس كىشى.

4754ياراپ قالسا ئىش، ئۆزگە ئەركسىز بولۇر،

يارىمىسا ئىش ئېتىبارسىز قالۇر.

4755خىزمەتكە كۈۋەنمە ئەي خادىم تولا،
بولۇر خىزمەت ئاخىر بېشىڭغا بالا.

4756سۆيۈندى دېگەنچە، سېستىپ سۆكەر،
ئېچىلدى دېگەنچە، قاپاغىن تۈرەر.

4757مىجەزىنى بولماس تولۇق بىلگىلى،
ناچار ياقلىرىنى بولماس دېگىلى.

4758جاھان بىر بوراندۇر، قارا، ئەي ئوغۇل،
تۇراقسىز كۆلەڭگە ئېرۇر، كۆرگىن ئول.

4759ساراپ ئول، قاراساڭ كۆرۈنۈپ تۇرۇر،
تۇتايمەن دېگەندە، يۈتۈپ يوق بولۇر.

4760گىزەكلە كېلىۇر، كۆر، بۇ دۆلەت قۇرى،

ۋاپاسىز، قاچاق ئۇ، بولىۇر تېز قېرى.

4761كېرەك بولماس ئەمدى بۇ دۇنيا ماڭا،

كىزىكتەك بۇ بەختىنىڭ نۆۋىتى، توڭا.

4762ئىگەم يادى بىر ئەش، يېتەر خوشلۇقى،

يېتەرلىك ئاۋۇنچىم ئۇنىڭ بۇيرۇغى.

4763كىپايە قىلماسەن گەر ھەق سۆيگىنى،

دۈشمەنىم ـ شەيتان بار يېغىلاشقىلى.

4764تىلەگىم خۇدادىن، ئۇمۇدىم شۇدۇر،

سېغىنار ئىگەم ئول، قۇۋانچىم شۇدۇر.

4765تونۇم ـ قوي يۇڭى، بەس، غىزا ـ ئارپا ئاش،

تولۇق بولدى دۇنيا ماڭا، ئەي قاياش.

4766نە دەر بىر مېھرىبان، ئىشتىكىن سۆزى،
ماكانى ئېرۇر غار، تەقۋادار ئۆزى:

4767نەسۋەم تېپىپ مەن جاھاندىن بۇنى،
يىيىشكە كىپەكنى، تونغا قوي يۇڭى.

4768كىپەك كۆپ لەززەتلىك شكەردىن ماڭا،
بۇ ئاق تون باسار ئۇ يىپەك ئورنىنى.

4769قوساق تويغىچەدۇر بۇ ئىچكۈ ـ يېمەك،
تېرىق ياكى ئارپا تويارلىق دېمەك.

4770يە ئاشنى قېرىنداش ئۆلمەسكە تەڭ،
بۇزۇلغاي مىزاجىڭ گەر ئۇيدەك يېسەڭ.

4771زەۋق ـ ساپا قوغلاشما، قاتىتقتۇر جازا،
ساپانىڭ جاۋابى پاتىقاقلىق تازا.

4772ئاچچىق، چۈچۈك ئاشلار گال تاتلىقى ئول،
بۇ لەززەتكە بېرىلگەن كىشى يىلقى ئول.

4773كىشىلەر يىپەك يا شايى تون كىيەر،
يىپىلسا تېنىڭ بەس قىل، ئەي ياخشى ئەر.

4774قېرىن تويسا بىر ـ ئىككى كۆنگە بارۇر،
كىيىم كەيسە بىر ـ ئىككى يىلغا يېتۇر.

4775ئۆزۈمنى شۇ ئىككى ئۈچۈن قۇل قىلىپ،
كىشى خىزمەتىن قىلسام بولۇرمۇ بىلىپ؟

4776ئىگىز ئەرشتىن تاكى يەر ئاستىغىچە،

نېمە بولسا مۇھتاج ئېرۇر ئۇ بارچە.

4777مەگەر بىر خۇدادۇر ئۇ مۇھتاج ئەمەس،
بىلىپ ھاجەتنى ئۇ رەھىم قىلار، بەس.

4778كۆڭۈلرى خۇداغا ئۇلۇدۇم كونى،
تىلەكچى بولۇپ مەن، تىلەرمەن ئۇنى.

4779ئۇنىڭ بارلىقى شەكسىز ئايانىدۇر ماڭا،
كۆڭۈل پۈتتى، تىل زىكىر ئېيتار ئاڭا.

4780مەن ئىقرار ئۇ باردۇر، ئىستەيمەن ھامان،
بىلەلمەيمەن قەيەردىن تېپىشنى بۇئان.

4781ئىگەمنى ئىستەيمەن، كۆزدە ئۇيقۇم يوق،
تاپسامۇ نىشانىن، ھېچ كۆرگۈنۈم يوق.

4782ئىستىگەن ئۇخلىماس، تىنماي ئىستىگىن،
تاپالماي قالدىم دەپ يىتىپ قالمىغىن.

4783ھەمىشە تىلە، يوق تىلەپ تاپقۇچى،
يوق ھەم تاپمىدىم دەپ بىغەم ياتقۇچى.

4784تىلەگۈچى تىنماي يۈگۈرسۇن ھامان،
تىلەككە يىتەلمەس ئارام ئەپياتقان.

4785تىلەگەن نىچۈكمۇ تاپالماي قالار،
تىنىپ ياتسا ئارزۇ ـ تىلەك كىم تاپار؟

4786ئەڭ ئاۋال سۆيۈنۈپ ئۇ تىلەدى مىنى،
مەن ئەمدى تىلەرمەن ئالدىراش ئۇنى.

4787ئاۋال ئۇ ئەزەلدىن خالىغاچ مىنى،

مەن ئەمدى ئىستەيمەن پەقەتلا ئۇنى.

4788مۇشۇنداق ئىگەمنى ئىچۈك سۆيمەيىن،
تېپىشقا ئۇن مەن ئىچۈك شاشمايىن؟

4789بېشىم قاتسا غەمدىن ماڭا ئەسقاتار،
بالا كەلسە، مېنى ئۇ خالاس قىلار.

4790مېنى تاللىدى ئۇ ئەڭ باشتا خالاپ،
تىلەيمەن شۇڭا مەن، ئۇنى دىل ئۇلاپ.

4791سۆزۈم راستى شۇ، ئول ياراتتى مېنى،
يىگۈزدى، ئىچۈردى، چوڭايتتى مېنى.

4792چېكىندىم بۇ خەلقتىن، سېغىندىم ئاڭا،
ئۇ ھەممە جەھەتتە پانادۇر ماڭا.

4793ئەگەر يەككە قالسام ئىگەم يادى، بەس،
ئۆزۈم ياد ئېتەرگە ئىگەم ئاتى، بەس.

4794سېغىنچىم، ئاۋۇنچىم، يولەنچىم، تايانچ ــ
شۇ بىرلا ئىگەم، ساقلار بولسام توق ــ ئاچ.

4795نە دەر ئاڭلا، كۆڭلى سۈزۈلگەن كىشى،
ئىگەسى بىلەن چىن تۈزەلگەن كىشى:

4796كۆڭۈلنىڭ سىرىنى ئاچارمەن ساڭا،
تىلەك ــ ئارزۇ بىرلە ئۈچارمەن ساڭا.

4797قۇۋانچىم، سۆيۈنچىم، ئاۋۇنچىم ئىگەم،
جىمىدىن قول ئۈزدۈم، قاچارمەن ساڭا.

4798ئۇ دۇنيادا ئورنۇڭ بۇ دۇنيا دا بار،

بۇنى قويمىغۇنچە ئۇنى كىم تاپار؟

4799يۈز ئۆرۈپ، بۇ دۇنيانى تاشلاش زۆرۈر،
شۇ چاغدا ئۇ دۇنيا قولۇڭغا كېلۇر.

4800ۋاپاسىز جاھاننى چىك تۇتسا بۇ ئان،
نىچۈك تاپقاي كىشى مەڭگۈلۈك جاھان؟

4801خەتەرلىك بۇ دۇنيا، شەربىتى زەھەر،
يىمەك ـ ئىچكۈدە ئىستە پاكىزنى، ئەر.

4802ئۇ دۇنيادا تاپماق ئۈچۈن ياخشى جاي،
جاھان ئارزۇسىنى تامام تاشلىغاي.

4803ھەقىقەت دەپ بىلگىن، ئەي ئۆگدۈلمىشىم،
ساڭا ئېيتاي ئۆزۈمنىڭ پۈتۈن بىلمىشىم.

4804بۇ تۆتتىن تامامەن ۋازكەچمەي كىشى،
مۇنۇ تۆتتە ياخشى بولالماس ئىشى:

4805بۇ دۇنيا ئىشىنى تەرك ئەتمەي تولۇق،
قىلىنماس ئۇ دۇنيا ئىشى، ئەي ئولۇق.

4806كىشىدىن يىراق بولمىغۇنچە قاياش،
قىلىپ بولمىغاي ھەققە تائەت، ئاداش.

4807ئۈزۈپ ئەتمىگۈنچە ھەۋەس بوينىنى،
تاپالماس ۋۇجۇت ھەق ــ رۇسلۇق يولىنى.

4808راستىن ھەق سۆيگۈسى كىرمىگى ئۈچۈن،
چىقار دىلدىن جاھاننىڭ ئارزۇسى پۈتۈن.

4809بۇ دۇنيا مۇسۇلمانغا بىر زىندان ئېرۇر،

كۆڭۈل ئۈز، بۇ زىنداندا كۈتمە ھوزۇر.

4810تىرىش، بەرمە نەپسىڭگە دېگەن نەرسىسىن،
كىرەرسەن دۇرۇس يولغا شۇندىن كېيىن.

4811زايە قىلما سەن بۇ ئۆتكۈنچى كۈنۈڭ،
يېنىپ كەلمەيدۇ قايتا ئۆتكەن تۈنۈڭ.

4812ۋاقىت بولسا زايە، پۇشايمان كېيىن،
ھايات بولسا زايە، كەلمەس باشقىدىن.

4813نېمە دېدۇ ئاڭلا، بىلىمى دېڭىز،
ئۆزى كەمتەر، ھېلىم ۋە كۆڭلى ئىگىز:

4814بۇ يۇرتتىن ئۇ يۇرتقا كۆچۈچى كىشى،
كۆچ ئالدىن ئەۋەتسە تۈزىلەر ئىشى.

4815كۆچنى ئەۋەتسە كۆچۈشتىن ئاۋال،

كۆچۈپ بارسا پايدا تېگۈر دەرمەھەل.

4816كۆچۈڭنى ئەۋەت، خاھى ئەۋەتمىگىن،

كۆچۈرسەن ئاخىرى، غاپىل بولمىغىن.

4817سەن مەيلى بەگ بول مەيلى بول بىر قۇل،

قالالماسسەن ئۇزاق، ئۆلۈم تۇسار يول.

4818سەن مەيلى مىڭغا كىر، مەيلى ئون سەككىز،

ئۆلەرسەن، قويۇپ كەت سەن بىر ياخشى ئىز.

4819سەن خاھى بولغىن باي، خاھى بول گاداي،

ئۆتۈپ يەر ئۆمرىڭنى يىللار ۋە كۈن ـ ئاي.

4820بېشىڭ كۆككە ئۇلانسا ئۇلۇغلۇق ئېتى،

ياتار جايىڭ بولۇر قارا يەر قېتى.

4821هاياتلىق تېپىپ ئەر، گەر زايە قىلار،
ئۆزىنى ئۇتقا ئاتار، هايۋان سانىلار.

4822سالامەت بولۇپ ئەر زايە قىلسا ياش،
بۇ كۆركىسىز تىرىكلىك بولۇر ئەي قاياش.

4823قېرىنداش، غېمىمنى يىمە سەن مېنىڭ،
يىگىن ئۆز غېمىڭنى، تۆكۈپ كۆز يېشىڭ.

4824بۇ دۇنيا ئىشى چىڭ تۇزاقچى ئېرۇر،
تۇزاققا ئېلىنما، سېنى بېكىتۇر.

4825بۇ كۈن دۆلەت كېلىپ رەيىڭچە ماڭۇر،
ئۇڭا سەن ئىشەنمە، يانا تېز كېتۇر.

4826غەپلەتتە ئۆلۈمنى سەن كۆرمە يىراق،

چىقار پىستۇرمىدىن چىققاندەك بىراق.

4827تولا مىڭ غاپىلنى باسمىشتۇر ئۆلۈم،

تولا مىڭ توپىلارنى باسمىشتۇر ئۆلۈم.

4828ئىشىت، كۆڭلى ئويغاق كىشى نېمە دەر:

ئۆلۈمدىن ئولما غاپىل، زەرەرى يېتەر.

4829تاراتتى ئۆلۈم تولا توپىلارنى، باق،

ئۆلۈمنى ئەسلىسەم كۆز يېشىم بۇلاق.

4830مەن دىبان كۆككە ئۇچماق بولغانىنىڭ "مەن"ى،

قالمىدى، كار قىلماي لەشكەر ۋە ياراق.

4831غاپىل بولما، هايات بىلىنمەي ئۆتەر،

ۋاقىت ـ كۈنمۇ ھېچ چاغ قايتماسقا كېتەر.

4832ھوزۇرغا ئاۋۇنما، زايە بولۇر كۈن،

بەختكە ئىشەنمە، تۇراقسىز ئوتۇن (201) .

4833بۆيۈك مەن دېگەننى تۇگەتتى ئۆلۈم،

ئۇلۇغ مەن دېگەننى ھەم ئۈتتى ئۆلۈم.

4834ئۆلۈم بۇزدى شەھەر ـ كەنتلەرنى تالاي،

ئۆلۈم بۇزدى نۇرغۇن قەسىر ۋە ساراي.

4835نىچە مىڭ تىرىك ئۆلدى، يەرگە تولۇپ ـ

ياتۇر كەلمەگىمىزنى ئاندا كۈتۈپ.

4836قاراپ كۆر ئۇلارغا، ئېچىپ سەن كۆزۈڭ،

قىلالامسەن پەرق قۇل ۋە بەگنى ئۆزۈڭ؟

4837ئۇلۇغلۇق ئۆلۈمگە ھېچ كار قىلمىدى،

ئۆلۈمدىن قاچارغا كىچىك بولمىدى.

4838ئەپكەتتى ئۆلۈم ئەزىز پەيغەمبەرلەرنى،

تۇسار كىم ئەم ـ داۋا، قۇراللە ئۇنى.

4839ئىشەنچسىز ئېرۇر بۇ جاپاچى جاھان،

ۋاپاسىز ۋە گۇستاخ ۋە پەيلى يامان.

4840ئىنچۇك كەچسە كەچسۇن، كېچەر تېز كۈنى،

يامان، ياخشى بولسۇن يا ئەگرى ـ كونى.

4841تۇق ئۆلساڭ كېچەر ھەم ئاچ بولساڭ كېچەر،

بە بەگۇ ـ باي بىلەن قۇلنى پەرق ئېتەر؟

4842تۇرار نە ھوزۇرى، تۇرار نە مېھنەت،

ئەي ئوغلان، بۇ شاۋقۇن شۇنچە نە ھاجەت؟

4843ئەجەپ ياخشى دەپتۇ ئالىم، ئىلمى كەڭ،

قىلىقى، يۈرۈشى بىلەن كۆڭلى تەڭ:

4844بىر ئاز بەختكە ئىنسان ئۇنۇتار ئۆزىن،

يېشىل كۆكتىن ئۈستۈن يۈرىتەر سۆزىن.

4845نى باتۇر ۋە مەغرۇر غايدايغانلارنىڭ،

ئۆلۈم كۆكسىن يانچىپ، چىقاردى كۆزىن.

4846بۇ ئەردى ساڭا چىن كۆيۈمچانلىقىم،

بۇنى سۆزلىدىم مەن ساڭا، ئەي سىڭلىم.

4847كىمكى بىلسە بۇ ئەھۋالاتنى چىن،

دۇنياغا ئۇ ئۆزىنى قىلماس يېقىن.

4848يوقاتتىم يىگىتلىك، يېتىلدى يېشىم،
ئىپار كەتتى، كافۇر پۈركەندى بېشىم.

4849بۇنىڭدىن كېيىن ئەي كىشى ياخشىسى،
ئۆلۈمگە راسلانماق ئىشىم بولغۇسى.

4850سۆيۈنچ كەتتى، تۇتتى ئۆلۈم قايغۇسى،
ئۆلۈمدىن كېيىن ئىشى نىچۇك بولغۇسى؟

4851شۇ قايغۇ- ئەلەم بىرلە تۇرۇپ ئۆزۈم،
بارالايمەن بەگكە نىچۇك، ئەي تۇزۇم؟ ﴿ 202 ﴾

4852مېنىڭدىن ئېلىگكە ھىچ پايدا تەگمەس،
نېپى يەتسۇن دېسە ھەم نەپئى يەتمەس.

4853تىلەسە ئەگەر ئۇ جاھانلىق مېنى،

مېنى كەلدى بىلسۇن ۋە يۇرسۇن كونى.

4854بۇ ئادەم ئوغلىنى قۇدرەتلىك بايات،
ياراتتى ئىككى ئىش ئۈچۈن قويۇپ ئات:

4855دوزاققا، يا جەننەت بېگى بولۇشقا،
بۇ دۇنيادا خار يا ئەزىز تۇرۇشقا.

4856ئەزىزلىك تىلەسەڭ، ئۇ كۆرسەتتى يول،
خارلىقنىڭ يولىن ھەم ئايرىپ قويدى ئول.

4857كېرەك ئەمدى قىلماق ئۆز بەندىلىگىنى،
تېپىپ تەۋپىق ھەقتىن بېجىرسە ئۇنى.

4858ئەگەر تاپسا تەۋپىق خۇدادىن قۇلى،
ئېچىلغاي جىمىكى ياخشىلىق يولى.

4859شۇڭا تىرىشىپ قىلسا تائەت بولۇر،

تۇمەن ياخشىلىق ئىشىگى ئېچىلۇر.

4860شۇلاردىن ئىبارەت مېنىڭ بىلمىشىم،

ساڭا سۆزلىدىم مەن، ئەي قېرىندىشىم.

4861سىلەرگە پايدىلىق سۆزلىرىم كېرەك،

ئۆزۈمگە كۆرە بۇ سۆزلىرىم ئەزگۈرەك.

4862تىلەسەڭ ئاخىرەت يولى شۇدۇر، ئۇق،

دۇنيالىق تىلەسەڭ، بىلۇرسەن تولۇق.

4863پەلەك باقتى ساڭا، كېلىۋەردى قۇت،

نېمەنى تىلەسەڭ، كېلۇر يەنە، پۇت.

4864مېنىڭدە نە ئىش بار ياخشى دېگۈدەك،

قاياشىم، سىلەرگە نەپىئى قىلغۇدەك؟

4865قويۇپ بەرسۇن ئېلىگ مېنى تەڭرىگە،
دۇئادا بولايمەن ئۇنىڭ ھەققىگە.

4866بىلىم دېسە مەندىن، شۇدۇر بىلگىنىم،
ئىشىتتىڭ، ئۇڭا ئېيت، نېمە دېگىنىم.

4867سۆزۈمنى تۇتۇڭلار، گەر تۇتمىساڭلار،
كېلۇر تاڭنا بۇ كۈن پۇتمىگىنىڭلار.

4868بىلىمى دېڭىزدەك خوش ئېيتتى بىر سۆز،
ئەمەل قىلسا، كۈلەر بەخت ئىچرە يۈز:

4869بۇ كۈن سۆزۈم، كۆر، ساڭا يار بولۇر،
قىيامەتتە ساڭا ئەجرى بار بولۇر.

4870تىرىش، بولما غاپىل، ئەمەل قىل ئاڭا،
ئەگەر تۇتمىساڭ بۇ دېگەنىم كېلۇر.

4871ئېلىگدىن سورا سەن ئۆزۈرۈمنى مېنىڭ،
نىچۈك بولسا قىل بىر ئىلاجىن ئۇنىڭ.

4872ساڭا يەتتى زەخمەت كېلىپ ھەم بېرىپ،
خۇدا بەرسۇن ئەجرىڭ، يۇر كۇندەك يورۇپ.

4873قېرىنداش، دىلىڭغا ئېغىر ئالمىغىن،
مېنى ئۆز سۆيگۈڭدىن چەتتە قويمىغىن.

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئودغۇرمىشقا جاۋابى

4874ئۆگدۈلمىش جاۋابقا تەۋرەتكەچ تىلىن،

دېدىكىم، چۈشەندىم ھەقىقەت يولىن.

4875سۆزۈڭنى ئىشىتتىم، ئۇقۇپ تىڭلىدىم،
سۆزۈم كەستىم ئەمدى، سۆزۈڭ دەڭسىدىم.

4876دۇرۇس سۆزلىدىڭ، سۆز، ھەقىقەتى شول،
بۇنىڭدىن بۆلەكى تامام ئەگرى يول.

4877ھەقىقەت سېنىڭدە، مېنىڭدە ئويۇن،
ئويۇننى قويۇپ، چىنغا ئىگەرمەن بويۇن.

4878ئۆزۈڭ ياخشى قالغىن، مەن ئەمدى كېتەي،
ھەر ئىككى جاھاندا، ئەي ئەزگۈ تەلەي.

4879ساڭا كۈچ ۋە تەۋپىقنى بەرسۇن خۇدا،
ئۇنۇتما مېنى ھەم ئەسلە دۇئادا.

4880مېنى ھەم خۇدادىن تىلىگىن تۇرۇپ،
خۇدايىم دىلىمنى ئاچقاي ئويغۇتۇپ.

※ ※ ※

4881سۆزىنى تۈگەتكەچ ئورۇندىن تۇرۇپ ـ
خوشلاشتى، ئۆيىگە ئۇ كەتتى يۈرۈپ.

4882ئېتىغا مىنىپ، ئۆيىگە ئۇ قايتىپ كېلىپ،
چۈشۈپ، ئۆيىگە كىرگەچ بىر ئاز دەم ئېلىپ.

4883يىدى، ئىچتى، تۇردى ئۇ بىر ئاز ئويلاپ،
ئىشتىكەن سۆزىنى ئۆزۈن پىششىقلاپ.

4884قۇياش ياپتى يۈزىگە قارا چۈمبەلىن،
جاھان ئالدى پۈتكۈل قارا چاك رەڭىن.

4885يۈزىن ياپتى رۇمى قىزى چاچ يېيىپ،
قارايدى جاھان چاچ رەڭىنى ئېلىپ.

4886بولۇپ زەڭگى يۈزى پۈتۈن ئاسمان،
تىنىپ قۇشلار، ياتتى ھەممە ماڭار جان.

4887تاھارەت ئېلىپ، سوك خۇپتەننى ئوقۇپ،
ئورۇن سالدۇردى، ياتتى، ئىشىن تۈگۈتۈپ.

4888بىر ئاز ئۇخلىدى، ئويغاندى يانا،
ئىگىشكەن ئىدى پەسكە مىررىخ مانا.

4889يانا كۆردى ھۆكەر ئىگىشكەن تۆۋەن،م
شەرقتىن چىقىپتۇ كۆتىرىلىپ چايان ﹝ 203 ﹞ .

4890يەنە ياتتى، ئەمما ئۇيقۇ كەلمىدى،

قاراۋۇل كىشىدەك كۆزىنى يۇممىدى.

4891خىيال سۈردى بىر دەم يېتىپ ئۇ ئويغاق،

بۇ ئاسمان رەڭگى بولدى كافۇر بوياق.

4892ساما ئالدى ئەنبەر رېڭىنى بىراق،

ئۈنۈپ نەيزە يەردىن، يېيىلدى پۇتاق.

4893قۇياش ئۆرلىدى، قوپتى يەردى توزان،

توققۇز رەڭدە هال تۇغ يېقىنلاپ هامان.

4894ئۆگدۈلمىش قوپتى ھەم تاھارەت ئېلىپ،

ئوقىدى نامازىن، دۇئاسىن قىلىپ.

4895قىزىل نەيزە بىلەن چىققاندا قالقان،

سارايغا كىردى ئۇ توپ ـ توغرا شۇئان.

※ ※ ※

4896ئىلىگ ئاڭلاپ كەلگىنىنى بەردى يول،
كىرىپ ئۇ ئىلىگكە قوۋۇشتۇردى قول.

4897ئىلىگ ئىملىدى، ئولتۇراق جاي بېرىپ،
ئۇ باردى ئورۇنغا ئەدەپلە، كېلىپ.

ئىلىگنىڭ ئۆگدۈلمىشكە سوئالى

4898تۇرۇپ بىر ئاز ئىلىگ سۆزىن باشلىدى،
ئەي خۇلقى ئۇز، سۆزلە، نېمە گەپ؟ دېدى.

4899قاياشىڭ نە ئېيتتى، نە بولدى ئىشىڭ؟
تىلەگىڭ نە بولدى، كېلەمدۇ ئەشىڭ؟

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئېلىگكە جاۋابى

4900ئۆگدۈلمىش جاۋابەن سۆزىنى دېدى،
نىمكى سۆز بولسا، ئۆزىنى دېدى.

4901ئىككىلەن نېمەلەر دېيىشكەنلىكىن،
دېدى ئۇ ئېلىگكە ئەينەن ھەممىسىن.

※ ※ ※

4902ئېلىگ تۇردى بىردەم ئۆزى ئويلۇنۇپ،
تۆكۈپ ياش كۆزىدىن، دىلى بۇزۇلۇپ.

ئېلىگنىڭ ئۆگدۈلمىشكە جاۋابى

4903دېدى: ئول قاياشىڭ دۇرۇس سۆزلىمىش،

سۆز ئول سۆز تۇرۇركىم، ئۇ ئېيتمىش، دېمىش.

4904بۇ كۈن بىز ئۆزىمىزگە زۇلۇم ئېتىپ،

ئاشا ھەم قىلۇرمىز زۇلۇم، رەنجىتىپ.

4905بۇ دۇنيا كېتەر، قايتا كەلمەس يېنىپ،

ئۆمۈر قانچىلىك قالدى، بولماس بىلىپ.

4906كېلۇر توغرا، شۈبھىسىز، مەڭگۈ جاھان،

ھوزۇر ياكى ئەمگەك يېقىن ئۇ زامان.

4907قەيەردە بولسا بەخت، ھوزۇر شۇندادۇر،

كىشى ئورنى، ئىزى ھەم ياخشى بولۇر.

4908ئويغانغان ئىكەن ئول قاياشىڭ تولۇق،

ئۇنى بىز قىچقارماقنىڭ ئىمكانى يوق.

4909ھاۋاغا ئەسىرمىز بۇ بىز ھەممىمىز،
بىھۇدە ئۆتۈپ كەتتى ۋاقىت كۈنىمىز.

4910ئىشىت سەن تىرىك دىل كىشى نېمە دەر،
ساڭا ياخشى سۆزلەپ نەسىھەت بېرەر:

4911ھاۋا ــ نەپس دۈشمەندۇر، ئەگەر تاپسا كۈچ،
سېنىڭدىن ئالۇر شۈبھىسىز، كونا ئۆچ.

4912ھاۋا ــ نەپس تىرىلسە ئۆلەر بۇ كۆڭۈل،
كۆڭۈل ئۆلسە تائەت قالار، ئەي ئوغۇل.

4913بىزنىڭ كۆڭلىمىز ئۆلدى بولغاي بۇ كۈن،
ھاۋا ــ نەپس يوغان قىلدى بەكمۇ بويۇن.

4914ئۇلۇغلۇق، بۈيۈكلۈك بۇ دۆلەت كۈنى ــ

ئۆزۈن تۇختىمايدۇ، ئەي كۆڭلى كونى.

4915جاھاننىڭ ھوزۇرى ئاز، كۆپ مېھنىتى،
ئېرۇر كۆپ باش ئاغرىقى، قارغىش ـ لەنىتى.

4916تولا ياخشى دەپتۇ بىلىملىك كىشى،
سىراپ بۇ جاھاننى، يېتىلگەن يېشى:

4917ئۇلۇغلۇققا ئارتۇق كۈۋەنمە كۈلۈپ،
ئۇلۇغ بولدۇڭ ئەرسە، باش ئاغرىقى كۆپ.

4918سۆيۈنچ قايدا بولسا، بالامۇ شۇندا،
ھوزۇر قايدا بولسا، مىڭ زەخمەتكە جۈپ.

ئېلىگنىڭ ئۆگدۈلمىشكە سوئالى

4919يانا ئېيتتى ئېلىگ: ئەي ئۆگدۈلمىشىم،
ئىدى مەقسەت مۇنۇ، ئۇنى ئىشىتتىم:

4920ماڭا ياخشىلىققا سەۋەپچى بولۇر،
تىرىلگەيمىكىن بۇ كۆڭۈل ئەي جەسۇر.

4921تۇرۇپ ئالدى كۆنمەي، بۇيان كەلگىلى،
يا دوست ــ يار، قاياش يۈزىن كۆرگىلى.

4922قاراساڭ، ئۇ ئېيتقان جىمى سۆز كونى،
يانا زورلاشقا بولماس ئەمدى ئۇنى.

4923ساڭا ھەم يەتتى زەخمەت كۆپ يول يۈرۈپ،
دېدىڭ قانچە سۆزلەر، ھاردىڭ يۈگۈرۈپ.

4924كۈتەيلى، كۆرەيلى يەنە ئەي سىخى،

زامان ھالى ئاخىر نە بولغاي تېخى.

4925كېلەر ئىش، قارا تۈن ئىچىدە تۇرار،
ئەي دوستۇم، ئۈنى نۇر ـ قوياش يورىتار.

4926قۇرۇقلۇق تۇرار بۇ زامانە ياسى،
تېگۇر گاھ زەرەرى، گاھى پايدىسى.

4927جىمى ئىشنى قويغىن خۇدا ھۆكمىگە،
ۋاقىت كەلسە چۈشەر ئۆزى ئىزىگە.

4928بىر ئىشتىن نەتىجە، تەم چىقمىسا گەر،
قويۇپ تۇر ئۇنى، ئەي ئىلمى تىرەن ئەر.

4929بۇ دۇنيا خۇيى شۇ: ئەگەشسە قاچار،
قويۇپ قويسا ئاخىر، ساڭا يول ئاچار.

4930بىر ئاز كۈتەيلى، سىنايلى ئۇنى،
نە بولغاي ئاخىر هال زامانە كۈنى.

4931يەنە بەلكى بىزنى ئۇ ئىستەر تۇرۇپ،
ئۆزىگە نېمە ياخشى، ئويلاپ كۆرۈپ.

※ ※ ※

4932شۇنىڭ بىرلە ئېلىگ سۆزىن توگەتتى،
ئۆگدۈلمىشمۇ ئاستالا چىقىپ كەتتى.

4933شۇ سۆزدىن يەنە بىر نەچچە كۈن كېيىن،
ئېلىگ ئويلىدى ئىشنىڭ ئالدى ــ ئارقىسىن.

ئاتمىش سەككىزىنچى باپ

كۈنتۇغدى ئېلىگنىڭ ئودغۇرمىشنى ئۈچىنچى قېتىم دەۋەت قىلغانلىقى بايانىدا

4934لازىم بولدى بىر ئىش قىلىشىڭ دىبان،

قىچقىرتتى ئۆگدۈلمىشنى بىر كۈن بۇ خان.

4935چاقىرتسام قاياشىڭ ماڭا كەلمىدى،

بۇ ئاززۇغا يەتمەي كۆڭۈل تىنمىدى.

4936قويۇپ مەن بۇ ئارزۇ ـ تىلەگىم بۈگۈن،

بۆلەك يول تاللىدىم ئېرىشمەك ئۈچۈن.

4937شۇدرۇكى، بۈگۈنكى تىلەگىم مېنىڭ،

بېرىپ مەن كۆرەيىن يۈزىنى ئۇنىڭ.

4938ئۇ كەلسۇن ماڭا، يا بولاي مەن بارار،
زىيارەت قىلىشقا، ئايا بەختىيار.

4939كېلىپ ئۇ ماڭا پەند ـ نەسىھەت قىلىپ،
يېنىپ كەتسۇن ۋە قىلسۇن ئىشنى بىرىپ.

4940ماڭا پايدا تەگسۇن، ئۇڭا يوق زىيان،
سۆزلىسۇن بۇ كۆڭلۈم، يوقاپ چاڭ ـ تۇمان.

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئېلىگكە جاۋابى

4941بۇ سۆز چىن ئورۇنلۇق، بەختىيار جاناپ،
بولدى، ـ دەپ قايتۇردى ئۆگدۈلمىش جاۋاپ.

4942بۇ ئىشنى قىلاي، خان خالىسا ئۇنى،

قىلاي دەۋەت يەنە بۇيرىسا مېنى.

4943 بېرىپ مەن بۇ سۆزنى ئۇڭا يەتكۈزەي،
ئېلىگ بارمىسۇن، مەن ئۇنى كەلتۈرەي.

4944 يانا خەت ئىلتىپات قىلسۇنكىم ئېلىگ،
ئىشەنسۇن ئوقۇپ، كەلسۇن ئۇ خۇلقى تۈزۈك.

ئېلىگنىڭ ئۆگدۈلمىشكە جاۋابى

4945 نە لازىم بۇ مەكتۇپ، ـ دەپ ئېيتتى ئېلىگ، ـ
ئۇنىڭدىن ئىشەنچلىك ئۆزۈڭ سەن تىتىك.

4946 بۇ خەت چىن پۈتمىگەن كىشىگە بولۇر،
سېنىڭدىن ئىشەنچلىك بۆلەك كىم ئېرۇر؟

4947پۈتۈن ئىشنى ئەقلى بىلەن ئىشلىگەن ـ
ئۇ ياغما بېگى، ئاتلا، نە ياخشى دېگەن:

4948گەر ئەلچى ئىشەنچلىك، بىتىك نە كېرەك؟
ئىشەنچلىك تېپىلسا ئىتىك نە كېرەك؟

4949تىلىڭ بىرلە سۆزلە، سۆزىنى ئىشىت،
يەنە خەت يېزىش، ئى تىتىك نە كېرەك؟

4950ئەمەس ئانچە ئىش بۇ، ئېغىر كەلگۈدەك،
تولا ھۆركۈپ ئۆنىڭدىن يىراق تەزگىدەك.

4951نە لازىم مۆنىڭچە سۆزگە خەت، ئىتىك؟
ئىشەنچلىك كىشىمسەن، خەت سەن، ئى تىتىك.

4952ئۇ كەلسۇن، كۆرۈشسۇن ۋە قايتسۇن يانا،

ئۇنى زورلىمايمەن، ئۇ ئەركىن مانا.

4953بۇ ھاجەت ئۈچۈن مەن ئەۋەتەي سېنى،
دەۋەت قىل چىرايلىق، زورلىما ئۇنى.

4954بۇيان كەلمىسە مەن بارايىن ئۇيان،
يۈزىنى كۆرۈپلا ياناين بۇيان.

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئېلىگكە جاۋابى

4955جاۋاب بەردى ئۆگدۈلمىش، ئېيتتى: تىلەك ـ
تەل ئولغاي، خۇدا بولسا يارۇر ـ يۆلەك.

4956بۇ ئارزۇ ـ تىلەككە ئېرىشمەك ئۈچۈن،
ئۆزۈم شەخسەن قىلۇرمەن غەيرەت پۈتۈن.

4957جانابى ئېلىگ ھەم تىنىچ بولسۇن ئامان،
خۇدا بارچە تىلەگىن بەرسۇن ھامان.

※ ※ ※

4958ئۇ چىقتى، ئاتلاندى ئۆيىگە يانا،
چۈشۈپ، كىردى ئۆيگە، يېشىندى مانا.

4959قىزىل يۈز بولدى پەلەكنىڭ سېرىغ،
جاھان بولدى ئالتۇن رەڭلىك ئېرىغ.

4960قوياش سۈرۈتتى يۈزگە سېرىق زەپىران،
ھاۋا رەڭ شىشىغا پۈركەندى جاھان.

4961مۈشۈكلار قېشىدەك بولۇپ ئاسمان،
ھەبەش ـ زەڭگى تۈسىگە كىردى جاھان.

4962يىدى، ئىچتى، يۇيۇندى، قىلدى ناماز،

تۆشەك سالدۇردى، ياتتى ئۇخلاپ بىر ئاز.

4963سېرىق بۇلبۇل ئۈنلۈك گۈزەل سايرىدى،

چۆچۈپ ئويغاندى ئۇ، ئۇيقۇ كەلمىدى.

4964ئويغاق ياتتى بىر ئاز قۇلاقنى سېلىپ،

ئەجەپلەندى بۇ ئۈنگە ھەيران قېلىپ.

4965قېچىپ ئۇيقۇسى بەك ئۇزاردى كېچە،

تەقەززا بولدى تاڭغا يۈرۈپ بولغۇچە.

4966پەلەك يىرتتى كەيگەن قارا كۆڭلەكىن،

كۆتەرىپ پەرەنجە، ئۇ ئاچتى يۈزىن.

4967كۈلۈپ باقتى ئۆرلەپ گۈزەل قىز يۈزى،

يورىدى جاھاننىڭ ھەر ئىككى يۈزى.

4968قوياش چىقتى ئۆرلەپ، كۆرسەتتى ئۆزىن،
يورۇتتى ۋادى ھەم دەريالار يۈزىن.

4969يانا قوپتى، يۈيۈندى، كىيىندى تۈگەل،
ناماز قىلدى، ئۆزگە جورۇپ ياخشى پال.

※ ※ ※

4970ئاتىن تۇتتى، مىندى بىر ئوغلان بىلە،
قاياشى ياققا ماڭدى خۇشال كۆلە.

4971يېقىن بىلرغىنىدا ئېتىدىن چۈشۈپ،
ئىشىك ئالدىغا باردى ئاستا يۈرۈپ.

4972ئۇ چەكتى ئىشىكنى ئاستا ــ قول بىلە،

قاياشى تۈيۈپ چىقتى تېزلىك ئىلە.

ئودغۇرمىشنىڭ ئۆگدۈلمىشكە سوئالى

4973دېدى ئۆگدۈلمىشكە ئۇ، چۈشكەچ كۆزى،
قاياشىم ئۇزارتتىڭ بۇ ئىشنى ئۆزى.

4974نىمانچە قىينايسەن ئۆزۈڭنى كۈچەپ؟
نىمانچە قېرىشتىڭ ماڭا سەن ئۆچەپ؟

4975يۈرى، كەل كىرەيلى، ماڭا ئېيت سۆزۈڭ،
نىچۈن قايتا كەلدىڭ يەنە سەن ئۆزۈڭ؟

※ ※ ※

4976بۇ ئىككى قاياش ئۆيگە كىردى تۇرۇپ،

زاھىت قارشى ئالدى قاپاغىن تۈرۈپ.

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئودغۇرمىشقا جاۋابى

4977كېلۇچى قاياشى دېدى: ئەي تۇزۇم،
قاپاق تۈرمە، ئاۋال ئىشىتكىن سۆزىم.

4978سېنىڭ سۆزلىرىڭنى ئېلىگكە دېدىم،
كېمىتمەي، ئۆزۈم ھەم رىجا ئەيلىدىم.

4979ئىشىتتى ئېلىگ سۆز، تولۇق تىڭلىدى،
سۆزۈڭنى ئىشىتكەچ ئۇزۇن ئويلىدى.

4980قويۇپ مەيلىڭگە سېنى، قاياش، ئەمدى ئۇ،
بۆلەك بىر تىلەكنى ئۇ قىلدى ئارزۇ.

4981مېنى ئەلچى قىلىپ ئەۋەتتى ساڭا،
ئەي باتۇر، ئۇيات قىلما ئەمدى ماڭا.

4982جىمى نەرسىنىڭكىم، چېكى ـ چېنى بار،
قاچۇرما بۇ ئۆلچەمنى، ئەي نامدار.

4983نېمە دەيدۇ ئاڭلا، ئەقىللىق تىلى،
بۇ سۆز ھەر نەرسىنىڭ قىياسى، ئۇلى:

4984چىقارما ھېچ ئىشنى ئۆلچەمدىن سەن،
قاچار ئىش، چىغىردىن ئۇ چىققان ئىكەن.

4985پۈتۈن ئىشتا ئۆلچەم، ئۇسۇل، قائىدە بار،
ھەر ئىشتا ئوتتاھال بولسا ـ بولغاي ئىسەن.

4986ئېلىگ قويدى ئەمدى بۇرۇنقى تىلەك،

تىلەر بىر زىيارەتنى، سەن بولغىن يۆلەك.

4987ئۇ كەلسۇن قېشىڭغا، يا بارغىن ئۆزۈڭ،
ئايا كۆڭلى كەڭ، ئۇ بىر كۆرسۇن يۈزۈڭ.

4988بۇنىڭدىن زىيان يوق ساڭا ئەي قاياش،
بولۇشقىن ماڭا سەن، ئايا باغرى تاش.

4989ئېلىگمۇ تولا ياخشى سۇلتان ئېرۇر،
يوقسۇل ۋە ئەيپلىككە جان كۆيدۈرۈر.

ئودغۇرمىشنىڭ ئۆگدۈلمىشكە جاۋابى

4990جاۋابەن ئودغۇرمىش دېدىكى بۇ سۆز ــ
ئەقىلغە مۇۋاپىق ئايا كۆڭلى تۈز.

4991مۇسۇلمان قاياشنى مۇسۇلمان قاياش ـ

زىيارەت قىلۇر، ئەي ماڭا قەلبداش.

4992بۇ سۆزگە ئېگىلدىم، بېرۇرمەن بويۇن،

زىيارەت قىلايىن ئۇنى مەن بۇ كۈن.

4993ئۇڭا بارمىدىم مەن بۇنىڭدىن بۇرۇن ـ

مېنىڭدىن ئۆزى پايدا كۈتكەن ئۇچۇن.

4994ئۇنى قويدى، تۇتتى دۇرۇسلۇق يولىن،

كىرۇرمەن دۇرۇسلۇققا، بولغىن ئىمىن.

4995بارايمەن ئېلىگكە، ئېلىگ كەلمىسۇن،

چېكەي مەن جاپا، ئۇ جاپا چەكمىسۇن.

4996ئېلىگ ـ ئەل بېگى، خەلق ئۇلۇغى، تامام،

ئۇڭا قىلغىلۇقتۇر پۈتۈن ئېھتىرام.

4997بۇنىڭلە تۈزەپ خۇي سۆزىدە تۇرار،
يامانلار ئىزىنى ئۇ ئەلدىن يۇيار.

4998نە دەيدۇ ئىشتىكىن، ئەي ئىلمى دېڭىز،
بىر ئاقىل ۋە تەمكىن، كۆڭلى بەك ئىگىز:

4999پۇقراغا ۋاجىپتۇر بېگى يارلىقى،
قەدىرلەپ ئۇنى چوڭ ـ كىچىك تۇتمىقى.

5000هۆرمەتلەش كېرەك بەگ سۆزىن ھەم ئۆزىن،
سېتىپ ئالغان ھىندۇ قۇلى ئولسا تېخى.

5001قەدىرلەرمەن ئەمدى ئېلىگ يارلىقىن،
زىيارەت قىلۇرمەن، بولۇرمەن يېقىن.

5002قېنى قايىت، ئېلىگكە سەن يەتكۈز سۆزۈم،
كېلىۈر دەپ بايان قىل، بارارمەن ئۆزۈم.

5003يىپىنسا قاچان پەردە يورۇق جاھان،
مەن ئۈتتۈر باراي ئول قەدىمي ماكان.

5004كىشى كۆرسە كۈندۈزدە سوغدار مېنى،
مېنى سۆزلەپ ئوتقا ئاتار ئۆزىنى.

5005بار ئەمدى مېنى ئۆيدە سەن ساقلىغىن،
بارارمەن، كۈت بىر ئاز، يېتىپ قالمىغىن.

5006ئەڭ ئاۋال ساڭا مەن تۇشەين بېرىپ،
كۆرەيلى نە قىلماقلىغىن ئويلىشىپ.

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئودغۇرمىشقا جاۋابى

5007بولۇپ خوش بۇ ئۆگدۈلمىش، قىلدى جاۋاب،
دېدى: بەك گۈزەل بۇ، يەنە بەك ساۋاپ.

5008بارايىن مەن ئەمدى ئېلگكە تۇرۇپ،
بۇ سۆزلەرنى ئېيتاي، سۆيۈنسۈن ئۇقۇپ.

5009مېنىڭدىن كېيىن چىڭ تۇت ئۇ سۆزۈڭ.
قارار قىلغان پەيتتە يېتىپ بار ئۆزۈڭ.

※ ※ ※

5010شۇ سۆزگە توختىشىپ ھەر ئىككىسى،
خۇشال چىقتى ئۆگدۈلمىش، كۈلۈپ چېھرىسى.

※ ※ ※

5011قوشۇمچە قىلىپ ئۇ، دېدى: ئەي قاياش،
يېنىپ ئالما سۆزىدىن يەنە، قەلبداش.

5012قۇياش ئولتۇرۇپ يۈز يوشۇرغان زامان،
كۆمۈردەك قارا تۈس ئالغاندا جاھان.

5013سېنى ئۆيدە كۈتەرمەن، كەلگىن ماڭا،
نە لازىم بولسا مەن ھازىرلاي ساڭا.

※ ※ ※

5014ئېتىن مىندى، كەتتى ئېلىگكە قاراپ،
چۈشۈپ ئاتتىن، كىردى ئۇ رۇخسەت سوراپ.

5015ئېلىگكە دېدى ئۇ، بۇ ئۇقفان سۆزىن،
سۆيۈندى ئېلىگ، ئاچتى قاشىن ــ كۆزىن.

ئىلىگنىڭ ئۆگدۈلمىشكە سوئالى

5016دېدى: ياخشى بولدى، بۇ بىر ئىش بارى،
سۆزۈڭدەك راس ئولسا گەر ئېيتقانلىرى.

5017ئېلىگ ئېيتتى يەنە: ئۇ قاچان كېلۇر؟
ئى ئالىم، قەيەردە كۆرۈشسەك بولۇر؟

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئېلىگكە جاۋابى

5018ئۆگدۈلمىش ئېيتتىكى: باشلانغاندا تۈن،
يورۇق دۇنيا مەڭزى قارايسا پۈتۈن.

5019ئۇ كەلمەكچى بولدى ئۆيۈمگە ـ ماڭا،
قاچان كەل دېسەڭ سەن، كېلۇر ئۇ ساڭا.

ئىلىگنىڭ ئۆگدۈلمىشكە جاۋابى

5020ئىلىگ ئېيتتى: ئەمگەپ يۈگۈردۈڭ تولا،

بۇ ئەمگەككە ئەجرىڭ تەڭ بەرسۇن خۇدا.

5021مېنىڭ دەرت ـ غەممگە داۋا شۇ ئىدى،

بۇ كۆڭلىمنى ئەمدى خۇشال ئەيلىدى.

5022كۈزەت ئۆيدە، كەلسە سەن ئاڭلات ماڭا،

مېنىڭدىن قىچقۇرغۇچى بارغاي ساڭا.

5023قاياشىڭنى ئىلىپ ماڭا كەل تۇرۇپ،

زىيارەت قىلايىن يۈزىنى كۆرۈپ.

5024بۇڭا ئوخشار ئەمدى بىر ئالىم سۆزى،

نېمە دەر ئىشتكىن، بۇ سۆزنىڭ ئۆزى:

5025كىشى كۆڭلى دائىم بىر ئارزۇ تىلەر،

ئاۋۇنغاي ئۇنىڭغا ئېرىشكەن قەدەر.

5026ئېرىشسە بۇ ئارزۇ ـ تىلەككە تولۇق،

كۆڭۈلدىن چىقارۇر، سۆزىنى ئۇزەر.

5027ئۆگدۈلمىش چىقتى"باش ئۇستىگە" دىبان،

كېلىپ ئۆيگە تۆشەك سالدۇردى شۇئان.

5028يۈزىنى يوشۇردى پېتىپ يەرگە كۈن،

قارايىپ، تۇمان تولدى دۇنيا پۈتۈن.

5029جاھان تۈل تونىن كيدى قاپاغىن تۇرۇپ،

قارايدى كۆك، شەيتان يۈزىدەك ئۆڭۈپ.

5030تىنىپ مىدىرغانلار، يۇمۇلدى كۆزى،

كېسىلدى شەپە ـ ئۈن، تىرىكلەر سۆزى.

ئاتمىش توققۇزىنچى باب

ئودغۇرمىشنىڭ ئۆگدۈلمىش يېنىغا كەلگەنلىكى بايانىدا

5031تۇرۇپ كەلدى ئودغۇرمىش ئاستاغىنا،
كۈتۈپ ئالدى ئۆگدۈلمىش ئۇنى مانا.

5032سالاملاشتىلەر قول ئېلىشىپ شۇئان،
كىرىشتى ئۆيگە بۇ ئىككى پاك ئىنسان.

5033غىزا ـ چاي بېرىپ ئوبدان يىدۇردى كۈتۈپ،
ئەۋەتتى ئېلىگكە كىشى، ئۇقتۇرۇپ.

5034ئىشتكەچ ئېلىگمۇ ياندۇرۇپ جاۋاب،
قىچقارتتى ئۇلارنى يېقىنلىق ئۇلاپ.

يەتمىشىنچى باپ

كۈنتۇغدى ئىلىگنىڭ ئودغۇرمىش بىلەن كۆرۈشكەنلىكى بايانىدا

5035ئىككىيلەن تۇرۇپ باردى ئىلىگ تامان،
كۆرۈپ قارشى ئالدى ئىلىگ شۇ زامان.

5036سالام قىلدى ئىلىگ ئەڭ ئاۋال كۆرۈپ،
ئىلىگ ئالدى زاھىت سالامنى تۇرۇپ.

5037ئىلىگ قول ئىلىشتى بۇ زاھىت بىلە،
ھال ـ ئەھۋال سورادى، سۆيۈنچ كۈلە.

5038ئورۇن بەردى بەكمۇ ئۆزىگە يېقىن،
كۆرسەتتى قەدىرلەپ كۆيۈمچانلىقىن.

5039دېدى: سەن ئودغۇرمىش كۆپ جاپا چېكىپ،
قىينالدىڭ پىيادە بۇ يەرگە كېلىپ.

ئودغۇرمىشنىڭ ئېلىگكە جاۋابى

5040جاۋابەن ئودغۇرمىش ئېيتتىكى: كۆزۈم ــ
سېنى كۆرگەچ، ئۇنۇتتۇم جاپانى ئۆزۈم.

5041ئۆزۈم ئارزۇلاپ كەلدىم ئەمدى ساڭا،
نىچۇك يەتكەي ئەمگەك ئەي ئېلىگ ماڭا؟

5042كىشى ئۆز تىلەگچە يۇرسە بېرىپ،
يېتەر ئارزۇغا تېز، قالماس ھېرىپ.

5043نېمە دەر ئىشىتكىن بوكە ﴿ 204 ﴾ يابغۇسى،
جاھانغا يېيىلغان ئەقىل داڭقىسى:

5044يىراق يەر يېقىندۇر، دىل قىلسا ئارزۇ،
تىلەككە يېتەر ئەر ئېنىق تېزلا ئۇ.

5045كىشى ماڭسا يولغا خالاپ، ئارزۇلاپ،
يېتەر تېز ئۇمىتكە يېقىنلىق ئۇلاپ.

5046كۆڭۈل تارتمىغان يەرگە قويسا ئاياق،
يېقىن بولسا يەر قانچە، بولغاي يىراق.

5047ياياق ماڭسا يولنى ئۇ، مېھنەت چېكەر،
دىل تارتىپ ماڭسا يول ئۇ، مېھنەت كېتەر.

5048كۆڭۈل بىرلە كەلدىم، ئى ئېلىگ ساڭا،
نىچۈن زەخمەت چېكەي، نەزەر سال بۇڭا.

5049كۆڭۈل كىمنى سۆيسە، تىلەسە، قارا،

يىراق بولسا قانچە يېقىندۇر ئارا.

ئېلىگنىڭ ئودغۇرمىشقا جاۋابى

5050ئېلىگ ئېيتتى: سۆزلەشتىن ئاۋال ساڭا ـ

ئېيتار بىر سۆزۈم بار، جاۋاب بەر ماڭا.

5051سەن ئەمدى كۆڭۈل بىرلە كەلدىڭ ماڭا،

ۋە لېكىن بۇ قانداق ئىش بولدى توڭا؟

5052بىلۇرسەن، سالام پەزلى بەك چوڭدۇر ئول،

كىم ئاۋال سالام بەرسە ئاچتى بۇ يول.

5053مېنى كۆرگەنىڭدە سالام قىلمىدىڭ،

بۇ پەزىل ساۋابىن نىچۈن كۈتمىدىڭ؟

ئودغۇرمىشنىڭ ئېلىگكە جاۋابى

5054جاۋابەن ئودغۇرمىش ئېيتتىكى: سالام ــ
بىلىپ قىلمىدىم، مەن باشتىنا ئېھتىرام.

5055سالامدۇر كىشىگە ئىسەنلىك يولى،
سالامىلە قويۇلۇر ئىسەنلىك ئۇلى.

5056سالامدۇر كىشىگە ئىمىنلىك ــ ئامان،
قىلىنسا سالام، ساق بولۇر ئۇشبۇ جان.

5057بۇڭا ئوخشىشىپ كەلدى ئەمدى بۇ سۆز،
ئىشىتكىن مۇنى سەن، ئەي كۆڭلى تۈز:

5058ئامان بەردى ئەلگە سالام بەرگۈچى،

سالامەت بولۇر ئۇ ئىلىك ئالغۇچى.

5059سالام ساقلار ئامان كىشى شەررىدىن ﴿ 205 ﴾ ،

سالامەتلىك ئالدى جاۋاب قىلغۇچى.

5060كىچىككە ئۇلۇغدىن كېرەكتۇر سالام،

شۇ بىرلە جىمى ئىش بولۇرلەر تامام.

5061كىچىك تۇتسا، قىلسا ئۇلۇغلار سۆزى،

سالامەت ياشاپ ھەم قۇتۇلغاي ئۆزى.

5062كىچىك بولسا ئىمىن ئۇلۇغ شەررىدىن،

سالامەتلىك تېپىپ ئۇنىڭ خەيرىدىن.

5063مېنىڭدىن ئىلىگكە تېگەر شەر قاچان،

كىچىكمەن، كىچىكتىن تېگەر نە زىيان؟

5064ئېلىگ قولى بارچە خەلققە ئۇزۇن،
نە قىلسا قىلۇر، گەر ئۇ تۇرسە يۇزىن.

5065نەزەر سال، ئەي ئىلمى كەڭ ئالىم، ئاۋام ـ
بەگلەرگە شۇنىڭچۇن قىلمايدۇ سالام.

5066مېنى سەن ئەڭ ئاۋال خىزمەتكە چىللاپ،
يېنىڭغا قىچقىردىڭ تولا ئاززۇلاپ.

5067قوبۇل قىلمىدىم مەن، سۆزۈڭ تۇتمىدىم،
بۇ ئالدامچى دۇنياغا مەن پۇتمىدىم.

5068ئۇنى قويدۇڭ ئەمدى، زىيارەت ئۇچۇن ـ
قىچقىردىڭ مېنى، كەلدىم ئەمدى بۇ تۇن.

5069يەنە ئەيمەنەتتىم كېلىشتىن ساڭا،

سالامىڭ ئامان بەردى ئەمدى ماڭا.

5070يەنە باشتىكى سۆزگە يانغايمۇ دەپ،

ھونۇز قورقار ئىدىم شۇڭا ۋەھىمە يەپ.

5071تولۇق پۈتتۈم ئەمدى ھەقىقى ساڭا،

سېنىڭدىن تېگۈر خوپ نەسىۋە ماڭا.

ئېلىگلىنىڭ ئودغۇرمىشقا جاۋابى

5072ئېلىگ ئېيتتى: بەگكە بولۇر بەك يامان ـ

يېنىپ ئالسا دېگەن سۆزىدىن قاچان.

5073بولالماس بەھىرمەن ھىچ چوڭلىغىدىن،

يېنىپ ئالسا ئۆزى ئېيتقان سۆزىدىن.

5074جاھانغا ئېلىگ بولمىسۇن ئۇل كىشى،

سۆزى بولسا يالغان، غەزەپلىك ئىشى.

5075نىچۇك بەگ بولۇر ئۇل خەلققە ئۇلۇق،

سۆزى بولسا يالغان، قولى، كۆر، قۇرۇق؟

5076مۇنىڭدىنمۇ خوپراق بىلىم سۆزلىمىش،

يېنىپ ئالسا سۆزدىن، قاچار بەخت، دېمىش.

5077كىشىنىڭ يامانىدۇر ئېيتسا يالغان،

قىلىپ ۋەدە يانغان يامانىدىن يامان.

5078تولا ياخشى دەپتۇ دۇرۇس سۆزلۇك ئەر،

دۇرۇس سۆزلۇك ئەرگە خۇدا بەرسۇن ئەجىر:

5079بەگ راس سۆز بولغۇلۇق ۋە تانماس كېرەك،

سۆزىدە تۇرماسنى ئەر دېمەس كېرەك.

5080بىر ئېيتقان سۆزىدىن يانمايدۇ ئەرەن،

سۆزىدىن يانغۇچى خوتۇندۇر، دېمەك.

ئودغۇرمىشنىڭ ئېلىگكە جاۋابى

5081جاۋاب بېرىپ ئودغۇرمىش، ئېيتتى: ئېلىگ ـ

بۇ ياخشى قىلىقلارغا يەتكۈزدى ئىلىگ.

5082ساڭا بەرسۇن خۇدا يەنە ھەم ئوشۇق،

بۇ ياخشى قىلىقلار ۋە بۇ ياخشى خۇلق.

5083بۇ بەگلەر خەلقىنىڭ خىلىدۇر ئۆزى،

ئۆزىدەك خىل ئولغاي خۇلق ھەم سۆزى .

5084بېرىپ تەلىم بىر ئالىم شۇنداق ئېيتۇر:

بېگى ياخشى، ئادىل بولسا، خەلق بېيۇر.

5085نېمە دەر، ئىشتىكىن، بىر ئاق چاچلىق ئەر،

جاھاننى كۆچۈرگەن ئۆزۈن ياشلىق ئەر:

5086قىل ياخشى خۇلقىڭنى، جاھان تۇتقۇچى،

بۇ بەخت كەلگۈچى ۋە ھەم كەتكۈچى.

5087قىلىپ ئىجتىھات سەن، قازان ياخشى ئات،

ۋاپا قىلمىغاي بەخت، كۆرۈر سېنى يات.

5088ئەي قۇدرەت ساھىبى قىلما يامانلىق،

قىلىق ـ سۆزدە ياخشى بولغىن داۋاملىق.

5089يۈز ئۆرە قۇدرەت ساھىبى قىلما يامانلىق،
قىلىق ـ سۆزدە ياخشى بولغىن داۋاملىق.

5090بۇ كۈن خەلق يۈكىن يۈد، قىل ئەزگۈ ھامان،
كېلۇر ياخشىلىق تاڭنا، ئۆتكەچ زامان.

5091بوراندەك كېچەر بۇ تىرىكلىك كۈنى،
ئىشەنچسىز ئېرۇر بەخت، تاشلار ئۇ سېنى.

ئېلىگنىڭ ئودغۇرمىشقا جاۋابى

5092ئېلىگ ئېيتتى: ئى ئىلمى چوڭ ئۇق بۇنى،
تىلەگىم شۇ، ئاچ ياخشىلىق يولىنى.

5093سېنى مۇنچە قاتتىق تۇرۇپ ئىستىدىم،
ئى كۆڭلۈم توقى، شۇ ئىدى مەقسىدىم.

5094مەگەر ئەزگۈلۈككە ئېرىشمەك ئۈچۈن،
ماڭا ئەيلە پەندۇ ـ نەسىھەت پۈتۈن.

5095چۆرەمدە كىشى كۆپ، گېلىدۇر غېمى،
دۇرۇس، چىن، كۆيۈمچان يوقتۇر، ئەي سېخى.

5096يېتەر بەگلەر جىمى مەقسەت ـ تىلەككە،
يېتەلمەس كۆڭۈلگە ئەرزەر يۆلەككە.

5097بۇ دەرگاھتا بىر توپ كىشىلەر يۈرەر،
ۋە لېكىن يارامىلىق ماڭا يوق بىرەر.

5098بۇڭا ئوخشاپ كېلەر بۇ بېيت، ئەي سېخى،
ئوقۇيچۇ دېسەڭ سەن مۇشۇنى ئوقۇ:

5099تولادۇر كىشى دەپ يۈرۈچى سانى،
كىشىگە يارامىلىق دېسەڭ، ئۇ قېنى؟

5100قىلۇر بىر كىشى مىڭ كىشىنىڭ ئىشىن،
تولا مىڭ يىغىلسا قىلالماس ئۇنى.

※ ※ ※

5101دېدى: ئەي ئودغۇرمىش، بۇ ئېلىگ يانا،
يىغىلمىش خۇدا پەزلى سەندە مانا.

5102ئېتىڭغا يارىشا خۇلقىڭمۇ پۈتۈن،
تىلەك، بەختىڭنى ھەق تولۇق ئەيلىسۇن.

5103خۇدا بەرگىنىدىن ماڭا بەر ئۈلۈگ،
تىرىلسۇن كۆڭۈل، نەپس بولسۇن ئۆلۈك.

ئودغۇرمىشنىڭ ئېلىگكە جاۋابى

5104جاۋاب بەردى ئودغۇرمىش، ئېيتتى: ئەي بەگ،
تېشىمنى كۆرەرسەن، ئۇ ماختىغۇدەك.

5105ئەي قۇدرەت ساھىبى كۆرسەڭ ئىچىمنى،
بۇ كۈن لەنەت ئوقۇپ، قوغلايتىڭ مېنى.

5106تاقالدى ماڭا بۇ زاھىدلىق ئېتى،
ماڭا بولدى بۇ ئات تائەت ئاپىتى.

5107مېنى يوق قىلغۇچى شۇ ئاتىم ئېرۇر،
شۇ ئاتىم ئۈچۈن نەپىس ماڭا بەگ بولۇر.

5108بىزەدىم كىشىلەر كۆرەرگە دۇكان،
ئۇنىڭدا تىجارەت، پايدا يوق ھامان.

5109ئېلىگ سەن قارىما كىشى تېشىغا،
ئىچىگە قارا ھەم مەخپى ئىشىغا.

5110قوغۇننىڭ تېشى ياكى رەڭگى - يۈزى،
ھىدى، مەڭزى كۆركەم نە چاغلىق ئۆزى.

5111بى تەم بولسا لېكىن ئىچىدىن قوغۇن،
ئۇنى تاشلاش كېرەك، ئى چاققان سوغۇن (206) .

5112نېمە دەر ئىشىت ئەمدى كۆڭلى ئويغاق:
بىزەپ ئىچىنى، تېشىڭغا بەرمە بوياق.

5113پۈتۈن نەرسە ئۈستۈنلۈكى ئىچىدە بولۇر،
ئىچى بولمىسا، تاش يارامسىز قالۇر.

ئېلىگنىڭ ئودغۇرمىشقا جاۋابى

5114جاۋاب بەردى ئېلىگ دېدى: ئى سۆزۈك،
ئىچىڭمۇ تېشىڭ بىرلە بىردەك تۈزۈك.

5115يېنىكەتتىڭ يۈكۈڭ، دۇنيانى قويۇپ،
ئىلىندىم مەن ئەمدى ئېغىر يۈك يۈدۈپ.

5116بۇ دۇنيا ئىشى قىلدى مەشغۇل مېنى،
تائەت قىلغىلى ھەققە ۋاقتىم قېنى؟

5117ماڭا بەر نەسىھەت، ئۆزۈمنى تۇتاي،
قۇتاتسۇن سۆزۈڭ چىن، ئۆزۈم ساپ بولاي.

ئودغۇرمىشنىڭ ئېلىگكە جاۋابى

5118ئايا بەگ، ـ دەپ جاۋاب قىلدى ئودغۇرمىش، ـ
پۈتۈن ياخشىلىقا ياخشىلىقلە يېتىش.

5119خۇدا قۇللىرى ئىچرە مەندەك يامان،
ئىلى ئىلمى دېگىنز، يوق ئېرۇر ھېچقاچان.

5120مېنىڭدىن يامانراق خۇدا قۇلىنى،
ئەگەر ئىزدىسەڭ سەن، تاپارسەن مېنى.

5121مېنىڭ سۆزلىرىم پايدا قىلغاي نېچۈك؟
ئۆگۈتۈم ساڭا نەپ قىلارمۇ تۈزۈك؟

5122شۇڭا مەن ئىگەمدىن ئۈمىت ئۈزمىدىم،
ئەپۇ ئەيلەر گۇنايىم شۇ بىرلا ئىزىم.

5123نە دەيدۇ ئىشىتكىن، گۇناكار قۇلى،
گۇنايىن تىلەپ ئۆزرە ئېيتىپ تىلى:

5124گۇناكار، جاۋابكار، قۇلۇڭمەن نادان،
قارالسا گۇنالىق ئۆزۈم مەن هامان.

5125سىنىڭدىن بۆلەك يوق سىغىنار ئىگەم،
گۇنايىم كەچۈرسەن، يۆلە بەخت تامان.

ئىلىگنىڭ ئودغۇرمىشقا جاۋابى

5126جاۋابەن دىدىكىم ئىلىگ: ئەي ئويغاق،
بۇ خۇلقۇڭ ماڭ بەردى ئەزگۇ بوياق.

5127ئۆزۈڭنى يامانراق بىلەرىڭ ئۈچۈن،
خەلق ئىچرە ياخشى ئىرۇرسەن بۇ كۈن.

5128كۆڭۈل، تىل ئېرىتتىڭ، ئېرىدىڭ ئۆزۈڭ،

ئۆگۈت بەر، ماڭا نەپئى قىلسۇن سۆزۈڭ.

5129ئى ياخشى قىلىقلىق، پۈتۈن ئىشى چىن،

ماڭا بىر نەسىھەت شەپقەت ئەيلىگىن.

5130خۇدا ياخشىلىقلارنى بەردى ساڭا،

ئى نامدار، ئاي ياخشى يولنىمۇ ماڭا.

5131ئى ياخشى كىشى كەل، ئۆگۈتلە مېنى،

خۇدا ئەجىر بەرسۇن قىيامەت كۈنى.

يەتمىش بىرىنچى باب

ئودغۇرمىشنىڭ ئېلىگكە نەسىھەت قىلغانلىقى بايانىدا

5132جاۋابەن ئودغۇرمىش ئېيتتى ئېلىگكە:
يېتىشتۇرسۇن سېنى ھەق ھەر تىلەككە.

5133بۇ مەشئۇم، ئىچى بوش، ئۆتۈچى جاھان،
قېرىتتى قانچە بەگنى، ئۆزى نەۋجۇۋان.

5134سېنىڭدەك قانچە بەگنى ئۇ ئۆتتى سۆيۈپ،
ساڭا بولدى تەييار، كېتەر تېز قويۇپ.

5135ئۇنىڭغا ھەقىقى كۆڭۈل بەرمىگىن،
ۋاپا ئەيلىمەيدۇ ھەقىقى، چېكىن.

5136مېنىڭدىن ئۆگۈت ساڭا لازىم ئەمەس،

ئى ئىنسان، پەلەكنىڭ ئىبرىتى، بەس.

5137سېنىڭدىن بۇرۇنقى جاھان تۇتقۇچى

قېنى، نەگە كەتتى، قېنى ئۇ كۈچى!

5138ئۇلار نەگە كەتتى قاراپ ئويلىغىن،

سېنىڭمۇ كېتىشكە كۈنىڭدۇر يېقىن.

5139ساڭا تەگدى ئەمدى بۇ بەگلىك ئورۇن،

تەييارلان ئىشىڭگە، ئۇ تۇرماس ئۇزۇن.

5140ئۇلارغا نېمە پايدا قىلغان ئىكەن،

شۇنى قىل، لەززىتىن تاڭنا كۆرەرسەن.

5141ئۆكۈندى ئۆلەردە ئۇلار نېمىدىن،

تىلەپ ياخشىلىق سەن، يىراق تۇر ئۇندىن.

5142بىلىملىك ھېكىم ياخشى ئېيتىپتۇ بەك،
بىلىملىك سىۆزىدۇر ياقۇت، ئۈنچىدەك:

5143ئۆلگەننى كۆرگەنمۇ ھىچ قالماس تىرىك،
ئۆلۈمگە تەييار تۇر، بولما خۇلقى يىرىك.

5144ئۆلۈمنى بىلىپ سەن، يۈرگەن ئەي غاپىل،
تۇگەر بۇ ھايات، ئۆز نەسىۋەڭنى بىل.

5145غاپىللىقتا يۈرگەن ئەي ئىستەك قۇلى،
ھوجۇم قىلمىسۇن ئۇ، كېلۇر ئالغىلى.

5146قاراپ كۆر كەچۈرگەن كۈنۈڭنى بۇ كۈن،
ئەقىل بىرلە ئويلا، چۈش بولدى بۇ تۈن.

5147ئەگەر قىلغان ئۇلساڭ ئۆزۈڭ ئەزگۈلۈك،

ئۆزۈڭگە تاپارسەن ئەجىر مەڭگۈلۈك.

5148زايە قىلغان ئۇلساڭ ئۆمۈرنى ئەگەر،

تۈنۈ ــ كۈن پۇشايمانلە بول ئاھ چېكەر.

5149تېپىلماس داۋاملىق ھايات ئارزۇلاپ،

يىگىتلىك كۈچمۇ يانماس قايتىلاپ.

5150زايە قىلما بۇ بار كۈنۈڭنى، قارا،

ئۆلۈمگە ھازىرلان تائەتكە ئالدىرا.

5151ئەي ئىلىگ قاراپ كۆر سېنىڭدىن بۇرۇن،

ئاتاڭ بەگ ئىدى ئەلدە كۈچلۈك پۈتۈن،

5152غەزنىنە، ھەشەم ﴿ 207 ﴾ ، لەشكىرى بار ئىدى،

تىلەگىن تېپىپ قانچە ۋاق ياشىدى.

5153ئۆلۈم تۇتتى ئاخىر، ئەپكەتتى ئۇنى،
ئۇڭا قىلمىدى پايدا چوڭلۇق ئۇنى (208) .

5154ئاتاڭ ئۆلدى، كەتتى، ساڭا بەردى پەند،
ئاتا پەندى تۇتساڭ، بولۇر شېكەر ـ قەند.

5155بۇڭا ئوخشار ئەمدى، ئىشىت، ئۇشبۇ سۆز،
يېتەر پايدا ئۇندىن، بولۇر ساڭا كۆز:

5156ئۆلەر چاغدا ئاتاڭ ۋە بەلكى شۇئان ـ
دېگەندۇر، كۆر، ئوغلۇم بول ئويغاق هامان.

5157ئۆلۈم تۇتتى، كەتتىم، كېلەر ساڭىمۇ،
تىرىشقىن، كېيىن سەن ياخشى نام قازان.

5158ئاتانىڭ، ئانانىڭ ئۆلۈمى تولۇق،

ئوغۇل ــ قىزغا پەنددۇر، بۇنى ياخشى ئۇق.

5159ئاتاڭنى، ئاناڭنى ئۆلۈم قويمىدى،

ۋاقىت كەلسە سېنى ھەم قويارمىدى.

5160جاپا قىلدى دۇنيا ئۇلارغا تېتىپ،

ۋاپا قىلغايمۇ ساڭا، قىلىق ئۆزگەرتىپ.

5161ئەزىز تۇت ھاياتنى، كېرەك ئىشقا سال،

قىلىپ ئەلگە ئېھسان، ساۋابنى ئال.

5162ئۆتەر كۈندىن ئالغىن كېرەكلىكنى،

تەييارلان، زامان ھەم تۈگىتەر سېنى.

5163ئۆزۈڭ يۈددۈڭ مۇنچە خەلق يۈكلىرى،

تۇر ئويغاق، غاپىل بولما، ھۇشيار يۈرى.

5164تولا ئاچ بۆرىلەر يىغىلدى ساڭا،
كۆزەت قويىنى بەك، ئەي ھۆكۈمدار توڭا.

5165كېچەسى ئېلىڭدە بىرى قالسا ئاچ،
سورار تەڭرى سەندىن ئۇنى، كۆزنى ئاچ.

5166چىراغدەك يانۇرسەن ئەي ئېلىگ بۇ كۈن،
ئەي پاك قەلىپ، يورۇغى بۆلەكلەر ئۈچۈن.

5167تۈگىسە ھاياتىڭ يېتىلسە يېشىڭ،
نېمە پايدا بېرەر سېنىڭ ئۇ كىشىڭ؟

5168ئۆزۈڭ ئوتقا ئاتما كىشىلەرنى دەپ،
كۆيدۈرمە ئۆزۈڭنى بىلىپ سەن كۈچەپ.

5169ئۇلۇغلۇق، بۇيۇكلىك بۇ بەگلىك تۇگەل،
قالۇر، بۇ ئۆلۇم ئىشىك ئاچقان مەھەل.

5170دۇرۇس بول، دۇرۇسلۇق بىلەن ھۆكۈم قىل،
تۇرالايدۇ بەگلىك ئۇزۇن ئۆرە، بىل.

5171بىرىپتۇ نە ياخشى بىلىم ــ ئىلمى زور،
ئۇنىڭغا ئەمەل قىل ۋە شۇ يولدا يۈر:

5172چىڭىتماق تىلەسەڭ بۇ بەگلىك ئۇلىن،
ھۆكۈمدە چىڭ تۇتقىن ئادالەت يولىن.

5173تاپايمەن دېسەڭ ئۇ جاھاننى يانا،
ئادالەت يولىن تۇت، سۆزۈم بەس، مانا.

5174ئى"بەگمەن" دېگۈچى غورۇرلانمىغىن،
ۋاپاسىز ئېرۇر دۇنيا ــ دۆلەت، چېكىن.

5175ئىشەنمە بۇ دۇنيا، بەخت بىۋاپا،
ئىشەنچسىز ئېرۇر، كۆر، ئۇ قىلماس ۋاپا.

5176ئەي ئېلىگ بۇ قەسىر، بۇ ئوردا ـ ساراي،
ساڭا تەگكەن پەقەت بىر تۇرالغۇلۇق جاي.

5177سېنىڭدىن بۇرۇنلار چۈشۈپ ئۆتتىلەر،
تۇرالماي مەنزىلدە كۆچۈپ كەتتىلەر.

5178ساڭا تەگدى ئەمدى بۇ ئوردا ـ ئورۇن،
ئەۋەتكىن كۆچۈشنى ئۆزۈڭدىن بۇرۇن.

5179بۇ كۈن مۇندا قىلما قەسىر ھەم ساراي،
سېنى ھەم قويمىغاي ئۆتكۈنچى يىل ـ ئاي.

5180يۈتار جايىڭ ئېنىق بىلىنىپ تۇرار،

بىزە ياخشىلىقلە ئۇنى، نامىدار.

5181مېنىڭ دەپ بىلىۋرسەن بۇ قەسرنى بۇ كۈن،

قاراساڭ، ھەقىقەت ئەمەس بۇ، چۈشەن.

5182ئىشتىكىن، نېمە دەيدۇ بۇ قەسر ساڭا،

قارالسا، تازا راستنى دەر، ئى توڭا:

5183بۇنى ئېيتادۇرسەن مېنىڭ دەپ مېنىڭ،

نېچۈن دەيسەن ئۇنداق، نىچۈك ئۇ سېنىڭ؟

5184سېنىڭدىن كېيىنكىلەر دەر ساڭا:"چىق!"،

كىرمەكنى كۈتۈپ دەر:"مېنىڭدۇر مېنىڭ".

5185ئى دۇنيا بېگى، زىندان ئۇشبۇ جاھان،

بۇ زىندان ـ ئۇ، ئەندىشىسىز بولمىغان!

5186بۇ زىنداندا ئارتۇق تىلەمە سۆيۈنچ،
سۆيۈنچ ئورنى جەننەت ئېرۇر ھەم ئاۋۇنچ.

5187ئۆتەر بۇ ھوزۇرنى ھوزۇر بىلمىگىن،
ئۆتەر بۇ سۆيۈنچنى سۆيۈنچ دېمىگىن.

5188سائادەت مۇشۇنداق، ئۇ تۇرماس، قاچار،
يىغىلغان مېلىڭنى پۈتۈنلەي چاچار.

5189ئۇ دۇنيانى بىلگىن بىر مەڭگۇ ماكان،
يۈزۈڭنى ئۇڭا قىل، قويۇپ بۇ جاھان.

5190قويۇپ ئارزۇ، ھوزۇر، تىلە مەڭگۈلۈك،
بۇ مەڭگۇ ھوزۇرچۈن جاپا چەككۈلۈك.

5191خۇدا پەزلىن چۈشەن، نەزەر سال، قارا،
نىچۈك ياخشىلىقلار قىلىندى ساڭا.

5192سېنى خەلق ئۈزە ئۇ قىلدى ھۆكۈمران،
بېرىپ ئارزۇ، سۆزۈڭ ئۇ قىلدى راۋان.

5193سېنىڭدەك ۋۇجۇتلۇق تەڭرى قۇللىرىن،
ساڭا قىلدى مۇھتاج، كۆرۈرسەن بارىن.

5194ئەي ئېلىگ، شۈكۈر قىل بۇڭا سەن بۇ كۈن،
بول ياخشى قىلىقلىق، خۇدا خەلقىچۈن.

5195ئادالەت ئۈچۈن تىكتى تەڭرى سېنى،
ئادىل بول، ئادالەت بىلە تۇر، قېنى.

5196پۈتۈن ئىشنى ئەقىل، ئىدراك بىلەن قىل،
ھاۋاغا بېرىلمە، تىرىك ساقلا دىل.

5197پۈتۈن خەلق ئۈچۈن سەن بولۇپ مېھرىبان،

كىچىك ـ چوڭغا ئادىل ھۆكۈم قىل ھەر ئان.

5198بۇزۇلسا خەلقنىڭ خۇيى ئۆزگۈرۈپ،

تۇتۇپ قاتتىق، تۈزەت ئۇنى تەكشۈرۈپ.

5199نېمە دەر ئىشىتكىن، ئى بىلمى دېڭىز،

بىلىم بىرلە ئىشلەپ قىزاتقىن مېڭىز:

5200بۇ كۈن ياخشى بولسۇن دېسەڭ بارچىسى،

ئۆزۈڭ ياخشى بولغىن، ئى ئەل كاتتىسى.

5201دېسەڭ بۇلغۇنىشلارنى بولسۇن سۈزۈك،

سۈزۈل سەن، كېيىن خەلقىمۇ بولغاي تۈزۈك.

5202بەگلەر ـ باش، قاياقىا ماڭسا ئەل بېشى،

ئاڭا ئەگىشۇرلەر بۇ بارچە كىشى.

5203بۇزۇلسا خەلق، ئۇنى بۇ بەگلەر تۈزەر،

ئۇنى كىم تۈزەر بەگ بۇزۇلسا ئەگەر؟

5204تۈزەپ ئۆز قىلىقىڭ، خۇيۇڭنى تۈزەت،

تۈزەلۇر خەلقمۇ، ئۆزۈڭ راھەت ئەت.

5205يارامىلىق ئىشلارنى تىلەسەڭ ئۆزۈڭ،

يارامسىزنى تاشلا، كېسىلدى سۆزۈڭ.

5206جاھىلغا قوشۇلما، پاساتتىن يىرا (209) ،

بۇ ئىككى قىلىقتىن بولۇر ئەر قارا.

5207يارامسىز ياۋۇز نەڭ يۇرمە ئىزدەنىپ،

يارامسىزلىق قىلما سۆز ئېيتتىم كېسىپ.

5208ھوزۇرغا بېرىلمە، ھاراق ئىچمىگىل،

كېچىكسىز دېڭىزدۇر بۇ ئىككىسى، بىل.

5209قىلىقىڭ توغرا تۇت، خۇلقىڭنى سىلىق،

ئەقىل يولداش ئولسۇن، كېڭەشچىڭ بىلىك.

5210پەزىلەتنى زۆرۈر قىل، دۇرۇس تۇت كۆڭۈل،

ئۆزۈڭنى ئۇنۇتما، خاتا باسما يول.

5211كۆڭۈلنى كىچىك تۇت، غۇرۇرلانمىغىل،

قوشۇن، خادىم كۆپ دەپ كېبىرلەنمىگىل.

5212نى مەغرۇر، تەكەببۇر، جەسۇر ئەرلەرنى،

ئۆلۈم تۇتتى تۇپراققا كۆمدى ئۇنى.

5213يەنە ياخشى دەپتۇ بىر ئالىم بۈيۈك،
بىلىملىك سۆزىن تۇتسا بولۇر ئىش تۈزۈك:

5214غەزىنەم تولا دەپ كۆرەڭلىمىگىل،
قوشۇن، خادىم كۆپ دەپ غۇرۇلانمىغىل.

5215كۈچىگە كۈۋەنىپ كۆكرەك كەرگۈچى،
قىلالمىدى چارە بىر پاشىغا ﴿ 210 ﴾ ، بىل.

5216غەزەپلەنمە ئىشتا، ئۆپكەڭ بىسۋال،
غەزەپ كەلسە، گويا گاچا بولۇۋال.

5217ئالدىراپ قىلما ئىش، مەگەر دىن ئىشى،
تاپالماس پايدىنى ئالدىراپ كىشى.

5218قىلۇر چاغدا ئېھسان تولا ئالدىرا،
ئېغىر بول تاياقلاش، بېرىشتە جازا.

5219ھولۇقما سۆز ــ ھەركەتتە، بولما يېنىك،
ھېلىم دەپ ئاتىلۇر ھەر بىر سەۋرلىك.

5220سېخى بول، خەلققە بېرىپ مال، يىدۇر،
بېخىل بولسا بەگلەر ئېتنى بۇزۇر.

5221يىرىك سۆزلىمە سەن، ئۆزنى چىك تۇتۇپ،
يىرىك سۆز قويۇر خەلق دىلىن توڭلۇتۇپ.

5222سۆزۈڭ بولسۇن پۈتۈن كىشىگە چۈچۈك،
پىشانەڭ يورۇق تۇت، يۈزۈڭنى ئۇچۇق.

5223خىلى سەن خەلقنىڭ، خۇلقىڭنى ئۇز قىل،
تۈزەتىپ خۇيۇڭنى، رۇس قىل كۆڭۇل ــ تىل.

5224ئاۋام ياخشى بولسا، ئۇنىڭ ئەزگۈسى ـ
ئۆزىگە بولۇر، ئى خەلىق بەلگۈسى.

5225بۇ بەگلەر خۇيىنى ئۇز قىلسا ئەگەر،
ئېلى ياخشى بولۇپ، تۈمەنمىڭ سۆيۈنەر.

5226يامان بولسا بەگلەر ھەركىتى، يەنە ـ
يامانلار كۈچىيىپ، بۇزار ئەنئەنە.

5227يامان بولما، نامىڭ يامان قىلمىغىل،
يامانىنى قىسىپ تۇت، سەن يول قويمىغىل.

5228يامانلىق زەھەردۇر، يېمە بۇ زەھەر،
زەھەرنى يەپ بولماس، تىرىكلىك كېتەر.

5229ئەقىللىق كىم ئولسا، ئۇنى تۇت يېقىن،
بىلىملىك سۆزىن تۇت، ئادا قىل ھەققىن.

5230پۈتۈن چىن، دۇرۇس، ياخشى نام كىشىلەر،
ئۆزرۈڭگە يېقىن تۇت، ئۇڭا ئىشنى بەر.

5231بۇ مەككار جاھاندا يوق ۋاپا، تۇراق،
غاپىل بولما، ساقلان، يولى بەك تايغاق.

5232ياسانىپ قىلىپ جىلۋە دىلنى ئالار،
كۆڭۈل بەرگىنىڭدە يۈز ئۆرۈپ قاچار.

5233ئۆلۈمنى ئۇنۇتما، چەكمە كۆپ ئارمان،
سېنى باسمىسۇن ئۇ، ئەي ساھىپقىران.

5234ئۇخلىما بۇ غەپلەت ئىچرە، ئەي خاقان،
مەس بولما بۇ بەگلىككە، ئەي ئىسىل جان.

5235بۇگۈنكى ھوزۇرغا ئالدانمىغىن سەن،

قىيامەت ھوزۇرىن تىلە زەۋق بىلەن.

5236سۆيۈنچى ئۈزۈندۇر، ھوزۇرى تولا،

مانا شۇ ھوزۇرنى ھوزۇر دەپ بولا.

5237تىلەسەڭ ئەزگۈلۈك، راھەت، ئەزگۈ بول،

تولا نېمەت ئىچرە يۈرى، مەڭگۈ بول.

5238نە دەيدۇ ئېشىتكىن بىلىم تاپقان ئەر،

بىلىم بىرلە ئەلدە ئەزىز بولغان ئەر:

5239خۇدا بەرسە ئىززەتنى يوق غايىتى،

تولا رەھمەتىدە ئۆزۈك راھىتى.

5240ئەگەر قاچساڭ ئۈنىڭدىن خارلىقىڭ ئېنىق،

بۇ خارلىققا كىمنىڭ يېتەر تاقىتى؟

5241ئېلىگ سەن تىۋىپقا ئوخشارسەن بۇ كۈن،
ساڭا مۇھتاج ئېرۇر ئاغرىق ــ خەلق پۈتۈن.

5242بىر چەككەچ زۇلۇم، بەختى قارادۇر،
بىرى يوقلۇق غېمىدە بىنەۋادۇر.

5243بىرى ئاچ، ئۇ بىرسى يالاڭغاچ يۈرۈر،
بىر قايغۇ ــ غەمدە پىغانلار چېكۈر.

5244سېنىڭدە تۈرۈر، كۆر، بۇنىڭ دورىسى،
داۋالات بولۇپ سەن ھېكىم ــ ئۇستىسى.

5245بېرىپ دورا ــ داۋاسىن قىلمىساڭ گەر،
سېنىڭدىن بۇ خەلققە پالاكەت كېلەر.

5246قىيامەتتە تەڭرى سېنىڭدىن سورار،

خالاسىڭ ئۇچۇن قىل جاۋابنى تەييار.

5247تىرىكلىك كېتىپ تېز، بۇ بەگلىك قالار،

ساڭا لازىمى شۇ ياخشى ئات بولار.

5248ئېلىگ، بۇ جاھان بىر تېرىلغۇ ئېرۇر،

نېمە تەرسە، قولۇڭ شۇنىلا ئالۇر.

5249يۆرى، ياخشىلىق قىل، تېرى ئەزگۈلۈك،

ساڭا ياخشى بولغاي ھامان مەڭگۈلۈك.

5250نېمە دەيدۇ ئاڭلا، ئالىم ئېلچى بەگ،

بۇ بەگلىك ئىشىنى بىلۇر يولچى بەگ:

5251خەلق چوڭى بولغان ئەي بەگ، كىچىك دىل ـ

شىرىن سۆز بولۇشنى ئۆزگە بەدەل قىل.

5252ئى، باش بولغۇچى قولى ئۈستۈن كىشى،
ئەڭ ئاۋال بىلىم بىرلە قىل ھەر ئىشى.

5253بىلىم بىرلە ئىشلە پۈتۈن تۈرلۈك ئىش،
پۈتۈنلەي ئىلىمدىن كېلۈر كۆركلۈك ئىش.

5254كېتەر كەلمەيدىغان بولۇپ بۇ جاھان،
ئۆزۈڭ ياخشىلىق قىل يوقالمايدىغان.

5255قالۇر دۇنيا ئاخىر، تۇغۇلغان ئۆلۈر،
يامان ــ ياخشى بولسۇن بىر نامى قالۇر.

5256يامانغا قوشۇلما، يامان كۆيدۈرۈر،
ئېتىڭ ياخشى بولسا، ياخشى ئىز قالۇر.

5257ئېلىگ سەن بول ئويغاق، تىرىشقىن هامان،
غەپلەتتە يۈرگەنگە تېگەدۇر زىيان.

5258بۇ بەگلىك ئاساسى ئويغاقلىق ئېرۇر،
بۇ بىرلە ئۇ دۇنيا هەم قولغا كېلۇر.

5259غاپىل بولما، بولساڭ بۇ بەگلىك كېتەر،
هەر ئىككى جاهاندا غاپىل ئاه چېكەر.

5260دۈشمەن قىلما ئۆزگە، يانا تۆكمە قان،
بۇ ئىككى گۇنادىن داتلار چىقسا جان.

5261ئۆزنى هارامدىن كېرەك توسمىقى،
هارام يېگۈچى ئورنى دوزاق تېگى.

5262جىمكى كىشىگە سەن بول مېهرىبان،
ئازدۇرما يولدىن، سەن ئۇرما زىيان.

5263مەي ئىچمە، پاساتتىن يىراق قېچىپ تۇر،
بۇلارئورنىدا، قەلئە، سارايىنى بۇزۇر.

5264ئۆلۈمگە تۇغۇلۇر تۇغۇلغان كىشى،
قويۇر نامىدىن ئىز بۇ ئۆلگەن كىشى.

5265تۇتامچە تىرىكلىك ئاخىر يوقىلار،
يامان ــ ياخشىدۇر، كۆر، بىر ئاتى قالار.

5266ئاۋۇنچ بىرلە گوللايدۇ دۇنيا سېنى،
سېنى ئۇخلاتمىسۇن، تۇر، ئۇ غەپلەت كۈنى.

5267بۇ غەپلەت كىشىنى ئۇخلاتقۇچىدۇر،
كىشىكىم گەر ئۇخلار ھەممە ئىش قالۇر.

5268ئىدى ئالىمسا ئەرنى غەپلەت تۇتۇپ،

قىلاتتى ئىبادەت پەرىشتە بولۇپ.

5269تولا ياخشى ئېيتقان ئالىم سۆزىنى،

ئى، كۆڭلى ئوچۇق ئەمدى ئۇققىن بۇنى:

5270غاپىللىق پۈتۈنلەي سۆيۈنچى تەرەپ (211)،

بۇ غەپلەتتە ئۇخلار كىشىلەر ئەجەپ.

5271غاپىل بولما، سېنى ئۇخلاتمىسۇن ئۇ،

بۇ غەپلەت ئۇيقۇسىدىن ساقلا يا رەب !

5272ئىنتىك بولسۇن ئەلدە كۆز ـ قۇلاقىڭ،

پۈتۈن خەلىققە يەتسۇن كۆيۈمچانلىقىڭ.

5273بولۇر ئاخىر ساڭا خۇدادىن سوراق،

گۇناكارغا خۇدا سوراقى تۇزاق.

5274دىققەت قىل، نېمە دەر تەقۋادار كىشى،
تەقۋادار سۆزىن تۇتسا تۈزىلەر ئىشى:

5275ئەي بەختۋاش يۈرگۈچى خەلق ئۆكتىمى،
جاۋابى تەييارلا، بار ھەق سورىقى.

5276مەيلىچە يۈرگەن ئى گۇناكار مەئيۇپ (212) ،
سورار بىر كۈنى ھەق سوراقچى بولۇپ.

5277ئەي ئۆمۈر ئۆتكۈزگەن يەپ ـ ئىچمەك بىلە،
ھېسابقا تەييارلان، چىقىش يول تىلە.

5278سورىغۇچىدۇر ئۇ، خۇدا ھەممىنى،
قۇتۇلار يېرىڭ بارمۇ قېچىپ قېنى؟

5279قىلىچ ھەم تاياق، ئى ئېلىگ سەندىدۇر،

بۇ قامچا، جازالار يامانلارغىدۇر.

5280يامانلىقنى تاكى قويمىسا يامان،

كېمەيتمە جازانى، ئۇ قامچا ھامان.

5281تۈزەلمەس يامانلار تاياق يەپمۇ گەر،

ساقلانغىن ئۆلاردىن سەن مۇمكىن قەدەر.

5282يامان بولسا ئېلىگ جاھاننى بۇزار،

توسۇچى بولمىسا يولدىن ئازار.

5283ئەزىزلەپ ياخشىنى بەرسەڭ ئېتىۋار،

بولۇر خەلق پۈتۈن ياخشى، ئى نامدار.

5284ئويۇنغا ئاۋۇنما، كۆزەتكىن ئۆزۈڭ،

ھوزۇرغا سۆيۈنمە، قالدى ئاز كۈنۈڭ.

5285ھۆكۈم قىل دۇرۇسلۇق بىلەن سەن دۇرۇس،
تۇرار بەگلىك ئۆرە قانۇن بىلەن رۇس.

5286كۈچۈڭ يەتكىنچە تىرىشقىن ئۆزۈڭ،
زايە كەتسە، ئۆزىر ئېيت خۇداغا ئۆزۈڭ.

5287نېمە دەر ئاڭلا، خەلققە باش بولغۇچى،
قانۇن بىرلە ئەلدە شۆھرەت تاپقۇچى:

5288ئايا بەگ، تىرىشقىن كۈچۈڭ يەتكىچە،
قانۇننى خەلققە يەتكۈز ئوڭچە.

5289قۇسۇرۇڭ كۆرۈلسە، ئېيت ئۆزۈڭنى سەن،
تىلىڭ بىرلە تەۋبە قىل كۈندۈز ـ كېچە.

5290تولا يىغما ئالتۇن كۈمۈش غەزىنىنى،

نېمە بولسا بەرگىن ئۆلەشتۈر ئۇنى.

5291ئۆلۈم تۇتسا قالغاي سېنىڭدىن بۇ مال،

يامانلىققا قىلۇر ئوغۇل ــ قىز قۇرال.

5292تىرىكلىكتىن ئاۋال ئەۋەت مالنى سەن،

ھېساپتىن قۇتۇلۇپ ساۋاب ئالىسەن.

5293تولا ياخشى ئېيتىمىش خەلقلەر بېگى،

خەلق ئىچرە ياخشى ۋە ئەل بۆيۈكى:

5294غەزىنە توپلىغان ئى دۇنيا بېگى،

ئۆزۈڭدىن كېيىن سەن قويمىغىن ئۇنى.

5295ھوزۇرى باشقىغا، ھىساۋاى ساڭا ــ

بولۇر، ئەي مويسىپىت، تارتما دەردىنى.

5296ئايا خەلق ئىچرە باي بولغان خىل ئەرەن،

ساۋاپ تاپ مېلىڭنى تارقىتىش بىلەن.

5297ۋاپاسىز جاھانغا كۆڭۈل بەرمىگىن،

جاپا قىلغاي ئاخىر، بىنا قويمىغىن.

5298ئى، خەلقتىن ئاۋال بەگ بولغان سەن، بۇرۇن ـ

تاشلا بۇ بەگلىكنى، راسلا بىر ئورۇن.

5299ئەي ئاچكۆز، تاماخور، ئايا بېخىل ئەر،

ئۆلۈمدىن بۇرۇن مال ئۈلەشتۈرۈپ بەر.

5300ئۆلۈم تۇتسا ئاخىر، پايدىسىز مېلىڭ،

قالۇر مال، ساڭا يوق لەززىتى ئۇنىڭ.

5301ئېلىگ، ئاز يەپ ئىچ، كۆپ قىل ئىبادەت،

بولۇپ كەم سۆز، ئۆگەن بارچە پەزىلەت.

5302پېقىر، تۇل، يېتىمنى قۇرۇغدا ئامان،

شۇ چاغدا بولۇر چىن قانۇن نامايەن.

5303يېقىن تۇتما ئۇششاق گەپلىك سۇخەنچىن،

پىتنىخور بولسا قاچ، كەلتۈرمە يېقىن.

5304مۇشۇنداق كىشى ـ كىشى زىيانلىقى،

زىيانلىق كىشىنى يېغى بىل، يېغى.

5305كۆزى ئاچقا بەرمە ئورۇن، ئىقتىدار،

ئۇ شەكسىز، تۈزۈلگەن ئېلىڭنى بۇزار.

5306دوزاقتىن يىراقلاشقا تىرىشقىن ئۇدا،

هامان ياخشىلىق قىل، ساقلايدۇ خۇدا.

5307بۇگۈنكى كۈنۈڭدىن ئەتىكى كۈنۈڭ ـ
پۈتۈن ياخشى بولسۇن ئەتىكى تۈنۈڭ.

5308بىر ئالىم مۇلايىم بەك ياخشى ئېيتىمىش،
قىلۇر ھەر ئىشىڭنى يېزىپ سۆزلىمىش:

5309قىيامەت ـ بۇ كۈننىڭ ھېسابات كۈنى،
دۇرۇسلۇق بىلەن يۈر، چۈشۈنىپ ئۇنى.

5310غاپىل بولما ئۇخلاپ، تۇرغىن سەن ئويغاق،
ئويغاق تۇت كۆزۈڭنى، ئۇنۇت ئۇيقۇنى.

5311بۇ دىن"دالى" دۇنيا "دالى" قارىشىدۇر،
يېقىنلاشماس، يولى كېسىشمەس ئېرۇر.

5312بۇ دىن دۇنيا بىرلە بىرىكمىكى تەس،

قاۋۇشماس ئىككىسى، بۇنى بىلسە، بەس.

5313يېقىنلاشسا بىرى، ئۇ بىرسى تېزەر،

تەڭ تۇسا ئىككىسىن كىشى يول ئازار.

5314بۇ دۇنيانى بوران ۋېيامغۇر سانا،

گۈرۈلدەپ بىر ئاز ئۇ، توختار تېز يانا.

5315بەخت كەلسە دەرگاھىڭ ئادەمگە تولۇر،

كۆڭۈل بەرسەڭ ئاڭا، بۆلەككە بېرۇر.

5316بېيىدىم دېسەڭ سەن، بولۇرسەن پېقىر،

ئەزىزمەن دېسەڭ، خار قىلار يەر ئاخىر.

5317جاھان توقلۇقى بارچە ئاچلىق ئېرۇر،

ھوزۇرى، سۆيۈنچى قىيىنلىق ئېرۇر.

5318ئېلىگ، قاتتىق ئۇرۇش ئۆز نەپسىڭ بىلەن،
تىلەگىنى بەرمە، زەۋقلاندۇرما سەن.

5319ھەممىدىن يامانراق يېغى شۇ ئېرۇر،
قىلساڭ ياخشىلىق گەر، يامانلىق كېلۇر.

5320ۋاپا قىلساڭ ئاڭا، ئۇ ئەيلەر جاپا،
جاپا قىلساڭ ئاڭا، ئۇ ئەيلەر ۋاپا.

5321خار ئەتسەڭ بۇ نەپسنى، ئىززەت تاپۇر جان،
بىلىم بەگ بولۇپ، كۆر، ئەقىل بولۇر خان.

5322بۇ نەپس بىر يېغىدۇر، جاھان بىر يېغى،
قۇرۇقلۇق بۇ ئىككى يېغى تۈزىقى.

5323بۇ بەختكە كۈۋەنىپ غورۇرلانمىغىن،
تىرىكلىككە ئارتۇق ئىشەنمە، چېكىن،

5324بۇيۇكلۈك، ئۇلۇغلۇق ھامانە ئۆتەر،
بۇ دۆلەت ئوتىمۇ ھىچ قالماي ئۆچەر.

5325ئىشتىكىن، ئۇ ئىسىل بۇيۇك نېمە دەر،
كۆيۇمچان سۆزىن تۇتسا پايدا تېگەر:

5326بۇ بەگلىككە تولا مەغرۇر بولمىغىن،
ئۆزۈڭنى كۇزەت كۆپ، كىبىر قىلمىغىن.

5327بۇ پەسكەش جاھاننى قوغلا، نېرى سۇر،
بىرۇر ھەق ئاندا تۇرلۇك نېمەت، يىگىن.

5328ئېلىگ بەك خىللا بۇ ئۇچ خىل كىشىنى،
كىيىن تاپشۇر ئاڭا قىلار ئىشىنى:

5329بىرى قازى، بولسۇن ئۇ بەك پاك ئېرىغ،
ۋە تەقۋا بولسۇن ئۇ، خەلققە پايدىلىق.

5330ئىككىنچىسى خەلپەت، تولۇق بولسۇن چىن،
تېپىپ خەلق بەختىنى، كۆن كۆرسۇن ئىمىن.

5331ئۈچىنچى ۋەزىر، بەك خىل ئۇلماق كېرەك،
نە تەگسە تېگۈر خەلققە بۇندىن، دېمەك.

5332بۇ ئۈچ ئىشىنىڭ ئۇلسا كىشىسى كونى،
تېپىپ خەلق پاراغەت، يورۇيدۇ كۆنى.

5333تۈزەلىپ ئېلىڭ ھەم خەلق بېيىغاي،
ئۇ چاغدا ساڭا خوپ دۇئا يوللىغاي.

5334بۇ ئۈچ ئىشتا بولسا يارامسىز كىشى،

يارامسىز بولۇر ھەممە خەلقنىڭ ئىشى.

5335مۇڭا ئوخشۇشۇپ كەلدى ئەمدى سۆزۈم،

ئىشتكىن مۇنى سەن گۈزەل يۈزلۈگۈم:

5336ۋەزىردۇر ئۇ بەگنى يېتەكلۈگۈچى،

خەلق، ساقچى، خىزمەتچىگە نىزام تۈزگۈچى.

5337بۇرۇندۇقنى ۋەزىر گەر تارتسا تەتۈر،

بولۇر تەتۈر ھەممە دەپ مەن ئېيتقۇچى.

5338بۇ دۇنيا يېيىغلىق گويا بىر داسقان،

كىشلەر يەر ئۇندىن نېمەتلەر ھامان.

5339كى بىزدىن بۇرۇنقى ئەۋلات كەلدىلەر،

ئۇنىڭدىن يېدى، تويدى، ئۆلۈپ كەتتىلەر.

5340ياتۇر بىر توپ كۈتۈپ مەھشەرنى ھامان،
قىچقىرۇر، بارارمىز بىزمۇ بىگۇمان.

5341تېخى بىر گۇرۇھىدۇر قېرىندىكىلەر،
كى بىۋزدىن كېيىن ئۇ داسقانغا كېلەر.

5342كېتىشنى كۈتەر ئەمدى بىزدىن بۇلار،
بېرىشنى كۈتەر، بوتام، بىزدىن ئۇلار.

5343بۇ كۈن بىزگە تەگدى بۇ داستىخان يېمى،
بېرۇر قانچە كىيمەك ــ يېمەكلىك تېخى.

5344چاقىرار ئۇ تامان بىزنى ئۆلگەنلەر،
قوپ ــ كەت، دەپ قوغلايدۇ تۇغۇلمىغانلار.

5345ئۇ بىرسى چاقىرار، ئۇ بىرسى قوغلار،
بۇ ئىككى ئارادا كىم راھەت تاپار؟

5346ئېلىگ بولما غاپىل، ئۆمىت سۈرمە كۆپ،
ئى ئىسىل، بولۇنماس ئۆزۈن ۋاقىت تۇرۇپ.

5347ھارامغا قوشۇلما ئېلىگ، ئۆزنى تۇت،
قارايتۇر كۆڭۈلنى ھارام، بۇنى پۇت.

5348تەقۋادار بولايچۇ دېسەڭ نامدار،
ھالال يە، ھالالغىلا بول ھەسسىدار.

5349نېمە دەيدۇ ئاڭلا، ھالال يېگەن ئەر،
تەقۋالىق بېشىدۇر ھالال دېگەن ئەر:

5350ھالال يېگەن ھەققە گۇنا ئەيلىمەس،
ھالال يە، ئۇنى قىل تاڭنا ئوزۇق، بەس.

5351 كىمنىڭكى گېلى، ئەگىنى بولسا ئېرىغ،
ئېرىيدۇ ئۇنىڭدىن گۇنايى ئېرىغ.

5352 ئېرىغلىق تىلەسەڭ، پاك تۇت گالنى بەك،
ئېرىغ بولسا بۇ گال، نەپئى دەريادەك.

5353 دېمە ئۆز نەپئىڭ سەن، ئەل نەپئىنى دە،
ئۆزۈڭ نەپئى ئەلنىڭ نەپئى ئىچىدە.

5354 نېمە دەر ئىشىتكىن، ئۇلۇغ كەنت بېگى،
پۈتۈن ئىشقا يەتكەن ئەقىل ـ ئىدراكى:

5355 بەگدۇر بەخت، ئەلگە بەخت بەخش قىلماق كېرەك،
بەخت تاپسا ئەل قارنىن تويدۇرماق كېرەك.

5356بۇ بەگلەر دېڭىزدۇر، تۈۋى ئۇنچىلىك،
دېڭىزگە يېقىنلار بىيىماق كېرەك.

5357بۇ بەگلەر بىر تاغدۇر ئالتۇن ـ كۆمۈشلۈك،
كۆمۈش كان قازغۇچى بىيىپ كەتكۈلۈك.

5358بۇ بەگ پايدىلىق ھەم سېخى بولغۇلۇق،
جاھاننىڭ خەلقنى ئۇ توق قىلغۇلۇق.

5359قۇياشتەك مۇنەۋۋەر بول، ئى ھېكىم بەگ،
سايەڭدە ئەل تاپسۇن كىيىم ھەم يېمەك.

5360ئامانەت يۈكلىدى بويىنىڭغا خۇدا،
سورايدۇ، ئۇنى سەن ساقلا، قىل ئادا.

5361ئى ئېلىگ، ئۆزۈڭگە ئۆزۈڭ كۆر قاراپ،
توپلايسەن ئۆزۈڭگە مالنى مۇنچىلاپ.

5362دېڭىزدىكى گۆھەر تۇگىمەس ساڭا،
تۇۋىدىكى ئۈنچە يېشمەس ساڭا.

5363قوڭۇر يەر قېتىدا ئالتۇن ـ كۈمۈش،
تېرەرسەن، تىلەگىڭ غەزىنە قۇرۇش.

5364بۇ تاغلار قاتىدە جاۋاھىر ـ گۆھەر،
قېزىپ يەتكۈزەلمەس ساڭا، ئەي پاك ئەر.

5365قوڭۇر يەردە ئۈنگەن ئۇ دانلاركى، بلر،
تېرىپ تولدۇرسەن ئۈنىڭدىن ئامبار.

5366ئۇچارلىق، يۈرەرلىك ھەم سۇدا بېلىق،
قۇتۇلماس سېنىڭدىن ئەي مۈشكۈل قىلىق.

5367يۇرەر كارۋان جاھاندا ئەللەر كېزىپ،

يىپەك، سەۋسەر، تىيىن ئالدۇرىسەن تېرىپ.

5368قەسەپ (213) ، تۇزى رۇمى (214) ـ جاھان تاڭسۇقى،

ساڭا كەلسە، تولماس غەزنەڭ قازنىقى،

5369كەۋەل تازى (215) ، بۆكتەل (216) ، ئارغۇنغا (217) مانا،

ئوقۇر تولدى، تويماس ئاچكۆزلۈك يانا.

5370يىغىلدى تۈمەنمىڭ سۈپەتسىز تېتىر (218) ،

دالادا تولا ئات، ئوقۇردا قېچىر.

5371يۇرەر قىر ـ تاغلاردا يەرنى قاپلاپ قوي،

قۇل، چۆرە، خىزمەتچىڭ ئەي مۇلايىم خۇي.

5372تەسكەيدە يۇرگەن ئۇ نۇرغۇنلىغان قوتۇز (219) ،

تۈزلەڭدە يۇرەر كۆپ ئىنەك، ئۆي ـ ئۆكۈز.

5373قىيالاردا يۈرگەن كىيىك ــ تاغ تېكە،
سېنىڭدىن قۇتۇلماس، ئى باتۇر ــ بۆكە.

5374چىشى، ئەركەك تاغ ئۆچكە، ئۆۋىن ﴿ 220 ﴾ ، ئاق كىيىك،
ساڭا تۇگمەس يەم، ئى ئۆز مىجەزلىك.

5375تۇتۇلسا قۇلان يا ياۋا كۆك تىكە،
ساڭا كەلتۈرۈرلەر شۇئان، ئى بۆكە.

5376بۆرى، تۈلكە، توڭگۇز، ئېيىق، ئارسلان،
ئۇلار ئاۋدا سەندىن قۇتۇلماس هامان.

5377قوغۇ ــ قورداي ئۆلسۇن يا تۇرنا ــ يۇغاق،
يا توي، يۇگدىك ۋە ياكى تودلىچ يا قاق ﴿ 221 ﴾ .

5378ھاۋادا ئۇچار قارا قۇش تۇپلىرى،

قاچالماس سېنىڭدىن، ئايا كۆك بۆرى.

5379قاچۇرماس ئۇچارلىقنى سېنىڭ قۇشلىرىڭ،

يۈرگۈزمەس يۈرەرلىكنى ئالغۇر ئىتلىرىڭ.

5380ئاتالىق، ئاتاسىز قالۇر ئۇ يالغۇز،

ئانالىق، ئاناسىز بولۇر بىر ئۆكسىز.

5381مۇشۇنچە جاھان ھەممە يەتمەس ساڭا،

تۈگىمەس، تۈگەرسەن، ئى باتۇر توڭا.

5382ئومۇمەن شۇ بىر قۇر كىيىم، گالنى دەپ،

بۇ دۇنيانى يىغدىڭ، كېتەرسەن ئۆلۈپ.

5383جاھان يىققىنىڭدىن نە پايدا بولۇر،

ئېلىپ جاننى ئەجەل يىلتىزىڭ قۇرۇر.

5384قاراپ كۆرسە ھەممە ھېرىسلىق ئېرۇر،
بۇ ئاچكۆز كىشىلەر قاچانمۇ تويۇر؟

5385نېمە دەر ئىشتىكىن، كۆزى توق كىشى،
كۆزى توقلۇق ئېرۇر بۇ بايلىق بېشى:

5386تامام ئۆتسە ئاچكۆز قولىغا جاھان،
مۇھالدۇر ئۇنى باي دېمەكلىك ھامان.

5387"گاداي" دەر، ئۇ كىمدۇر ئاتالمىش گاداي،
كۆزى ئاچ گاداي شۇ ھەر قانچە باي.

5388باي ئولسا ئاچكۆزلەر، ئاڭا پايدا يوق،
ئېچىنغىن كۆزى ئاچقا، ئەي كۆڭلى توق.

5389كۆزى ئاچقا يەتمەس پۈتۈن بۇ جاھان،
قانائەت قىلغانلار بەختلىك ھامان.

5390كۆزى ئاچ كىشى مالغا تويماس كۆزى،
مەگەر تولمىغۇنچە قارا يەر توزى.

5391ئى ئېلىگ، شۇدۇر مېنىڭ بىلگەنلىرىم،
ساڭا سۆزلىدىم بارچە ئۇقلانلىرىم.

5392بۇنى سۆزلىدىم مەن، ئىشىتتىڭ ئۆزۈڭ،
كۆڭۈل ياخشى ئۇقسا، ئېچىلغاي كۆزۈڭ.

5393سۆزۈم تۇتساڭ تېگەر تاڭنا پايدىلار،
بولۇر يۈك ساڭا ئۇ تۇتمىساڭ ئەگەر.

5394ئەقىللىق نە دەيدۇ قۇلاق سال ئاڭا،
ئەگەر ئاڭلىساڭ ئۇ نەسىھەت ساڭا:

5395بىرۇر پايدا نەسىھەت كىشىگە پۈتۈن،
نەسىھەت لوقما قىل، تىلەسە يىسۇن.

5396بۇ لوقما يېيىشنى ئەگەر بىلمىسە،
قويۇپ بەر، قوشۇلما، كۆيەر ئوت يېسۇن.

ئېلىگنىڭ ئودغۇرمىشقا جاۋابى

5397بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ ئېلىگ يىغلىدى،
ئەي ئىنسانلار ئارا ياخشىسى، دېدى.

5398تېپىپسەن، ئەي ھوشىيار، راھەت ـ پاراغەت،
بولدى بۇ بەگلىكىم ماڭا پالاكەت.

5399مەن ئەمدى چۇشەندىم، ئىچىلدى كۆزۈم،
ئۆزۈمنى بۇ ئوتقا ئىتىپ مەن ئۆزۈم.

5400ھەق يولدىن ئېزىپمەن ئۆزۈم، ئى ئۇلۇق،
ماڭا توغرا يولنى دېدىڭ سەن تولۇق.

5401سەن ئەمدى ئودغۇرمىش ماڭا قىل دۇئا،
ياخشىلىققا تەۋپىق ھەق بەرسۇن ماڭا.

ئودغۇرمىشنىڭ ئىلىگكە جاۋابى

5402ئودغۇرمىش جاۋابەن دېدى ئۇ بەگكە:
خۇدا تەۋپىق بېرىپ، يەتكىن تىلەككە.

5403تىرىش، ئەقلىڭ بىلەن يېڭىسۇن ھاۋا،
ھەۋەستىن يېڭىسە، بولۇر ئەر ياۋا.

5404سېنى يوق ئېتەر شۇ نەپسانى لەززەت،

كەچ ئۆندىن، دېمەي سەن، كەچمەك مۇشەققەت.

5405بۇ دۇنيا ئېرۇر كونا، تولامۇ قېرى،

تولا بەگنى ئۆتكەزدى بۇ خۇلقى تۇرى ﴿ 222 ﴾ .

5406قېرىتتى سېنىڭدەك تولا ئەرلەرنى،

قويارمۇ ئۇزاق ۋاقىت تىرىك ئۇ سېنى؟

5407ئۇلار كەتتى، قالدى ساڭا مۇشۇ جاي،

تەييارلان، ۋاقىتنى سەن زايە قىلماي.

5408ئۆلۈمنى ئۇنۇتما، ئى ئېلىگ ئويغان،

كېلۇر تېزلا بىر كۈن، سەن قىلما گۇمان.

5409ئەي ئېلىگ، ئۇنۇتما ئۆزنى، ھوشيار تۇر،

ئۇنۇتساڭ ئۆزۈڭنى، ئەسلىڭ ئويلاپ كۆر.

5410ئۇنۇتسا بۇ ئىككى نېمەنى گەر ئەر،

دۇرۇس يول ئۇنىڭدىن يىراقلاپ كېتەر.

5411ئۆزىنى بىلگەن ئەر ئىشىت نېمە دەر،

ھەۋەسنى ئەقىلگە ئەسىر قىلغان ئەر:

5412ئۆلۈمنى ئۇنۇتما، گۆردۇر ئورنۇڭ، بىل،

"ئۆزۈڭنى ئۇنۇتما" نى سەن تەكرار قىل.

5413"مەنى" دىن تۆرەلگەن ئۆزۈڭ "مەن" دېمە،

ئەگەر مەن دېسەڭ سەن، قىممىتىڭ شۇ، بىل.

5414كۆرۈنمەي ئۆلۈم پىستىرمىسىدا تۇرار،

ئەگەر چىقسا يولنى ئازماي تاپار.

5415جاچا بولمىسا ھىچ تىرىككە ئەگەر،
بۇ ئاچچىق ئۆلۈمگە بىر قاراش يېتەر.

5416بەس ئەردى ئۆلۈمدىن كېيىنلا يانا،
قارا يەر قېتىدا چىرىمەك مانا.

5417بۇنىڭدىن بۆلەكمۇ يانا ئىش تولا،
ئۆلۈم كەلسە كۆرەر بارچە بىر يول.

5418بۇ ھالنى چۈشەنگەن جىمى ئاقىل ئەر،
نىچۈكمۇ تىنىچ ئۇخلاپ، ئاش ـ ئوزۇغىن يەر؟

5419نە دەيدۇ ئىشتىكىن، ئىلىم بەرگۈچى،
ئىلىم بىرلە ھەممەتنى چوڭ تۇتقۇچى:

5420زورايىت ھەممەتىڭنى، ئىگىز ئەيلە دىل،
بۇ دۇنيانى تاشلا، ئۇنىڭدىن چىكىل.

5421بۇ دۇنيا ئۇ زىندان، ئىچىدۇر يىلان،
بۇنى قوي، يوۇرق چىن جاھانغا ئۇلان.

5422قارا يەرگە پۈكەت بۇ پاك جان قېپى،
قارا يەر شۇنىڭلە تولۇر، ئەي سېخى.

5423بۇ دۇنيا بىر زىندان، قاراڭغۇ قۇدۇق،
ئۇنىڭدا پالاكەت ۋە مېھنەت تولۇق.

5424نە تىنچلىق تىلەرسەن بۇ زىندان ئارا،
نېمە ئارزۇلايسەن دىلىڭغا قارا.

5425سەن قوي بۇ بىر سىقىم توپىنى تاشلاپ،
ئۇلۇغ مەڭگۈ يۇرت كۈت، نە لازىم ساراپ؟

5426غۇبار چاڭ توزاندى نېرى تارت ئۆزۈڭ،

سۆزۈك مەڭگۈ ئەل كۈت، ئېچىپ سەن كۆزۈڭ.

5427نىچە مىڭ ياشساڭ، ئاخىر ئۆلۈم ــ

كېلەر ــ دە تۇتار ئۇ سېنى، ئى كونۇم.

5428كۆپەيگەنچە دۇنيا مېلى، دەرتلىرى ــ

تېخىمۇ بولۇر كۆپ، ئى ئەرلەر ئەرى.

5429نىچە مىڭ يىل ياشاپ ئەر تاپسا تىلەك،

يانا قانماس ئاززۇ كۆڭۈلدىكىدەك.

5430ئى كۆڭلى ئېرىغ سەن، نە دەيدۇ قارا،

زامانە ئۇقى بىرلە كۆڭلى يارا:

5431كىشى مىڭ ياشىسا، تىلەككە تولۇق ــ
يېتەلمەس ئۆزىگە كېرەككە تولۇق.

5432تىلەر ھەر تىلەكنى، كىشى ئارزۇلاپ،
تىلەككە يەتكۈچە بولۇر ئۇمۇ يوق.

5433بۇ سۆز پايدىسى جىقلىقتا ئەمەس،
يا سۆز ھەيرەتتە ئاڭلاشتا ئەمەس.

5434بۇ سۆز پايدىسى شۇ ئىشتىكىنكى ــ
تۇتۇپ چىڭ، ئەيلىسە دۇرۇس ئۆزىنى.

※ ※ ※

5435تولا سۆزلىدىم سۆز ئىشتىنىڭ تۇگەل،
ئۇنىڭ پايدىسىن ئال، قىلىپ سەن ئەمەل.

5436تۇتالماي تىلىم ئۆزنى، كۆپ سۆزلىدى،

سۆزۈم ئازلىمىدى قەدرى ئازلىدى.

5437ئېلىگ، ساڭا تەۋپىق بەرسۇن ئۇ بايات،

پۈتۈن ياخشىلىققا قولۇڭنى ئۇزات.

5438تىلەگىڭ بىرىپ ھەق كۆزەتسۇن سېنى،

دۇئادا ئۇنۇتما، ئى ئېلىگ مېنى.

※ ※ ※

5439سۆزىنى ئۇزۇپ ئۆرە قوپقان ئىدى،

ئېلىگ توستى، " بىر ئاز ئولتۇر" دېدى.

5440چىقاردى يېمەك ــ ئىچكۈ، تۈرلۈك ئېشى،

دېدىكىم: تېتىپ كۆر ئەي ياخشى كىشى !

5441سۇنۇپ قول ئۇدغۇرمىش ئېلىپ لوقمىدىن ـ
يىدى ـ ئىچتى ئازاراق يېمەك ـ ئىچكۈدىن.

5442يىمەكتىن قولىن تارتتى، كۆپ يىمىدى،
خۇداغا قىلىپ شۈكر، زىكىر ئەيلىدى.

※ ※ ※

5443ئۆرە تۇردى ئۇدغۇرمىش قىلدى سالام،
ئېلىگ ئۆرە قوپتى ئېلىپ ئېھتىرام.

5444تۇرۇپ چىقتى ئۇدغۇرمىش ئۇندىن يۈرۈپ،
ئېلىگ چىقتى بىللە ئۇزاتماق بولۇپ.

5445ئېلىگ بىرلە خوشلاشتى قۇچاقلىشىپ،
ئېلىگ قايغۇرۇپ قالدى قول ئېلىشىپ.

※ ※ ※

5446يەنە تاغ سىرى ماڭدى ئۈندىن تۇرۇپ،

قاياشىمۇ بىللە ماڭدى، قولىن ئوپۇپ.

5447ياندۇردى قاياشىن، كۆرۈك ئودغۇرمىش،

خوش ئېيتىپ ياندى ھەم كۆرۈك، ئۆگدۇلمىش.

5448ئۆيگە يېنىپ كەلدى كۆڭلى سۇنۇق،

ئەلەم ـ قايغۇ بىرلە كۆزدە ئۇيقۇ يوق.

※ ※ ※

5449كۆتەردى مەشرىقتىن ئۆز بېشىنى كۈن،

جاھان ئاققۇ تۇسكە كىردى پۈتۈن.

5450قۇياش قوپقاچ كۆكسىن ئۆرە كۆتۈرۈپ،

سېپىلگەندەك جاھانغا كافۇر تولۇپ.

5451پەرىشتە يۈزىدەك يورىدى جاھان،

كافۇر سەپكەن كەبى بولدى ئاسمان.

※ ※ ※

5452قوپۇپ تېز ئورنىدىن ئۆگدۈلمىش يانا،

ئېلىپ تاھارەت، نامازنى چىن قىلدى ئادا.

5453تونىن كەيدى، ئاتلاندى ئۆيدىن چىقىپ،

يەنە قەسرگە باردى ئۆندىن يېنىپ.

5454قەسرگە كىردى ئۇ ئېتىدىن چۈشۈپ،

ئېلىگ ئىندىدى، ئۇ كۆرۈندى كىرىپ.

ئېلىگنىڭ ئۆگدۈلمىشكە سوئالى

5455ئېلىگ سورىدى ئاۋال ئودغۇرمىشىن،
نىچە ۋاق تۇرغىنىن، قاچان كەتمىشىن.

5456يەنە ئېيتتى ئېلىگ: ئى ئۆگدۈلمىشىم،
ئاچچىق بولدى ئەمدى ماڭا، يەر ئېشىم.

5457نىچۈكرەك ياشارمەن بۇندىن بۇيان،
چۈشۈپ بارماقتا يەلكەم تۆۋەنلەپ هامان.

5458بۇ بەگلىك، بۇ خەلقنىڭ يۈكى نە كېرەك،
يۈرەك يىلتىزىن قىردى بۇ قايغۇ بەك.

5459خادىمسىز خەلقنى باشقۇرۇپ بولماس،
بەگلىكنىڭ ئىشلىرىن بەگمۇ قىلالماس.

5460خادىم ئۇچۇن، شەكسىز، كېرەك مال ــ تاۋار،
بۇ مال بولمىسا، ئەر يىغىلماس بولار.

5461ئىشتىكىن، بىر لەشكەر بېشى نېمە دەر،
ھاياتىنى بەگ ئىشىغا بەرگەن ئەر:

5462غەزىنە ۋە لەشكەر بەگنىڭ كۈچىدۇر،
بۇ ئىككى بىلەن ئەر ئۆز ئۆچىن ئالۇر.

5463بولۇر بەگ بۈيۈك بۇ ئىككىسى بىلە،
جەم ئولسا بۇ ئىككى، تاج ــ تەخت زورايۇر.

5464قوشۇن يىغماق ئۈچۈن تولا مال كېتەر،
يىغىش ۋاقتىدا مالنى زۇلۇم ــ جەبىر ئۆتەر.

5465مېنىڭ بىرلە بويۇم بار، بىرلا قوسۇغۇم،

نىچۈن مۇنچە يۈكنى يۈدەرمەن ئۆزۈم؟

5466پېقىر بولسىمۇ قانچە ئاچ قالماس ئول،

ئۆچ ئالماي تىرىكتىن ئۆلۈم قويماس ئول.

يەتمىش ئىككىنچى باپ

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئىلىگكە مەملىكەتنى ئىدارە قىلىش ئۇسۇللىرى ھەققىدە ئېيتقانلىرى

5467جاۋاب بەردى ئۆگدۈلمىش، ئېيتتى: ئىلىگ،
پۈتۈن ئىشىگە تەدبىرلە سۈنسۇن ئىلىگ.

5468ئېغىزدىن چىقارما يامان سۆزلىنى،
ئى ئىلمى دەريا، ھەق كەچۈرمەس ئۇنى.

5469بۇ بەگلىكنى كۈچەپ ئالمىدىڭ تىلەپ،
خۇدا بەردى پەزلى بىلەن بەلگۈلەپ.

5470قەدرلەپ سېنى، بەردى بەگلىك ساڭا،
ئەي ئىلمى كەڭ، قىلغىن سەن شۈكرى بۇڭا.

5471تۈزەپ دىلنى پاكلاپ، تېۋىن ھەققە سەن،
ئادالەت ۋە شەپقەتنى قىل خەلققە سەن.

5472ھەۋەسنى ئەقىل بىرلە باسقىن ئۆتۈپ،
بىلىم بىرلە يانچىقىن نەپسىڭنى تۇتۇپ.

5473نېم دەر ئىشىتكىن، بىلىم بەرگۈچى،
بىلىم بىرلە ھاۋا ـ نەپسنى باسقۇچى:

5474تۈزەلمەك تىلەسەڭ، ھەۋەس بوينىن كەس،
تۈزىلۇر ئەگىرلىك گەر ئۆلسە ھەۋەس.

5475تىرىش، بولمىغىن سەن ھەۋەسكە ئەسىر،
ھاۋا ـ نەپس ئېرۇر بۇ دىن ئوغرىسى، بەس.

5476ئى ئېلىگ، نىچۇن بۇنچە ئاجىز ئۆزۈڭ،
يېتىپ تۇرسا بارچە ياخشىلىققا قولۇڭ؟

5477نىچۈن قايغۇرارسەن مۇشۇنچە قاتتىق،
قىلۇرسەن ھاياتىڭ نىمىشقا ئاچچىق؟

5478غەزىنە تولا ھەم خادىم ــ قوشۇن كۆپ،
ھەر ئىشقا بىلىم، ئەقىل بار يولچى بولۇپ.

5479خادىمنى سۆيۈندۈر غەزىنەڭ بىلە،
ئۇلاردىن مىڭ ئارزۇ ئۆزۈڭگە تىلە.

5480نېمە دەر، ئاڭلا، جەڭ قىلغان جەسۇر ئەر،
ئالتۇن ــ كۆمۈش بەرسە ئۇ ياۋنى يېڭەر:

5481تىلەسەڭ ئۈستۈنلۈك ئەگەر ھەر زامان،
خادىمنى خۇش ئەت، ماختا، بەر شەۋق ھامان.

5482خوشال قىلىپ ئۇلارنى، سەن قويساڭ تىلەك،

كېلىپ مەقسەت، ئېگەر باش ياۋمۇ شۇئان.

5483خادىمنى كۆپەيت ھەم سۆيۈندۈر ئۇنى،

شىرىن جاننى بەگەي ساڭا بىر كۈنى.

5484كاپىر ياۋنى يانچى لاۋ ـ لەشكەر بىلە،

تۇتۇپ دىلنى پاك، كۈچنى ھەقتىن تىلە.

5485كاپىرچۈن خادىم تۇت ۋە لەشكەر، تولۇم،

بۇ جەڭدە ئۆلسە گەر، ئۇ بولماس ئۆلۈم.

5486ئۆيى ـ مۈلكى كۆيدۈر، بۇتنى يىقىت،

ئۇنىڭ ئورنىغا قۇرغىن جامە ـ مەسچىت.

5487ئەسىر ئال ئوغۇل ـ قىزىنى، قىلىپ قۇل دېدەك،

ئېلىپ ئولجىلار غەزىنە قۇرماق كېرەك.

5488ئىچىپ ئىسلامنى سەن شەرىئەتنى ياي،

بولۇپ ياخشى ئۆزۈڭ، نامىڭ تارالغاي.

5489مۇسۇلمانغا تەگمە، ئۇزارتما ئىلىك،

ئاڭا ھەق داۋاگەر ئېرۇر، ئەي ئىلىگ.

5490مۇسۇلمان مۇسۇلمان بىلەندۇر قاياش،

قاياشقا توقۇنما، داۋام ياخشىلاش.

5491قانۇن تۈز خەلققە، ھوزۇر ئەيلىسۇن،

ساڭا ياخشىلىقلە دۇئالار دېسۇن.

5492بېرۇر تەڭرى ئەجرىڭ، خوشاللىق ساڭا،

سېنىڭ بولغاي ئىككى جاھان، ئى توڭا.

ئىلىگنىڭ ئۆگدۈلمىشكە جاۋابى

5493ئېلىگ ئېيتتى: ئوبدان دېدىڭ سەن بۇنى،
خالايتىم ئۆزەمۇ قىلىشنى شۇنى.

5494قېنىكىن بۇنى قىلماققا ئەش، ئى ئەر،
قىلىشقا بۇنى سەن ماڭا يارى بەر.

5495سۇزۇپ خەلقنى ئاۋال ئەلنى تۈزگۈلۈك،
ئىچكى ـ تاشقى ئىشقا دىققەت ئەتكۈلۈك.

5496خوشال ئەيلە دوستلارنى ئېھسان قىلىپ،
سېنى سۆيمىگەنلەرن ھەيدە سۈرۈپ.

5497بۇنىڭدا ئاۋال ئەل تۈزەتمەك كېرەك،
پۈتۈن مەيخانىلارنى بۇزماق كېرەك.

5498تۈزەت قانۇن بىلەن سەن خەلقنى تولۇق،

بولۇنسۇن يارامسىز قىلىق ئەلدە يوق.

5499نىچۈك ئەل تۈزەرمەن يېتىشمەي ئۆزۈم،

ئىش ئۈستىگە ئىشتۇر، يۇمۇلماس كۆزۈم.

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئىلىگكە جاۋابى

5500جاۋاب بەردى ئۆگدۈلمىش ئېيتتى: ئى بەگ،

بۇ ئىشلارنى سوزما پۈتۈن ئىشقا تەگ.

5501نىچۈن ئۈزارتۇرسەن قىلۇر بۇ ئىشىڭ؟

تولا سوزما ئىش قىل، كېتەر بۇ يېشىڭ.

5502بۇ كۈن قىلمىساڭ، ئەتە يەنە ئىش بولۇر،

ئىش ئۈزرە ئىش ئۇلسا يىغىلىپ قالۇر.

5503بۇگۈنكى ئىشنى ئەتە ئۇچۇن قويمىغىل،
ئەتە ئىش بولسا، ئۇ قالۇر يەنە، بىل.

5504تۇزەپ تۇر، سۇزۇپ تۇر بۇ ئەل ئىشلىرىن،
كۆرەرسەن ئەتە ئەل بىلەن ھوزۇرىن.

5505يامان بولما، ياماننى يامانغا يۇرۇت،
يامانلارنى ھەممە ئېلىڭدىن ئېرىت.

5506دۇرۇس بول، دۇرۇس قىل، دۇرۇس تۇت خۇلق،
تۇزەتۇر يامانۇ ــ ئەگرىمۇ قىلىق.

5507ئۇ تەتۇر قىلىقلىق زەرەرلىك كىشى ــ
يامان، تۇگمىگۈنچە ئوڭلانماس ئىشى.

5508يامانغا يۇلۇقما بالا يۇقۇشار،

دۇرۇسلار بىلەن سەن ياشىغىن بىدار.

5509نېمە دەر ئىشىتكىن، دۇرۇس، كۆڭلى تۈز،

كۆڭۈل، تىل، قىلىقى، پۈتۈن خۇلقى ئۈز:

5510يامانغا قوشۇلما ۋە يۈرگىن كونى،

تۈز ــ ئەگرىلە بولسا قارايۈر كۈنى.

5511كىم قىلسا يامانلىق بالاغا قالۇر،

يولۇق ھەققە توغرا قىيامەت كۈنى.

5512ئى ئېلىگ، قوشۇن يىغ، بۆلەك چارە يوق،

ئۇلار بىرلە بەگلەر سۈزەر بولغۇنلۇق.

5513خادىملارنى توپلاپ ئېھسان قىلغۇلۇق،

پىيقىرنى قىلىپ باي، ئاچنى تويغۇزغۇلۇق.

5514خىزمەت قىلغۇچىلار ئۇمتىلە قىلۇر،

ئۇمت ئۈزسە خىزمەتچى تۇرماس كېتۇر.

5515ئى ئېلىگ، خىزمەتچى نەچچە تۇرۇلۇك ئول،

ئىشلەت ئىلغاپ، ئايرىپ، ئاداشمىسۇن يول:

5516ئۇلاردىن بىركىم تىلەر يۈز ـ ئابرۇي،

ئۇنىڭ بۇ تىلەگىن سەن قاندۇرۇپ قوي.

5517يەنە بىرسى سەندىن تاۋار ـ مال تىلەر،

تاۋار بەر، پىدا جان ئەيلىسۇن ئۇلار.

5518يەنە بىرسى ئىستەر ھەم مال ھەم شەرەپ،

قىلار ئات ۋە تون ھەم نام ـ ئۇنۋان تەلەپ.

5519ئۇ بولسا بىر جەسۇر ئاشا كۆمۈش بەر،

قىلىچ ئۇرسۇن، ئالسۇن ساڭا كەنت ــ شەھەر.

5520بىلىملىك، ئەقىللىق بولسا پاك يۈرەك،

بېرىپ مال، قەدىرلەپ، ئاۋايلاش كېرەك.

5521ئۇ زالىم، يامان بولسا، كۆتەرمە ئۇنى،

نوپۇز بەرمە ئەلدە، ئىگىرىتار سېنى.

5522كۆتەرمە، بىپىتما، يامان ئۆكتەمنى،

زەھەر قىلغاي ساڭا دورا ۋە ئەمنى.

5523نېمە دەيدۇ ئاڭلا بۆكە يابغۇسى:

ئاجىزلار بېيىسا باش ئەگمىگۇسى.

5524يامانىنى بېيىتما، جەسۇر ھۆكۈمران،

يامان بولسا گەر باي خۇيىنى بۇزار.

5525قولى قىسقا بولسا ھەتتا ياخشىلار،

بۇ مۇھتاجلىق بىلەن خۇيىنى بۇزار.

5526مۇھتاج ئۇلىسا ياخشى قىلىقلىق كىشى،

بۇزار خۇلقىنى ئۇ، ياخ شىلىق تۇشى .

5527تۇزەر خۇيىنى يامان، ئۇ تۇتۇلسا خار،

قىلىقىنى تۇزەر ياخشى، بەرسە ئېتىۋار.

5528كۆيۈمچاننى تۇتقىن ئۆزۈڭگە يېقىن،

ئۇياتسىزنى ئۆزگە يېقىن تۇتمىغىن.

5529زەرەرلىگى كەم ئۇ، پايدىلىقى كەم ـ

ئايرىپ تاللىغىن سەن، ئەي ئالىم ھېكىم.

5530سۆيەر ـ سۆيۈمەسنى سەن ئاجرىم قىلىپ تۇت،
سۆيگەنلەرگە دوست بول، دۈشمەنلەرگە ئوت.

5531يىراق قىل سۆيۈنچىلىك تىلەمەس كىشىلىك،
سۆيدۈرمە ئۇنى ھەم بەرمە ھىچ ئىشىك.

5532ساداقەتنى خىيانەت بىلەن قوشمىغىن،
يارامسىز، يارامىلىقنى بىرىت تۇتمىغىن.

5533بىر ئىشنى ئىككى شەخسكە بۇيرىما تەڭ،
قىلىنماي قالۇر ئىش ئىتتىرىش بىلەن.

5534ئىشىڭنى ئىش بىلگەن كىشىلەرگە بەر،
قىلىشنى بىلمەسە، سۇنۇپ قايغۇ يەر.

5535خىزمەت دەپ بۆلۈپ بەرمە ھەر كىمگە ئىش،
ئۆزۈڭ نەپىگە ئەر تۇتۇشقا تىرىش.

5536ئەل نەپئىن تىلە ھەم ئۆز نەپئىڭ تىلە،
باغلىنىپ يۈرمە سەن كىشى نەپئىگە.

5537كىشى كۆڭلىگە باقما نەپئىگە دەپ،
ئەل نەپئىن تىلە، ئۆزنى بۇزما كۈچەپ.

5538ساڭا پايدا قىلغانغا بەر پايدىنى،
يىراق قىل ئۆزڭدىن بىنەپ كىشىنى.

5539قەدىرلە پايدىلىق بولسا ئەگەر ئەر،
ئى ئېلىگ، ئۇنىڭغا كېرەك ئىشنى بەر.

5540قىلىشقا تېگىش ئىش، ئى ئېلىگ، شۇدۇر،
بۇلارنى ئىشلەسەڭ، ئېلىڭ تۈزۈلۈر.

5541ئېتىڭ ياخشى بولسا، قۇتۇلدۇڭ ئۆزۈڭ،
قالۇر سەندىن كېيىن ئېتىڭ ھەم سۆزۈڭ.

5542بېيىپ خەلق، مەملىكەت ــ تەختىڭ تۈزىلۇر،
غەزىنەنى قانچە دېسەڭ تېپىلۇر.

5543ئىشتىكىن، كۆيۈمچان كىشى نېمە دەر،
دىلى بىرلە تىلى ئوخشاش كەلگەن ئەر.

5544قايۇ ئەل بېگى بولسا ياخشى كونى،
ئۇ ئەل خەلقى بېيىپ، تۇغۇلغاي كۈنى.

5545خەلق بايلىقى بەگكە بايلىق ئېرۇر،
خاھى سەن ئۈنى تۇت، خاھى سەن بۇنى.

5546شەھەر ــ كەنت ئىچىدىن ئوغرىنى ئېرىت،
كارۋانۇ ــ مۇساپىرنى ئىمىن يۈرىت.

5547يوقات ئەل ئىچىدە زوراۋاننى سەن،

تۈگەت يۇرت قېشىدا قاراقچىنى سەن.

5548يامانىنىڭ خۇلقىنى جازالا تۈزەت،

يامانغا يامانلىق ياراشۇر پەقەت.

5549يامانغا يا زەنجىر يا زىندان كېرەك،

تا ياخشى بولسۇن ئەركىن، ئى داۋا يۈرەك.

5550ئېرۇر نەچچە خىل مەملىكەت خەلقى ئول،

كېرەكتۇر پەرق ئېتىش، تا يورۇغاي يول.

5551ئۇلاردىن بىرى بىلگە ـ ئالىم تۇرۇر،

ئالىملار بىلەن ئەرگە دۆلەت كېلۇر.

5552قەدىرلە بۇلارنى، نېمە دېسە قىل،
شەرىئەت يولىن تۇت، بويۇن بەر، ئېگىل.

5553ساقلا سەن ھەققىنى، ئاش ـ ئوزۇق بېرىپ،
قالمىسۇن ئەي دانا، ئۇلار قىسىلىپ.

5554ئاسايىشتا ئۇلار ئىلىم ئۆگەتسۇن،
بىلىمسىز ئۇلاردىن بىلىم ئۆگەنسۇن.

5555بۇلاردىن كېيىن موتۇسۇپلار ئېرۇر،
ئۇلار ئەلدە كۈچلۈك بولغاي، ئى جەسۇر.

5556بىكارچى ۋە پاسىقنى تۇتسۇن قىسىپ،
مەسچىتنى جامائەت بىلەن تولدۇرۇپ.

5557يانا بىر گۇرۇھ ئۇ خىزمەتچىلەردۇر،
توساپ تۇتمىساڭ ساڭا قارىشى بولۇر.

5558بۇلار يوق كۆتەرمەس، ئۇلارنىڭ يوكىن ــ

يودىسەن ئۆزۈڭ، سەن بىلىپ ئەمگەكىن.

5559بۇلاردىن كېلۇر سوك ئاۋام ــ خەلق قارا،

قانۇن بىرلە ئۇلارغا سەن ئوبدان قارا.

5560بۇلار ئۈچ گۇرۇھتۇر، پەرق ئەتسەڭ بولۇر،

زۇلۇم قىلما، قىلساڭ پالاكەت كېلۇر:

5561بۇ ئۈچىنىڭ بىرىكىم ئۇ بايلار ئېرۇر،

خەلقىنىڭ كۈچلۈگى شۇلار، ئەي جەسۇر.

5562كېلىدۇ ئۇلاردىن سوڭا ئورتا كىشى،

بۇلار قىلمايدۇ ئۇ بايلار ئىشى.

5563كېلۇر ئۇندىن كېيىن خەلق يوقسۇللىرى،
كۆزەتكىن ئۇلارنى سەن ئەڭ ئىلگىرى.

5564يۈتكۈزمە بۇ بايلار يۈكىن ئورتىغا،
چۈشەر بۇلار بۇزۇلۇپ خاراپ ھالىغا.

5565پېقىرگە يۈتگۈزمە ئورتىلار يۈكىن،
ئۆلەر ئاچتىن، بۇ ھال قىرىپ يىلتىزىن.

5566كۆزەتسەڭ پېقىرنى ئۇ ئورتا بولۇر،
بىر ئاز تىنسا ئورتا ئۇ بايلىق تاپۇر.

5567پېقىر ئورتا بولسا، بولۇر ئورتا باي،
باي ئولسا ئورتىلار بۇ ئەل بېيىغاي.

5568تۈزۈلۈپ بۇ ئەل، خەلقمۇ تاپقاي ھوزۇر،
ساڭا شۇ چاغدا كۆپ دۇئالار بولۇر.

5569نېمە دەيدۇ ئاڭلا، ئۈچ ئوردۇ خېنى،
تىلە ياخشى نام، ئى ئۆلۈچى، قېنى:

5570كىم ئۆلسە كېتەردە قويۇپ ياخشى نام،
ئاڭا ياخشى نام دۇئا بولۇرلەر داۋام.

5571ئۆلۈپ كىم قالۇر بولسا ياخشى دۇئا،
تۇغۇلغان بولۇر ئۇ يېڭى ھاياتقا.

5572خاھى يەر ئاستىدا، يا ئۈستىدە تۇر،
ئۆزۈڭ ياخشى نام بىلەن ئاتانساڭ يېتۇر.

5573كېرەكتۇر ياخشى ئات، ئۆلەر بۇ ۋۇجۇت،
قالۇر مەڭگۈ نامىڭ، بولسا تەن نابۇت.

5574سىنىگدە پۇقرانىڭ ھەققى ئېرۇر ئۈچ،

بۇ ھەقنى ئۆتەسەن، ھېچ ئىشلەتمە كۈچ :

5575بىرى ئۆز ئېلىگدە كۈمۈشنى پاك ئەت،

ئەي ئىلمى كۆپ ئەرسەن، ئايارىن ﴿ 223 ﴾ كۈزەت.

5576بىرى، توغرا قانۇننى خەلقىگگە بەرم،

بىرىن ــ بىرى ئەزمەكنى ئەلدىن كۆتەر.

5577ئۈچىنچى، ئىمىن قىل پۈتۈن يوللىنى،

يوقاتقىن قاراقچى ۋە ئوغرىنى.

5578ئۆتەپ بۇ خەلقنىڭ ھەقلىرىن، كېيىن ــ

ئۆزۈڭمۇ ئەي مەردان، ھەققىڭ تىلىگىن.

5579پۇقرالار ئۈزە بار سىنىڭ ئۈچ ھەققىڭ،

ئۇلاردىن سورا، ئاچ ئەمدى قۇلاقىڭ:

5580بىرى، يارلىقىڭنى ئەزىز تۇتسالەر،
نېمە بولسا تېزدىن ئۇنى قىلسالەر.

5581ئىككىنچى، غەزىنە ھەقىن توسمىسا،
ئەي مەردان، ھەقنى دەل چاغدا تاپشۇرسا.

5582ئۈچىنچى، يىغىنغا يىغى بولسالەر،
سېنى سۆيگۈچىنى ئۇ ھەم سۆيسەلەر.

5583ئۆتۈگەن بولۇرسەن ئۆزۈڭ ھەقلىرىن،
ئۇلارمۇ ئۆتىگەن بولۇر ئۆز ھەققىن.

5584ئۇ ئۇلۇغ، بەگ شۇنداق يۇرمىگى كېرەك،
پۇقرامۇ ئاشۇنداق بولمىقى كېرەك.

5585خەلق شۇنداق بەگنىڭ خوۋلىقىن كۆرەر،

هوزۇر ئىچرە بەگمۇ شۆھرىتىن يايار.

5586ئەي ئىلىگ، شۇلاردۇر سىنىڭ دۆلىتىڭ،

ھەم ئىككى جاھانلىق ئۈلۈش ــ قىسمىتىڭ.

5587ئۈنىڭدىن كېيىن بىلگە ــ ئالىم تۇرۇپ،

بىلىم بەرسۇن ئەلگە ئىخلاسمەن بولۇپ.

5588يەنە قولى كۈچلۈك بولۇ موتۇسۇپ،

يامانلارنى يىغسۇن جامائەت كېزىپ.

5589سودىگەر كۈزەتسۇن ئامانەتلىرىن،

ھۈنەرۋەن يېتىشتۈرسۇن شاگىرتلىرىن.

5590دىخانلار تېرىلغۇغا قىلسۇن ئەجرىنى،

چارۋىچى كۆپەيتسۇن چارۋىلىرىنى.

5591مانا قالدى ساڭا خىزمەت قىلغۇچىلار،
بۆرى، ياۋغا قارشى قويۇلغۇچىلار.

5592بۇلارنى سۆيۈندۈر سەن ئېھسان قىلىپ،
ئۇلارنى بۆلەك ئىشقا يۈرمە سېلىپ.

5593نەپىئىگە مۇناسىپ ئېھسانلار تارات،
قەدىرلەپ، بېيىت ھەم كۈچىنى زورايت.

5594يېغىغا، بۆرىگە قورال راسلىسۇن،
بولۇپ دوستقا ئۆز، ياۋغا ئۆلۈم يوللىسۇن.

5595بولۇر تاللىنىلغان پۈتۈن ئەشلىرىڭ،
سۈزۈلگەي، تۈزۈلگەي پۈتۈن ئىشلىرىڭ.

5596بولۇر ساڭا ئىككى جاھان خوۋلىقى،
سىنىڭ بولغۇسىدۇر تەڭرى خوشلۇقى.

5597دۇرۇسلۇق شۇدۇر، كۆر، دۇرۇس بول كونى،
تىلەككە يەتكۈزگەي دۇرۇسلۇق سىنى.

5598سىنى تەڭرى سۆيگەن دۇرۇسلۇق ئۈچۈن،
دۇرۇستۇرن بۆلەك قىلما خەلىققە ئۆچۈن (224) .

5599ئىشتىكىن، نىمە دەيدۇ كۆڭلى يورۇق،
بۇنىڭ مەنىسىدۇر بۇ سۆزگە ئىنىق:

5600دۇرۇسلۇق ئۈچۈن كۆك ئاياقتا تۇرۇر،
تەۋرەنمەس ئۈچۈن يەردە ئوت ـ چۆپ ئۈنۈر.

5601تەۋرەنمە، دۇرۇس تۇر، كۆڭۈل تۈت دۇرۇس،
دۇرۇس ئىككى دۇنيا دۇرۇسلۇق تاپۇر.

5602ئى ئېلىگ، شۇلاردۇر مېنىڭ بىلمىشىم،

ساڭا ئېيتتىم ئەمدى ئىچىم ھەم تېشىم.

5603ھەر ئىككى جاھان، ئەي، قىلارلىق سۆزۈم ـ

مۇشۇلار ئىدى، ئېيتتىم ئەمدى ئۆزۈم.

5604بۇ دۇنيا مېلى ھەممىسىلا قالۇر،

ئۆلۈرسەن، ئېتىڭ ياخشى بولسا بولۇر.

5605قالۇر بۇ جاھاننىڭ ھەممە نەرسىسى،

ئۆلۈرسەن ياخشى نام تاپ، شۇلا قالغۇسى.

5606بىر ئالىم بۇنىڭغا قىياسەن قىلىپ،

شۇ مەنا ئۇزە سۆز ئېيتمىش ئوخشىتىپ:

5607ئېتىم ياخشى بولسۇن، ئۆزۈم ئۆلسەممۇ،
تىرىك ئۆلەر ئاخىر، ئېتىم قالسۇن ئۇ.

5608تىرىش، ياخشىلىق قىل، ياخشى ئات تىلە،
ئۆزۈڭ مەڭگۈ، ئاتىڭ تىرىك بولسۇن ئۇ.

※ ※ ※

5609ئېلىگ ئاڭلاپ بۇ سۆزنى سۆيۈندى بەك،
كۆڭلى كۆكسى يورۇپ، لەززەتلەندى بەك.

ئېلىگنىڭ ئۆگدۈلمىشكە جاۋابى

5610ئۇ ماختاپ، ئالقىشلاپ ئۆگدۈلمىشنى كۆپ،
دېدىكىم، سەن ئېيتتىڭ بىلگىنىڭنى خوپ.

5611بۇ كۈندىن بۇيان بەرسە تەۋپىق خۇدا،
سەن ئېيتقان بۇ سۆزلەرنى ئەيلەي ئادا.

5612ماڭا بەردى سەندەك ياردەمچىنى رەب،
كۆتەرمەن بېرىر باشقا مەقسەتنىمۇ دەپ.

5613خۇدا بەرسۇن ئارزۇ ـ تىلەگىڭ تولۇق،
ئۈمىدىم تولۇق قىلدىڭ، ئى ياخشى پال.

5614كۆيۈمچان بولۇپ سەن، ئەي كۆڭلى يېقىن،
داۋاملىق ياردىمىڭ قىل بۇندىن كېيىن.

5615ساڭا چىن پۈتەرمەن ئىشىنىپ ئۆزۈم،
سۆزۈڭنى يوشۇرما، كۆركەم يۈزلۈگۈم.

5616قۇياشتەك يورىغان قۇياش ماڭا سەن،
مەن ئەمدى سايەڭدە ئەيىم كۆرەرمەن.

5617ئەجەپ ياخشى ئېيتمىش دىلرەبا كىشى،
تىلى ـ كۆڭلى بىردەك بىر ئاشنا كىشى:

5618قىل ئەينەك ئۇنى كىمگە پۈتسە كۆڭۈل،
كۆرۈشكە ئۆز ئەيىبىڭنى تۇتقىن ئۇدۇل.

5619كۆيۈمچان كىشى ئۆزگە ئەينەك بولۇر،
ئۇڭا باقسا خۇلۇق- خۇي تۈزىلۇر.

5620يېقىن بولسا كىمنىڭ دىلى كىمگە چىن،
ئۇڭا پۈتۈكلۈك گەر يېقىن بولسا چىن.

5621سۆزۈڭنى ئىشەنگەنگە ئېيتساڭ بولۇر،
سۆزىنى ئىشەنگەننىڭ تۇتساڭ بولۇر.

※ ※ ※

5622ئۆگدۈلمىش ئىشىتكەچ، كۆر، ئىلىگ سۆزىن،

سۆيۈندى، دېدى "خوش"، يورۇتتى كۆزىن.

5623ئىلىگ ئۆزدى سۆزىن راھەتكە چۈمۈپ،

قوپۇپ چىقتى ئۆگدۈلمىش ئاندىن تۇرۇپ.

※ ※ ※

5624شۇندىن بىرى خان راھەتنى قويۇپ،

تۈزەتتى ئىلىن تۈزدى ئەمگەك يۇدۇپ.

5625يامانىنى يىراق قىلدى، ياخشىنى ئول ـ

ئۆزىگە يېقىن قىلدى ھەم بەردى يول.

5626تۈزۈلدى خەلق ھەم سۈزۈلدى ئېلى،

جىمىپ تىنچلاندى يىل، ئاي، كۈن تىلى.

5627ھايات شىرىنىلەشتى ئەل نەپئى بىلە،
ھوزۇردا سۆيۈندى ئېلى خوش كۆلە.

5628ئېلىگ ئۆگدۈلمىشنى قەدىرلىك قىلىپ،
جىمى ئىشنى بەردى ئۇڭا ئىشىنىپ.

※ ※ ※

5629شۇ ھالدا ئۆگدۈلمىش يۈردى بىر زامان،
پىشىپ قايغۇ ـ ئەلەم ئىچرە ئۇ ھامان.

5630ئۆزىگە باقتى، كۆردى قىلىقىن ـ ئىشىن،
تىرىكلىك، يىگىتلىك زايە قىلمىشىن.

5631ئېچىلدى يورۇپ كۆڭلى ـ كۆكسى، كۆزى،
ئېرىتماق تىلەدى كۆڭۈلنىڭ توزى.

يەتمىش ئۈچىنچى باپ

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئۆتكەن ھاياتىغا ئېچىنىپ تەۋبە قىلغانلىقى بايانىدا

5632يۈرۈپمەن دېدى: غەپلەت ئىچرە كۈلە،
تىرىكلىك زايە بولدى غەپلەت بىلە.

5633تىرىكلىك كۈچى قالدى مەندىن كېتىپ،
ھاسا قولغا ئالدىم ھايات تەرك ئېتىپ.

5634ئۆكۈندى، دېدى: كەتتى ئىسسىت كۈنۈم،
تىرىكلىك تۈگەدى، قارايدى تۈنۈم.

5635مەن ئاززۇ – نېمەتنى ھۆكۈزدەك يېدىم،
بىلىپ بىلمەيىن مەن ئۈيدەك ياشىدىم.

5636دېدى: غەپلەت ئىچرە يۈرۈپمەن كۈلۈپ،

كۈنۈمنى بىھۇدە يۈرۈپ ئۆتكۈزۈپ.

5637يىگىتلىك كۈچى كەتتى مېنى تەرك ئېتىپ،

قېلىپمەن يىگىتلىككە كۆيۈپ ــ ئېچىنىپ.

5638تىرىكلىك تۈگەدى، يېقىنلاپ ئۆلۈم،

ئۆلۈمگە چارە يوق ئۆتۈشكە يولۇم.

5639چېچىم بولدى شۇڭقار تۇسىدەك ئالا،

ساقىلىم كۈزدىكى ئوتتەك بولدىلا.

5640ئوتتۇز ئىككى چىشىم - ئاپئاق ئۈنچىلەر،

ئۈزۈلدى يىپى، كۆر، چېچىلدى ئۇلەر.

5641كۆرەتتى كۆزۈم كۈن چۈشكەن يەرنى ھەم،

قارايدى، كۆرەلمەس تۇرغان ئەرنى ھەم.

5642قۇلاق سالسام ئاڭلار ئىدىم كۆپ يىراق،
ئىشارەت قىلۇرمەن بۇ كۈن قولله، باق.

5643قارا ئەمدى قۇزغۇن تۈسىدەك بېشىم،
قوغۇ قوندى باشقا، يېتىلدى يېشىم.

5644يانار ۋاقتىم ئولدى، خۇداغا بۇ كۈن ـ
سېلىپ ئۈن يىغلايىن گۇنايىم ئۈچۈن.

5645مەن ئەمدى تۇرۇپ ھەق تەرەپكە ياناي،
گۇنايىم ئۈچۈن مەن مەغپىرەت سوراي.

5646يارامسىز ئىشلىرىم تاشلايىن پۈتۈن،
سۆزلىگەي بۇ كۆڭلۈم غۇباردىن بۇ كۈن.

※ ※ ※

5647تىلەدى ئۇ تەۋبە قىلماقنى شۇ تاپ،

خۇداغا سېغىنغاچ، گۇنايىن سوراپ.

5648يەنە ئويلىدى: ئالدىراپ كەتمەيىن،

ئالدىراش ــ زىيانلىق، ئۇنى قىلمايىن.

5649ئەڭ ئاۋال بۇ ئىشتا كېڭەشمەك كېرەك،

يارامسىزلىق ئۆزدىن تۈگەتمەك كېرەك.

5650قىلىش لازىم ھەر ئىشنى كېڭەشلە بىلىپ،

كېڭەشمەس كىشى ئۇ ئىگرار ئۆكۈنۈپ.

5651نېمە دەيدۇ ئاڭلا، پەيغەمبەر ــ نەبى،

كېڭەش ــ ھەممە ئىشنىڭ داۋامى ــ ئەمى.

5652يېقىنلار بىلەن سەن ئەيلىگىن كېڭەش،
يېشىلگەي كېڭەش بىرلە ھەر تۈرلۈك ئىش.

5653كېڭەش بىرلە تۈزىلىۇر كىشىنىڭ ئىشى،
پۇشايمانلىق ئولغاي كېڭەشمەس كىشى.

5654قاياشىم قېشىغا مەن ئەمدى باراي،
ئۇنىڭلە بۇ ئىشتا كېڭەشلەر قىلاي.

5655ئۇ ماقۇل دېسە مەن قىلاي ئۇشبۇ ئىش،
ئۇ ماقۇل دېمىسە قوياي بۇ كېڭەش.

5656كىشى ئۆز ئىشىنى بىلەلمەس كۆرۈپ،
كېرەك باشقىلارغا ئېيتماق ئىشىنتۈرۈپ.

5657كېڭەشسە كىشىدە بىلىم كېڭىيۇر،
كېڭەشكە قوشۇلسا بىلىم، ئىش ئوڭۇر.

5658ئىشتىكىن كېڭەشلىك كىشى نېمە دەر،
كىشى ئۆز ئىشىنى كېڭەشلە ئېتەر:

5659نە ئىش قىلماق ئولساڭ كېڭەش ئەر بىلە،
كېڭەشمەس كىشىدىن يىراقلىق تىلە.

5660نىچۈك ئىشنى قىلساڭ كېڭەش بىرلە قىل،
كېڭەش بىرلە كۈتكەن تىلەكلەر كېلە.

5661كېچە ياتتى، يۈيۈندى سەھەر تۇرۇپ،
ئاتىن مىندى، ئېلىگكە باردى يۈرۈپ.

5662ئېلىگ يانىغا كىرىدى رۇخسەت سوراپ،
ئورۇن بەردى ئېلىگ ئۈنى قەدىرلەپ.

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئېلىگكە سوئالى

5663ئىلىگدىن ئۆتۈنۈپ دېدى: مەن بۇ كۈن ــ
قاياشىمغا بارغۇم كېلۇر بەس، پۈتۈن.

5664ئەگەر بولسا رۇخسەت بارايمەن ئۈيان،
زىيارەت قىلىپ تېز يانايمەن بۇيان.

ئىلىگنىڭ ئۆگدۈلمىشكە جاۋابى

5665ئىلىگ ئېيتتى: بارغىن، ئى ئىلمى تامام،
ئۇڭا يەتكۈزۈپ قوي مېنىڭدىن سالام.

5666ئۈنۈتمىسۇن ھەرگىز دۇئادا مېنى،
سىرىنى خۇداغا دەل ئاچقان كۈنى.

5667خۇدادىن سوراپ بەرسۇن گۇنالىرىم،

دۇئا بىرلە بەلكى كەچۈرگەي كەرىم.

5668يېنىپ چىقتى ئۆگدۈلمىش "ماقۇل" دىبان،

ئۆيىگە كېلىپ چۈشتى ھەم شادىمان.

5669جاھان يۈزى ئالدى ئالتۇن رېڭىنى،

قۇياش زەپىران قىلدى ياقۇت ئوڭىنى.

5670تۇرۇپ كۆك قېشىنى قارايتتى يۈزىن،

تۇتۇپ باغلىدى بارچە ئىنسان كۆزىن.

5671ناماز قىلدى، ياتتى تۆشەككە كىرىپ،

خىيالغا چۈمدى ھەم بىر ئاز كۆز يۇمۇپ.

5672بىر ئاز ئۇخلىدى، ياتتى بىر ئاز ئويغاق،

خىيال ـ ئوي تۇغلىرى تىكلەندى بىراق.

5673تۆشەكتە يەنە ياتتى ئۇخلىدى كۆپ،

يېتىپ يالغۇز ئۆزى ئويغاندى چۆچۈپ.

5674يۇمۇلمىدى قايتا ھەر ئىككى كۆزى،

يېتىپ ئويغاق ئويلاپ، زېرىكتى ئۆزى.

5675قاراپ كۆردى ئاۋال قارا قۇش ﴿ 225 ﴾ تۇغۇپ،

قوپۇپ كەلدى يەردىن ئۇ ئوتتەك بولۇپ.

5676كېيىن يىلدىرىق ۋە ئايغىر ﴿ 226 ﴾ تۇغۇلۇپ،

قوشۇلدى ئىرىنتىر ئۆزىن كۆرسۇتۇپ.

5677سەھەر قۇشى قوپتى ئەگىپ ئۇچۇپ،

ناۋا قىلدى سايراپ مىزامىر ﴿ 227 ﴾ ئوقۇپ.

5678كۆتەردى بېشىن، كۆردى شەرىقتە قۇياش ـ
قوپۇپ يەردىن ئۆستۈن كۆتەرمىش ئۇ باش.

5679نۇ نەيزە چېچىلدى يەردىن پۇتاقلاپ،
پەلەك مەڭزى ئوتتەك بولدى يىلىنجاپ.

5680جانان كۈلگەن كەبى يورىدى جاھان،
تاراپ قايغۇ، شاتلىق بولدى نامايەن.

5681يەنە قوپتى يۈيۈندى، ناماز ئۇقىدى،
مىنىپ ئاتقا "چۇ" دەپ تاققا جونىدى.

5682بېرىپ يەتكەچ، ئۇ ئاستا چەكتى ئىشىك،
قويۇپ تائەت قاياشى، ئاچتى ئىشىك.

5683سالام بەردى دەرھال مانا ئۆگدۈلمىش،
ئىلىك ئالدى سالامىن ھەم ئودغۇرمىش.

5684كۆرۈشكەچ، ئۆي ئىچرە كىردىلەر شۇدەم،
قاياشى سۆز ئاچتى، سوراپ سوئال ھەم.

ئودغۇرمىشنىڭ ئۆگدۈلمىشكە سوئالى

5685يەنە كەلدىڭ نىچۈن، قاياشىم؟ دېدى،
تېخى بىز كۆرۈشكەنگە ئاي تولمىدى.

5686چۈشكۈنرەك كۆرەرمەن روھىڭنى سېنىڭ،
سېرىغراق كۆرەرمەن قىزىل ئۈ رەڭىڭ.

5687نېمە قايغۇ تەگدى، نە كەچتى ھالىڭ؟
ماڭا سۆزلىگىن سۆز، سەن ئاچقىن تىلىڭ.

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئودغۇرمىشقا جاۋابى

5688جاۋاب بېرىپ ئۆگدۈلمىش، ئېيتتى: قارا،

زامان ئوقى ئېتىپ قىلدى دىلنى يارا.

5689يورۇتسا كۆڭۈلنى ئۆگۈتلە زامان،

كۆڭۈل ئۆلگەن ئولسا تىرىلۇر ھامان.

5690ئۆزۈم غاپىل ئەردىم، دىلىم ئۇخلىغان،

مېنى پەندى بىرلە ئويغاتتى زامان.

5691كۆڭۈل كۆزى بىرلە قاراپ بايقىدىم،

ئۆزۈم يولدىن ئېزىپ، مەن تېڭىرقىدىم.

5692تىرىكلىك تۈگەپ بولدى يۈكۈم ئېغىر،

گۇنادىن يانار ۋاقىت بولدى ئاخىر.

5693ھاياتىمچە قىلدىم كىشى خىزمىتى،

غاپىل ئۇخلىدىم، قالدى ھەق تائىتى.

5694كېلىۋەردى دۇنيا، تىرىكلىك كېتۇر،

تىرىكلىك تۈگەر، كۆر، بۇ دۇنيا قالۇر.

5695جاھاننى تىلەدىم ھاياتلىق ئۈچۈن،

ھاياتسىز نە ھاجەت بۇ گۇستاخ ئاجۇن؟

5696كېچەر مانا شۇنداق بۈگۈنكى كۈنۈم،

تاپارمەنمۇ ئۆزۈم كېلىچەك تۈنۈم؟

5697چېچىم بولدى يازدا قۇرىغان قاقشال،

ھەم شۇڭقار تۈكىدەك چارلاشتى ساقال.

5698كېرەك تاڭنا ئۈچۈن تەييارلىق قىلىش،

ئى زېرەك، تۈزەتمەككە ئەتىكى ئىش.

5699بۇڭا ئۇخشىشىپ كەلدى ئەمدى بۇ سۆز،

ئەمەل قىل بۇ سۆزگە، ئايا كۆڭلى تۈز:

5700بۇ ئۆتكەن تىرىكلىك پۇشايمان ئۆزۈم،

كۈنۈم قانچە قالدىكىن، ئاي يۈزلۈگۈم.

5701زايە كەتتى ئەپسۇس يىگىتلىك كۈنى،

زايە كەتمىسۇن ئەمدى قالغان تۈنۈم.

5702تەييارلان بۈگۈن ئەتىكى ئىشقا سەن،

بىلىملىك ماڭا نە دېدى، ئاڭلا سەن.

5703غاپىل ئولما، بۇ كۈن تائەت قىل كىشى،

بۈگۈنكى ئەتىكى ئۈچۈن تەييارلىق ئىشى.

5704يىدىم، ئىچتىم ئۇيىدەك، يۇردۇم مەن بىكار،
ۋۇجۇدىمنى رىيازەتتە تۇزسەم بولار.

5705ئۇ كۆپ ئاززۇ ــ نېمەت يىدى، سەمرىدى،
ئۇنى يادىتايمەن دەل ۋاقتى كەلدى.

5706تولا ياتتى راھەت ــ تىلەككە كۆرە،
بۇ كۈن ئەمدى ئاياقتا ئۆرە.

5707ئۆزىگە قىلدى ياۋ ئۇ كۆپ كىشىنى،
قىلاي خوش ئۇلارنى تۇزەپ ئىشىنى.

5708قول ھەم تىل ئۇزارتتىم كىشىلەرگە كۆپ،
بۇ كۈن بۇ تىلىم ئۆزرە ئېيتسۇن تۇرۇپ.

5709 كىشىلەرگە ئازار بەردىم ھىسابىسىز،
بېرەي ئۆزگە ئازار مەن ئەمدى، ئەزىز.

5710نادان بىر قاچاقمەن، ئىگەمدىن قاچاق،
جىمىكى گۇناغا كۆمۈلگەن بىراق.

5711بۇ كۈن تەۋبە بىرلە يانايمەن مانا،
ئىگەمدىن بۇ ئۆزرۈم تىلەيمەن مانا.

5712ئۆلۈم تۇتمىغان چاغدا تائەت قىلاي،
ئۆلۈم تۇتسا، تائەت قىلىپ بولمىغاي.

5713بىر ئىلمى كەڭ كىشى، ئىشىت نېمە دەر،
ئى باغرى قاتتىق، ئۇ نەسىھەت بېرەر:

5714يىغ ئۆزنى ئۆلۈمدىن ئاۋال، ھەققە يان،
ئۆلۈم تۇتسا پايدا بەرمەس پۇشايمان.

5715ئۇنۇتماي ئۇنى، بول تەۋبىگە تەييار،

غاپىل بولما، ئۆلۈم ياقاڭدىن تۇتار.

5716يىگىتلىك چېغىڭدا سەن قىل ئىبادەت،

قېرىساڭ كېتۇر ھەممە كۈچ ــ قۇۋۋەت.

5717غەنىمەت ھايات، قىل تائەت ئالدىراپ،

ئۆلۈم تۇتمىغان ئىكەن، تۇر ئويغاق قاراپ.

5718ئۆلۈم تۇتمىغاندا ئويغان، دىققەت ئەت،

ئۆلۈم تۇتسا پايدا يوق، كۆرگىن پەقەت.

5719مەن ئەمدى ساڭا كەلمىدىم ئاندىن تۇرۇپ،

بۇ ئىشقا كېڭەش بەر، ئوبدان ئويلۇنۇپ.

5720كۆيۈمچان قاياشىم ئەي جەسۇر توڭا،

نە قىلماق كېرەكتۇر، سەن ئېيتقىن ماڭا.

يەتمىش تۆتىنچى باپ

ئودغۇرمىشنىڭ ئۆگدۈلمىشكە كېڭەش بەرگەنلىكى بايانىدا

5721 جاۋاب بېرىپ ئودغۇرمىش ئېيتتى: قاياش ــ
سۆزۈمنى ئىشىتكىن، ئايا قەلبداش.

5722 قىلىپسەن تولا ياخشى نىيەت ئۆزۈڭ،
خۇدا بەرسۇن تەۋپىق يورۇتسۇن كۆزۈڭ.

5723 پەقەت بىر ئىلىملا يېتىشمەس بۇڭا،
قىلىشقا تېگىشلىك يەنە ئىش تولا.

5724 ئۇلاردىن بىرىكىم، ئىشىت، ئېيتايىن،
هازىرلىق كۆرۈپسەن ئەمەل ئەيلەگىن.

5725بۇ كۈن ئاندا تۇرماق ساڭا ياخشىراق،

يەنە مۇندا تۇرماق ماڭا ياخشىراق.

5726بۇ كۈن سەندىن ئەلگە يېتەر پايدا كۆپ،

بۇ پايدا بۇزۇلسا قاغايدۇ سۆكۈپ.

5727ئېلىگ قىلدى ئەلگە قولۇڭنى ئۇزۇن،

قىلىپسەن ياخشىلىقلار نام ئالدىڭ پۈتۈن.

5728خەلق تاپتى راھەت، تۈزەلدى ئېلى،

دۇئا بىرلە تىنماس رەئىيە تىلى.

5729نېمە دەر ئىشىتكىن، نەپئىلىك كىشى،

نەپئىلىك كىشىدۇر كىشىلەر بېشى:

5730كىشىلەر ئارا، كۆر، كىشى ئول بولۇر،

ئۇنىڭدىن كىشىلەر كۆپ پايدا ئالۇر.

5731نەپسىز كىشىدىن كىشىدۇر بىزار،
نەپسىلىك كىشىدىن نەپسى ئەلگە كېلۇر.

5732نىيەت ياخشى قىلسا كۆڭۈلدە كىشى،
جاھاندا بولۇر، كۆر، تىلەكتەك ئىشى.

5733نىيەت ياخشى بولسا، ياخشىلىق بولۇر،
قىلالمىسا ھەم ئۇ ساۋابىن تاپۇر.

5734ئىمىنلىك ۋە قانۇن ئەل راھىتىدۇر،
ئېلىگ ھەم خەلق ھەم سەندىن سۆيۈنۇر.

5735قانۇن ۋە نىزاملار ئىشقا ئېشىپ كەڭ،
يوقالدى يامانلار، تۇگەپ ھىلە ـ رەڭ.

5736ئەگەردە كېلۇرسەن بۇلارنى قويۇپ،

پۇشايمان بولۇرسەن، ئۇ ئىش بۇزۇلۇپ.

5737يەنە تېگىشلىگەي بۇ قانۇن ـ نىزام،

بۇزۇلغاي ئۇ ئىشلار تامام ۋەسسالام.

5738ئورنىڭغا سىنىك بىر يامان ئورنىغاي،

خەلقنى ئېزەر، ھىچ ھوزۇر قالمىغاي.

5739يامان يولغا تارتقاي ئېلىگنى يامان،

يامان ئىشلار قىلىپ، قويۇر ئىز ھامان.

5740سىنىڭدىن سورايدۇ بۇنى بىر بايات،

يەنە قالدۇرۇش بار بىرەر ياخشى ئات.

5741ياماندىن قاچ، نىزامنى تۈزمە يامان،

يامانغا بولۇشما ھەم بەرمىگىن يان.

5742نە دەيدۇ ئىشىت، كۆڭلى، قىلىقى كونى،
ساڭا قىلدى ناسات، ئۇنۇتما مۇنى:

5743يامانغا قوشۇلما، تۇتما يامان يول،
يامانلىق قىلغۇچىغا بولۇشماس بول.

5744نىزامنى ياخشى تۈز ھەم ياخشىلىق قىل،
يامانلىق كۆرمەي ئىككى دۇنيا تىرىل.

5745ساڭا بەردى تەۋپىق ھەق ياخشىلىققا،
جىمىكى ياخشىلىقنى ھەم قىلىشقا.

5746مۇشۇ ياخشىلىقنى نىچۈن بۇزارسەن،
ئى كۆڭلى تىرىك، سەن زىيان كۆرەرسەن.

5747بۇزۇپ ئەل نەپئىنى ۋە پايداڭ قويۇپ،

نە خوۋلۇق تىلەرسەن بۇ يەردە تۇرۇپ.

5748بۇ يەر ماڭا خوپراق دېگەنتىم ئۆزۈم،

سەۋەبىن ساڭا دەي، گۈزەل يۈزلۈگۈم.

5749ئۆزۈم دۇنيا ـ دۆلەت تېپىپ كۆرمىگەن،

تىلەك ـ ئارزۇغا ھەم كۆڭۈل بەرمىگەن.

5750خەلق بىرلە بىللە ھەركەت قىلمىدىم،

يا بەگلەرگە لايىق قىلىق بىلمىدىم.

5751ئۆزۈم كۆرمىدىم مەن جاھان مالىنى،

يا ياخشى يامان يا كىشى ھالىنى.

5752بىلىپ تۇرسام بۇ ھالەت ئۆيىاقتا بارسام،

بولۇر بەك يامان ھەم تائەتنى قويسام.

5753كىشى كۆرمىگەن بولسا ئالتۇن ـ كۇمۇش،

كۆرۈپ تاپسا خۇلقى بولۇر مىڭ سۆكۈش.

5754جاھاننى كېزىۈچى قىتان كارۋىنى ـ

ئۇ سارتلار ﴿ 228 ﴾ بېشى، نەدەر ئىشىت ئۇنى:

5755پېقىرلىقتا ئۆتكەن گاداي ـ كەمبەغەل،

بېيىسا قويۇر ئۇز خۇلقىنى دەل.

5756تېپىپ قالسا بايلىقنى يوقسۇل ئەگەر،

دۇرۇسلۇق يولى تېز ئۇنىڭدىن كېتەر.

5757بۇ بەخت كۆرمىگەن گەرچە دۆلەت تاپۇر،

خۇيى بۇزۇلۇپ ئەلگە ئاپەت بولۇر.

5758ھۆكۈمدار بولمىغان گەر بولسا ھاكىم،

بولۇر قول ـ تىلىلە ئۇ خەلققە زالىم.

5759سەن ئۇلساڭ، بۇ دۇنيا ـ دۆلەتكە تويۇپ،

بېسىپ سەن كۆڭۈلنى، نەپسىڭنى قويۇپ.

5760كۆزۈڭ تويدى كۆڭلىمۇ ھوزۇرلۇنۇپ،

يۈرۈرسەن ئېلىڭ بىرلە ياخشى بولۇپ.

5761بۇ ھەقتە ساڭا تەڭرى پەزلى ئىدى،

بېرىپ ياخشىلىقلار سېنى خوشلىدى.

يەتمىش بەشىنچى باپ

تۇغرىلىقتا تۇغرىلىق، ئادەمگەرچىلىكتە ئادەمگەرچىلىك قىلىش بايانىدا

5762بۇ بىر تۈرلۈكىدۇر، يەنە بىرىسىنى،
ئىشىتكىن، ئېچىپ مەن ئېيتايىن ئۇنى:

5763ئۇنۇتتۇڭمۇ ياكى سىر قالدىمۇ گەپ؟
بۇ ئىشقا تۈتۈندۈڭ نە پايدىسىنى دەپ؟

5764بىلۈرسەن جاھاندا بۇ ماختاش تولا،
ئەزىزىم، ۋاپالىق كىشىگە بولا.

5765جاھاندا بولۇركەن قانۇن ۋە نىزام،
بەلگىسى كىشىگە كىشىلىك تامام.

5766كىشى ياخشىلىققا قىلۇر ياخشىلىق،
بىرىگە ئون ھەسسە قايتۇرماق ئېنىق.

5767نەسلدە كىمكى ئاتادىن ئىسىل،
ئۈنىڭدىن كېلۇرلەر پايدا ئەلگە، بىل.

5768ئانا ئالسا يوشۇرۇنچە ئوغرى سىۈ،
ئوغۇل تۇغسا ئەلگە بولۇر ئاپەت ئۇ.

5769كۆر ئەمدى ئېلىگنىڭ ياخشىلىقلىرىن،
سەن ئالدىڭ يېمەك ــ كىيمەك نېمەتلىرىن.

5770بۇ پەزىل، ئاڭ، بىلىم ھەممىگە ئېلىگ ــ
سەۋەب بولدى، ساڭا ئېچىلدى ئىشىك.

5771ئۇلۇغ قىلدى ئۈنۋان نام بىلەن سېنى،
ساڭا ياخشىلىققا ئېچىپ ئىشىكىنى.

5772ئەي كۆڭلى تىرىك سەن بۇ ياخشىلىقنى ـ

ئۇنۇتتۇڭمىكىن يا ياندۇرغۇلۇقنى؟

5773يىرىك سۆزلىدىم مەن، قېرىنداش، قارا،

ئاچچىقلانما قىزىرىپ، دىل ئەتمە يارا.

5774دۇرۇس سۆز يىرىكتۇر، كۆڭۈلگە ئاچچىق،

سىڭدۇرسە ئۇنىڭ نەپئى بولغاي تاتلىق.

5775تېرىكمە ئەگەرچە يېرىك بولسا سۆز،

دۇرۇس سۆز يىرىكتۇر، يىرىك بولما ئۆز.

5776بۇڭا ئوخشاپ كېلۇر ئەمدى بۇ سۆزۈم،

مۇنى سەن ئاڭلىغىن، گۈزەل يۈزلۈگۈم:

5777دۇرۇس سۆز ئۇ ئاچچىق، سىڭدۈرگىن ئۇنى،

بىرىپ تاڭنا نەپئىن خۇش ئەتكەي سىنى.

5778دۇرۇس سۆز كۆڭۈلگە، كۆر، ئاچچىق يىرىك،

يىرىك سۆز دۇرۇس ئۇ، دۇرۇس سۆز قىنى؟

5779سەن ئوغلان كىچىك چاغدا ئۆلدى ئاتاڭ،

قۇچمىغان ئىدىڭ بەخت، تىپىپ بىلىم ــ ئاڭ.

5780ئىلىگ تەربىيەتكە ئالغانلىغىچۈن،

كىشىلەر قاتارى سەن ئالدىڭ ئورۇن.

5781ئات، ئايغىر، سۇ، يەر، قۇل ــ دىدەك ھەممىسى،

ئىلىگدىن كىلىپ، ئاچتى بەخت قاپىقىسى.

5782جىمى نىمەت ياخشىلىققا ئىرىشتىڭ ئۆزۈڭ،

تارالدى ئىتىڭ ئەلدە مەشھۇر ئۇنۇڭ.

5783يارارمۇ ئەمدى ساڭا قايتا تۇرۇپ،
يۈزۈڭ ئۆرىسەڭ سەن، يېغىدەك بولۇپ؟

5784تېگەر پايدا چاغدا سەن ئۆزدىن قېچىپ،
يىراقلاشساڭ قالۇر دىلى ئېچىشىپ.

5785ئېلىگ قىلدى بار ياخشىلىقنى ساڭا،
كېرەكمەسمۇ جاۋاب، ئەي مەشھۇر ئاڭا؟

5786سېنى كۆرسە ماختاپ ئەل ئالقىشلىسۇن،
ۋاپادار دەپ ئېتىڭ ئەلگە تارىسۇن.

5787نېمە دەر ئىشتىكىن، كىشى ياخشىسى،
كىشىلىك ئېرۇر چىن كىشى بەلگۈسى:

5788كىشىلىك قىل، ئى ئەر، ئۇلۇغ كىشى بول،
كىشىلىككە شۇنداق كىشى نۆتتى يول.

5789كىشى بول، كىشىگە كىشىلىكنى قىل،
كىشى ئاتىن ئۆزىگە سۆپەت ئەيلەگىل.

5790ئېلىگ ياخشىلىق قىلدى مىڭلاپ ساڭا،
جاۋابەن هازىرلا ياخشىلىق ئاڭا.

5791يانۇتلۇق ﹝ 229 ﹞ كىشى ئۇ كىشى ياخشىسى،
خەلقنىڭ خىلىدۇر، كىشى بەلگىسى.

5792ئىدىڭ سەن بىلىمسىز، نادان بىر بالا،
يۆلەپ هەم يۈكسەلتتى بەختكە مانا.

5793پىدا قىل سەن ئەمدى ئاڭا جان ـ تېنىڭ،
سەن ياتما، ئىشىنى كۈن ـ تۈن قىل ئۇنىڭ.

5794ئۇ ياخشىلىق ئۇچۇن سەن قىل ياخشىلىق،
بېرۇر تەڭرى ھەم ساڭا ھەم بىل، ياخشىلىق.

5795كىشىلىك قىلغۇچى كۆيۈمچان بىر ئەر،
ئى كۆڭلى يېقىن سەن ئاڭلا، نېمە دەر:

5796يىسەڭ كىم ئېشىنى، سەن قىلغىن ئىشىن،
كۆيۈمچانلىق ئارتار، ھالال يە ئېشىن.

5797كۈزەتىپ تۇز ـ ئاشىنىڭ ھەققىنى كىشى،
يىدۇرگەن كىشىگە پىدالار بېشىن.

5798يېتىپسەن تىلەككە، تېپىپ ياخشى يول،
ئاڭا ياخشىلىقلە پايدىلىق بول.

5799كىيىپ دۇردۇن ــ تاۋار پۈركەندىڭ ئۆزى،

ھەسەتخورلىرىڭنىڭ قاماشتى كۆزى.

5800سەن ئەمدى ئېلىگكە كەلتۈر ياخشى ئات،

كۆرۈپ ياۋ سىزىلسۇن، ئەگسۇن بويۇن يات.

5801تۈمەن ئارزۇ، نېمەت تاپتىڭ تىنچلىنىپ،

بويۇننى يوغارتتىڭ بۇقادەك قىلىپ.

5802كۈچۈڭنى سەن ئىشلەت ئېلىگ ئىشىغا،

كۆپەيسۇن دۇئالار ئۆزۈن يېشىغا.

5803جاھان مالى يىغدىڭ، بولدۇڭ ئۆزۈڭ باي،

مىندىڭ ھەم ئارغىماق يانا تازى تاي (230) **.**

5804ئېلىگكە پىدا قىل بۇ مال ئىشلىتىپ،

تىلەككە ئېرىشسۇن مەڭزى قىزىرىپ.

5805ئىلىگ تەختكە چىقسۇن بۇ كۈن بەھوزۇر،

ئىلىگ باش دۈشمىنى، بولسۇن يەر ئوپۇر.

5806قولۇڭنى ئۇزارتتى، سۆزۈڭنى راۋان،

قارايدۇ ساڭا دوست ـ دۈشمەنلەر ھامان.

5807ئاشۇر ئەمدى ياخشى دۇئانى ئاداش،

سىنىڭ بولدى دۆلەت ئۇزۇن بولغاي ياش.

5808ئىسىل كىشى قىلۇر شۇنداق ئەزگۈلۈك،

ئول ئاتى جاھاندا قالۇر مەڭگۈلۈك.

5809تولا ياخشى ئىيتىمىش ئەرەبنىڭ تىلى،

بىلىشكە كىشى ئەسلىن ئاچمىش يولى:

5810كىشى ئەسلىگە ئىش ـ ھەركىتى گۇۋا،
ئىش ـ ھەركەت نە ئولسا، ئەسلى شۇ بولا.

5811كىم ئۇ ئەسلى ياخشى ئىش ـ ھەركىتى ئۇز،
يامانىنىڭ ئەسلىگە ئۆز خۇلقى گۇۋا.

5812ئېلىگ خۇلقى ئۆزگەرسە، ئەي مۇلايىم،
ئۇنى ياندۇر،تۈزەت، بېرىپ سەن بىلىم.

5813پۈتۈن ياخشىلىقلار ئېلىگ قېشىدا،
ئۇنى تەرىك ئېتىپ سەن قالما تېشىدا.

5814كېڭەش سالدىڭ ئەمدى ئىشەنىپ ماڭا،
ئۆزۈم بىلگىنىمنى دېدىم مەن ساڭا.

5815مەن ئېيتقانلىرىم ھەم ئۆزۈڭ بىلمىشىڭ،
قىياسلاپ كۆرەرسەن، يۈرۈشكەي ئىشىڭ.

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئودغۇرمىشقا جاۋابى

5816سۆيۈنۈپ، قېرىنداش، دېدى ئۆگدۈلمىش،
بۈيۈكلەر شۇ ياڭلىغ بولۇشقا تېگىش.

5817تولا ياخشى ئېيتتىڭ بۇ سۆزلەر بۇ كۈن،
يېشىلدى ماڭا بۇ تۈگۈلگەن تۈگۈن.

5818ماڭا پەردەلىك ئەردى بۇ سۆز، ئېچىپ ـ
كۆتەردىڭ بۇ پەردەنى سۆزلەپ ـ يېشىپ.

5819ئۆزۈم قويدۇم ئەمدى بۇ ئارزۇ ـ تىلەك،
خۇدايىم بولۇپ بەرسۇن ئارقا يۆلەك.

5820كۈزەتسۇن ئىگەم، تۇتسۇن كۆڭلۇم تۈزە،
خۇيۇم ھەم پەيلىمنى تۈزلۈك ئۈزە.

5821دۇئا بىرل سەن ھەم مەدەت بەر ماڭا،
ئۇنۇتما، مېنى سەن، سۆز ئېيتتىم ساڭا.

※ ※ ※

5822سۆزىن كەستى، قوپتى ئاياقتا ئۆرە،
خوش ئېيتتى، ئاتلاندى، ياندى يول يۈرە.

5823ئۆيىگە كىلىپ چۈشتى، كىردى يۈرىپ،
غىزالاندى، دەم ئالدى بىر ئاز تىنىپ.

5824پەلەك تۈل تونىن كىيدى باغلاپ بېلىن،
چېچىنى يېيىپ، ياپتى يورۇق يۈزىن.

5825قۇياش يەشتى بولغاي ئۆرۈگلۈك چىچى،

قاما، قۇندۇز رەڭ ئالدى دۇنيا ئىچى.

5826تۆشەك سالدۇردى، ياتتى بىر ئاز سوزۇلۇپ،

شىرىن ئۇخلىدى خېلى ۋاقىت تىنىچلىنىپ.

5827ئويغاندى، قاراپ كۆردى كۆتىرىپ بېشىن،

كۆرسەتتى پەلەك قىز كۆلەردەك چىشىن.

5828قۇياش باش كۆتەردى يۈز ئاچتى يېڭى،

جاهان ئالدى هەر ياندا ئاق قۇش رەڭى.

5829قوپۇپ تېز ئۆگدۈلمىش تاھارەت ئېلىپ،

ئوقىدى ناماز، سوڭ نانۇشتا قىلىپ.

5830مىنىپ ئاتقا ماڭدى قەسرگە يانا،

ئېلىگ قاشىغا كىردى توغرىن مانا.

ئېلىگنىڭ ئۆگدۈلمىشكە سوئالى

5831ئېلىگ ئاندىن ئودغۇرمىشنى سورىدى،
سالامەتمۇ ئۇ كامىل ئىنسان؟ دېدى.

5832دۇئا قىلغىنىڭ قىلدىمۇ بايان؟
دۇئادۇر خۇدادىن بالاغا ئامان.

5833دۇئا بىرلە ئىنسان تاپۇر ئەزگۈلۈك،
دۇئا بىرلە جەننەت بولۇر مەڭگۈلۈك.

5834جاھاندا يوق ئولسا بۇ ياخشى دۇئا،
يامان يەر چۆكەتتى ئاپەت ئاستىغا.

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئېلىگكە جاۋابى

5835جاۋابەن ئۆگدۈلمىش بۇ سۆزنى دېدى:
بىلىم بىرلە ئېلىنگ ھەقنى سۆزلىدى.

5836قاياشىم بۇ كۈن ئۇندا يالغۇز ئۆتەر،
ئۇ مۇڭلۇق دۇئادا بىزنى ياد ئېتەر.

5837بىزدىنمۇ غاپىلراق بۆلەك كىم بولۇر؟
قىلۇرمىز گۇنا بىز، ئۇ دۇئا قىلۇر.

5838بۇ كۈن ئۇ ئېلىگكە كۆيۈمچان بولۇپ،
تىلىدىن چۈشۈرمەس دۇئالار ئوقۇپ.

5839ئۇنىڭدىن كۆيۈمچان تېخى كىم بولۇر،
قويۇپ ئۆز غېمىن، بىز ئۈچۈن قايغۇرۇر.

5840بىزنىڭدىن غاپىلراق، ئىپلىگ، كىمدۇر ئول؟
ۋاقىت زايە، تائەتكە تەگمەيدۇ قول.

5841سەمرىتىپ ۋۇجۇت ئارزۇ ـ نېمەت بىلەن،
يېتىپمىز ئاۋۇنۇپ بۇ راھەت بىلەن.

5842بۇ تەن ئۆلگەي ئاخىر، يىگەي قۇرت ـ يىلان،
ئۆكۈنچتىن بۆلەك يوق چىقىپ بارسا جان.

5843نېمە دەر ئىشىتكىن ئەقىللىق سۆزى،
بۇ سۆزگە ئەمەل قىلسا، كىپايە، قوزى:

5844سەمرىگەن ۋۇجۇتقا تەييار قۇرت ـ يىلان،
سۆيۈنسەڭ قانچە سەن ئۆتكۈنچى مېھمان.

5845چۈشۈڭدەك كېچەر بۇ تىرىكلىك كېتەر،
بۇنىڭغا ئۆتەر كۈن گۇۋادۇر ھامان.

ئىلىگنىڭ ئۆگدۈلمىشكە جاۋابى

5846ئەي ئاقىل، ـ دېدى ئۆز جاۋابىدا بەگ، ـ
تۇتۇپ ئۆزنى ئىچۈك ساقلىماق كېرەك؟

5847سېنىڭدىن كۆيۈمچان كىشى يوق ماڭا،
پۈتۈن چىن ئىشەنىپ يۈرەرمەن ساڭا.

5848مەن ئەمدى ياتۇرمەن ئۆي ئىچرە غاپىل،
ئىشىم تاشقىردا، ئى ئىلمى كامىل.

5849كۆزۈم سەن، قۇلاغىم ھەم ئاڭلا، كۈزەت،
ئىمىكى نالايىق بولسا سەن تۈزەت.

5850كېرەك بولسا ياردەم مېنىڭدىن ساڭا،

ماڭا ئېيت، قىلاي چارە ـ تەدبىر ئاڭا.

5851خادىملار چىقىشسۇن بىر ـ بىرى بىلە،

مەشغۇل قىلما مېنى، سۆيۈنچىم تىلە.

5852يىراق تۇتسۇن خەلقتىن قولىنى زالىم،

بىلىمسىز يامان ئۆلسۇن، قالسۇن ئالىم.

5853بېيىسۇن ھەم خەلق، ھەم تۈزەلسۇن ئېلىم،

ئۇنىڭ شۈكرىن ئېيتسۇن مېنىڭ بۇ تىلىم.

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئېلىگكە جاۋابى

5854ئۆگدۈلمىش ئايا بەگ، ـ دەپ بەردى جاۋاب،

خۇدا بەرسۇن تەۋپىق، ئى ئالى جاناپ.

5855تىلەگىم ئىدى شول، كېرەگىممۇ شول،
ئېچىپ بەرسۇن تەڭرى توغرا ـ ياخشى يول.

5856ياشاسۇن ئېلىگ بەخت ئىچىدە راھەت،
ماڭا قالسۇن ئەمگەك، باش ئاغرىق ۋە دەرت.

5857ساڭا قىلدىم ئەمدى ئۆزۈمنى پىدا،
ئەي ئەلچى ئۆلۈغ سەن ھوزۇردا ياشا.

5858بىرلا ھاجىتىم بار سېنىڭدىن بۇ كۈن،
قوبۇل قىل شادىمان، ئىچىڭدىن چۈشۈن.

5859بىلۇرسەنكى، بەگ كىمنى تۇتسا يېقىن،
قىلۇر غەيۋەت كىشى ئۇنىڭ بار ـ يوقىن.

5860مېنى قانچىلىك ياخشى كۆرسەڭ ئۆزۈڭ،

چېقىمچى چاقسا گەر، تۈرۈلۈر يۈزۈڭ.

5861جەسۇر بىر باتۇر ئەر، ئاڭلا نە دېمىش،

بۇ پەند ۋە ناساتنى بىلىپ سۆزلىمىش:

5862كىشى كۆڭلى گۆشتۇر، سېسىپ بۇزۇلۇر،

ئۇنى بەك كۈزەتمەك كېرەك، ئەي جەسۇر.

5863هەر قانچە غەيۋەتنى ئاڭلىماس بۇ ئەر،

چېقىمچى ئاراغا كىرسە ئۆزگۈرەر.

5864هەر قانچە ئەقىللىق هوشيار بولسا بەگ،

چېقىمچى يېغىن بولسا، تېگەر زىيان بەك.

5865كۆڭۈل ــ بەگ، ۋۇجۇت ئۇ ئەسىر ــ قۇل ئېرۇر،

ئىسسىپ بەزىسگە، بەزىسگە سوۋۇر.

5866كىشى تەبئى تۆت قارمۇ ـ قارشى يىغى،
بىرى كۈلدۈرۈر، بىرى قىلۇر ئۈن چوغى ﴿ 231 ﴾ .

5867بىرى شاشىسا، بىرى بىسىقلىق تىلەر،
بىرى يىغلىتىپ، ئۇ بىرى كۈلدۈرەر.

5868خۇشاللىق دىگەن چاغدا غەم كەلتۈرەر،
خاپىلىق دىسە بۇ خۇشال كۈلدۈرەر .

5869مۇڭا ئەيمىنۇرمەن، ئەي ساھىپقىران،
چىقىمچى بۇ ئىتلار چاقسا ناگىھان.

5870دىلىڭ سىقىلىپ، ئۆزگۈرەرسەن ئۆزۈڭ،
كىتەر زايە خىزمەت، ئۆرەرسەن يۈزۈڭ.

5871تىلەگىم شۇدۇر ھەم ئۆتۈنچىم ساڭا،
مېنى كىمكى چاقسا دېگىن سەن ماڭا.

5872تېگى ـ تەكتىگىچە تەكشۈرگىن سوراپ،
نە چىقسا قارار بەر شۇنىڭغا قاراپ.

5873ساڭا كىمكى چاقسا ئىشتىكىن سۆزىن،
سۈرۈشتۈر ئاساسىن، چىن ۋە يالغانىن.

5874تولا ياخشى دەپتۇ كىشىلەر بۇرۇن،
سۆز ئاڭلا، لېكىن دىلدا بەرمە ئورۇن.

5875تېخى ياخشى مۇندىن دېيىلگەن بۇ سۆز،
ئەمەل قىل بۇنىڭغا، ئايا ياخشى ئۆز:

5876جىمى سۆزنى ئاڭلا، كېرەكنى ئال،
كېرەكسىز سۆز ئولسا، يىراق تاشلا، قال.

5877ئىشىت سۆزنى، تەكشۈر راسۇ ـ يالغانىن،
يالغاننى جازالا، قوبۇل قىل چىنىن.

5878بۇ يالغانچى بىرلە بۇزۇلۇر ئاجۇن،
دۇرۇس چىن كىشى تۇت، ئى قىلى ئۇزۇن.

ئېلىگنىڭ ئۆگدۈلمىشكە جاۋابى

5879جاۋاب بېرىپ ئېلىگ دېدى: ئى كىشى،
راۋا بولدى ھاجەت تىلەگىڭ تۇشى.

5880ساڭا بەردى ئىنسانىيلىقنى بايات،
كۆڭۈل، تىل، قىلىق ھەم دۇرۇس بولدى ئات.

5881سېنىڭدىن قاچان كەلگەي يامانلىق،
ئۇ ئاق سۈ بىلەن كىردى ياخشى قىلىق.

5882ئەي ئالىم كىشىكىم، چاقسا گەر سېنى،
بىلۈرمەن ئۆزۈمگە بىر دۈشمەن ئۇنى.

5883قاچان ئاڭلىغايسەن ئۇلارنىڭ سۆزىن،
ئەگەر سۆزلىسەلەر تولا يا ئازىن.

5884نىچۈك بولغاي ئەلدە ئۇ ئىلچى ئۇلۇق،
يامانۇ ـ ياخشىنى پەرق ئەتمەس ئوچۇق،

5885بولۇرمۇ ئۇنى خەلق ئۈزرە بەگ دېسە،
تۈز ھەم ئەگرىنى ئەقلى پەرق ئەتمىسە.

5886قاچان ئەل سوراركىم، ئۇ بەختى قارا،
سىناغان كىشىنى سىناسا يانا.

5887ئىنچۈك تاپقاي ئارزۇ، قانۇنچى ھاكىم،
ئايرالماس بولسا راست ـ يالغاننى دائىم.

5888خۇدادىن ماڭا چىن ئاتا سەن بۇ كۈن،
يېشىلدى سىنىڭلە ھەممە چىڭ تۈگۈن.

5889خىزمەت قىلدىڭ ئارتۇق كۆيۈمچانلىغىن،
ئۆتۈدۈڭ ماڭا سەن تۇزۇ ـ نان ھەقىن.

5890ماڭا ئىشلەپ ئۆتكەن ھاياتىڭ ئۈچۈن،
كېرەك ياخشى جاۋاب بېرىشىم بۇ كۈن.

5891ئىشىتكىن، خەلقنىڭ ياخشىسى نەدەر،
دۇرۇسلۇق بىلەن ئەل ئىچرە مەشھۇر ئەر:

5892كىشى ياخشىسىدۇر كىشىلەر بېشى،
كىشىلىك قىلغۇچى كىشىگە تۇشى.

5893كىشىگە جاۋاب قىل كىشىلىككە تەڭ،
شۇنىڭچۇن ئاتالدى كىشى دەپ كىشى.

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئېلىگكە جاۋابى

5894جاۋابەن ئۆگدۈلمىشى دېدىكىم: ئېلىگ ـ
هوزۇرلانسۇن، يەتكۈزسۇن ئەلگە بىلىك.

5895خۇدا ياخشىلىق بەرسۇن ئىككى جاھان،
ئۈمىت ـ ئارزۇسىغا يەتسۇن ھەر زامان.

5896پەلەك دەۋر قىلسۇن ئۇنىڭ مەيلىچە،
يۈرسۇن زامانە تىلەكلەرگىچە.

5897ئى كۆڭۈل دۇرۇس، پاك، خۇلقى مۇلايىم،
ئىسەن بول، ياشا سەن بەختتە دائىم.

5898ماڭا تەگدى سەندىن پۈتۈن ياخشىلىق،
ئىززەت ياكى بايلىق يىمەك ـ كەيگۈلۈك.

5899خىزمەتكە بىلىمنى مەھكەم باغلىدىم،
ئىگەم بەرسۇن تەۋپىق ماڭا، ئەي ئالىم.

5900دېدى: بەختىيار بەگ، ئۆگدۈلمىش يانا،
خۇدا ياخشى ئىتىڭنى يايدى مانا.

5901تىلە ياخشى نام، ھەق بەردى ساڭا بەخت،
بەخت تاپقان ئۇلساڭ، كۆڭۈل ياخشى ئەت.

5902ھەمىشە بولاي بىر مەشھۇر بەگ دېسە،
كېرەكتۇر مۇنۇ تۆتتىن ئالماق ھەسسە:

5903بىرى، تىل دۇرۇس بولسا، سۆزى پۈتۈن،
بىرى، قۇتلۇق قانۇن تەتبىق قىلىنسۇن.

5904ئۈچىنچى، ئوچۇق قول ۋە بولسۇن سېخى،
يېتىپ تۇرسۇن ئەلگە كۆيۈمچانلىقى.

5905تۆتىنچى، قەيسەرلىك بىلەن ئىشلىمەك،
ياۋ بوينىن ئېگىشكە جەسۇرلۇق كېرەك.

5906قايۇ بەگ بۇ تۆت ئىش تولۇق قىلمىسا،
چۈشەر مەملىكەت چۈشكۈن ھالغا راسا.

5907شۇدۇر ئەمدى بەگلىك ئىشى يىلتىزى،
شۇدۇر ياخشى بەگنىڭ ئىش ـ ھەركەت ئىزى.

5908بۇ يولنى بۇزما سەن، مۇشۇ ئىزدا يۈر،

بۇ ئەردى سېنىڭدە بۇرۇنقىدىن قۇر.

5909قايۇ بەگ بۇنىڭدىن بۆلەك يول تۇتار،

نەسىبىن ئالالماس ئۇ، بەگلىك بۇزار.

5910ئى ئېلىگ، بۇ ئۆچ خىل كىشىن ئەزىزلا،

مەن ئېيتاي، بۇنى سەن دىققەتلە ئاڭلا:

5911بىرى، قەھرىمان، قۇرچ يۈرەكلىك ئەرەن،ق

قىلىچ بىرلە ئەلگە نەپ بېرەر تۈمەن.

5912ئىككىنچى، ھېكىم، ئالىم، ئېلچى كىشى،

كېڭەشكە نەپئىلىك، تۆزەر ئەل ئىشى.

5913ئۇچىنچى، زىرەك ئۇستا كاتىپ ئېرۇر،
كىرىم ھەم چىقىم بىلسە، غەزىنە بولۇر.

5914بۇلارنى سەن خىللاپ، پەرقلىق تۇت ھامان،
قەدىرلە، نەپئىگە قىل لايىق ئېھسان.

5915بارا، بارا تۈزىلۇر پۈتۈن ئىشلىرىڭ،
ئېلىڭ ئارتىپ ھامان، كېڭەيگەي يېرىڭ.

5916ئېتىڭ ياخشى بولغاي، ئاتىنىپ ئۆزۈڭ،
جاھان خەلقى كۆرمەك تىلەگەي يۈزۈڭ.

5917ئەجەپ ياخشى دەپتۇ كىشى بىلگىسى،
كىشى ئۆلسە، ئۆلمەس بۇ نام ياخشىسى:

5918نە ياخشى بولۇر بىر ياخشى نام تېپىپ،
كىشى ئۆلسە ئاتى يوقالمىسا بولۇپ.

5919تىرىكتۇر، ياخشىناملىق ئەر ئۆلگەن بىلەن،
چىرىپ ئۇ قارا يەردە ياتقان بىلەن.

5920تىرىكلىك تىلەمە، ياخشى نام تىلە،
ئېتىڭ ياخشى بولسا تىرىكسەن، كۈلە.

5921ھايات نېمەدۇر، ياخشىلىق ئۇل نەدۇر؟
ئى ئالىم، ھېكىم سەن ماڭا چۈشەندۇر.

5922ئېرۇر ياخشىلىق ئۇ، دۇرۇسلۇق چىنى،
تىرىكلىك دەل شۇدۇر، كۆرەرسەن ئۇنى.

5923كىم قىلسا ياخشى قىلىق ئۇ بولدى تىرىك،
كىمكى يامان خۇلق، ئۇ ئۆلدى تىرىك.

5924كېتەر دۇنيا، بۇ ياخشى قىلىق كەتمىگەي،
بۇ ياخشى قىلىقنىڭ ئىزى ئۆچمىگەي.

5925ۋاپاسىز جاھاننىڭ ئۆرۈلسە يۈزى،
كېرەك بولغۇسى ياخشىلىق، ئى قوزى.

5926ئەي ئېلىگ، گۈل بولما، بۇ دۇنياغا سەن،
ۋاپاسىز ئېرۇر ئۇ، بۇنى سەن چۈشەن.

5927بۇ دۇنيا ئىشى ئۇ ئۆيۈندەك ئېرۇر،
دېسەڭ سەن ئاياغىن، ئۇ باشىن بېرۇر.

5928ئويۇنغا قوشۇلما پەقەت، ئى جەسۇر،
قوشۇلساڭ ئويۇنغاق بويۇن باغلىنۇر.

5929نەزەر سال، كىتابتا پۈتۈلگەن بۇ خوپ،
ئى ھوشيار، ئۇنى سەن قالما ئۇنۇتۇپ:

5930بۇ دۇنيا ئىشى، كۆر، ئۆيۈندۈر ئۆيۈن،
ئۆيۈنغا قېتىلما، نە لازىم ئۆيۈن؟

5931ئىگەڭ يارلىقىن قىل، ئۆزۈڭ قۇللىغىن،
ئەگەر قىلمىساڭ سەن، تەييار تۇت بويۇن.

※ ※ ※

5932مانا ئى ئېلىگ، مەن نە بىلسەم شۇنى ـ
بايان قىلدىم ساڭا ئىچى ـ تېشىرى.

5933سۆزۈم تۇتساڭ تۇتقىن، ئەگەر تۇتمىساڭ،
كۆرەرسەن، شۈبھىسىز، ماڭا يۇتمىساڭ.

ئېلىگنىڭ ئۆگدۈلمىشكە جاۋابى

5934ئىلىگ ئېيتتى: تەۋپىق تىلەرمەن تۇرۇپ،
خۇدادىن بۇ ئىشقا، كۆڭۈل تۈز قىلىپ.

5935بېرەر خالىسا تەڭرى يارۇ ـ مەدەت،
ماڭا مەخپى ئولسا ، ئۇنى يورۇق ئەت.

5936تىرىش سەن، سىرتتىكى جىمى ئىشقا باق،
ئۆيغاق ئول، ئىتتىك قىل قۇلاق، كۆزنى ساق.

5937كۈچۈك يەتكەنىن قىل، قارىما ماڭا،
يەنە قالسا، ياردەم قىلۇرمەن ساڭا.

※ ※ ※

5938سۆزىن كەستى ئېلىگ، تىلى شۇك بولۇپ،
بۇ ئۆگدۈلمىش چىقتى ھەم ئاستا تۇرۇپ.

5939ئاتىن مىندى، كەلدى ئۆيىگە يانا،
چۈشۈپ كىردى ئۆيگە، يىپشىندى مانا.

5940كېچە ياتتى، ئەرتە يەنە ئاتلىنىپ،
بېرىپ قەسرگە كىردى ئاتتىن ئىنىپ.

5941قىلىپ غەيرەت ئۆگدۈلمىشى شۇندىن بۇيان،
تۇرۇپ تىك ئىشلىدى تىنماي ھەر زامان.

5942خەلق تاپتى راھەت، تۈزەلدى جاھان،
پاراغەتتە ئېلىگ بولدى شادىمان.

5943تولۇپ ئەلگە ياخشى دۇئا بىرلە سۆز،
ئېتى قالدى مەڭگۈ بولۇپ يۈتكۈسىز.

5944قارا، ياخشى قانۇن ئەجەپ ياخشىدۇر،
قانۇن بىرلە بەگلىك ئۇ ئۆرە تۇرۇر.

5945بۇ ياڭلىغ بەگ ئولسا بۇ خەلق باشچىسى،
راھەتكە ئېرىشۇر يۇرت ـ ئەل بارچىسى.

5946خەلق بولسا ئىتائەتچى، خۇلقى كونى،
بۇنىڭ بىرلە بەگنىڭ يورىغاي كۈنى.

5947بۇ بەگلەر خۇدادىن قويۇلغان ئېرۇر،
خەلق ياخشى بولسا، بېگى خوپ بولۇر.

5948يامان قىلسا خەلق، بەگ ھەم يامان قىلۇر،
يامانغا يامان قىلسا، ئۇ توسۇلۇر.

5949خەلق تۈزسە پەيلىن، بەگ خۇلقىن تۈزەر،
قىلىق تۈزسە بەگ، پاك ئەرلەر ئەل سۈزەر.

※ ※ ※

5950يەنە شۇ هالدا ۋاقت، كۈن ۋە ئاي،
گۈزەللەندى دۇنيا، خەلق بولدى باي.

5951تۇمان ـ چاڭ تارىدى ھەم كەتتى تاڭزۇق ﴿ 232 ﴾،
تۈزەلدى، سۈزۈلدى جىمى بۇلغانۇق ﴿ 233 ﴾.

5952شۈكۈر قىلدى ئېلىگ خۇداغا يانا،
تولا ھەمدى بىرلە ئوقىدى سانا.

يەتمىش ئالتىنچى باپ

ئودغۇرمىشنىڭ ئاغرىپ قېلىپ ئۆگدۈلمىشنى چاقىرغانلىقى بايانىدا

5953بۇ كۈنلەر بىرىدە، ئۆگدۈلمىشى كېچە،

بېشىن قويىدى ئۇخلاي دىبان، ئاڭغىچە ـ

5954ئىشىكتە ۋاقىراپ بىرى ئۈندىدى،

كىشى بۇيرۇپ، ئىتتىك " چىقىپ كۆر" دېدى.

خىزمەتچىنىڭ ئۆگدۈلمىشكە جاۋابى

5955خىزمەتچى كىرىپ ئېيتتى: بىر ئەر تۇرار،

سۆزۈم بار، كىرەي دەپ رۇخسەت سورار.

ئۆگدۈلمىشنىڭ خىزمەتچىگە جاۋابى

5956يەنە ئېيتتى: چىققىن ۋە ئېيتقىن: سۆزى ـ
نىمىكەن، نەدەركەن، كىمكەن ئۆزى؟

خىزمەتچىنىڭ خەۋەرچىگە سوئالى

5957يەنە چىقتى خىزمەتچى، دېدى سۆزىن،
نەدىن كەلمىشىن ھەم تىلەكىن ئۆزىن.

خەۋەرچىنىڭ خىزمەتچىگە جاۋابى

5958دېدى ئۇ: ئودغۇرمىش ئەۋەتتى مېنى،
سۆزۈم بار، قاياشىن كۆرەيمەن، قېنى؟

خىزمەتچىنىڭ ئۆگدۈلمىشكە جاۋابى

5959ئۇقۇپ كىردى، ئېيتتى نېمە دېگەنىن،
قاياشى ئۇنىڭدىن خەۋەر بەگەنىن.

ئۆگدۈلمىشنىڭ خەۋەرچىگە سوئالى

5960قوپۇپ تۇردى بەك تېز، ئۇڭا بەردى يول،
ئۇ ئەر كىردى، دەرھال سالام قىلدى ئول.

5961قەيەردىن كېلۇرسەن دىبان سورىدى،
نىمەدۇر تىلەگىڭ، ئەي ھېكىم دېدى.

خەۋەرچىنىڭ ئۆگدۈلمىشكە جاۋابى

5962دېدى ئۇ: ئودغۇرمىش ئەۋەتتى مېنى،
ماڭا كەلسۇن ئۇ، بىر كۆرەي دەر سېنى.

5963ئېغىرلاشتى ھالى، ياتۇر ئىنجىقىن،
بىرىپ كەل قېشىغا، ئى كۆڭلى يېقىن.

ئۆگدۈلمىشنىڭ خەۋەرچىگە جاۋابى

5964جاۋاب بەردى ئۆگدۈلمىش ئېيتتى: كېلە،
نېمە بولسا يىگىن بارايلى بىللە.

خەۋەرچىنىڭ ئۆگدۈلمىشكە جاۋابى

5965ئۇنۇتماي دېدىكىم، قاياش ھالى بەك ـ
ياماندۇر، ئەي ئالىم، يولغا چىقاردەك.

5966مەن ئاۋال بارايىن سېنىڭدىن ئۇزا،
ئارقامدىن بارارسەن، ئى كۆڭلى تازا.

※ ※ ※

5967ئۆگدۈلمىش ئىشىكتىن ياندى يېنىشلاپ،

تېڭىرقاپ قالدى ئۇ قولىن ئۇۋۇلاپ.

5968تۇرۇپ ئۆيگە كىردى ئۇ بەك قايغۇلۇق،

سۆيۈنچ كەتتى، بولدى غەمى بەك ئۇلۇق.

5969يېتىپ باقتى، لېكىن ئۇيقۇ كەلمىدى،

تۈنى بولدى يىلچە، تۈگەپ بولمىدى.

5970كۆزىن يۇمدى بىر ئاز بولۇپ ئۇخلىماق،

ئۇچۇپ ئۇيقۇسى كەتتى كۆزدىن يىراق.

5971يەنە تۇردى، بىرەر ئولتۇردى يا،

سېرىق تاڭ ئېتىشقا باشلاپ قۇردى يا.

5972چىچەكلىكتە بۇلبۇل يوچۇن سايرىدى،
ئۇدۇكلۇك ئىشتتى، دىل يېلىنجىدى.

※ ※ ※

5973ئېتىن مىندى ماڭدى قېرىنداش سېرى،
بېرىپ كىرىدى، ئۇپتى ئۇ قول ـ يۈزلىرى.

5974قاياشىن كۆردى ئۇ ئۆزۈنۈپ ياتۇر،
جۇۋاسىن يىپپىنىپ، يىگىن ياستىنۇر.

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئودغۇرمىشقا سوئالى

5975دېدى: ئەي قاياشىم، نە بولدى ساڭا؟
دىلىم بولدى كۆرگەچ سېنى كۆپ يارا.

ئودغۇرمىشنىڭ ئۆگدۈلمىشكە جاۋابى

5976دېدى: ئى قاياشىم كۆرۈنەر يولۇم،
ئۆلۈم تۇتقىغى تۇتتى، كېتەرمەن ئۆزۈم.

5977يۈزۈڭنى سېنىڭ بىر كۆرەيىن دىبان،
سېنى ئەمگىتىپ مەن قىچقارتتىم بۇيان.

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئودغۇرمىشقا جاۋابى

5978جاۋاب بەردى ئۆگدۈلمىش: ئەي جانىم دىبان،
بولۇر دۇچار كېسەلگە ھەر تىرىك جان.

5979يامانلىق ئويلىما، سەن تىلگىنى يىغ،
گۇناغا كاپارەت بولۇر بۇ ئاغرىق.

5980ئىشىتكىن، بىلىملىك كىشى نېمە دەر،
تۇزاننى كۆڭۈلدىن بىلىم يوق ئېتەر:

5981گۇناغا كاپارەت كېسەللىك ساڭا،
گۇناسىز كىشى كىم؟ دېگىن سەن ماڭا.

5982گۇنايى تۆكۈلۈر، كىشى ئاغرىسا،
تۈگۈسە گۇنا ئەر قۇرتۇلغاي، توڭا.

5983گۇنا ئەيلەر ھەممە كىشى ئاز ـ تولا،
جاھاندا گۇناسىز كىشى كەم بولا.

5984ساقايۇر كېسەلىڭ، بولۇرسەن ئېسەن،
گۇنايىڭ ئېرىغاي، ساۋاپ تاپارسەن.

5985نىمىشقا تىلىڭدىن چىقار يامان سۆز،
ئۆلۈشنى قەيەردىن بىلدىڭ، كۆڭلى تۈز؟

ئودغۇرمىشنىڭ ئۆگدۈلمىشكە جاۋابى

5986جاۋاب بېرىپ ئودغۇرمىش، ئېيتتى: سەۋەب ـ
ئۆلۈمنى چۈشۈمدە ئايان قىلدى رەب.

5987چۈشۈردۈم، چۈشۈمدە بىلىندى ماڭا،
ئۆلۈرۈم ئۇقۇلدى ماڭا، ئى توڭا.

5988يامان ـ ياخشى قازانى بىلدۈرسە خۇدا،
ئايان ئەيلەر ئۇنى ياتسا ئۇيقۇدا.

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئودغۇرمىشقا جاۋابى

5989جاۋاب بېرىپ ئۆگدۈلمىشى، ئېيتتى: بۇ سۆز ـ
ھەم ياخشى ئەمەستۇر، ئايا كۆڭلى تۈز.

5990كىشى ھەر ئاغرىقتىن گەر ئۆلسە ئىدى،

تىرىك كىشى قالمايتتى يەردە زادى.

5991ھايات ئىنسان ئوغلى ئۇ ئاغرۇر ئۆزى،

كېسىلمەس ھەر ئاغرىق بىلەن يىلتىزى.

5992كىشى ياتسا ئۇخلاپ ئۇ چۈشلەر كۆرۈر،

ئۇنى تەدبىرچىلەر ئۇز ـ ياخشى ئۆرۈر.

يەتمىش يەتتىنچى باپ

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئودغۇرمىشقا چۈش تەبىرىنى ئېيتقانلىقى بايانىدا

5993 كېرەك ياخشى بىلمەك بۇ چۈش ئىلمىنى،
قىلىپ ئېھتىيات، خوپ ئۆرىسە ئۇنى.

5994 كۆپ خىللىق ئېرۇر بۇ چۈش ئۆرىمەك،
ئى تەمكىن ئەر، ئۇنى بىلمەكلىك كېرەك.

5995 بىلمىسىزگە چۈشنى ئېچىپ دېمىگىن،
كىچۈكتۈرمەي ئۇنى بىلگەنگە دېگىن.

5996 كېچەدىكى چۈش تەبىرى باشقادۇر،
يەنە كۈرسە كۈندۈز، ئۇ باشقا بولۇر.

5997كۆرەرسەن، بۇ چۇش ئىلمىنىڭ شەرتى كۆپ،
ئاۋال بىلگۈلۈك بۇنى ئەقىل يورۇتۇپ.

5998ئۆزۈڭچە ئۆرىمە كۆرگەن چۈشۈڭنى،
ھەم ئېيتما كۆرۈنگەن كىشىگە ئۇنى.

5999ئۆرىۋەرمە چۈش دەپ چۈشنىڭ ھەر بىرى،
ئى ئالىم، بۇ چۈشنىڭ كۆپتۇر تەبىرى.

6000ئۆرىۋەرمە چۈشنى، بىلىم بىرلە ئۆر،
قىياسەن مەنىسىن چۈشۈنۈپ كۆر.

6001كىشى چۈش چۈشىسە ئۆرۈشكە بارۇر،
ئۆرۈش بىلمىگەندە نەپئى يوقىلۇر.

6002نېمە دەر ئىشىتكىن بىلىمى دېڭىز،
بۇ سۆزگە ئەمەل قىل، قىزارسۇن مېڭىز:

6003چۈشۈك ئۆرى خوپ، چۈش ئۆرۈشكە باقۇر،
بىلىپ تۈپ ۋە ئەسلىن ئەقىل بىرلە كۆر.

6004يامان ئۆرىمە چۈشنى، زىيانى تېگۈر،
نىچۈك ئۆرىسە چۈشنى ئۇ شۇنداق بولۇر.

6005تالاي چۈشلەر باركى، غىزاغا قارار،
ئۇ بولسا يارامسىز، چۈش خۇنۇك بولار.

6006يانا بىر چۈشكى، ئۇ پەسىلگە قارار،
كۈچەيسە تادۇسى ئاڭا ئۇ باقار.

6007باھار پەسلى بولۇپ، كىچىك بولسا ئەر،
كۆرۈنسە قىزىل ھەممە ھەم قوڭۇر يەر.

6008ئۈنىڭ قانى كۈچەيگەن بولۇر بەلگۈلۈك،
دېگەن سەن ئۈنىڭكى قېنىن ئالغۇلۇق.

6009گەر ئولسا پەسلى ياز، چۈش كۆرسە يىگىت،
چۈشسە سېرىق، هال يا كۆركۈم ئوگىت ﹝234﹞.

6010ئېشىپتۇر ئۈنىڭ، ئى هېكىم سەپراسى،
سۈرگە هەم تەرەنجۇبىل ئۈنىڭ دورىسى.

6011كۈز پەسلى چۈشسە ئورتا ياش بىر ئەر،
چوقۇر، تاغ، قۇدۇق يا قارا نەرسەلەر.

6012سەۋداسى كۈچەيگەن بولۇر، ئەي قاياش،
يىسۇن دورا مېڭە ساپلاشقا، ئاداش.

6013قىش پەسلى بولۇپ چۈش كۆرسە گەر قېرى،
ئاقار سۇ چۈشسە يا مۇز، قار، تۆلى.

6014ئۇنىڭ بەلغەمى، كۆر، كۈچەيگەن بولۇر،
ئىسسىقلىق ئىچىرۈپ ـ يىدۈرسە بولۇر.

6015ئېلىشمان، بىتەرتىپ چۈشلەردۇر بىرى،
جەسۇر ئەر بۇنىڭ يوق ئېرۇر تەبىرى.

6016نېمە ئويلاپ يېتىپ، چۈشىسە شۇنى،
بولۇر ئۆرىمىسە بۇ خىل چۈشلەرنى.

6017يەنە بىر چۈشكى، ئۇ شەيتانى چۈشتۇر،
بۇ چۈش كۆرگۈچى غۇسلە قىلسا بولۇر.

6018هۆنەرنى بىركىم چۈشىدە كۆرۈر،
ئۇنىڭ تەبىرى يوق ئېرۇر، ئى جەسۇر.

6019بۇلارنىڭ بارچىسىن بىلمەكلىك زۆرۈر،

ئايرىپ تاللاپ ئاندىن ئۆرىسە بولۇر.

6020نېمە دەر ئىشىتكىن، چۇش ئۆرۈر ھېكىم،

سوراسۇن ئۆزى چۇش كۆرگەن بولسا كىم:

6021بىلسپ ياكى بىلمەي بۇ چۇش ئۆرىمىگىل،

نىچۇك ئۆرىسە چۇشمۇ بولۇر دەل شۇ خىل.

6022ئەگەر غەم چۇشسە بولۇر خوشچىلىق،

خوشاللىق چۇشسە كېلۇر قايغۇ، بىل.

6023ئەمەس بىرلا خىلدا بۇ چۇش تەدبىرى،

ئى تەمكىن، چۇشەنمەك كېرەك ھەر بىرى.

6024ئاۋامنىڭ چۇشگە تەبىر بۆلەكتۇر،

بۆلەكتۇر بەگ چۇشنىڭ تەبىرى، كۆر.

6025سۆيۈنچ كۆرسە چۈشتە ئۆيۈن يا ئۇسۇل،
ئېچىلغاي ئەلەم ۋە قايغۇ ئۆچۈن يول.

6026يەنە يىغلىسا چۈشتە كۆرسە ئەلەم،
ھوزۇردا ياشار مىڭ، كېتىپ قايغۇ ــ غەم.

6027يەنە بەزى چۈش بار تەبىرى ئۇنىڭ،
بۆلەككە بولۇر، نەپئى بولماس سىنىڭ.

6028كىشىگە قاراپ چۈش تەبىرى بولۇر،
ئاڭا بولسا لايىق، ئەقىل چۈش ئۆرۈر.

6029بۇ چۈشكى، كىشى كۆرسە ساغلام بولۇر،
شۇ چۈش بەزىلەرنى كىسەلمۇ قىلۇر.

6030بىلىشلىك كېرەكتۇر بۇلارنى قاياش،
ئۇنىڭدىن كېيىن سەن ئۆرى چۇش، ئاداش.

6031نىچۇكتۇر چۇشۇك ئۇ، سەن ئېيتقىن ئېچىپ،
بېرەي تەبىر ئاڭا مەن ئاجرىم قىلىپ.

يەتمىش سەككىزىنچى باپ

ئودغۇرمىشنىڭ ئۆگدۈلمىشكە چۈش كۆرگىنلىكىنى ئېيتقانلىقى بايانىدا

6032جاۋاب بېرىپ ئودغۇرمىش ئاچتى تىلىن،
دېدى: چىن قۇلاق سال، ئۇنى سۆزلەيىن.

6033شوتا كۆردۈم ئېگىز، ئەللىك ۋاخنىلىق،
ئالدىمدا تۇراتتى يانتۇ قويۇغلۇق.

6034چىقىپ باردىم ئاشا بىر ـ بىرىدىن ئۆرلەپ،
ساناپ تا باشقىچە ۋاخنا نەچچە دەپ.

6035بېشىدا بىر ئەتچى ﴿ 235 ﴾ سۇ بەردى ماڭا،
ئېلىپ ئىچتىم تويغەتتىم، قاندىم ئاڭا.

6036كېيىن كۆككە ئۇچتۇم، ئىگىز يۈكسىلىپ،

يوقالدىم ئۆزۈم ئۇندا ئۆرلەپ سىڭىپ.

يەتمىش توققۇزىنچى باپ

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئودغۇرمىش چۈشىگە تەبىر بەرگەنلىكى بايانىدا

6037جاۋاب بېرىپ ئۆگدۈلمىش ئېيتتى: بۇ چۈش،
تولا پايدىلىقتۇر، ئېرۇر بەكمۇ خۇش.

6038نىمىشقا بىرۇرسەن تەبىر بولمىغۇر؟
ئەي ئاقىل، بۇ چۈشكى، ئۆرۈشكە ماڭۇر.

6039جىمى چۈشتە ئۆرلەش ئەزىزلىك بولۇر،
بۇ ئۆرلەش تېگىچە ئۇلۇغلۇق بولۇر.

6040ئىگىزلەپ چۈشسە ئۆسەر دۆلىتى،
ئەزىزلىك تېپىپ بەك ئاشۇر شۆھرىتى.

6041شۇنىڭغا چىقاردەك ئېشىپ بەخت- قۇتى،

ئۇلۇغلۇقلە ئەلدە يېيىلغاي ئېتى.

6042گۇۋادۇر بۇ سۆزگە تۆۋەندىكى سۆز،

قويۇپتۇر ئۆرۈچى ئۆرۈپ ئۇنى ئۆز:

6043شوتا چۇشتە ئىززەت يۈكسەلگەن قەدەر،

ھەر ۋاخنا تېڭىچە بولۇر مۆتىۋەر.

6044نىچە چىقسا ئۆرلەپ شۇنچە قەدر تاپۇر،

جاھان مالى، تەلەي ۋە بەختكە يېتەر.

6045قاچادىكى سۇنى ئىچكىنىڭ پۈتۈن،

ھايات يىلتىزىڭ بولغۇسىدۇر ئۈزۈن.

6046ئۈچۈپ كۆككە ئۆرلەپ تولۇق چىققىنىڭ،

خۇاد بەرگۇسىدۇر ئۈمىت قىلغىنىڭ.

سەكسەنىنچى باپ

ئودغۇرمىشنىڭ بۇ چۇشكە باشقا تەبىر بەرگىنلىكى بايانىدا

6047جاۋابەن ئودغۇرمىش دېدى: بۇ چۇشۇم ـ
تەبىرى ئۇ ئەمەس، ئەزىز يولدۇشۇم.

6048ئۆزۈڭ كۆرگەن ئۇلساڭ بۇ چۇشنى يېتىپ،
شۇ ئەردى تەبىرى، دېدىڭ سەن يېشىپ.

6049كى بارچە ھىممىتىڭ دۇنيا ئۇچۇندۇر،
بۇ دۇنيا تىلەگەن، بۇ دۇنيا تاپۇر.

6050قېچىپ مەن ئۆزۈم بۇ جاھاننى قويۇپ،
بۇ يەردە يۈرەرمەن جاپالار يۇدۇپ.

6051تولۇق ئۆرىمدىڭ سەن بۇ چۈشنى ماڭا،

ئىشتىكىن، بۇ چۈشنى ئۆزەي مەن ساڭا:

6052ئىگىز ۋاخنىلىق بىر شوتا كۆرگىنىم،

ئېرۈر ئەي قاياش ئۇ تىرىك يۈرگۈنۈم.

6053شوتانىڭ بېشىغا قەدەر ئۆرلىدىم،

كى ئۆمرۈم تۈگەتتىم، رىزقىمنى يىدىم.

6054بېشىغا چىققاندا، ئۇ ئەتچى كېلىپ،

ماڭا سۈنى بەردى، ئىچىپمەن ئېلىپ.

6055ئۇ ئەتچى ئېرۈر، كۆر، ئاتالىقنى ـ

ئاتاسىز قىلغۇچى، ئى پاك، بىل بۇنى.

6056ئۇ ئەتچى ئېرۈر، كۆر، ئابادانلىقنى ـ

بۇزار ھەم يۈرۈتمەس يۈرگەن جانلىقنى.

6057قاچادىكى سۇنى تولۇق ئىچىشىم،
نى جورۇپ ھاياتقا، ئۇزارتتىڭ يېشىم.

6058ھاياتلىق ئىدى سۇ سەن ئېيتقان كەبى،
يېرىمى ئىچىلىپ، قالسا يېرىمى.

6059يېرىمدىن ئىچىپ قويسام ئەردىم يېرىم،
يېرىم قالغاي ئەردى تىرىكلىكىم.

6060ئىچىپمەن ئۇ سۇنى تامامەن بىراق،
تۈگىدى ھاياتىم، سەن قال ئىسەن ــ ساق.

6061نېمە دەر ئەقىللىق ھېكىم، ئاڭلىغىن،
ھېكىملەر سۆزىن سۆزگە ئاساس دېگىن:

6062گەر چۈشتە بىر قاچا سۇ ئىچسە يېرىم،

تەگەدى تىرىكلىك يېرىمى يېرىم.

6063ئەگەر ئىچسە سۇنى تۆگىتىپ ئېرىغ،

تۆگەدى تىرىكلىك، قېزىلدى قەبرەم.

6064يۇقرى ئۇچۇپ ھەم غايىپ بولغىنىم،

يېشىل كۆككە ئۆرلەپ سىڭىپ كەتكىنىم.

6065ئېرۇر ئۇ سۆزۈك جان قېپىدىن چىقىپ،

كېتىپ قالدى، كەلمەس يېرىگە يېنىپ.

6066خۇدا چۈشتە بىلدۈردى ئەمدى ماڭا،

ئۆلۈمگە تەييارلىق كېرەك، ئى توڭا.

6067بۇ چۈشنىڭ يورۇغى شۇ ياڭلىغ ئېرۇر،

بۆلەكچە ئۆرەرسەن ماڭا، ئى جەسۇر.

6068تەسەللى بېرەرسەن ياساپ كۆڭلۈمنى،

ئۆلۈم تۇتتى ئەمدى يوق دورا ـ ئەمى.

6069ئۇ كۆڭلى تىرىك سەن دىققەت بىرلە كۆر،

قوڭۇر يەرنى قىلدى ئۆلۈم دۆۋە ـ گۆر.

6070نىچە قەسىر، ئوردا، بېزەكلىك ساراي ـ

نى بۇزدى ئۆلۈم، قىلدى ۋەيرانە، ۋاي !

6071نىچە باتۇر، مەغرۇر بۈيۈك بەگلەرنى،

ئۆلۈم يەرگە تىقتى تىرىك، كۆر ئۇنى.

6072نى كۈچلۈك بىلەكلەر توپلاپ يىققىنىن،

ئۆلۈم ئالدى، چاچتى، تاراتتى بارىن.

6073تاڭ ئەرمەس ئۆلۈم، تۇغسا ئىنسان ئۆلۈر،
جىمىكى تىنارلىق ئۆلۈمچى ئېرۇر.

6074ئاجايىپى شۇكى، ئۆلۈمچى بۇ جان،
ئۇنۇتۇپ ئۆلۈمنى ئۇرار لاپ ھامان.

6075غاپىلدۇر بۇ ئىنسان، بىلۇر ئۆلىشىن،
يوقاتماس ئۆزىدىن غەپلەت ئۇيقۇسىن.

6076ئۆلۈم ھەق ئېرۇر، يوق ئۆزگە ئامالىم،
نە بولغاي ئۆلۈمدىن كېيىن بۇ ھالىم.

6077شۇدۇر ئەندىشەم، ئى كۆڭۈلداش ئەشىم،
ئۆلۈمدىن كېيىن ھەق ئوڭلىسۇن ئىشىم.

6078قانائەت قىلىپ بارغا كەچۈردۇم كۈنۈم،
ھوزۇر، مېھنەت ئۆتتى، يورۇدى تۈنۈم.

6079قولۇم قىسقا تۇتتۇم، تاۋار يىغمىدىم،
هاۋا ــ ئارزۇلارغا كۆڭۈل بەرمىدىم.

6080بۇ كۈننى چۈشەنگەچ، ئۆزۈم يۈكلىرىم،
يەڭگىتمەك تىلەدىم بارچە گۇنايىم.

6081نېمە دەيدۇ، ئاڭلا، بىلىم بەرگۈچى،
كۆيۈمچان بولۇپ پەند ــ ناسات قىلغۇچى:

6082تىرىش، بولما غاپىل، يېنىكلەت يۈكۈڭ،
تۈزەت ئۆزنى، قىلدىن نازۇكتۇر يولۇڭ.

6083بۇ كۈن ياتما، قىينال، ئىشىڭ تەييار ئەت،
كېچۈچى جاپانى ئۈنۈتقىن ئۆزۈڭ.

6084يەنە ئېيتتى: ئى چىن كۆيۈمچان قاياش،

كېتۈرمەن، سوگۈمدىن بارۇرسەن ئاداش.

6085ساڭا بىر قانچە سۆز سۆزلەپ ئۆتەيىن،

ئۇنۇتما ئۇنى سەن مېنىڭدىن كېيىن.

6086تىرىكمەن، كۆيۈمچانلىقىم بولسۇن ئۇ،

ئۆزۈمدىن كېيىن بۇ سۆزۈم قالسۇن ئۇ.

سەكسەن بىرىنچى باپ

ئودغۇرمىشنىڭ ئۆگدۈلمىشكە نەسىھەت قىلغانلىقى بايانىدا

6087سۆزۈم شۇ قاياشىم، غاپىل بولمىغىن،
ھاياتنى يامانغا زايە قىلمىغىن.

6088يوقاتما دۇرۇسلۇق يولىن، توغرا بول،
تىلەككە ئىلتىكەي سېنى ئۇشبۇ يول.

6089كۆيۈمچان بول جىمى تىنارلىق ئۈچۈن،
تۈزەپ دىل، تىلىڭنى سەن ھەققە تېۋىن.

6090غېمىڭنى قىسقا قىل، تائەتنى ئۇزۇن،
شاشقاندا تەمكىن بول، غەپتە تۈزۈن.

6091ئۆلۈمنى ئۇنۇتما، تەييارلىقىنى قىل،
ئۆزۈڭنى ئۇنۇتما، تۈپ ـ ئەسلىڭنى بىل.

6092بۇلغانما دۇنياغا ھېرىسلىق قىلىپ،
قالۇر بۇ، كېتۇرسەن، ئۆكۈنچە ئىڭرىپ.

6093خۇدا ھۆكمىگە كۆن، نە كەلسە كۆتەر،
خەلققە نەپئى قىل، پەيت تاپساڭ ئەگەر.

6094دۇرۇس سۆزلە سۆزنى تولۇق قىل پۈتۈن،
بولۇر سۆزى يالغان كىشى ئۇتۇن (236) .

6095كۆلەر يۈز، ئىسسىق سۆز، خۇيۇڭ ياخشى قىل،
كېلۇر بەخت ئايلىنىپ دەۋر ساڭا، بىل.

6096سېخى ھەم مۇلايىم بول، تۇز ـ نان يېدۇر،
كىشى ئەيبىن ئاچما، يوشۇر سەن يوشۇر.

6097يىغ نەپسىڭ، غەزەپتە باسقىن ئۆزۈڭنى،
گەر نەپسىڭ ئەگرىگە ماڭسا يىغ ئۇنى.

6098ئۆزۈڭ نەپىئى كۆتمە، خەلق نەپئى كۈت،
يۈكۈڭنى يۈددۈرمە ئەلگە، ئۆزۈڭ يۈد.

6099تاۋا ـ مال بارىنى قىل ئۆزگە يۇلۇغ ﴿ 237 ﴾،
خەلقنى سۆيۈندۈر، ئەي ئىلمى ئۇلۇغ.

6100كىشىنىڭ خىلى ئۇ كىشى قۇتقۇزار،
سۆيۈنچتىن تىلەپ ئۆز جانىن پىدالار.

6101تولا ياخشى ئېيتىمىش كىشى ياخشىسى،
ئەقىللىق، بىلىملىك، پىكىرلىك كىشى:

6102كىشىلەر خىلىدۇر پايدىلىق كىشى،

خەلقنىڭ ئۆلۈغى كۆيۈملىك كىشى.

6103كىشىلىك دېگەن ئات ئىككى نەرسىدۇر،

كۆيۈمچان بولۇش ھەم سېخىلىق ئېرۇر.

6104قارا ئېيتار ئەقىل بۇنىڭدىنمۇ خوپ،

ئەقىلنىڭ يولىن تۇتسا پايدىسى كۆپ:

6105سېخى دەپ ئاتارلەر، كىمدۇر ئول سېخى؟

سېخى جان پىدالاپ، ئۆتەر ئەر ھەققى.

6106سېخىلىق ئەمەستۇر تاراتماق كۈمۈش،

سېخىلىق ـ خەلققە جانپىدا بولۇش.

6107ئېقىتسا سېخى ئەر خەلققە تاۋار،

ئېقىپ خەلق ئۆنىڭغا كېلىپ توپلىنار.

6108جاھان شۆھرىتى ئىككى نەرسە ئېرۇر،
بىرى مال، بىرسى يۈز ئابرۇي بولۇر.

6109تېپىپ ئىككىنى مىڭ يىل ياشىسا تۆگەل،
ئۆلۈم تۇتسا ئاخىر، ئۆزگە بولۇر ھال.

6110ئاۋام ئىشلىسە، بەگ ئۆسەر ــ زورىيۇر،
ئۆزەڭگۈ بار ئەرسە يۈگەن چىڭ تۇتۇر.

6111بۇدۇر دۇنيا، دۆلەت ۋە خەلق ھاللىرى،
تېپىلماس، تېپىلسا بولۇر بەگ قېرى.

6112كۆچۈرسەن، سىنىك ئۇ ئېتىك ھەم كۆچەر،
كۆچۈرگۈچى ئۆلۈم، ئاخىر كېلەر.

6113كۆچۈچى كىشى قىلماس ئۇردا ـ ساراي،
يۈرۈچى كىشى يولدا قالماس يىل ـ ئاي.

6114ئۆزۈڭنى يولۇچى ھىساپلا قاياش،
خۇشال بولما ئارتۇق ھەم ئويناتما قاش.

6115كېتۈچى ئېرۈر بۇ جاھان قالغۇسىز،
ئۆلۈچى ئېرۈر جان، كۈنى بەلگۈسىز.

6116تۈرۈپتۇ تەييار بۇ ئۆلۈم تىرنىقى،
غاپىل يۈرگىنىڭدە ئىلار قارمىقى.

6117بۇ دۇنيا ـ بىر ئاشتۇر، سەن يېگۈچىنىڭ ـ
ئېتىنى ئۆزۈڭ ئېيت، چامام يوق مېنىڭ.

6118قوغلاشما سەن ئارزۇ، سەن قىلما ھەۋەس،
غەيۋەتتىن تىلىڭ يىغ، بولغىن گاچا، بەس.

6119دىلى بىدار كىشى، ئاڭلا، نېمە دەر،
ئەمەل قىلسا بۇڭا، دۇچكەلمەس زەرەر:

6120بۇ ئارزۇغا قوغلىماق بەك تاتلىق ئېرۇر،
سوراغى بۇنىڭ تاڭنا قاتتىق ئېرۇر.

6121تاتلىققا تېتىقسىز، چۈچۈككە ئاچچىق،
ئۆرلەشكە چۈشۈش بار، ئىگىزگە باتىق.

6122قىلىقتا دەل قىزغا ئوخشايدۇ ئاجۇن،
سېنى ئالدىمىسۇن، ئەي خۇلقى تۈزۈن.

6123تولا يەلگە بەردى سېنىڭدەكلەرنى،
كۆچۈردى ئېلىگدەك تولا بەگلەرنى.

6124كۆز ئاچتى سىلەرگە، ئۇ قول بەردى، بىل،
ئى خۇلقى سىلىق سەن بولمىغىن غاپىل.

6125نېمە بەرگەن ئۇلسا، يەنە ئالغاي ئۇ،
نېمە يىققان ئۇلسا، يەنە چاچقاي ئۇ.

6126نىچە كۈلسە بىر كۈن يەنە يىغلىتار،
نىچە تۈزسە بىر كۈن ئۆرەر ۋە بۇزار.

6127قىلىقى جاپادۇر، مىجەزى جاھىل،
نۇرى ئاز، تولاسى تۈتۈن ئۇنى بىل.

6128بىزەنىپ كىشىگە ئۆزى كۆرسىتۇر،
كۆڭۈل بەرگىنىڭدە پۇتۇڭ بېكىتۇر.

6129شېكەر بىرلە ئاسراپ، بېرۇر سوڭ ئاغۇ،
ئەي ئالىم، ۋاپاسىز بۇ بەخت خۇيى شۇ.

6130نە دەيدۇ ئىشىتكىن، تەقۋالار بېشى،
چۈشەنگىن، ئى دۆلەت ئىگەسى كىشى:

6131قالۇر جاھانغا سەن بەرمە كۆڭۈل،
ئەي ۋەزمىن قىلىقلىق، جاپاچىدۇر ئۇل.

6132ئەقىل، ئاڭ، بىلىمدە سەرە ــ خىل بىر ئەر،
ئەجىب ياخشى ئېيتمىش، ئىشىت. نېمە دەر:

6133ۋاپاسىز بەختنى كۆرۈپ ئازمىغىل،
ئۆزگىرىپ تۇرار بەخت، ئىشەنچىسىز ئۇ، بىل.

6134كۆلەڭگە ئېرۇر دۇنيا ــ دۆلەت كۈنى،
كۆلەڭگە ئۇ بىر يەردە تۇرماس كۈنى.

6135دىنىڭنى ئەزىز تۇت، بۇ دۇنيانى خار،
ئى ئىلمى دەريا، دىن قەدىرلىك قىلار.

6136ھوزۇرغا كۆل بولما، سۆيۈنمە، چۈشەن،
خۇدا يادى بىرلە تائەت قىل پۈتۈن.

6137سېنى مەست قىلمىسۇن بەخت ـ دۆلەت، قاياش،
ھوشۇڭ يىغقاچ، شەكسىز، تولۇر كۆزگە ياش.

6138نېمە دەر ئىشتكىن خەلقنىڭ بېگى،
سۆزىنى سىناغان، يېتىلگەن ئوگى:

6139كىمنىكى مەست قىلسا بىر دۆلەت، كېلىپ،
قوڭۇر يەردە ئىڭرار يۈرەك يېرىلىپ.

6140بولۇپ مەس ئۇلۇغلۇقىقا كىم كۆۋنەر،
قارا يەر تېگىدە جازاسىن يەر.

6141يىگىتلىك يا بايلىق يا بەخت مەسلىكى،
شاراپ مەسلىگىدىن يامان، ئەي بەكى (238) .

6142ھاراقكەش مەس ئولسا ھاراقنى ئىچىپ،
ئۇخلاپ قوپسا تۈزىلەر ھوشنى تېپىپ.

6143مەس قىلسا بۇ دۆلەت ئەگەر كىشىنى،
ئويغانماس، ئۆلۈم تۇتمىغۇنچە ئۇنى.

6144ئېتىك بولدى قۇل، قىلما بەگلەر ئىشى،
ئۆزۈڭ قۇللىقى قىل، ئى ياخشى كىشى.

6145تۇرمايدۇ تولا بۇ تىرىكلىك كۈنى،
ئۇزۇن جايغا يەتمەس بۇيۈكلۈك ئۈنى.

6146نىچە مىڭ ياشاسا، ئۆز ئۆلگىچىدۇر،
ئۆلانغان ئەزالار ئۈزۈلگىچىدۇر.

6147بۇڭا ئوخشار ئەمدى ئىشىت ئۇشبۇ سۆز،
تۇتۇپ دىلدا مەھكەم، ھەرگىز ئۆرمە يۈز:

6148جىمى ئارزۇ ـ نېمەتكە يەتسەڭمۇ گەر،
تېپىپ ئابىھايات ئىچسەڭمۇ گەر.

6149قولۇڭ يەتكەندىمۇ يۇلتۇزغا ھامان،
بېشىڭ كۆككە تەگسە، ئورۇن ساڭا يەر.

6150ساڭا توغرا سۆزنى ئېيتاي، ئى قاياش،
نىچۈنمۇ يوشۇراي مەن ئەي كۆڭۈلداش؟

6151نىچۈك سۆيمەس ئىنسان بۇ دۇنيا مېلىن،
ئۇ نېمەت، گۈزەل يۈز ۋە ئىشۇەلىرىن؟

6152 ھوزۇر ـ راھەت، نېمەتنى قويغاچ ھامان،
ماڭا ياپتى ئىشكىنى ۋاپاسىز جاھان.

6153 جاھان ھەقتىن ئەرنى يىراق تاشلىغاي،
توساپ ياخشى ئىشلارنى قىلدۇرمىغاي.

6154 ئالىم شۇ تەشۋىشتە دۇنيانى قويۇپ،
جاھاننى كېزەر ھەم جاپانى يۇدۇپ.

6155 قايۇسى يۇرەر تاغدا ئۆڭكۈر ئۆيى،
يەپ يىلتىز، ئىچەر ئۇ ھەم يامغۇر سۈيى.

6156 قايۇسى باياۋاندا يۇرەرلەر كېزىپ،
خۇدادىن قۇرقۇشۇپ ئەندىشە سېزىپ.

6157بىرى، ئەگنى جۇلجۇل يۇرەر دۈمچىيىپ،

بىرى زار، كېزەر يۇرت، كۆزى ياش تۆكۈپ.

6158بىرى، ئاش يىمەستىن ئۆزىن ياداتۇر،

بىرى، تۈندە ياتماي ئاياقتا تۇرۇر.

6159مۇشۇنداق يۇرەرلەر ئويغانغان كىشى،

بىز ئۇخلاپ ياتۇرمىز، غاپىللار بېشى.

6160سەن ئەمدى كۈزەتكىن ئۆزۈڭنى قاياش،

سېنىڭ بولدى دۇنيا، ئۆزۈڭ ئەمدى باش.

6161ھەۋەس باس، ئەقىل بىرلە نەپس بوينىن كەس،

ئەقىل بىرلە ئەرلىك نىشانى بۇ، بەس.

6162بۇ ئىككى بىلەن ئەر ئۆزىن يۇقاتۇر،

بۇڭا كىم ئەسىر بولسا، كۆپ جاپا چېكۇر.

6163مانا مەن كېتۇرمەن بۇ كۆن ئايرىلىپ،

سېنىڭ ھەم يولۇڭ شۇ، كەل ئەزگۈ قىلىپ.

6164يامانغا قوشۇلما، پەيلى ياخشى بول،

يامان ئىككى ئالەم پالاكەتتە ئول.

6165نېمە دەر ئىشتىكىن، يېتىلگەن كىشى،

ئۆلۈمدىن ئاۋال ئىش رۇسلىغان كىشى:

6166بۇغرىدەك كۆچ بىلەن يامانلىق قىلغان،

يامانلىق قىلما، ئۇ زەھەردۇر ھامان.

6167ئى بىشەم ھەركەتلىك خەلق ئۆكتىمى،

ئۆلۈم كېلۇر، تېز قىل سەن ئۇنىڭ ئەمى.

6168ئايا مەن دېگۈچى "مەن"نى قوي، "مەن"نى،
ئۆلۈمگە تەييارلان ئۇ دەيدۇ سېنى.

6169ئى ئاچكۆز ۋە پىخسىق، بۇ دۇنيا قۇلى،
ئۆلۈم خىرىس قىلماقتا سېنى تۇتقىلى.

6170قاياشىم، ـ دېدى مۇڭ ئىچرە كېتۇرمەن،
بۇگۈن ئىككى نەرسىگە ئېچىنۇرمەن:

6171بىرى، ھەق تائەتى مېنىڭدىن قالۇر،
ئىككىنچى، ئىگەم يادى تىلدىن كېتۇر.

6172بۇ كۈن ياكى تاڭنا يۇمۇلسا كۆزۈم،
دۇئايىڭغا ھاجەت بولۇرمەن ئۆزۈم.

6173دۇئادا ئۇنۇتما مېنى، ئى قاياش،
مېنىڭدىن كېيىن سەن كېلۇرسەن تۇتاش.

6174مانا، ئەي كۆرەرسەن ھالىمنى مېنىڭ،

ساڭا ئىبرەت ئۇ، قىل داۋاسىن ئۇنىڭ.

6175ئۆلۈم كەلدى يېتىپ، غەمكىن كېتەرمەن،

كېلەر ساڭا مەندىن كېيىن، سەن ئىشەن.

6176بۇ كۈن ئايرىلۇرمەن، جېنىم مۈڭلىنار،

قوشۇلغايمىز قاچان بىز، تەڭرىم بىلەر.

6177نېمە دەيدۇ ئاڭلا، ئۆلۈكچى كىشى،

ئۆلەردە ئىگراپ يەرگە ئۇرغان بېشى:

6178ئۆكۈنچە ئۆلەرمەن، ئاقار كۆز يۇلۇم ﹝ 239 ﹞ ،

تاتلىقنى تېتىقسىز قىلۇر بۇ ئۆلۈم.

6179ئۆلۈمدىن سوڭ ئەرنى ئىككى يول كۈتەر،
بۇنىڭدىن قايسىسى بولۇركىن يولۇم؟

6180يەن ئېيتتى: ئەي جان قېرىنداش، قارا،
غېمىم يەپ مېنىڭ، قىلما كۆڭلۈڭ يارا.

6181دېمە ئاھ كۆڭۈل بۇزما مەندىن كېيىن،
بېسىپ ئۆزنى، تىرىش، دۇئا ئەيلىگىن.

6182يىغا سالما ئارتۇق، توساپ تۇت ئۆزۈڭ،
خۇدانىڭ ئەمرى بۇ، بەس قىلغىن سۆزۈڭ.

6183قېنى يانغىن ئەمدى، يېنىپ ئۆيگە بار،
ئەلەم ــ قايغۇ بىرلە كۆڭۈل قىلما تار.

6184ساڭا ئېيتتىم ئەمدى كېرەكلىك سۆزۈم،
سۆزۈمنى ئۇنۇتما، ئى كۆڭلى تۈزۈم.

6185ئىلىگكە دېگىن سەن مېنىڭدىن سالام،

ئاخىرقى سالام بۇ، ئى ئىلمى تامام.

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئودغۇرمىشقا جاۋابى

6186جاۋاب بەردى ئۆگدۈلمىش، ئېيتتى تۇرۇپ:

نىچۈكمۇ كېتەرمەن سېنى مەن قويۇپ؟

6187ئېغىر بۇ كېسەل بىرلە ئۆزۈڭ يالغۇزۇڭ،

نىچۈكمۇ قىلۇرسەن پاك نەسىل ئۆزۈڭ؟

ئودغۇرمىشنىڭ ئۆگدۈلمىشكە جاۋابى

6188يەنە ئېيتتى "ماڭ" دەپ ئودغۇرمىش ئول،

مېنىڭكى غېمىمنى يېمە، ئى ئوغۇل.

6189ئىگەم يادى تەسەللى ئۇچۇن ماڭا بەس،
تۈزەر ھەر ئىشىمنى، مېنى تاشلىماس.

6190ئەزىز قىلسا كىمنى خۇدا لۇتپىدىن،
بولۇر ياخشى بارچە ئىش ئاندىن كېيىن.

6191تولا ياخشى دەپتۇ دۇرۇس سۆزلۈك ئەر،
ئىشىن باشتا كۆرگەن ئىتتىك كۆزلۈك ئەر:

6192خۇدا كىمگە ياردەم ـ ئىنايەت ئېتەر،
ئۇنىڭ بولدى دۇنيا، سائادەت كېلەر.

6193خۇدا پەزلى كىمگە يېتىلسە تۈگەل،
تاپار ئىككى دۇنيا، بولۇر ياخشى ھال.

6194خۇدا كىمنى تاشلاپ ئەتسە، ئەي جەسۇر،
كۆك بۆرى ۋە يا ئىت بارى تەڭ بولۇر.

6195ئۇزۇپ سۆزنى ئودغۇرمىش ئېيتتى: قاياش،
قېنى، كەت، ئېسەن تۇر، تولا تۆكمە ياش.

※ ※ ※

6196ئۆگدۈلمىش قوپتى ۋە قاياشىن قۇچۇپ،
يېشىن يەرگە تۆكتى، ئۇ يىغلاپ ئوپۇپ.

6197يىغى بىرلە چىقتى ئۇ ئاندىن تۇرۇپ،
ئېتىن مىندى كەلدى، ئۆيگە يۈزلىنىپ.

6198چۈشۈپ كىردى ئۆيگە غەمدە بۇرچۇلۇپ،
سۆيۈنچى كېتىپ، دىل قايغۇغا تولۇپ.

6199نە چاغلىق زەئىپ بۇ، كۆر، ئىنسان ئۆزى،
سۆيۈنچى ئاز، ھەر ئىش قايغۇ يىلتىزى.

6200تىلەككە ئېرىشسە سۆيۈنچ كۈلدۈرۈر،
ئەگەر قايغۇ كەلسە ھەسرەت يىغلىتۇر.

6201گەر كۆرسە سۆيگىنىن سۆيىنۇر كۈلۈپ،
قالۇر ئايرىلار چاغدا غەمكىن بولۇپ.

6202خۇشاللىقلە بەزەن بەزلەيدۇ ۋىسال،
گاھى يىغلىتۇر، كۆر، پىراقتا توگەل.

6203جاھاندا پىراقتىن قاتتىق نىمەدۇر؟
پىراق قايغۇسىدۇر دېڭىزدىن چوڭقۇر.

6204تىرىكلەر جۇدا بولسا قوۋشۇر يەنە،
تىلەپ ئىستەپ، قايتا كۆرىشۇر يەنە.

6205ئۆلۈم بارچىدىنمۇ قاتتىقراق پىراق،

ئۆلۈم چارەسىزدۇر، يوق قارشى ياراق.

6206پۈتۈن ئىش پىراقى يېقىن يا يىراق،

ئۆلۈمنىڭ پىراقى يىراق بىر پىراق.

6207بۆگۈ ئوخشار ئەمدى بۇ بېيىت، ئوقى،

ئوقۇساڭ، ئېچىلغاي مەناسى تېخى:

6208ھەممىدىن قاتتىقراق ئۆلۈم ئول پىراق،

تۆكەر ياش پىراقنى كۆرۈچى قاراق.

6209قوشۇلماق ئۈمىت بار ئايرىلسا تىرىك،

ئۆلۈچى ۋىسالىدىن ئۇ شەكسىز يىراق.

※ ※ ※

6210يىدى، ئىچتى ئۆگدۈلمىش تىنجىپ بىر ئاز،
تۇرۇپ ئورنىدىن سوڭ، ئوقۇدى ناماز.

6211قۇياش يەرگە پاتتى، يوشۇردى يۈزىن،
پەلەك باشلىدى ئىستىمەكنى ئىزىن.

6212تۆشەك سالدۇردى،ياتتى، ئۇخلالمىدى،
ئەلەم ــ قايغۇ بىلە كۆزىن يۇممىدى.

6213قوپۇپ چىقتى ئىشىككە، تۆكۈلدى ياشى،
جاهان مەڭزى بولغان گويا ھەبەشىسى.

6214يېنىپ ئۆيگە يەنە تۆشەككە كىرىپ،
يېتىپ ئالدى بىر ئاز تەسەللى تېپىپ.

6215يوشۇردى يۈزىن يەرگە رۇمى قىزى،
جاھان مەڭزى بولدى ئۇ زەڭگى يۈزى.

6216كەلمەي ئۈيقۇسى، تۇردى باقتى يانا،
قىڭغايغان ھۆكەر، تۈن ئاخىرى مانا.

6217كۆزىن كۆككە تىكتى قارادى ئۇزۇن،
ھېچ يورۇي دېمىدى، قارا ئىدى تۈن.

6218يېتىپ ئالدى ئازراق ئويغاندى تۇرۇپ،
يېشىل كۆككە باقتى بېشىن كۆتۈرۈپ.

6219ئەنە شەرقتە قارىقۇش ﴿ 240 ﴾ قوپۇپ ئۆرلىدى،
يېغى ئوت كۆتەرگەندەك ئوت چاقنىدى.

6220يىتىكەن ﴿ 241 ﴾ كۆتەردى ئۆرە باش يانا،
يىلدىرىق ﴿ 242 ﴾ ئايغىرغا ﴿ 243 ﴾ ئىگىلدى مانا.

6221ئېرەنلەر ﴿ 244 ﴾ بېشى ئىندى يەرگە يېقىن،
قۇياش باش كۆتەردى ئۇ چاچتى نۇرىن.

※ ※ ※

6222يەنە قوپتى، يۇيۇنۇپ ـ تاراندى ئېرىغ،
ناماز قىلدى، ۋىردىن ﴿ 245 ﴾ ئوقىدى ئېرىغ.

6223ئالتۇن رەڭگە كىردى دۇنيانىڭ رېڭى،
يېلىندەك قىزاردى بۇ ئاسمان ئوڭى.

6224تونىنى كىيىپ تېز، ئېتىنى مىنىپ،
يەنە قەسىرگە باردى ئۆيىدىن مېڭىپ.

6225چۇشۇپ كىردى تېزدىن ئۇ قەسىرگە مېڭىپ،
قىچقاردى ئېلىگ، كىردى كۆڭلىن يىغىپ.

6226ئىلىگ ئۆگدۈلمىشنى كۆردى قاراپ،
ئىدى بۇ خوپ ئەرنىڭ كۆڭلى غەش ـ خاراپ.

ئىلىگنىڭ ئۆگدۈلمىشكە سوئالى

6227ئىلىگ ئېيتتى: ھالىڭ نىچۇك، ئېيت قېنى،
ئەي بېسىق ئەر، غەمكىن كۆرەرمەن سېنى.

6228نېمە دەرت سېلىپسەن كۆڭۈلگە بۇ كۈن،
كۆرەرمەن نىشانىن، پىشانەڭ تۈگۈن.

6229قىزىل مەڭزىڭ نىچۈن بويالدى سېرىق؟
ساڭا بەردى دۇنيا نە ئەندىشەلىق؟

6230سېنىڭدىن ئۆرمىدى بەخت تېخى يۈزىن،
ۋاپاسىز جاھان بەخت يورۇتۇر كۆزىن.

6231بېقىپ چەرخ دەۋر ئېتەر رەيىڭگە توشا،
تۇغار ۋاقت، ئاي، كۈن ھەم تىلەكچى ساڭا.

6232ساڭا تۈرمىدىم مەن بۇ قاشىم ـ كۆزۈم،
كۈلەر يۈز تۇتارمەن، سۆيۈنچلىك ئۆزۈم.

6233ساڭا كىم سالدىكىن بۇ دەرت ـ قايغۇنى؟
نېمە كەچتى ھالىڭ، دېگىن سەن ئۇنى.

6234نىچۈك قايغۇ ۋاقتى ئېرۇر بۇ، ئوغۇل؟
ماڭا ئېيت، بىلەي مەن، ئەي خۇلقى ئامۇل ﴿ 246 ﴾ .

6235ئەگەر تەگسە قايغۇ ۋە مېھنەت ساڭا،
قاچان بولغىسىدۇر خۇشاللىق ماڭا؟

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئىلىگكە جاۋابى

6236جاۋب بېرىپ ئۆگدۈلمىش ئېيتتى سۆزىن،
قاياشى كېسەلى، ھالىن نەلىگىن.

6237ئۆزى بارغانىن ھەم نەلەر كۆرگەنىن،
دېدى پەندىنى ھەم نەلەر ئېيتقىنىن.

ئىلىگنىڭ ئۆگدۈلمىشكە سوئالى

6238بۇزۇپ كۆڭلىن ئىلىگ، تۆكۈلدى يېشىن،
دىدى: ۋەي ئىست، ئەردى ياخشى كىشى.

6239بىغىشلاسۇن تەڭرى ئۇنىڭ جانىنى،
قۇرۇتماسۇن ئاندىن ئېتى ــ قانىنى.

6240يەنە دېدى: ھالى ئىنچىكە ئۆتۈر ئۆنىڭ،
نىمىشقا قويۇپ كەلدى كۆڭلۈڭ سېنىڭ؟

6241ئۆنى كىم كۆتەر، كىم كېسەلنى كۆرۈر؟
ئۇ يالغۇز، كېسەل ھالدا قانداق ياتۇر؟

6242نەچۈن قىلمىدىڭ سەۋر، ئۆنىدا تۇرۇپ،
ئۆنى كىمگە قويدۇڭ، ، شۇ ھالدا كۆرۈپ؟

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئېلىگكە جاۋابى

6243جاۋاب بېرىپ ئۆگدۈلمىش ئېيتتى. بۇ سۆز:
دېدىمەن ئۆنىڭغا، ئى ئىلمى ئوگۇز.

6244مېنى ھەيدەپ تولا، سۆزۈم تۇتمىدى،
سۆزىن قايرىپ كۆردۇم، كۈچۈم يەتمىدى.

ئېلىگنىڭ ئۆگدۈلمىشكە جاۋابى

6245ئېلىگ ئېيتتى: تەڭرى كۈزەتسۇن ئۇنى،
شىپالىق بېرىپ ھەم قوپارسۇن ئۇنى.

6246خۇداغا باغلىغان ئۇ ئەقلۇ ـ كۆڭۈل،
كى زايە قىلماس بىر خۇدا، ئى ئوغۇل.

6247قايۇ قۇل گەر ئۆرۈپ ھەممىدىن يۈزىن،
ياراتقان خۇداغا تاپشۇرسا ئۆزىن.

6248بى شۈبھە، قورۇغدار ئۇنى بىر بايات،
بېرەر ھەم تىلەگىن، تاپار ياخشى ئات.

6249بۇ سۆزنى ئىشىت ئەمدى ئوخشار بۇڭا،
تۇتۇپ سەن كۆڭۈلدە، ئەمەل قىل ئۇڭا:

6250خۇداغا سىغىنغىن، ھەممىدىن ئۈزۈل،
كۆڭۈل، تىل ئىرىغ تۇت، قىلىقتا سۈزۈل.

6251خۇدا بەرگۈسىدۇر پۈتۈن تىلەكنى،
شەيتانغا ئوت ئاچقىن، خۇداغا تۈز ئول.

6252ئىلىگ ئېيتتى يەن: ئەي ئۆگدۈلمىشىم، بەس،
چۆكۈپ غەم ـ قايغۇغا يۈرگۈلۈك ئەمەس.

6253ئۇ ياخشى كىشىدى، ياخشىلار بېشى،
ئەگەر ئۆلسە، تۈزگەي ھەق ئۇنىڭ ئىشى.

6254ئەي ھېكىم، تاڭنا بۇ ھەم بىزگە كېلۇر،

تاپارمىز نېمە ھەم ھايات نە بولۇر؟

6255ئىست، بىز يىگىتلىك زايە قىپتىمىز،

ياماندىن يامان تەن، ئەقىل، دىلىمىز.

6256كەچۈرگەن تىرىكلىك بۇ كۈن بولدى چۈش،

نىچۈك كەچكەن ئۇلسا، جاۋاب تېڭى ـ تۈش.

6257زايە قىلمىغۇلۇق بۇ قالغان ئۆمۈر،

ھەۋەسكە كۆڭۈلنى بەرمەسلىك زۆرۈر.

6258نىچۈك قىلىسمۇ، جان ئاخىرى ئۆلۈر،

ئۆلۈمدىن كېيىن مىڭ پۇشايمان بولۇر.

6259بۇ كۈندىن بۇيان تاشقىردا تۇرۇپ،

خەلق دەردىنى كۆر كۆيۈمچان بولۇپ.

6260تىرىش قۇتقۇزۇشقا ئۆزۈڭنى، مېنى،
بېرەر ھەق ئەجرىگە خوۋلۇق يولىنى.

6261ئىشتىكىن، نېمە دەر بىر خۇلقى ئامۇل،
خۇدا قۇللىرىغا مېھرىۋان كۆڭۈل:

6262قىلۇر ياخشىلىق كىم، بىر ياخشى يانۇت ﴿ 247 ﴾،
بېرۇرۇ ھەق، ئەي ياخشى كۆزۈڭنى يورۇت.

6263يامانلىق قىلۇر كىم، ئۆزىگە قىلۇر،
يامانلىق جاۋابى يامانلىق بولۇر.

6264يامانلىق تىلەسەڭ، مەيلىڭ ئۇنى قىل،
جاۋابى ئىگرىنتۇر ئۇنىڭ سېنى، بىل.

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئېلىگكە جاۋابى

6265ئۆگدۈلمىش ئېلىگكە دېدى: ھەر بارى،
بولۇپ تۇرسا شۇنداق نەسىھەتلىرى،

6266بولۇر ئەلدە قانۇن ياخشى تامامەن،
قىلۇر ھەق بۇ بەگلىكنى ئۆرە جەزمەن.

6267ئېلىگ بەخت ئىچىدە ياشىسۇن ئۇزۇن،
پىدا بولسۇن جېنىم، ۋۇجۇدۇم پۈتۈن.

6268ئۆلۈچىگە ياخشى ئاتتەك نېمە بار،
شۇ ئاتنى مەڭگۈ قىلغاي پەرۋەردىگار.

6269تۇرۇپتۇ ھازىر بۇ ئۆلۈم تۇتقىلى،
ئۆزۈڭنى قويماغىن ئۇخلاپ ياتقىلى.

6270تولا ياخشى دەپتۇ بىلىملىك تىلى،
شۇ ياڭلىغ بولۇرلەر تەقۋادار يولى:

6271يوشۇرۇن كۇتەر بۇ كۆرۈنمەس ئەجەل،
باسۇر نىتۇيۇق تۇرسا ئۇمىتتە دەل.

6272يامان ـ ياخشى ھەممە قارا يەر بولۇر،
يېتىلسە پۈتۈلگەن ئەجەلى ئەزەل.

ئېلىگنىڭ ئۆگدۈلمىشكە جاۋابى

6273ئېلىگ ئېيتتى: بەرسە ھەق تەۋپىق ماڭا،
قىلاي شۇ يولدا مەن ھۆكۈمنى ئىجرا.

※ ※ ※

6274ئېلىگ سۆزىن كەستى، ئۆزىن توختۇتۇپ،
يېنىپ چىقتى ئۆگدۈلمىش ئۈندىن تۇرۇپ.

6275سەۋىر قىلدى ئۆگدۈلمىش بىر قانچە كۈن،
ئىچىگە سىلىپ غەم ـ ئەندىشە پۈتۈن.

6276قېرىنداش غېمىدە تولا قايغۇرۇپ،
سىزىپ كەتتى ئۆزى سېرىق يۈز بولۇپ.

6277چىدالمىدى ئاخىر قېرىندىشىغا،
يەنە بارغۇسى بەك كەلدى قېشىغا.

6278تۇرۇپ باردى ئېلىگ يېنىغا، يۈرۈپ،
قىچقىردى ئېلىگ، ئۇ كۆرۈندى كىرىپ.

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئېلىگكە سوئالى

6279ئۆتتۈڭدى ئېلىگدىن، دېدى: مەن بۇ كۈن،
يارايىن قاياشنى زىيارەت ئۈچۈن.

6280ىنچۈككىن ھالى، مەن كۆرەيىن ئۈنىڭ،
تىرىك بارمىكىن ئۇ قاياشىم مېنىڭ.

ئېلىگنىڭ ئۆگدۈلمىشكە جاۋابى

6281ئېلىگ دېدى: بارساڭ، بەك ياخشى بولۇر،
قاياشلىق، يېقىنلىق زىيادىلىشۇر.

6282قېنى بار، مېنىڭچۈن ھەم ھالىن سورا،
ئاۋۇت كۆڭلىنى سەن، كېسلىن قارا.

※ ※ ※

6283دىبان "خوش" تۇرۇپ چىقتى ئۇندىن يېنىپ،

تىنىم ئالدى بىردەم ئۆيىگە كېلىپ.

6284غىزالانغاچ بىر ئاز، يەنە ئات توقۇپ،

قاياشى تامان ماڭدى قايغۇ يۇتۇپ.

6285ياياق ماڭدى يېقىن بارغاندا چۈشۈپ،

ئىجازەت سوردى ئىشىكتە تۇرۇپ.

سەكسەن ئىككىنچى باپ

قۇمارۇنىڭ ئۆگدۈلمىشكە ئودغۇرمىشنىڭ ئۆلگەنلىكىنى ئېيتقانلىقى بايانىدا

6286قاياشى مۇردى قۇمارۇ (248) چىقىپ،
سالام قىلدى كۆزدىن ياشلىرى ئېقىپ.

6287يېقىن كەلگەچ دېدى: قېرىنداش، قارا،
خۇدا بەرسۇن ئەجرىڭ، قىلما دىل يارا.

6288قاياشىڭ ئۆتۈپ كەتتى تاشلاپ ئاجۇن،
تىرىل سەن هوزۇردا، ياشا سەن ئۇزۇن.

6289ئاھ ئۇرما، چىدا، ئەمدى تۇت ئۆزنى بەك،
تىرىككە ئامال يوق ئۆلۈمدىن بۆلەك.

6290تۇغۇلغان ئۆلۈر، بۇ شىرىن جان كېتۇر،
نە بەگۇ ـ نە قۇل ۋە رەسۇللار قالۇر؟

6291ئۆلۈم بىز ئۈچۈن ھەم تەييار، بۇنى ئۇق،
ئۆلۈمگە قۇرال يا ياراغ چارە يوق.

※ ※ ※

6292ئۆگدۈلمىش ئۇنى ئىشىتكەچ، ئۈن سەپ يىغلىدى،
يىشنى ئېقىتىپ ئۆزىنى ئۇردى.

سەكسەن ئۈچىنچى باپ

قۇمارۇنىڭ ئۆگدۈلمىشكە تەزىيە بىلدۈرگەنلىكى بايانىدا

6293قۇمارۇ توساپ ئېيتتى: ئاچما ھازا،
بول ھەق ھۆكمىگە تىل ۋە دىلدىن رىزا.

6294جىمىگە ئۆلۈمنىڭ كېلەر كۈنى بار،
ئۇ ئۆلدى، سەن ھەم بول ئۆلۈمگە تەييار.

6295نىمىشقا قىلۇرسەن يىغا، ئى ئوغۇل،
ئۆرۈپ ــ سوقتى كىم، زەربە ئۇرغان كىم ئول؟

6296ئۇشا تەگرى بەرگىنى روھىي راۋان،
يېنە ياندۇرۇپ ئالدى، كەتتى ئۇ جان.

6297ئۇ قايتىپ كېلۈچى ئەمەستۇر يانا،

سەن ھەم بىزمۇ قايتىپ كېتەرمىز مانا.

6298دېدى: تۇر، قاياشىڭ گۆرىن كۆرگىنا،

زىيارەت قىلىپ سەن يەنە قايتقىنا.

سەكسەن تۆتىنچى باپ

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئودغۇرمىشقا ماتەم تۇتقانلىقى بايانىدا

6299تۇرۇپ باردى، كۆردى قاياشى گۆرىن،
قۇچۇپ يىغلىدى، تۆكتى ياشىن بارىن.

6300دېدى: ئى قاياشىم ماڭا باق تۇرۇپ،
بۇ ھەسرەتلىرىم ئۆچسۇن يۈزۈڭ كۆرۈپ.

6301ئۈمىت بىرلە كەلدىم سېنى كۆرگىلى،
نەچۈن يۈز يوشۇردۇڭ، كۆرۈنمىگىلى؟

6302ئى كۆڭلۈم تاجى، بۇ شىرىن جانغا ــ جان،
نىچۈكمۇ ياشار سەنسىز بۇ روھ راۋان؟

6303 چۈشۈمدىمۇ كۆردۈم سېنى مەن يىتىپ،

كۆزۈمدىن يوقاتتىم، يوقالدىڭ يۈتۈپ.

(تېكىست ئۈزۈك)

سەكسەن بەشىنچى باب

ئىلىگنىڭ ئۆگدۈلمىشكە تەزىيە بىلدۈرگەنلىكى بايانىدا

6304ئىشىتتى ئىلىگ، كەلدى سارايدىن تۇرۇپ،
ئۇڭا تەزىيەت قىلدى كۆڭلىن بۇزۇپ.

6305ئىلىگ ئېيتتى: ئۆگدۈلمىش ئەقلىڭگە كەل،
دۇئا بىرلە قىلغىن ياردەم ھەر مەھەل.

6306خۇدا يارلىقاسۇن ئۇ ئودغۇرمىش،
كەچۈرسۇن ئۇنىڭدىن خاتا قىلمىشىن.

6307خۇدا ئەجرى بەرسۇن بۇ قايغۇڭ ئۈچۈن،
بولۇپ رازى، ئوتتىن سېنى ساقلىسۇن.

6308ئىشىڭنى ئېتىپ سەن يەنە يول كېسىپ،
يۈزۈڭ يوشۇرۇپسەن، تىلىڭ بېكىتىپ.

6309ياراشماس ساڭا ھېچ بۇ ياڭلىغ قىلىق،
بۇ خىل ھەركەتتە بولماس ھېچ ئەقىللىق.

6310ماڭا ئېيتقىن، ساڭا كىم ئىشلەتتى كۈچ،
كىم ئاچچىق قىلدى يا كىم ساقلىدى ئۆچ؟

6311خۇدا ھۆكمى ئەردى قاياشىڭ ئۆزە،
يۈرۈتتى قازاسىن، سەن پەيلىڭ تۈزە.

6312يىغا نە ئۈچۈندۇر، نەچۈن ئىڭراماق،
ئەمەس ياخشى خۇلۇق بۇ، كېرەك تاشلىماق.

6313تۇغۇلغان ئۆلەر ئول، چىققۇچى چۈشۈر،
يۈرۈچى تىنۇر ئول، بېرۇچى ئالۇر.

6314قاياشىڭ ئۆلۈمى ساڭا بولسۇن پەند،
سەبىر قىل، ساۋاپ تاپ، شېكەر بولغاي قەند.

6315ئۆلۈمنى كۆرۈۋچى ـ تىرىك قالغۇچى،
ئىبرەت ئالسا ئەردى، قېنى ئالغۇچى؟

6316ئۆلۈك پەندىگە باق، دەر: قارا مېنى ـ
ئۆلۈم تۇتتى، كەتتىم، تۇتار ئۇ سېنى.

6317مۇڭا ئوخشار ئەمدى بۇ بېيىتنى ئوقى،
ئوقۇپ ياخشى ساقلا دىلىڭدە تېخى:

6318سېنىڭدىن بۇرۇن مىڭ ئۆلگۈچىلەر،
"ماڭا باق، ماڭا" دەپ، ساڭا پەند بېرەر.

6319يۈرۈپ غەپلەت ئىچرە ئاۋۇندۇم تولا،
ئۆلۈم تۇتتى، كەتتىم، ساڭامۇ كېلەر!

※ ※ ※

6320ئېلىگ ئودغۇرمىشنى يەنە سورىدى،
نىچۈك ئۆلدى، بىلگەنىڭنى ئېيىت، دېدى.

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئېلىگكە جاۋابى

6321ئېلىگكە ئەرىز ئەتتى نەلەر كۆرگىنىن،
ئۆلەردە ۋەسىيە پۈتۈپ قويغىنىن.

6322قويۇپ ئۇ، هاسا بىرلە ئۇۋرىق ئېلىپ،
ئېلىگ ئالدىغا قويدى يادىكار قىلىپ.

6323دېدى: بۇ قاياشنىڭ ماڭا قويغىنى،

مۇشۇدۇر ئۈنىڭدىن مىراس قالغىنى.

6324ئېلىگ ئالسۇن بۇ يادىكارلىقتىن بىرەر،

قۇتاتقاي بۇ كۈن ھەم تاڭنا نەپ تېگەر.

ئېلىگنىڭ ئۆگدۈلمىشكە جاۋبى

6325ئېلىگ قول سۇنۇپ ئالدى قولىغا ھاسا،

دېدى: بۇ يادىكارلىق قۇتاتسۇن ماڭا.

6326ئۆزىقنى سەن ئالغىن، سېغىنساڭ ئۈنى،

شۇنىڭ بىرلە ئەسلە ئۈنىڭ يۈزىنى.

※ ※ ※

6327ئۇرىقنى ئالدى، كۆر، بۇ ئۆگدۈلمىش،
دىلى بەك بۇزۇلغاچ تۆكۈلدى يېشى.

※ ※ ※

6328ئېلىگ ئېيتتى: كۆرگىن بۇ ئىبرەت بۇ كۈن،
يېتەرلىك ھەم ئاقىل ئاگلىق ئەر ئۈچۈن.

6329ئۇ ئانداق ياشادى، تۆگەدى جاھان،
ئى پاك دىل، قالدى بۇ دۇنيالىق ھامان.

6330ئىشتىكىن، خۇلقى ئۆز كىشى نېمە دەر،
ھەر ئىشنى ئەقىل ـ ئاڭ بىلەن قىلغان ئەر:

6331تولا بولسا ئاشماس بۇ دۇنيا مېلى،
ئاز ئولسامۇ قانچە يېتەر ئۆز يولى.

6332جاھاننىڭ پەزلى بىر، قۇسۇرى مىڭدۇر،
نىچۇك ئۆتكۈزسە كىشى، ئۇ شۇنداق ئۆتۇر.

6333ئۆلۈمدىن كېيىن مال كۆپلۈك نە كېرەك؟
يىگەنلەر سۆيۈنەر، سېنىڭدىن بۆلەك.

6334قاياشىڭ ئېتىپ تەرك جاھان مېلىنى،
كىيىپ جۇلدۇر، يىدى ئارپا نېنىنى.

6335شۇ ھالدا ياشىدى، ئۆلۈپ قالمىدى،
تەييارتاپلارغا مالمۇ قالدۇرمىدى.

6336تىرىشتى كېچە ـ كۈن، يىنىكلەپ يۈكى،
ئۆتۈپ كەتتى ئۇندىن جاھان ئەمگىكى.

6337ئۇ قىلدى ئىشىنى، قۇتۇلدى بۇ كۈن،
نە ئولغاي بىزنىڭ ھال، يىشلمەس تۈگۈن.

※ ※ ※

6338ئىلىگ ئەيلەپ تولا ياخشى نەسىھەت،
بوشاتتى ئېچىنى ھەم تاپتى راھەت.

6339ئىلىگ باردى يەنە قەسىرگە تۇرۇپ،
چۈشۈپ كىردى ئۆيگە ئۇ غەمكىن بولۇپ.

※ ※ ※

6340ئۆگدۈلمىش نىچە كۈن ماتاملەر تۇتۇپ،
ئاخىر تاپتى ھۇشىن، بۇ غەمنى قويۇپ.

6341ئۇنۇتتى بۇ قايغۇ ــ ئەلەمنى مانا،
يىدى، ئىچتى، كۈلدى، سۆيۈندى يانا.

6342تولا ياخشى دەپتۇ خەلق باشلار ئەر،

بىلىم بىرلە خەلقنىڭ ئىشىن ئىشلەر ئەر:

6343سېنى قانچە قىلسا ئەسىر قايغۇ ـ غەم،

كۆلەر بۇ كۆزۈڭ، يىغلىسا قانچە ھەم.

6344جاھان قانۇنى شۇ ئۆزۈندىن بۇيان،

ئۆتەر قانچە تۇرسا ھەم ياخشى ـ يامان.

6345ئۆگدۈلمىشمۇ قىلدى ماتەمنى تامام،

ئىشىگە كىرىشتى ئۇ قايتا داۋام.

6346ھىرىسلىق بىرلە ئۇ خىزمەت باشلىدى،

ئۇلاپ تاڭنى تۈنگە ئىشىن ئىشلىدى.

ئېلىگنىڭ ئۆگدۈلمىشكە سوئالى

6347ئېلىگ ئۆگدۈلمىشنى بۇ كۈن ئۈندىدى،
ئەل ـ يۇرتنىڭ ئەھۋالىن ـ ھالىن سورىدى.

6348دېدى: ئەل ھالى نە، يۇرت ھالى نەدۇر؟
زامانە ۋە كۈنلەر نىچۈگرەك كېچۇر؟

6349ماڭا كۆز ـ قۇلاقسەن، ئىشمنى پۈتۈن ـ
سېنىڭدىن تىلەرمەن، ئىشىك ئاچ بۇ كۈن.

6350ساڭا يەتتى بۇ نەچچە كۈن قايغۇ ـ غەم،
سەن ئىشلەلمىدىڭ، قانداق ئىشلار بۇ دەم؟

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئېلىگكە جاۋابى

6351ئۆگدۈلمىش جاۋابەن دېدىكى: ئى بەگ،

خەلق ھالى ياخشى، دۇئا ئارتقۇدەك.

(تېكىست ئۈزۈك)

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئېلىگكە جاۋابى

(تېكىست ئۈزۈك)

6352بىرى: سۆز، گال ۋە كۆز ھەم شەھۋەت ئوتى،

بۇلاردۇر كىشىگە، تائەت ئاپىتى.

6353كىمكى يىغسا گال ۋە ئاز سۆزلىسە،

يارامسىزنى ئۆزدىن يىراق ئەيلىسە.

6354ھەۋەس ـ ئارزۇسىغا ھەم بولسا ئىگە،

غەزەپ ۋاقتىدا بولسا ئۇ چىڭ ئۆزىگە.

6355ئەقىللىق شۇدۇر ھەم بىلىملىك شۇدۇر،

ئاقىل ۋە تەمكىن ئەر ئاتا ئېرىشۇر.

6356ئەقىللىق كىشىلەر سۆزى ئۇگكىدەك ﴿ 249 ﴾ ـ

دۇرۇس، تۈز بولۇر ئۇ ئۆزى بەلگۈلۈك.

6357يارامسىزغا تۇتماس ئۆزىنى يېقىن،

كېرەكسىزنى كۆرمەس، يۇمار ئۇ كۆزىن.

ئېلىگنىڭ ئۆگدۈلمىشكە جاۋابى

6358ئېلىگ ئېيتتى: بەكمۇ گۈزەل سۆزلىرىڭ،

سەمىمى ھەم نەپىئىلىك ئېرۇر سۆزلىرىڭ.

(تېكىست ئۈزۈك)

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئېلىگكە جاۋابى

(تېكىست ئۈزۈك)

6359جاپاچى ۋە گۇستاخ ئېرۇر ئۇشبۇ نەپس،

جاپاغا جاپاقىل، تۇتۇپ ئۆزنى، بەس.

6360كىشى ياخشىلىق قىلسا نەپسكە، سۆيۈپ،

جاپا شۇنچە ئەيلەر يامانلىق ئۇرۇپ.

6361تولا ياخشى دەپتۇ كىشى سەرەسى،

بۇ سۆزنىڭ جاپاچى ۋۇجۇد چارەسى:

6362ۋاپا كىمگە قىلساڭ، جاپاغا تەخ ئول،

جاپاچى جاپاسىن قىلۇر بىر كۈن ئول.

6363كىمى ياخشى تۇتتۇڭ، سەن قورق ئۇنىڭدىن،

ئىگراتقاي يامانلىق بىلەن سېنى شۇل.

6364ياماندۇر بۇ ئۇچىنىڭ، ئېلىگ، سېمىزى،
بىرى ئىت، بىرى قۇش، بىرى نەپس ئۆزى.

6365سالاي يولغا دېسەڭ، ئاچ قويماق كېرەك،
كىرىپ يولغا ئېگەر ھەم بوينىن، دېمەك.

6366يولىن قىسمىسا قۇش، ئۇ دان ئىزلىمەس،
سېمىز بولسا ئىت توق، ئاۋىن ئاۋلىماس.

6367بولۇر بىر بۇغرىدەك تويۇپ، قانسا نەپس،
قاچار، ياخشىلىقنى تاشلار، قويما، بەس.

6368قۇشۇڭ ئاۋلىمىسا، بىر ئۆردەك زەرەر،
ئىتىڭ ئاۋلىمىسا، بىر سەۋسەر كېتەر.

6369كىرىپ نەپس بۇغرىغا، بوينىن يوغىنىتار،

سېلىپ ئۇتقا سېنى ئۇنلۇك يىغلىتار.

6370هوزۇردا يۈرەرلەر، كۆر، يوقسۇل ــ گاداي،

بارىغا قىلىپ شۈكر، ئۆتەر كۆڭلى باي.

6371گېلى ئاشقا تويۇپ گەر ئەگنى پۈتەر،

قىلىپ ھەققە تائەت، ئىشىنى ئېتەر.

6372بۇ دۆلەت، بۈيۈكلۈك، بۇ بەخت كىشىنى ــ

تەكەببۇر قىلۇر، قويدۇرۇر ئىشىنى.

6373غۇرۇر قۇلنى ئەيلەر خۇدادىن يىراق،

بۇ خىل يولنى تۇتماس ئاقىللار ھېچ ۋاق.

6374پىيقىرمۇ ئۆلۈر، كۆر ۋە بايمۇ ئۆلۈر،

ئىككى بوزگە ئېلىپ، قارا يەر بولۇر.

6375قۇتىلۇر پېقىر ئۆلسە، مېھنەت تۈگەر،
باي ئۆلسا قالۇر مال، يۈك ئېلىپ كېتەر.

6376بۇڭا ئوخشار ئەمدى بۇ سۆز بەلگۈلۈك،
بۇ سۆزدىن ئۆزۈڭگە ئۆلۈش ئالغۇلۇق:

6377ئى نېمەت ئىگەسى، ئۆلۈم مېھنەتىڭ،
ئى مېھنەت ئىگەسى، ئۆلۈم نېمەتىڭ.

6378پېقىر ئۆلسە قۇتىلۇر، كېتۇر ئەمگىكى،
ئۆلۈم تۇتسا، باي، بار ھېساب بەرمىگىڭ.

ئېلىگنىڭ ئۆگدۈلمىشكە ئېيتقان سۆزى

6379يەنە ئېيتتى ئېلىگ: بۇ دۇنيا ئىچى ـ
يىلانى، چايانى تولا دېگۈچى.

6380يېپىشكە ئېشى ئاز، زەھەرلىرى كۆپ،
ماختارلىق يېرى ئاز، قاغار يېرى كۆپ.

6381ئاقىل قول ئۈزۈتۈپ ئالۇر نەرسە كەم،
ئالىم ئاچ ئېرۇر، ئاز يىمەكلىكلىرى ھەم.

6382بىلىمسىزگە جەننەت ئېرۇر بۇ جاھان،
ھوزۇردا ئۇ مۇھتاج ئەمەس ھىچ زامان.

6383ئاقىلغا تىكەن بىرلە دۇنيا تولۇق،
ئاياق باسسا سانچار، دىققەت قىلغۇلۇق.

6384ئاغۇدۇر بىلىملىككە دۇنيا ئىچى،
شۇڭا ئاش يېيەلمەي ئاجىزلار كۈچى.

6385شۇڭا قاچتى زاھىت ئوغۇل ـ قىز قويۇپ،
شۇڭا كەتتى ئابىد، بىر ئابىد بولۇپ.

6386مۇڭا بىز ئىلىنغان تۇرۇرمىز بۇ كۈن،
خۇدا بىزنى بۇندىن ئامان ئەيلىسۇن.

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئېلىگكە جاۋابى

6387ئۆگدۈلمىش دېدىكىم: بۇ سۆز ئېرۇر چىن،
تولۇق، ھەم ئەقىلغە مۇۋاپىق يېقىن.

6388ھەركەتتە خۇلقىغا ئوخشار بۇ جاھان،
گوياكى ئەجدىھا يەپ تويمايدىغان.

6389ئۆزى شەخسەن ئاسىرار، ئۆزى سەمىرىتىۇر،
ئۆزى يەپ گۆشىنى ۋە ئاجىزلىتىۇر.

6390دىققەت بىرلە قاراپ كۆرسە ھالىنى،
قالۇر ھەيرەتتە كىشى گەر ئۇقسا ئۇنى.

6391ئادەم بىرلە ھاۋا جاھانغا چۈشۈپ،
ئۇرۇغ چاچتى دۇنيا ئىچىگە كىلىپ.

6392ئۇلاردىن بۇيان تا مۇشۇ ۋاقىتقىچە،
نى ئەرلەر كېلىپ كەتتى، بەگلەرگىچە.

6393تۇغۇلدى بىرى ئالىم، بىرى قەھرىمان،
بىرى تىك قىيادەك مەغرۇر ھەر زامان.

6394بىرىدۇر ئەقىللىق، دانىشمەن پۈتۈن،
بىرى تەلۋە، ئەخمەق، بىرىدۇر ھورۇن.

6395تۇغۇلدى قانچە ئەلچى، دەۋەتچى ئامۇل،
خۇدا ھۆكمى بىرلە بايان قىلدى يول.

6396بىرى ئاز ياشادى، بىراۋلار ئۇزۇن،
بىرى باش كۆتەردى، زورايتىپ سۆزىن.

6397قايۇسى ياراتقان ھەققە قارشى بوپ،
يىغىدەك ئوق ئاتتى يايىنى قۇرۇپ.

6398ئوقى بۇ بىيىتنى، ئىشىت نىمەدەر،
ئۇنىڭغا مۇناسىپ تۇزەت ئۆزنى ئەر:

6399خاھى ئالىم ئول، خاھ ياشا كۆپ زامان،
خاھى كۆر ھوزۇردىن ئېلىپ سەن جاھان.

6400ئاخىرى ئۆلەرسەن، قارا يەر بولۇپ،
ئۆلۈم تۇتسا ياقاڭ، يەيسەن پۇشايمان.

6401نى ئالىم، ھېكىملەر، نى ياخشىلار كېلىپ،
كېتىشتى ئەبدى ياشالماي قېلىپ.

6402بۈگۈن كۆر، جاھانغا كەلمىگەن كەبى،
قارا يەر قېتىدا ياتارلەر ئۆلۈپ.

6403نە ياڭلىغ، نە تۈرلۈك كىشى كەلدى، كۆر،
قارا يەر ئۇلارنى يىدى، يۇتتى، كۆر.

6404بېزەلگەن ساراي، ئوردا، قەسرنى قويۇپ،
قارا يەر توشەنىپ ياتۇرلەر كۆتۈپ.

6405ئۇلار ئۆيقۇدىمۇ، ئۇنى يوق، تىنى،
نىچۈككىن ھاللىرى، بىلۈچى قېنى؟

6406بۇ كۈن مۇھتاج ئۇلار ھە ئەزگۈلۈككە،
قولى يەتمەس يېمەكلىك، ئىچكۈلۈككە.

6407ياتۇرلەر پۇشايماندا ئىنجىقلىشىپ،
كۈتۈپ ياخشىلىقنى مىڭ ئارزۇ قىلىپ.

6408خۇدا بەردى بۇ كۈننى بىزگە بۈگۈن،
زايە قىلسا بولماس، پۇرسەتنى پۈتۈن.

6409خۇدا بىزگە تەۋپىق ئاتا ئەيلىسۇن،
پۈتۈن ياخشىلىققا، ئى ياخشى قانۇن.

※ ※ ※

6410ئۆگدۈلمىش ئېلىگنى مەدھىيلىدى،
ئۇزۇن ياشىغىن، ئى ھېكىم بەگ، دېدى.

6411سىنىڭسىز بۇ ئالەم قۇرۇق قالمىسۇن،

ئۇرۇغ ـ نەسلىڭنى خۇدا ھىچ ئۈزمىسۇن.

6412نىمە بولسا سەندە تىلەك ـ ئارزۇ،

ساڭا ئۇ ئىشىكنى ئېچىپ بەرسۇن ئۇ.

6413نىمە بولسا ئۈمىت ـ تىلەگىڭ تېخى،

تولۇق بەرسۇن تەڭرى، ساڭا ئى سېخى.

6414سۆيۈنچ بىرلە خۇشال ياشا سەن ئۇزۇن،

پاراغەپ ئىچرە ئۆت، ئەي خۇلقى تۈزۈن.

6415دەرىخا، سېنىڭدەك كىشىلەر ئۆلۈپ،

قارا يەردە ياتسا سۆڭەك ئۇۋۇلۇپ.

6416نه چاره، خۇدايىم بۇ دۇنيا ئىشى ـ

مۇشۇنداق ياراتمىش، ئى خانلار بېشى.

6417ئۆزلۈك ياخشىلىقلار قىلغاچ ھەر زامان،

گەر ئۆلسەڭ، دېيىلمەس ئۆلدى ھېچقاچان.

6418خاھى ئۆل ۋە خاھى ياشا سەن ئۇزۇن،

ئېتىڭ ياخشىلىقتېيىلدى پۈزۈن.

6419كۆپەيسۇن دوستلۇرۇڭ، سەن سۆيگەنلىرىڭ،

چېچىلسۇن دۈشمىنىڭ، كېڭەيسۇن يېرىڭ.

※ ※ ※

6420يەر ئوپتى، تۇرۇپ چىقتى، كەستى سۆزىن،

ئېتىن مىندى، ئۆيگە ئۆرىدى يۈزىن.

6421كېلىپ چۈشتى كىرىدى ئۆيگە يۈرۈپ،

يىدى، ئىچتى، ياتتى بىر ئاز دەم ئېلىپ.

6422يەنە قوپتى ئەرتە ئىشىن باشلىدى،

بېرىپ بۇيرۇق، كۈزەتتى، ئۆزى ئىشلىدى.

6423قىلىپ تۈز كۆڭۈل، تىل، تۈزدى ھەركىتىن،

پۈتۈن ئەگرىلەرمۇ، تۈزەتتى خۇيىن.

6424تۈزەلدى جاھان، ئارتتى ياخشى دۇئا،

قۇتاتتى كۈنى ئەلنىڭ كۆپەيگەچ دۇئا.

6425ئۇلار ئۆلدى، قالدى ئۇ ياخشى ئېتى،

يوقالماس ئۇلارنىڭ ئېتى ــ ھۆرمىتى.

※ ※ ※

6426نەزەر سالغىن ئەمدى بۇ ياڭلىغ كىشى،
كىشىمۇ، بولار ــ هە، پەرىشتە ئىشى.

6427ئۇ چاغدا ئۇلار گەر دېيىلسە ئادەم،
بۇگۈنكى خەلق نېمە، قېنى ئېيت بۇ دەم.

6428ئى ئالىم، بىز ئىنسان ئىكەنمىز ئەگەر،
گۇمانسىز، پەرىشتە ئېرۇرلەر ئۇلار.

6429ئۇلارنىڭ خۇيى ــ پەيلى هەمدە سۆزى،
چۈشەنمەك ئېرۇر بىر سائەدەت ئىزى.

6430ئەقىللىق ئۇقار ئول، بىلىملىك بىلۇر،
ئۆلەر، شەكسىز، ئىنسان، بۇ دۇنيا قالۇر.

6431بۇ قالغان ۋاقىتنى زايە ئەيلىمەي،
تائەت قىل، ئۆزگىدىن هىچ نەپ تەگمىگەي.

6432سېنىڭدىن بۇرۇنلار ئۆلدى، كۆز كۆرۈر،
بۇنىڭدىن ئۆلۈغ پەند يەنە نە بولۇر.

6433قالۇر قەسىر ــ ئوردا، سارايىلار پۈتۈن،
قىلالماس بەنت ئۇنى ھېچ قولدا ئۈزۈن.

6434نىچە قەسىر، ئوردا، نىچە چىڭ نورا،
ئۆلۈم بۇزدى، قالدى قارا يەر، قارا.

6435نىچە كەنت ــ شەھەر، باغ ــ بوستانلىنى،
ئى تىرىك، قۇرۇتتى ئۆلۈم، كۆر ئۇنى.

6436قالۇر قەسىر، ئوردا، ساراي بوش ساڭا،
قىلارسەن تەسەررۇپ، قالدى دەپ ماڭا.

6437تولا لەشكىرى بار جاھاندار قېنى،

قارا يەر بولدى ئۇ، قېلىپ لەشكىرى.

6438قېنى كۆزى ئاچ بەگ، ئېلىم ئاز دېيى،

تولا ئەلنى ئالدى، بەھىر ئالمىدى.

6439قېنى باشقىلارنىڭ يېرىن كۆزلىگەن،

غۇلاچ يەردە ياتۇر ئەمدى ئىگرىبان.

6440قېنى ئول مۇسۇلمان قېنىن تۆككۈچى،

نىچۈك يەرگە كىرى، قېنى ئۇ كۈچى؟

6441قېنى ئۇ پىتنىخور، بوھتانچى كىشى،

نىچۈك بولدى ئۇ قارا يەر ئوخشىشى.

6442دۇنيا دەپ ئۇرۇشقان ئۇرۇشقاق قېنى،

بۇ دۇنيا قالدى، ئۇ ئۆلدى ئاخىرى.

6443قېنى مالنى قويماي يىغقانلار تامام،

نەسىبى بولدى بەس، پەقەت ئىككى خام.

6444قېنى ئۇ تولا يەر تىلىگەن كىشى،

قارا يەر يېپىندى، تۆگەدى ئىشى.

6445جاھان ھالى پۈتكۈل مۇشۇنداق تۇرۇر،

ئەقىل بىرلە كۆرگىن، ئىشىك ئېچىلۇر.

6446ھوزۇرى مۇشەققەت، خۇشاللىقى غەم،

ئەزىزلىقى خارلىق، ئاۋۇنچى ئەلەم.

6447نېمە كەلسە يۆد سەن، داتلانما، مەگەر ـ

ھالاۋەت يا مېھنەت ئۆتەر ـ دە كېتەر.

6448ئايا، ئەي جاپاغا سەۋرى قىلغۇچى،
ئىشىتكىن، نېمە دەر بىلىم بەرگۈچى:

6449ئى نېمەت ئىگەسى شۈكۈر قىل، يىگىل،
ئى مېھنەت ئىگەسى سەبرى قىل، ئىگىل.

6450سەبرى قىلساڭ مېھنەت بولۇر نېمىتىڭ،
بولۇر نېمەت ئارتۇق، شۈكۈر قىلسا، بىل.

※ ※ ※

6451ئى ئالىم قاراپ كۆر، بۈگۈنكى زامان ـ
ئۆزگەردى، ئىش ـ ھالەت پۈتۈنلەي بۇ ئان.

6452بىلىملىك خار ئولدى، چەتلەتتى ئۆزىن،
ئەقىللىق گاچا بولدى، ئاچماس تىلىن.

6453كۆپەيدى ئەل ئىچرە يامان ـ پەس كىشى،

ياۋاش بولدى دەپسەندە، چۇشتى بېشى.

6454يۈزنى شاراپتا يۇغان بىناماز ـ

ئاتاندى يىگىت ئەر تېپىپ ئىمتىياز.

6455پاسات ـ پىسقى ئىگەسى ئاتالدى ئەرەن،

مەي ئىچمەس كىشىلەر ئاتالدى ساران (250) .

6456ناماز، روزا بىرلە يۇرۇچى كىشى،

مۇناپىق ئاتالدى، ئى بەگلەر بېشى.

6457ھالال بىنتى پۈتكۈل، ھارام غولدىدى،

ھارام يەر كۆڭۈلنى قارا قاپلىدى.

6458ھالالنىڭ ئېتىلا قالدى، ئۆزى يوق،

ھارام بولدى قاراقچى، تۇيغۇچى يوق.

6459قېنى بۇ هارامنى هارام دېگۈچى،
هارامنى قويۇپ بىر هالال يىگۈچى.

6460هەقىقى تەقۋادار كىشى كىم، قېنى،
قىيامەت كۈنى بار يورۇتۇر كۈنى.

6461هارام بىرلە ئارتۇق قارايدى كۆڭۈل،
هالالنى قەيەردىن تاپارسەن ئوغۇل؟

6462بۇڭا ئوخشىشىپ كەلدى ئەمدى بۇ سۆز،
بۇنى ياخشى ئاڭلا، ئايا كۆڭلى تۈز:

6463هارام بىرلە كۆڭۈلۈم قارا بولدى كىر،
بىلىمگە ئەمەل قىلمىدىم يۈزدە بىر.

6464ئېگىلمەس ۋۇجۇدۇم ھەۋەسكە ئەسىر،
مەن تائەت قىلمىدىم، ئاچاي ئەمدى سىر.

6465جاھان پەيلى پۈتكۈل بولدى بۆلەك، كۆر،
كىشى كۆڭلى تىلدىن بولدى بۆلەك، كۆر.

6466ۋاپا كەتتى خەلقتىن، جاپا غولدىدى،
ئىشەنچە قىلغۇدەك بىر كىشى قالمىدى.

6467ۋاپا كەتتى خەلقتىن، جاپا ئالدى ئىز،
ئىشەنچ ۋە تايانچقا لايىق كىشى قىز.

6468تۇققانلىق، يېقىنلىقنى تاشلاپ قاياش،
ساداقەتنى ئەتتى تەرك ياخشى ئاداش.

6469كىچىكتە ئەدەپ يوق، ئۇلۇغدا بىلىك،
قوپاللار كۆپەيدى، يوقالدى سىلىق.

6470يېقىنلىق بولدى، بەس، پۇل ـ يارماق ئۈچۈن،
قېنى ئىش قىلغۇچى دۇرۇس، ھەق ئۈچۈن؟

6471ئامانەت ئېتى بار، قېنى قىلغۇچى،
نەسىھەت سۆزى بار، قېنى تۇتقۇچى؟

6472قېنى ئەمر ـ مەرۇپ （ 251 ） قىلغۇچى كىشى،
قېنى ئۇ يامانلىق توسقۇچى كىشى؟

6473سودىگەر ئامانەت ۋەسپىن يوقاتتى،
ھۈنەرۋەن نەسىھەت ـ ئۆگۈت تەرك ئەتتى.

6474بىلىملىك قىلالماس دۇرۇس سۆزىنى،
ئۇيات كەتتى، ياپماس ئايال يۈزىنى.

6475دۇرۇسلۇق كەتتى، كەلدى نىچە ئەگرىلىك،
قېنى، قالمىدى بىر كىشى تەڭرىلىك (252) .

6476كىشى بارچە يارماق قۇلى بولدىلەر،
كۈمۈش كىمدە بولسا بويۇن ئەگدىلەر.

6477جامائەت كۆپ ئەردى، بۇ مەسچىتلەر ئاز،
تولا بولدى مەسچىت، جامائەتلەر ئاز.

6478نېمە دەر ئىشىتكىن، بىر تەقۋا كىشى،
بۇنى دىلدا تۇت، ئەي ياخشىلار بېشى:

6479قېنى بىر دۇرۇسلۇق قىلغۇچى قېنى؟
خۇدالىق ئۈچۈن ئىش قىلغۇچى قېنى؟

6480جاھان باشتىن ئاخىر بۇزۇلدى پۈتۈن،
كۆرۈپ تاڭ قالغۇچى ئەر بارمۇ مۇنى؟

6481مۇسۇلمان ئۆچەشىپ، گۆشىن يېيىشۇر،
يېتىپ تىنچ، كۇپارلار راھەت كۆرىشۇر.

6482بۇلاندى، تالاندى مۇسۇلمان مېلى،
قېنى ئەر، ھارامنى بىلىپ يەتكۈچى؟

6483ئۇخلاتماس كېچەلەردە پاسات شاۋقۇنى،
قېنى ئىلمۇ ـ قۇرئان، بەك ئازدۇر ئۈنى.

6484كۆڭۈللەر قېتىشتى، تىللار يۇمشىدى،
دۇرۇسلۇق ئۆزى كەتتى، قالدى ھىدى.

6485ئاتالىق قىلىۇر، كۆر، ئاتاغا ئوغۇل،
ئوغۇل بەگ بولۇپ، كۆر، ئاتا بولدى قۇل.

6486ئېغىرلاشتى تۇرمۇش، كۆپەيدى تەشۋىش،
ئېشىپ كەتتى ھىرىسلىق، ئازلاپ سۆيۈنۈش.

6487پېقىر، تۇل، يېتىملەرگە شەپقەتچى يوق،
جاھان ئۆزگەردى ھەيران بولغۇچى يوق.

6488تولا ياخشى ئېيتىمىش ئالىم ئىلمى كەڭ،
جاھانىنى سىناغان سېخى قولى كەڭ:

6489ئاخىرلاشتى دۇنيا، بۇزۇلدى قانۇن،
يامانىنى كۆرۈپ ھەم ياخشىلار بۇگۈن.

6490ئەقىللىق ئۇقار، كۆر، بىلىملىك بىلۇر،
بۇزۇلدى جاھان، بىل، ئۆتۈپ ئاي ۋە كۈن.

6491ئوغۇل ـ قىز قويۇشتى ئاتا ھۆرمىتى،
سۆكۈش بولدى ئەرگە قېرىلىق ئېتى.

6492ئۆزگەردى جىمىكى نىزام ۋە قانۇن،

قارا بىرلە ئاق بولدى پەرقسىز پۈتۈن.

6493بۇ ھەممە قىيامەت نىشانى ئېرۇر،

نىشانى كۆرۈنسە كېلۇچى كېلۇر.

6494كۈزەتسۇن بىر ئاللا بۇ ئىمانىمىزنى،

يوقالسۇن بۇ پىتنى بالا، يامان ئىز.

※ ※ ※

6495يىل ئاتمىش ئىكى ئەردى تۆت يۈز بىلە،

تۈگەتتىم سۆزۈمنى پۈتۈپ ئۆلگۈلە.

6496يېتىشچە ئەقلىم پۈتۈدۈم تۈگەل،

ئوقۇغان، ئىشىتكەن ئۆزۈك ھەسسە ئال.

6497نىچۈك بولماق كېرەك ئىش ـ ھەركەت يولۇڭ،

ئېيتىپ بەردىم ئازراق، بىكىتكىن ئۇلۇڭ.

6498بۇدۇر دىن يولى ھەم دۇنيا يولى،

مۇشۇ يولچە يۈرگىن، ئازما ھىچ يولى.

6499تىلەسەڭ بۇ دۇنيا، يولىدۇر مۇشۇ،

دىسەڭ ئاخىرەتنى ھەم يولى مۇشۇ.

6500ئۆزۈڭ قوللىغىن قىل، خۇدا بېرۇر كۈچ،

قايۇسىن تىلەسەڭ، تىلە، قىلما ئۈچ.

6501ئىلاھا بۇ سۆزنى ئۆزۈم باشلىدىم،

تىلەگىم نە ئەردى، بىلۇرسەن ئىزىم.

6502تىلەگىم ئەمەس شان ـ شۆھرەت، ياخشى ئات،

كىشى نەپسى كۈتتۈم، ئۆز ئۆلسۈن يا يات.

6503ئوقۇچى ئوقۇسا، مېنى ياد ئېتەر،

ئۈمىدىم: ماڭا ھەم دۇئاسىن بېرەر.

6504تىلەگىم بۇ ئەردى، ئۈمىدىم شۇلا،

ئوقۇغان ماڭا بىر دۇئادا بولا.

6505تىلەگىم سۆزلەپ بۇ سۆزنى يازدى قولۇم،

بۇ تىل ۋە قولۇمغا ھەم باردۇر ئۆلۈم.

6506قول ھەم تىل نىشانى مانا شۇ بىتىك،

ساڭا قويدۇم ئەمدى پۈتۈپ، ئەي تىتىك.

6507ئۇنۇتما بۇنى سەن ئوقۇپ تىرىكلەر،

قويۇپ دۇنيانى مەن يىپىنغاندا يەر.

※ ※ ※

6508ئى مەڭگۈ بىھاجەت ئىگەمسەن ئۇلۇغ،
كەچۈرگىن ئۆزۈڭ سەن بۇ مۇھتاج قۇلۇغ (254) .

6509گۇنايىم تولا، يول ئازغان بەندىمەن،
گۇنايىم كەچۈرگىن، بىرلا ئىگەم سەن.

6510ئىگەم سەن رەھىملىك،ماڭا ئىگە بول.

6511قۇلۇڭمەن، ئىگەم سەن ماڭا، ئى غوپۇر (255) ،
مېنى ئەپۇ ئەت سەن گۇنايىم كەچۈر.

6512كەچۈرگىن يەنە ھەممە مۆمىنلەرنى،
شەرقتىن غەرپكە قەدەر ھەممىسىنى.

6513گۇستاخمەن، گۇستاختىن گۇستاخلىق كېلۇر،
رەھىملىك ئېرۇرسەن، گۇناھىم كەچۇر.

6514ئىپاردىن ئىپارنىڭ ھىدى تارىلۇر،
پەلىددىن ﴿ 256 ﴾ ئېرىغسىز پۇراق چېچىلۇر.

6515ئۇمۇدىم سەنلا ـ سەن، ماڭا سەن ئۇمىت،
ئۇمىت ئۈزمىگەيمەن، سەندىن ئى ئۇمىت.

6516گۇناكار قۇلۇڭمەن، قىلغىنىم جاپا،
ۋاپالىق ئىگەمسەن، ماڭا قىل ۋاپا.

6517جاپادىن جاپالا كېلۇر، ئى ئىزىم،
ۋاپادا ۋاپادىن بۆلەك بىلمىدىم.

6518كەچۇرسەن ئۆزۈڭ بارچە مۆمىنلىنى،
ئۇلار ھۆرمىتچۈن ئەپۇ قىل مېنى.

6519تۈمەن مىڭ سالامىم، يەتكۈز ئەلچىگە،

ئۇ شول ياخشى رەھبەر دۇرۇس يولچىغا.

6520ئۇنىڭ تۆت يارىغا مېنىڭدىن سالام،

يەتكۈزگىن، ئىلاھا، تۈتاش ۋە داۋام.

E

I

يىگىتلىككە ئېچىنىپ، قېرىلىق ھەققىدە ئېيتقانلىرى

6521ئۆتكۈچى بۇلۇتتەك، يىگىتلىكنى ئىدتىم (257)،
بوران - يەل ئۆتەردەك ھاياتنى تۈگەتتىم.

6522ئىسىت ھەي يىگىتلىك، ئىسىت ھەي يىگىتلىك،
تۇتۇش بىلمىدىم مەن سېنى تېز قاچتىتىم (258).

6523يەنە كەلگىن ئەمدى يىگىتلىك ماڭا سەن،
تۇتاي ئالقىنىمدا، ئاغى - چۈز تۆشەتتىم.

6524ئىسىت، بۇ يىگىتلىك قېنى، نەگە كەتتى؟
تىلەپ تاپمىدىم مەن، شۇنچە تىلەيتتىم.

6525ھايات تاتلىقى ئۇ شىرىن جان سۆيۈنچى،
يىگىتلىكتەك ئەزگۈ يوق ئەركەن، ئايتتىم ﴿ 259 ﴾ .

6526كىچىكلىك لەززىتىن، يىگىتلىك ھوزۇرىن ـ
يۈتتۈردۈم، مەن ئەمدى تۈتالماي كۆرەتتىم ﴿ 260 ﴾ .

6527قىرىلىقتا ئەيىپ قوق ئىدى توغرا ئۆتسەم،
ئىستىكىم، ئۆمۈرنى ئەجەپ زايە ئەتتىم.

6528دەرخ! ئىچىنۇرمەن ساڭا ئەي يىگىتلىك،
جىمى ئۈزلۈقۇمنى يوقاتتىڭ، يوقاتتىم.

6529قىزىل ئەردى مەڭزىم تامام ئەرغىۋاندەك،
بۈگۈن ئاڭا زەپەر ئۈرقىن سۈرۈتتىم.

6530ئىپاردەك قارا باشقا مەن كافۇر پۈركۈدۈم،

تولۇندەك تولق يۈزنى نەگە ئەۋەتتىم.

6531يوروۇق يازدەك ئەردىم تۈمەن رەڭ چىچەك،

خازان بولدىمكىن، ھەممىنى قۇرۇتتۇم.

6532قىپىندەك بويۇم ئەردى، ئوقتەك دۇرۇس ـ تۈز،

بولۇپ ئەگرى يادەك ئېگىلدىم، ئىڭشىتىم.

6533ئىست، زايە قىلدىم تىرىكلىك ئاۋۇنچىن،

پۇشايماندا قان ياشنى كۆزدىن ئېقىتتىم.

6534كىچىكلىك كەچۈردۈم، يىگىتلىك يۈتتۈردۈم،

كۈنۈمنى قارايتتىم، ئۆزۈمنى چۆكۈتتۈم.

6535يىمەك ـ ئىچمەك ئولسا، يىدىم، ئىچتىم سۆيۈندۈم،

ھەۋەس قوغلىشىپ مەن تۈمەن چاڭ توزىتتىم.

6536نىچە قۇشقا، ئاۋغا ئاۋۇندۇم، سۆيۈندۈم،
ئۇچار قۇشنەك ئاتلارنى دۆڭدە يۈگۈرتتىم.

6537ئاداش، قولدىشىمغا شىرىن جانىدەك ئەردىم،
گەر ئۇلسا رەقىبىم توسۇندەك ھۈركۈتتىم.

6538كايىپ تىللىدىم مەن نىچەلەپ كىشىنى،
گۇناسىزغا قول ھەم تىلىمنى ئۇزارتتىم.

6539كېرىلدىم شۇنچە مەن ياۋنى يەڭگەن ئەردەك،
بولۇپ مەغرۇر ئۆزنى قىيادەك غادايتتىم.

6540ئىچىپ مەس ياتقان ئەردەك، ئويغانغىنىمدا ــ
سېزىپ ئازغىنىمنى، خۇدادىن ئۇياتتىم.

6541خۇدا تائىتى قالدى، كىشى خىزمىتىچۇن،

كېزىپ مەن جاھاننى، يولدىن ئېزىقتىم.

6542ھەۋەس ـ ئارزۇ قوغلاپ يۈگۈردۈم نىچە مەن،

قۇتىرىغان بۆرىدەك جاھاننى ئىگىراتتىم.

6543كىشىنى تۇتۇپ مەن، كۈچەپ پۇلىن ئالدىم،

بىرىپ ئازار بىرىگە، بىرىنى رەنجىتتىم.

6544ماڭا تەڭرى ئېيتسا نىچۈك قىلدىڭ ئانداق،

بولۇر نە جاۋابىم، ناھايەت ئۇيااتتىم.

6545قايۇ تەلۋە خۇلقى بولۇر مۇندىن ئارتۇق،

بولۇپ گول ئۆتەر كۈنگە، ئۆمرىم تۈگەتتىم.ق

6546سۆيۈنچ كەتتى، بۇ مېھنەتمۇ كەتسە ئەردى،

بىكار كەتتى كۈن، ئاي، ئۆكۈنچتە بېسىقتىم.

6547قىلاي پەرەزكى، كىسرا (261) يا قەيسەرچە (262) بولدۇم،

يا شەدداد ـ ئادتەگ بېيىشمۇ ياساتتىم.

6548ئىسكەندەردەك ئالدىم جاھاننى پۈتۈنلەي،

نوھ ئۆمرۈنى پۈتۈن ياشىدىم، ياشاتتىم.

6549چېقىندەك قىلىچلىق ھەيدەر (263) ئەرسەم ئۆزۈم،

يا رۇستەمدەك جاھانغا داڭقىم تاراتتىم.

6550بولۇپ ياكى ئەيسا ئۇچۇپ كۆككە چىقتىم،

يا نوشىرۋاندەك قانۇن ئەدىل يۈرۈتتىم.

6551يا غەزنىنەم تولۇق بولدى قارۇن مېلىدەك،

يا ئەسھابى رېستەك تومۇر شەھەر ياساتتىم.

6552نە پايدا بۇلاردىن، كىردىم ئاخىر يەرگە،
جاھان قالدى، مەن ئىككى بوز ئىلە كەتتىم.

6553يالاڭغىداق تۇغۇلدۇم، شۇ خىل يەرگە كىرگۈم،
نەچۈن دۇنياغا ئۆزنى مۇنچە ئىسستتىم؟

6554ئۆتەر دۇنيا ئۆتتى بوران سوققىنىدەك،
پانى دۇنياغا ئۆزنى غاپىل باستتىم (264) .

6555نە قىلدىم ياخشىلىق ھاياتقا پايدىلىق،
تىرىكلىكتە داننى نە يەرلەرگە ئەكتىم.

6556نىمە تەرگەن ئولسام، ئۇنى ئورغۇم ئاخىر،
نىمە ئورغان ئولسام، ئۆزۈمگە تىتتتىم.

6557يىگىتلىك قاچۇردۇم، قىرىلىققا چۈشتۈم،
يەنە يانغىن ئەمدى، نە سۆزلەر تاراتتىم.

6558ئۈزۈن تۇندە ياتماي، تېۋىن تەڭرىگە سەن،

ئويغان، يىغلا تىنماي، گۇناغا بېسقتىم.

6559يىلان، قوڭغۇز ـ قۇرت يېمى بۇ بەدەننى،

بۇ نېمەت بىلەن نىچۈك شۇنچە سەمرىتتىم.

6560ئەي، مەس ۋۇجۇدۇم ئويغان، يىغلا سەن تىنما،

تېۋىن ھەققە، بولمىسا ئۆزنى يوقاتتىم.

6561قېرىلىق قورۇپ تۇتتى، ياشلىق يوقالدى،

ھايات تەمى كەتتى، بارار يول تۇزەتتىم.

6562تولا كونا دۇنيا كۆپ ئالدىدى خەلقنى،

ئۇنىڭ قايىسسىن دەي، نىمانچە سۆيەتتىم.

6563مېنى ئەيلە ئويغاق ئەي رەببىم، ئىگەم سەن،

مېنى قوغلىما سەن، دىلىمنى ئېرىتتىم.

6564گۇنايىم كەچۈرگۈچى بىرلا ئىگم سەن،

كەچۈرگىن مېنى سەن، گۇنايىم ئۇنۇتتىم.

II

زامانىنىڭ بۇزۇقلۇقى ۋە دوستلارنىڭ جاپاسى توغرىسىدا

6565قوپاي مەن، ماڭاي مەن، جاھاننى كېزەي مەن،
جاھاندا ۋاپالىق ئېرۇر كىم، تاپاي مەن.

6566كىشى قىسلىقى بولدى، ئىستەي قەيەردىن؟
تىلەپ تاپقالى بولسا ئىستەپ كۆرەي مەن.

6567جىمى ئارزۇ تاپتىم، كىشى تاپمىدىم مەن،
بۇ ئارزۇنى تاپسام يۈزىگە باقاي مەن.

6568ۋاپا قەھتى بولدى، جاھانغا تولۇپ جەۋر،
ۋاپا كىمدە باركىن، مەن ئازراق تىلەي مەن.

6569ئەگەر تاپسام ئەردى ۋاپالىق سېخى ئەر،

يۇدۇپ ئۈنى يەلكەمدە، كۆزگە سۈرەي مەن.

6570ئەگەر تاپمىسام مەن ۋاپادار كىشىنى،

ياۋايى كىيىك بىرلە ئۆمۈر سۈرەي مەن.

6571يىمەك ئوت كۆكى بولسا، يامغۇر سۈيى، بەس،

قىلىپ قۇمنى تۆشەك، تاغار تون كېيەي مەن.

6572بولۇپ ياكى ۋەھشى، باياۋاندا يۈگرەپ،

كىشىدىن يىراقلاپ، جاھاندىن يۈتەي مەن.

6573بۇ ھەم بولمىسا گەر، بۇ دۇنيانى تاشلاپ،

ئېقىندەك ئاقاي مەن، شامالدەك ئۇچاي مەن.

6574ئىگەم، مۇڭغا چۆمدۈم، ۋاپاسىزغا ئۇچراپ،

ۋاپالىق كىم ئولسا، شىرىن جان بېرەي مەن.

6575كىشى ئاتى قالدى، يوقالدى كىشىلىك،
قايان كەتتى كىشىلىك، كەيىندىن باراي مەن.

6576قىدىردىم، جاھاندا كۆيۈمچان كىشى يوق،
كۆيۈمسىزگە كۆڭلۈمنى قانداق ئۇلاي مەن.

6577كۆزۈمدەك يېقىن كۆرسەم مەن كىمنى ئۆزگە،
شەيتاندەك ياۋ بولدى، ئۇنى نە قىلاي مەن.

6578كىمى سۆيدۈم ئەرسەم، شىرىن جانچە تۇتتۇم،
جاپا كەلدى ئۇندىن، كىمنىمۇ سۆيەي مەن.

6579كىشى كۆڭلى بىلمەككە گۇۋا ئىدى تىل،
كۆڭۈل، تىل ئالا بولدى، كىمگە پۈتەي مەن.

6580بۇ كۈن مۇندە كىمنى قىلاي ئۆزگە ھەمرا،

پۈتۈپ كىمگە ياكى كىمنى دوست تۇتاي مەن.

6581بىرەي كىمگە كۆڭۈل، مۇڭۇم كىمگە ئېيتاي،

مەن مۇڭلاندىم ئەمدى بىر ئاز مۇڭ تۆكەي مەن.

6582ئاداش قولدىشمدىن ئۈمت تاپمىدىم مەن،

قاياش قىلىقى ياتتەك، نىچۈك تىل ئاچاي مەن.

6583ئەگەر ئانت بىلەن بولسا، ئىشەنچ، ئىمنلىك،

بۇ ئانتنى تۇتقۇچى كىم؟ ئۇنى ئەر ئاتاي مەن.

6584تۇزۇ ـ نانىنىڭ ھەققىنى ساقلاۋچى بارمۇ؟

كۈمۈش، جەۋھەر، ئالتۇن بىلەن غەرق قىلاي مەن.

6585قىرى، غەم ـ سۆيۈنچكە ھەمرا خوشنا ـ خولۇملار،

بىرىپ بارلىقىمنى، مەن ئۆيدىن چىقاي مەن.

6586ئاداش ــ قولدىشىمدىن كىمىم بار ئىشەنچلىك،
ئۇنى مەن قىلىپ بەگ، ئۆزۈم قۇل بولاي مەن.

6587كىشى تاپمىدىم مەن، مۇڭلاندىم يالغۇز،
سىزىپ كەتتىم غەمدە، سۆيۈنۈپ كۈلەي مەن.

6588بۇزۇلدى نىچۈن خەلق، نىزامنى ئىتىپ تەرك،
نىچۈك بىر زامانغا قالدىم، قايان كېتەي مەن.

6589يا تەلۋە يا ئەخمەق بولۇپ ئاينىدىم مەن،
نىمە سۆزلىدىم مەن، سەن ئېيتقىن، ئۇقاي مەن.

6590يا سەۋدا كۈچىيىپ بۇزۇلغانمۇ مىڭەم،
كۆرۈندىممۇ كۆزگە شۇنداق، دورا ئىچەي مەن.

6591ماڭا دۇچكەلدىمۇ ياكى شۇنداق كىشىلەر،

ئۆزۈم ياكى تەتۈرمۇ، بۇندىن ياناي مەن.

6592ۋاپادىن قويۇپ ئات ئۆتكۈچىلەر قېنى،

قېنى ئۇلار؟ ئەپسۇس، مەن بىر ماختاي مەن.

6593ئۇلار قويغان قانۇن، يوسۇن، قىلىقلارنى ـ

بۇگۈن كاشكى كۆرسەم ئىدىم، خوش بولاي مەن.

6594يا بولمىسا تۈزسۇن يوسۇن، قىلىق، قانۇن،

ھېلىم تۆرگە ئۆتسۇن، جاھىلنى سۈرەي مەن.

6595جىمى ياخشى كەتتى، يوسۇن ـ قانۇنمۇ ھەم،

رەزىل قالدى، ياخشىنى نەدىن تاپاي مەن.

6596بويى بارنىڭ جىمىسى گەر بولسا ئىنسان،

پەرىشتە ئىدىمۇ ئۇلار، نە بىلەي مەن.

6597ئۇلار كەتتى، قالدىم بۇلار بىرلە ئۆزۈم،

نىچۈكمۇ يۈرەي مەن، نە ئىشقا ياراي مەن.

6598نىچە سۆزلىسەم مەن تۈگمەس يەنە سۆز،

قىلاي بەس، سۆزۈڭ بارمۇ، ئەمدى كېتەي مەن.

6599تاپالمىدىم مۇندا ئۆزگە ياخشىلىقنى،

شەھەر ـ يۇرتنى تاشلاپ، كىشىدىن قاچاي مەن.

6600ئاتىم بىلمىسۇنلەر، مېنى كۆرمىسۇنلەر،

تىلەپ تاپمىسۇنلەر، سۆزۈمنى كېسەي مەن.

6601چاياندەك چاقۇرلەر، چىۋىندەك شورارلەر،

ئىتتەك قاۋارلەر، قايىسىسىنى ئۇراي مەن.

6602ئەلەم يەتتى ماڭا بۇ جاھىللار ئارا،

پۇشايماندا كۈن ـ تۈن ئىچۈك يۈك يۈدەيمەن.

6603ماڭا كەلمىسۇن ھەممە جەۋرۇ ـ جاپالار،

بۇ گۇستاخ، پەسلەردىن يىراقراق تۇراي مەن.

6604ئىلاھا، نەسىپ قىل ئۇ سۆيۈملۈك رەسۇل،

ۋە تۆت يار دىدارىنى مەن بىر كۆرەيمەن.

III

كىتاب ئىگىسى يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ ئۆزىگە نەسىھەتى

6605بىلىم بىل، ئۆزۈڭ بول تۆردە ئولتۇرا،
بىلىمدۇر كىشىگە ئۇ مەھكەم تۇرا.

6606بىلىمسىز يۈرەك، تىل نىمىگە يارار،
بىلىم بىرلە سۆدەك ئومۇمغا يارا.

6607نىچە بىلگەن ئولساڭ، يەن ھەم تىلە،
بىلىملىك يېتەر، كۆر، تىلەككە، سورا.

6608بىلۈرمەن دېسەڭ، سەن بىلىمدىن يىراق،
بىلىمسىز سانالدىڭ بىلىملىك ئارا.

6609بىلىم بىر دېڭىزدۇر، ئۇچى يوق تۈۋى،

نىچەلىك سۈمۈرگەي سۇ سۇندەك شورا.

6610بۇ ئىلىمىڭ بىلەن باش ئۆزۈڭگە يانۇر،

بۇ بىلمەس ئۆزگىنى ئۆزۈڭدىن يىرا.

6611بىلىم بىل، كىشى بول ئۆزۈڭنى چوڭايت،

يا ھايۋان ئاتالغىن كىشىدىن يىرا.

6612بىلىملىك خىيالچان، ئىچىلماي يۈرەر،

بىلىمسىز سۆيۈنچتىن كۈلەر قاتقارا.

6613بىلىملىك غەم ئىچرە نىچۈكمۇ كۈلەر،

بىلىمسىز ـ سوغۇق （ 265 ） سەن، ئويناقلاپ يۈرە.

6614بىلىملىك ـ كىشەنلىك، يۈرەلمەس ئازات،

بىلىمسىز تىلەككە بېرىگەن، قارا.

6615كىشەنلىدىڭ ئالىم، بىلىمسىز ئازات،
كىشەنلەنسە ئۇ گەر چىقىت، قارا.

6616مانا قولنى سۇندۇم ئىلىمنى تىلەپ،
قېتىپ سۆزنى ـ سۆزگە تىزىپمەن ئۇرا ﴾ 266 ﴿ .

6617بۇ تۈركى سۆزنى كۆردۈم ياۋايى كىيىك،
ئۇنى ئاستا تۇتتۇم، ئۆگەتتىم ئارا.

6618سىلاپ ئەركىلەتتىم، كۆڭۈل بەردى تېز،
تېخى بەزى قورقۇپ، ھۈركۈپلا تۇرا.

6619سۆز ئالدىم قولۇمغا چىققىنچە مەن،
كېلىۋەردى خۇش ھىد ئىپاردەك پۇرا.

6620دۇرۇس سۆزلىدىم سۆز، ئاچچىق ھەم يىرىك،
دۇرۇس سۆز كۆتەرگەن ئۇ ئاقىل، قارا.

6621ئوقۇچىغا ئارتۇق ئېغىر كەلمىسۇن،
ئۆزۈمنى مەن ئېيتتىم ئېچىپ ھەم يورا ﴿ 267 ﴾ .

6622دۇرۇس سۆزدىن ئۆزگە سۆزنى سۆز دېمە،
دۇرۇس ــ ئەگرى پەرقى ئېرۇر ئاق ــ قارا.

6623يىل ئاتمىش ئىككى ئەردى تۆت يۈز بىلە، ﴿ 268 ﴾
بۇ سۆز سۆزلىدىم مەن تۇتۇپ جان سۇرە. ﴿ 269 ﴾

6624تولۇق ئون سەككىز ئايدا تۈگەتتىم بۇ سۆز،
يىغىپ سۆز تاللىدىم ھەم تىزدىم تېرە.

6625ئېچىلغاي چېچەكتەك ئېپار ھىد پۇرار،
تىزىپ سۇندۇم بۇنى تاماملاپ پۇرا.

6626نىچە سۆزلىسەكىم، تۆگەرمىدى سۆز،
ئاقار توختىماستىن بۇلاقلار ئارا.

6627يۈسۈپ، سەن يارامىلىق، دۇرۇس سۆزنى ئېيت،
يارامسىزنى يوشۇر، زەرەرلىك، قارا.

6628تولا سۆزلىدىڭ سۆز، سۆيى كەتمىسۇن،
تولا سۆزدىن ئىنسان زېرىكىپ بارا.

6629جاھان بىۋاپادۇر، خۇلقى ئىشەنچسىز،
ئى ئاقىل، ئۇنىڭدىن يىراق تۇر، يىرا.

6630سەن ئەمدى يىپپىشتىڭ بۇ دۇنياغا چىڭ،
تىرىش، ئۇندىن ئۈزگىن كۆڭۈلنى، بۇرا.

6631ئىشنىمە جاھانغا، ئىشنىمە ئارتۇق،

خۇداغا سېغىنغىن قاتتىق يالۋۇرا.

6632ۋاپاسىز جاھان كۆپ خەقنى تاشلىدى،

ھەق يولدىن ئاداشتى نى ئەرلەر، قارا.

6633راسلاندى ساڭا ھەم بىزەنىپ، كۈلۈپ،

ئاگاھ بول، سۆيمە بەك كۈلۈپ ـ قاتقارا.

6634نىچە دۇنيا يىققان جاھان بەگلىرىن ـ

ئۆلۈم تۇتتى، كەتتى، كۆزى تەلمۈرە.

6635يىگىتلىك زايە بولدى، ئىست ھەي...كۈنۈم،

تۈگەر بۇ تىرىكلىك، ئۆكۈن، قايغۇدا.

6636نىچە مىڭ ياشىسا، ئاخىر ئۆلگۈلۈك،

نىچە يىغسا دۇنيا قالۇر ئارقارا ﴿ 270 ﴾ .

6637ساڭىلا سېغىنىدىم، خۇدا سەن كۈزەت،
بۇ غەپلەت ئۇيقۇدىن مېنى ئويغۇرا ﴿ 271 ﴾ .

6638ئۇياتسىز قۇلۇڭمەن، گۇنايىم تولا،
رەھىملىك سېنىڭدىن كېلۇرلەر بەلگۈرە.

6639سېنىڭدىن قېچىپ، ساڭا قىلدىم گۇنا،
سېغىنىدىم بۈگۈن مەن ساڭا يالۋۇرا.

6640نىمگە ئىشەندىڭ ئەي مۇھتاج ۋۇجۇت،
نىمگە تاياندىڭ، كۆزۈڭدە كۆرە.

6641يولۇڭنى تۈزەتكىن، خۇي ـ پەيلىڭ تۈزەت،
بول ئىككى جاھاندا تۆردە ئولتۇرا.

6642سۆيۈنچ بىرلە تولغان بۇ دۇنيا پۈتۈن،
بۇنى قوي، يەنە بىر جاھانغا قارا.

6643تىلىڭنى، گېلىڭنى يىغ، كۆپ ئۇخلىما،
كۆزۈڭ يۇم، قۇلاق ئەت، بول راھەت تۇرا.

6644جىمى مۆمىننى سەن كەچۈر، ئەي خۇدا،
تولا رەھمىتىڭدىن تولۇق تۇرغۇرا ﴿272﴾.

6645يەتكۈزگىن رەسۇلغا تۈمەن مىڭ سالام،
ئۇنىڭ تۆت يارىغا يەنە ئەرتۈرە ﴿273﴾.

ئىزاھاتلار

〔1〕 ئېلىگ ـ (ق.ئۇ) ھۆكمدار، پادىشا، خان.

〔2〕 سازا ـ (ئە) لايىق، مۇناسىپ.

〔3〕 زۇلجەلال ـ (ئە) ئاللانىڭ بىر سۈپىتى.

〔4〕 روزى ـ (ئە) رىزىق.

〔5〕 قامۇغ ـ (ق.ئۇ) ھەممە، پۈتۈن، بارچە.

〔6〕 بەگ ـ (ق.ئۇ) ئەلنىڭ بېشى، خان، ھۆكۈمدار.

〔7〕 ئەنسۇل مەمالىك ـ (ئە) سەلتەنەت سىردىشى.

〔8〕 كونى ـ (ق.ئۇ) توغرا، دۇرۇس، ھەق.

〔9〕 بايات ـ (ق.ئۇ) خۇدا.

〔10〕 قۇز ئوردۇ ـ بالاساغۇن شەھرىنىڭ بىرخىل ئاتىلىشى.

〔11〕 خىلئەت ـ (ئە)مۇكاپات.

〔12〕 يارلىقا ـ (ق.ئۇ) ئەپۇ قىل، كەچۈر.

〔13〕 لىقا ـ (ئە) دىدار.

〔14〕 ئىزىم ـ (ق.ئۇ) ئىگەم، تەڭرىم.

〔15〕 پەنا ـ (ئە) يوقالماق، زاۋال تاپماق.

(16) ھەققۇلىيەقىن ــ(ئە) ئىنساننىڭ ئۆز ۋۇجۇدىدا ئىسپاتلانغان ھەقىقەت.

(17) تانۇق ــ(ق.ئۇ) گۇۋا، شاھىت.

(18) ئاللا ھەممە جايدا ھازىر، ھەممە جاي ئۇنىڭغا ئورۇن دېمەكچى.

(19) ئەقىل بىلەن ئويلىما، چۈنكى قانچە ئويلىساڭمۇ ماھىيىتىگە يېتەلمەيسەن، دېمەكچى.

(20) ساۋچى ــ ئەلچى، پەيغەمبەر.

(21) پارۇق ــ(ئە) ھەق بىلەن ناھەقنى ئايرىشتا بەك ماھىر، ئادىل دېگەن مەنىدە بولۇپ ئۆمەرگە بېرىلگەن لەقەم ئىدى.

(22) پەيغەمبەرنىڭ شەرىئىتىنى خەلققە چۈشەندۈردى، دېمەكچى.

(23) كۆك ــ(ق.ئۇ) ئۇل، نېگىز، ئاساس.

(24) تۆت تادۇ ــ(ق.ئۇ) ئوت، سۇ، ھاۋا، تۇپراقتىن ئىبارەت تۆت ماددا.

(25) كافۇر ــ ئاق، خۇشپۇراق ۋە تەبىئىتى سوغاق بىر خىل دورا.

(26) ئېسىن ــ(ق.ئۇ) شامال.

(27) ئۆتمۈشتىكى مۇنەججىملەر ئاسماننى 12 بۇرجقا بۆلگەن، بۇنىڭ ئۇيغۇرچە ئاتىلىشى: قوزا، ئۇي، قوش كېزەك، يولۋاس، تىمساخ، بۇغداي بېشى. تارازا، چايان، ياچاق، ئوغلاق، سوغا، بېلىق. دېمەك قىشنىڭ ئاخىرقى ئېيى، قوزا باھارنىڭ باش ئېيى.

شائىر بۇ يەردە قىش كېتىپ باھار كەلدى دېمەكچى.

﴿28﴾ يىپۇن ـ (ق.ئۇ)توق قىزىل رەڭلىك.

﴿29﴾ قىل ـ (ق.ئۇ)بىر خىل قۇش نامى، قىل قۇيرۇقمۇ دېيىلىدۇ.

﴿30﴾ كوكىش ـ (ق.ئۇ) بىر قۇش نامى.

﴿31﴾ قاتقارا ـ (ق.ئۇ) قاقاقلىماق.

﴿32﴾ قارا قۇچقاچ ئۇچلۇق تۇمشۇقى بىلەن سايرىدى، دېمەكچى.

﴿33﴾ سۇرى ئەبرى ـ (ئە)داۋۇت پەيغەمبەرنىڭ مۇقام بىلەن ئوقۇغان زابۇر سۇرىلىرى.

﴿34﴾ ئاس ـ (ق.ئۇ) سەۋسەر.

﴿35﴾ مۇئىن ـ (ئە) تۇۋرۇك، ھامى، تايانچ.

﴿36﴾ ئورك ـ (ق.ئۇ) چۇلۇۋۇر.

﴿37﴾ رايى ھىندى ـ بىر خىل قۇش نامى.

﴿38﴾ قەيسەرى ـ بىر خىل قۇش نامى.

﴿39﴾ ئارمىغان ـ (ق.ئۇ) سوغات، ھەدىيە.

﴿40﴾ قىيامەتكىچە دېمەكچى.

﴿41﴾ لوقمان يىلى ـ لوقماندەك ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرۈشنى دېمەكچى.

﴿42﴾ يەزەك ـ(ق.ئۇ) خەۋەرچى؛ چارلىغۇچى.

﴿43﴾ سەكەنتىر ـ(ق.ئۇ) زۇھەل (ساتۇرىن) يۇلتۇزى.

﴿44﴾ ئوڭاي ـ(ق.ئۇ) مۇشتىرى(يۇپىتېر) يۇلتۇزى.

﴿45﴾ كۇرۇد ـ(ق.ئۇ) مېرىخ (مارىس) يۇلتۇزى.

﴿46﴾ سەۋىت ـ(ق.ئۇ) زوھرا، چولپان (ۋېنېرا). يۇلتۇزى.

﴿47﴾ ئارزۇ ـ ئاتارۇت(مېركۇرى) يۇلتۇزى.

﴿48﴾ يالچىق ـ(ق.ئۇ) ئاي.

﴿49﴾ ھەمەل، سەۋر، جەۋزا ـ باھار بۇرچى؛ ئەسەد، سەرەتان، سۇنبۇل ـ ياز بۇرچى؛ قەۋس، مىزان، ئەقرەپ ـ كۈز بۇرچى؛ جەدى، دەلۋە، ھۇت ـ قىش بۇرچى.

﴿50﴾ ئىلىگ ـ(ق.ئۇ) قول.

﴿51﴾ ياز ـ(ق.ئۇ) يەش.

﴿52﴾ پاساھەت ـ(ئە) روشەنلىك، سەنئەتلىك.

﴿53﴾ يالڭۇق ياكى يالاڭۇق ـ قەدىمقى ئۇيغۇرچىدا " ئادەم" دېمەكتۇر. بۇ سۆز "يېڭىل" سۆزىدىن ئېلىنغاچقا، يەنى ئېزىپ، يېڭىلىپ تۇرغۇچى دېمەكچى.

﴿54﴾ ئەزىز ـ نادىر، ئاز تېپىلىدىغان.

﴿ 55 ﴾ ئىندى ـ (ق.ئۇ) چۈشتى.

﴿ 56 ﴾ ئەزگۈلۈك ـ (ق.ئۇ) ياخشىلىق.

﴿ 57 ﴾ زاھھاك ـ ئىراننىڭ "پىشداديان" سۇلالىسىنىڭ زالىم شاھى.

﴿ 58 ﴾ پەرىدۇن ـ ئىراننىڭ "پىشداديان" سۇلالىسىنىڭ زالىم شاھى.

﴿ 59 ﴾ تۇرا ـ (ق.ئۇ) قورغان، قەلئە.

﴿ 60 ﴾ ئۈلۈگ ـ (ق.ئۇ) ئۈلۈش، ھەسسە.

﴿ 61 ﴾ توڭا ئالىپ ئەر ـ (ق.ئۇ) قەھرىمان ئەر، يىگىت.

﴿ 62 ﴾ نوشىن راۋان ـ (نوشرىۋان) مىلادى 6ـ ئەسىردە ياشىغان ۋە ئادالەت بىلەن تونۇلغان ئىران شاھى.

﴿ 63 ﴾ ئىسلامدا، يەتتە ياشقا توشمىغان بالىلارنىڭ قىلمىشى پەرىشتىلەر تەرىپىدىن يېزىلمايدىغانلىقىنى، دېمەكچى.

﴿ 64 ﴾ كىمىيا ـ (ئە) قەدىمقى كىشىلەر ماددىلارنى ئارلاشتۇرۇپ مىسنى ئالتۇنغا ئايلاندۇرۇش مۇمكىن دەپ ئويلىغان ۋە بۇساھەدىكى ئىلىمنى "كىمىيا" دەپ ئاتىغان.

﴿ 65 ﴾ ئەش ـ (ق.ئۇ) يولداش، ھەمرا.

﴿ 66 ﴾ ياۋۇز ـ (ق.ئۇ) يامان، ۋەھشى.

﴿ 67 ﴾ قوغۇ ـ (ق.ئۇ) ئاققۇ.

﴿ 68 ﴾ ھەبىپ ــ (ئە) سۆيۈملۈك، دوست. مۇھەممەت پەيغەمبەرنى دېمەكچى.

﴿ 69 ﴾ چۇچۇل ــ (ق.ئۇ) سالماق، يەشمەك.

﴿ 70 ﴾ ئوڭاي ــ (ق.ئۇ) مۇلايىم، سىلىق، يۇمشاق.

﴿ 71 ﴾ قۇت ــ (ق.ئۇ) بەخت، دۆلەت، سائادەت، مۇبارەك.

﴿ 72 ﴾ ئىتىندى ئىتىك ــ (ق.ئۇ) بېرىشقا تەييارلاندى.

﴿ 73 ﴾ ئېچىنسۇن ــ خەير ـ ئېھسان قىلسۇن مەنىسىدە.

﴿ 74 ﴾ مۇن ــ (ق.ئۇ) قۇسۇر، كەمچىللىك.

﴿ 75 ﴾ ئەردەم ــ (ق.ئۇ) پەزىلەت.

﴿ 76 ﴾ تۈزۈن ــ (ق.ئۇ) تۈزۈك، ياخشى، ئىسىل.

﴿ 77 ﴾ قۇر ــ (ق.ئۇ) كەمەر، بەلۋاغ.

﴿ 78 ﴾ قىز ــ (ق.ئۇ) قىس، كەم؛ قىز بالا.

﴿ 79 ﴾ تاپۇغ ــ (ق.ئۇ)خىزمەت.

﴿ 80 ﴾ شاشماق ــ ئالدىرىماق، ئالدىراڭغۇلۇق قىلماق.

﴿ 81 ﴾ تاڭلىدىم ــ (ق.ئۇ) تاڭ قالدىم، ھەيران قالدىم.

﴿ 82 ﴾ قوزى ـ (ق.ئۇ) ئامراق، سۆيۈملۈك دېگەن مەنىدە.

﴿ 83 ﴾ باغ ـ بىرەر نەرسىنى باغلايدىغان باغ.

﴿ 84 ﴾ قەدىمقى مۇنەججىملەرنىڭ قارىشچە، ئاي بەخت ـ سائادەت يۇلتۇزى قاتارىغا كىرەتتى. بۇ يەردە مۇشۇ پىكىرنى ئېيتماقچى.

﴿ 85 ﴾ مۇنقەلىپ ـ (ئە) يۆتكىلىپ، ئايلىنىپ تۇرغۇچى، تۇراقسىز.

﴿ 86 ﴾ ئۇراغۇن ـ ھىندىستاندىن چىقىدىغان بىر خىل ئاچچىق، زەھەرلىك ئۆسۈملۈك.

﴿ 87 ﴾ قۇرۇم ـ (ق.ئۇ) قورام تاش.

﴿ 88 ﴾ سابىت ـ (ئە) تۇرغۇن، قىمىرلىماس.

﴿ 89 ﴾ كۈچۈن ـ (ق.ئۇ) كۈچۈنۈپ.

﴿ 90 ﴾ ئىلا ئاتلىقى ـ ئىلى ۋىلايىتىدە نام چىقارغان مەشھۇر شەخس.

﴿ 91 ﴾ قۇتۇن ـ (ق.ئۇ) بەختلىك.

﴿ 92 ﴾ ئاغى ـ (ق.ئۇ) ئالتۇن ـ كۈمۈش قوشۇپ ئىشلەنگەن يىپەك رەخت، غەزىنە.

﴿ 93 ﴾ چۇز ـ جۇڭگودىن چىقىدىغان بىر خىل رەڭدار تاۋار.

﴿ 94 ﴾ ئوگ ـ (ق.ئۇ) ئەقىل، ئىدراك.

﴿ 95 ﴾ ئاجۇن ـ (ق.ئۇ) دۇنيا، جاھان.

﴿ 96 ﴾ ياي ـ (ق.ئۇ) ياز پەسلى.

﴿ 97 ﴾ تەرياك ـ (ئە) زەھەر قايتۇرۇش دورىسى.

﴿ 98 ﴾ شەلىسە ـ (ئە) بىر خىل دورا، يەنى مۇمىيا.

﴿ 99 ﴾ ماترىدۇس ـ (سانسكرىتچە) بىر خىل دورا.

﴿ 100 ﴾ باتىق ـ (ق.ئۇ) چوڭقۇرلۇق، ئازگال، ئويمان.

﴿ 101 ﴾ تاتىق ـ (ق.ئۇ) تاتلىق، لەززەت.

﴿ 102 ﴾ پىدا ـ بەدەل.

﴿ 103 ﴾ يۈرۈگلۈك ـ يۈرۈپ تۇرغان، مېڭىپ تۇرغان.

﴿ 104 ﴾ ئوت ـ يەم ـ (ق.ئۇ) دورا ـ دەرمەك.

﴿ 105 ﴾ ياۋا ـ بەڭۋاش.

﴿ 106 ﴾ ئىز ـ (ئە) ئىززەت.

﴿ 107 ﴾ مۇن ـ (ق.ئۇ) بۇ يەردە دەسمايە مەنىسىدە.

﴿ 108 ﴾ يارىن ـ (ق.ئۇ) تاڭنا، ئاخىرەت.

﴿ 109 ﴾ نەڭ ـ (ق.ئۇ) نەرسە ، مال ـ مۈلۈك.

﴿ 110 ﴾ قونۇم ـ (ق.ئۇ) يۇرت مەنىسىدە شائىر مەخلۇق مەنىسىدە ئىشلەتكەن.

﴿ 111 ﴾ تۇشۇن ـ (ق.ئۇ) قونالغۇ، ئۆتەڭ.

﴿ 112 ﴾ ساقىن ـ (ق.ئۇ) ساقلانماق، هوشيار بولماق.

﴿ 113 ﴾ ئوكۇش ـ (ق.ئۇ) تولا، جىق، كۆپ.

﴿ 114 ﴾ ئالقۇن ـ (قۇمۇل شىۋىسى) سەۋاپ، ۋىلۋىل، ئېزىتقۇ.

﴿ 115 ﴾ ئوكسۇز ـ (ق.ئۇ) باشپاناسىز.

﴿ 116 ﴾ تۇرۇق ـ (ق.ئۇ) ئورۇن، تۇرار جاي.

﴿ 117 ﴾ تولۇم ـ (ق.ئۇ) قۇرال ـ ياراق.

﴿ 118 ﴾ تىتىك ـ بۇ يەردە ئالىم مەنىسىدە.

﴿ 119 ﴾ ئاسىغ ـ (ق.ئۇ) پايدا، مەنپەئەت.

﴿ 120 ﴾ مۇمتاز ـ (ق.ئۇ) تاللانغان، خىل.

﴿ 121 ﴾ ئۇنى ـ ئۆگدۈلمىشنى دېمەكچى.

﴿ 122 ﴾ ياغما ـ تۈركى قەبىلىلەرنىڭ بىرى.

﴿ 123 ﴾ يۇلۇغ ـ (ق.ئۇ) پىدا.

﴿ 124 ﴾ توغى ـ تۇمان، توزان.

﴿ 125 ﴾ ئاتا ـ (ئە) بېرىلگەن، ئېھسان قىلىنغان.

﴿ 126 ﴾ ئەر بوزى ـ (ق.ئۇ) ئەرلەرنىڭ ئەرەنى، جەسۇرى؛ سېرىيە يىلپىزى.

﴿ 127 ﴾ **ساۋاپ ـ (ئە) بۇ يەردە توغرا، دەل دېگەن مەنىدە.**

﴿ 128 ﴾ **شائىر بۇ يەردە بەگ ئېتى بىلىم بىلەن باغلىق دېمەكچى.**

﴿ 129 ﴾ **ئوتۇكەن ـ كۆك تۈرۈكلەرنىڭ ئورخۇن ۋادىسىدىكى مۇقەددەس ئانا ۋەتىنى.**

﴿ 130 ﴾ **ئوگ سۆزى (ق.ئۇ) بىرىنچى، ئەقىل ـ ئىدراك؛ ئىككىنچى، ماختاش؛ ئۈچىنچى، چوڭ مەنىلىرىدە ئىشلىتىلەتتى. شائىر بۇ سۆزدىن ئۇستىلىق بىلەن پايدىلانغان.**

﴿ 131 ﴾ **ئوگە ـ (ق.ئۇ) ئاقىل، مۇشاۋۇر.**

﴿ 132 ﴾ **گەنج ـ (پ) غەزىنە، بايلىق.**

﴿ 133 ﴾ **بودۇن ـ (ق.ئۇ) خەلق.**

﴿ 134 ﴾ **يازۇق ـ (ق.ئۇ) گۇنا.**

﴿ 135 ﴾ **لەۋھۇل مەھپۇز (ساقلىغۇچى تاختا). خۇدا ئالەمنى يارىتىشتىن ئىلگىرى بىر تاختا بىلەن قەلەمنى يارىتىپ، قەلەم بىلەن تاختىغا ھەممە ئىشنى يازغان. شائىر بېيىتتە شۇنى دېمەكچى.**

﴿ 136 ﴾ **قونۇق(قوناق) ـ (ق.ئۇ) قونۇچى، مېھمان.**

﴿ 137 ﴾ **تۇتغاق ـ (ق.ئۇ)دۈشمەننىڭ ئالدىنقى قىسمى.**

﴿ 138 ﴾ **يۇرتۇغ ـ (ق.ئۇ) مۇھاپىزەتچى قىسىم.**

〔139〕 تىل ـ خەۋەر؛ ئەسىر مەنىسىدە.

〔140〕 قىۋچاق ـ (ق.ئۇ) ئىچى بوش، كاۋاك.

〔141〕 نەڭ ـ (ق.ئۇ) نەرسە.

〔142〕 چەۋگەن ـ (ق.ئۇ) ئاتلىق ئوينىلىدىغان توپ ئويۇنى.

〔143〕 نۇجۇم ـ يۇلتۇز ئىلمى.

〔144〕 كۆك ئايۇق ـ تۈرۈكمەن چوڭلىرىغا بېرىلگەن ئۇنۋان.

〔145〕 ئىتىك ـ (ق.ئۇ) قىلىشقا تېگىشلىك ئىش.

〔146〕 ھەندىسە ـ (ئە) گېئومېرىيە.

〔147〕 تادۇ ـ (ق.ئۇ) تەبىئەت، مىجەز، زات مەنىسىدە.

〔148〕 ئىدىشچى ـ (ق.ئۇ) شاراپدار، ئىچىملىك باشقۇرغۇچى.

〔149〕 ئوگۈز ـ (ق.ئۇ) دەريا.

〔150〕 ئوگۈپ ـ (ق.ئۇ) ماختاپ.

〔151〕 پانى ـ (ئە) ئۆتكۈنچى دۇنيا.

〔152〕 دۇنيا ئىشلىرىدىن كۆڭلىنى ئۈزدى، دېمەكچى.

〔153〕 ئاغى ـ (ق.ئۇ) سېخى، مەرت.

〔154〕 ئوتى ـ (ق.ئۇ) دورىسى.

﴿ 155 ﴾ **كەنت ـ (ق.ئۇ) شەھەر، يۇرت.**

﴿ 156 ﴾ **ماجاز ـ مېتافورا، كۆچمە.**

﴿ 157 ﴾ **قارا زەڭگى ـ ھەبەشلەرنىڭ يۈزىدەك قارا ئاسمان دېمەكچى.**

﴿ 158 ﴾ **ئۇستەم ـ (ق.ئۇ) ئالتۇن ـ كۈمۈشتىن ئىشلەنگەن، ئىگەر ـ جابدۇق.**

﴿ 159 ﴾ **چىگىل ـ تۈركى قەبىلىلەرنىڭ بىرى.**

﴿ 160 ﴾ **ھەزرىتى ئادەمنى دېمەكچى.**

﴿ 161 ﴾ **ئابدال ـ (ئە) تەرىقەت ئەھلى، دەرۋىش؛ خەتنە قىلغۇچى.**

﴿ 162 ﴾ **ئاغ ـ (ق.ئۇ) تۆر.**

﴿ 163 ﴾ **دېڭىز ياكى تۇزلۇق كۆل سۇلىرىدەك دېمەكچى.**

﴿ 164 ﴾ **تۇزۇم ـ (ق.ئۇ) ئىسىل تەبىئەتلىكىم.**

﴿ 165 ﴾ **كۆچۈتچى ـ (ق.ئۇ) كۆچتۈرگۈچى، كۆچۈرۈپ ماڭغۇچى.**

﴿ 166 ﴾ **ستىا ـ (ق.ئۇ) نۇر نەيزىسى، شائىر كۈننىڭ ئۆزىنى قالقانغا، چېچىلىپ چىققان نۇرنى نەيزىگە ئوخشىتىدۇ.**

﴿ 167 ﴾ **ئەردەنى ـ (سانسكرىتچە) ئۈنچە، گۆھەر.**

﴿ 168 ﴾ **ئىنانچ بەگ ـ (ق.ئۇ) مەنسەپ نامى.**

﴿ 169 ﴾ **چاغرى بەگ ـ (ق.ئۇ) مەنسەپ نامى.**

﴿ 170 ﴾ **تېكىن بەگ ـ (ق.ئۇ) مەنسەپ نامى.**

﴿ 171 ﴾ **چاۋلى بەگ ـ (ق.ئۇ) مەنسەپ نامى.**

﴿ 172 ﴾ **يابغۇ ـ (ق.ئۇ) خەلق ئىچىدىن چىقىپ، خاقاندىن ئىككى دەرىج تۆۋە تۇردىغانلارغا بېرىلىدىغان ئۇنۋان.**

﴿ 173 ﴾ **يۇغرۇش ـ (ق.ئۇ) مەنسەپ نامى.**

﴿ 174 ﴾ **خەيل ـ (ئە) بىر توپ لەشكەر.**

﴿ 175 ﴾ **ئون ئوتاغ ـ (ق.ئۇ) ئون چادىر باشلىقلىقى.**

﴿ 176 ﴾ **سىغۇرچۇق ـ قۇش نامى.**

﴿ 177 ﴾ **قاق ـ غازنىڭ بىر تۈرى.**

﴿ 178 ﴾ **يۇغاق ـ غازنىڭ بىر تۈرى.**

﴿ 179 ﴾ **قىيا ياڭقۇسى ـ (ق.ئۇ) ئاۋازنىڭ تاقىقا ئۇرۇلىشىدىن چىقىدىغان ئەكس سادا.**

﴿ 180 ﴾ **ئىسلامدا بىراۋنىڭ غەيۋىتىنى(يامان تەرەپلىرىنى سۆزلەش) ئۇنىڭ گۆشىنى يىيىش بىلەن ئوخشاش بولىدۇ. شائىر غەيۋەت قىلما دېمەكچى.**

﴿ 181 ﴾ **تەزئىق ـ (ئە) ئىككى قاتلاش، قاتلىما.**

﴿ 182 ﴾ تەنسىق ـ (ئە) كىمەيتىش، ئېلىش.

﴿ 183 ﴾ جەزىر ـ (ئە) يىلتىز تېپىش.

﴿ 184 ﴾ جەمئى تەفرىق ـ (ئە) قوشۇش ـ ئېلىش.

﴿ 185 ﴾ مىساھەت ـ (ئە) يەر مەيدانى.

﴿ 186 ﴾ ئوقلىدىس ـ قەدىمقى يۇنان ھېكىملىرىدىن بىرى.

﴿ 187 ﴾ تېگىن ـ (ق.ئۇ) شاھزادە.

﴿ 188 ﴾ تىلىگىنى يىغ دېمەكچى.

﴿ 189 ﴾ فۇقا ـ بىر تۈرلۈك شاراپ.

﴿ 190 ﴾ بوگۇ ـ (ق.ئۇ) دانا، ھېكىم.

﴿ 191 ﴾ شەدداتنى دېمەكچى.

﴿ 192 ﴾ نەمرۇتنى دېمەكچى.

﴿ 193 ﴾ فىرئەۋننى دېمەكچى.

﴿ 194 ﴾ قارۇننى دېمەكچى.

﴿ 195 ﴾ ئىسكەندەر زۇلقەرنەيۇننى دېمەكچى.

﴿ 196 ﴾ مۇسا پەيغەمبەرنى دېمەكچى.

﴿ 197 ﴾ سۇلايمان پەيغەمبەرنى دېمەكچى.

﴿ 198 ﴾ ئەيسا پەيغەمبەرنى دېمەكچى.

﴿ 199 ﴾ مۇھەممەت پەيغەمبەرنى دېمەكچى.

﴿ 200 ﴾ ئىلى ئەركىنى ـ ئىلى رايونىنىڭ چوڭى، يۇرت چوڭى.

﴿ 201 ﴾ ئوتۇن ـ (ق.ئۇ) گۇستاخ؛ ئەھمىيەتسىز.

﴿ 202 ﴾ تۇزۇم ـ (ق.ئۇ) پاك قەلبلىك كىشىم.

﴿ 203 ﴾ چايان ـ (ئەقرەپ) يۇلتۇز نامى.

﴿ 204 ﴾ بۆكە ياكى بۇگە ـ (ق.ئۇ) قەھرىمان، جەسۇر، باتۇر.

﴿ 205 ﴾ شەر ـ (ئە) يامانلىق.

﴿ 206 ﴾ سوغۇن ـ (ق.ئۇ) تاغ تېكىسى.

﴿ 207 ﴾ ھەشەم ـ (ئە) سەلتەنەت داغدۇغىلىرى.

﴿ 208 ﴾ ئۇنى ـ شۆھرىتى.

﴿ 209 ﴾ يىرا ـ (ق.ئۇ) يىراقلاش(بۇيرۇق پېئىل).

﴿ 210 ﴾ نەمرۇت ۋەقەسى كۆزدە تۇتىلىدۇ.

﴿ 211 ﴾ تەرەپ ـ (ئە) خۇشاللىق، نەشئە، ھوزۇر.

﴿ 212 ﴾ مەئىيۇپ ـ (ئە) قۇسۇرلۇق، ئەيىپلىك.

﴿ 213 ﴾ قەسەپ ـ (ئە) ھىندىستان شايىسى.

(214) **تۈزى رۇمى ـ (ئە)رۇم (ۋىزانتىيە) كىمخاپلىرى.**

(215) **كەۋەل تازى ــ (پ) يۈگۈرۈك ئەرەپ ئېتى.**

(216) **بوكتەل ـ (ق.ئۇ) بىر خىل چىرايلىق ئات.**

(217) **ئارغۇن ـ (ق.ئۇ) ياۋا ئەت بىلەن نەسىللەنگەن ئارغىماق.**

(218) **تېتىر ـ (ق.ئۇ) ھىڭگاك، چىشى تۆگە.**

(219) **قوتۇز ـ (ق.ئۇ) قوتاز.**

(220) **ئۆۋىن ـ (ق.ئۇ) كىيىكنىڭ بىر خىلى.**

(221) **قورداي، يوغاق، توي، يۈگدىك، تودلىچ، قاق ـ (ق.ئۇ) قۇش نامىلىرى.**

(222) **خۇلقى تۇرى ـ (ق.ئۇ) تېتىقسىز، قىلىقى سوغاق.**

(223) **ئايار ـ (ئە) ئالتۇن- كۆمۈش پۇلنىڭ ساپلىقى.**

(224) **ئۆچۈن ــ ئۆچلۈك.**

(225) **قاراقۇش ــ مۇشتىرى(يۇپىتىر) يۇلتۇزى.**

(226) **يىلدىرىق، ئايغىر، ئىرىنتىر(ق.ئۇ) ــ يۇلتۇز نامىلىرى.**

(227) **مىزامىر ـ (ئە) سۇرە ئەبرى.**

(228) **سارت ــ سودىگەر.**

﴿ 229 ﴾ يانۇتلۇق كىشى ـ (ق.ئۇ) ياخشىلىققا ياخشىلىق قىلغۇچى كىشى.

﴿ 230 ﴾ تازى تاي ـ نەسىللىك ئەرەپ ئېتى.

﴿ 231 ﴾ ئۇن چوغى ـ (ق.ئۇ) غەۋغا قىلماق.

﴿ 232 ﴾ تاڭۇق ـ (ق.ئۇ) زۇلۇم، ئېزىش ـ ئېزىلىش.

﴿ 233 ﴾ بۇلغانۇق ـ (ق.ئۇ) قالايمىقانچىلىق، ئىسيان، توپىلاڭ.

﴿ 234 ﴾ كۆركۆم ئوگىت ـ ئۇگۇتىلغان، تالقان قىلىنغان.

﴿ 235 ﴾ ئەتچى ـ (ق.ئۇ) قاسساپ.

﴿ 236 ﴾ ئوتۇن ـ (ق.ئۇ) جاھىل، گۇستاخ، پەس، رەزىل.

﴿ 237 ﴾ يۇلۇغ ـ (ق.ئۇ) فىدىيە، كافارەت قۇربانلىقى.

﴿ 238 ﴾ بەكى ـ (ق.ئۇ) مۇستەھكەم، ساغلام، بەك، پۇختا.

﴿ 239 ﴾ يۇل ـ (ق.ئۇ) بۇلاق.

﴿ 240 ﴾ قاراقۇش ـ مۇشتىرى (يۇپىتىر) يۇلتۇزىدىن كىنايە.

﴿ 241 ﴾ يىتىكەن ـ چوڭ ئېيىق ياكى يەتتە قاراقچى يۇلتۇز.

﴿ 242 ﴾ يىلدىرىق ـ چوڭ پىسا يۇلتۇزى.

﴿ 243 ﴾ ئايغىر ـ سىرىئوس يۇلتۇزى.

﴿ 244 ﴾ ئېرەنلەر ـ مۇشتەرى يۇلتۇزى.

﴿ 245 ﴾ ۋىردىن ـ (ئە) بەلگىلىك چاغلاردا ئوقۇلىدىغان دۇئا.

﴿ 246 ﴾ ئامۇل ـ (ق.ئۇ) تەمكىن، ۋەزمىن، ئېغىر ـ بېسىق.

﴿ 247 ﴾ يانۇت ـ (ق.ئۇ) جاۋاب.

﴿ 248 ﴾ قۇمارۇ ـ (ق.ئۇ) ۋەسىيەت، نەسىھەت،مىراس.

﴿ 249 ﴾ ئوگىكدەك ـ (ق.ئۇ) ماختىنغۇدەك.

﴿ 250 ﴾ ساران ـ (ق.ئۇ) پىخسىق.

﴿ 251 ﴾ ئەمىر ـ مەرۇپ ـ (ئە) ياخشىلىققا بۇيرۇماق.

﴿ 252 ﴾ تەڭرىلىك ـ خۇداگوي.

﴿ 253 ﴾ قىلما ئۇچ ـ ئۇچىنچى بىر يولنى ئىزدەپ يۇرمە.

﴿ 254 ﴾ قۇلۇغ ـ (ق.ئۇ) قۇل، بەندە.

﴿ 255 ﴾ غوپۇر ـ(ئە) ئوپۇ قىلغۇچى.

﴿ 256 ﴾ پەلىد ـ (پ) پاسكىنا نەرسە.

﴿ 257 ﴾ ئىدىتىم ـ (ق.ئۇ) ئۆتكۈزۈەتتىم.

﴿ 258 ﴾ قاچىتتىم ـ (ق.ئۇ) قاچۇرۇەتتىم.

﴿ 259 ﴾ ئايىتتىم ـ (ق.ئۇ) سورىدىم، سۈرۈشتۈردۇم.

﴿ 260 ﴾ كۆرەتتىم ــ (ق.ئۇ) قولدىن چىقىرۋەتتىم.

﴿ 261 ﴾ كىسرا ــ ئىران شاھلىرىنىڭ ئۇنۋانى.

﴿ 262 ﴾ قەيسەر ــ رۇم شاھلىرىنىڭ ئۇنۋانى.

﴿ 263 ﴾ ھەيدەر ــ ھەزىرىتى ئېلىنىڭ لەقىمى.

﴿ 264 ﴾ باستىتىم ــ (ق.ئۇ) باستۇردۇم.

﴿ 265 ﴾ سوغۇن ــ تاغ ئۆچكىسى.

﴿ 266 ﴾ ئۇرا ــ رەتلەپ.

﴿ 267 ﴾ يورا ــ يورۇتۇپ، ئىزاھلاپ.

﴿ 268 ﴾ ھىجرىيە تۆت يۈز ئاتمىش ئىككىنچى يىلى.

﴿ 269 ﴾ جان سۈرە ــ (ق.ئۇ) جان بىلەن تىرىشىپ.

﴿ 270 ﴾ ئارقارا ــ (ق.ئۇ) ئارقىدا.

﴿ 271 ﴾ ئودغۇرا ــ (ق.ئۇ) ئويغىتىپ.

﴿ 272 ﴾ تۇرغۇرا ــ (ق.ئۇ) بەھرمەن قىلىپ.

﴿ 273 ﴾ ئەر تۆرە ــ ئۇلاشتۇرۇپ.

ـيېزىق ھۆججەتتىگە ئايلاندۇرغۇچى مەخمۇت ھىمىت ئىجات. 2012ـيىل 6ـئۆكتەبىر. قەشقەر.